ROMULUS SEIȘANU

Take Jonescu

— VIAȚA ȘI OPERA SA —

COPILĂRIA ȘI TINEREȚEA. — VIAȚA INTIMĂ.
— BĂRBATUL DE STAT. — ORATORUL. —
:-: ZIARISTUL. — AVOCATUL. :-:

1858—1922

BUCUREȘTI
EDITURA ZIARULUI „UNIVERSUL" SOCIETATE ANONIMĂ
Strada Brezoianu No. 9 — 11
1930

www.dacoromanica.ro

ROMULUS SEIŞANU

TAKE IONESCU

OMUL; IDEILE ŞI FAPTELE SALE
VIAŢA SA INTIMĂ ŞI PUBLICĂ ORATORUL
ZIARISTUL AVOCATUL DIPLOMATUL
OPERA SA PENTRU ROMÂNIA MARE

GRAVURI, REPRODUCERI FOTOGRAFICE ŞI AUTOGRAFE

BUCUREŞTI
EDITURA ZIARULUI „UNIVERSUL" S. A.
STR. BREZOIANU 9—11
1930

www.dacoromanica.ro

INTRODUCERE

Cu cât vremea trece cu atât oamenii mari și evenimentele la care au luat ei parte se fixează mai bine în cadrul rigid al istoriei.

In lumina proectată de adevărul istoric se desprind într'un contur de linii precise figurile celor ce au contribuit în măsura geniului lor, a inteligenței lor mari, a voinței lor puternic afirmate, — fie la progresul omenirei, fie la întărirea și înălțarea patriei lor.

Istoria verifică și clasează ; ea formulează judecăți și pronunță sentințe aproape definitive asupra marilor actori ce au jucat rolurile principale pe scena lumei; ea compară faptele, examinează cauzele și efectele lor în timp și spațiu, le articulează și trage concluzii pentru cei ce vor căuta lecții din studiul trecutului.

Oricât de însemnată ar fi în viața omenirei „accidentul", întâmplarea, neprevăzutul, acțiunea mediului etnic și geografic, nu se poate nega covârșitoarea influență a individualităților în desfășurarea progresului, sau în succesiunea evenimentelor.

Fustel de Coulanges, care neglija problemele de filozofie și susținea că istoria materialistă, științifică, sociologică, e datoare să cunoască instituțiile, credințele, moravurile, viața complexă a unei societăți cu felul ei de a gândi, cu ideile ce o conduc și cu interesele ce o agită, totuși, n'a nesocotit influența indivizilor. Nu numai concepția filozofică a istoriei, dar chiar și cea materialistă, nu se întemeiază numai pe colectivitate ca să explice toate transformările sociale și politice și nici numai pe imaginație și ipoteze, ca să le justifice, ci și pe „individualitate", adică pe acea celulă minunată a organismului social, care cu cât e mai viguroasă, mai activă și mai bine conformată, cu atât va putea să exercite în mediul ei influențe puternice. Geniul care se află așezat pe un plan mai sus și vede mai departe, are funcțiunea să deschidă căi noui progresului impunând ființei colective o mișcare de împingere înainte.

O epocă însemnată din istoria universală și națională ; o revoluție cu efecte nebănuite de contimporanii ei ; o descoperire ; o invențiune importantă care a modificat aspectul vieței civilizate, se rezumă în actele, în ideile, în imaginația, sau în voința câtorva personalități.

Aceste personalități sunt agenții activi ai progresului și ai prefacerilor sociale și de aceia nu se poate concepe evoluția umanității și desfășurarea evenimentelor în cursul nesfârșit al timpului, fără influența binefă-

www.dacoromanica.ro

cătoare a geniului lor creator, sau fără intervenția actelor lor cu tendințe impulsive.

Nu sunt multe sentimentele ce frământă omenirea. Puține sunt și ideile ce frământă un număr restrâns de indivizi.

Cine însă armonizează acele sentimente și idei, le încheagă în câteva formule-principii și în vederea unui scop de atins le transformă apoi în curente-forțe, *va* creea *„evenimentul", prin efectul ce-l va avea această acțiune asupra ființei colective.*

Oamenii mari sunt celulele de elită, superioare și deci mai folositoare organismului social, care prin felul lor de a fi și de a se agita dau impuls celorlalte celule inferioare ca să participe la mișcarea inițială de împingere.

Restul este o simplă operațiune de mecanică socială.

* * *

Oamenii mari, fără de care civilizația n'ar progresa și națiunile nu s'ar putea dezvolta și apăra sunt forțe impulsive și creatoare.

Filozoful englez, Thomas Carlyle, i-a numit „sarea pământului".

„Doctrina legilor neînduplecate ale evoluției umanității — spune Jean Finot — în afară de impulsul indivizilor, a dat faliment. De multă vreme am susținut resfrângerea adâncă a influenței individuale asupra mersului evenimentelor" [1])

In adevăr, națiunile, care în vremurile de grea cumpănă ar fi conduse de oameni fără vederi largi, lipsiți de autoritate morală, de curaj și de simțul răspunderei, pot fi expuse la cele mai mari nenorociri. Conducătorii lor mediocri vor fi totdeauna dominați și târâți de evenimente.

In lucrarea biografică: „Mickiewcz, omul și cugetătorul", *Maurice Duval observă că individualitățile ce formează adevărata „elită" a societăței se înalță până la cele mai amețitoare culmi ale spiritului și conștiinței; până la legile fundamentale ale ordinei naturale; până la principiile vieței, fără să piardă vreodată contactul cu realitatea.*

Ele pot fi recunoscute prin structura armonioasă a însușirilor lor intelectuale și morale ; prin spiritul lor pătrunzător și clar-văzător, care le dă putința să întrevadă mai bine de cât contimporanii lor geneza și desfășurarea unor fenomene ; prin concepția lor idealistă *asupra vieței ; prin caracterul lor, care refuză abdicațiuni de conștiință ; prin însuflețirea impresionantă cu care apără cauzele drepte; prin stăruința și energia ce și-o impun ca să triumfe o idee binefăcătoare pentru toți ; ca și prin respectul ce'l au față de adevăr.*

Take Ionescu a făcut și el parte dintre oamenii mari ai epocei sale. El a fost un animator, un îndrumător, un creator.

Apărând la timp, ca un adevărat om providențial, în epoca de renaștere a românismului, el și-a înțeles misiunea și a îndeplinit-o cu demnitate și fără nicio șovăire. In multe din discursurile sale țâșnește flacăra, care luminează calea spre progres și în ele descoperim dorința arzătoare a celui ce le-a pronunțat de a împinge societatea cu câțiva pași mai departe; de a înălța și întări românismul în cadrul său etnic.

Un biograf, francezul Paul Crouzet, care i-a schițat portretul în 1916, scria:

---

[1]) *Jean Finot.* — Pensées impartiales sur les hommes et les évènements. La Revue Mondiale. Nr. 8, 15 avril 1921.

www.dacoromanica.ro

„El e una din personalitățile rare, cari ne fac să pricepem cuvintele lui Saint-Simon, vorbind de Fénélon: „Iți trebue o sforțare ca să încetezi să-l mai privești"...

„Te simți în adevăr atras de Take Ionescu; din făptura lui întreagă se împrăștie un curent de simpatie. Farmecul său e neînțeles și universal; el e iubit nu numai de compatrioții săi — prieteni și adversari— ci e iubit și în străinătate. Nu se spune că Kiderlen Waechter [1]) *păstra pe masa lui de lucru două fotografii: a stăpânului său* [2]) *și a lui Take Ionescu ?*

„Nu se spune că sir Edward Grey îl primește cu cea mai mare plăcere ?

„O personalitate română, care mi-a dat amănuntele acestui portret, îmi reamintea emoționat prima lui întâlnire cu Take Ionescu.

„Când îl văzui întâia oară instinctiv 'l-am salutat, nu din tradiția politeței, ci dintr'un comandament imperios de autoritate. In fața lui Take Ionescu te descoperi fără să-l cunoști ; când îl cunoști, — îl admiri și îl iubești [3])".

„In timpul războiului — scrie același biograf — Take Ionescu n'a despărțit sentimentele lui de om și de european de convingerile lui de patriot român".

Georges Clémenceau, fostul prim-ministru al Franței, în ziarul său „L'Homme Enchaîné" [4]) *pe când nu-l cunoștea personal, l-a numit :* „marele și bunul european".

Take Ionescu a definit și el „mărirea omenească" :

„Toate măririle sunt rare, — mărirea omenească mai cu seamă.

„Înțeleg prin mărire omenească mănunchiul armonios format de o înaltă inteligență, de frumusețea morală și de o voință neînduplecată. *Inteligențe mari nu-s atât de rare pe cât se crede; frumusețile morale din fericire sunt numeroase, mai cu seamă la cei mici; vârtoșia voinței merge adesea alături de perversitatea morală. Dar toate acestea laolaltă, — ceeace după mine constitue adevărata mărire omenească — e un lucru atât de rar, că poți trăi o viață întreagă fără să-l întâlnești".*

Definind pe oamenii mari Take Ionescu s'a definit pe sine însuși, fără să fi avut vanitatea de a se număra între cei aleși.

El a avut acel „mănunchi armonios format de o inteligență înaltă, de frumusețea morală și de o voință neînduplecată", care ne impune datoria să-l așezăm în Panteonul nostru național alături de bărbații de seamă ce au ilustrat epoca cea mai însemnată. cea mai dramatică și cea mai glorioasă din istoria poporului român.

Din inițiativa și îndemnul d-lui Stelian Popescu, directorul ziarului „Universul", care a fost unul dintre prietenii devotați și constanți a-i lui Take Ionescu, am întocmit această lucrare biografică, care este în același timp și o contribuție modestă la istoria contimporană a României.

Nu numai ca un binemeritat omagiu adus memoriei marelui român și european și nici cu scopul de a prea mări faptele și opera lui publicăm

---

[1]) Fost ministru al Germaniei în București și ministru de externe al Germaniei.
[2]) Wilhelm II.
[3]) *Paul Crouzet.* — „Nos amis à l'étranger" : Take Ionesco. — „La Grande Revue", Paris 1916 Nr. 4.
[4]) *„L'Homme Enchaîné"* din 14 Decembrie 1914.

www.dacoromanica.ro

biografia sa ; ci pentru că ea prezintă un interes istoric, național și educativ pentru generațiile viitoare :

Istoric, — *de oarece viața și opera lui sunt strâns legate de istoria contimporană a României ;* național, — *de oarece el a simbolizat în epoca de adânci frământări din ajunul războiului aspirațiilor neamului nostru; iar prin verbul său însuflețit, convingător și profetic, a contribuit să triumfe politica* instinctului național ; educativ, — *de oarece o viață ca aceea a lui Take Ionescu închinată binelui obștesc și măririi patriei sale va servi în toate timpurile de îndreptar și de îndemn tinerelor generațiuni în lupta lor pentru păstrarea neștirbită a frontierelor României întregite, ca și pentru întărirea și propășirea națiunii noastre prin unire sufletească, prin cultură temeinică, prin însușiri morale și prin muncă constructivă.*

ROMULUS SEIȘANU

www.dacoromanica.ro

CAPITOLUL I

COPILĂRIA ŞI TINEREŢEA

(1858—1882)

CASA PARINTEASCĂ DIN PLOEŞTI. — ORAŞUL PLOEŞTI IN 1858. COPILĂRIA LUI DUMITRU IOAN (TAKE IONESCU). — LA PENSION, IN BUCUREŞTI. — ELEVUL LICEULUI SF. SAVA. — PROFESORII. — O REVISTĂ LITERARĂ. — AMINTIRI DIN VIAŢA DE ŞCOLAR. — LA PARIS. — VIAŢA DE STUDENT. „CENACLUL HIDROPAŢILOR" DIN CARTIERUL LATIN. — LIBERAL ŞI REPUBLICAN. — UN RĂSPUNS DAT GENERALULUI MAGHIAR, TURR. — CHESTIA TRANSILVANIEI. — CHESTIA EVREEASCĂ. — O CONFERINŢĂ DESPRE DOBROGEA. — STUDII DE DREPT: DESPRE COPII NATURALI, RAPORTURILE SEXELOR ŞI CĂSĂTORIE. — TEZA DE DOCTORAT IN DREPT. — UN AMOR PASIONAL. — MISS BESSIE RICHARDS. — POET! — NUNTA DELA BRIGHTON (Anglia). —

Take Ionescu s'a născut în Ploeşti, în anul 1858, Octombrie 13 (25).

In vremea aceia, Ploeştii, care întrecuse mai de mult orăşelele şi târgurile mari învecinate, avea înfăţişarea unui oraş. Populaţia sa era de 26.000 locuitori, — ţărani, târgoveţi, majoritatea români şi colonişti sârbi şi bulgari veniţi din peninsula balcanică [1]).

După desfiinţarea judeţului Săcueni, [2]) fenomene sociale şi economice au favorizat mult desvoltarea repede a fostului sat şi târg, Ploeştii.

Valea Prahovei, detronând valea Teleajenului a ajuns artera însemnată, în urma stabilirii legăturei Bucureştilor prin Ploeşti cu Braşovul. Ploeştenii, foarte dibaci şi stăruitori, au reuşit ca atât şoseaua Bucureşti-Braşov, cât şi şoseaua Bucureşti-Buzău să treacă prin oraşul lor. Faptul acesta a grăbit decadenţa înfloritoarelor oraşe şi târguri din împrejurimi ca : Vălenii-de-Munte [3]), Bucovul, — fostele capitale ale jud. Săcueni, — Gheorghiţa, Urziceni şi Filipeşti şi a atras viaţa economică în zona văei Prahovei cu centrul în Ploeşti.

Aşa se explică pentru ce mulţi negustori din orăşelele şi târgurile vecine, ca şi numeroşi oameni de afaceri din diferite părţi ale Ţării Ro-

---

[1]) Cei mai mulţi au venit din Slivin şi s'au stabilit în 1830 în marginea Ploeştilor, pe moşia Bercasca. In 1852 ei au înfiinţat *„Târgul Slivinului"*, care, apoi, s'a alipit de Ploeşti.

[2]) Jud. Săcueni (sau jud. Saacului) a fost desfiinţat în anul 1845 prin decretul domnesc apărut în „Buletin Gazetă Oficială". Vol II. Nr. 155, p. 617 şi în locul lui s'au înfiinţat judeţele Prahova şi Buzău.

[3]) „Acest oraş, însemnat prin vamă şi târg a fost prima capitala a judeţului (Saacului). Aci am văzut primul steag însemnat de Dorobanţi şi mai târziu când se ridică şi Bucovul, ele sunt numite amândouă capitale şi ispravnicul locueşte, când acolo, când aici". — Vechiul jud. al Saacului de Ecat. Zaharescu. Bul. soc. de geografie. Tom. XLI. 1922.

www.dacoromanica.ro

mânești, s-au stabilit în Ploesti pe la jumătatea veacului al XIX-lea. Printre acești negustori a fost și Gheorghe Ioan, care împreună cu soția sa, Eufrosina, s'a stabilit în Ploești după 1850.

Pe atunci Ploeștii, înconjurat de un șanț adânc, avea multe piețe, locuri virane, mori de vânt, fântâni cu cumpără, case modeste, prăvălii și hanuri, dar puține construcții de zid. In partea de N. E. se înălța faimosul „palat" ruinat al *„Moruzoaiei"* [1]).

Partea cea mai veche a orașului se mărginea cu străzile Poștei, Cazărmei și Mihai Bravul.

Pârâul Dâmbu se revărsa în timpul ploilor mari și inunda mahalalele. Dealungul viroagei numită „Hotar" dela bariera „Rafovului" se înșiruiau morile de vânt. Orașul foarte bine situat din punctul de vedere geografic și economic, fiind și centrul unui important sistem arterial, avea pe la 1858 fizionomia caracteristică a unui târg în plină fază de creștere. Numărul negustorilor era de 1600, — cei mai mulți veniți dela Gherghița, Bucov, Vălenii de Munte și Filipeștii-de-Târg, — toate târguri intrate în faza decadenței din cauza Ploeștilor ce se întindea, se popula, se dezvolta și se îmbogățea în paguba lor. In zilele de târg oboarele și piețele aveau o înfățișare pitorească din cauza mișcărei comerciale. Atunci au început și cursele diligențelor între Ploești și Brașov.

Zilnic se scurgeau prin Ploești poștalioane, diligențe, trăsuri după „moda" epocei, unele tip vienez, altele tip „brașovean", sau „bucureștean", căruțe cu prești de păr de capră, calești, chervane încărcate de mărfuri și producte care porneau pe drumul Câmpinei prin Valea Prahovei spre Brașov, sau veneau din Ardeal, prin pasul Predealului, cu călători și mărfuri de brașovenie.

Cele dintâi exploatări petrolifere din lume, realizate în valea Prahovei în 1857, deșteptase atențiunea oamenilor de afaceri și în deosebi a străinilor ce treceau în diligențe prin regiunile minunate pline de petrol [2]). De aceia acest oraș de târgoveți înstăriți, de negustori și de oameni de afaceri, atrăgea populația din diferite părți ale țării doritoare să se îmbogățească. Ploeștenii băștinași abia mai recunoșteau satul lor cel mare de odinioară, care în 1827 avea numai patru mahalale cu 18 case „de zid", câteva sute de căsuțe în care locuiau vreo 8.000 de oameni și pe-ale cărui uliție circulau numai trei trăsuri : o caleașcă a serdarului Barbu, alta a lui Hagi Vasile și o „căruță de modă" a lui Nicolăiță Pițurea ! [3])

In apropiere de locul unde a fost mai târziu institutul de domnișoare „Constantinescu", lângă piața Cuza Vodă, [4]) era în anul 1858 o casă de zid cu o grădină mare în spatele ei. In această casă locuia familia lui Gheorghe (Ghiță) Ioan în care s'a născut Take Ionescu. Părinții lui Take Ionescu făceau parte din mica burghezime. Gheorghe Ioan se ocupa pe atunci cu negoțul de cereale. Tatăl Eufrosinei era de origină român macedonean. Pe la începutul veacului al XIX-lea bunicul ei părăsise Turcia (Macedonia) și se stabilise în Ungaria. Luând parte în războiul au-

---

[1]) Acest palat ruinat a fost dărâmat în anul 1888.

[2]) Generalul Pelecier în articolul apărut în *„Revue des Deux Mondes"* din 1 Aug 1930 sub titlul „Chestiunea petrolului" scrie : „Onoarea de a fi realizat cea d'întâi exploatare modernă de petrol revine României, care, în 1857, a reușit să extragă 2000 de tone de petrol...".

[3]) *Ioan Sloicescu*, Schițe din istoria patriei, Ploești, 1880.

[4]) Domnitorul Cuza Vodă când a vizitat orașul Ploesti a locuit într'o casă de zid, care se afla situată în această piață. In amintirea acestei vizite Ploeștenii au dat numele pieței de „Cuza Vodă".

www.dacoromanica.ro

stro-francez, în campaniile împotriva lui Napoleon I, el a fost medaliat în 1814 ca ofițer pentru actele sale de viteție. Mai târziu s'a stabilit în Țara Românească unde s'a căsătorit și a murit în vârstă de 94 ani.

Mama lui Take Ionescu, Eufrosina, care a fost o femeie foarte frumoasă și inteligentă, se înrudea cu Ioan Eliade Rădulescu.

In ziua de 13(25) Octombrie a anului 1858 s'a născut Take Ionescu. In actul de naștere a fost trecut cu numele și pronumele : ***Dumitru Ioan,***

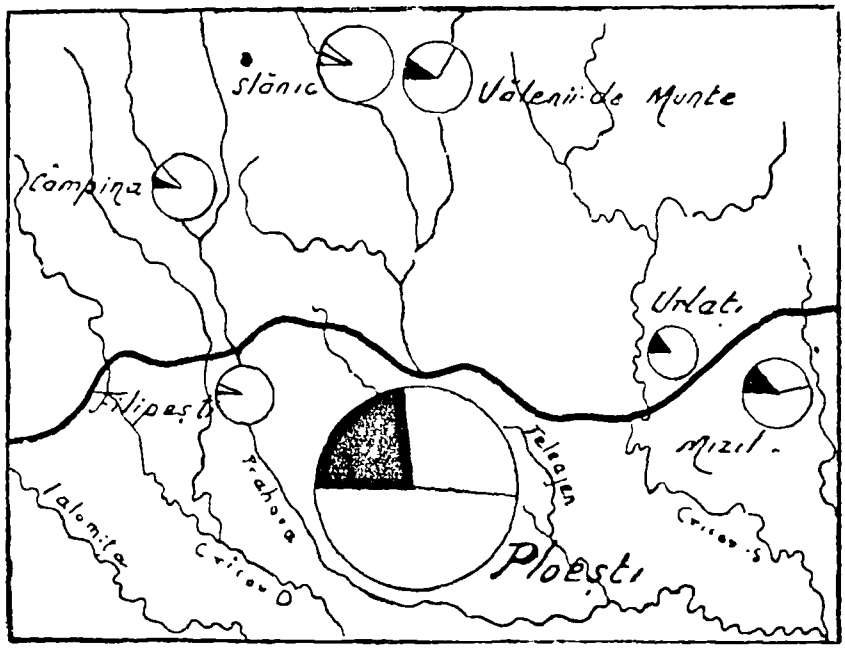

SITUAȚIA ORAȘULUI PLOEȘTI IN 1858—1860
Dezvoltarea sa față de orașele și târgurile învecinate.
(Negru=dezvoltarea comerciala)

pe care l-a schimbat mai târziu în ***Dumitru Ionescu*** și apoi în ***Take Ionescu.*** De mic copil a fost numit „Dumitrache" și apoi cu diminutivul „Take". Cu toate că s'a născut în ziua de „13" Take Ionescu n'a crezut niciodată că numărul acesta i-ar putea fi fatal, ci dimpotrivă 'l-a considerat aducător de noroc [1]).

El spunea, adeseori, prietenilor săi :

„M-am născut în ziua a 13-a a lunei Octombrie ; am trecut cu succes teza mea de doctorat într'o zi de 13 și m'am căsătorit, întâia oară, într'o zi, care a fost tot cu numărul 13 și nu mă pot plânge că cifra asta atât de temută și hulită de toată lumea mi-ar fi fost fatală".

De la mama sa Take Ionescu a moștenit spiritul vioi și pătrunzător și o nuanță de feminitate sufletească, care la vârsta prepubertății, a pubertății și a postpubertății s'a manifestat prin timiditate și prin unele dispoziții obicinuite temperamentelor romantice ; iar dela tatăl său, tenacitatea, stăruința, fermitatea, voința.

Frații săi au fost Constantin, Toma și Victor.

In tovărășia lor și a copiilor din vecinătate micul „Take" s'a jucat în grădina din spatele casei părintești, sau pe piața „Cuza Vodă", dar era

[1]) Take Ionescu avea la ciasornicul său un „breloc" cu cifra 13 într'un cerc de aur.

www.dacoromanica.ro

mai mult silit să i-a parte la jocuri, căci firea lui era aceia a unui copil timid, rezervat, predispus la meditațiuni.

Gheorghe Ioan, temperament autoritar și impulsiv exercita o adevărată dictatură în sânul familiei sale. El era un *„pater familias"* tip roman : nu admitea, nici din partea soției, nici din aceia a copiilor vre-o abatere de la poruncile sale. De aceia educația ce a dat-o acest om copiilor săi a fost atât de severă, încât mult mai târziu relațiunile lui cu dânșii au păstrat aproape același caracter patriarhal. Această severitate însă ascundea o nuanță de bunătate și o pricepere a stărilor psihologice ale supușilor săi. Gheorghe Ioan cunoștea bine caracterul și temperamentul copiilor săi și menaja susceptibilitățile lor, fără să aibă aerul că ar fi cedat sub imperiul unei slăbiciuni sentimentale.

Intr'o zi trecând prin fața vechei *Școale Domnești* [1]), Take, care nu împlinise șase ani, a întrebat pe tatăl său dacă „îl va da la școala Domnească".

Acesta i-a răspuns că îl va trimite la pension în București, iar dacă va învăța carte, îl va lua într'o călătorie la Constantinopol.

Gheorghe Ioan făcuse câteva călătorii de afaceri în Orient și povestirile lui privitoare la „minunățiile" din capitala Turciei impresionase mult pe copiii săi și le înflăcărase imaginația. După câtva timp el s'a ținut de cuvânt: a făcut o călătorie cu familia sa la Constantinopol. Aceasta a fost cea dintâi călătorie a lui Take Ionescu în străinătate dela care îi rămăsese ca amintire o fotografie.

Pe când se afla tot în Ploești Gh. Ioan a trimis pe băiatul său Constantin să expedieze o „depeșă" la Brașov. Telegraful se introdusese în acest oraș în 1856, dar din cauza taxelor prea mari și a neîncrederei publicului în acest soi de corespondență rapidă „pe sârma dracului", numărul depeșilor era foarte mic. Băiatul înfricoșat n'a dat depeșa. Infuriat, Gheorghe Ioan a trimis atunci pe Take.

Acesta, supus, a pornit spre Poștă urmărit de privirile îngrijate ale fratelui Constantin.

După câtva timp Take a venit acasă foarte bine dispus.

— Unde ai întârziat până acum — 'l-a întrebat suparat tatal sau — nu cumva ți-a fost și ție teama ca o sa te trazneasca sârmele de telegraf și n'ai dat depeșa ?

— Ba am dat-o ; uite și adeverința ! Am stat însă acolo ca sa văd cum „merge aparatul" și un amploiat — caruia i-am cerut deslușiri — mi-a aratat cum se formeaza literile și cum zboara ele pe sârma până la Brașov !..."

Atât de mult se entuziasmase micul Take de sistemul cel minunat „de-a expedia depeși zburătoare prin sârmă" în cât într'o zi a adus la cunoștința frații săi că dorința lui cea mare este să se facă „telegrafist"...

El învățase alfabetul telegrafic și „tapa" pe mese depeși imaginare încât frații îl poreclise : *„Take telegrafistul"*...

In anul 1864 Gheorghe Ioan luase în antrepriză vămile din Țara Românească și se stabilise în Giurgiu; iar pe Take îl internase în pensionul „Geaniloni" din București ca să urmeze cursul primar. După câtva timp s'a stabilit și Gh. Ioan în București.

Absolvind cu succes școala primară Take Ionescu a fost înscris în liceul „Sf. Sava", care pe atunci era situat pe podul Mogoșoaiei — Calea Victoriei de azi — în apropiere de malul Dâmboviței [2]). In acest liceu învăța

[1]) Școala Domnească era situată între calea *Buna Vestire* și calea Bucurestilor.

[2]) Liceul Sf. Sava fusese închis în timpul revoluției din 1848 și în anul 1850 a fost redeschis de domnitorul Barbu Știrbei în casele Măgureanu situate la începutul podului Mogoșoaiei.

www.dacoromanica.ro

şi Constantin, fratele mai mare, care, în 1866, împreună cu mai mulţi elevi a iscălit registrul plebiscitului organizat de guvern pentru domnitorul Carol [1]). Const. Ioan şi camarazii lui au semnat „contra" domnitorului.

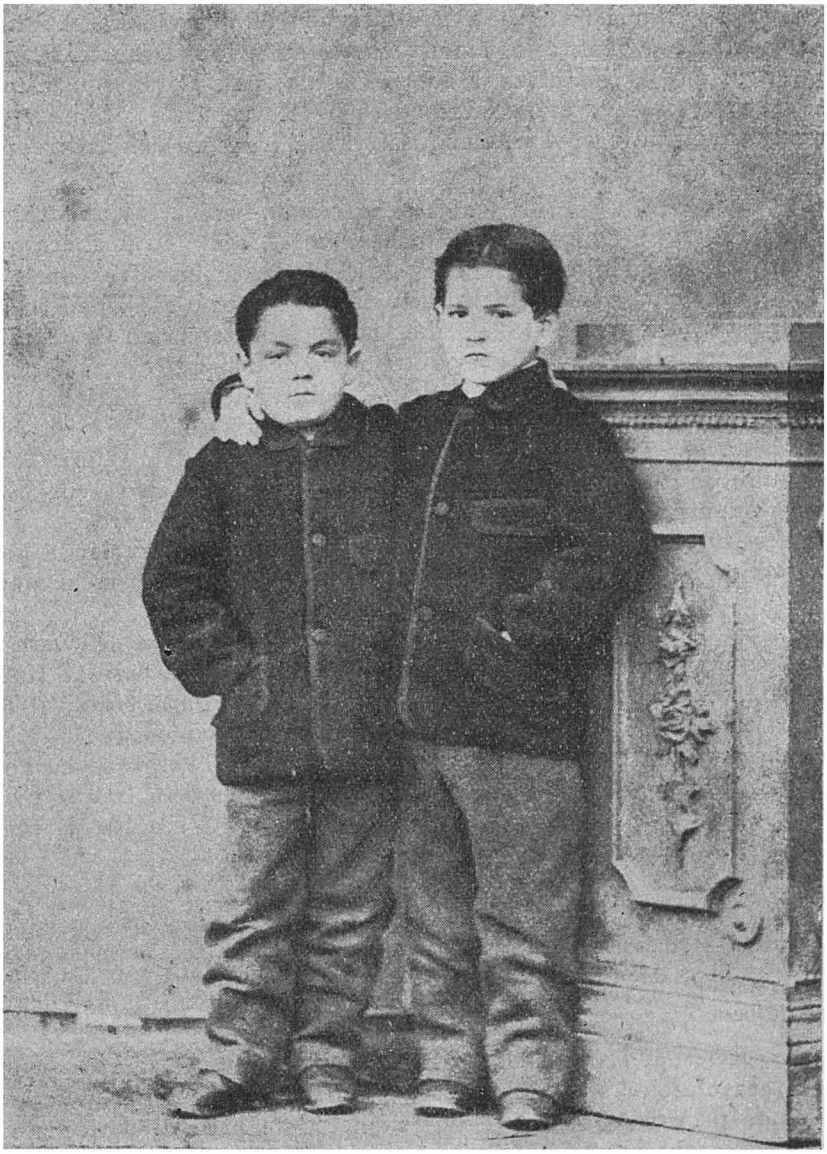

TAKE IONESCU *(dreapta) la vârsta de 6 ani şi fratele său,* VICTOR, *fotografiaţi în Constantinopol.*

(Foto Michailides, Constantinopol, Balvuk Bazar)

[1]) „In 1866, ca elev în Liceul Sf. Sava, aproape de biserica *Zlatari* cu clopotniţa de zid, sub bolta careia trecatorii iscaleau plebiscitul pentru Domnitorul Carol, mă duc şi eu cu un pluton de conşcolari, dar iscălim *contra*, fiindca nu erà Român!

Când dorobanţul care ţinea pe mese registrele legate cu lanţuri, observa îndrăzneala noastra, trimite după noi în goana soldaţi, dar noi pusesem deja *Dâmboviţa* din vale, între noi şi ei. Nu ştiu dacă printre noi erà şi micul Take Ionescu, dar fratele lui mai mare ştiu că erà". *(„O lupta pentru întregirea neamului. Partea I, de General Gr. Crainicianu*, membru al Academiei Române. Bucureşti, 1928).

www.dacoromanica.ro

Patru clase le-a trecut elevul Take Ionescu în doi ani, așa că în cursul superior a ajuns camarad cu elevii ce-i fusese superiori la înscrierea sa în liceu.

Profesorii, în cursul inferior, au fost: Fortunatu, Iacomi, Veniamin Catulescu (religie), Zamfir Herescu (matematică), dr. Racoviceanu (fizică), Tănăsescu (limba franceză), Ilie Benescu (limba elenă), Anghel Demetrescu (istorie și geografie); iar în cursul superior: Dragomir (istorie), D. Aug. Laurian [1]) (filozofie), Macsim (latină), Al. Borănescu și maiorul I. Lahovary [2]) (matematici), Ananescu (științele naturale), Limburg (limba germană, facultativă), Ant. Rocques (limba franceză) ș. a. Directori au fost: Herescu și Stilescu.

Take Ionescu a fost un școlar excepțional, care a trecut strălucit examenele obținând premiul întâi în toate clasele. Inteligența sa era precoce și deci capabilă să asimileze cunoștințele cele mai întinse și variate. Spiritul său era excelent înzestrat pentru analiză și sinteză, ca și pentru critica literară și artistică. In anul 1875 Take Ionescu împreună cu Gr. Andronescu și Pârvulescu, a publicat o revistă literară sub titlu: *„Revista Tinerimei"* în care au apărut câteva poezii, nuvelete, schițe, notițe de critică literară și artistică, epigrame și articole cu subiecte patriotice.

In *„Revista Tinerimei"*, care a avut o existență de 10 luni, Take Ionescu a publicat câteva nuvele din care reese influența ce a avut-o asupra sa școala romantică.

Take Ionescu cetea mult: operile autorilor clasici, scrierile poeților și prozatorilor noștri, romane, piese de teatru, reviste literare și ziare politice.

Din când în când întovărășit de colaboratorii de la *„Revista Tinerimei"* el participa și la întrunirile publice ale opoziției, care se țineau la „Circ", la „Mazar Pașa", sau în sala „Slătineanu" și după sfârșitul lor făcea critica cuvântărilor pronunțate de către oratorii cunoscuți.

La examenul de bacalaureat (Mai, 1875) elevului Take Ionescu i s'a dat o traducere din românește în grecește și din românește în latinește; iar la matematici, profesorul maior I. Lahovary i-a dat să rezolve câteva probleme de algebră.

„Eu nu eram tare în matematică — spunea Take Ionescu [3]) — dar mi-a ramas un frumos suvenir de algebra. Imi aduc aminte ce plăcere sufletească simțeam când rezolvam o problema — azi, chiar, daca aș avea doua luni libere, aș face repetiție de algebră — și daca mi-a dat notă buna colegul meu de la razboi [4]) care m-a examinat la bacalaureat, este că mi-a pus întrebări din algebră; poate că a-și fi pățit-o dacă mă întreba din trigonometrie unde eram mai slab!"

Take Ionescu păstrase din viața scolastică câteva amintiri neplăcute. Atmosfera claselor supra-încărcate; studiile impuse de instrucția obligatorie și de programe; pedantismul și metodele prea didactice ale unor profesori mediocri, — au contribuit să lase asemenea amintiri.

Pe când era ministru al instrucției publice și cultelor el povestea în Senat:

---

[1]) D. Aug. Laurian a luat parte la adunarea națională a românilor din Ardeal dela Blaj (Câmpia libertății) din ziua de 3/15 Mai 1848 și a înființat împreună cu V. Papiu Ilarian societatea „Transilvania" din București, în anul 1868.

[2]) Mai târziu a fost ministru de război și de externe în același cabinet cu Take Ionescu.

[3]) Din discursul pronunțat în ședința Camerei dela 25 Martie 1900.

[4]) Generalul I. Lahovary.

www.dacoromanica.ro

„... am învaţat la liceul „Sf. Sava“ şi mult puţinul cu care am început acolo l-am învaţat şi sunt recunoscator, deşi la sfârşit eram mai slab de cât colegii mei de la Paris şi deşi eşisem celd'ntâi la examenul de bacalaureat, aci.

Recunosc ca am avut profesori foarte distinşi şi nici odata nu voi uita cu memoria lui Dragomir, care mi-a fost profesor de istorie şi iaraş nu voi uita niciodata lecţiunile

TAKE IONESCU LA VÂRSTA DE 17 ANI
(Franz Duschek, Fotograful M. Sale Domnitorului Carol I, Bucureşti)

de filozofie pe care le-am luat de la colegul nostru, aci din Senat [1]) si nici pe mulţi alţii, dar nu pe toţi...

„... Ceea ce însa iarasi pot să spun este ca în ceeace priveste învaţatura, nu a

[1]) D. Aug. Laurian

www.dacoromanica.ro

celordintâi, care pot sa învețe și singuri acasa, dar a celor mulți, erà foarte joasa și amintirile pe care le am eu din liceu în privința nivelului mediu al studiilor, căci pentru aceasta este școala, iar nu pentru cei mai buni, sunt rele, — o spun foarte franc și nu ma mir caci toate au mers slab în țara, — școalele, ca și celelalte..."

In alte cuvântări pronunțate în Cameră găsim următoarele amintiri din școală povestite de Take Ionescu :

„Mai alaltaeri eram la Ploești și am asistat la clasa I-a din liceu ; se facea o lecțiune de cosmografie. Știam, d-lor, ca învațasem și eu cosmografia tot în clasa I-a și 'mi-am zis : cum este cu putința ca dupa 22 ani, înca nu s'a putut vedea cât de nelogic este sa se învețe în cl. I-a un studiu atât de abstract cum e cosmografia și în clasa II-a să se treaca la discuția unui bou și a unui cal ?...[1])

„...pe când eram noi în școala... școlarii se interesau mult de cele ce se petreceau și faceau chiar politica ; bine înțeles copilareasca. Noi, d-lor, veneam la circ sa aplaudăm discursurile, nu ale d-lui ministru de justiție care vorbea rar, dar ale d-lui Fleva, care pe-atunci erà socotit demn sa lupte pentru libertațile românești... Veneam și la Mazar-Pașa în localul acela *închis,* dar *neacoperit.*

„...Eu, la 1875, luam parte la o revista literara erau tinerii atât de nebuni în cât publicau reviste literare — și 'mi-aduc aminte ca faceam o mulțime de glume asupra acelui jurnal al consiliului de miniștri și ne întrebam : oare cuvântul *închis* și cuvântul *acoperit* tot una sa fie ?

Ei bine, acum doi ani, când opoziția a vroit sa se întruneasca în gradina maiorului Lamotescu, n'a fost împiedecata sub cuvânt ca localul, deși *închis*, e însa *acoperit ?*".

LA PARIS. — VIAȚA DE STUDENT

Gheorghe Ioan, cane vroia să asigure copiilor săi un viitor strălucit, a trimis la Paris, ca să studieze dreptul, pe băeții cei mai mari : Constantin, Take și Toma, pe când cel mai mic, Victor, în urma unui incident petrecut la școala militară din București, a fost înscris în școala militară de cavalerie de la Ypres (Belgia) [2]). In toamna anului 1875 Take Ionescu a plecat la Paris unde s'a înscris la Facultatea de drept.

In anul I al facultății el a asistat la primul curs ce s'a făcut în Europa asupra monopolului spirtoaselor, — curs predat de profesorul E. Alglave, care ajunsese celebru cu teoriile și propunerile sale originale privitoare la binefacerile monopolului spirtoaselor din punct de vedere social și fiscal. Profesorul Alglave se împrietenise cu elevul său Take Ionescu.

Mai târziu, când Take Ionescu ajunsese ministru de finanțe, prof. Alglave i-a reamintit în numeroasele scrisori ce i-a adresat, proectul său relativ la monopolul spirtoaselor, care — după părerea sa — „ar da cele mai bune rezultate în România".

Take Ionescu nefiind convins de argumentele fostului său profesor i-a răspuns acestuia că așteaptă rezultatele ce le va da introducerea monopolului spirtoaselor, în Rusia, de către ministrul Withe.

---

[1]) Discurs pronunțat în ședința Camerei dela 3 Mai 1892.

[2]) Constantin Ioan și-a luat doctoratul în drept la Paris și a fost un eminent jurisconsult ; deputat ; director al școalei de științe politice din București și ziarist. Fiul său, Gh. Ioan a fost consul al României la Paris în timpul războiului mondial. Toma Ionescu, după ce a urmat doui ani dreptul s'a înscris la Facultatea de medicina din Paris. Luând doctoratul a fost numit profesor al Facultății de medicină din Paris și apoi s'a stabilit în țară. A fost profesor și decan la Facultatea de medicină din București și a reprezentat în Senat colegiul universitar. El a colaborat la faimosul tratat de anatomie a lui Poirier și a descoperit un sistem de rachioanestezie prin combinația stovainei cu strichnina. Victor Ionescu, după ce a absolvit școala de cavalerie dela Ypres, a revenit în țară și a fost ofițer-adjutant al gen. Cernat. El a demisionat din armata ca locotenent și a fost numit inspector administrativ, a fost director al ziarului „Acțiunea" apărut câtva timp sub titlul de „Acțiunea conservatoare", deputat și în timpul războiului mondial, ministru al României la Lisabona. Fiul său, Victor V. Ionescu a studiat medicina la Paris și în timpul războiului mondial a luptat ca ofițer pe frontul occidental și cel macedonean. El a publicat câteva lucrări originale interesante.

www.dacoromanica.ro

Profesorul Alglave nu s'a supărat. Impins de dorința să cunoască patria unuia „dintre cei mai strălucițí elevi ai facultății de drept din Paris", cum spunea într'una din scrisorile sale, prof. Alglave a venit în București ca oaspete a lui Take Ionescu.

Insetat de cultura occidentului, Take Ionescu se simțea în elementul său în *Orașul-Lumină*. In această bae de civilizație și de cultură latină el se simțea fericit. El citea nu numai cărți de drept, ci și cărți de știință, de filozofie și de literatură. I-i plăcea și clasicii și modernii ; știința dreptului, ca și științele pozitive; literatura, ca și artele frumoase. Ani dearândul a fost un vizitator obicinuit al bibliotecilor, al muzeelor, al teatrelor și al expozițiilor. Dreptul, — l-a pasionat; artele, — l-au atras prin cultul înăscut ce'l avea pentru frumos; literatura,—l-a apropiat de cugetul și simțirea marilor scriitori; filozofia, — l-a pus în contact spiritual cu infinitul din dorința ce o avea să pătrundă tainele originei lumelor; viața politică a Franței din epoca aceea l-a interesat prin frământările ei și mai cu seamă prin manifestările oratorice și discuțiunile în jurul diverselor forme de guvernământ. Studentul Take Ionescu participa des la ședințele importante ale Parlamentului ; asculta cu o încordată atențiune cuvântările marilor oratori și tribuni populari și urmărea duelurile verbale ce se angajau între fruntașii grupurilor opoziției și unii dintre miniștri. El asista la ședințele solemne ale Academiei franceze cu prilejul recepției unui membru nou și audia prelegerile profesorilor iluștri, francezi și străini, ce se țineau la Sorbonne.

Adeseori vizita Palatul Justiției împreună cu prietenii săi și urmărea desfășurarea unor procese, la Camerile corecționale, la *Première Chambre*, la Curtea de Casație unde se discuta „dreptul pur", sau la Curtea cu juri.

Il interesa, în deosebi, debutul viitorilor avocați, care, înainte de a fi admiși ca stagiari pledau expeditiv — din cauza procedurii urgente excepționale — mici procese de chirii. Magistrații ajutau totdeauna pe debutanții emoționați ca să găsească argumentul cel bun.

CENACLUL HIDROPAȚILOR

Pe-atunci exista în Cartierul Latin din Paris un grup literar numit *„Le Cercle des hydropathes"*,—nu s'a știut niciodată pentru ce s'a numit așa. Fondatorii principali ai asociației *Hidropaților* — George Lorin, marchizul de Puyferrat, Emile Goudeau, Maurice Rollinat, Mouselet, Salis, André Gill, Huysmans și Charles Cros, erau foarte populari în cartierul latin. Despre reuniunile acestor literați a povestit ceva Armand Masson și Catulle Mendès în romanul său : *„La Maison de la Vieille"*. Dintre puținii studenți români, cari au luat parte la ședințele „hidropaților" a fost și Take Ionescu. La început „hidropații" s'au întrunit într'o sală din colțul străzilor Cujas și Victor-Cousin ; apoi într'o cafenea modestă din str. de Juisseau și din cauza sporirei numărului membrilor și a auditorilor mai târziu ședințele s'au ținut în subsolul unei cafenele din piața Saint-Michel în fiecare Sâmbătă seara. Pentru ce a frecventat cenaclul acesta Take Ionescu ?

El l-a frecventat nu numai atras de curiozitate, sau din dorința să fie în contact cu personalitățile pariziene cunoscute în lumea tinerească a literaților și a artiștilor, dar și din pricina faimei ce o aveau membrii grupului *Hidropaților* de a fi neîntrecuți în arta improvizării discursu-

www.dacoromanica.ro

rilor pe temele cele mai variate și nebănuite și a manierei lor speciale de a replica, repede și spiritual, tuturor întrerupătorilor.

Ședințele „hidropaților" erau atât de însuflețite și gălăgioase în cât cronicarii timpului le comparau cu ședințele Adunării deputaților în timpul dezbaterilor furtunoase.

Émile Goudeau

Alphonse Allais

Sapeck

Charles Cros

André Gill

Președintele (Émile Goudeau) și membrii comitetului cenaclului „Hidropaților", după o caricatură din 1879

Acolo, în adunările „hidropaților" a cunoscut Take Ionescu pe Gustave Rivet, Aristide Briand, Stéphen Pichon și Paul Vivien—oamenii politici

www.dacoromanica.ro

de mai târziu ; — apoi o legiune de poeți, prozatori, pictori, caricaturiști, artiști dramatici și lirici, cu care a legat o strânsă prietenie: Paul Mounet, Coquelin Cadet, Galipaux, Louis Décori, Lucien Descaves, Adalbert, Geffroy, Mirbeau, Jules Jouy, Alphonse Allais, Paul Verlaine, Moréas, ș. a.

După câtva timp „hidropații" au luat altă denumire : *„les Hirsutes"* și au organizat expoziția *„incoherenților"*, care a avut un succes nebun. Această expoziție a dat naștere la două școli literare ultramoderniste: *școala intenționistă*, condusă de Alphonse Allais și *școala esențialistă*, care a cultivat „esențialul" prin înlăturarea dintr'o bucată literară a tot ce putea fi exagerat, sau de prisos. In anul 1882 foștii membrii ai *„Cercului hidropaților"* au înființat în Montmartre cabaretul literar *„Chat Noir"*, care a ajuns și el celebru.

GRUPUL STUDENȚILOR ROMÂNI

Studenții români aveau și dânșii pe lângă societatea lor, un cenaclu literar și politic. De multe ori se încingeau în acel cenaclu discuțiuni interesante în jurul unor chestiuni de drept, sau științifice, literare, politice.

Take Ionescu canaliza discuțiunile și le rezuma ca să impună concluziunile sale. Membrii acestui grup se luau la întrecere între dânșii, în tratarea subiectelor fără o preparație specială și în modul cel mai satisfăcător, ca expunere, argumentare și documentare.

De aceea se alegea chestiunile în cursul dezbaterilor și cine se credea capabil să le trateze, în aceeaș ședință, i se da cuvântul. Nimeni n'avea voe să vorbească mai mult de un sfert de ceas. Iată influența școalei „esențialiste"...

Un singur membru al cenaclului, Const. Arion, reușea să trateze diverse chestiuni cu o remarcabilă competință și o bogată colecție de citații din diverși autori. Fiind bănuit că prepară subiectele sale din ajun și prin unele abilități le impunea să fie puse în discuție spre a putea apoi să le trateze singur cu toată autoritatea necesară, Const. Arion a fost pus sub o strânsă supraveghere. In cursul unei discuții asupra „caracterului" poeziilor lui André Chénier scrise în închisoarea Saint-Lazare, cineva pronunță cuvântul „conștiință" de mai multe ori și observă că o „expunere" asupra „conștiinței" ar fi interesantă.

De fapt era o cursă ce i se întindea lui C. C. Arion. Cu câteva zile înainte fusese surprins de un membru al grupului pe când cumpăra dela un anticar o carte în care se trata subiectul : *Un precept a lui Pitagora asupra examenului conștiinței.*

Nebănuind nimic Const. Arion atacă subiectul convins că și de astă dată va uimi pe colegii săi prin întinsele lui cunoștințe și prin uimitoarea lui documentare.

El pomeni o serie de precepte pitagoriciene relative la examenul conștiinței care au fost interpretate greșit, nu numai de iluștrii discipoli ai lui Aristot, sau de celebrii platonicieni, dar chiar și de poetul Ausone, ca și de numeroși traducători moderni, comentatori și istorici ai filozofiei antice.

Pe când C. Arion conferența ca un savant dela Sorbona asupra preceptului lui Pitagora, — „Ce n'ai îndeplinit ?" etc. — de-odată colegul ce-i întinsese cursa îl întrebă pe un ton grav :

— In ce secol a trăit poetul Ausone ?
— In secolul al IV-lea, raspunse C. C. Arion.

www.dacoromanica.ro

— Cum a tradus el preceptul lui Pitagora ?

— *Qua praetergressus ? quid gestum in tempore ? quid non ?*

Şi fără să mai aştepte urmarea, colegul răutăcios bagă mâna în buzunarul hainei lui C. Arion de unde scoase triumfător o carte, pe care o aşeză solemn pe masă.

„Iată cartea, domnilor, care tratează, subiectul ce ne.interesează :

„Un precept a lui Pitagora asupra conştiinţei!" Desigur ca o simplă coincidenţă a fost între subiectul ce'l tratează amicul nostru cu atâta erudiţie spontană şi acelaş subiect ce'l găsim tratat în această carte..."

Toţi au pufnit de râs. Conferenţiarul a făcut şi el haz de necaz. De atunci membrii cercului, ori de câte ori vorbea C. Arion pomeneau de „preceptul lui Pitagora"...

Take Ionescu i-a luat apărarea :

— „Prieteni, n'aveţi dreptate. Admiţând că dânsul prepară chestiunile ce le introduce apoi în discuţiile noastre — şi le prepară bine — ce dovedeşte asta ? Admiţând ca va prepara, mereu, atâtea subiecte câte şedinţe vom ţine noi, apoi atunci el va câştiga un capital respectabil de cunoştinţe, după cum vom câştiga şi noi. Nu cred că se poate aduce un omagiu mai bun unei adunări, din partea unui orator, de cât atunci când acesta a preparat cuvântarea sa; după cum nu se poate face o imputare mai severa şi dreaptă unui orator, sau unui conferenţiar, de cât aceia de a nu fi preparat şi a se aventura în domeniul improvizării abuzând de auditorul sau..."

Ca să aplice principiile logicei inductive şi deductive, Take Ionescu a analizat, în altă şedinţă, cuprinsul unei cărţi publicată de Issaurat, sub titlul de : *„Moments perdus de Pierre-Jean"* (observaţiuni, cugetări, visări antifilozofice, antimetafizice, antipolitice, *anti* a tot ceeace vreţi...).

Take Ionescu prin superioritatea sa intelectuală, prin judecata sa limpede şi pătrunzătoare ; ca şi prin modul cum înţelegea să cultive amiciţiile, se impusese în cercul camarazilor săi ca un element de valoare. De aceea era respectat şi iubit. El poseda acel *„milk of human kindness"* de care vorbeşte un poet englez ; acea dispoziţie sufletească prielnică întreţinerii amiciţiei şi a bunelor relaţiuni în societate. El atingea totdeauna în convorbiri şi în discuţii coarda dulce şi simpatică a sentimentalităţii şi în expunerea ideilor şi a părerilor sale se ferea să jicnească pe cei ce susţineau idei şi păreri opuse.

„Poţi să discuţi 15 minute într'o societate de oameni inteligenţi şi spirituali — spunea Take Ionescu — şi să rămâi cu 15 idei şi poţi să asculţi ceasuri întregi într'o adunare discursuri, fără să te alegi cu o singură idee, dar cu o groaznică durere de cap.

Atunci a-i sensaţia dureroasă că a-i străbătut pustiul Saharei, arid şi monoton, fără sa fi întâlnit nici o oază unde să-ţi astâmperi setea şi să poţi admira vegetaţia..."

LIBERAL ŞI REPUBLICAN

In cei şapte ani cât a stat la Paris — afară de vacanţe pe care le-a petrecut în ţară — Take Ionescu a suferit diverse influenţe, fie din cauza mediului, fie din cauza lecturilor variate şi a spectacolului măreţ al vieţii intense parisiene. El a studiat istoria şi instituţiile poporului francez ; a admirat iubirea lui pentru libertăţile cetăţeneşti ; gustul lui rafinat pentru tot ce este frumos şi bine şi şi-a dat seama cât de însemnată a fost şi este contribuţia savanţilor, a erudiţilor, a inventatorilor, a descoperitorilor şi a oamenilor lui de ştiinţă, la progresul umanităţii.

www.dacoromanica.ro

Take Ionescu a împărtășit liberalismul occidental și a scris o broșură *Despre republică* în care a scos în relief binefacerile ce le prezintă pentru un popor regimul republican.

Intenția lui n'a fost să scrie o broșură de propagandă politică pentru compatrioții săi, ci să expună avantagiile ce le-ar prezinta într'o anumită situație forma de guvernământ republicană

Ce l-a determinat să scrie acea broșură ? Apăruse în Franța între anii 1872—1875 numeroase studii, memorii și articole în care se trata diverse proecte de constituții după anumite concepții și planuri politice. Cei mai mulți autori republicani invocau ca argument principal necesitățile impuse de democrație ; alți autori cu simțul politic mai pronunțat cereau o selecțiune a valorilor, care să asigure formarea unei elite de oameni politici experți în arta de a conduce afacerile statului republican.

Fustel de Coulanges, autorul operilor *La Cité antique* și *Histoire des institutiones politiques de l'ancienne France,* era în acea epocă partizanul acestei teze. El spunea că Franța mergea către democrație, dar o democnație fără o aristocrație a inteligenței și a valorilor sociale și morale ar fi mai rea decât o monarhie tiranică.

Take Ionescu cetise scrierile lui Fustel de Coulanges relative la forma de guvernământ republicană și audia cursurile sale dela Sorbonne, începute în 1875 ; *Discussions de politique démocratique,* lucrare publicată de Anselme Petetin, privitoare la ceia ce numea el „egalitatea reprezentativă" și „independența legitimă a cetățeanului" ; *Etudes de Politique et de Philopsophie religieuse* de Guéroult, care se declara partizanul democrației și al... cezarismului și studiul lui Charles Rémusat asupra libertății și democrației, apărut în *Revue des Deux Mondes* din 1864. Cu toate că el nu făcuse niciodată caz de acea broșură asupra republicei scrisă la o vârstă când nu cunoștea încă secretele artei de a guverna și care cuprindea unele considerațiuni și observațiuni naive, totuși, chiar la maturitate, a făcut cunoscut ideile sale favorabile formei de guvernământ republicane, — dar se declara partizanul unei republici, care nu se depărta prea mult de monarhia constituțională britanică.

Influența scrierilor lui Fustel de Coulanges — care în epoca aceia reprezenta în învățământul universitar și în literatura istorică a Franței o manieră proprie de a studia, de a interpreta și de a povesti tecutul [1]) — a fost cu atât mai mare asupra acelor generații de studenți francezi și români, cu cât acest scriitor a respins teoria lui Montesquieu și a lui Guizot privitoare la originea germanică a instituțiilor liberale. Fustel de Coulanges nu vedea în strămoșii germanilor de cât „triburi de barbari atrași de strălucirea imperiului roman ca păsările de noapte către lumină". Să nu uităm că asemenea opiniuni asupra germanismului și a celor două culturi — eleno-romană și teutonă — au fost popularizate în 1875 după războiul franco-german. Take Ionescu împărtășea și el aceste opiniuni pe care le-a păstrat toată viața.

Mai târziu când i s'a reamintit de broșura sa din tinerețe asupra republicei, Take Ionescu a făcut următoarele observațiuni:

„Republică... monarhie constituționala... adese-ori se confunda. Președintele republicei Statelor-Unite ale Americei de Nord dispune de puteri mult mai întinse de cât Regele Angliei. Cel dintâi este de fapt un șef de stat a unei monarhii... republicane; cel de-al-

[1]) *Camille Jullian.* Fustel de Coulanges, Revue des Deux Mondes, 15 Martie, 1930. *Paul Guiraud.* Fustel de Coulanges. Paris. 1896.

www.dacoromanica.ro

doilea este un şef de stat al unei republici. Lumea doreşte când una, când alta. Victor Hugo ne-a amintit ca într'o scenă dintr'o piesa a lui Corneille erau aceste două versuri în textul original:

„Le pire des états c'est l'état monarchique
„Le pire des états c'est l'état populaire".

Sub monarhie primul vers provoca aplauzele mulţimei. De aceia guvernele l-au suprimat şi au lasat versul urmator care trecea neobservat.

Sub republică versul al doilea provoca aplauzele mulţimei şi de aceia guvernele democratice şi republicane l-au suprimat şi au lasat versul d'intâi care trecea neobservat.

Din ambele versuri — spunea Victor Hugo — mulţimea a combinat un singur vers pe care î-l aplauda totdeauna:

„Le pire des états, c'est l'état actuel..."

CHESTIA TRANSILVANIEI ŞI A DOBROGEI. — DESPRE SITUAŢIA EVREILOR DIN ROMANIA. — UN RASPUNS DAT GENERALULUI MAGHIAR, TURR

Take Ionescu se interesa de situaţia din Dobrogea anexată de curând la România, după războiul independenţei, ca şi de situaţia românilor şi a celorlalte naţionalităţi din Austro-Ungaria. La cercul studenţilor români din Paris el a ţinut o conferinţă despre *„Naţionalităţile din Austro-Ungaria"* în care s'a ocupat şi de lucrările publicate cu câţiva ani mai înainte de Asseline şi Sayous, privitoare la acelaş subiect [1]).

Intr'o sală din strada Gay Lussac Take Ionescu a luat cuvântul în chestia evreească după ce vorbise în favoarea acordării drepturilor politice evreilor din România, Gh. Panu, C. C. Arion şi alţii.

El a protestat împotriva atacurilor nedrepte ale *Alianţei Israelite* împotriva României, sub pretextul persecuţiilor ce le-ar suferi populaţia evreească din această ţară. După ce a făcut o expunere a situaţiei evreilor din toată lumea, a spus că singura ţară care şi-a deschis graniţele evreilor persecutaţi din Rusia şi chiar celor nepersecutaţi din Galiţia austriacă este România.

Suntem un popor tânăr, setos de cultură şi civilizaţie, tolerant până la slăbiciune, generos, lesne impresionabil, capabil de acte generoase şi eroice şi nu putem admite să fim trataţi de nimeni drept un popor cu instincte barbare şi incapabil de a preţui toate binefacerile civilizaţiei şi ale libertăţii, — a spus Take Ionescu.

Această cuvântare a fost foarte aplaudată.

O altă conferinţă a ţinut Take Ionescu în aceeaş sală din strada Gay Lussac, în care a schiţat proectul împărţirei imperiului habsburgic pe baza principiului naţionalităţilor.

In timpul războiului (1917), la Iaşi, într'o convorbire cu Robert de Flers—francezul entusiast şi spiritual, care a fost un mare amic al României — Take Ionescu a spus că de la vârsta de 20 de ani „s'a gândit la Transilvania".

Intr'un articol publicat în ziarul *„Le Figaro"* şi consacrat lui Take Ionescu, Robert de Flers scria în 1922:

„Vedeţi, îmi spunea el, de când eram de 20 de ani am avut ochii aţintiţi spre vest, spre Transilvania şi totdeauna mi s'a părut ca mai departe, în prelungirea sa, zăream Alsacia şi Lorena".

---

[1]) *L. Asseline.* Histoire de l'Autriche, depuis la mort de Marie-Thérèse jusqu'à nous jours. 1877. Paris.

Ed. Sayous. Histoire des Hongrois et de leur litterature politique de 1790 à 1815. Paris.

www.dacoromanica.ro

Pe când studia la Paris, prietenul său Stéphen Pichon [1]), l'a întrebat dacă românii din Austro-Ungaria au dialecte ce nu sunt înțelese de românii din România independentă. Take Ionescu i-a răspuns:

— „Noi n'avem propriu zis dialecte care sa formeze bariere linguistice cum se găsesc în unele provincii franceze.

Racine a povestit cu câta greutate s'a înțeles într'un han din Valence: *„ayant demandé à une servante un pot de chambre, elle mit un réchaud sous le lit.“ Mireio* este nepriceputa de un francez de la nord. Limba provençala trebue sa fie învățata de un francez din alte regiuni... Pe când, la noi, un român din țara libera poate sa mearga în orice parte a Transilvaniei, a Banatului, a Bucovinei, sau a Basarabiei și se va înțelege cu frații sai, care vobesc acelaș grai ca și dânsul. Dialectele locale nu prezintă deosebiri linguistice importante“.

Take Ionescu s'a ocupat apoi de chestia Dobrogei la congresul internațional de geografie, care s'a ținut la Paris în anul 1879 [2]). In introducerea acestei conferințe el a amintit de călătoria spătarului Milescu în Siberia și în China, într'o epocă când europenii n'aveau nici o cunoștință precisă de aceste ținuturi îndepărtate.

Intr'una din ședințele acestui congres a ținut o conferință generalul maghiar Turr, care a spus că Ungaria a avut rolul de santielă a civilizației la porțile Orientului și dacă ea n'ar fi stăpânit Ardealul, întreaga civilizație a Europei ar fi fost amenințată de turci. Generalul Turr nu pomenise de români.

Take Ionescu, care se afla în sală, a rugat pe președintele congresului să-i dea cuvântul spre a răspunde generalului Turr în numele studenților români.

Președintele i-a acordat cuvântul. Take Ionescu, cu toate că nu era preparat să vorbească, a dat o replică strălucită care a impresionat întreaga asistență. El a spus că dacă n'ar fi existat statele românești dincoace de Carpați — Muntenia și Moldova — bine organizate militărește și care veacuri dearândul au apărat creștinătatea împotriva turcilor, de mult Ungaria ar fi fost ștearsă de pe harta Europei. A amintit războaiele numeroase întreprinse de Mircea-cel-Bătrân și de Ștefan-cel-Mare împotriva turcilor; de marele domn al Moldovei care a fost numit de papa Sixte „atletul creștinătății“ și în cuvinte vibrante a povestit luptele lui Mihai Viteazul și expediția marelui erou român peste Carpați pentru cucerirea Ardealului. Ungurii n'au putut apăra linia Dunării și de aceea turcii au pătruns în Banat și în urma bătăliei dela Mohacs — unde a pierit floarea nobilimei maghiare în frunte cu regele Ludovic — turcii au transformat Ungaria în pașalâc.

După acel dezastru le-a trebuit ungurilor două veacuri ca să-și revină în fire. Românii, însă, cu toată situația lor grea au continuat luptele dovedind lumei întregi că ei sunt „santinela civilizației și apărătorii creștinătății la porțile Orientului“.

Răspunsul acesta a fost o înfrângere pentru generalul maghiar.

Apropiindu-se de Take Ionescu generalul Turr i-a spus:

— „Te felicit tinere pentru admirabila d-tale cuvântare și pentru arzatorul d-tale patriotism! Daca România ar avea mulți tineri de valoarea d-tale am dreptul să fiu îngrijorat de adversarii ce-i vor avea urmașii noștri!“

---

[1]) Fost ministru de externe al Franței.

[2]) Take Ionescu a fost delegatul soc. studenților români din țară la acest congres organizat de soc. geografică comercială din Franța și la care au luat parte: de Brazza, de Lesseps, Serpantino și alți mari geografi.

www.dacoromanica.ro

STUDII SOCIALE ȘI DE DREPT. — TEZA DE DOCTORAT.

In anul 1881 după ce a trecut toate examenele și licența în drept cu bile albe Take Ionescu a publicat la Paris o broșură sub titlul: *„De la condition de l'enfant naturel dans la législation romaine"*. (Paris, tip. Dernne, 1881).

Take Ionescu cunoștea bine dreptul roman și în broșura citată el a expus în mod clar și concis subiectul său. La Romani copilul natural era un străin pentru tatăl său, un infam, un individ fără *nomen,* aflat sub *ignominia.*

Dacă voia tatăl putea să-l adopteze și să-l introducă în familia sa; dar legea nu-l constrângea la aceasta.

T. Ionescu cita în acea broșură numeroase texte ca să probeze că paternitatea la romani era cunoscută chiar dacă ea deriva din *contubernium,* din uniunea cu o sclavă (p. 18).

In luna Mai din acelaș an el a dat examenul de doctor în drept *magna cum laude.* Teza lui despre *Copiii naturali* a fost declarată de consiliul profesoral al Facultății *„Thèse retenu"*, — mențiune cu totul excepțională. In această teză s'a tratat cu o remarcabilă competință problema importantă de ordin familial și social a necesității căutării paternității.

„Teza lui de doctorat — spune d. C. Dissescu — a ramas o carte *clasică.* De câte ori n'am citat-o în procesele mele de filiație și de moștenire!"

Intr'un articol publicat în *„Curierul judiciar* [1]) din 1922, cetim despre aceiaș teză următoarele:

„Teza de doctor în drept a înfățișat ultimul cuvânt al științei juridice asupra capitolului despre copiii naturali".

DESPRE RAPORTUL SEXELOR, CASATORIE ȘI COPIII NATURALI.

In introducerea acestui studiu Take Ionescu a făcut câteva interesante considerațiuni de ordin sociologic și moral asupra *raportului sexelor,* care a fost o bună intrare în materie. Iată ce spunea el :

„Printre chestiunile ce trebue sa preocupe pe cugetator și pe legislator, este una care se pune în primul rând, pentru ca de ea depinde toate celelalte și este eterna ca umanitatea. Vreau sa vorbesc de raporturile sexelor. Intrebuințez cuvântul acesta atât de larg și de elastic, de oarece, daca a'și spune cuvântul familie, căsătorie, s-ar putea crede ca aceste instituții sunt adevaruri absolute și nediscutabile, în fața cărora noi n'avem de cât sa ne plecam capetele și să proclamăm necesitatea și utilitatea lor.

Familia pe care o cunoaștem astazi, acea care are sentimentul nostru, preferințele noastre și aproape iubirea noastra, este o instituție relativ recentă și n'are nimic asemanator cu familia de-acum 2000 de ani și nimic, nu mai puțin probabil, cu aceea ce va exista peste 2000 de ani. Ceea ce nouă ni se pare cert și nemișcător, nu-s de cât ideile noastre de astazi, idei care nu reproduc pe cele din trecut și care nu fac să se prevada acelea din viitor. Totul în omenire se schimba și se mișca.

Am atins sau nu progresul? Nu-i decât înfumurarea staruitoare sau orgoliul înverșunat care ne face sa spunem ca astazi suntem în progres. A spune că suntem în progres, se dorește sa se spuna ca este o perfecțiune catre care tindem, un scop de atins. Ori, nu-i nimic; umanitatea merge fără încetare, este o evoluție perpetuă care nu se va opri niciodata pentru ca stagnarea este sora morții.

---

[1]) „Curierul Judiciar", Anul XXIX 2 Iulie 1922 Art. „Take Ionescu".

www.dacoromanica.ro

De aceea nici o instituție omenească n'a ramas nemișcata.

Totul s'a transformat încet și câteodată chiar brusc, atunci când aceste furtuni puțin folositoare și dureroase, care se numesc revoluții, vin să rupa mersul progresiv și liniștit al acestei omeniri ce se crede totdeauna în posesiunea adevărului...

DE LA RECHERCHE

DE LA

FILIATION NATURELLE

Commentaire et critique des articles 340-342 du Code Civil

SUIVI

D'UN EXPOSÉ DU DROIT ÉTRANGER SUR LA MATIÈRE

« Qui faict l'enfant le doit nourrir. »
LOISEL.

PAR

Démètre-Georges JONNESCO

DOCTEUR EN DROIT
AVOCAT AU BARREAU DE BUCAREST

PARIS

ALPHONSE DERENNE

52, Boulevard Saint-Michel, 52

1881

(Reproducerea copertei studiului lui Take Ionescu)

„N'am pretenția să fac un rezumat al acestei istorii, aceasta ar fi mai presus de puterile mele și m'ar împinge prea departe de subiectul meu.

www.dacoromanica.ro

Vorbesc de familie, de casatorie, pentru ca vorbesc de raportul între sexe şi de aceia vreau să ma ocup de copilul natural, de oarece condiţia copilului natural este unită printr'o legatura dintre cele mai strânse cu aceea a familiei.

Chiar când legislatorul neagă copilului natural orice drept, iarăşi trebue să ma raportez la organizarea familiei ca sa se înţeleagă situaţia făcută copilului natural".

Ocupându-se apoi de căsătorie (uniunea sexelor) Take Ionescu scria :

„Unii, visatori entusiaşti vor sa lase sa stapâneasca amorul, ca un dominator, în formaţiunea uniunei sexelor şi dânşii nadajduesc ca această uniune, pentru a fi liberă, nu va fi mai puţin durabilă şi aproape totdeauna eterna.

Dar pentru aceştia, tatal va ramâne tot aşa de bine ca şi mama, pivotul familiei. Alţii, cugetatori mai perspicaci, recunosc ca amorurile nu vor mai avea nici o durată, ca o promiscuitate generala va domni în speţa umană şi ei se felicită. In sfârşit, alţii, nu se întreaba unde mergem : ei se mulţumesc sa spună că numai în uniunea liberă este libertatea şi egalitatea. [1])

De sigur că pentru toţi aceşti novatori nu vom mai avea paternitate, amintirea chiar a sentimentelor paterne şi filiale va dispare şi reazimul nouei familii va fi mama şi de-asemenea societatea, un soi de cazarmă vastă facută pentru ca să ajungă doica genului uman. Aceasta este, de altfel, singura diferenţă între familia aşa cum au cunoscut-o ceidintâi oameni, aşa cum o cunosc salbatecii de astăzi şi aşa cum o viseaza scriitorii de care am vorbit.

Cazarma însa e opera a mii de ani ce separă vremurile preistorice de cele viitoare; maternitatea, temelia întregei familii, este trăsatura comuna între începutul şi desvoltarea geniului uman.

Să ne ferim să râdem de aceste proecte...

Nu exista adevăruri nediscutabile, nici instituţii eterne. De sigur ca organizaţia actuala a familiei e departe de a fi perfecta şi sa nu ne miram când spirite neliniştite au putut sa se întrebe daca o modificare de amănunt ar fi de-ajuns, sau daca n'ar trebui mai bine să taiem din radacina arborele, sa doborâm familia".

Cum Emile de Girardin credea în epoca aceea că uniunea liberă va fi o reformă ce se va face de către legislatorii din 1889, Take Ionescu spunea într'o notă :

„D. de Girardin este un mare cugetator, dar un rau jurist. Aşa, el crede că la Roma au fost patru feluri de casatorii din cauza celor patru feluri de mijloace de a dobândi *manus*-ul, totdeauna acelaş!"

Apoi, continuând observaţiile sale de ordin filozofic-social el făcea următoarele juste constatări :

„Trebue, dimpotriva, să surâdem în faţa iluziilor acelor ce cred că în zece, sau douazeci de ani vom avea uniunea liberă şi prin urmare chestia protecţiunei datorite femeii şi aceia a drepturilor copilului natural vor fi rezolvate.

In ce ma priveşte ma voi mulţumi să spun că chestiunea uniunei libere, dacă ea este una pentru vizionar — şi i-au cuvântul acesta în buna sa accepţie — daca ea poate să ocupe clipele de ragaz ale profetului, ea nu-i o chestie pentru jurisconsult şi legislator.

Moravurile noastre sunt atât de departe de o asemenea concepţie a uniunii sexuale ca este inutil sa mai stărui asupra acestui punct.

Căsatoria are înca în faţa ei o lunga carieră de parcurs, şi atât de lungă în cât poţi fi sigur că legile pe care le vom face noi astăzi vor fi deja uzate de timp când casatoria va fi înca o instituţie juridică".

Numai în Rusia sovietică legislatorii revoluţionari au dezorganizat familia fiindu-le teamă de această celulă a organismului social, care trăeşte şi după legile ce le impun legăturile sentimentale şi interesele membrilor ei. Bolşevicii au atacat familia şi din cauză că actul căsătoriei are la bază un principiu de ordin religios.

In 1926 s'a întocmit în Rusia un cod al familiei, după dispoziţiile

---

[1]) Take Ionescu cetise cărţile „novatorilor" din acea epocă : *Proprieté, Famille* (Bruxelles, Kistemaeckers. 1877) de A. Noquet şi *l'Égale de l'homme* (Paris, Lévy, 1881) de Emile de Girardin.

www.dacoromanica.ro

căruia s'a suprimat orice deosebire între concubinaj şi căsătoria legitimă. Căsătoriile neînregistrate între minori, poligamia si incestul nu sunt oprite de lege. Poligamia nu constitue un delict ; iar căsătoriile incestuoase nu sunt pedepsibile [1]). Deaceea în Rusia imoralitatea s'a întins şi familia, temelia societăţei, s'a dezorganizat.

Take Ionescu a tratat apoi cu o rară competinţă — în care a dovedit cu prisosinţă un profund spirit juridic — şi cu o bogată şi intereantă documentare, teoria căutării paternităţei în dreptul vechi, în dreptul revoluţionar, sub Codul civil (francez), în dreptul străin şi în legislaţie.

„Chestiunea este atât de vastă — scria Take Ionescu — în cât, forţat nu voi putea fi complect.

Dar când sforţarea e sinceră şi munca conştiincioasă, este obiceiul să se acorde mai multă indulgenţă.

Dacă nu m-am înşelat asupra manierei de a înfaţişa această chestiune a copiilor naturali, nădăjduesc că într'o zi o voi trata în întregime".

Cu toate aceste rezerve impuse de modestia sa, lucrarea lui Take Ionescu asupra copiilor naturali a depăşit cadrul unei teze de doctorat şi a luat caracterul unui studiu interesant şi pentru epoca în care a fost publicat aproape complet. El cetise un număr impunător de opere juridice, apărute în toate ţările ; precum şi opere de literatură în legătură cu subiectul său. Cetise cărticica lui Paloentus asupra copiilor naturali: *de Nothis spuriisque filiis tractus singularis* (1597, ediţia din 1655 apărută la Haga) ; schiţa istorică a lui F. Desportes *„Essai historique sur les enfants naturels"* studiul lui Koenigswarter : *Essai sur la législation des peuples anciens et modernes aux enfants nées hors mariage;* lucrarea lui Accolas : *L'enfant né hors mariage ;* cartea lui Alex. Weil : *Que deviendront nos filles;* scrierile lui Alex. Dumas-fils *(Les femmes qui tuent et les femmes qui votent; Le fils naturel* (Théâtre) ; prefaţa la *Dame aux Camélias ; Affaire Clémenceau ;* precum şi alte numeroase studii de drept, religioase, filozofice, istorice şi literare publicate de Assolant, Arnault, Coulet et Vaunois, Baret, Esquirot, Fochier, Barthélemy, Blanchon, Joubaire, Laurent E. Legouvé, Legoyt, Albert Millet, Morelot, Pauly, Léon Jacquier, Richer, Jules Simon, Le Père Toulemont, etc. ; o serie de articole publicate în ziarul *„Le Temps"* (dela 29 August, 2, 7 şi 9 Sept. 1878, 24 Ian. 1881), ca şi diverse studii publicate în revistele de drept şi de sociologie : *Revue du droit français* (t. XI), *Bulletin de la societé internationale d'études pratiques d'économie sociale* (t. I), *Revue des Deux Mondes, Gazette des Tribunaux, Revue pratique, Revue scientifique* (1880) *Compte rendu de la Société d'économie sociale* (1874); *Correspondant* (1874); *Revue catholique des institutions et du droit* (t. I) etc.

Ca să se documenteze şi mai bine asupra problemei copiilor naturali în Anglia, Take Ionescu a trimis o scrisoare lui Alfred Richards, avocat din Londra, rugându-l să-i comunice o notă în materia de drept ce-l interesa. Avocatul Richards s'a grăbit să satisfacă această rugăminte.

Cum Ungaria n'avea un cod civil codificat, (sursele dreptului civil sunt în dreptul „cutumelor" cuprinse într'o colecţie de ordonanţe din 1514, în diferite legi, jurisprudenţe, decrete regale şi în regulele generale ale dreptului natural), Take Ionescu s'a adresat unui avocat cele-

---

[1]) *Comte Kokotzoff.* La ruine morale en U. R. S. S. — Le destruction de la Famille. Revue des Deux Mondes. 15 August 1930.

www.dacoromanica.ro

bru din Budapesta pe care îl cunoscuse la Paris, dr. Stiller Mor, să binevoiască a-i pune la dispoziție o scurtă expunere a chestiunei copiilor naturali în Ungaria.

Dr. Stiller Mor a trimis expunerea ce i s'a cerut și pe care Take Ionescu a publicat-o în rezumat.

Take Ionescu cetise și lucrarea lui Lehr privitoare la elementele dreptului civil rus *(Eléments de droit civil russe*, Paris, Plon, 1877) în care se spunea că guvernul rus a strâns legiuirile vechi locale din Basarabia.

Dorind să cunoască acele legiuiri T. Ionescu a scris lui Lehr, rugându-l să-i pună la dispoziție documentele pe care s'a bazat în lucrarea citată.

Lehr i-a răspuns că numai le are la dispoziție, dar îl-a anunțat că se publică periodic în Rusia o ediție recentă a codului civil rus în care e posibil să fie publicate și acele documente.

Take Ionescu a amintit că în vechime lucrarea care a avut mai multă importanță în țările române a fost *Promptuarium* sau *Hexabiblos* de Harmenopole, judecător la Salonic, întocmită în 1345.

„Aceasta lucrare care s'a răspândit în tot Orientul a avut o așa influență, mai cu seama în Moldova, în cât, atunci când o parte din Moldova fu separată în 1812 și anexata la Rusia, sub numele de Basarabia, guvernul rusesc a tradus cartea lui Harmenopole pentru a fi pusă în uz în noua provincie și i-a dat puterea de lege".

Despre această lucrare a lui Harmenopole tradusă și introdusă în Basarabia se ocupase și Lehr în studiul său privitor la elementele dreptului civil rus și așa se explică pentru ce Take Ionescu îi ceruse să-i pună toate documentele ce i-au servit să scrie partea privitoare la vechile legiuiri din Basarabia.

Examinând dispozițiile cuprinse în codul civil român din 1864, privitoare la copiii naturali, Take Ionescu spunea că aceste dispoziții sunt „nedrepte și imorale".

„Această lege este nedreapta pentru ca n'admite cautarea paternității, nedreapta pentru ca ea refuză orice efect la recunoașterea acestei paternități.

Se poate concepe un sistem de lege care spune: ori ce căutare a paternității naturale poate sa provoace decisiuni arbitrare, scandaloase și incerte! eu suprim deci aceste cercetari? Dar, o lege care spune tatalui natural: tu poți sa scrii cu mâna ta, să fi consemnat într'un act autentic și cert că ești tatal cutarui copil, ești liber să-l lași să moară de foame; ești liber sa'l dai afară din casa ta și să'l lași în mizerie: această lege este peste putință de priceput.

Legea aceasta este imorala pentru ca ea lasă tatalui facultatea de a lasa sau nu copilul sau în mizerie numai din capriţiu. Ea este încă mai imorală când decide că: copiii naturali au fața de mama lor toate drepturile copiilor legitimi".

Take Ionescu a respins și teoriile lui C. Boerescu, profesor la Facultatea de drept din București privitoare la interpretarea eronată a art. 48 și 304 din codul civil [1]).

Cum mulți reformatori ai codului civil, în ce privește situația copilului natural, erau preocupați mai ales de punctul de vedere al femeii în sistemul ce propuneau, — Take Ionescu a avut în vedere, nu situația mamei, ci a copilului natural și de aceea în sistemul său a stăruit asupra dreptului acestui copil. atât de desconsiderat de legiuitorii diferitelor țări! Pe când apoi cea mai mare parte din juriștii străini cereau garanții diferite în cercetarea paternității naturale, care să evite abuzurile posibile,

[1]) C. Boerescu a fost unul din redactorii codului civil din 1864.

www.dacoromanica.ro

sau scandalurile ce le-ar fi provocat acest gen de cercetări, Take Ionescu a precizat cazurile în care trebue să se autorize căutarea paternității și ce precauțiuni urmează să fie luate în exercițiul acestei acțiuni în interesul social, familial, dar, mai ales, al copilului natural.

Impotriva părerilor celor ce invocau argumente de ordin social în apărarea situației privilegiate a bărbatului, care are un copil natural, Take Ionescu spunea că nu se poate clădi o societate pe imoralitate, pe injustiție și pe ipocrizie.

Legiuitorul să-și facă datoria lui de legiuitor imparțial și drept.

Restul aparține moravurilor care trebue să corijeze conștiințele și să facă să înțeleagă pe bărbați că datoresc iubire și devotament tuturor celor care sunt eșiți din căsătorie, sau nu. Un copil nu poate să trăiască viața sa, fără familie, fără să cunoască nimic din afecțiunile umane ; iar dacă este condamnat la aceasta, atunci în inima sa va nutri ura față de o societate atât de nedreaptă !

De aceea Take Ionescu cerea asigurarea paternității din punctul de vedere al moravurilor și al intereselor publice și considera această reformă necesară și urgentă, în cel mai înalt grad.

El trimisese studiul său asupra copiilor naturali și lui Alexandre Dumas-fiul cu o notă omagială „din partea autorului, român, acelui eminent și curajos scriitor francez, care a pus în piesele sale de teatru marea problemă a căutării paternității".

Al. Dumas-fils a cetit lucrarea lui Take Ionescu și într'o scrisoare ce i-a adresat i-a exprimat mulțumiri și elogii, informându-l că va publica și el o broșură cu scopul de a „influența" Parlamentul în sensul „vederilor noastre".

In această scrisoare autorul *Damei cu Camelii* spunea că își va permite să folosească o parte din argumentele ce le-a găsit în studiul tânărului Take Ionescu.

In 1883 Al. Dumas-fiul a scris broșura promisă sub forma unei scrisori adresată deputatului Rivet.

In memoriile unui „martor al vieții sale" publicate mai târziu sub titlul *„Alexandre Dumas fils intime"*, de Maurice Lippmann, cetim :

Mercuri, 4 Iulie, 1883

„El a scris o broșura asupra *Cautarii paternitații*, adresata sub forma de scrisoare deputatului Rivet, care a depus în Camera un proect de lege asupra acestei chestiuni interesante. El a muncit toata ziua."

Duminică, 22 Iulie 1883

„Dimineața corecteaza broșura sa asupra *Cautarii paternitații*. Primește vizita deputatului Rivet care î-i mulțumește ca i-a trimes tiparituri din broșura asupra *Cautării paternității* și îl felicită ca l-a sprijinit în aceasta campanie care promite sa fie aprinsa în Camera[1])".

[1]) Alexandre Dumas fils intime. Deux année de sa vie (1883—1885) de Maurice Lippmann Revue des Deux Mondes. 1 Aug. 1924. Paris.

www.dacoromanica.ro

CRITICA CODULUI CIVIL FRANCEZ ŞI ROMÂN

Take Ionescu admira codul civil francez — cu toate că recunoştea şi părţile lui slabe — ca şi pe autorul lui : Napoleon.

El scria :

„In sfârşit vine codul civil, opera colosala faţă de timpul scurt cât a fost elaborat; opera faţă de care am o admiraţie cu atât mai sinceră cu cât recunosc părţile lui slabe şi cer reforma, opera în care primul Consul, acest geniu ce va face totdeauna desesperarea celor ce pretind să-l analizeze şi să-l înţeleaga, a pus tot ce a avut mai bun de la dânsul, cu toate că el s'a înşelat în chestiunea copiilor naturali; în sfârşit, opera care a cucerit aproape toata lumea, mai uşor de cât „marea armată".

Dacă Napoleon a fost pentru şcoala romantică liberală din Franţa „zeul egalităţii", „soldatul libertăţei universale"...

„La liberté mêlait à la mitraille
Des fers rompus et des sceptres brisés..."

tânărul Take Ionescu vedea în marele dispărut de pe scena lumei, un geniu creator cu tendinţe de a înlătura exagerările reformatorilor revoluţionari, de a împăca interesele tuturor claselor sociale, într'un stat organizat modern pe baza regulelor disciplinei politice, sociale şi morale, care să asigure libertăţile tuturor în cadrul nevoilor publice.

De aceia Take Ionescu, ocupându-se de codul napoleonean, spunea că el „nu a mai tolerat exagerările Revoluţiunei", ci a luat în consideraţie interesele sociale moderne.

Cu toate imperfecţiile acestui cod, privitoare la căutarea paternităţii, Take Ionescu recunoştea că Napoleon „departe de a voi să împiedice cercetarea paternităţii spre a înlătura scandalurile, el a spus că crima de a fi demoralizat o femee trebue să fie pedepsită; el credea chiar în posibilitatea să facă căsătoria obligatorie pentru seducător şi nu s-a oprit decât în faţa acestei erori de drept, — imposibilitatea de a proba paternitatea"...

Take Ionescu studiase bine cursul de drept civil al lui Valette profesat la facultatea de drept din Paris [1]) ; cetise lucrarea lui Milsaud : *„Le code et la liberté. Liberté du mariage, liberté des testaments"*, apărută în 1865; volumul lui Emile Acollas: *„Nécesité de refondre l'ensemble de nos codes, et notamment le code Napoléon, au point de vue de l'idée démocratique" ;* precum şi întreaga literatură de drept civil a epocei.

Ocupându-se apoi de codul civil român din 1864 Take Ionescu făcea următoarele consideraţiuni istorice şi critice:

„Studiul juridic a ramas la urmaşii Romanilor în mare cinste.

La începutul secolului al XV-lea, Alexandru cel bun, domnul Meldovei, a întemeiat la Suceava, capitala statului sau, o Universitate în care se învaţa dreptul Imperiului din Orient de profesori din Bizanţ.

(Dr. Niegebauer, consilier juridic la Viena a publicat un studiu asupra acestui subiect important care se afla adnotat în *Magazinul judecatoresc* de Costa-Foru, p. 323 şi urm.)

Alexandru cel bun, domnul Moldovei, încearca în 1433 să întocmeasca un cod în limba româna, dar încercarea lui n'a izbutit.

Astfel, primul cod român dateaza din 1646 şi el a fost promulgat de Vasile Lupu în Moldova. Acesta a fost mai mult un cod penal şi dispoziţiile dreptului civil sunt foarte rare".

După ce face un scurt istoric al legislaţiilor din cele două Principate române, Take Ionescu trece la examinarea codului civil, care a fost de-

---

[1]) *Valette.* Cours de Code Civil, professé à la Faculté de droit de Paris. 1873.

www.dacoromanica.ro

cretat la 26 Noembrie 1864 și promulgat la 4 Decembrie 1864. El critică acest cod „care a fost făcut în grabă și cuprinde numeroase neglijențe de redactare și contraziceri", dar scuză pe redactorii lui, de oarece „codul s'a făcut în timpul loviturei de stat dela 2 Mai 1864, atunci când decretele Domnului aveau putere de lege. Trebuia deci să se grăbească promulgarea acestui cod înainte de reuniunea noului Parlament, care se bănuia ostil introducerii căsătoriei civile. Graba asta explică un număr mare de lacune și face controversele mai insolubile, pentru că lucrările pregătitoare lipsesc cu desăvârșire" și adeseori, redactorii codului se feresc ca să ne spună „ce decisie au luat ei în 1864".

Analizând articolele privitoare la copiii naturali, Take Ionescu nu găsește nici un sistem, nici un principiu, nici o idee conducătoare, „care să pună în acord toate aceste texte ce se contrazic..." ; ...niciodată nu vei isbuti să găsești un sistem ca admis de legea română și care să nu fie în contrazicere evidentă cu termenii chiar a unuia din articolele acestui cod".

Critica este severă dar justă. Iată, de ex. textul art. 307, copiat după art. 340 din codul civil francez și care hotărăște ca în caz de răpire, seducătorul poate să fie declarat tatăl copilului.

Ce înseamnă acest text într'o legislație care ignorează paternitatea naturală ?"

In concluzie el cerea reforma codului civil spre a-l pune în acord cu concepțiile moderne ale dreptului social și familial, cu spiritul epocei, cu progresele civilizației, cu ideile și sentimentele generoase.

UN AMOR PASIONAL. — NUNTA DELA BRIGHTON.

Take Ionescu s'a interesat și de problemele de psihologie și psihofiziologie. Adeseori în cercul prietenilor săi îi plăcea să discute aforismele lui Balzac din *Psihofiziologia amorului,* sau observațiunile lui Stendhal asupra amorului. Intr'o zi tânărul student a simțit cei dintâi fiori ai amorului pasional.

Fata unui respectabil burghez din Londra îi înflăcărase imaginația...

Cu toate că era sfios și se ferea, ca toți timizii amorezați, să desvălue prietenilor săi starea lui sufletească, Take Ionescu a căutat un prilej potrivit să fie prezintat familiei iubitei sale. Numele acestei anglo-saxone era Bessie Richards.

Femeia își făcuse intrarea în viața sa, — o intrare plină de farmec misterios și turburător. Silueta tinerei fete era grațioasă. Frumusețea ei nu era încă desăvârșită, căci nu împlinise 17 ani.

Vocea ei melodioasă, râsul ei cristalin, privirea ei de copil nevinovat și visător, gesturile ei de colegiană și un început de cochetărie ce se manifesta din întreaga ei făptură, stăpânit de o firească timiditate, impresionase puternic pe tânărul Take Ionescu.

El o urmărea aproape pretutindeni, dela o distanță respectuoasă, când se preumbla pe marile bulevarde ale Parisului, sau în „Bois", în tovărășia părinților ei, sau a unui avocat din Londra, înrudit cu familia Richards.

Când nu o vedea într'o zi se simțea neferit. Tot soiul de sentimente îl năpădeau și influențau asupra sensibilității sale și a firei sale romantice.

Atunci imaginea iubitei îl obseda și recitea pagini din *Werther,* a lui Goethe, sau din *Graziela* lui Lemartine.

www.dacoromanica.ro

Sub imperiul amorului pasional Take Ionescu a simțit nevoia să scrie versuri sentimentale. Cum el era un entusiast admirator al lui Victor Hugo — recita adesea ori poezii întregi scrise de marele poet francez — în versurile sale naive, dar înflăcărate se resimțea influența lui Hugo.

Amorul îl transformase. Suferea și era asaltat de tot soiul de griji și de presupuneri. Take Ionescu vizita des familia Richards care se stabilise pentru câteva săptămâni la Paris.

Miss Bessie nu vorbea corect franțuzește și pronunța cuvintele din limba lui Molière cu un perfect accent anglo-saxon. Modul acesta de a se exprima avea farmecul său particular. Cu toate că amorul are limbajul său universal pe care îl pricep toți amorezații, indiferent de rasă și de naționalitate, Take Ionescu, ca un omagiu adus patriei iubitei sale, începuse să învețe limba engleză. Când izbutise să spună câteva propoziții simple în englezește, cu un accent aproximativ britanic, tânărul Take a avut ambiția să se considere pe jumătate anglo-saxon.

— „In curând — spunea el unui prieten — am să pot ceti în original operile lui Shakespeare, *Paradisul pierdut* a lui Milton și discursurile lorzilor în *Times*... Tu de ce nu înveți englezește? Jumatate din populația globului vorbește englezește!

„Pentru ca cealalta jumatate din populația globului — din care am nefericirea sa fac parte — nu s'a amorezat înca de fiicele Albionului!, — a fost raspunsul neasteptat al celui întrebat.

— „Așa dar... știi?, — a murmurat vadit încurcat amorezatul.

„Ca toți prietenii tai!

Și acum dupa aceasta marturisire cam forțata, în numele lor și a amiciției ce ne leaga, te întreb: cum înțelegi sa sfârșești începutul romanului tau de dragoste?

— „Cum trebue sa'l încep știu: printr'o cerere în casatorie... ca un burghez, care își respecta și adora iubita și nu glumește cu amorul; dar nici nu permite prietenilor rautacioși sa-i puna la îndoiala sinceritatea sentimentelor și onestitatea intențiilor sale...„

După câteva luni Take Ionescu se afla la Londra, pe când un bun prieten al său, Mihail Cireșeanu, a fost trimis la București într'o misiune foarte delicată : să anunțe și să convingă pe Gheorghe Ioan, teribilul *pater familias* — că fiul său. Take, și-a permis să se amorezeze de o englegoaică prea frumoasă și dintr'o familie onorabilă din Londra și că fiind ferm decis s'o ia în căsătorie, îi cere consimțimântul...

Intr'o zi, invitat de familia Richards Take Ionescu a fost dus la Lower-Sydenham în vastul parc al lui *Crystal Palace* ca să ia parte la un *fancy fairs* organizat de domni și domne din societate pentru vânzarea obiectelor de fantazie în scop de binefacere. Vânzătoarele acestor obiecte erau pe lângă doamnele și domnișoarele din societate, actrițele și cântărețele cele mai cunoscute din Londra. După exemplul dat de o tânără miss. cu câtva timp mai înainte, frumoasele lady și miss ofereau bărbaților câte un obiect de fantazie însoțit de o sărutare. Obiectul oferit în condiții atât de atrăgătoare și grațioase își mărea valoarea și costa fix o „guinee".

Take Ionescu nu auzise de obiceiul acesta și când s'a pomenit sărutat de o drăgălașă vânzătoare, de emoție i-a căzut jos vasul de fantazie ce îi fusese oferit. Vânzătoarea însă nu s'a emoționat și i-a dat alt vas... însoțit de a doua sărutare. Aventura aceasta l-a costat pe Take Ionescu două „guinee", pe când viitorul socru l-a consolat spunându-i că a avut aerul unui fiu de lord când a plătit frumoasei vânzătoare cele două „guinee"...

In timpul ședерei sale în capitala Marei Britanii Take Ionescu a avut prilejul să studieze moravurile și organizația politică și socială a poporului englez. El a admirat modul cum cetățeanul britanic se bucură de exercițiul libertăților câștigate acum câteva veacuri și acele *people's palaces* din Londra, — vaste stabilimente cu caracter de instituții populare pentru ins-

www.dacoromanica.ro

trucția și amuzamentul tuturor cetățenilor și care nu au fost construite de guverne, ci din banii strânși prin contribuțiuni voluntare.

Sosind la Paris, Take Ionescu a aflat rezultatul misiunei „diplomatice" a prietenului său, Mihail Cireșeanu, la București : tatăl său refuzase consimțimântul la căsătoria proectată; iar, când i s'a comunicat că și fără consimțământul lui, căsătoria se va face la Londra, s'a înfuriat și a amenințat că va desmoșteni pe fiul rebel și recalcitrant.

In ziua de 13 Noembrie 1881 Take Ionescu s'a căsătorit la Brighton [1]) cu miss Bessie Richards împotriva voinței tatălui său.

Gh. Ioan venise la Londra ca să împiedice căsătoria fiului său; dar n'a știut de dispozițiile ce se luase în ultimul moment ca nunta să se facă la Brighton.

Pe când magistratul din Brighton certifica în actele sale, că, în adevăr, în fața și în oficiul lui „Demeter Georg Ionescu" străin din comitat, cetățean român, în vârstă de 23 ani și miss Bessie Richards, engleză... în urma întrebărilor ce li s'au pus în fața martorilor legiuiți au declarat că se însoțesc prin libera lor voință și că în urma formalităților impuse de legile **M. S.**, căsătoria lor este săvârșită, — Gh. Ioan părăsea furios Londra hotărît să rupă orice relațiuni cu „fiul pierdut"...

El ar fi dorit — făcuse și demersuri în acest scop — ca Take să se însoare cu fiica unui bogat boer din București.

Părintele lui Take Ionescu a fost neînduplecat în hotărîrea sa; abia după câțiva ani s'a împăcat cu fiul său.

In ziua de 25 Noembrie 1881 Take Ionescu și soția sa au părăsit Parisul. Pe peronul gării câțiva prieteni, — francezi și români — au urat tinerei perechi călătorie frumoasă până la București. Cu câteva minute înainte de plecarea trenului prof. Em. Alglave [2]) și-a făcut apariția și luându-și rămas bun de la fostul său elev, l-a îmbrățișat și i-a spus :

„In curând viitorul îți va deschide porțile sale largi, prin care vei trece triumfător, acolo, în frumoasa ta țară pe care m'ai obicinuit să o iubesc... Curaj și să ai încredere în steaua ta! Intr'o zi vei fi cuceritorul!"

Emoționat Take Ionescu se urcă în vagon... Și pe când trenul lăsa în urma sa Parisul învăluit în ceață, Take Ionescu se gândea la urarea și îndemnul fostului său profesor: „Curaj și să ai încredere în steaua ta! In curând vei fi cuceritorul!"

Viitorul însă ascundea multe necunoscute tinerilor călători... El se prezinta sub forma unui mare semn de întrebare...

---

[1]) Localitate situată la o depărtare de 50 mile de Londra.

[2]) Profesorul Em. Alglave a condus împreună cu Eug. Yung două reviste de cursuri și studii literare și științifice, la Paris : *Revue politique et littéraire* și *Revue scientifique*. Take Ionescu se abonase la aceste reviste de oarece în ele se publicau lecțiile principale dela Collège de France, Museum d'histoire naturelle, Sorbonne și dela toate Facultățile și institutiile din Franța, Anglia, Germania, Italia, America, etc.

www.dacoromanica.ro

CAPITOLUL II

ALEGEREA UNEI CARIERE

INSCRIEREA IN BAROUL DE ILFOV. — DEBUTUL LA BARA JUSTIȚIEI. — AMINTIRI. — CUM PLEDA TAKE IONESCU (Mihail Mora). — UN JURISCONSULT DE VALOARE ȘI UN MARE AVOCAT.

Take Ionescu și tânăra sa soție au sosit în București în ziua de 29 Noembrie 1881. Ei au locuit în hotelul „Imperial" unde au stat zece zile. Take Ionescu fiind lipsit de mijloace materiale un bun prieten a mijlocit să fie împrumutat cu 6000 lei ca să poată închiria un apartament. [1]) In luna Decembrie tinerii căsătoriți s'au instalat într'un apartament modest în casele „Holbrich", ce erau situate în dosul Palatului regal pe str. Sft. Ionică. Ianna era aspră și menajul reclama multe cheltueli. Câteva săptămâni Take Ionescu a stat în cumpănă ce carieră să aleagă : aceia de funcționar public, sau aceia de magistrat, ori avocat ? Cineva îi promisese că va stărui să fie numit șef de biurou la prefectura județului Ilfov ; dar biurocratismul nu-l atrăgea pe tânărul doctor în drept. Magistratura e o carieră frumoasă, mai cu seamă pentru cei bogați, sau pentru cei cari ar dori să rămână în acest ordin. Baroul îl atrăgea. Avocatura, profesiune liberă, oferă mai multă libertate de mișcare și posibilități de a eși în relief, fie ca avocat pledant, fie ca om politic.

Indemnat și de prietenii săi el s'a înscris în baroul de Ilfov. Pentru debut Take Ionescu a căutat un proces care să fie... foarte greu de câștigat. Și l-a găsit. Trebuea să apere pe doi preoți acuzați de escrocherie, de șantaj și de sacrilegiu.

„Când am început cariera mea de avocat — povestea Take Ionescu în Cameră, în anul 1893 — atunci când omul crede, cu naivitatea tinereței, că cel mai bun proces de pledat este cel mai greu de câștigat, am apărat împreună cu d-nii Arion [2]) și Dissescu [3]) pe doui preoți, care comisese un act de escrocherie și de sacrilegiu.

Pentru bani făcuse pe un seminarist să creadă că ei pot să'l popească. Și au parodiat sfintele taine ale hirotoniei ; iar pe tânărul, lesne crezator, l-au trimis, ca preot într'o comună rurală unde câteva luni dânsul a oficiat, a cununat, a botezat. Acești preoți au fost osândiți de către tribunalele civile, condamnați la închisoare și închiși la Vacarești".

Tot despre acest debut Take Ionescu povestea în 1916:

---

[1]) Mihail Cireșeanu, avocat, a intervenit pe lângă un fost coleg de școală, Guță Eliad, să împrumute cu 6000 lei pe Take Ionescu.

[2]) Const. C. Arion, fost ministru.

[3]) Const. G. Dissescu, fost prof. la Facultatea de drept din București și fost ministru.

www.dacoromanica.ro

„'Mi-era teama când am apărut întâia oară la bară să nu păţesc ca Paul Féval când a pronunţat cea d'intâi pledoarie. Féval îşi preparase pledoaria cu multă trudă. In ziua procesului el şi-a încarcat servieta cu mai multe volume de drept şi cu pledoaria sa scrisă caligrafic, citeţ... Trebuea să apere pe un vulgar recidivist, care după o efracţie furase 12 gaini.

Tânărul avocat se prezintă semeţ la bară înarmat cu respectabila lui servietă de curând cumparată şi cum auzi formula obicinuită a prezidentului:

„Maître, vous avez la parole !“,

deschise servieta şi deodată păli...

Notele nu erau acolo; iar primul volum avea ca titlu: Poezii de Alfred de Vigny..

„Dar Féval nu s-a descurajat şi a început să improvizeze un discurs plin de fantazie şi umor, în jurul celor 12 găini, în cât a câştigat procesul mai mult ca povestitor umorist, decât ca avocat.

De teamă să nu păţesc şi eu cevà asemănător la debutul meu, preparasem bine de tot pledoaria. Dela „esenţialiştii“ din Cartierul Latin, am învaţat să strâng de-aproape chestiunea, să înlatur din pledoarie tot ce ar fi fost parazitar şi să exploatez argumentul principal. Din logică am reţinut sistematizarea judecăţilor“.

Al doilea proces pledat de Take Ionescu în faţa Curţei cu juri de Ilfov, ca parte civilă, a fost acela al *„Otrăvitoarei din Giurgiu“*, — o afacere judiciară celebră.

Al treilea proces a fost al ministerului de finanţe, ca parte civilă, împotriva unor vameşi fraudatori.

In Septembrie 1882 el a pledat în procesul Nicolae Blaremberg-San Marin, care a fost bogat în incidente senzaţionale.

Cei mai valoroşi membrii ai baroului de Ilfov au pledat în acest proces care a interesat lumea politică şi mondenă: Take Ionescu, George Vernescu, Mihail Cornea, Aristid Pascal, Nicolae Fleva, Tache Giani, C. G. Dissescu, Ion Lahovari, N. Ionescu, pentru Nicolae Blaremberg şi Petre Grădişteanu, Gr. Păucescu, N. Crătunescu, G. Ventura, Radu Stanian, Schina, Stoica şi D. Ionescu, pentru San Marin.

Procesul Blaremberg a avut ca origină o aventură galantă, urmată de bătăi şi loviri grave. San Marin a fost condamnat la 2 ani închisoare şi 2.000 lei amendă. Aproape toate pledoariile au fost lungi. Aceia a lui Take Ionescu s'a remarcat prin argumentarea strânsă şi logică, prin eleganţa formei şi concisiunea fondului, ca şi prin puterea de convingere. El cunoştea principiile şi metodele noui introduse în baroul din Paris şi despre care s'a ocupat Le Berquier [1]).

De la început el s'a impus în barou ca un element de valoare prin întinsele sale cunoştinţe juridice, prin talentul său de a construi armonios o pledoarie şi de a expune clar şi concis chestiunile de drept, fără să abuzeze de citaţii din autori.

In locul pledoariei lungi încărcată de digresiuni şi de material juridic greoi şi inutil, Take Ionescu a introdus pledoaria „esenţială“, logică, raţională, sobră şi elegantă.

„Cum vom putea convinge — spunea el într'o conferinţă ţinută la Ateneul român din Bucureşti — dacă ne vom îndepărta dela legile impuse de logică, sau de la legile filozofiei dreptului pozitivist?

O piedoarie este şi o operă ştiinţifică şi o operă artistică. Ea trebue construită armonios“.

Cu toate că a pledat un număr impunător de procese; cu toate că o parte însemnată din viaţa sa şi-a petrecut-o în atmosfera înfrigurată a palatului de justiţie, printre magistraţi, confraţi şi clienţi, el nu s'a lăsat

---

1) *Le Berquier*, Le barreau moderne, Paris 1871.

www.dacoromanica.ro

acaparat de barou și nici nu a suferit acea „deformațiune profesională", care se remarcă la majoritatea avocaților, fie printr'un accentuat spirit corporativ, fie printr'o concepție prea convențională și mărginită asupra rolului lor în materie de justiție.

Aristide Briand, care a fost și el un mare avocat, recunoștea că nu s'a lăsat „acaparat" de barou, spre a nu suferi ca alți confrați o deformațiune profesională[1]). Numai avocații în adevăr mari și care sunt mari, nu numai prin spiritul și mentalitatea lor juridică, dar prin inteligența lor, prin cultura lor întinsă, prin ideile și sentimentele lor nobile, prin varietatea activității lor intelectuale, nu se adaptează acelui mediu prielnic deformațiunii profesionale. Secretul succeselor la bară nu sunt în funcție numai de talentul, de bagajul juridic, de ordonanța argumentației, sau de experiența și de abilitatea avocatului, ci și de respectul și de pasiunea ce o manifestă el pentru adevăr și dreptate. O pledoarie construită cu toate aceste elemente, va deștepta atențiunea judecătorilor și îi va pune în situația cea mai convenabilă de a sesiza, nu numai logica argumentării, dar adevărul în sine, dezbrăcat de orice artificiu retoric și care poate servi admirabil justiția.

Așa se și explică pentru ce pledoariile avocaților de seamă sunt convingătoare. Take Ionescu se ferea de convenționalismul juridic și evita să pledeze în procese unde convingerea sa era că dreptatea este de partea cealaltă, de oarece acea siluire ce ar fi impus-o judecății și conștiinței sale de a pleda în fals, pe temeiul unei argumentări sofistice, împotriva adevărului, nu aparent și presupus, ci evident, o considera și nedemnă și nefolositoare.

Un fost membru al Curții de Casație, Iulian, spunea de activitatea lui Take Ionescu ca acovat :

„Take Ionescu nu este un avocat mare numai pentru că vorbește frumos și apără admirabil cauza clientului său. El este, în primul rând, pentru noi magistrații, un regulator de judecată, căci are darul minunat să lumineze și să ajute justiția, urmărind adevărul, ca un demn slujitor al Dreptului".

Take Ionescu a contribuit apoi în strălucita lui carieră de avocat la formarea multor jurisprudențe importante, care s-au publicat în revistele judiciare din București și a introdus teorii însemnate de drept: *teoria relativă la eredele aparent; teoria asupra efectului retroactiv al anexiunei din punctul de vedere al naționalității* ș. a.

Cităm din cuvântarea rostită la înmormântarea lui Take Ionescu, în numele baroului de Ilfov, de avocatul George Petrovici, următoarele :

„Elocința lui judiciara n'a fost însa numai în serviciul adevarului speții pledate; ea îl conducea la descoperirea de legi noi reclamate de necesitați sociale pentru care haina dreptului ramasese neîncapatoare; *el creea legea, pledând.* Cine nu știe câte creațiuni jurisprudențiale se datoresc erudițiunii, puterii lui de patrundere și, de creare a elocinții lui.

„Voi aminti în treacăt teoria eredului aparent și al efectului retroactiv al anexiunii din punctul de vedere al naționalității.

„El a fost în drept creator de teorii noui, precursor de soluții necunoscute în trecut; inițiatorul evoluțiunii juridice și lucrul se explica prin faptul ca el simțea nevoile sociale cu mult înaintea legiuitorului. De aceea evoluțiunea sociala premergatoare legilor, gasesc în geniul sau prima ființa care înțelegea; el auzea de departe zgomotul prevestitor al necesității de legiferare și creea legea menita a satisface o cerința mai înainte ca necesitatea să declare dreptul său".

---

[1]) *Alfred Aubert*, Briand. Paris, 1928. Etienne Chiron, ed.

www.dacoromanica.ro

In articolul din *„Curierul judiciar"* „Take Ionescu" [1]) cetim :

„O atare personalitate impunătoare ar fi lăsat de sigur o prodigioasă operă scrisă de doctrină de o valoare egală cu aceia a celor mai cunoscuți comentatori ai codului Napoleon — ca Marcadè, Domolombe, Laurent, Aubry și Rau — dacă chemarea sa în viață publică n'ar fi fost impusă de necesitățile vremurilor în care a trăit, vremi cari îl așteptau ca pe un continuator al operei înaintașilor săi".

Cu toate că unii au considerat ca o slăbiciune în viața sa politică, exercițiul profesiunei de avocat, Take Ionescu se simțea mândru de dânsa, căci după concepția sa avocatura nu este numai o profesiune, ci o funcțiune socială, o magistratură.

La un banchet dat în București cu prilejul împlinirii a 20 de ani dela apariția revistei *„Curierul judiciar"*, el a declarat :

„Eu am fost și sunt mândru că sunt avocat și cu toții trebue să ne mândrim, pentrucă dacă am sta să cercetăm, la baza instituțiunilor noastre găsim pe avocat ca întemeietor al lor; găsim pe avocat la temelia României moderne". [2])

In ultimul discurs ce l-a pronunțat la banchetul revistei *„Dreptul"*, în seara de 29 Decembrie 1921, a exprimat următoarea dorință :

„La urma urmei prefer viața de barou și cu bucurie mă voi întoarce la casa mare a justiției, la bara judecătilor".

Adresându-se trecătorului necunoscut care ar vrea să pătrundă tainele Palatului de justiție, Henri Robert îi adresează cuvintele acestea:

„Palatul justiției este Palatul suferinței.
„Suferințe care împrumută toate formele; suferințe la toate etajele, — dela cabinetele judecătorilor de instrucție până la celulele umede ale închisorei, trecând prin sălile de audiență: civile, corecționale sau ale Curței cu juri" [3]).

In lunga lui carieră de avocat Take Ionescu a cunoscut de-aproape aceste suferințe ce le tăinuește, sau le scoate la iveală Palatul Justiției, indiferent de latitudine. El a pledat, nu numai în procesele mari cu onorarii respectabile; ci și în procese mai puțin însemnate fără niciun onorar pentru cei lipsiți de mijloace.

„Dacă am avut în cariera mea de avocat, — spunea el, — satisfacțiuni de ordin moral — și am avut, trebue să recunosc, multe — am simțit mai multă satisfacție când câștigam procesele clienților săraci...".

Iată cum a caracterizat activitatea de jurisconsult și de avocat a lui Take Ionescu, Constantin Dissescu, — el însuși un mare juriconsult, avocat, fost profesor de drept constituțional, decan al Facultății de drept din București și fost ministru :

„Jurisconsult de mare valoare, el era, atât prin mentalitatea lui genială, cât și a cunoștințelor aprofundate ale Dreptului.
Insă activitatea lui ca jurisconsult doctrinar nu o găsim. Luptele politice, problemele de stat, portofoliile ministeriale, parlamentele, organizările de partid, interesele clienților, îl absoarbe cu totul.
Din nenorocire studii juridice de cabinet nu ne-a lăsat, afară de cele cuprinse în concluzii scrise, în memorii adaptate la expunerea faptelor procesului cu preocupație de a ajuta triumful cauzei pledate.
Cele d'intâi precese în care s'a semnalat ca mare avocat, cu știință și talent au fost ca parte civilă în procesul otrăvitoarei de la Giurgiu la curtea cu jurați din București și procesul ministerului de finanțe ca parte civilă contra vameșilor fraudori.

---

[1]) „Curierul judiciar" Take Ionescu, art. N. XXIX din 2 Iulie 1922.
[2]) „Curierul Judiciar" An. 1922.
[3]) *Henri Robert* de l'Academie Française, — Visage de Paris. — Le Palais de justice. — Paris, 1927.

www.dacoromanica.ro

Din primele pledoarii noul și marele avocat vine cu metode noi și introduce un nou gen de a expune faptele și precisa chestia de drept. El este inamicul pledoariilor lungi, imprecise, ostenitoare. Generația precedentă (1864) — afară de Bozianu — practică pledoaria sentimentală și emfatică.

Generația noastră a introdus pledoaria bazată pe filosofia rațională, pe logica juridică și judiciară. Care? Acea logică care se bazează pe realitatea faptelor sau logica creatrice? Take Ionescu le-avea pe amândouă. Când putea să scoată dreptul din fapte, o întrebuința pe cea dintâi. Când realitatea faptelor era un obstacol pentru el în câștigul cauzei, recurgea la logica creatrice.

Logica creatrice a stabilit'o și invocat'o într'o conferință celebră ținută la Ateneu. Această logică a formulat-o în formula următoare: Totul este o ipoteză. In lumea morală, adevărul nu este în sine. Adevărul și soluția pe care o cauți depind de ipoteza în care poți să pui pe judecător, câte odată judecătorul el însuși o stabilește — soluția — chiar la începutul desbaterilor.

De aceea se întâmplă că spiritul judecătorului se saturează, și atunci vai! toată pledoaria devine inutilă, căci judecătorul „ancorat" în ipoteza și soluția lui nu-l mai schimbi.

Tesa lui de doctorat „Copii naturali", a rămas o carte clasică. De aceea a și fost declarată de facultate **thése retenue.** De câte ori n'am citat-o în procesele mele de filiație și moștenire!

Din nenorocire Facultatea de drept din București nu i-a deschis ușile. Inamicițiile politice și cabalele profesorale au împiedicat de a'l numi profesor de drept constituțional comparat.

In raporturile colegiale Take — cum 'l numiam noi — era confratele „ideal" și cu predecesorii ca și cu camarazii din școală și cu tinerii începători. Pe câți nu i-a format în biurourile lui. La luptă, în ședință, era plin de amenitate, fără violențe de limbagiu la adresa părților și a confraților adverși.

In pledoarie era combativ, fără să fi spus odată vre-o idee subversivă, nepotrivită cu legile țării și chiar cu morala convențională. La bara justiției, ca la toate tribunalele și în toate actele sale, Take Ionescu a fost un om de ordine.

In viața noastră de „luptă pentru drept" conflictele cu judecătorii sunt rare, dar sunt, și sunt firești. Câte erori judiciare patente, dovedite.

De aci revolte legitime. Un mare cancelar francez din vechia Franță a zis: *on a 24 heure pour maudire ses juges.* Take Ionescu când pierdea o cauză rămânea liniștit și resignat sperând în îndreptare. N'a blestemat nici un minut pe judecătorul nedrept.

In consultații, în liniștea cabinetului, era deschis. Expunea punctul său de vedere, formula chestiile de pus, fără gelozii profesionale.

La durerea noastră, o singură mângâiere: amintirea ce'i o vom păstra cu iubire admirativă și convingerea că tinerimea baroului din România va găsi în Take Ionescu o lumină conducătoare." [1])

In cabinetul lui Take Ionescu numeroși secretari, recrutați dintre tinerii avocați distinși, studiau procesele sub directiva maestrului lor. Era o mare cinste pentru tinerii avocați să fie colaboratorii lui Take Ionescu.

CUM PLEDA...

de **Mihail Mora**

Ușa sălii de ședință se deschide. O siluetă se strecoară, răspunde grăbit și zâmbind la saluturile din dreapta și din stânga, și s'așează pe banca avocaților.

Când adversarul începe să pledeze, el încalecă picior peste picior, apleacă într'o parte capul, privește în diagonală un punct fix, freacă unele de altele degetele celor două mâini, și ascultă. Din când în când scoate creionul din buzunarul dela vestă și notează ceva. O afirmație a adversarului îl miră, alta îl dispune, dar nu întrerupe decât foarte rar și mai totdeauna cu o glumă nesupărătoare, care descrețește frunțile magistraților. Foarte des își mângâie mustața printr'un gest repezit și, cu cât se întinde pledoaria care a deschis focul discuțiunilor cu atât devine mai nerăbdător să înceapă.

Când i se dă cuvântul se aude un șuet în sală. Toată lumea se pregătește să-l asculte. El se ridică, își potrivește cravata, și intră de-a dreptul în materie. Dela primele cuvinte, place prin dulceața glasului — „guriță de aur" — și interesează prin limpezimea expunerii. Raționamentul este atât de strâns, încât adversarul se simte într'un clește. Faptele defilează, argumentele se înșiră, concluzia se desprinde repede; pledoaria nu e lungă, dar e zdrobitoare... Spirit sintetic, mare adversar al analizei, el așează într'o lumină

[1]) Revista „Dreptul".

www.dacoromanica.ro

stralucitoare punctele cardinale ale problemei adusa în desbateri, ca pe niște imense felinare, între care nu intereseaza ce se gasește întâmplator. Judecata sa clară pune mâna pe mintea auditorului; elocința gradata și cu sublinieri adânci la părțile cele mai vulnerabile pentru adversar, farmeca, loviturile sunt tot mai puternice, dar legale și elegante. Chiar daca ar voi n'ar putea jigni pe nimeni; întreaga lui ființa răspândește o nemarginita simpatie. Rareori deschide o carte, și atunci numai ca să citeasca doua trei rânduri. Niciodata nu se pierde în disertațiuni inutile, în introduceri de paradă, în paranteze fară legatura cu litigiile, în perorații bombastice. Raportează doctrina și jurisprudența strict la speța, trecându-le prin prisme de excepționala claritate a personalității sale în adevar extraordinara. Totul se simplifica, se desluește; ori cine poate pricepe și judeca. Un magistrat superior îl definea odata:

— Pledeaza de o parte și de alta numeroși avocați, înarmați cu volume peste volume. Atmosfera este încarcata, haosul nu se risipește, întunecimea înca planează.

Se ridica Take Ionescu, fara o foaie de tipar, fară un act, fară o nota. Și întoarce butonul electric: s'a facut lumina! Chiar atunci când lumina nu-i va fi favorabila, fiindca va proecta dreptatea adversarului, justiția îi este recunoscatoare, pentru ajutorul dat prin puterea sa de elucidare.

A, dar la ce înalțime se sue cugetarea sa juridică! Adesea culmile geniului intra în nori și ceața este inevitabila; Take Ionescu se menține totdeauna sus de tot, dar numai în sferile senine; nimic confuz, nici un echivoc. Inteligența-i scânteetoare și cultura-i vasta, supusa la procesul unei perfecte asimilari fac din pledoriile sale adevarate desfatari mintale și sufletești. Filozofia împrejurarilor discutate, scutită de pedantism, stapânită până la sfârșit de o desavârșita limpezime, da elocinței sale caracterul unei adevarate învațaturi. Nimeni nu s'a înalțat mai sus ca el la bara și nimeni n'a citit mai adânc ca el în ceeace Ibsen numea fundul fundului lucrurilor omenești. Dar memoria? Tot ce-a vazut, tot ce-a auzit, tot ce a citit s'a așezat sistematic în acest creer minunat, s'a poleit sub înrâurirea luminoasei sale personalitați și raspundea la apel, când era nevoe, fara greutate și fară greș. O enciclopedie pusa la punct, enorma și invizibilă, îl slujea în orice moment. Memoria lui va ramâne în barou ca una din cele mai frumoase legende, isvorâta totuși din purul adevar. Ii era de ajuns numai sa rasfoiasca un dosar, ca sa reție nu numai sinteza cea mai exacta, a acestui tot, de cele mai multe ori prea voluminos, dar chiar amanunte de cifre, martori, expertize, proceduri, pe cari le redà cu o uimitoare exactitate. De câte ori avocații cari au pledat alaturi de el au ramas încremeniți vazându-l mai stapân ca ei pe toate faptele, deși ei studiasera dosarul vreme îndelungată; iar Take Ionescu se mulțumise sa-i asculte câteodata în tren, expunându-l într'o jumatate de ora! Chiar în spețele de stricta specialitate inteligența și cunoștințele lui vaste isbuteau să intre adânc în materie și sa satisfaca prin preciziune pe cei mai pretențioși specialiști.

Dar daca Take Ionescu a fost un mare avocat, privindu-l sub raportul dreptului, adică al limpezimei cu care trata problemele juridice și ale științei ce-l ajută la gasirea soluțiilor, el ramâne neîntrecut, aș putea zice neegalat pâna astazi, sub doua aspecte: în considerațiunile de fapte și în considerațiunile politice, care formează substratul multor cazuri importante deduse în justiție. Faptele... Aici talentul său incomparabil era la larg... O anulare de testament, o cerere de interdicție: cine putea sa vorbeasca despre captațiune cu mai multa verva, cu mai mult spirit de patrundere, cu mai mult elan?...

Se rostogoleau ideile ca o cascada; cuvintele vrăjeau.

Sunt neuitate orele pe care confrații le-au petrecut ascultându-l... Nu mai era pledoarie, era o desfașurare magica de fruinos, de sublim... Și așa era în toate procesele cari se rezolvau în fapt. A, dar partea politica, nu în înțelesul strâmt de partid sau de clasa, ci în cel larg, politica de stat, politica de state... Atacarea unei vânzari facute în timpul ocupației dușmane. Cauzele razboiului — nu cele vazute, ci cele reale; — tratatele de pace, — nu textele, ci urmarile; concepția care trebue sa stapânească tot ce a eșit din razboiu — nu așa cum se pare, ci așa cum este... În aceste sfere înalte Take Ionescu se plimba cu o desinvoltura în adevar unica, târând după el mintea auditorului, transformând ședința instanței de judecata într'un for care studiaza tot ce poate fi mai interesant; mai profund, mai subtil... Și toate acestea, cu o ușurință de vorba, cu o repeziciune în expresii, cu o gradațiune, cu un avânt, pe care le egaleaza numai simpatia nemăsurata ce radiază mereu și pâna departe ființa sa întreaga...

Și când sfârșeà s'adresà prietenos confraților, eșeà cu ei, facea cerc în jurul său, râdea cu pofta de nimicurile care îl distra, spunea și el altele, — și după ce a făcut lumina în justiție, descreștea frunțile și reducea „amaraciunea așteptarilor pe sală până vine rândul proceselor", de care vorbea odata C. Arion, alt avocat de rasă".

Paul Crouzet scria în 1916:

„Ceea ce face valoarea sa ca avocat este știința vasta și sigură, claritatea expunerei și spontaneitatea gândirei.

Nu trebue sa uitam ca Take Ionescu este laureat al Facultății din Paris: știința

www.dacoromanica.ro

lui e lucidă. Nu trebue nici sa uităm că el e latin şi cu acest titlu, ştiinţa sa e îndoit de limpede.

Iată cum unul dintre auditorii săi familiari a binevoit să rezumeze pentru noi impresiile ce i-au lăsat oratorul:

„Ascultaţi pe Take Ionescu la bară, într'o întrunire publică, în Parlament: pretutindeni e acelaş şi cu toate acestea în fiecare loc, altul.

In faţa Tribunalului, elocinţa sa e scurtă, gestul măsurat, argumentele juridice se înlănţuesc şi se strâng, subtilităţile Dreptului apar în fiecare clipă ca spuma albă pe creasta valurilor, puncte noui de analogie apar; este peste putinţa când sfârşeşte să nu fii de părerea sa; cauza e câştigată.

„De fapt, nu există procese mari pledate în România în care să nu figureze numele lui Take Ionescu. Când adversarul lui pledează el are aerul că se ocupă de altceva, decât să asculte. Imi reamintesc cum odată, în faţa Tribunalului de comerţ din Bucureşti, când avocatul părţei adverse pleda, Take Ionescu era cufundat în cetirea unei cărţi; clientul său era neliniştit crezând că interesele lui sunt rău apărate.

In replică, Take Ionescu se scoală, lasă cartea sa şi răspunde cuvânt cu cuvânt argumentelor adversarului său. Am avut curiozitatea să privesc cartea aceea. Era: *„Lettres and Life of Macaulay"* şi cauza în litigiu se referea la o afacere de aeroplane a inginerului Cerchez. Un technician n'ar fi putut să expună mai bine afacerea aceea de cât o făcuse avocatul Take Ionescu [1])".

Cu prilejul comemorării lui Take Ionescu, în 1923, d. Dem. I. Dobrescu, decanul baroului Ilfov, caracteriza astfel pe Take Ionescu, ca avocat şi jurist:

„Pentru Take Ionescu, baroul a fost cuibul vulturului, de unde pleca şi unde se retrăgea totdeauna, după sborurile pe cari le făcea în toate celelalte îndeletniciri şi de aceia el a şi iubit, n'a uitat şi n'a lovit niciodată baroul nostru, pentru ca vulturii nu-şi murdăresc niciodată cuiburile lor. Se întâmplă cu apostasiile profesionale ca şi cu apostasiile religioase: credincioşii mari strălucesc prin credinţa lor, credincioşii mici numai prin apostasia lor. De aceia, deviza lui Take Ionescu a fost totdeauna: prin barou şi pentru barou şi niciodată contra baroului.

In profesiunea noastră, Take Ionescu n'a fost un avocat mare, pentru că ştia să-şi câştige procesele sale, sau pentru că ştia să spargă cuvintele şi să macine virgula şi punctul, pentru ca să-şi aibă controversa sa cea de toate zilele: el a fost un avocat mare pentru că avea o inteligenţă mare, pentru că avea o inimă mare, pentru că avea un mare talent oratoric, pentru că avea magnetul inimilor omeneşti şi pentru că era un optimist. Cine n'are toate aceste calităţi împreună întrunite, poate fi un practician mare, dar nu poate fi un mare avocat. Geniul care nu este încălzit de inimă, ajunge la cruzime, sau la disprețul oamenilor şi noi preferim o inimă fară geniu decât un geniu fară inimă. Inima fără geniu cade prada vicleniei; geniul şi inima fără talent, rămân ca un vultur fără de aripi; geniul, inima şi talentul fară de vraja inimilor, rămân izolate şi neputincioase, iar o inimă şi un geniu pesimist cad într'o reverie plângătoare.

Sunt două feluri de oameni drepţi; oameni drepţi din ură contra nedreptăţei şi oameni drepţi din iubire pentru dreptate. Cei dintâi pot fi agresivi şi violenţi, cei de al doilea sunt delicaţi şi prevenitori, pentru că ei iubesc pe oamenii drepţi, dar nu pot urî pe cei nedrepţi. Take Ionescu nu putea urî pe nimeni, şi de aceia nici nu ne putem închipui pe Take Ionescu violent şi agresiv la bară. Inima lui alhimistă transforma plumbul în aur şi revolta în perle oratorice şi din urît el scotea totdeauna frumosul, pentru că la Take Ionescu esenţa lumei şi esenţa vieţii era estetica, el era fluturul care nu poate să producă de cât mătase.

Pledoaria lui Take Ionescu era o bijuterie fină, în care şi inteligenţa şi inima aduceau darurile lor bogate de cultură, de spirit, de bunătate, de realitate şi de largă interpretare a legilor, pentru că dreptul nu este frâu al dreptăţii. ci frâu al nedreptăţii.

Din pledoaria lui, te deşteptai totdeauna ca dintr'un concert, prins şi de inimă şi de minte şi din care, întocmai ca musca prinsă în pânza de păianjen, cu cât te sbăteai mai mult cu atât te prindeai mai mult.

Sunt avocaţi care-ţi fac impresia că pledează pentru ca să câştige procesul şi alţii

---

[1]) Paul Crouzet, op cit. pag. 197, 198.

www.dacoromanica.ro

ca nu cauta de cât sa-l lumineze. Când pleda Take Ionescu, nu credeai că pledează un avocat, ci ca argumenteaza un arbitru, imparţial şi obiectiv...

Take Ionescu avea vraja inimilor şi succesul lui în toate direcţiunile şi în avocatură, se explica prin acest dar mistic. In avocatură trebue să convingi şi argumentul cel mai tare este acela pe care-l iubeşti şi omul iubit are totdeauna argumente iubite, cari prin inimă ajung la minte.[1])"

---

[1]) *Dem. I. Dobrescu*, — Patru ani de decanat. Comemorarea lui Take Ionescu de Barou. Bucureşti, 1923.

www.dacoromanica.ro

CAPITOLUL III

DEBUTUL IN VIAŢA POLITICĂ

„Când am debutat în viaţa politica aveam totul în contra mea"...

Take Ionescu

LIBERALISMUL LUI TAKE IONESCU. — UN ATAC VIOLENT. — C. A. ROSETTI DESPRE „DEBUTUL" TÂNĂRULUI LIBERAL. — OPT LUNI SUB STEAGUL LUI ION C. BRĂTIANU. — DEPUTATUL COLEGIULUI III DE ILFOV. — CEL DINTÂI DISCURS IN PARLAMENT. — DIZIDENŢA LIBERALĂ. — CONVENŢIA CONSULARĂ CU GERMANIA. — „OMUL FATAL" SAU „SPIONUL ŢARIST". — O CAMPANIE ELECTORALĂ IN 1888. — ION BRĂTIANU ŞI TAKE IONESCU. — RĂSCOALELE ŢĂRĂNEŞTI DIN 1888. — DESPRE AGIU. — FORTIFICAŢIILE BUCUREŞTILOR. — O INTERPELARE ADRESATĂ PRIMULUI MINISTRU L. CATARGI ASUPRA POLITICEI EXTERNE A ROMÂNIEI. — ACTIVITATEA POLITICĂ A LUI TAKE IONESCU PÂNĂ LA 1891.

După câteva luni dela înscrierea sa în baroul de Ilfov, tânărul Take Ionescu, împins de dorinţa să se afirme ca un element progresist, capabil să introducă în viaţa politică din ţara sa metodele din occident, s'a hotărît să intre în „forum". El şi-a dat seama că va întâmpina multe greutăţi şi rezistenţe — fie din cauza moravurilor şi a tradiţiilor; fie din cauza împrejurărilor sociale şi economice. Partidul liberal sub conducerea atotputernicului Ion Brătianu domina în epoca aceia scena politică.

Partidul conservator era abia în faza organizării şi conducătorii lui, dezorientaţi, intimidaţi de curentul liberal, nu puteau să definească bine misiunea acestui instrument politic în epoca de renaştere a României.

De-oparte, un mare partid, care trecuse din faza revoluţionară în faza stabilizării şi reprezenta interesele şi aspiraţiile păturei burgheze, dar în baza originei şi a programului său avea dreptul să se considere democrat şi progresist ; de altă parte, o mică grupare de „boeri" şi de „coconaşi", care pretindea succesiunea lui Brătianu în numele unor tradiţii îndoelnice şi pe baza unui program nedefinit.

Cu toate aceste raporturi de forţe ambele organizaţii treceau printr'o criză de prefacere. Liberalii, în parte uzaţi de guvernarea lor prelungită, dispuneau încă de autoritate şi de prestigiu. Numele lui Ion Brătianu era strâns legat de războiul independenţei. Conservatorii preocupaţi prea mult de chestiunea preşedinţiei clubului lor şi de rivalităţile de persoane n'aveau un program care să fi putut atrage elementele tinere şi entuziaste şi nici nu ofereau posibilităţi acestor elemente să fie puse în valoare după capacitatea şi munca lor.

www.dacoromanica.ro

Moravurile politice prezintau multe scăderi. Politicianii uzau și abuzau de atacuri violente și pătimașe. In parlament nu pătrundeau decât marii proprietari, electorii de primul ordin și îmbogățiții de dată recentă. Se discuta atunci revizuirea constituției și modificarea legei electorale pentru înființarea a trei colegii. Loc pentru idnependenți, pentru personalitățile în afară de partide nu se găsea în parlament. Tinerii debutanți înscriși în cele două partide, care n'aveau nici „nume" răsunătoare, nici proprietăți, nici perspectiva vreunei moșteniri, erau condamnați la un lung noviciat și întrebuințați în servicii inferioare de ordin electoral.

In asemenea împrejurări neprielnice pentru un debutant, fără „nume" și „avere", și-a făcut apariția în arena politică tânărul Take Ionescu, care se înscrisese în clubul partidului liberal din Capitală în anul 1883.

„Când am debutat în viața politică — a declarat Take Ionescu — aveam *totul în contra mea*"...

Ce a vrut să înțeleagă Take Ionescu prin aceste cuvinte dacă nu absența unui „nume istoric", sau aceia a averei personale, care să-i poată asigura un loc mai potrivit pentru dânsul în rândurile burghezimei liberale ?

Formula lui Petre Carp, „junimistul" moldovean, era cunoscută în lumea politică de-atunci:

„Numai cel ce dispune de un venit de 60.000 lei anual, poate sa-și permita luxul sa faca politică"...

Formulă aristocratică și descurajatoare pentru cei care n'aveau nici nume, nici avere..

Totuși, Take Ionescu, nu s'a descurajat și nici n'a prea luat în serios această formulă, — avea, atunci 25 de ani și multă încredere în forțele sale intelectuale și morale. El a înțeles că viața politică înseamnă luptă și numai cine nu știe, nu poate, sau nu vrea să meargă în acelaș pas cu vremea, va fi învins.

Petre Carp cu venitul lui asigurat de minimum 60.000 lei anual a pătruns încrezător și mândru în arena publică. El a fost unul dintre cei mai înverșunați, temuți și constanți adversari ai lui Take Ionescu, care n'a știut, n'a înțeles, sau n'a vrut să meargă în acelaș pas cu vremea și a rămas cu concepțiile sale aristocratice.

Take Ionescu, care a avut „totul împotriva sa", când a debutat în viața politică, a luptat, a înțeles cerințele vremei și ale neamului său și s'a înălțat.

Petre Carp care a avut „totul în favoarea sa" : numele, averea, inteligența și ambițiunea nemăsurată de a domina, — a eșit învins politicește.

Trecuse abia câteva zile dela înscrierea sa în partidul liberal, când un ziar din opoziție l-a atacat violent pe Take Ionescu într'un articol pe trei coloane. Autorul acestui articol pusese multă răutate și venin în proza lui de pamfletar. Impresionat de acest atac Take Ionescu se pregătea să răspundă când C. A. Rosetti i-a temperat dispozițiile polemice.

— Te felicit dragul meu — i-a spus C. A. Rosetti — ai debutat în viața politică cum nu se poate mai bine!

— Nu înțeleg...

— Am cetit articolul acela... Trei coloane de injurii și numele d-tale pomenit de 15 ori și toate acestea la vârsta de 24 de ani!... Poți fi fericit că după trei luni de activitate politică te-ai ales cu trei coloane de injurii ; pe când eu, după șase ani, abia m'am ales cu o coloană!

www.dacoromanica.ro

Take Ionescu şi-a dat seama că în viaţa politică trebue să ştii să suferi şi să cunoşti arta de a te obicinui şi cu atacurile nedrepte şi pătimaşe ale adversarilor.

Pentru ce intrase el în partidul liberal ? Ion Brătianu adresase un apel tineretului să-l urmeze ca să poată înfăptui programul său de reforme. Apelul avusese răsunet în tineret.

Titu Maiorescu spunea în discursul ce-l pronunţase în şedinţa Camerei dela 14 Decembrie 1889:

„D. Ion Brătianu, în cea mai mare putere a sa face apel la tinerii inteligenţi; şi ce apel! Apel liberal, însoţit acum şi cu cuvântul de naţional. Ce se putea zice tinerimei mai frumos?

Cu acest drapel desfaşurat înaintea tinerimei inteligente d. Bratianu îi zice: la lucru!"

Take Ionescu a răspuns şi el acestui apel. Partizan al progresului, democrat sincer şi convins, fire entusiastă şi dispusă spre romantism, el credea în posibilităţile partidului liberal, condus de un şef ca Ion Brătianu, fost revoluţionar, de a putea înfăptui reforme însemnate, sociale şi economice şi de a ridica nivelul cultural al păturei rurale. El presimţise că România, abia scăpată de sub suzeranitatea Turciei, independentă în urma unui război ce o acoperise de glorie şi îi redase încrederea în propriile ei forţe, va trece prin prefaceri adânci sociale, economice şi culturale, ca să-şi poată îndeplini misiunea sa în aceste părţi ale Europei. Această Românie liberă, stăpână pe destinele sale, trebuia să fie organizată şi întărită ca un stat modern.

El iubea libertăţile cetăţeneşti şi o voce tainică îl îndemna să intre în luptă în acea epocă de renaştere a românismului; dar nu iubea libertatea pentru ea însăşi, ci pentru binefacerile ce le putea aduce unei societăţi ordonate şi echilibrate.

Liberalismul în funcţie numai de interesele individului, aşa cum l-a dogmatizat germanul Max Stirner, sau cum l-a înţeles şi interpretat francezul Benjamin Constant, îl considera lipsit de valoare politică şi morală.

„Prin liberalism — scria Benjamin — înţeleg triumful individualităţii, atât asupra autorităţii care vrea sa guverneze prin despotism, cât şi asupra maselor, care reclamă dreptul de a aservi minoritatea, majorităţii".

Take Ionescu opunea acestui liberalism limitat, egoist, redus la interesele mărunte ale individului, antisocial şi chiar anarhic, liberalismul social şi naţional; liberalismul în acord cu interesele generale; liberalismul creator şi capabil să dea impuls progresului. Adversar al luptelor de clasă el considera democraţia că o supapă de siguranţă a maşinei sociale prin avantajul ce prezinta de a permite tuturor valorilor să se manifeste şi să fie puse în serviciul naţiunii, indiferent de originea indivizilor, sau de clasa din care fac parte. El respingea doctrinele extremiste, ca fiind periculoase evoluţiunii normale a societăţii de oarece, puse în practică, ele zguduie organismul social şi poate chiar să-i paralizeze funcţiunile.

Intrebat în Parlamentul din Iaşi, în 1917, de deputatul G. Diamandi, pentru ce n'a împărtăşit niciodată ideile socialiste, Take Ionescu a răspuns:

„Credeţi că nu mi-a răsarit şi mie câteodată acest soare al ideilor socialiste? Adica suferinţele maselor numeroase credeţi că nu găsesc nici un ecou în inima mea?

N'am nici un interes în contra acestei idei; nici unul.

Ştiţi ce sta strajă în mine, între dragostea mea de mulţime şi doctrina socialista? *Este dragostea mea de libertate.* Când mă vor convinge socialiştii ca se pot împăca aceste

www.dacoromanica.ro

două noțiuni: organizația socialistă a omenirei cu menținerea libertății, mă înscriu, domnule Diamandi, în partidul socialist.

Dar, până când nu se va face aceasta dovadă — și Jaurès nu a putut să o facă lui Clémenceau — dați-mi voe să rămân într'un partid burghez, accesibil la toate reformele, care pot sa deà în lume mai multă fericire, mai multă libertate, mai multă lumină, la cât mai mulți".

DEPUTAT AL COL. III DE ILFOV.— GRUPA „DIZIDENȚA"

In urma stăruințelor lui Ion Câmpineanu și a lui Eugen Stătescu, Take Ionescu a fost trecut pe lista candidaților partidului liberal la colegiul III de Cameră de Ilfov. In aceleaș alegeri au candidat pe listele libenale și alți „tineri de valoare", cum erau numiți atunci : C. C. Arion, Al. Djuvara, Al. Marghiloman și câțiva junimiști.

In timpul campaniei electorale Take Ionescu a pronunțat numeroase cuvântări în diferite localuri din Capitală, care au impresionat adânc auditorul. Atunci populația din mahalalele Bucureștilor l-au numit *„Tăchiță guriță de aur"*. Atât de repede cucerise Take Ionescu simpatiile alegătorilor, în cât în tot timpul cât a ținut acea campanie electorală, el era înconjurat de o suită numeroasă de admiratori când își făcea apariția în localurile unde se țineau întrunirile și în timpul cât vorbea, aclamațiile, uralele și aplauzele nu mai conteneau.

După legea electorală, alegătorii col. III, care aveau un venit de la 300 lei în sus și știau ceti și scrie, puteau să voteze după voința lor, sau direct pe deputat în orașul de reședință, sau indirect pe delegat în comunele lor împreună cu ceilalți alegători. Mai votau direct preoții, învățătorii și cei ce plăteau o arendă de cel puțin 1000 lei.

50 de alegători alegeau un delegat. După art. 5 din această lege col. III de Ilfov alegea doi deputați. [1]).

Primul discurs al lui Take Ionescu în Adunarea deputaților a fost pronunțat în Decembrie 1884, cu prilejul discuției mesajului, în care a stabilit o comparație între liberali și conservatori. El a tras concluzia că pe când cei dintâi sunt oameni politici constructori, ceilalți sunt sterili în politică.

In aceiaș sesiune au debutat în Cameră, C. C. Arion, Al. Djuvara ș. a. Mihail Cogălniceanu, care făcea opoziție lui Ion Brătianu, i-a tratat pe toți tinerii de valoare înscriși în partidul liberal, de *„Irozi din Vicleim"*. Cogălniceanu ar fi dorit ca Take Ionescu — al cărui talent oratoric și a cărei culturâ întinsă, le aprecia — și ceilalți tineri de valoare, să urmeze grupul liberalilor din opoziție spre a putea răsturna guvernul Brătianu.

In anul 1885, din cauza unor greșeli atribuite conducerii partidului din care făcea parte, Take Ionescu a trecut în opoziție ca independent ; iar în anul următor, împreună cu prietenii săi, Const. C. Arion, Al. Djuvara, Nicolae Fleva, frații Lecca ș. a., a format grupul numit *„Dizidența"*, care a avut aceleaș idei și principii liberale. Intr'unul din discursurile sale Take Ionescu a mărturisit că după două luni de la înscrierea sa în partidul liberal, „sufletește" se simțea „retras" și împreună cu prietenii săi — între care era și d. Const. Dissescu — au vrut cu toții să-și dea demisiile.

Intrebat în Cameră pentru ce a părăsit majoritatea liberală și a

---

[1]) *Biblioteca Românului* Nr 3. Legea electorală promulgată la 9 Iunie 1884. București 1884

www.dacoromanica.ro

format gruparea dizidentă, el a răspuns cu prilejul discuției Mesajului, în ședința de la 6 Decembrie 1886:

„Ne-ați vorbit de convingeri și ne-ați întrebat: pentru ce părăsiți majoritatea? Pentru ce nu vă mulțumiți cu rolul pe care 'l-ați jucat până acum? Pentru că noi nu ne plângem de câteva legi, ne plângem de un *sistem întreg*".

In alt discurs și tot ca dizident, Take Ionescu imputa conducerii partidului liberal lipsa de „metodă științifică" în opera lui politică și desconsiderarea, sau necunoașterea realităților:

„Ați realizat cele patru puncte ale divanului ad-hoc; ați căpatat nu numai autonomia, dar și independența; ați realizat și ați întronat regimul constituțional. Opera voastra este grandioasă, dar pentru ea se cere numai entusiasm și sacrificiu; această opera s'a încheiat. *A venit vremea organizării statului independent și liber și pentru aceasta se cere nu numai muncă, dar cunoașterea realităților și mai ales multă știință*".

In introducerea istorică la discursurile sale parlamentare, Titu Maiorescu spune:

„Nici măcar simpla îngrijire de a da tinerilor capacitați introduse în partid, prilejul la o activitate mai conformă cu legitima lor ambiție nu se vede în guvern (guvernul Brătianu) și după câtva timp d. Take Ionescu, C. C. Arion și Al. Djuvara se deslipise și ei de majoritate și trec în opoziție" [1]).

CONVENȚIA CONSULARA CU GERMANIA. — RAPORTUL REDACTAT DE TAKE IONESCU

După trei ani dela alipirea României la Tripla Alianță [2]), în baza unui tratat secret, guvernul Brătianu a încheiat o convenție consulară cu Germania, (22 Mai 1886), care urma să fie ratificată de parlament. Take Ionescu a considerat primejdioasă această convenție pntru interesele românilor, ca și Nicolae Filipescu.

„In 1886 — scria Nicolae Filipescu în „Epoca" țara se găsește iarăși înaintea unui fapt împlinit, prin iscălirea convenției consulare cu Germania. Prin aceasta convenție se sustrag cetațenii români de la instanțele judecătorești ale țării spre a-i face justițiabili ai Tribunalelor, consulilor și chiar impiegaților consulatelor straine; se hotarăște ca în privința imobilelor ce se vor găsi în succesiunea unui supus german se aplică legile germane și se înlătură astfel dispozițiunile art. 7 din constituție". [3])

In Cameră această convenție nu s'a discutat, dar în urma raportului minorității comitetului delegaților, redactat de Take Ionescu, proectul convenției consulare încheiat cu Germania a fost respins. Iată textul acestui raport:

Domnilor Deputați,

„Subsemnații, delegați ai secțiunilor IV și V, au respins proectul relativ la convenția consulară încheiată între România și imperiul german; deși animați ca majoritatea comitetului delegaților de dorința de a vedea strângându-se și mai mult relațiunile amicale ce exista între România și imperiul german, ei au onoarea a va cere sa respingeți zisul proect de lege pentru cuvintele următoare:

1) Convențiunea recunoaște protecțiunea germana asupra școalelor și comunitaților religioase (Protocol, al. I) fără a limita numarul acestor școli și eternizeaza condițiunea lor actuală fără a determina care este aceasta condițiune actuala și fara a rezerva în mod precis controlul statului român.

2) Convențiunea afară de aceea ca acorda supușilor germani din România drepturi, cari nu sunt acordate supușilor nici unei alte țari, recunoaște clasa protegiaților și ceea ce e mai important — îi pune în acelaș rang cu supușii germani înși-și (Protocol al. 2).

---

[1]) Titu Maiorescu, Discursuri parlamentare. Vol. III, 1899. București.

[2]) România intrase în Tripla Alianță (Germania, Austro-Ungaria și Italia) în anul 1883.

[3]) *„Opinii de răspândit"* (culegere de articole din „Epoca") de N. Filipescu. București 1898.

www.dacoromanica.ro

O asemenea asimilare, care nu există în nici una din convenţiunile consulare încheiate de noi până azi, oricât de inofensivă ar părea faţă de Germania, ai căreia protejaţi sunt mai puţin numeroşi, ar putea cu toate acestea deveni de o mare gravitate externă, daca va fi aplicata statelor ai căror pretinşi protejaţi în România se numără cu zecile, daca nu cu sutele de mii.

3) Convenţiunea, presupunând resolvată (art. 23, al. I) pretinsa controversă ridicată relativ la îndreptarea paragrafului 5 al art. 7 din Constituţiune, în sensul, că streinii pot moşteni bunuri rurale în România, adică în sensul care corespunde şi cu textul Constituţiei şi cu scopul legiuitorului din 1879, şi cu principiile legislaţiunei moderne şi chiar cu stipulaţiunile convenţiunei consulare între România şi Italia (art. 3, combinat cu declaraţiuna finala), acordă supuşilor germani o derogaţiune la principiile dreptului nostru civil, punând succesiunea imobiliară nu sub legile române, ci sub legile germane; şi aceasta chiar în cazul ca ar exista comoştenitori români, căci aliniatul 3 al art. 23 nu face o derogaţiune de cât în ceea ce priveşte instanţa competentă de a judeca, dar nu şi în cât priveşte legea de aplicat.

Este adevarat că, în ceea ce priveşte majoratele şi substituţiunile, s'a remediat răul printr'o nota interpretativă a guvernului german. Dar această notă nu este semnată de ambele parţi şi n'a fost adăogata ca parte integrantă a convenţiunei, cum s'a făcut în convenţiunea cu Italia.

4) Convenţiunea (art. 23 al. 2) ridică tribunalelor române competinţa lor în materie de succesiune, şi o da exclusiv tribunalelor germane, sau chiar consulilor germani, daca legile interioare ale Germaniei ar hotarî astfel. La acest principiu se aduc doua derogări, cari nu ne par suficiente:

a) Se recunoaşte competinţa tribunalelor române ori de câte ori un român va avea un drept de succesiune sau legat, şi aceasta numai în cazul când succesiunea s'ar deschide în România, adica când defunctul ar muri în România (art. 23, al. 3).

b) Se recunoaşte competinţa tribunalelor române asupra pretenţiunilor contra succesiunei care ar fi ridicate de un supus al unei terţe puteri.

Dar aceste două derogări sunt subordonate unei reclamaţiuni din partea Românului într'un interval de şease până 8 luni (art. 23, al. 3; art. 20, 18 şi 21). O asemenea prescripţie este o inovaţiune greşită.

Convenţiunea consulară cu Italia (art. 22 § 5, al. 5 şi § 6 al. 1), deşi decide că, după trecerea unui interval de şease luni consulul poate distribui sumele ce deţine, menţine tot odata competinţa tribunalelor ţărei, ori care ar fi epoca în care Românul comoştenitor sau creditor ar reclama.

5. Convenţiunea deosebit ca acorda drepturi consulilor celorl'alte state cu cari am încheiat convenţiuni consulare, întinde în mod considerabil aceste drepturi şi aceste atribuţiuni, ast-fel:

Ea asimileaza consulilor pe vice-consuli şi agenţi consulari, cancelarii şi secretarii; (art. 29).

Ea acorda impiegaţilor consulari germani nu numai dreptul ce au împiegaţii consulari italieni, elveţieni, belgieni, americani (art. şi al. 2 al convenţiunei cu Italia, art. 7 şi al. 3 al convenţiunei cu Elveţia; art. 10 al convenţiunei cu Statele-Unite; art. 10 al convenţiunei cu Belgia), dreptul de a face acte de notariat care privesc, fie pe supuşii lor, fie pe supuşii lor şi pe români, cari acte toate trebuesc sa se refere la bunuri situate sau la afaceri având a se trata pe teritorul naţiunei de unde face parte consulul: adica în strainatate, dar şi acte care «se referă la o afacere care trebue sa fie regulată în statul unde ei îşi au reşedinţa lor», adica în România (art. 8);

Ea da consulilor dreptul de a apara ei înşi-şi înaintea tribunalelor române interesele moştenitorilor germani (art. 22). Consulii italieni n'au decât dreptul de a numi avocaţi (art. 22 § al. 2). Ea da consulilor dreptul de jurisdicţiune în materie de succesiune;

Ea da consulilor dreptul exclusiv de a institui şi a dirige tutele şi curatele «dacă este trebuinţa» ceea-ce explica ca nu numai în caz de întârziere din partea autorităţilor române, ei au acest drept (art. 22, § 7);

Sa se compare asemenea art. 5 al. 2 cu art. 18 al convenţiunei cu Italia, şi art. 10 al. 2 cu art. 27 al convenţiunei cu Germania.

Regretam asemnea ca această convenţiune nu conţine ca convenţiunea cu Italia, (art. 32), o clausa relativa la arbitragiul destinat a decide diferendele care s'ar putea produce relativ la interpretarea ei.

Trebue sa notam că convenţiunea noastră de comerţ cu Englitera acordă acestei puteri tratamentul naţiunei celei mai favorizate relativ la «funcţiunile» consulilor (art. 8); ca convenţiunea consulara cu Elveţia acordă acestui stat acelaş tratament relativ la «puterile şi atribuţiunile consulilor» (art. 9); ca în toate cele'l-alte convenţiuni (Italia, art. 31; Belgia, art. 2, Statele-Unite art. 2) se asigura tratamentul naţiunei celei mai favorizate în ceea ce priveşte scutirile, imunităţile şi privilegiile consulilor".

In urma acestui raport proectul de convenţie consulară cu Germania a fost retras din Parlament în Iunie 1886.

www.dacoromanica.ro

„OMUL FATAL“ ŞI „SPIONUL ŢARIST“

In ziua de 17 Noembrie 1887 s-au adunat acasă la Take Ionescu — în str. Ştirbei Vodă — toţi fruntaşii opoziţiei-unite: P. Carp, Titu Maiorescu, N. Fleva, C. C. Arion, Caton Lecca, D. A. Laurian, Stroici, Nica, Al. Marghiloman ş. a. Take Ionescu a propus în această consfătuire intrarea junimiştilor în gruparea opoziţiei-unite. P. Carp a refuzat invocând motivul că în aceiaş zi opoziţia-unită a adresat cetăţenilor un manifest redactat în termeni prea violenţi. Junimiştii neacceptând colaborarea, opoziţia-unită a continuat campania împotriva guvernului.

Ca liberal dizident Take Ionescu şi-a pus candidatura în alegerile din anul 1888 la colegiul II de Cameră de Dolj. El a fost violent combătut de către agenţii guvernului liberal, care l'au tratat de „spion ţarist“, de „corupător al alegătorilor“, sau de „om fatal“, care în urma lui nu lasă de cât „ruini“...

Neobicinuit cu această literatură electorală, Take Ionescu a luat cuvântul într'o întrunire publică la Craiova şi a replicat :

„Cetăţenii Craiovei se vor răzbuna de insulta ce li s'a adus că ar putea fi conrupţi — alegându-mă ; iar eu mă voi răfui cu adversarii mei, acolo, la Bucureşti, în Cameră !“

Craiovenii s-au răzbunat.

La colegiul al II-lea de deputaţi au fost proclamaţi aleşi doui liberali-dizidenţi: Take Ionescu (care a obţinut 406 voturi din 780), Ciocazan şi doui partizani ai guvernului Brătianu. Cum după aceste alegeri se făcuse o cerere într'una din secţiile Camerei pentru invalidarea alegerei lui Take Ionescu sub pretext de „corupţie a alegătorilor col. II de Dolj“, Take Ionescu şi-a luat revanşa pronunţând un rechizitoriu împotriva adversarilor săi.

„Nu i-au cuvântul ca să mă apăr — a început discursul sau Take Ionescu [1]) — ; cine e acuzat de corupţiune şi se apără, se înjoseşte. Am venit aci ca să acuz, ca sa veştejesc pe aceia cari au nerusinarea să acuze cetatea Craiova ca s'a dat bani“.

Ca titlu de curiozitate reproducem dintr'un manifest adresat cetăţenilor din Craiova, de către comitetul partidului guvernamental, următorul pasaj:

„Sunt pe lume *oameni fatali,* sunt oameni, cari în urma lor lasa ruine.
„Dintre aceştia trebue sa fie şi Take Ionescu...
„Acest gonit din alte părţi şi refugiat în Craiova e un om fatal, taiaţi-i pofta de a mai veni pe aci !“.

Ironic, Take Ionescu spunea în Cameră la adresa majorităţii :

„Ei, D-lor, sa fim serioşi şi să ne uitam în dreapta şi în stânga în această Camera şi să ne întrebăm cu mâna pe conştiinţă, dacă nu se putea găsi un colegiu electoral pentru mine, când s'a putut găsi pentru atâţea alţii ?“.

Ca o pictură a moravurilor politice şi în special electorale din acea epocă reproducem două scrisori ale unor alegători din Craiova adresate lui Take Ionescu, după alegerea sa:

„Onoare şi glorie !
„D-le Take, cu cel mai profund respect, viu prin aceste cuvinte a vă arata *cum merge politica prin Craiova.* Agenţii umblă necontenit prin mahalale cu petiţiuni adresate d-lui prim-preşedinte al Camerei, spunându-ne că D-nu Take Ionescu nu merită a ocupa *funcţiunea de deputat* şi *să iscălim mai mulţi Craioveni a vă suspenda din serviciu,* însa noi, Craiovenii, ne-am opus la acest fapt infamant de oarece, d-voastra, numai prin influenţă, aşa cred eu, aţi reuşit.

[1]) Discurs pronunţat în şedinţa Camerei dela 15 Februarie 1888.

www.dacoromanica.ro

Prin urmare, dar, ce am făcut?
Am maltratat pe acel mișel (agent de percepție)... Piei dinaintea mea nerușinatule!".

Un alt alegător scria:

„...Dupa venirea mea, având o trebuința la d. polițai, acolo, găsesc pe d. prefect la masa, care vazându-mă îmi zice: ei, ți-ai făcut placerile d-tale cu alegerile.
— Ma iarta, D-le Retoride, că d-tră urmând tot așa cu politica o s'o perdeți de tot...
D-sa îmi zice:
— Sa știi ca-ți voi proba în curând timp și atunci ne fiind adevărate vorbele tale, o să fii persecutat în cât sa perzi toată averea ta.
Pe ziua de 6 curent sunt chemat de un aprod după stradă, că mă poftește d. prefect și d. polițai. In cabinetul d-lui polițai găsesc singur pe polițai, care luându-mă de mână cu o veselie grozava, îmi zice ca-i pare destul de rău ca să mă vadă pe mine *scris în portofoliul opoziției* și ca el staruește cu orice preț să nu mă vadă dus în eroare. In moment ma pomenesc și cu alta lepră necunoscută. Eu îi răspunsei d-lui polițai: Dragă amice, alegerile au trecut, cum văd eu nici acum nu mă lași în pace. El îmi zice: nu voi sa te duci acolo unde ai plecat. Atunci schimbă vorba, recomandându-mi pe d-nu cel ce intrase mai înainte (un d. polițai din Magurele) și tot deodată scoate o petiție adresată catre Camera s'o iscalesc și eu sub pretext, ca Take Ionescu s'a ales deputat cu bani.
Eu i-am răspuns ca a-și fi un om de nimic dacă ași iscăli acea petiție... conștiința mea n'o pot vinde cu niciun preț, să nu fie guvernul, să fie chiar părinții mei...".

In acelaș timp fusese proclamat ales al col. III de la Brăila, Nicolae Filipescu, care până atunci fusese redactor la ziarul „Epoca" și făcuse și reportaj parlamentar.

Nicolae Filipescu fusese învinuit și el de corupție în alegeri. Take Ionescu i-a luat apărarea în Cameră:

„Acest tânar, trei ani de-arândul a venit aci ca reporter în loja jurnaliștilor, luând note dupa discursurile noastre, sarcina, care de... o mărturisim — nu este tocmai plăcută.
Trei ani Filipescu a fost continuu la postul său; acesta este, d-lor, un merit și un frumos exemplu pentru tinerimea noastra. Alegerea lui de mandatar al țarii este o încurajare pentru oricine se sacrifică, din orice partid ar face el parte, și negreșit că alegerea unui asemenea om, d-vs., nu poate să vă displacă. [1])".

In ziua de 14 Martie 1888, cu prilejul aniversării proclamării regatului, opoziția-unită ținuse o întrunire în sala „Orfeu". Armata a ocupat sala și jandarmii au șarjat mulțimea în curtea Palatului. A doua zi fruntașii opoziției-unite au adresat un manifest poporului semnat de N. Fleva, P. Grădișteanu, Take Ionescu, G. Pallade, Alex. Știrbei, N. Filipescu, I. Lahovari, Gh. Panu, Iacob Negruzzi, Al. Djuvara, Caton Lecca, Mârzescu ș. a.

In aceiaș zi o procesiune s-a organizat dela clubul „Unirea", de pe bulevard, la Mitropolie unde Camera ținea ședință. In capul procesiunei se afla printre fruntașii opoziției-unite și Take Ionescu. Când manifestanții au ajuns la Mitropolie armata i-a înconjurat și mai multe focuri de armă s-au tras.

Gloanțele au șuerat pe lângă urechile lui Take Ionescu. Un foc de revolver a ucis pe ușierul Camerei, care se afla în apropierea tânărului deputat. In timpul învălmășelei produsă, Take Ionescu s-a putut strecura în localul Camerei. Din ordinul guvernului mai mulți deputați din opoziția-unită au fost arestați și închiși la Văcărești; iar Take Ionescu a fost dat în judecată pentru „crimă", sub pretext că prin cuvântările lui „atâtătoare" ar fi îndemnat populația la răscoală și la atacarea Parlamentului cu arme!...

---

[1]) Mai târziu Take Ionescu și Nicolae Filipescu au fost adversari politici; dar dela izbucnirea razboiului mondial (1914) și până în toamna anului 1916, ei au colaborat pentru înfaptuirea idealului național.

www.dacoromanica.ro

RASCOALELE ȚARANEȘTI DIN PRIMAVARA ANULUI 1888

Take Ionescu spunea în Camera junimisto-conservatoare din 1888 că istoria care va uita multe fapte pe care noi le considerăm mari va înscrie pe o pagină de onoare data de 1864, când printr'o lovitură de stat, s-a împroprietărit o parte din țărani. Cu cinci ani mai înainte Take Ionescu a crezut că acea lovitură de stat s'ar fi putut înlătura. El a recunoscut aceasta când s'a ocupat de cauzele răscoalelor din 1888.

Răscoalele din 1888 au izbucnit la Urziceni în ziua de 21 Martie (2 Aprilie) 1888. După două zile guvernul liberal a demisionat. Sub noul guvern Th. Rosetti-P. Carp, mișcarea s-a întins în comunele învecinate cu Urziceni : Manasia, Dridu, Jilavele, Sălciile și Gârbovi toate situate în Valea Ialomiței, apoi deodată ea a luat un caracter mai grav în comunele situate în jurul Bucureștilor: Ferbinți, Lipia-Bojdani, Netezeștii-Nuci, Meri-Petchi, Micșunești, Fundu Danciului, Grecii (de sus, de mijloc și de jos), Grădiștea, Căldărușanii, Moara Săracă, Pașcanii, Mavrodin, Balotești, Căciulații, Creața-Leșile, Dascal, Stoenoia, ca și în regiunea situată la sud de Capitală.

Ziarul *L'Indépendance roumaine* din București trimisese doui redactori, Ștefan Șuțu și Rubin, să facă o anchetă asupra cauzelor acelor răscoale. In darea de seamă apărută în numărul ziarului *L'Indépendance roumaine* de la 1/13 Aprilie, se spunea că la Ferbinți „agenții administrației ne spuseseră că în comunele răsculate sătenii cereau să li se arate ordinul muscalului și să li se dea banii trimiși de fiul lui Cuza pentru a fi împărțiți între dânșii. Toate acestea sunt foarte îndoelnice. Noi n'am auzit pe niciun țăran spunând asemenea vorbe..."

Se răspândise apoi zvonuri în țară că răscoalele ar fi fost opera unor instigatori ruși „care au îndemnat pe săteni — majoritatea bulgari— să vină în București, căci muscalii îi vor ajuta să răstoarne pe regele Carol și să pună pe tron pe Cuza, care le va oferi „daruri" în bani și în pământ". Răsculații aveau steaguri albe. Ei făceau deosebire între *„albișori"* și *„roșiori"*, — albișorii erau partizanii țăranilor; iar „roșiorii" boerii, ciocoii, proprietarii, aendașii și pantizanii acestora.

După represiune, Al. Marghiloman, ministrul justiției, spunea în ședința Camerei dela 23 Noembrie (5 Dec.) 1888:

„Rezultatul este ca nimic din ceeace se spuneà nu s'a adeverit... Nu s'a găsit nicaeri un cap de revoltă, căruia sa se poata imputa mersul răscoalei. „Nu am nevoe sa vă spun cât s'a căutat și ce puțin s'a dovedit. Și cu toate acestea iconarii și jugănarii sunt înca legenda pe care viețuește o parte a presei și în ziua de astazi".

Take Ionescu a luat cuvântul în Cameră și a cerut să nu se mai vorbească de excesele răsculaților și nici de excesele represiunei, căci nu aceasta poate fi în interesul țării; iar datoria tuturor partidelor este aceia să îmbunătățească situația țăranului.

Acest punct de vedere a fost combătut într'o broșură de Al. Beldiman, fost ministru plenipotențiar. Iată ce scria A. Beldiman:

„D. Take Ionescu a emis asupra acestui punct o idee stranie, dar tot-odata semnificativa pentru starea de lucruri în Camera actuală. Răspunzând la discursul d-lui A. Marghiloman, d-sa a zis urmatoarele: [1])

„...Pentru ce dar sa mai înveninam și noi acest trist trecut, dând la iveala excesele „inseparabile de ori-ce mișcare omeneasca, *mai ales atunci când cu toții hotarîsem sa*

[1]) Desbaterile No. 12, p. 152.

www.dacoromanica.ro

„*tragem o perdea peste trecut,* dar sa o tragem și peste excesele răscoalei ca și peste ex-„cesele represiunei".

Aceasta rezolvare a unei chestiuni atât de grave, prin tragerea unei perdele, poate să convina prea bine foștilor tovarași de lupta ai d-lui T. Ionescu din opoziția unită; și numai ast-fel înțelegem și acea hotarîre luata *„cu toții"* de a nu mai cerceta trecutul. Dar chestiunea e prea mare, a avut consecințe prea funeste, va frământa încă prea mult țara noastră, pentru ca sa poată dispare așa lesne în dosul unei *perdele!* Nu. Raspunderile trebuesc stabilite fara ură și fara partinire. Națiunea trebue să fie lămurită pe deplin asupra crisei periculoase ce strabate de un an de zile.

Când s'a discutat în Camera chestiunea rascoalelor, d. Take Ionescu facea parte din aceia cari susțineau cu tărie ca numai foamea și miseria au provocat insurecțiunea satenilor. [1])

Take Ionescu a fost în adevăr de părere că numai starea rea a țărănimeni a fost cauza răscoalelor, iar nu uneltirile din afară. Se mai aducea acuzații intelectualilor din opoziția-unită — între care și lui Take Ionescu — că prin propaganda lor la sate, ar fi contribuit la exaltarea spiritelor.

„Mi-aduc aminte că venise în București corespondentul unui ziar strain — corespondentul lui *Times* — spunea T. Ionescu în 1888.

„El venise dintr'o țara unde tot ce se petrece în Europa, este d'acapul pus în socoteala Rusiei, din Anglia unde rusofobia este aproape o boala națională.

Venise sa afle adevarul și grozav se îndoia de ceea ce-i spuneam eu, cum că nu sunt rușii cari au facut rascoala, ci starea cea rea a țaranilor. Și ne-am dus împreuna la Malmaison sa vedem prizonierii; erau peste 2.000 de țarani ținuți destul de bine, o marturisesc, în acele maneje unde aerul circula liber și de sigur mult mai bine de cât la vetrele lor, de unde fusesera aduși legați cot la cot, între baionete. Și va marturisesc — și nu sunt lesne la lacrami — ca am plâns. Va asigur ca nu este nici unul dintre d-voastră care să fi putut sta un ceas acolo sa vorbeasca cu prizonierii, sa vada acele figuri slabanogite, cadaverice, caruia sa nu i se sparga inima de compatimire și sa plânga. Și a plâns și acel corespondent, și mi-a spus: am vazut mizeria din vestul Irlandei, am vazut mizeria cea mai vestita, dar n'am vazut încа figuri de oameni în halul acesta. Nu erau, d-lor, acolo oameni semeți, oameni certați de justiția corecțională, nu erau oameni îmbatrâniți în pacate, erau oameni cari d'abia cutezau sa vorbeasca, și cari, când îi întrebai de ce s'au rasculat, nu faceau de cât sa bage mâna lor uscata, tremurânda în sân, sa scoața un contract de învoieli agricole, pergamentul de noblețe al acestor nenorociți, contracte cari daca s'ar citi aci, nu ar mai ramâne nici o îndoiala în spiritul D-v., ca mizeria a fost cauza prima a răscoalei.

Dar de ce țaranii strigau dupa pamânt? Ei bine, d-lor, cum va mirați ca țaranii cred ca au drept la pamânt, când știți bine ca dreptul la pamânt a fost veacuri întregi dreptul nostru național? Cum va mirați ca nu s'a putut șterge încă din mintea poporului român drepturile ce aveau înainte de 1864? Ideea dreptului la pamânt, d-lor, este în datinele, în tradițiunile, în suvenirile, aș putea zice, în carnea și în oasele țaranilor noștri. Nimic de mirare, daca în vreme de rascoala, acest strigat îi prididește.

Va mirați, d-lor, ca țaranii noștri nu prea arata mare respect fața cu dreptul, și el legitim, al proprietarului. Așa este. Dar ia cugetați un minut sub ce forma apare acest proprietar în ochii țaranilor noștri. El nu șade la țara, dragostea pamântului 'i este *terra incognita,* el — în cele mai multe cazuri — nu lucreaza singur, și când lucreaza, lucreaza cu învoeli; nu pune nici știința nici capital, nu risca mai nimic în anii cei rai, câștiga prea mult în anii cei buni. Marturisiți ca un asemenea spectacol nu prea este facut să impuna respectul!

Va mai mirați, d-lor, ca țaranii nu prea au un mare respect pentru lege, pentru ordinea sociala. Așa este; dar lucrul este firesc. Ordinea sociala în spiritul țaranului nostru nu poate pare ca o idee abstracta, ea 'i este înfațișata în carne și în oase în persoana celor cari sunt însarcinați s'o faca sa fie respectata. Acum cred ca lesne vom înțelege toți de ce aceasta ordine sociala nu prea insufla respect țaranilor noștri".

Ocupându-se de chestia agrară și de politica partidului conservator în această chestie, Take Ionescu, în discursul pronunțat în ședința Camerei dela 2 Decembrie 1888 a atacat cu vioiciune ideile ministrului domeniilor, Al. Lahovari. El a stabilit o comparație între lorzii din Anglia și unii dintre marii proprietari din România.

---

[1]) *A. Beldiman,* O crima de stat. Rascoalele satenilor din primavara anului 1888, București. 1889. p. 144.

www.dacoromanica.ro

In răspunsul său, Al. Lahovari, ministrul domeniilor, a atacat personal pe Take Ionescu afirmând că el urmăreşte să-şi facă o situaţie politică profitând de cearta dintre doui oameni şi reamintindu-i, indirect, originea sa „plebeiană", care nu-i poate permite să se considere egalul „lorzilor" din Anglia.

Iată în ce termeni a replicat Al. Lahovari:

„Pentru un act de patriotica abnegaţiune, partidul conservator s'a văzut atunci (la „convenţia consulară cu Germania) ameninţat de a'şi închide pentru totdeauna calea puterii.

„Ei bine, el n'a dat îndarat, acel partid pe care d-ta Domnule Take Ionescu, îl „maltratezi din vîrful celor 3 ani ai d-tale de viaţa politica. Proprietarii din ţara romă„nească au facut ce n'au facut lorzii d-tale din ţara englezeasca, dând $^2/_3$ din moşiile lor „ţaranilor. Când vor face şi lorzii d-tale aşa, atunci sa stam şi sa vorbim cu ei, de şi eu „personal n'am avut onoarea să mă aşez la mesele lor, nici să mă duc la balurile lor „din ziua când se primesc slugile de către stapâni odata pe an şi joacă slugile cu stapânii. „Ai văzut fără să înţelegi aceasta apropiere odata pe an".

Take Ionescu n'a întrerupt, dar nici n'a uitat că datoreşte un răspuns lui Al. Lahovari. După un an, în şedinţa Camerei dela 14 Decembrie 1889, cu prilejul discuţiei la Mesaj, Take Ionescu spunea, adresându-se lui Al. Lahovari, ministrul de externe:

„Anul trecut, în urma unui discurs al meu unde nu atacasem decât ideile Dvs., mi-ţi răspuns d-le Lahovari, cu atacuri personale. Nu v'am întrerupt şi nici n'am crezut ca trebue sa va raspund; şi ştiţi de ce? Pentru ca ma acuzaţi de un lucru prea meschin: ma acuzaţi ca voesc sa-mi fac fortuna mea politică profitând de cearta dintre doi oameni. Ei bine, v'aţi înşelat, mi-aţi atribuit mie ceea ce nu era poate decât o vedenie a d-voastra asupra viitorului; caci în adevar experienţa a dovedit, ca alţii şi-au facut fortuna lor politica profitând de cearta dintre doi oameni". [1])

Aşa cum era condus şi organizat partidul conservator în epoca aceea el nu inspira încredere în posibilităţile lui de realizare în direcţiunea ridicării păturei ţărăneşti. Adresându-se miniştrilor conservatori Take Ionescu le spunea:

„Şi ziceţi D-voastra ca aceste elemente conservatoare sunt elementele care vor făptui ridicarea paturei ţaraneşti în România?

„Istoria vă desminte.

„Toate reformele prin care s'a ridicat clasa ţărăneasca, nu sunt opere d'ale partidului conservator; ele sunt faptele partidului liberal".

Oratorul cita în sprijinul tezei sale: capitaţia, împroprietărirea, legea tocmelilor agricole. El avea încredere că în această direcţie se va merge mai departe şi „opera de reforme" o vor săvârşi liberalii, de oarece conservatorii, nu ar putea merge mai departe decât aceştia neavând „deprinderea".

Take Ionescu a examinat apoi, în alt discurs, prefacerile sociale şi economice din ţara noastră şi a spus că la noi n'au fost lupte de clase sociale, ca în alte ţări:

„Eu, D-lor, ştiam ca în istoria naţiunilor, partidului liberal 'i este dat sa lucreze ,sa reformeze, iar atunci când se crede că s'a lucrat destul, atunci să se duca de la putere şi sa vina conservatorii, căci lor le este dat să mistuiască, să conserve ceeace s'a faptuit. Ei, la noi s'a întors lucrul: partidul poreclit liberal, care nu mai poate sa lucreze, zice ca a venit vremea ca ţara sa se odihnească şi el sa mistuiască, lasând pe seama conservatorilor să faca nouile progrese.

Şi fiind că e vorba de liberali şi conservatori, sa'mi daţi voe sa va spun că cuvintele D-lui Costinescu, ca şi toate discursurile D-voastre, m'au întarit şi mai mult în cre-

---

[1]) Al. Lahovari a fost acela, care dupa trei ani, a staruit pe lângă Take Ionescu sa intre în partidul conservator, caci atât el, cât şi ceilalţi fruntaşi ai acestui partid, apreciază în gradul cel mai înalt talentul sau de orator, simţul sau politic şi vederile sale largi.

www.dacoromanica.ro

dința mea cum ca la noi până azi, nu au fost lupte de clase sociale. N'a fost luptă de partide politice, n'a fost vorba de a se ști, dacă unii vor sa meargă mai iute, alții mai încet, dacă unii cred în inițiativa privata și alții nu, dacă unii sunt liberi schimbiști — căci de! liberalii în toate țarile sunt liberi schimbiști, numai la noi se vede lucrul pe dos, — și conservatorii protecționiști; luptele cari au pasionat această țară au fost lupte de clase sociale, a fost lupta burgheziei în contra aristocrației. Și când ni se obiectează că cei cari luptau în capul burgheziei erau tot boerii, nu ni se spune un adevăr nou. In toate țarile din lume, când o clasa s'a ridicat în contra alteia, conducătorii 'și i a împrumutat din clasa ce voia să darîme. Cel care a început revoluția franceză se numea marchizul de Mirabeau! La noi asemenea s'a întîmplat acest lucru: Când s'a înjghebat o burghezie inteligentă, care a voit să ia și dânsa parte în afacerile publice, în capul său s'au pus o parte din foștii privilegiați, și cu toții împreuna au dat asaltul.

O voce: Nu era așa.

D. Take Ionescu: In adevăr așa a fost. Vă întreb: Nu e un lucru știut că, cel puțin aci în Muntenia, dreapta se rezima pe representanții proprietății, cari pe atunci era a boerilor, pe când stânga se rezima pe orașe? Nu e un lucru știut că chiar la 1866, stânga cerea să se dea preponderanță colegielor burgheziei, pe când dreapta dorea să se dea puterea în mâna colegielor proprietatei?

Ei, dar azi nu mai este așa, boerii au căzut, proprietatea chiar nu mai este în mâinele lor. Și așa de repede a mers în această țară democratisarea, în cât cine din noi ar crede că nu mai târziu de cât la 1859, leaderul partidei conservatoare, adresându-se liberalilor. se exprimă ast-fel:

D. M. Cogălniceanu: Unde?

D. Take Ionescu: La București.

„Nu vă poprim, D-lor, de-a vă sui pe scara slujbelor; nici odată n'ați fost popriți, nici Dv., nici parinții D-v. Vă rugam însă să calcați mai încet din treapta în treaptă; nu voiți a sări din capul de jos al scărei tocmai la cel de sus și de acolo de odată sus pe strașină; fiind pasul cam mare, ne e frica să nu cadeți, și, ceea-ce ar fi mai rău, să cădeți peste noi ce va privim cu atâta plăcere, și să ne rupeți gâtul și nouă și vouă. Urmând din contra, dupa cum vă povățuim, mai cu încetul, mai moderat, o să fim toți bine, o sa ne lasați vreme să va judecam faptele, etc. etc."

ION C. BRATIANU ȘI TAKE IONESCU

TAKE IONESCU SE OPUNE LA DAREA IN JUDECATĂ A LUI ION C. BRĂTIANU

Una din însușirile capitale ale omului politic este stăpânirea de sine, care permite o judecată limpede a evenimentelor și a oamenilor.

Take Ionescu încă de la începutul carierei sale politice, în plină tinerețe și într'o epocă când luptele dintre partide și rivalitățile dintre persoane erau foarte înverșunate nu s'a lăsat influențat de atmosfera încărcată provocată de aceste lupte și rivalități.

Cu toată opoziția ce o făcea guvernului liberal el n'a admis ca patima și ura politică să fie împinse până acolo, încât un bărbat de stat de valoarea lui Ion C. Brătianu să fie dat în judecată pentru activitatea lui politică. Cu câteva luni mai înainte de căderea guvernului liberal, Take Ionescu prevăzuse această dare în judecată și a expus în Cameră, în ședința de la 28 Martie 1888, care este punctul său de vedere în această chestiune:

„Daca s'ar da în judecata D. I. Brătianu pentru fapte politice, declar în toată sinceritatea că m'aș oferi eu cel dintâi ca să mă duc sa-l apar. Sa nu credeți, d-lor, că zic aceasta pentru a capăta bună-voința D-voastra, nu curtenesc bună-voința nimănui; fiecare își face datoria sa când spune ceea ce crede asupra situațiunei. Atât și nimic mai mult. Nu cred ca ar fi un semn mai mare de cădere națională, de cât atunci când aș vedea pentru fapte pur politice trimițându-se în judecata un om, care a avut fericirea să fie la cârma statului în momente de grea cumpana și sub care, deși nu s'a realizat întreg programul cu care venise, totuși, s'a putut realiza ceva din visul națiunei".

Take Ionescu s'a ținut de cuvânt.

După demisia ministerului Brătianu s'a făcut o propunere de dare în judecată a fostului șef de guvern semnată de N. Blaremberg și de un mare număr de deputați.

www.dacoromanica.ro

Adversar hotărât dar leal al fostului guvern liberal Take Ionescu s'a opus cererei de dare în judecată a fostului prim-ministru. In discursul său pronunțat în ședința Camerei de la 2 Februarie 1889, el spunea:

„...n'am uitat nici că am fost dat în judecata pentru crima; n'am uitat chiar că fără regimul trecut nici azi nu a-și fi cunoscut șueratul acelor gloanțe pe care, eu, unul, le-am auzit; căci am fost printre cei dintâi veniți aci.

Dacă nu am uitat însa nimic din toate acestea, tot așa n'am uitat că în toata cariera mea de opositiune nici un moment nu mi'am propus răzbunarea, nici un moment nu m'am hotărât să dau în judecata pe d. Ioan Brătianu, daca vom reuși să-l răsturnăm. Și după cum D-v., d-le Blaremberg, v'ați îndeplinit o datorie venind la această tribună spre a da satisfacție unui angajament de onoare ce ați luat fața de alegătorii D-voastră, tot așa și eu îndeplinesc un angajament de onoare, luat, nu catre opiniunea publică, ci către cine-va, care, pentru fie-care din noi e mai presus de opinia publică: către propria mea conștiința".

Apoi, adresându-se partizanilor dărei în judecată, le-a spus:

„In politică nu sunt de cât două tribunale: opinia publică de azi, cu drept de apel la opinia publica de mâine, care se cheama istoria; în afară de aceste tribunale nu e nici unul, carierile politice nu intra în considerentele unei hotarâri de curte.

„Mă uit în toata Europa, la toate popoarele; știți unde văd procese politice? In Peru, în Bolivia, în Mexic; acolo văd procese politice, acolo văd învingătorii de azi, gâtuind pe învinșii de eri pentru ca la rândul lor sa fie gâtuiți de învingatorii de mâine. Ei bine, acesta să va fie idealul; acolo, găsit-ați respectul libertăților; acolo, văzut-ați guvernele cele mai virtuoase?

„Se întâmplă, d-lor, cu judecata oamenilor ceea ce se întâmplă cu judecata unei privelişti. Când te uiți de aproape îți apar distinct toate detaliile și urățeniile și meschinăriile și nimicurile; când te depărtezi însă nu mai vezi decât conturul și liniile cele mari.

Ei bine, distanța în timp are acelaș efect ca depărtarea în spațiu. Din operlle trecutului nu mai rămân de cât numai niște linii generale și omul este judecat după acele linii numai, așa că ori intră în rândurile cetațenilor celor mari, ori dispare pentru vecinicie în massa cea fară de nume. Ei bine, o asemenea definitivă judecată asupra lui Brătianu nu puteți să dați D-voastră; ea aparține unei alte generațiuni mai depărtate".

Take Ionescu își termina înălțătorul său discurs prin acest *memento:*

„N'aș voi să se creadă în Europa că pe malurile Dunărei se produce aceeaș problemă care s'a produs altă dată pe malurile Vistulei; nu aș vrea sa se creadă că în țara aceasta se afla o națiune brava, inteligenta, generoasă, dar atât de dezbinată, atât de sfâșiată, în cât facțiunile ard de setea razbunarii, caci daca se va crede una ca aceasta, d-lor, o, atunci nu avem de cât să ne așteptam la un *finis Poloniae* numărul două"!

După un an de la pronunțarea acestui discurs s'a adus în discuția Camerei raportul comisiunei de informațiuni [1]) în legătură cu cererea de dare în judecată a fostului guvern Brătianu. Take Ionescu a luat iarăși cuvântul în Adunarea deputaților și a combătut cu argumente temeinice și convingătoare pretențiunea primejdioasă pentru demnitatea națională de a se trimite în judecată *un om, al cărui nume va fi totdeauna strâns legat de marile evenimente istorice ce s'au petrecut în timpul cât a prezidat guvernul liberal.*

Impotriva dărei în judecată a lui Ion C. Brătianu au mai vorbit: Gr. M. Buicliu, P. Carp, M. Cogălniceanu și generalul Manu. La votul final și individual din ziua de 31 Ianuarie 1890 s'a respins darea în jude-

[1]) Raportul comisiunii de informațiune asupra propunerei de dare în judecată a cabinetului I. C. Brătianu în ultimile sale formațiuni, votata de adunarea deputaților în ședința din 9 Februarie 1889. Se ceruse prin acest raport darea în judecată a foștilor miniștri I. C. Brătianu, Radu Mihai, D. Sturdza, Eugeniu Stătescu, Nacu, Aurelian, D. Giani, A. Stolojan și General Cernat. Raportul a fost semnat de C. Apostoleanu, Enacovici, August Peșacov, Virgiliu Poenaru și N. Blaremberg.

www.dacoromanica.ro

cată cu 36 bile, contra 67 și 4 abțineri; iar în ședința următoare s'a respins și acuzarea formulată împotriva celorlalți foști miniștri din cabinetul Brătianu.

TAKE IONESCU IMPOTRIVA AGIULUI

După căderea guvernului liberal de sub prezidența lui Ion Brătianu, situația financiară ajunsese critică din cauza urcării agiului.

Titu Maiorescu descria astfel situața politică și financiară din acel timp:

„Dar situația erà prea încordata în momentul caderei lui Ioan Bratianu și teama de darea lui în judecata prea mare pentru ca majoritatea de atunci sa nu fi fost accesibila unor considerari de prudența și pe de alta parte, starea financiara periclitată prin creșterea agiului reclama cel puțin stricta păzire a normei bugetare, adică votarea la timp a veniturilor și cheltuelilor statului pentru anul viitor".

Așa dar situația financiară era de o însemnătate covârșitoare și criza ce se accentuase din cauza urcări agiului preocupa lumea politică și opinia publică. Guvernul Teodor Rosetti [1]) promitea la 4 Aprilie 1888, că va „regula la timp, situația financiară". In ajunul alegerilor generale, guvernul publicase în „Monitorul Oficial" un „apel către alegători", în care se spunea că el își propune „a restabili valoarea monedei fiduciare astăzi în circulație, restituind datoria provenită din biletele ipotecare și luând toate celelalte măsuri necesare spre a scăpa comerțul și creditul public de neajunsurile agiului și a împiedeca reîntoarcerea sa [2]). Cu puțin timp înainte, Take Ionescu, care studiase chestiunile financiare și cunoștea situația și legislația financiară din toate statele, a făcut o expunere critică interesantă și documentată cu prilejul discuțiunei generale a bugetului datoriei publice în ședința Camerei de la 17 Martie 1887, în care a tratat, nu numai chestia rentei și o agiului, dar întreaga noastră politică financiară și economică din acea epocă.

Ministrul de finanțe, C. Nacu, a voit să dovedească utilitatea agiului. Take Ionescu l-a combătut cu argumente temeinice.

„Agiul de care noi ne plângem — spunea Take Ionescu — nu se datorește lipsei de numerar; ci faptului ca se afla în circulare o moneda, care nu corespunde valoarei ei nominale. Noi nu avem nici bimetalismul, nici monometalismul de argint, ci monometalismul de hârtie.

Restabilind etalonul de aur, vom avea un avantaj: va dispare moneda falsa, care poarta d'asupra cifra 100 și prețuește 80. Pe lânga avantajul acesta pur moral, am mai avea și alt avantaj material, banesc: consumatorul n'ar mai plati agiul cât î-l costă pe comerciant, ba chiar și mai mult decât acest agiu. Etalonul de hârtie este osândit și din punctul de vedere economic și din punctul de vedere fiscal. Agiul fiind o dobânda, pe care o platește țara întreaga, este o nedreptate sa fie considerat util".

In concluzie el cerea stabilirea etalonului de aur pentru înlăturarea agiului și a avantajului ce prezinta de a prețui normal și drept, munca.

---

[1]) Guvernul Th. Rosetti s'a constituit în ziua de 22 Martie 1888.
[2]) „Monitorul Oficial", 13 Sept. 1888.

www.dacoromanica.ro

TAKE IONESCU ŞI APARAREA NAŢIONALA

— FORTIFICAŢIILE BUCUREŞTILOR —

Guvernul prezidat de Ion C. Brătianu luase hotărârea în 1882 să creeze un sistem de apărare al ţării prin *fortificaţii permanente*.

In acest scop a fost invitat generalul belgian Brialmont ca să studieze fortifciaţiile necesare României.

El stabilise un sistem de apărare, sprijinit pe câmpul retranşat al Bucureştilor şi înaintase un prim memoriu guvernului român în Decembrie 1882 şi apoi al douilea memoriu explicativ la 28 Iunie 1883. Se prevăzuse fortificaţii în regiunile Bucureşti, Cernavoda, Constanţa, Galaţi, Slatina, capul de pod şi pivotul de manopere a Siretului, fortul de opriri din Câmpina.

Lucările pentru ridicarea fortificaţiilor s-au urmat timp de doui ani sub direcţia generalului român Berindei conform planurilor întocmite. In 1886 generalul Brialmont a cerut modificarea planului fortificaţiilor Bucureştilor. Lucrările au continuat până în anul 1888.

După retragerea guvernului Brătianu, faţă de cheltuelile mari ce necesita executarea tuturor fortificaţiilor pentru poziţiunile de la Mărăşeşti-Tecuci, Focşani, Buzău, Galaţi şi a capetelor de pod de lângă Nămoloasa, Balta Albă şi Balta Amară, — în cifre rotunde 43.000.000 lei — se crease un curent în Parlament împotriva acordării de noui credite în vederea continuării lucrărilor, ba chiar şi împotriva fortificaţiilor.

In şedinţa de la 5 Aprilie 1889, generalul Manu, ministrul de război, informase Camera că ministerul neavând un deviz în regulă din care să reiasă cât va costa fortificarea ţării, a constituit o comisiune compusă din somităţile militare şi a invitat-o să studieze chestiunea apărării ţării spre a indica ce anume puncte trebue să fie întărite şi în ce mod şi să precizeze cât va costa ansamblul lucrărilor.

Principele Bibescu, fost ofiţer, luase şi el cuvântul în aceiaş şedinţă încercând să dovedească inutilitatea fortificaţiilor, atât din punctul de vedere militar, cât şi din punctul de vedere politic şi economic.

In această importantă dezbatere, care interesa în gradul cel mai înalt apărarea noastră naţională, a intervenit Take Ionescu [1]).

Camera a fost surprinsă de intervenţia lui Take Ionescu într'o chestiune pur militară, care impunea cunoştinţe foarte întinse de specialitate în materie de fortificaţiuni.

Cu toate acestea Take Ionescu nu era omul, care să se angajeze în tr'o dezbatere atât de importantă, fără să nu fie stăpân deplin pe chestiunea sa. El studiase problemele impuse de apărarea ţării, planurile de ordin strategic şi tactic, problemele de balistică, sistemul de fortificaţii dela frontiera de N. E. a Franţei, care a fost opera generalului de geniu Séré de Rivières. Acest sistem de fortificaţii a fost realizat între anii 1874—1881, în urma înfrângerei francezilor de către germani în războiul din 1870—1871. Erau două mari regiuni fortificate în Franţa: Belfort-Epinal şi Toul-Verdun, — fiecare din ele cuprindea, la fiecare extremitate, o mare piaţă puternică, formând o barieră solidă invaziunei duşmanului. Intre cele două pieţe puternice extreme, fiecare regiune fortificată cuprindea o serie de forturi. Sistemul acesta avea de scop să reguleze debuşeurile invaziei ger-

[1]) *Colonelul J. Lahovary, Les fortifications devant la Chambre*, Bucarest, 1889. — *Encore les fortifications,* Bucarest 1899. — *Fr. Damé,* Hist. de la Roumanie contemp., depuis l'avènement des princes indigènes jusqu'à nos jours. (1821—1900.) Paris 1900.

www.dacoromanica.ro

mane, ca francezii să aibă posibilitatea să aştepte pe inamic pe un teren cunoscut mai dinainte. Take Ionescu luase cunoştinţă de invenţia din 1887 a obuzului cu exploziv brizant (melinită) numit „obuzul-torpilă", care a provocat întărirea lucrărilor de zidărie ale forturilor cu ajutorul betonului de ciment şi înfiinţarea de adăposturi de beton pentru oameni şi muniţiuni ca şi de adăposturi — caverne pentru pulberărie. El cetise şi studiul generalului Brialmont apărut la Paris în 1877 sub titlul : *„Les campes retranchés et leur rôle dans la défense des Etats"*.

Când cetim discursul pronunţat în Cameră de Take Ionescu, privitor la fortificaţii şi n'am şti cine l-a pronunţat, nu am crede că un avocat de profesiune, un om politic — fie chiar unul dintre cei mai talentaţi şi având o întinsă şi variată cultură — a putut să trateze cu atâta competinţă o problemă de cel mai înalt interes pentru apărarea naţională şi să expună, în termeni atât de limpezi, o chestiune de specialitate militară.

Take Ionescu a combătut punct cu punct toate argumentele invocate de principele Bibescu şi a demonstrat utilitatea fortificaţiilor din punctul de vedere militar şi politic.

Sistemul fortificaţiilor permanente este şi astăzi bun. Aşa se şi explică pentru ce toate puterile mari ridică fortificaţii la frontierele ce le consideră ameninţate. [1]) Dacă fortificaţile Bucureţşilor nu ne-au slujit în campania din 1916 aceasta nu înseamnă că fortificaţiile permanente ar fi inutile în caz de război.

Take Ionescu a spus că Bucureştii sunt bine aleşi ca punct central.

„In ei se va putea retrage, la nevoe, şi numai la nevoe, armata noastra.

Şi ceea ce dovedeşte ca Bucureştii n'a fost nici odata destinat în spiritul autorilor acestei legi, ca sa serve de adapost întregei noastre armate, fară a se mai bate în câmpie, este ca Bucureştii este precedat de alte doua linii de aparare, aceea a Siretului şi aceea a Oltului.

Ei bine, ce cusur găseşte principile Bibescu acestor *linii* de întarii? D-sa n'a vorbit de loc de linia Oltului, dar a vorbit şi a vorbit mult, de linia Siretului. Nu intru, D-lor, în discuţiuni pur militare, caci nu sunt competent. Pot însa aminti ca D. Bibescu ne-a spus ca planul lucrat de generalul Brialmont, ca planul lucrat de generalii noştri, are nu numai inconveniente de ordine politica, dar are şi cusururi technice.

Intr'adevar, D-sa ne-a spus ca masurând frontul celor trei întariri de la Focşani, Galaţi şi Namoloasa, masurând şi bataia tunurilor, ramâne constant că fortificaţiunile sunt rau concepute, pentru ca lasa între ele doua spaţiuri libere, două gauri de câte 10 kilometri fie-care. Dar va întreb: drepturile parlamentului, cari sunt mari, o recunosc, pot ele merge, va imaginaţi D-v. ca pot merge pâna acolo, în cât un Parlament compus din advocaţi, agricultori, profesori, doctori sa discute bataia tunurilor, forma redutelor şi daca intervalele dintre redute sunt prea nici sau prea mari? Acestea sunt, D-lor, detalii technice, cari sunt în afara de cunoştinţele, şi prin urmare de competinţa noastra, şi discutându-le, nu am putea să culegem de cât aplause nemeritate, caci ele nu ar putea sa fie efectul unor convingeri adânci din partea acelora cari ni le-ar da.

Permiteţi-mi însa mie, simplu profan, sa va întreb un lucru: Ne spuneţi, principe, ca fortificaţiunile de la Galaţi şi Focşani au cusurul d'a lasa un interval de 10 kilometri prin care ar putea trece armatele duşmane; credeţi oare D-voastra ca ar fi bine sa nu se lase nici o deschizatura, nici un punct, fie cât de îngust, în care să fii hotarât sa dai batalia? Voiţi sa nu se lase nici un loc deschis, să se ridice un zid continuu, cum era acela care apara Danemarca în 1864 şi o apara fara succes, sau cum erau în vechime zidurile Chinei? Când s'au lasat liberi cei 10 kilometri, aceasta a fost tocmai în interesul apararei, tocmai pentru ca acolo sa se poata da bataia cu succes, susţinuţi în flancuri de fortificaţiile ce vom zidi. Aşa au facut şi Francezii în *Vosgi*; şi dânşii au lasat goluri în lanţul lor de forturi, şi nu puteau face alt-fel. In tot cazul, aceasta nu intra în competinţa noastra. Noi nu putem de cât sa ne întrebam daca este în interesul ţarei sa ne fortificam sau nu, şi daca trebue sau nu sa ne apăram la Siret. Atât şi nimic mai mult! Dar nu este în competinţa noastra sa spunem ce tunuri trebue sa punem la Siret, şi la ce distanţe trebue sa fie redutele".

---

[1]) Guvernul francez a pus la dispoziţie în 1930, 5 miliarde fr. pentru fortificaţiile necesare frontierei sale dela Nord-Est.

www.dacoromanica.ro

Take Ionescu a examinat, apoi, diferite ipoteze: 1) *un război cu Austria ; ?*) *un război cu Rusia ;* 3) *trecerea Rușilor prin Dobrogea.*

In primul caz austriacii vor căuta să descindă Carpații în spre București.

Pentru această ipoteză avem stațiunile de oprire de la Câmpina și fortificațiile de la București.

In al doilea caz, Rușii vor trece în Moldova și pentru această ipoteză avem linia fortificată Focșani-Nămoloasa-Galați.

Take Ionescu a examinat și a treia ipoteză: trecerea Rușilor, în Bulgaria, prin Dobrogea.

„Nu cunosc nicio campanie a Rusiei în contra Orientului, în care să se fi mulțumit drept loc de trecere, drept linie de comunicație, cu Dobrogea, cu acea fașie de pamânt mlaștinos, expusă la atacul unei flote inamice de pe Marea Neagră, și mai ales lasând Galații și Focșanii îndărăt întăriți și 150.000 de oameni gata să le tae comunicațiunile la vreme de nevoie.

In tot cazul, ca o armată oare-care să îndrăsnească sa înainteze în Bulgaria, lasând la spatele ei o altă armată sprijinită de fortificațiuni puternice, ar fi o cutezanță pe care scump ar plăti-o temerarul, care ar îndrăzni să o aiba".

In concluzie:

„Fortificările dela Galați și Focșani nu sunt de cât pentru a servi de primă linie de retragere, în caz când soarta armelor ne-ar fi defavorabilă; iar fortificarile din București sunt destinate să fie ultima resursă, ultimul punct în care să mai poata bate inima națiunii".

Discursul acesta a convins Camera, care a votat creditele cerute pentru continuarea lucrărilor fortificațiilor Bucureștilor.

POLITICA EXTERNA A ROMANIEI IN 1889

In ziua de 29 Martie 1889 s'a constituit ministerul conservator sub președinția lui Lascăr Catargi. A doua zi, în Cameră, Take Ionescu, a adresat o interpelare primului ministru asupra politicei sale externe. Lascăr Catargi a răspuns că guvernul său păstrează „neutralitatea" în politica externă, cu toate că România, încă de la 1883, era alipită printr'un tratat secret de Germania, Austro-Ungaria și Italia (Tripla Alianță). Căutând să înlăture orice precisiune asupra directivelor politicei exterioare a României Lascăr Catargi s'a mărginit să spună:

„Tot ce a căpătat o țară mică ca a noastră, e prin bunăvoința Puterilor mari".

Care era în acel timp politica exterioară a partidelor de guvernământ ?

Partidul conservator, care se constituise formal în București pe la începutul anului 1880, prin înființarea unui club sub președinția lui Manolache Costache Epureanu, prevedea în programul său în privința relațiilor externe :

„O politică modestă și chiar respectuoasă catre toate Puterile, dar demnă și stăruitoare...";

„o politică onestă și consecventă, care să ne concilieze bună-voința și să inspire încrederea..."

Titu Maiorescu [1]) spunea că acest „program" de politică externă cuprinde...

---

[1]) *Titu Maiorescu,* Discursuri parlamentare cu privirea asupra desvoltări politice a României sub domnia lui Carol I. Vol. III. p. 4. București 1899.

www.dacoromanica.ro

„fraze anodine, lipsite de orice preciziune şi pe care le puteau subscrie şi membrii partidului opus".

Când Lascăr Catargi a fost ales preşedinte al clubului şi al partidului conservator, comitetul dirigent compus din generalii Florescu şi Manu, Al. Lahovary, T. G. Rosetti, Al. Stirbei, Menelas Germani, Gr. Triandafil, Gr. Păucescu, Titu Maiorescu şi P. Teulescu, a trebuit să se ocupe de fixarea directivelor politicei externe. Cu puţin timp mai înainte conservatorii din Iaşi în frunte cu „beizadeaua" Gr. Sturdza, care avea de partea lor şi pe generalul Tell, propagau ideea unei gravitări a României spre politica rusească. Un alt conservator, Titu Maiorescu, răspundea, celor din Iaşi, printr'un articol apărut în „*Deutsche Revue*" [1]) (1 Ianuarie 1881), din Drezda, în care cerea alipirea României de Puterile centrale, Austro-Ungaria şi Germania, „ca cea mai sigură politică în împrejurările date". Titu Maiorescu, care făcea parte din fracţiunea „juna dreptă" (junimiştii de mai târziu) a partidului conservator, argumenta propunerea sa în modul următor :

„Dacă şi întru cât Rusia, prin silnica reluare a Basarabiei de la Români la al caror ajutor facuse totuşi apel în ultimul razboi în contra Turciei, îşi manifesta tendinţa de cuccrire panslavista, României nu-i mai rămânea de cât sa-şi caute sprijinul existenţei sale naţionale în sfera de acţiune a poliglotei Austrii, care tocmai la acea epoca formase cu Germania (în curând şi cu Italia) un puternic scut de aparare în contra veleităţilor de expansiune europeana a colosului de la Nord". [2])

Comitetul partidului conservator erà nemulţumit de articolul scris de Titu Maiorescu în „Deutsche Revue". In şedinţa de la 24 Ianuarie 1881, membrii acestui comitet, — generalul Florescu, generalul Manu, Al. Lahovary şi ceilalţi, — dezavuează pe Titu Maiorescu. Din această cauză fracţiunea junimistă era să se despartă de conservatori.

Liberalii, prin ziarul lor „Românul", au combătut violent ideea e-propierei României de Puterile centrale. Ziarul „Românul" scria:

„Cum nu simţiţi ce vor zice streinii vazând aceasta ţara împărţita în doua partide şi zicându-i:
Una, prin d. senator Grigorie M. Sturdza:
— Mergeţi cu Slavii, trebue sa va învârtiţi în jurul slavismului sau să pieriţi.
Cea-l'alta, prin batrâna şi juna dreapta:
— Mergeţi în sfera puterii Austro-Ungariei, sau pieriţi.
D'aceia va plângem şi cu iubire va zicem:
Intraţi in naţiune şi veţi vedea înşi-va în curând ca iubirea şi puterea ei este atât de mare în cât veţi fi cu dânsa Români, fericiţi şi mândri, iar vecini noştri, *toţi fara osebire,* vor iubi aceasta naţiune; caci se vor convinge ca ea este un element de ordine, de progres *şi fara ura, nici chiar pentru cei care mult rau i-au facut*".

Nu se preciza însă care ar trebui să fie directivele politicei externe a României. In anul 1883 România, prin stăruinţele Regelui Carol, se alipise de Puterile Centrale, printr'un tratat secret; după cum şi Italia se alipise de acest sistem de alianţă (declaraţia din Parlamentul italian de la 26 August 1883). Regele Carol întreprinsese o călătorie la Berlin şi la Viena (4—16 August 1883); iar Ion Brătianu, vizitase pe cancelarul Bismarck, la Gastein, în ziua de 26 August 1883.

In urma acestui aranjament secret, Austro-Ungaria renunţase la 15 Septembrie 1883 la pretenţiile sale — considerate inadmisibile de România — privitoare la regimul Dunării. Opinia publică românească şi majoritatea oamenilor noştri politici, n'au avut cunoştinţă de acest tratat.

---

[1]) T. Maiorescu. *Zur politischen Lage Rumaeniens.* „Deutsche Revue", 1 Ianuarie 1881.
[2]) *Titu Maiorescu,* op. cit. p. 6.

www.dacoromanica.ro

Prin interpelarea ce a adresat-o în 1889 primului ministru Lascar Catargi, Take Ionescu, care luase cunoștință de tratatul secret din 1883 încheiat de România cu Tripla Alianță, n'a urmărit de cât o „clarificare" din partea guvernului a politicei exterioare a României, pe care n'a obținut-o, de oarece șeful guvernului conservator a păstrat rezerva evitând orice precisiuni. Aceiaș rezervă a păstrat și direcțiunea partidului liberal.

Cauza acestei atitudini a celor două partide de guvernământ o găsim în faptul că regele Carol I conducea politica exterioară. Tratatul secret din 1883 nu l-a făcut cunoscut în text regele Carol I de cât primilor miniștri și câtorva personalități politice [1]).

TAKE IONESCU COMBATE TOATE GUVERNELE DELA 1888—1891

De la 1888 până la 1891 au fost cinci guverne conservatoare, fiecare de scurtă durată, pe care Take Ionescu le-a combătut. Aceste guverne au fost rând pe rând prezidate de Teodor G. Rosetti, Lascăr Catargi, generalul Manu, generalul Florescu și iarăși de Lascăr Catargi. Guvernului Rosetti, Take Ionescu i-a cerut să schimbe personalul administrativ, compromis în luptele politice și disolvarea parlamentului.

O ultimă încercare de unire a tuturor elementelor liberale s-a făcut în anul 1889, când s'au întrunit acasă la d. Const. Dissescu : Ion Brătianu, D. Sturdza, V. Lascăr, Gogu Cantacuzino. D. Paladi, N. Fleva, D. Stătescu, Al. Djuvara, Stoicescu și Take Ionescu.

Discutându-se condițiile unei împăcări, Take Ionescu a pus două condiții *sine qua non:* purificarea personalului și stabilirea unui program de idei.

Răspunzându-se că purtificarea se va face cu vremea și după unire se va întocmi și programul cerut, Take Ionescu a replicat: „In asemenea condiții nu se poate ajunge la înțelegerea dorită".

Și unirea nu s-a putut face.

Take Ionescu a luat parte la votul de blam dat guvernului Catargi-Vernescu. [2])

Cu toate că făcea opoziție atât liberalilor, conduși de Ion C. Brătianu, cât și conservatorilor, care erau atunci la guvern, Take Ionescu, a uimit adunarea prin spiritul său critic moderat și prin obiectivitatea cu care judeca stuația și problemele politice.

„A fost un obicei vechi și nenorocit — spunea Take Ionescu în 1889 — în țara aceasta, ca atunci când suntem în opoziție sa criticam tot ce vine de la adversarii noștri; pe zi ce trece se mai civilizeaza — permite-mi-se expresiunea, mijloacele noastre de lupte politice și toți, fiecare la o epoca data a vieței lui, chiar cei mai tineri, — și cu atât mai rau pentru cei mai tineri — avem sa ne facem imputarea ca de multe ori am trecut peste limitele permise cu violența în contra persoanelor — ceea ce la urma urmelor ar fi mai puțin periculos, — dar și cu critica în contra ideilor, — ceea ce este grav, grav de tot!

Nu vorbesc de mine, cel mai mic dintre D-voastră; eu în aceasta chestiune n'am alunecat pe acel povârniș și nu'mi fac nici un merit de faptul că nu am criticat niciodata, nici politica din afara, nici politica militară a guvernului trecut". [3])

---

[1]) In anul 1898 regele Carol I a adus la cunoștința lui Take Ionescu *textul* acestui document diplomatic.

[2]) Dupa demisia guvernului Lascar-Catargi-Vernescu, s'a constituit la 5 Noembrie 1889 ministerul conservator, numit „concentrat" sub președenția generalului G. Manu și din care au făcut parte: Th. Rosetti, Al. Lahovari, Menelas Germani, Al. Marghiloman, Gr. G. Paucescu și generalul M. Vladescu. Guvernul Manu a fost remaniat la 16 Noembrie 1890 și a demisionat în Februarie 1891.

[3]) Discurs pronunțat în ședința Camerei dela 5 Aprilie 1889.

www.dacoromanica.ro

Take Ionescu admitea disciplina în sânul organizației partidelor, dar nu prin abdicarea conștiințelor și nici prin anihilarea personalităților. Un partid serios de guvernământ trebue să fie un instrument pus în serviciul patriei. Membrii săi să nu fie simpli aderenți a-i unei firme politice, călăuziți de dorința satisfacerii micilor lor interese egoiste și a ambițiunilor lor, ci partizani convinși, conștienți și entuziaști, capabili să desfășoare o activitate pozitivă în vederea realizării unui program și în serviciul unui ideal.

El stabilea demarcația între omul de stat, omul politic și politician. Omul de stat este de-asupra partidelor, căci pe el îl preocupă în toate împrejurările interesele permanente ale țării.

Omul politic este în serviciul unor principii. Posedând simțul realității și al răspunderii, el va căuta să aplice aceste principii în cadrul intereselor generale.

Politicianul se agită în sfera intereselor particulare.

Sub ministerul prezidat de generalul Florescu, Take Ionescu a candidat la colegiul II-lea de Cameră și a căzut, lipsindu-i un vot. In aceste alegeri au fost proclamați aleși 40 de deputați din opoziția liberală. Imediat după deschiderea Parlamentului, guvernul a demisionat și regele Carol a însărcinat pe șeful partidului conservator, Lascăr Catargi, cu formarea noului minister.

www.dacoromanica.ro

CAPITOLUL IV

ZIARISTUL

DEBUTUL IN PRESĂ. — „JUANERA". — CORESPONDENTUL ZIARULUI ENGLEZ „TIMES", DIN BUCUREŞTI. — DIRECTOR DE ZIAR. — ARTICOLELE PUBLICATE IN ZIARUL „ROMANUL". — CUM A CUNOSCUT TAKE IONESCU PE PRINŢUL BÜLOW (1888). — O CAMPANIE DE PRESĂ PENTRU PRECIZAREA DIRECTIVELOR POLITICEI EXTERNE A ROMÂNIEI (1890—1891). — IMPOTRIVA DIPLOMAŢIEI SECRETE. — NEAMUL ROMÂNESC. — CELE TREI IREDENTE. — PANSLAVISMUL. — CHESTIA BASARABIEI. — CONFEDERAŢIA BALCANICĂ.

Dela debutul său în viaţa politică Take Ionescu şi-a dat seama de importanţa presei în viaţa politică, socială şi culturală a statului modern şi de necesitatea libertăţii ei. El a fost un mare ziarist. Articolele ce le-a publicat în diferite ziare sunt substanţiale, concise, admirabil argumentate şi convingătoare.

Take Ionescu a semnat la început articolele sale cu pseudonimul *„Juanera"*. El a fost aproape 15 ani corespondentul ziarului „Times" din Londra, căruia i-a trimes nu numai material informativ, ci şi articole interesante asupra situaţiei politice, sociale, economice şi culturale din România.

Mai târziu *Times* a publicat o serie de articole ale corespondentului său bucureştean relative la politica statelor balcanice şi la problema naţionalităţilor din Austro-Ungaria.

De nenumărate ori direcţiunea marelui ziar londonez a adresat mulţumiri lui Take Ionescu pentru preţioasa sa colaborare.

Când guvernul Sturdza întrodusese censura telegramelor de presă, destinate străinătăţei, Take Ionescu expedia telegramele adresate ziarului *Times* prin curieri dela staţiunea de frontieră, Predeal.

Intr'o şedinţă a Camerei el a întrebat pe D. Sturdza, preşedintele consiliului şi ministru de externe, dacă este adevărată o ştire publicată de *Times* privitoarea la o declaraţie ce ar fi făcut-o cancelarul Germaniei, Bismarck, asupra necesităţei menţinerei guvernului liberal român pentru asigurarea intereselor germane în părţile dunărene.

— „D-ta eşti corespondentul ziarului *Times* din Londra — a răspuns preşedintele consiliului.

— „Eu sunt corespondentul acestui ziar — a declarat Take Ionescu — dar telegrama de care ma ocup a fost transmisă din Bucureşti de agenţia „Reuter" şi deci aţi avut cunoştinţă de cuprinsul ei.

Dacă nu v'ar fi convenit cele ce se cuprindea în acea telegrama de sigur ca aţi fi oprit-o. Din cauza censurei pe care o faceţi sunt nevoit sa expediez prin curieri speciali telegramele mele destinate ziarului *Times*, la Predeal..."

www.dacoromanica.ro

D. Sturdza a dezmințit știrea transmisă de agenția „Reuter".

In anul 1888 Take Ionescu a publicat mai multe articole în *„La Roumanie politique, littéraire et économique"*. — publicațiune, care a apărut săptămânal sub direcția fratelui său, Const. Gh. Ioan.

In ziua de 18 Februarie st. v. (2 Martie 1889) el a luat direcția ziarului fondat de Fréderic Damé, în 1877, *„La Liberté roumaine"*, pe care l-a condus până la 14 26 Martie 1890. Primul redactor al acestui ziar a fost Fréderic Damé.

„La Liberté roumaine" a apărut zilnic și s'a tipărit în tipografia sa. In anul 1890 Take Ionescu s'a retras dela direcția acestui ziar, care a continuat să apară sub direcția lui Alexandru Beldiman.

Ca ziarist el se interesa mult de politica externă a României și de problemele internaționale și de aceea începuse să aibă relațiuni cu diplomații străini din București.

Take Ionescu a recunoscut mai târziu că numai în calitatea sa de ziarist a putut să pătrundă multe secrete ale diplomației și să stabilească cele d'intâi raporturi cu membrii corpului diplomatic străin din Capitala țării.

In Aprilie 1888 fusese numit ministru al Germaniei, la București. prințul Bűlow, — cancelarul de mai târziu.

Bűlow venise dela St. Petersburg unde studiase afacerile rusești și cele românești, de oarece fusese înștiințat din vreme că va fi trimis într'o misiune importantă la Bucuresti. Această misiune era „chestia Orientului" și deci supravegherea din București — bun punct de observație și de informație — a politicei statelor din Balcani, care punea la încercare calitățile de diplomat ale prințului Bűlow. Abia urcat pe tronul Germaniei, împăratul Wilhelm II începuse să dea o deosebită atenție afacerilor din Orient. Pe la sfârșitul anului 1888 Take Ionescu a avut o lungă convorbire cu prințul Bűlow asupra politicei externe a Germaniei, ca și asupra situației din Balcani.

Convorbirea aceea a fost atât de instructivă și de interesantă încât Take Ionescu a pomenit de dânsa, în 1915, după ce prințul Bűlow fusese cancelar și într'o ședință a Reichstagului a avut îndrăzneala să servească o lecție de constituționalism impetuosului și imprudentului Kaizer Wilhelm II. In notele sale Take Ionescu povestește următoarele :

„Am avut pentru întâia oara o convorbire politică serioasă cu prințul Bülow spre sfârșitul anului 1888. In Aprilie el fusese numit ministru la București, unde avea sa ramâna pâna la Decembrie 1894.

Venea dela Petrograd și parea sa cunoasca bine afacerile din Rusia.

Imi spunea ca a întrebuințat cele din urma saptămâni pe care le petrecuse în capitala rusa, la studierea chestiunei române în archivele ambasadei germane. Capatase din asta o mare încredere în virtuțile și în destoinicia poporului român, caruia îi prevedea un mare viitor.

Fara îndoiala era o buna intrare în materie ca sa ajungă sa stea de vorba cu mine despre problemele politice europene, întru atât cât veneau în atingere cu România și cu neamul românesc, caci, contrar raposatului Kiderlen, prințul Bülow recunoștea existența unei chestiuni a naționalităților.

Aceasta lunga convorbire, care se ocupa de toate, deci și de oamenii noștri politici, ajunse la Cogalniceanu, la omul acesta nu numai cel mai mare dintre ai noștri, dar, ceea ce'i și mai mult, realmente mare.

Bülow nu înțelegea de ce era Cogalniceanu protivnicul politicei de alianță cu Austria și cu Germania. Prințul de Bülow era un om prea deștept ca să atribue lui Cogalniceanu motive de ordin meschin. El cunoștea patriotismul, inima mare și înalta destoinicie a lui Cogalniceanu. Și se mira cum de nu-și dadea seama Cogalniceanu de primejdia rusa pentru România și ca scaparea noastra era într'o alianța cu Germania care ne-ar ocroti.

www.dacoromanica.ro

Răspunsei prințului de Bülow repetându-i cât putui mai bine toate argumentele pe cari Cogalniceanu mi le înfățișease, de nenumarate ori, împotriva politicei de alianța cu Austria și Germania, cu toata reala admirație pe care el o avea pentru Germania la epoca aceea.

Când spusei prințului de Bülow unul din argumentele acestea, el îmi facu declarația pentru care scriu pagina aceasta în *Amintirile* mele.

Cogălniceanu îmi spusese, între altele: „Și pe urma politica aceasta este îndoit de absurda, fiindcă se întemeiaza pe ideea unui rasboiu între Rusia și Germania. Ei bine, un asemenea rasboiu nu va avea loc nici odata. Ar fi prea împotriva tradițiunilor casei Prusiei, prea împotriva intereselor Germaniei"... In 1888 raționamentul acesta parea fara cusur.

„Se înșeala, ma întrerupse prințul de Bülow. D. Cogalniceanu avea dreptate sub fosta domnie. Dar țiu sa va asigur ca domnia noua va schimba cu desavârșire de front. Va fi unul din punctele cardinale ale noului regim (Wilhelm al II-lea era pe tron dela Iunie 1888) să sporească paza împotriva Rusiei.

„O sa va dați în curând seama, fiindca actele politicei noastre nu vor lasa nici o îndoiala în privința aceasta".

Convorbirea se învârti apoi asupra altor subiecte, cum se întâmpla ori de câte ori este o simpla convorbire fara scop hotarât.

Mai târziu, când vazui pe noul împarat facând polonism, înțelesei ca prințul de Bülow nu se înșelase. Asta n'a ținut multa vreme, dar ce poate dura oare vreme îndelungata la un suveran absolut, care e destul de puternic pentru a vroi sa conduca totul și nu destul de abil pentru a putea conduce totul?

Fapt e ca aceasta prima convorbire cu prințul de Bülow — de atunci am avut atâtea altele! — mi-a ramas adânc întiparita în memorie. Ea mi-a explicat multe lucruri cari s'au petrecut în acești din urma douazeci și opt de ani" [1]).

REDACTOR LA „ROMÂNUL"

Ziarul „Românul" a reapărut în ziua de 17/29 Noembrie 1890 sub direcția unui comitet din care au făcut parte : Ioan Stavri Brătianu, Const Dissescu, Al. Djuvara, Take Ionecu, G. I. Ionescu-Gion, Ioan Rădoi, Vintilă C. A. Rosetti și Gr. G. Tocilescu.

Take Ionescu a colaborat la acest ziar până în ziua când a fost numit ministru al instrucției publice si cultelor. O serie de articole a publicat el în *„Românul"* relative la problemele de politică externă ce interesau România și pe frații noștri din celelalte țări [2]).

Cu atât mai interesante erau aceste articole scrise de Take Ionescu, cu cât în vremea aceia partidele politice se fereau să o discute și să-i precizeze directivele, lăsând opinia publică să creadă ce vrea. Era. pe atunci. domnia metodelor diplomației secrete. Guvernele nu se considerau obligate să informeze parlamentul și opinia publică asupra politicei lor externe ; iar presa luând acest mutism drept lipsă de interes față de chestiunile internaționale, se ocupa mai mult de rivalitățile și de polemicele dintre partide dând proporții exagerate incidentelor interne.

Take Ionescu a fost cel dintâi om politic, care și-a dat seama că situația aceasta nu poate continua ; că o națiune conștientă de rolul și misiunea ei istorică și care are mai multe „iredente", milioane de frați, peste Dunăre, în statele balcanice, peste Carpați, în imperiul austro-ungar, peste Prut, în imperiul rusesc, — trebue să știe cu cine și încotro va merge, care este poziția sa în mijlocul celorlalte națiuni.

Take Ionescu scria în primul său articol din *„Românul"* [3]) :

---

[1]) Articol publicat de Take Ionescu în anul 1915, în ziarul „La Roumanie".

[2]) Articolele au aparut în numerile din 30 și 31 Decembrie 1890 1, 2, 5, 6, 9, 10, 11, 16 și 18 Ianuarie 1891.

[3]) N. din 30 Decembrie 1890.

www.dacoromanica.ro

IMPOTRIVA DIPLOMAŢIEI SECRETE

„In învălmăşeala în care se află grupurile noastre politice, în mijlocul coaliţiunilor şi desbinărilor de tot felul, prin care trece acum viaţa noastră politica, nu este, nu poate fi loc la discuţiuni subiective şi rodnice asupra marilor probleme ale politicei noastre dinnauntru.

Se pricinueşte din aceasta fatală şi credem inevitabilă situaţiune, o mare perdere de vreme în viaţa politică a naţiunei române. Dar cum vremelnica trebue sa fie învalmăşeala, lesne ne putem mângaia cu speranţa zilei de mâine".

„Nu este tot aşa în politica externa.

O naţiune vie şi sanatoasa trebue să aibă perpetuu cunoştinţa cu desăvârşire limpede asupra poziţiunii ei în concertul naţiunilor, căci numai astfel putea-va să iasă teafară din marea ciocnire a neamurilor pe care ne-o urseşte sfârşitul acestui veac.

Tocmai aceasta convingere se vede ca a stapânit vremea din urma mintea românească, caci, ca niciodata, din toate părţile problema politicei noastre din afara a fost pusă în linia, ce trebue sa ocupe, în linia dintai.

Lucrul este cu atât mai caracteristic, cu cât era în această ţară o mare prejudecata. Politica din afara, se şoptea cu buzele pe jumatate închise, trebue să ramâna o chestiune ascunsa; tacerea în aceasta privinţa este singurul mijloc de-a corespunde nevoilor ţarii. Timiditate primejdioasa şi zadarnica, care nu se explică decât prin moştenirea sufleteasca a unor veacuri de suferinţe şi de umilinţă naţională.

Pentru o ţara ca a noastră, a careia existenţă naţională a fost şi este în pericol, politica dinafara trebue să fie preocupaţiunea de căpetenie a oamenilor politici. Cu cât problema este mai grea şi mai plina de urmari, cu atât datoria lor este sa lumineze ţara, sa faca sa patrunda până în massele cele mai profunde ale naţiunii ceeace cred ei, adevarul, curatul adevar, pentru ca nu cumva ciasul hotarâtor să ne gaseasca în ceeace ar fi mai grav decât o lipsa de înarmare, în stare de neînţelegere asupra rolului, pe care trebue să-l jucam.

Pentruca o naţiune sa arunce cu toată a ei greutate sabia sa în cumpana războiului, trebue ceva mai mult decât un vot al parlamentului. Trebue ca, de timpuriu, gândul ei sa fi fost îndreptat catre dureroasa necesitate, trebue ca în mintea ei sa nu fi ramas nici o îndoeala, nici despre cine este vrajmaşul, nici despre mărirea primejdiei. Şi o asemenea convingere, am putea zice un asemenea crez naţional, nu se poate impune într'o zi.

Sa taca asupra politicei lor dinafară acele popoare fericite, cari n'au îndoeli asupra misiunii lor istorice, acele popoare, carora gloria trecutului sau nenorocirii recente le desemneaza cu atâta claritate din cotro au sa se teamă şi în cotro au să aspire, încât la ele vorba ar fi de prisos.

De sigur acesta este şi idealul nostru. Aşteptăm cu nerăbdare ziua — ziua cea de mântuire — când toţi, oameni politici şi masse adânci, liberali şi conservatori, vom gândi la fel asupra politicei dinafara. In ziua aceea vom putea să tacem.

Dar nu este aşa situaţiunea noastra de azi.

Fără a vorbi de guvernul Majestăţei sale, care se crede obligat prin raspunderea sa la nişte reticenţe, pe cari noi le gasim exagerate, unde este consensul partidelor asupra politicei dinafara? Mai mult: unde este aratarea limpede, fara şovaire şi fara echivoc, a politicei, pe care ele o propun naţiunii, ale căreia destinate au ambiţiunea sa le conduca?

In zadar am cauta un raspuns la această întrebare.

Unii au aierul de-a voi politica mâinilor libere, care, cum vom dovedi-o, n'ar fi decât politica capetelor naive, alţii suspină dupa o neutralitate şi imposibila şi de nedorit, unii închina catre liga pacii, alţii catre colosul Nordului.

Dar o lamurire, o aratare exactă şi înţeleasă nici unul nu voeşte sa dea.

Departe de noi intenţiunea de-a transforma într'o polemică îngusta de partid ceeace voim sa fie o cercetare calauzită de interesele superioare ale ţarii, dar totuşi siliţi suntem sa punem punctul pe *i*.

Liberalii-conservatori ne-au spus în vremile din urmă un lucru: România nu se poate uni cu liga pacii, daca nu se dă satisfacţiune fraţilor noştri de sub coroana ungara. Foarte bine, daca nu se da aceasta satisfacţiune, ce să facă România? Liberalii-conservatori nu o spun.

Concentraţii au combatut politica liberalilor-conservatori. Dar a lor care este? Ne vor spune-o în momentul decisiv, ni se zice. Şi până atunci lasa-vor dânşi opinia publica sa se rataceasca poate pe cai nenorocite? Dar aceasta nu mai însemnează a conduce o ţara, ci a fi condus de cel mai rau dintre sfatuitori, de puterea curentelor, care isprăvesc din întâmplare şi care cresc din complicitatea celor ce au putut să le stavileasca şi au avut slabiciunea sa nu îndrasneasca.

Junimiştii au fost mai expliciţi asupra acestei cestiuni. Dar la pactul pentru ţara ramas secret, pe care l-au încheiat cu concentraţii, ce au stipulat? Eata ceeace opinia publica nu ştie, nu poate şti cu preciziune.

www.dacoromanica.ro

Liberalii-naţionali avusesera şi ei idei foarte hotarâte în astă privinţa. După caderea lor dela putere, în apelul catre ţara dela 10|22 Mai 1888, ei spuneau limpede cine sunt inimicii noştri, în ce direcţiune prin urmare trebuesc îndreptate puterile noastre:

„Acei care vad în progresarea conştienta a popoarelor din Orient un obstacol al poftei lor de marire teritoriala;

„Acei ce nu fac din liberarea popoarelor şi din apărarea creştinităţii ortodoxe decât arme de cucerire;

„Acei care nu voesc sa vada deşteptându-se în poporul român conştiinţa vie a misiunii sale la gurile Dunarii, ca antigarda a culturei apusene."

„Dar azi?"... „Peste tot echivoc, sau cel puţin secret faţa de opiniunea publica. Şi cu toate acestea o idee hotarâta este de absoluta nevoie. Şi este de nevoie nu numai pentru a pregati naţiunea pentru ceasul hotarâtor, dar chiar şi în viaţa de toate zilele. Comunicaţiunile, joncţiunile, armamentul, dislocarea trupelor, sistemul de fortificaţiuni însa şi, instrucţiunea naţionala, depind în mare parte de aceasta cestiune: cu cine sunt destinat a lupta atunci, când, contra dorinţei mele, se va încinge acel mare resbel, pe care noi nu-l putem preveni".

DESPRE UNITATEA NAŢIONALA A ROMÂNILOR

„Unitatea naţională a Românilor este un fapt netagăduit. Limba, credinţa religioasa, originea, trecutul lor istoric, totul îi uneşte, totul face din ei un singur organism etnic, un singur factor în viaţa naţiunilor".

Take Ionescu

Ca să rezolve — pentru epoca aceea — chestiunea care a pus-o în discuţiune, Take Ionescu a atras atenţiunea că întreg neamul românesc este un factor important în politica europeană; că fraţii noştri de peste Carpaţi şi Prut, împreună cu cei de peste Dunăre, au ochii vecinic aţintiţi asupra tânărului regat român; după cum şi regatul român, are şi trebue să aibă ochii aţintiţi peste toate hotarele sale, unde milioane de fraţi trăesc sub mai multe dominaţiuni străine.

„Existenţa naţionala a neamului românesc întreg şi neştirbit este o chestiune vitala pentru toţi Românii, pentru cei din Regat, ca şi pentru cei din afara" — scria Take Ionescu [1]).

Aşa luat lucrul, *unitatea naţională a Românilor este un fapt netagaduit. Limba, credinţa religioasa, originea, trecutul lor istoric, totul îi uneşte, totul face din ei un singur organism etnic, un singur factor în viaţa naţiunilor.*

Separaţi prin limba şi origine de popoarele cari îi înconjoară, despărţiţi prin decretele soartei în mai multe configuraţiuni de state, ei nu au încetat nici un minut de-a simţi puternic a lor solidaritate, de-a înţelege, ca sunt membrii ai uneia şi aceleaşi familii, şi ca nimic din ceeace face fericirea sau nenorocirea unuia nu poate fi indiferent pentru celalalt.

Ei ştiu, ca de atâtea veacuri aceleaşi le-au fost primejdiile, aceleaşi le-au fost suferinţele! Şi în ziua, în care a început a lor înviere, în toate unghiurile de ei locuite a început.

Dar nu numai trecutul uneşte neamul românesc, prezentul nu-l ţine mai puţin înlanţuit.

Daca însemnăm ceva în jocul european noi Românii din România libera, este pentruca se ştie, ca neamul românesc este mai numeros şi mai puternic decât statul român.

Să se afle mâine, ca cei şase milioane de Români din regatul României sunt singuri pe suprafaţa lumei, şi importanţa noastra s'ar duce în vânt. Ceeace face, ca lumea civilizata ţine socoteală de noi, este ca ea ştie, ca fortareaţa înaintata a Europei apusene, inima Carpaţilor, Transilvania noi o ţinem; ca Nistrul, bariera Europei în contra Orientului cotropitor, noi şi numai noi îl putem pazi; ca pe ambele maluri ale Dunarii viaţa românească se întinde şi patrunde pâna'n mijlocul popoarelor slave; ca chiar în miezul complicaţiunilor orientale, chiar în marul de discordie al cestiunii balcanice, chiar în acea Macedonia, pe care toţi o doresc, tot noi putem face să aplece balanţa în cotro vom voi.

Pentruca suntem unsprezece milioane de Români, toţi însufleţiţi de acelaş gând,

[1]) *Românul,* 31 Decembrie 1890.

www.dacoromanica.ro

toţi aspirând către acelaşi ideal, pentrucă suntem în mozaicul oriental cei mai numeroşi şi cei mai numeroşi şi cei mai puternici, de aceea se ţine seama de noi.

Interesul, ce se arata către statul român, nu este decât o resfrângere a importanţei ce se recunoaşte neamului ramânesc.

Eată de ce, fară nici un fel de sentimentalism, din curate motive de interes şi de interes imediat al regatului român, existenţa naţionala a tuturor Românilor ne este necesitate absolută, politica din afara a regatului român nu poate să neglizeze faptul, ca statul român este doar o porţiune din reamul românesc.

Dacă însă existenţa Românilor din afara din Regat este indispensabilă regatului român, aceasta este şi mai necesar Românilor din ţarile supuse. Ceeace face viaţa lor naţionala şi mai frumoasa, şi mai mândra, şi mai demnă de jertfele, pe care ei zilnic sunt siliţi sa le faca. ca sa o pastreze neatinsa, este conştiinţa, ca lângă dânşii se află un stat românesc, un cuib de viaţa românească, în care Românii, stapâni pe ale lor destine, pot în deplina libertate sa puna a lor parafa în istoria omeneasca.

Unii fiind necesari altora, viaţa unora fiind ştirbita dacă nu cu desăvârşire stinsă prin nimicirea celorlalţi, dela sine reiese, ca primejdia unora este şi a celorlalţi.

Atâta însa nu este destul. Primejdia cea mai mare este aceea, care — dacă ar fi cu putinţa, ca prin ipoteza să prevedem pericolele — ar ameninţa statul român. Aceasta este focarul vieţii româneşti, aici se poate savârşi sfânta taina a unei vieţi cu desăvârşire naţionale. Pe câtă vreme statul român rămâne în picioare, tot mai este nădejde pentru îndreptarea soartei celor supuşi; el dispărut însă, *finis Romaniae*, eata singurul lucru, ce s'ar mai putea spune neamului românesc.

Nu am voi sa lasăm loc la nici o nedumerire.

Departe de noi ideia că ar putea fi pericole pentru statul român, care să nu fie pericole şi pentru ceilalţi Români. Neamul românesc, cu a lui unitate etnica şi de destinate, nu are şi nu poate avea decât un acelaş vrajmaş. Dar chiar dacă lucrul ar fi cu putinţă, chiar daca ar fi pericole, care mai deaproape ar ameninţa statul român decât neamul românesc în genere, totuşi în interesul bine înţeles al neamului românesc, acela ar fi pericolul cel de capetenie, contra lui ar trebui ridicate toate puterile neamului românesc.

A subordona existenţa statului român intereselor trecatoare ale Românilor celorlalţi, ar fi dar o politica cu desavârşire greşita.

Interesul primordial al neamului românesc cere ca statul român să trăiască şi să progreseze.

Iata prima regulă a politicei româneşti".

Aşa dar, după opinia lui Take Ionescu — pe care evenimentele de mai târziu a confirmat-o — întâia noastră datorie, era să consolidăm statul român, să fim tari în propriile noastre hotare, spre a putea fi, mai târziu în stare să realizăm aspiraţiunile noastre naţionale.

A doua idee era : să nu neglijăm niciuna din problemele naţionale, strâns legate de unitatea ideală a statului românesc, dar să nu ducem o politică externă care ar putea favoriza poate o iredentă, în dezavantajul celorlalte, — *din moment ce România, prin excepţiune, are mai multe iredente.*

CELE TREI IREDENTE

Faţă de Austro-Ungaria şi în deosebi faţă de Ungaria, existenţa şi viitorul celor câtorva milioane de fraţi ai noştri, subjugaţi de maghiari, constituia una din problemele cele mai mari şi mai grele ale politicei noastre exterioare de-acum câteva decenii. Situaţia românilor din Basarabia de-asemenea nu ne putea fi indiferentă. Românii din peninsula balcanică, atât de numeroşi şi bine înzestraţi pentru apărarea limbei, credinţei şi a existenţei lor, în mijlocul celorlalte populaţiuni din sub-estul european, nu puteau nici ei fi lăsaţi în voia soartei. Cum românii de peste hotarele vechei Românii se aflau sub trei dominaţiuni străine — austro-ungară, rusească şi turcească — ar fi urmat să ducem politica externă bazată pe cele trei iredente ? Ar fi fost o politică nu numai absurdă, ci şi primejdioasă.

www.dacoromanica.ro

Take Ionescu scria :

„Neamul românesc are prea multe iredente...

Incotr'o ne întoarcem privirile, pe oricare din granițele de azi ieșim, tot de țari românești, tot de iredente dam. Sa țintim la toate deodata, nu putem ; sa alegem pe una din ele, atrage ca consecința necesara alianța cu un alt stat, care și el deține și persecuta frați d'ai noștri. O asemenea politica poate fi utila, poate fi chiar necesara, dar numai politica iredentista nu mai este. Sa urmarești o iredenta cu sacrificiul unei alteia, nu poate fi politica de unitate națională. Se poate ca înlanțuirea evenimentelor sa ne duca acolo, dar atunci iredenta nu mai este un scop, ci un accesoriu".

De sigur că această alegere. care dintre cele trei iredente s'ar fi impus pe-atunci mai mult intereselor românești, nu era atât de ușoară.

Nu se putea spune: să ne aliem cu Rusia, spre a libera pe frații noștri de peste Carpați, de oarece Austro-Ungaria era încă destul de tare și aliată cu Germania, prezinta o forță impunătoare. Pe de altă parte, cine ne garanta că în cazul când Rusia ar fi eșit victorioasă, ea ar fi fost dispusă să satisfacă aspirațiile noastre legitime ? Avea interesul Rusia să întărească poziția noastră în Carpați și la Dunăre, când visul ei era expansiunea în Orient, spre strâmtori, trecând peste corpul nostru ?

Neîncrederea și teama de Rusia, era, în acea epocă atât de mare, în cât Take Ionescu, a propus să ne îndreptăm mai întâi privirile peste Prut ca să salvăm Basarabia. De aci nu urma că Take Ionescu ar fi neglijat interesele celorlalți frați de peste Carpați și din Balcani. Nu. Dar îi era teama că evenimentele internaționale se vor precipita în așa fel, încât Rusia, urmărind politica sa de expansiune spre Orient, să nu ne surprindă nepreparați și fără nici un ajutor din partea altor puteri. Se vorbea mult pe-atunci de pericolul rusesc și era firesc ca oamenii noștri politici să privească cu o mare îngrijorare spre răsărit. Conduita diplomației rusești, după războiul independenței, lăsase destulă amărăciune în sufletele românilor.

„Nu este vorba între noi și Rusia de o neînțelegere trecătoare, nu este vorba nici macar de una din acele ure neînțelese, pe care vremea, care le-a închegat, le poate și topi.

Nu, aci este ceva cu mult mai adânc. Este vorba de doua vieți, care se exclud, sau mai bine zis este de existența aceea a neamului românesc, care nu poate rămânea în picioare, de cât daca cealalta va fi nevoita sa puna straja ambițiunii sale, — scria Take Ionescu.

Apoi, mai departe :

„Oricât de îngrijitoare ar fi constatarea acestui adevar, tot mai bine sa ne dam pe deplin seama de dânsul, decât sa adormim într'o siguranța deșarta.

Forța lucrurilor face din noi un obstacol la mersul înainte al unei mari imparații, care este în acelaș timp și o națiune puternica. Acea împaratie a cercat, cearca și va cerca să calce pe ceeace crede dânsa drumul pe care i l'a croit Providența. In drumul ei ne găsește pe noi. *Pe noi dar cercat-a, cearca și va cerca Imperiul Țarilor sa ne șteargă din cartea neamurilor.*

De altfel la ce nevoie să cautam în logica situațiunii geografice și în învațamintele istoriei politica viitoare a imperiului rusesc ?

Aceasta politica nu este secreta. Toți cugetatorii, ca și toți patrioții și oamenii de stat ai Rusiei, afara de aceia, pe care scrupulele unei poziții oficiale îi amutesc, — nu se sfiesc de a ne-o spune.

Pofta lor de cucerire însa ei o mascheaza sub o teorie destinata dupa dânșii sa dea lumii moderne un nou tip de civilizațiune, sa faca ca pe jumatatea rasariteana a Europei sa se nasca o viața noua. Pentru îndeplinirea unei așa de mari și de binefacatoare opere strivirea celor mici nu atârna în cumpana !

Oamenii sanatoși, a zis Bismarck, nu se opresc în mersul lor fiindca au bataturi.

O națiune, careia Providența i-a încredințat o așa de mare misiune, nu se poate opri în mersul ei, ca sa cruțe neamul românesc!"[1]).

---

[1]) *Românul*, Inamicul firesc. 3 Ianuarie, 1891.

www.dacoromanica.ro

PANSLAVISMUL

Take Ionescu s'a ocupat şi de *panslavism*. Ce este panslavismul ? O politică bazată pe ideea reuniunei într'un stat a naţiunilor de rasă slavă. Se pot organiza state pe baza originei de rassă, dacă aspiraţiile naţiunilor din această rasă sunt deosebite ; sau dacă ele au fiecare, tradiţii şi culturi deosebite ? De sigur că nu.

Iată cum trata Take Ionescu aceste chestiuni :

„Şi înainte de toate, ce este panslavismul ?

Panslavismul nu însemnează altceva decât acest postulat : toate naţiunile de aceeaş rassă trebue sa constitue un singur stat, sau macar o singura federaţiune de state.

Ei bine, pusa aşa, aceasta teorie este cu desavârşire falşa. Rassa, originea, izvor care de multe ori se pierde în negura timpului şi tot de atâtea ori rămâne aşa de confuză, în cât cercetatorii nu pot niciodata cadea de acord, rassa, aceasta ultimă ipoteză în geneza celui mai complex, celui mai delicat dintre organizme, a organizmului naţional, nu are, nu poate să aiba mai nici o valoare în soluţiunea problemelor vieţii.

Ca moştenire sufletească, ea este de sigur un mare adevăr, cu toată greutatea de-a deosebi în multiplele şi variatele amestecaturi ale vremii substratul real al rassei primitive, dar ca element al diagnozei unei situaţiuni prezente ea nu dovedeşte nimic.

Naţionalitatea, acest product viu şi vizibil al traiului comun urmat în veacuri întregi, al traiului comun cimentat prin aceleaşi suferinţe şi încercări în trecut, prin urmarirea aceluiaş ideal în viitor, manifestat în ziua de azi prin aceeaş limba, organ extern, a ceeace face însaşi fiinţa noastra ; gândirea, naţionalitatea îngradita în acelaş teritor, expusa la aceeaş primejdie, cheamă la o singură menire, naţionalitatea, da, este un adevar.

Nu ca dânsa ar fi o sclavie nedemna de oameni liberi, nu că comunitate de istorie, de limba sau de destin ne-ar obliga, şi în contra voinţei noastre să ne grupam într'un singur stat, dar aceste comunitaţi de limba, de destin, de istorie, de teritoriu, de interese sunt probleme externe, manifestările materiale, dupa care mai totdeauna putem, a priori, afirma aceste două lucruri : voinţa, voinţa netagaduita a tuturora acestor oameni sa traiască într'un singur stat şi certitudinea, că numai prin viaţa lor într'un singur stat ei pot mai lesne a se înalţa la rolul de factori ai propăşirii omeneşti.

Dar rassa ? ce este ea pentru massa cea mare a oamenilor decât o ficţiune de filologi şi de archivari ? Ce importă cetaţenilor, care nu se pot înţelege între ei, ştiinţa, ca limbile lor descind din acelaş trunchiu, ce importă societaţilor, care veşnic au trait în vraşmaşie, constatarea în totdeauna problematica, ca odata şi odată ele au fost rude deaproape ?

De aceea experienţa a dat veşnic cea mai formală desminţire teoriei rasselor.

Daca ar fi sa luam panslavismul drept altceva decât o mască a panslavismului — şi aceasta este, o recunoaştem — o realitate — Europa ar trebui împarţită în trei mari state : d'o parte ar sta la un loc Spaniolii, Francezii, Italienii şi noi, de alta Germanii ; Scandinavii şi Englezii şi de cealalta Slavii.

Ce încuscrire admirabila, ce perfecta soluţiune a voinţei popoarelor. La un loc Francezii şi Italienii, cele doua popoare care se urasc mai mult, la un loc Ruşii şi Polonii, la un loc Germanii şi Danezii ! !

De aceste fantasmagorii archeologice, realitatea lucrurilor aşa cum a făcut-o istoria, aşa cum o fac nevoile vieţii, nu vrea să ţină nici o socoteală !" [1])

In concluzie, Take Ionescu, spunea un mare adevăr : panslavismul era o mască, sub care se ascundea politica de expansiune a Rusiei în Orient, — când în numele „rasei", când în numele „ortodoxiei", când în numele expansiunei slavismului.

CHESTIA BASARABIEI

Take Ionescu s'a interesat, de-aproape. de situaţia românilor din Basarabia aflaţi sub regimul asupritor al ruşilor şi a protestat împotriva acestui regim.

El scria în *„Românul"* [2]) :

---

[1]) *Românul*, Panslavismul, 5 Ian. 1891.

[2]) Art. „Neutralitatea" din 6 Ianuarie 1891.

www.dacoromanica.ro

„Dar Basarabia? Rupta cea dintâiu din corpul Europei sud-orientale sub pretextul de-a o scapa de tirania turcească, ce ocazie nimerită nu ar fi fost ea pentru guvernul rusesc, să dovedească creştinilor din Orient, ca supremaţia rusească nu este incompatibilă cu o viaţă naţionala şi demna pentru supuşii sau confederaţii sai?

Şi în schimb ce a făcut Rusia în Basarabia? Nici un mijloc nu l-a cruţat spre a o desnaţionaliza cu o repeziciune nemai pomenita.

Graţie identitaţii de religiune, din biserică ea a facut un instrument de rusificare. Graţie absenţei unei clase de mijloc româneşti, ea a sapat şi mai mult prăpastia dintre clasa ţărănească şi clasa guvernanta. Rusia, care în Polonia îmbraţişase cauza ţăranilor contra nobilimii patriotice, ca sa o lase pe aceasta fară de armata, în Basarabia a atras pe clasa boerească prin cea mai sistematică corupţiune, pentruca să lase ţarănimea fara conducători.

Iar ca să unească machiavelismul cu violenţa, guvernul Ţarilor în această ţara, cu desăvârşire românească, a oprit citirea oricărei carţi, oricarei gazete româneşti.

Acest lucru este fără de exemplu. **Românii din Basarabia sunt singurii robi din lume, care nu au voe nici să citească o carte în limba lor!"**

Să nu uităm că aceste articole le-a publicat Take Ionescu în anii 1890—1891, când România intrase de 7 ani în Tripla Alianţă şi situaţia ei impunea o politică plină de prudenţă. Take Ionescu îşi da seama că *necesitatea* impunea României de atunci o politică favorabilă Triplei Alianţe; după cum necesitatea impusese Italiei aceeaş politică.

In 1915, el făcea următoarele declaraţiuni în legătură cu politica exterioară a României din epoca când a publicat articolele sale din „Românul":

„Atâta este de adevarat, că în straturile adânci ale ţării nu s'a priceput o alta politică, în cât atunci, când noi, oamenii politici, acum peste 32 de ani, am început o alta politica, n'am îndraznit s'o comunicam naţiunii, am ţinut-o secreta.

Am ţinut-o secreta, pentru ca era în dezacord absolut, cu ceea ce cultivasem noi în sufletele copiilor noştri din cea d'întâi clasă primară, cu harţile noastre, cu carţile noastre, cu toata gândirea noastră.

Dar de ce am facut atunci acea politică?

Din necesitate. Ştiţi ca Iaşului i se datoreşte începutul politicei noastre de alipire la Tripla Alianţa? Când Petre Gradişteanu a vorbit de margaritarele cari lipseau din Coroana lui Ştefan-cel-Mare, acela care stăpânea margaritarul dintre Nistru şi Prut nu s'a suparat, fiindca n'a crezut că într'un pahar de şampanie i se poate turbura hotarele, dar cel care rapise Bucovina s'a suparat. Şi fie pretext, fie teama, a început o serie de şicane şi hărţueli, sub o forma, cam ca acelea la cari a fost supusa Serbia de rândul trecut, şi atunci noi am gasit cu multă înţelepciune ca singurul mijloc de a scăpa de aceste harţueli, erà alianţa.

In acel moment cine-şi putea închipui ca noi eram în stare să luam Transilvania, Bucovina şi Banatul?

Care erà atunci situaţiunea politică europeană? Tripla-Alianţa reprezinta singura forţa organizata din Europa; Rusia nu erà înca aliată cu Franţa; Franţa eşise zdrobita din razboiul de la 1870 şi aproape nu numara; Englitera încă sub prejudecata de altă dată că ea e ostila din fire, Franţei, ca e ostila din necesitate, Rusiei, se ţinea într'o splendida izolare; iar din când în când conlucra cu Tripla-Alianţa.

Ce politică alta putea sa facă România de cât aceea pe care a facut-o, politica pe care a facut-o şi Italia, — politica fricei? Ne putând sa se apere altfel de harţuelile continui pe care i le făcea vecinul cel mereu agitat, s'a aliat cu dânsul pentru a se putea întari, desvolta economiceşte şi militareşte.

Evident, am profitat din aceşti 30 de ani; România de astăzi nu mai este cea de atunci.

Dar unii dintre puţinii cari am ştiut de tratate — am cunoscut alianţa încă de acum 26 de ani şi am citit tratatele acum 7 ani — n'au luat niciodată în serios posibilitatea de a le pune vreodata în aplicare". [1])

[1]) Discurs rostit, la Iaşi, Duminica 5 Aprilie 1915, la întrunirea dela clubul partidului conservator-democrat.

www.dacoromanica.ro

CONFEDERAȚIA BALCANICA

In 1886 Take Ionescu a ținut o conferință la Ateneul Român din București în care a propus o confederație balcanică.

Take Ionescu era convins de prăbușirea imperiului otoman european și de împărțirea teritoriului acestei părți a imperiului după principiul naționalităților.

Intrevăzând acest eveniment istoric — pe care însă nu-l credea atât de apropiat — el propunea crearea unei *confederații balcanice* în care România ar fi urmat să joace rolul cel mai important.

Take Ionescu cunoștea bine istoria popoarelor balcanice, precum și aspirațiile, interesele și rivalitățile lor.

El s-a ocupat de originea și formațiunea diverselor națiuni ce locuesc în această parte sud-estică a vechiului continent și a admis teoria stratului și a substratului etnic.

„Peninsula balcanica fost-a odata locuita de acelaș neam: Tracii, despre a caror origine înca cu siguranța nu știm nimic.

Peste acest substrat etnic comun al tuturor orientalilor, pe lângă acest element care aproape singur a dat naștere Albanezilor de azi, a venit cucerirea romana, — al doilea substrat etnic comun la toți orientalii.

Din închegarea acestor două elemente s'a nascut națiunea româna, altă data domnind peste tot Sud-Orientul, azi restrânsă în Dacia Traiana, Macedonia și câteva insulețe pierdute peste toata întinderea a ceea ce a fost alta data domeniul ei netagaduit.

Și numai peste aceste doua elemente etnice comune venit-au Slavii, ca sa dea naștere națiunii Sârbești, Slavii și Mongolii, ca sa zămisleasca națiunea bulgara. Este dar între noi și ei comunitate etnica, care singura explica miraculoasa ușurința, cu care ei se contopesc în naționalitatea românească".

Această teorie a *stratului și a substratului,* în legătură cu originea popoarelor balcanice, a dezvoltat-o și B. P. Hașdeu în *Etymologicum Magnum* (t. III, P. V. XXXVII).

După Hașdeu, primul strat etnic în peninsula balcanică l-au format pelasgii ; peste acest substrat și amestecându-se cu el, s'au așezat, cam cu 2.000 ani înainte de Christos, elenii și tracii. O continuare directă a tracilor sunt albanezii de astăzi.

Toți ceilalți traci, afară de albanezi, au fost latinizați sub dominația romană. Au venit apoi slavii, care au găist pe *aromâni* la sud de Balcani.

Hașdeu trăgea concluzia că toate popoarele balcanice — românii, grecii, albanezii, sârbii și bulgarii — „ne apar ca o singură familie strâns înrudită" compusă din frați, veri și cumnați.

Bazându-se, în primul rând, pe teoria stratului și a sub-stratului etnic, apoi pe situația naționalităților din peninsula balcanică și pe dezagregarea imperiului otoman european, Take Ionescu a propus o soluție politică a crizei orientale. sub forma unei confederații balcanice din care să facă parte toate națiunile din Carpați și până la Marea Mediterană.

El reamintea comunitatea istorică dintre Români și Bulgari, când ei au format o puternică împărăție ; de domnii noștri, care au înzestrat mânăstirile vecinilor de peste Dunăre subjugați semi-lunei și de renașterea bulgarilor pe pământul ospitalier al Țării românești.

„Aici și numai aci, sub paza nației noastre, la nordul Dunărei, putut-au ei să întrețină nestinsa flacara patriei lor dispărute.

„Renașterea lor tot aici s'a început".

„Grecii, deasemenea, au desfașurat, conduși de Ipsilante al lor în 1821, pe pământul nostru „steagul acelei independențe grecești, pe care un Român, Marcu Bociar, avea sa o

www.dacoromanica.ro

ilustreze; acì Bulgarii organizat-au renaşterea lor literara, precursoarea firească a renaşterei politice; aici constitu-s'a prima legiune bulgară, d'acì plecat-a statul major al noului şi voinicului lor principat; aici şi astazi se plămădeşte renaşterea celei mai vechi dintre naţiunile balcanice, a Albanezilor de toţi persecutaţi.

„Românii numai nu sunt închişi într'un singur colţ al Europei sud-orientale; pe ei îi găseşti şi în vaile Macedoniei şi în creştetele Pindului şi în inima Serbiei şi pe tot malul bulgăresc al Dunarei". [1])

Take Ionescu atrăgea atenţia românilor că ei sunt sortiţi de soartă, prin poziţia lor geografică, prin originea lor nobilă, prin cultura lor, mai apropiată de aceia a popoarelor din Balcani, prin organizarea lor politică puternică, să prezideze această confederaţie. El nu-şi făcea însă prea mari iluziuni în privinţa apropiatei realizări a acestei confederaţii de oarece îşi da seama de greutăţile problemei; dar stăruia asupra ei considerând-o ca un ideal politic necesar dezvoltării tuturor popoarelor din sub-estul european.

„Dacă este adevărat că, confederaţia balcanica este idealul, către care trebue să tinda statul român, nu este mai puţin adevarat, ca acest ideal nu este aproape de realizat, — scria Take Ionescu.

„In aparenţa, prima greutate, care se opune la realizarea confederaţiunii, este rivalitatea, destul de vie, care astazi desbină statele, ce ar trebui sa se confedereze. Grecii şi Bulgarii sunt la cuţite; Sârbii şi Bulgarii nici n'au ispravit înca parastasele întru pomenirea morţilor din ultimul resbel, şi deja se ameninţa pe întrecute.

Şi cu toate acestea, aparenţa nu corespunde cu realitatea lucrurilor.

Desigur pentru câtva timp desbinarile de azi pot întârzia opera confederarii, ele nu o pot împedeca...

„...Rivalităţile dintre statele balcanice n'au nimic serios la baza lor.

Domeniul etnic al diferitelor naţionalităţi este lesne de tras şi chiar în acea Macedonie atât de disputata şi a careia succesiune din fericire nu este deschisă încă — şi ar fi de dorit sa ramâna închisa înca multa vreme — nu este greu d'a ţarmuri domeniul fiecaruia. De sigur o asemenea riguroasa hotarnicie a diverselor ambiţiuni poate fi pentru unii un fel de amara decepţiune, cu atât mai amara, cu cât iluziunile fusese mai exagerate, dar ea nu este mai puţin posibil. D'apoi cu confederaţie sau fară confederaţie, hotarnicia tot se va face, şi oricine înţelege, ca tot mai lesne s'ar face între viitorii confederaţi, decât între adevaraţii straini.

Ca şi dupa acea etnica limitare vor ramânea, vor trebui să rămână pe ici pe colo mici iridente reciproce, aceasta de netagaduit. Dar aceasta provine dintr'o lege generala, care se aplica pretutindeni, nu numai în Peninsula Balcanica, şi anume că naţionalităţile nu se învecinesc prin linii drepte, ci prin linii sinuoase cu ezoturi, cari patrund în domeniile vecinului. Chiar cei mai înalţi munţi ai Europei, Alpii, nu separa naţionalitatea franceză de cea italiana prin linia dreaptă a creştetelor lor; lângă Mediterana, rassa italiană descinde pe coasta apuseana şi se întinde ca o limbă în domeniul rassei franceze, şi mai spre Nord rassa franceza se scoboara în lungul mai tuturor vâlcelelor Piemontului. O linie însa generala, o rezultanta a diferitelor frânturi ale hotarului, cu puţină bunavoinţa întotdeauna se poate trage.

Greututea confederarii statelor balcanice stă aiurea.

Confederaţia balcanica ar fi de sigur o putere serioasa, dar nu destul de serioasă, ca sa se poata ţinea înafară de cercul marilor combinaţiuni europene. Ea ocupă de altminteri o poziţiune prea importanta pentruca, chiar daca ar vrea, sa poată să ramână indiferenta de problemele politicei europene, şi mai ales ale Europei răsaritene.

Viitoarea confederaţie va trebui dar să ia poziţiune în politica generală a Europei, şi atunci se pune aceasta chestiune prealabilă: diferitele naţiuni cari vor compune zisa confederaţiune, sunt de acord asupra acestei poziţiuni?

Desigur nu poate fi vorba de-a fixa dinainte în portul fideral ceeace statul comun va face în cutare şi cutare circumstanţă, chestiunea este mai înaltă şi mai grea: au aceste state aceeaş credinţa, aceeaş conştiinţa asupra vrăşmaşului firesc, asupra pericolului, care le ameninţă?

Dacă da, confederaţiunea se poate face, daca nu, orice încercare va fi zadarnica.

Mai mult! Ea ar fi periculoasă. Departe de-a creşte forţele de rezistenţă ale Europei sud-rasaritene, ea le-ar slabi, poate chiar le-ar anihila.

Este mare lucru în timpul bataliei sa-ţi procuri un tun puternic, dar dacă nu ştii încotro să-i întorci gura, sau dacă servanţii se ceartă între ei asupra direcţiunii, ce trebuie

---

[1]) „Misiunea noastră", „Românul" din 11 Ianuarie 1891.

www.dacoromanica.ro

sa-i dea și din aceasta pricina ești silit sa nu-l întrebuințezi, departe d'ați fi crescut puterile, n'ai facut decât sa-ți pui o piedica mai mult.

Ei bine, ar fi azi fals să afirmam, ca popoarele balcanice au ajuns la deplina și adânca cunoștința asupra pericolului lor comun, și ca prin urmare ar putea fi și gata să ia împreuna și fara de echivoc hotarârea de a-și pune la un loc puterile spre a se apăra în contra acelei primejdii.

Și înca odata, aceasta este o condiție *sine qua non;* fara dânsa confederarea ar fi destinata sa plesneasca la cea dintâiu înorare a cerului politicei europene. Și odata rupta, și rupta cu tot cortegiul de ură, neîncredere și dor de razbunare, ce rupturile totdeuna lasa în urma lor, temerar cine ar afirma, ca ea s'ar putea reînvia.

Un pas înainte în astă privință s'a facut în anii din urmă.

Daca a fost pentru noi Românii un moment de mare îngrijire, a fost desigur momentul istoric, care a urmat creearea principatului bulgar.

Toate aparențele spuneau, că noul principat nu avea să fie decât o mica Rusie balcanica; pentru prima oara vedeam noi realizându-se profeția panslaviștilor, care de mult ne prevestea soarta celor prinși într'o foarfeca. Suvenirile unui trecut de atâtea veacuri, în care Bulgarii contractase datorii față cu noi, sângele de noi vărsat în ultima campanie și care pentru ei a rodit așa de bine, pe când pentru noi nu a deșteptat decât suspinele ultimilor Basarabeni ce ne mai rămasese, nimic n'ar fi putut împiedica cele două Rusii sa-și încordeze silințele în contra noastră.

Grație însa nedibaciei acelora, pe care Rusia i-a trimis, se vede, să facă pe Bulgari sa simta, că dacă fusese emancipați de sub Turci, aceasta nu însemna, că au devenit liberi, — grație necrezutei greșeli, pe care a comis-o guvernul Țarilor după revoluțiunea din Filipopole, când, de ciudă, că lucrul s'a facut fară dânsa, Rusia din aparatoare a creștinilor și a Marei Bulgarie dela San-Stefano s'a transformat în champion al integrității imperiului otoman și al sfinteniei tractatelor, — grație unei nerabdari, care a împins-o succesiv la lovitura de la Șistov, la răpirea ziua n'amiaza mare a Principelui, care devenise eroul de la Slivnița, la misiunea lui Kaulbar și la tot acel lanț de greșeli, de care nu poți sa te miri îndestul, — revoluțiunea, care, când și când, tot avea sa se săvârșeasca în spiritul bulgar, s'a facut cu o zi mai curând".

După cum am spus Take Ionescu nu-și făcea prea mari iluziuni relative la traducerea în fapt a proectului său :

„Când și celelalte popoare balcanice vor dovedi — și unii azi tocmai contrariul îl cânta pe toate tonurile — ca și ele sunt însufletite de aceleași sentimente și se călăuzesc de aceleaș credințe, se va putea vorbi serios de confederațiune, pâna atunci, nu.

„De aceea și confederația balcanica nu poate fi azi de cât idealul politicei românești. In sfera politicei practice însă aceasta idee, daca are un rol, rolul sau este numai *un rol pregatitor*".

Mai târziu ideea unei confederații balcanice a fost susținută de I. B. Boev, fostul rector al Universității din Sofia, în studiul său: *„Balkanska Federacija* (Belgrad, 1904); de dr. Zosin în *Revue de Roumanie* (Bucarest, 1909); de dr. Vladan Georgevici, fost prim-ministru al Serbiei în : *„Evropa i Balkan,* Knigaprva, *Epropa i Rumunija* (Belgrad, 1911) și în care spunea:

„Alianța tuturor statelor balcanice este o necesitate simțita, nu numai pentru popoarele balcanice, dar chiar pentru pacea Europei".

Acelaș proect a fost discutat în revista *Sspski Knijzevni Glansik* din anul 1911.

Această confederație, din cauza rivalităților și dezbinărilor dintre Greci, Bulgari și Sârbi, nu s'a putut realiza decât în 1912, trecător, în scop de război și fără România și ea se discută și astăzi după 40 de ani de când a propus-o Take Ionescu.

*

După ce a intrat în partidul conservator, direcțiunea acestui partid a rugat pe Take Ionescu să conducă ziarul oficios *Timpul.* Take Ionescu a scris numeroase articole în *Timpul.* — unele cu caracter polemic, — în care răspundea atacurilor cam violente ale ziarului *Constituționalul* [1]).

[1]) Ziarul *Constituționalul*, era propietatea lui Laurian. El a fuzionat cu ziarut *Timpul* și în locul ambelor ziare a aparut, la 15 Decembrie 1900, „*Conservatorul*".

www.dacoromanica.ro

CAPITOLUL V

OMUL DE GUVERNĂMÂNT

DEBUTUL MINISTERIAL. — TAKE IONESCU MINISTRUL INSTRUCȚIEI PUBLICE ȘI CULTELOR IN GUVERNUL LASCĂR CATARGI. — PENTRU CE A INTRAT TAKE IONESCU IN PARTIDUL CONSERVATOR. — TRATATIVELE CU „JUNIMIȘTII". — ORGANIZAREA ADMINISTRAȚIEI CENTRALE A MINISTERULUI INSTRUCȚIEI PUBLICE ȘI CULTELOR. — REFORMA INVĂȚĂMANTULUI PRIMAR, SECUNDAR ȘI SUPERIOR. — LEGEA CLERULUI MIREAN. — ORGANIZAREA SEMINARIILOR. — CRIZA METROPOLITANĂ.

Lascăr Catargi, Alexandru Lahovari și Nicolae Filipescu au făcut apel la Take Ionescu ca să intre în partidul conservator, oferindu-i ministerul instrucției publice și cultelor, cu toate că nu fusese ales în parlament. Take Ionescu a acceptat. Primul minister din care a făcut parte Take Ionescu, constituit în ziua de 29 Noembrie 1891, a avut un caracter de tranziție.

Colegii lui de pe banca ministerială, afară de Lascăr Catargi, au fost : generalul Manu, prințul Alexandru Știrbei, D. Sturza-Șcheianu. Un asemenea minister nu putea avea durată.

Take Ionescu era convins că nu va sta mai mult de 24 ore pe banca ministerială. A stat însă opt zile! După prorogarea Parlamentului guvernul primind un vot de blam, a demisionat. In aceste opt zile Take Ionescu a avut o situație din cele mai curioase pentru un ministru și un orator : nefiind deputat a fost silit să lase fără răspuns toate atacurile adversarilor săi.

Iată cum a povestit el în Cameră acest debut ministerial (ședința dela 20 Iunie 1899) :

„In acele momente nu erà de loc sigur daca regimul conservator va mai dura și nu se va face apel la partidul liberal. Așa de puțin sigur, în cât, când d. Lascăr Catargi m'a chemat în minister, atunci când eu nu eram nici macar deputat, nici n'am știut de voiu fi ministru mai mult de o zi. Am acceptat, și printr'o prorogare, după opt zile, am primit votul de blam, pe care l'ați dat și d-voastră (junimiștii).

...Și am plecat cu acest vot de blam și înțelegeți, ca, pentru mine, era situația cea mai ridicola, sa fii ministru fără să fii deputat, să fii ministru 8 zile ; și sa nu fi stat pe bancă de cât să auzi cum te atacă d. Fleva, căci și d. Fleva e un luptator și când atacă, atacă și să nu poți răspunde. Fusesem atacat fară să pot răspunde. Prin urmare nu era situația neteda și nici masa întinsă..."

Lascăr Catargi a fost însărcinat atunci cu formarea noului cabinet.

www.dacoromanica.ro

Al doilea minister din care a făcut parte Take Ionescu s-a constituit astfel în ziua de 18 Decembrie 1891:

Lascăr Catargi, președintele consiliului și ministru de interne.
P. P. Carp, agricultura, industrie, comerț și domenii.
Al. Lahovari, afacerile straine.
M. Germani, finanțe.
Al. Marghiloman, justiție.
General J. Lahovari, razboi.
C. Olanescu, lucrarile publice.
Take Ionescu, instrucția publica și cultele.

Ocupându-se de acest minister Titu Maiorescu a recunoscut că „cu greu se va mai găsi în vremurile noastre o împreunare a atâtor bărbați de autoritate, cărora să li se poată încredința resorturile ministeriale conform competenții fiecăruia", dar a făcut o excepție pentru noul ministru al instrucției, Take Ionescu, pe motivul „antecedentelor sale politice". Cu toate aceste rezerve pe care le-a făcut Titu Maiorscu, în calitate de conservator-junimist, el a constatat că Take Ionescu a fost „mai mult o notă interesantă decât o notă discordantă în ministerul Lascăr Catargi-Carp și s'a impus repede prin talentul, sârguința și deosebita lui inteligență.

Titu Maiorescu spunea în prefața *Discursurilor sale parlamentare* (vol. IV), următoarele :

„...d. Ionescu prin relațiile sale cu d. Nicu Filipescu se introduce pe lânga Alex. Lahovari, care — mai ales dupa riposta din Camera — se simte magulit de această apropiere și recunoscând talentul noului adept, starue pentru admiterea sa în cabinetul L. Catargi. Aici tânarul ministru se distinge printr'o rară aptitudine de similare și ajunge, în curând, să stapânească resortul ce'i este încredințat.

Legea organizarii ministerului cultelor votata în primavara anului 1892, a învațamântului primar promulgată la 18 Mai și clerului mirean la 29 Mai 1893, împreuna cu fixarea parochiilor dela 5 Aprilie 1894, dovedesc o deosebita inteligența și sârguință. Astfel, d. Take Ionescu este mai mult o nota interesanta decât o notă discordantă în ministerul Lascăr Catargi — Carp, și ori ce s'ar zice despre acțiunea sa ulterioară în partidul conservator (noi vom face rezerve și în privința amestecului sau în chestia transilvana de pe timpul ministerului Catargi), faptul ca în cel mai scurt timp a știut să ocupe un loc de frunte printre oamenii politici ai generației sale, un se poate tăgadui"[1]).

In ziua de 4 Ianuarie 1892, cu o lună înaintea alegerilor, guvernul Catargi a fixat programul său legislativ într'un apel adresat alegătorilor care a fost aproape în întregime redactat de Take Ionescu.

Cu toate că fusese membru al partidului liberal de sub conducerea lui Ion Brătianu numai 8 luni, iar aproape opt ani făcuse opoziție în calitate de fruntaș al dizidenții liberale, Take Ionescu a simțit nevoia unei explicațiuni, mai mult pentru înlăturarea unei bănueli ce ar fi putut încolți în mintea răutăcioșilor și invidioșilor că a părăsit partidul liberal pentru un portofoliu ministerial.

„...N'am avut în viața mea — spunea Take Ionescu, în Cameră, ca ministru al instrucției publice și cultelor — o perioada în care să fi suferit mai mult decât în zilele în care am intrat ca ministru, în partidul conservator: n'am sa ma plâng, am fost primit cu inima calda și cu brațele deschise; dar când ma gândeam ca cel din urma mizerabil poate sa se faca ca ma bunuește și sa'mi impute ca mi-am parasit credințele mele, orgoliul meu se revolta...

„Aceasta este durerea cere sfâșie inima celor care 'și schimbă partidul, dacă au inimă. In ei se încinge lupta vie între orgoliul care 'ți zice: trebue să pretinzi că tu nu

[1]) *Titu Maiorescu,* Discursuri parlamentare cu priviri asupra desvoltarii politice a României sub domnia lui Carol I. Vol. IV. (1888—1895) p. 4—65, București, 1904.

www.dacoromanica.ro

poți înșela, trebue să te pui la adăpostul criticilor celui mai din urmă și între mândria care 'ți zice: cada pe tine critica și batjocura, tu fi cu inima curata și mergi înainte!"

Take Ionescu, fotografiat în 1892, când erà ministru al instrucțiunii publice și cultelor.

Take Ionescu a fost, în adevăr, cu inima curată, cu conștiința împăcată, cu judecata senină.

www.dacoromanica.ro

El a înțeles că nu poate desfășura o activitate folositoare țării sale, în afară de organizația unui partid :

„Dacă am facut acest pas, este că m'am aflat și eu d'inaintea celor două căi pe cari le poate alege omul politic: *calea negațiunei și drumul muncei.*

De sigur, cea mai atragatoare, cea mai stralucitoare cale pentru un om politic, mai ales daca are și darul vorbirei, nu poate să fie de cât calea negațiunei. Vecinic în opositiune, vecinic a ataca, niciodată atacabil, ca tot omul care n'a facut nimic, tot-d'a-una îmbatat de aprobarea mulțimei și tot-d'a-una ușor de ori-ce răspundere, cine ia calea negațiunei, daca nu gustă din placerile activitatei rodnice, nu se adapă însă nici din amărăciunile nedespărțite de viața omului care muncește.

Aceasta poate sa fie o cale care să satisfaca pe mulți vanitoși, pe mulți umflați de ei înșiși, cari au alt ideal de cât aplausele și alta dorința de cât satisfacțiunea mica de a dovedi ca alții au greșit, iar nu pe omul care, pe drept sau pe nedrept, — urma o va alege, — crede că în mintea și în inima lui este ceva care ar putea fi folositor țarei. Cel care crede ast-fel e dator să puna munca sa în serviciul țărei: mai ales în vremea lui de tinerețe e dator să o dea toata pentru binele obștesc. Acela e dator — și experiența a dovedit'o — sa lase acea viața de *franc-tireur* politic, în care se răsboește singur cu dreptul de a ataca pe toata lumea și cu durerea de a nu face de cât discursuri frumoase și vorbe umflate; e dator să se înregimenteze, să intre într'o grupare de oameni, pentrucă singur nimeni nu poate nimic.

Eu, care am plecat din partidul liberal acum 6 ani, trebuia sa aleg: să intru aci, sau să ma întorc acolo. Și am avut ocasia, d-lor, o știți bine, sa reintru la d-voastre, și sa reintru nu ca oaia rătacita, ci să intru triumfător; pentruca, cutez s'o spun, dintre toți liberalii cari au plecat nu e nici unul care, în afară de partid, să vă fi facut mai multe servicii de cât mine. Ați primit cu aplause pe acei cari au vrut sa vă dea în judecata, de sigur, m'ați fi primit și pe mine, care, cu trupul meu, v'am apărat aici.

Daca 'mi-au trebuit ani mulți să ma gândesc și să ma conving ca nu pot să ma reîntorc, nu'mi ramânea de cât sa fac sacrificiul amorului meu propriu, să schimb titulatura cu care intrasem în viața politică, și sa intru în acest partid unde, toți o știm, n'am căutat onorurile. Caci, daca în șederea pe aceasta bancă nu vedeți sarcina, ci va isbește numai onoarea, aflați ca ea a venit fără să o caut, și fiți siguri ca, dacă n'am facut nimic ca s'o capat, voiu cerca să fac mult ca să fiu demn de dânsa" [1]).

Vârsta de 33 ani este încă vârsta frumoasă a iluziilor și a tinereții, care îndrăznește totul ; dar nu este vârsta bărbaților politici, care pot forma și conduce partide în numele unor doctrine și principii... Take Ionescu vroia să facă dovada forței sale creatoare și de aceia a primit să fie ministru al instrucțiunii publice și al cultelor într'un guvern conservator și apoi și-a mai dat seama — din convorbirile avute cu fruntașii partidului conservator de-atunci, — că acest partid, spre a se putea afirma ca o forță precumpănitoare celui liberal — va fi nevoit să meargă în acelaș pas cu vremea, să-și schimbe directivele ; să-și primenească programul ; să-și întinerească cadrele și să facă apel la massele populare, stabilind curente de simpatie între el și aceste masse.

Un partid conservator redus la un stat-major, fără cadre complete și trupe, bazat pe câteva tradiții și formule învechite, fără contact cu națiunea și fără *suflet*, ar fi fost condamnat pieirei. Un partid *conservator-progresist*, — cu un stat-major selecționat pe baza valorilor personale, cu cadre și trupe disciplinate, cu un program, care să cuprindă reformele impuse de cerințele vremei, — iată ce vroia Take Ionescu.

Fruntașii partidului conservator din 1891 au făcut apel la Take Ionescu și l-au primit cu „brațele deschise", de oarece nimeni altul n'ar fi fost capabil să răspundă acelor cerințe poruncitoare ale vremei ; nimeni altul n'ar fi putut contribui la crearea acelui curent de simpatie favorabil conservatorilor, în opinia publică, ca dânsul.

El a fost, în adevăr, animatorul și factorul magic, care a provocat repedea transformare a partidului „boieresc", într'un partid conservator-

[1]) Discurs pronunțat în ședința Camerei dela 6 Martie 1897.

www.dacoromanica.ro

progresist ; care a atras în acest partid, grație însușirilor sale alese, talentului său oratoric, inteligenței sale strălucite, un număr impunător de tineri, contribuind la primenirea și întărirea cadrelor conservatoare și la crearea unui puternic curent de idei. I s'a spus lui Take Ionescu că „boerii" l-au angajat în partidul conservator, ca „avocat" al băncii ministeriale, numai pentru însușirile sale oratorice. Take Ionescu a dovedit cât de lipsită de seriozitate a fost această observațiune a amatorilor de intrigi. Adversarii partidului conservator au început apoi să lanseze zvonul că Take Ionescu își recrutează partizani personali, cu scopul de a-și forma un partid.

Adevărul este că Take Ionescu a lucrat în direcțiunea unității partidului conservator și în acest scop a făcut sforțări pentru împăcarea și contopirea fracțiunei junimiste cu partidul conservator condus de Lascăr Catargi.

Când s'a tratat în 1891 „fuziunea" partidului conservator cu gruparea junimistă Take Ionescu a redactat un comunicat împreună cu Petre Carp și generalul Manu. care a apărut în ziarele *Timpul* (conservator) și *Constituționalul* (junimist).

„Și am intrat, în acel guvern (L. Catargi) — spunea Take Ionescu, în 1899 — cu convingerea deplina, ca junimiștii și conservatorii e un „lucru de trecut", dar nu va mai fi un „lucru de prezent".

Și am trait patru ani cu aceasta idee în guvern, pe urma am văzut ca mă înșelasem. Așa că acum am *decepțiunea junimismului,* iar nu obsesiunea junimismului. Am trait patru ani în guvern și am trait foarte bine, în ce ma privește pe mine. Treceam drept ministrul, care facea un fel de legatura, fiindca am reputația tocmai de a nu mă prea iuți".

După căderea guvernului Catargi în 1895, junimiștii s-au despărțit iarăși de conservatori. Toate încercările de împăcare între conservatori și junimiști au fost infructuoase, fie din cauza chestiunei „șefiei", fie din cauza unor puncte de program.

Crezând că persoana sa ar fi un obstacol la mult dorita unitate conservatoare-junimistă, Take Ionescu, în 1899, formula următoarea propunere conducătorilor clubului junimist :

„Daca credeți, D-voastra, ca eu sunt piedica la fuziunea D-voastră ; ei bine, vă fac o propunere, v'o fac cu placere și cu dorința vie s'o primiți.

Luați și D-voastra angajamentul — dar luați-l ca intrați în partid fară condițiuni și va declar ca eu ma retrag și de pe aceste banci și din partid și din viața politica chiar și ca ma retrag pentru totdeauna. Dar, luați acest angajament și eu sunt gata".

Firește că junimiștii n'au luat niciun angajament.

In ziua de 20 Martie 1895, după căderea guvernului Catargi, s'a mai făcut o încercare de fuziune din inițiativa generalului Iacob Lahovari și în înțelegere cu Lascăr Catargi, Ion Lahovari, Take Ionescu si Nicolae Filipescu. In această chestiune Titu Maiorescu povestește următoarele :

„Dar pe când liberalii fac încercările lor de a readuce unitatea în partid și conservatorii, mai ales fața de revenirea d-lui Sturdza la guvern, cauta să înlature dizidența manifestata prin constituirea clubului constituțional sub șefia d-lui Petre Carp chiar după participarea acestuia în ministerul Lascar Catargi de la 1891—1895, în ziua de 20 Martie generalul Iacob Lahovari, sosit pentru puține zile dela Paris ca să asiste la înmormântarea fratelui sau, Alexandru, vine la autorul acestei scrieri, în lipsa d-lui Carp, și zicându-se autorizat de d-nii Lascar Catargi, Ion Lahovari, Take Ionescu și N. Filipescu, propune unificarea partidului, fuziunea celor doua cluburi, un nou comitet sub șefia lui Lascar Catargi, dar cu asigurarea succesiunei la șefie în persoana d-lui Petre Carp. Acesta, sosind dela Țibanești, refuza propunerea".

[1]) Titu Maiorescu, op. cit. p. 480—481.

www.dacoromanica.ro

Alte tratative s-au angajat în Noembrie 1898 între Lascăr Catargi și Petre Carp, în urma intervenției Regelui Craol I : dar și ele n'au dat nici un rezultat sub motivul invocat de Petre Carp că gruparea sa nu admite reprezentarea minorităților, introdusă în programul partidului în urma propunerii făcută de Gh. Panu și susținută de Lascăr Catargi, Nicolae Filipescu și de alți fruntași conservatori.

Murind Lascăr Catargi în 1899 membrii comitetului executiv al partidului conservator — între care și Take Ionescu — au ales ca șef al partidului pe Gh. Gr. Cantacuzino. Atunci iarăși au reînceput tratative pentru fuziune și tot fără succes. Abia în 1900 s'a făcut fuziunea și atunci Gh. Gr. Cantacuzino crezând că ea este definitivă, a convocat o întrunire plenară la clubul conservator din București (8 Iulie) la care au luat cuvântul Gh. Gr. Cantacuzino, Take Ionescu si Petre Carp.

Take Ionescu a spus că dela intrarea sa în partidul conservator și în marele minister al lui Lascăr Catargi a avut credința nestrămutată că împăcarea tuturor elementelor conservatoare se va face și a lucrat în această direcție :

„Evenimentele au dovedit ca la mine nu era vorba de aranjare, ci de cugetare înțeleapta și de prevedere politica".

ORGANIZAREA ADMINISTRAȚIEI CENTRALE A MINISTERULUI INSTRUCȚIEI PUBLICE ȘI CULTELOR

Take Ionescu a aplicat principiile occidentale în arta de a guverna. El spunea în 1893: sunt două mijloace de a guverna o țară, — una, de a veni cu reforme necesare statului spre a nu se pierde popularitatea, — alta, de a făuri un întreg sistem de idei și a păși cu dânsele înainte cu riscul de a lăsa pe drum popularitatea de azi și viața de mâine, cu convingerea însă că atunci când se va face apel la judecata sănătoasă, la simțul potolit de patimile zilei și luminat numai de interesul general, atunci se va recunoaște dreptatea și vei avea laurii cei curați. Intre aceste două politici Take Ionescu a ales de la început pe cea din urmă. Cu ea a cules și spinii și laurii.

El a fost aproape 5 ani ministru al instrucțiunii publice și cultelor și în acest timp a desfășurat o mare activitate, reorganizând administrația centrală a acestui minister și întocmind reforme foarte importante în învățământul de toate gradele.

In ședința dela 14 Aprilie 1892 Take Ionescu a depus pe biuroul Senatului proectul de lege al organizării administrației centrale a ministerului instrucțiunii publice și cultelor. Raportorul ei a fost istoricul Gr. Tocilescu. Prin acest proect s-au înființat mai multe direcțiuni complete: 1) direcția învățământului primar și a școalelor normale primare; 2) direcția învățământului secundar și superior și 3) direcția cultelor. Până la 1892 nu a existat decât o singură divizie, — acea a tuturor școalelor și cultelor cu toate atribuțiile ei atât de variate.

Invinuit în Senat de Mitropolitul Moldovei, că prin înființarea direcțiunei cultelor s'ar fi uzurpat atribuțiile sinodului, Take Ionescu a replicat:

„Daca I. P. S. Voastra reprezintați puterea spirituală, noi care stam pe aceasta banca reprezentam și noi ceva: reprezentam puterea temporara și suveranitatea națională și de aceea nici eu nu pot sa'mi plec fruntea, nici sa stau cu un pas mai jos".

www.dacoromanica.ro

Take Ionescu a demonstrat, apoi, că acolo unde era dezordine, a introdus ordinea şi prin noile direcţii create a impus o organizare modernă a tuturor serviciilor ce depind de autoritatea ministrului cultelor şi instrucţiunii publice, — fără ca statul, sau ministrul, să-şi aroge alte atribuţiuni de cât cele ce sunt prevăzute în legile organice.

„S'a zis despre legea aceasta — a declarat Take Ionescu în şedinţa Senatului dela 8 Mai 1892 — aci, ca este un simplu regulament de administraţie, aci ca este însaşi reforma învăţământului.

Nu merit, d-lor, *ni cet exces d'honneur, ni cette indignité.*

Legea aceasta nu este un simplu regulament al ministerului; ea atinge şi rezolvă mari şi grele probleme, care de atâţi ani se vântură la noi în ţară. Ea nu este însă nici reforma şcoalei, ea nu este de cât un început".

Legea a fost votată de Senat în şedinţa următoare cu 50 voturi contra 2; iar de Cameră în şedinţa de la 20 Mai 1892 cu 55 voturi pentru şi 9 contra.

Răspunzând criticilor formulate în Cameră de C. C. Dobrescu-Prahova, profesor la liceul Sf. Sava, Take Ionescu a atras atenţia că proectul organizării ministerului a fost examinat şi aprobat, înainte de a fi depus în Parlament, de o comisiune compusă din următoarele persoane: Spiru Haret, Laurian, St. Mihăilescu, Ionescu-Gion, Palladi şi Virgil Arion, secretarul general al ministerului instrucţiunii publice şi cultelor.

REFORMA INVAŢAMANTULUI PRIMAR, SECUNDAR ŞI SUPERIOR

Până la 1893 a existat în România o şcoală primară urbană împărţită în 4 ani, care a dat oarecari roade, dar nu atât cât ar fi trebuit să dea şi o şcoală primară rurală cu un singur învăţător.

In anul 1893 şcolile primare urbane au fost frecventate de 59.000 de elevi, dintre care numai 5.000 au fost absolvenţi. La ţară nu aveam localuri pentru şcoli şi nici învăţători în raport cu populaţia normală şcolară. In acelaş an din 160.000 de elevi, cari au frecventat şcolile primare rurale, numai 1900 au fost absolvenţi.

Faţă de această situaţie îngrijitoare Take Ionescu a modificat legea învăţământului primar. După această lege orice aglomeraţie de populaţie rurală, cu 80 de elevi, avea un singur învăţător, dar cu program redus; iar pentru aglomeraţiile de populaţie mai mari, s-a introdus şcoala primară superioară cu doui-patru învăţători şi cu acelaş program ca şi la oraşe.

După dispoziţiile acestei legi am avut pentru 3000 de comune rurale 333 de şcoli cătunale; 990 de şcoli cu câte un învăţător şi 2.470 şcoli cu câte 2—4 învăţători.

Take Ionescu s-a ocupat şi de localuri, ca şi de recrutarea personalului didactic.

Legea aceasta, a dat roade bune, de oarece s-a înmulţit numărul şcolilor şi al absolvenţilor şi deci al ştiutorilor de carte. In programele şcolare Take Ionescu a introdus un spirit mai puţin didactic, dar conform cerinţelor moderne. [1])

[1]) Legea din 1893, asupra învăţamântului primar a fost puţin modificată de liberali. Intre modificările introduse a fost şi scutirea de serviciul militar a membrilor corpului didactic primar. Dispensa aceasta nefiind justificată a fost, apoi, înlaturată cu ocazia modificărei legii recrutarei din anul 1900.

www.dacoromanica.ro

In 1900, Take Ionescu spunea:

„Am spus în tot-d'a-una că concepțiunea ca toți cei 500.000 de copii din România sa învețe tot învațamântul de la clasele primare pâna la Universități, e o concepție nu numai de utopsit, dar e absolut periculoasa și nesanatoasă, și repet cuvintele lui Taine, ca daca ar fi un om în Franța care sa poata, mișcând mâna dreapta, sa facă ca tot francezul să fie în stare sa deslege binomul lui Newton, sau să traducă o temă din grecește, acest om ar trebui imediat împușcat, fiind-că ar fi cel mai mare vrajmaș al Franței.

O societate se compune dintr'un tot care e format din parți organice, fie-care cu menirea și aptitudinile ei.

Cerința democrației nu este uniformisarea tutulor, cerința ei este că nimeni, dacă are în el stofa, sa nu fie împiedicat de a ajunge, dar nu ca toți sa învețe acelaș lucru, sa faca cu toții Universitatea, sa faca cu toții liceul. Aceasta e utopie, e ceva imposibil, și nu budgetul de 200 milioane, dar un budget de 600 milioane și nu ar ajunge, caci nu e destul sa dai școala gratis ca sa învețe toți, dar trebue sa le dai și carți, și haine, și mâncare, și putința să traiasca pâna la 26 de ani, fară să muncească și fară sa producă, ceeace e cu neputința". [1]).

In acel an Take Ionescu a introdus școala primară superioară cu misiunea să înlocuiască treptat clasele paralele ale gimnaziilor; seminariile inferioare și scoalele de comerț de gradul I. Aceste școli primare superioare urmau să dea acea cultură generală necesară păturei mijlocii a țării din care se recrutează negustorii și meseriașii, — „adevărata pătură solidă românească, pătură, care muncește și produce".

El a reorganizat apoi învățământul profesional și învățământul superior. In proectul din 1895 docenții universitari nu aveau dreptul să ajungă agregați prin simplul fapt că erau docenți și nu se recrutau agregații din docenți. In legea din 1900, Take Ionescu a suprimat docenții introduși în legea lui Spiru Haret din 1898. In acelaș an s-au reorganizat și școalele de agricultură.

Urmărind acelaș scop — modernizarea învățământului public — Take Ionescu a delegat în 1892 pe George I. Lahovari, secretarul general al Societății geografice române, să asiste la examenele de finele anului la școalele secundare de băeți și fete din București, ca să facă observațiunile sale în privința învățământului geografiei. Take Ionescu spunea în adresa [2]) comunicată lui G. I. Lahovari, că studiul geografiei este foarte important, că el preocupă toate guvernele străine și de aceea vrea să știe cum ar trebui să fie predat în școalele noastre secundare.

Secretarul general al Societății de geografie română a înaintat un raport ministrului instrucțiunei publice și cultelor, prin care a constatat insuficiența studiului geografic la noi, din cauza defectuozității programelor, a aglomerării materiilor, a lipsei materialului geografic și a metodelor pedagogice.

In urma acestei anchete, Take Ionescu, în acord cu dezideratele propuse de George Lahovari și Al. Odobescu, a admis, în anul 1893, întinderea studiului geografiei: în licee, până la cl. VII inclusiv; iar în școalele secundare de fete, până la cl. V inclusiv; stabilirea unui program unic pentru toate școalele secundare ; dotarea școalelor cu hărți, atlase, globuri și instrumente geografice; crearea unei catedre de geografie pe lângă facultatea de științe, sau litere, din București, precum și numirea de maeștri de conferințe pe lângă școalele normale superioare din București și Iași; publicarea unui premiu de către ministerul instrucției. publice și sub auspi-

[1]) Discurs pronunțat în ședința Camerei dela 25 Martie 1900, cu prilejul discuției proiectului de lege al învațamântului secundar.

[2]) Adresa Nr. 8010 din 1892.

www.dacoromanica.ro

ciile soc. geografice române pentru punerea la concurs a unui manual complet de geografie, după un porgram amănunțit; concursuri anuale de geografie între toți elevii din școalele secundare, pe clase și decernarea de premii și diplome de onoare.

Take Ionescu a stăruit ca în manualele de geografie să se dea o importanță deosebită *țărilor învecinate locuite de români*. Comisiunea însărcinată cu elaborarea programului, — și din care au făcut parte George Lahovari, N. Mihăilescu, prof. de geografie la liceul „Matei Basarab", M. Brătilă, prof. de geografie la școala comercială din București și d-rele Stamatescu și H. Racoviță, profesoare de geografie—a pus în program și studiul României și al țărilor învecinate, locuite de români, în anul al douilea și al șaselea. După cererea lui Take Ionescu s-a exclus din program partea de cosmografie, care se preda în cl. I.

In proectul din 1895 liceul de 8 ani a fost trifurcat. Take Ionescu era partizanul sistemului *quadrifurcării*, al *quinquifurcării*, sau chiar al *libertății absolute*. — ca în Anglia, — dar n'a voit să meargă atât de departe. El era convins că secția liceului, care convine mai bine temperamentului nostru este secția *clasicismului modern* — clasicismul fiind reprezintat prin limba latină, suficientă când avem nevoe să învățăm și limbi moderne.

Acest proect n'a putut fi votat de parlament, dar a fost însușit de Spiru Haret, ministrul instrucției publice și cultelor, cu unele modificări (în 1898).

Când s-a discutat în 1898 în Parlament proectul acesta, Spiru Haret a declarat că propunerea relativă la trifurcare, a fost în 1895 propusă de o comisiune. Take Ionescu a replicat că ideea și propunerea îi aparțin; că păstrase minutele proectelor sale de legi; iar în privința învățământului secundar avea două: unul redactat și scris de el și altul, redactat și scris de Virgil Arion, fostul său secretar general la departamentul instrucției. In ambele proecte era prevăzut sistemul trifurcării.

In 1900 legea lui Haret a fost modificată de Take Ionescu.

Trifucrarea a fost introdusă (secția modernă, clasică și reală).

In epoca aceea trifurcarea fusese introdusă în liceele din Norvegia, Suedia, Elveția, Ungaria; iar în Franța se discuta introducerea sistemului libertății absolute a elevului de a-și combina studiile, alegându-și din numărul total de studii un număr determinat.

Iată cum argumenta Take Ionescu necesitatea trifurcării:

Nu putem avea un singur tip de școală secundară, ci mai multe, și deci mai multe sisteme.

Gimnaziul nu trebue considerat ca un liceu inferior, ci ca o școală primară superioară; iar liceul nu trebue considerat ca o Universitate în miniatură, ci ca o școală în care elevul să aibă posibilitatea să-și aleagă grupul de studii care convine inteligenței și aptitudinilor sale. In școala secundară profesorul trebue să lucreze cu fiecare elev în parte și într'o oră să întrebe cel puțin 20 de elevi din clasă. Take Ionescu a organizat pe baze moderne Facultatea de teologie ; a creat numeroase catedre la Universitatea din București și a adus, ca profesor de psihologie experimentală pe un francez Binet, ca să predea cursuri libere la Facultatea de litere. El a dat fondurile necesare pentru construirea localurilor Facultății de medicină din București ; Universității, Institutului de anatomie și Școalei de Arte Frumoase din Iași și a 12 licee în diferite orașe ale țărei.

www.dacoromanica.ro

LEGEA CLERULUI MIREAN ŞI A ORGANIZARII SEMINARIILOR

Una din cele mai însemnate reforme făcute de Take Ionescu a fost aceia a organizării clerului mirean şi a seminariilor.

In organizarea veche a bisericei creştine ortodoxe nu se putea găsi elemente suficiente ca să se regenereze. Pe de altă parte, membrii clerului de mir erau într'o situaţie morală şi materială, care lăsa foarte mult de dorit. Seminariile erau în realitate licee incomplete cu burse.

Populaţia şcolară a seminariilor era în scădere faţă de numărul ei din 1876. Aceasta fiind situaţia din 1893, Take Ionescu a studiat reorganizarea clerului de mir şi a seminariilor cu scopul de a asigura preotului prestigiul de care avea nevoe şi o bună situaţie materială şi să se poată face selecţia membrilor clerului de mir printr'o bună recrutare a lor, atât din punctul de vedere intelectual, cât şi din punctul de vedere moral.

Până la reforma lui Take Ionescu oricine putea fi preot, dacă avea 4 clase seminariale inferioare.

După punerea în aplicare a legei clerului mirean, nu se mai putea numi preoţi, la sate, de cât aceia care aveau 8 clase seminariale; iar, la oraşe, aceia care aveau licenţa în teologie. Ca să poată avea personalul preoţesc necesar bisericilor, de la oraşe şi de la sate, Take Ionescu a trebuit să modifice programul seminariilor, introducând într'ânsul şi limbile străine. S-a asigurat apoi o salarizare mai bună a preoţilor. [1])

Reforma aceasta a întâmpinat o înverşunată opoziţie : una, de ordin politic, din partea opoziţiei liberale şi alta, de ordin religios, din partea unor membrii ai Sf. Sinod. Un fruntaş al partidului liberal, Em. Porumbaru, fostul ministru de externe din 1914—1916, spunea:

„Era nevoe de o reforma; ţara cerea o îmbunatăţire generală a Bisericei; cerea îmbunatăţirea stării materiale, culturale şi morale a clerului de mir; iar, d-ta, d-le Take Ionescu, nu ai nici vârsta, nici autoritatea, nici evlavia necesară, ca sa prezinţi un asemenea proect de lege".

Take Ionescu a dovedit, cu toată tinereţea sa de-atunci, că a avut autoritatea şi ştiinţa necesară, ca să întocmească şi să impună acest important proect de lege. O parte din membrii Sinodului, în fruntea cu Mitropolitul Primat, a învinuit pe Take Ionescu că nu are „spiritul religios"; că a întocmit proectul său de lege, „desconsiderând canoanele şi tradiţiile bisericii noastre strămoşeşti".

O luptă aprigă s'a angajat în Parlament, între tânărul ministru al cultelor şi oratorii liberali, care combăteau proectul în chestiune, de o parte, şi banca prelaţilor, de altă parte. Take Ionescu, a uimit pe toţi prin vastele sale cunoştinţe privitoare la istoricul şi organizarea tuturor bisericilor creştine din lume, în comparaţie cu organizarea de atunci a Bisericei noastre ortodoxe ; la canoane şi la politica religioasă, în legătură cu relaţiunile dintre Biserică şi Stat.

In chestia dreptului patronatului, Take Ionescu a citat din „*Acta Patriarchatus Constantinopolitani*" şi a dovedit că şi în România s'a exercitat acest drept de patronat.

Ca să convingă Parlamentul, ca să învingă pe adversarii săi, ca să sfarme obstacolele ce i se puneau, din toate direcţiile, Take Ionescu, s'a înarmat cu un bagaj impunător de cunoştinţe de ordin religios, care a uimit de admiraţie chiar pe adversarii proectului său de lege de pe banca pre-

[1]) In această lege, s'a introdus şi un impozit din care să se plătească salariile preoţilor. Mai târziu s'a suprimat acest impozit, dar salariile au ramas .

www.dacoromanica.ro

laţilor. El a arătat care este dreptul consuetudinal şi istoric în legătură cu organizarea veche a Bisericei noastre şi a citat pe Cantemir, care în opera sa *Descriptio Moldaviae* s'a ocupat şi de afacerile bisericeşti din Moldova, spre a dovedi că în toate epocile, Domnul, puterea laică ,s'a amestecat în afacerile exterioare ale Bisericei noastre.

Invinuit de unii înalţi prelaţi, membrii ai Sinodului. că ar fi călcat canoanele, Take Ionescu a analizat toate canoanele şi a dovedit cât de neîntemeiate erau aceste învinuiri. In schimb, a ţinut să facă dovada opusă.

„Şi de — fie spus în treacat — episcopii noştri nu prea au respectat consoanele, pentru ca eu am dovezi ca, dela 1889 până astazi, peste 29 de ori s'a cercat de Prea Sf. lor a se călca aceste canoane şi miniştrii laici i-au împiedicat" [1]).

Când Take Ionescu a obţinut adeziunea episcopilor, fostul ministru liberal, Dimitrie Sturdza, i-a spus că ar fi „buzdugănit" pe fiecare episcop în parte, ridicând atmosfera la 100 de grade, adică ceva mai sus decât atmosfera prielnică fiinţelor vii... Take Ionescu nu s'a supărat, dar imediat a cetit din Sf. Scriptură vorbele Sf. Matei privitoare la fariseii şi cărturarii făţarnici, sau la Christoşii şi profeţii mincinoşi care, fără să fie inspiraţi de duhul sfânt, fără să fie sinceri şi buni credincioşi, vor să treacă drept apărătorii celor sfinte. Take Ionescu a luptat şi a triumfat. Legea clerului mirean şi a seminariilor a fost votată de Parlament şi aplicarea ei a dat cele mai bune rezultate.

In programul său de guvernământ cetit de Gh. Gr. Cantacuzino. la Iaşi, în ziua de 16 Ianuarie 1905, cetim :

„Constat cu o legitimă satisfacţie ca legea clerului, aşa de criticata în vremuri, a împlinit zece ani, fara sa sufere nici-o ştirbire".

EFECTELE APLICARII LEGEI CLERULUI MIREAN

In raportul No. 177, adresat ministrului instrucţiunei publice şi cultelor, Take Ionescu, — după un an de la punerea în aplicare a legei clerului mirean, — [1]) defensorul eclesiastic, dr. D. G. Boroianu, comunica:

„Deşi n'a trecut, domnule Ministru, de cât un an de când legea clerului mirean îşi are fiinţa sa, totuşi, a dat roade bune şi mulţumita prevederilor ei, acordul dintre puterea civilă şi acea bisericească, cum şi dragostea de a pune Biserica pe drumul de progres al celorlalte instituţii de stat, a făcut ca personalul bisericesc sa nu simta trecerea dela o stare în care totul era lăsat la voinţa individuala, la o stare legala, în care fiecare în parte şi toţi în general se mişcă în jurul unui organism stabilit şi bine chibzuit. Starea precară a servitorilor bisericeşti, a căror viaţă era lasata la dispoziţia acelora, la cari se adresau, atât la intrarea lor în cler, cât şi după aceasta, cu puterea în aplicare a legii a disparut şi nu mai există angajamentele pentru hirotonii, stare ce pusese clerul în vrajba desavârşită cu poporul. Dorinţa clerului de a vedea biserica pusă în rândul instituţiilor de stat, întru cât Biserica este un factor principal în dezvoltarea Statului, a fost realizată prin opera ce a-ţi săvârşit, Domnule Ministru, regulând printr'o lege starea bisericeasca. Punerea bisericei pe o treaptă cerută de sfânta ei chemare, — prin prevederile legii — a adus o îmbunătăţire reală de mult aşteptată. Dela o margine la alta a circumscripţiei ce-mi este încredinţată, am putut constată deplina mulţumire a clericilor, pentru situaţia ce li s'a creat. Preoţii, cari îmbatrâniseră aşteptând să vadă odata o lege a clerului, i-am văzut cu multă mulţumire pretutindeni pe unde am avut ocaziunea a merge în inspecţiunile şi cercetările ce mi-au fost ordonate. Dar nu numai servitorii Bisericilor, am putut constata ca au primit cu satisfacţiune starea ce li s'a dat ca mângâiere pentru îndeplinirea misiunei lor sacerdotate. Enoriaşii, creştini din diferite judeţe, mi-au

---

[1]) Şedinţa Camerei dela 15 Februarie 1893.

[2]) Dr. D. G. Boroianu a fost unul din funcţionarii superiori ai Ministerului Cultelor, care, conform art. 70 din regulamentul legei clerului mirean, fusese însarcinat sa se ocupe de punerea în aplicare a acestei legi.

www.dacoromanica.ro

declarat ca au deosebită recunoştinţa, atât pentru stabilirea situaţiunei materiale a părinţilor lor sufleteşti, cât şi pentru ei personal...

„Aduc aceasta la cunoştinţa Domniei Voastre, Domnule Ministru, convins de realitatea faptelor şi spre a se şti că legea n'a putut aduce decât bine, punând ordine în cele bisericeşti".

După zece ani de la punerea în aplicare a legei clerului mirean, membrii clerului Bisericei ortodoxe române, ca semn de recunoştinţă faţă de autorul ei au publicat un volum omagial sub titlul:

„Omagiu domnului Take Ionescu la împlinirea a zece ani de la punerea în aplicare a legei clerului mirean, ca semn de recunoştinţă 1894-1904" şi i-au oferit o medalie comemorativă.

MEDALIA COMEMORATIVA DIN 1904

In introducerea volumului citat se spune:

„Cu ocaziunea împlinirei *a zece ani,* dela aplicarea *legei clerului mirean şi a seminariilor,* preoţimea română, trebuiă să'şi exprime adânca sa recunoştinţă ilustrului barbat

www.dacoromanica.ro

de Stat, D. *Take Ionescu*, care a ştiut să rezolve cu multa abilitate, cestiunea îmbunătăţirei soartei materiale a clerului, care, de zecimi de ani, se consideră ca o enigma.

Această recunoştinţă ne-a obligat, sa oferim, ca prinos de înalta stimă şi veneraţiune, *o medalie comemorativă*, în onoarea Domnului Ministru de Culte şi Instrucţiune Publică de la 1894, pentru marea sa opera, care va avea darul, spre a face ca Biserica noastra română ortodoxă, să prospereze şi sa înfloreasca tot mai mult, sub auspiciile *legei*.

Apoi, ca expresiune şi mai vie a sentimentelor ce însufleţeşte clerul român, faţa de valorosul patriot, care ne-a dat această *lege*, cititorul va întrevedea efectele salutare ale ei din acest *volum de omagiu*".

„Clerul recunoscător"

In acest volum d. G. Boroianu, dr. în teologie, fiu de preot, scria:

„D-l Take Ionescu a pus Biserica între instituţiile de stat, i-a asigurat poziţia sa şi a clerului şi l-a scăpat pe acesta din starea de cerşetorie în care se află. A avut mult de luptat D-l Take Innescu, căci factorii legali ai Bisericei erau dezbinaţi în cestiunea aceasta, dar a reuşit. Este drept că D-l Take Ionescu n'a putut sa fixeze prin lege mai multe resurse pentru susţinerea Bisericei şi clerului, dar a dat cu dragoste tot ce s'a putut: asigurarea legala a Bisericei ca instituţie de stat, de care acesta sa nu se mai poată dezinteresă. Deci, punctul esenţial s'a câştigat şi de aceea toţii trebue să recunoaştem D-lui Take Ionescu meritul acesta".

Economul Ilie Teodorescu, parohul bisericei Amza din Bucureşti, ales mai târziu episcop al Dunării-de-Jos scria :

„Ar fi nedrept din partea noastra ca să nu recunoaştem buna dispoziţiune cu care a fost îmbrăţişata cestiunea clerului şi staruinţa depusa de unii dintre diregatori pentru realizarea ei.

Există totuşi o mare deosebire între a propune şi între a face, ca şi între a recunoaşte şi între a desăvârşi un lucru. Pâna la D-l Take Ionescu, precum vazuram în trecut, de catre mulţi barbaţi de stat s'a recunoscut însemnatatea preotului ca organ neapărat trebuincios Statului în conducerea poporului şi cu temeiuri îndestulatoare s'a dovedit dreptul clerului la răsplată şi întreţinere din partea Statului, dar nu s'a putut îndeplini faptul decât prin bunavoinţa şi solicitudinea pentru cler a D-lui Take Ionescu. Clerul din toate unghiurile acestei binecuvântate ţari, sub apasarea necazurilor izvorâte din lipsa mijloacelor strict necesare pentru susţinerea vieţei chiar, s'a plâns în dreapta şi stânga. Presa i-a susţinut plângerea, glasuri autorizate au pledat în favoarea sa şi geniul cel ales şi mare a-l D-lui Take Ionescu i-a acordat ameliorarea soartei sale materiale, prin legea clerului mirean dela anul 1893.

„Statul se face astfel patronul suprem al bisericei noastre ortodoxe antocefale române". [1])

Sunt zece ani împliniţi de când clerul se bucură de foloasele acestei legi prin care i s'a asigurat poziţiunea sa materiala. Zece ani de experienţa au dovedit că aceasta lege este de zece sute de ori un tezaur pentru cler şi ca de zece mii de ori este dator preotul a-şi aminti de autorul legei şi a'l propovedui poporului ca pe un mare, ilustru şi distins bărbat ce este.

„D. Take Ionescu are dreptul nediscutabil la recunoştinţa preoţimei şi lauda se cuvine acelui imens număr de preoţi cari s'au manifestat cu atâta buna voinţa la apelul unui singur frate preot.

Numele alesului de Dumnezeu ca mântuitor al preotului român din starea deplorabilă în care a suferit atâţea mari de ani, numele d-lui Take Ionescu, pe care clerul îl sărbătoreşte cu adâncă recunoştinţă, va ramâne deci sapat în inima fie căruia din noi.

Să trăiască mulţi şi fericiţi ani Marele Român şi adevăratul iubitor de neam Take Ionescu, ca sa se bucure de fructele ostenelelor sale pentru binele ţarii şi al Bisericii.

Sa trăiască, strigă clerul român de la un capat al ţari la altul, şi Dumnezeu să'l păzeasca în pace şi deplină sanătate pâna la adânci batrâneţe, spre a face şi mai departe mândria noastră naţională.

Acestea ca omagiu de recunoştinţa la împlinirea a zece ani de la punerea în aplicare a legii clerului mirean, datorita d-lui Take Ionescu".

ECONOM ILIE TEODORESCU

1904, Oct. 26. Paroh al Bisericii Amza din Capitală

„...A fost scris, ca sa treacă mai mult de un patrar de veac, pâna ce un *român bun şi inimos*, încalzit de focul dragostei pentru sfânta Religiune a parinţilor sai,—ajutat şi de membrii Inaltei noastre Ierarchii bisericeşti, — sa dea ţarei *Legea clerului şi semi-*

---

[1]) *Un preot.* — Privirea asupra proectului de lege pentru cler. Pag. 11.

www.dacoromanica.ro

nariilor; care va fi menita sa ne conduca în mod sigur catre adevaratul progres, spre care ţintim, ca catre un ideal mareţ, pentru propaşirea neamului românesc.

Acest ilustru barbat de stat, care întruneşte în fiinţa sa, *energia şi priceperea,* este sarbatoritul nostru de asta-zi, *D. Take Ionescu*".

ARHIDIACONUL G. I. GIBESCU

„In anul 1893 D-l Take Ionescu, fiind Ministru de Culte, pleacă urechea la strigatul de desnadajduire al clerului, se face ecoul acestui strigat şi prin energia D-sale, secondata de concursul întregului guvern conservator, care atunci se află la cârma ţarii, face sa devina realitate visul întregului cler român prin alcatuirea şi votarea legii clerului mirean.

Legea clerului, alcatuita de D-l Take Ionescu, este o întreaga reformă, ea îmbrăţişând toate cestiunile menite a ridicà clerul şi în special pe preot şi din punct de vedere intelectual şi moral şi material.

Pentru ridicarea starii intelectuale a preotului, legea reformeaza seminariile şi recunoaşte Facultatea de teologie ca o înalta instituţiune culturală religioasa şi o pune pe picior de egalitate cu celelalte facultaţi ale Universitaţii din Bucureşti.

Legea desfiinţeaza seminariile cu patru clase, lăsând numai doua seminarii ale Statului şi seminarul Nifon Mitropolitul şi acestea cu opt clase în loc de şapte cum aveau pâna aci; cele doua d'intâi având cursurile inferioare de trei clase la Râmnicul-Vâlcei, Curtea-de-Argeş şi Roman.

...„Referinduse la trecut, când Şcoala şi Biserica erau strâns unite şi pe cari legile posterioare le separasera cu totul, Domnul Take Ionescu, prin legea clerului, a cautat sa apropie pe preot de Şcoala, chiar atunci când el n'ar fi învaţator sau institutor, prevazând prin art. 18 dreptul pentru ministru de instrucţiune de a obligà pe preot să predeà religia în şcoalele primare. Aceasta prevedere, aşa de folositoare instrucţiunii religioase a tinerimii, până acum n-a fost pusa în aplicare, cum n'au fost puse în aplicare multe din dispoziţiunile ei şi cari de ar fi fost puse, ar fi adus multe îndreptari.

Daca numai aceste dispoziţiuni ar avea legea clerului, tot ar fi ajuns ca ea sa fie un piedestal neperitor pentru D-nul Take Ionescu şi un motiv de o nestramutata recunoştinţa catre Domnia-Sa din partea clerului.

„Dar dispoziţiunile prin cari bisericile îşi recapata dreptul de persoane morale, drept care le fusese luat prin secularizarea averilor monastireşti din 1864, dispoziţiunile prin cari se obliga comunele a plati o suma anuala bisericilor pentru întreţinere, cum şi acelea cari au de scop a feri avutul bisericilor de a fi deturnat de catre cei cu mâna lunga, nu sunt ele de natura a pune pe d-nu Take Ionescu în rândul oamenilor mari, cari au lucrat pentru binele Bisericii Creştine?..."

ECONOMUL D. GEORGESCU
Parohul Bisericei Sf. Nicolae-Duşumea
din Bucureşti

„...Şi aşa în 1893, neobositul Ministru de Culte şi Instrucţiune Publică de atunci, D. Take Ionescu, cu concursul moral al oamenilor cunoscători în ale bisericei şi ţarei, a elaborat şi a adus în deliberarea Corpurilor Legiuitoare, legea asupra clerului mirean şi a seminariilor. Şi ast-fel clerul în genere şi-a vazut realizat în parte visul lui de veacuri, ca rasplata atâtor urgii şi nevoi, pe care le-a îndurat pentru ţară şi biserica ei, în curs de atâtea veacuri.

Ast-fel astazi putem zice, ca Biserica, ca şi celelalte instituţiuni ale ţarei şi-a aflat puntul de reazam, care o va sprijini în viitor la realizarea marelui ei ideal, moralizarea şi fericirea poporului românesc, pe calea religioasă morala".

CALIST

„De şi crescut ca şi predecesorii sai prin universitaţile straine, d. Take Ionescu ca o albina, ce aduna mierea printre flori otravitoare, prin geniul sau desprinse binele de rau şi gasì mijlocul cu riscul popularităţii sale.

La 1893, sub o ploae de înjuraturi ale vrăjmaşilor, sub o atmosferă de îndoiala a unor pricteni, dar cu deplina aprobare şi dragoste a celor mai de seama, domnul Take Ionescu dupa ce asigurase existenţa Facultaţii de teologie numind profesori titulari, trece Legea Clerului şi Seminarelor aşezând temelie de granit Ţarii noastre.

Care sunt rezultatele acestei legi? Ar fi prea mult a le enumarà cu deamanuntul. Dar care dintre preoţi nu le simte şi care dintre oamenii cugetatori nu le apreciaza: când peste şapte mii de preoţi şi peste 4000 cântareţi au fost scapaţi de starea misera de mai nainte; când inamovibilitatea preotului este mai mult garantata ca totdeauna; când Ţara, în acest scurt timp de 19 ani, s'a îmbogaţit cu numai puţin de 800 absolvenţi cu diploma a 7 clase seminariale şi peste 200 licenţiaţi în teologie; când pot exista 5—6 jurnale periodice religioase; când s'a putut înfiinţà mii de biblioteci parochiale; când conferinţele preoţesci se ţin lanţ din judeţ în judeţ şi în fine când cuvântul Domnului a început a rasuna pe anvon şi la altar? Care lege a putut avea mai mare succes? Care muritor

www.dacoromanica.ro

poate fi mai fericit pentru roadele aşa de frumoase ce a putut sa produca munca sa?

Legea clerului şi a seminarelor prin îmbunatăţirea ce aduce soartei clerului; prin cultura înaltă ce se cere viitorilor preoţi; prin încurajerile ce se dau celor mai aleşi dintre clerici; prin stabilitatea ce se dă preoţilor neputând fi scoşi sau permutaţi de cât în urma unei hotarâri a consistorielor, este cea mai de seamă lege ce s'a făcut în secolul nostru. Domnul Take Ionescu, printr'o singura lovitură, ca un Vişnu al antichităţii, da viaţa organizmului bisericesc, care trăise mai mult de un veac din fala trecutului; restabileşte echilibrul, de mult rupt, între forţele fisice şi psihice ale naţiunei noastre şi contribue sa ridice din nou vaza Bisericii române ortodoxe, iar Ţara noastră sa devină din nou centrul cultural şi religios către care să se îndrepte şi sa nazuiască Orientul.

Aceasta se va vedea în scurta vreme şi mai bine".

DUMITRU STANESCU

„...In 1893 eră o mare fierbere şi nelinişte şi cu tot dreptul, caci era vorba a legiferă într'o materie, condusa până aci aproape numai după us. Unii strigau: edificiul Bisericei române se clatina; prerogativele ierarchiei se surpa, preotul devine funcţionar al statului, amestecul puterii civile în cestiunile bisericeşti prea este pronunţat şi câte altele.

In răstimpul dela 1894—1904 nu s'a putut vedea de cât *întărirea edificiului bisericesc prin cultură şi muncă;* iar în administraţiunea bisericeasca, ca şi în toata viaţa creştineasca se resimte ordine, progres şi siguranţa. Mai presus de toate se simte o stare morala şi materiala înfloritoare în sfera activităţii religioase, ca o resultantă a acestei îmbunatăţiri a poziţiunii clerului mirean, pe care numai legea dela 1894 l-a scos din starea de mizerie şi cerşetorie în care 'l aruncase o soarta nemiloasă.

Iata pentru care pricina anul mântuirii 1904 se înfaţişeaza pentru cler şi Biserica ca un an mare. Iată de ce momentul de faţa, care face obiectul serbarii este mare; şi cu atât mai mare se va vedea în viitor cu cât privirea asupra trecutului nostru bisericesc şi religios şi compararea starii Bisericii şi a clerului d'inaintea anului 1894 cu cea dupa acest an, va fi mai pătrunzatoare şi mai hotarâta, iar clerul mirean mai conştient de chemarea lui.

Aniversarea unui deceniu dela punerea în aplicare a legii clerului mirean este si va ramâne ca o dată memorabila în paginile istorii Bisericii române şi apoteozarea ilustrului barbat de stat, D. Take Ionescu, autorul legii clerului mirean, care se poate mândri ca opera sa dureaza spre binele Bisericii şi al clerului român».

ECONOM ION MALAESCU, Tg.-Jiu

„Ori-ce sforţări s'ar fi facut pentru asigurarea viitorului bisericei naţionale, ar fi ramas zadarnice, dacă nu s'ar fi asigurat prin lege consideraţiunea cuvenita ştiinţei şi nu s'ar fi înfrânt macar în parte regimul bunului plac şi simoniea strivitoare. Pentru a creă o nouă stare de lucruri şi pentru a luptă cu succes contra vrajmaşilor bisericei „dintre care cel mai periculos este simoniea", este nevoe de ştiinţă, curaj, devotament, pricepere, şi studiu necontenit.

Iată pentru ce legiuitorul din 1893 a oferit locul de onoare culturei, caci de ea se simţea mai mare nevoe acum un deceniu, şi numai ea unita cu viaţa creştineasca a clerului va putea împedica decadenţa bisericei. Iata pentru ce toata suflarea creştinească din România datoreşte recunoştinţă autorului legei clerului mirean, care a înfruntat furtuna patimilor şi a intereselor josnice şi a luptat pentru ca sa înzestreze Biserica Românească cu o lege aşa de salutara.

Daca legea clerului mirean dela 1893 n'ar avea alte masuri înţelepte de cât cele cuprinse în art. 14 şi 15, înca a facut mult bine bisericei naţionale, iar autorul ei şi-a asigurat o pagina din cele mai frumoase în Istoria Bisericei Româneşti".

VASILE OAIAGA

Iaşi, 1904, Oct. 19 — Profesor la Seminariu „Veniamin"

„...Ceia ce Veniamin Costaki a început în 1803, Take Ionescu a desavârşit în 1893, facând ca după o suta de ani, în 1893 sa avem opera deplina. Azi biserica românească şi şcoala ei sunt puse pe temelii sănatoase. Mergând pe calea bătuta de legiuitorul dela 1893 se va ajunge la acea înalţare a bisericei prin fiii ei, care va ajutorâ la vaza ţării.

Iată pentru ce clerul românesc sărbatoreşte astazi pe Take Ionescu; prin sarbatorirea lui, biserica îşi recunoşte înalţarea sa, iar slujitorii ei demnitatea lor.

Prin sarbatorirea de azi clerul român a înalţat în rang pe ilustrul nostru fruntaş, caci din stâlp al unui partid, l'a facut fiu ales al ţarii sale, fiu ales al bisericei noastre româneşti.

Iar eu, cel mai mic fiu al turmei cuvântatoare din biserica lui Christos, unind glasul meu cu al întregului cler ce azi te proslaveşte, zic: talentul care ţi l'a daruit Dumnezeu, pune-l tot în slujba ţarii, bisericei şi neamului tau, caci mare fi-va rasplata înaintea lui Dumnezeu şi a oamenilor [1])".

GH. GHIBANESCU

---

[1]) Lui Take Ionescu, op. cit. p. 110.

www.dacoromanica.ro

Cu toate că în 1893 o parte din preoții din Iași adresase un memoriu Corpurilor legiuitoare, — care fusese votat de adunarea preoților și a clericilor din localitate în ziua de 8 Ianuarie — împotriva proectului de lege asupra clerului mirean întocmit de Take Ionescu [1]), după zece ani, aceiaș semnatari ai memoriului au recunoscut greșala lor și au scris :

„Prin inamovibilitatea proclamată de legea clerului mirean, parohii s'au asimilat profesorilor și li s'a asigurat stabilitatea.

Se cuvine dar ca parohii din România întreagă să-și amintească cu drag de autorul legei clerului mirean, care le-a asigurat stabilitatea. Este o datorie de conștiință pentru parohii din Regatul României ca sa-și aduca aminte în rugăciunile lor de autorul legei clerului mirean, fiind ca până astăzi este cel mai mare binefacător al Bisericei Românești din timpurile moderne [2])".

ECONOMUL G. MAXIM
ECONOMUL I. VASILIU
ECONOMUL C. PĂUN
Iași, 1904 Oct. 20 ECONOMUL AL. POPOVICI

In acelaș volum au publicat articole: economii N. Popian, St. Călinescu, Ioan P. Țincoca, dr. Budău și prof. V. Popescu de la gimnaziul din Tecuci.

CRIZA MITROPOLITANA

In anul 1893 (16 Mai) retrăgându-se din scaun mitropolitul-primat Iosif Gheorghian, a fost întronat în locul vacant episcopul Ghenadie Petrescu al Argeșului.

Titu Maiorescu spune în prefața vol. IV al discursurilor sale parlamentare :

„Acest din urmă prelat, dupa art. 2 din legea sinodala de la 1872, nu s'ar fi putu-alege mitropolit, fiind lipsit de titluri academice. Ministrul cultelor însă impune parlamentului abrogarea citatului articol și ridicarea episcopului la cel mai înalt grad al erarhiei noastre bisericești (16 Mai 1893), îndoită greșeala, și prin abrogarea unei legi bune și prin propunerea unei alegeri rele".

Ar urma de aci că Take Ionescu ar fi fost pentru alegerea episcopilor și a mitropoliților fără titluri academice și de aceia a abrogat legea de la 1872 propusă de generalul Tell ca să se poată alege mitropolit, Ghenadie.

Take Ionescu a modificat însă legea sinodală din 1872 pentru ca să înlăture o anomalie : numirea archiereilor fără titluri. Cum episcopii și mitropoliții nu se puteau alege decât dacă cei propuși aveau titluri ; archiereii fără titluri nu se puteau alege episcopi și mitropoliți. Din cauza aceasta Take Ionescu a modificat legea sinodală din 1872 în sensul ca toți archiereii să fie titrați.

Alegerea însă a mitropolitului Ghenadie în condițiuni excepționale a fost impusă din considerațiuni speciale.

Cu toate că între anii 1889—1893 Ghenadie, ca episcop colaborase cu Dimitrie Sturdza la alcătuirea și publicarea mai multor volume de documente istorice, sub guvernul liberal prezidat de D. Sturdza, a fost dat în judecata Sf. Sinod și în ziua de 20 Mai 1896 s'a pronunțat hotărîrea, fiind

[1]) Memoriul clerului ieșan adresat Corpurilor legiuitoare fața cu proectul de lege asupra clerului mirean și a seminariilor depus în Camera Deputaților de Domnul Ministru al cultelor și instrucțiuni publice, Iași 1893.

[2]) *Omagiu.* — Inamovibilitatea parochiilor, 1904.

www.dacoromanica.ro

caterisit dela orice vrednicie archierească, îndepărtat din scaunul mitropoliei Ungro-Vlahiei și obligat să locuiască până la sfârșitul vieței sale, sub numele de Ghenadie monachul, ca simplu călugăr, la mânăstirea Căldărușani, unde își avea metania.

Ce a determinat guvernul Sturdza să dea în judecata Sf. Sinod pe mitropolitul primat Ghenadie, iar pe membrii Sinodului să-l condamne atât de aspru pe înaltul prelat ?

Ghenadie se amestecase în orânduelile așezămintelor Brâncovenești și căutând să-și impună punctele sale de vedere în ce privește administrația, refuzase să accepte bugetul acestor așezăminte, interpretând într'un fel testamentul scris de Săftica Brâncoveanu, din care cauză și-a atras adversitatea prinților Dimitrie Știrbei și Bibescu, epitropii acestui așezământ.

In urma intervenției ce au făcut pe lângă el cei doi epitropi, regele Carol I a rugat și sfătuit pe Mitropolitul primat Ghenadie să renunțe la amestecul său în administrația așezămintelor Brâncovenești.

Inaltul prelat însă nu s'a supus și a lăsat să se înțeleagă că el, în calitate de cap al bisericei creștine ortodoxe din țară, are drepturi ce nu i le poate nimeni știrbi, sau nesocoti.

In acelaș timp prințul Bibescu, strânge mai multe documente — nu toate însă autentice — le fotografiază și formează un dosar împotriva mitropolitului primat. Atât rezistența ce a opus Ghenadie dorinței exprimată de rege, cât și dosarul ce-l alcătuise prințul Bibescu, împotriva sa, au determinat guvernul Sturdza să ia atitudine ostilă înaltului prelat. Și astfel el este dat în judecata Sinodului, care hotărește caterisirea și scoaterea lui din scaunul mitropolitan.

Această hotărîre a provocat în țară uimire și chiar indignare. Scoaterea unui mitropolit-primat din scaun, fără motive bine precizate și grave, nu putea decât să solidarizeze opinia publică cu victima ce urma să-și petreacă restul zilelelor sale, într'o chilie a mânăstirei Căldărușani. Opoziția a început să se agite, mai cu seamă în urma unei greșeli de procedură ce o făcuse guvernul. Care a fost acea greșală ? Hotărîrea Sinodului urmă să fie executată de guvern. Cum ? Un jurnal al consiliului de miniștri a autorizat pe miniștri de culte, justiție și interne să pună în execuhtare hotărîrea sinodală dela 20 Mai 1896.

Ministrul cultelor, Poni, a răspuns că el nu dispune de organe de execuție, dar aprobă orice măsuri de constrângere spre a fi adusă la îndeplinire hotărîrea Sf. Sinod, fără însă să fi supus spre semnare Suveranului un decret pentru revocarea celui caterisit din scaunul mitropolitan. In locul lui Ghenadie se numește printr'un decret, semnat de rege, dar împotriva dispozițiilor legei, un triumvirat, compus din Mitropolitul Moldovei și Episcopii Dunării-de-jos și al Argeșului, ca să gireze afacerile eparhiei mitropoliei Ungro-Vlahiei până la împlinirea vacanței. Mitropolitul Ghenadie este ridicat cu forța de polițiști din ordinul procurorului Curții de Casație, Sărățeanu și transportat într'o trăsură, sub escortă, până la mânăstirea Căldărușani. Acolo, mitropolitul caterisit, este închis într'o chilie și pus sub pază. Atât conservatorii — afară de elementele junimiste — cât și Nicolae Fleva, au convocat mai multe întruniri de protestare. Take Ionescu, Nicolae Filipescu și N. Fleva au ținut mai multe cuvântări, care au avut un mare răsunet în țară.

Titu Maiorescu spune în articolul „Sub noul regim liberal" :

„Cu atât mai energic se desfășoară agitarea celorlalți conservatori, mai ales prin neobosita activitate a d-lor Take Ionescu și Nicu Filipescu".

www.dacoromanica.ro

„La 26 Octombrie conservatorii țin o nouă întrunire publică, în care d. Take Ionescu ceteste o petiție a locuitorilor bucureșteni către rege pentru ca să se facă dreptate Mitropolitului obijduit“ [1]).

In urma acestor frământări guvernul Sturdza a fost nevoit să demisioneze și la 11 Noembrie 1896 s'a format un guvern dizident liberal sub președinția lui P. S. Aurelian cu misiunea de a aplana conflictul mitropolitan, și care s'a bucurat atât de sprijinul partidului liberal, cât și de acela al partidului conservator de sub sefia lui Lascăr Catargi.

Ca să se poată aplana conflictul era nevoe de demisia fostului mitropolit-primat ; iar ca să se poată obține această demisie trebuea să i se dea celui ce fusese ungisit, o reparațiune morală. Ghenadie asculta toate propunerile, dar refuza în termeni hotărîți să-și dea demisia în mâinile guvernului Aurelian.

Trimis în misiune, la Căldărușani, ca împuternicit al guvernului, ministrul cultelor și instrucțiunei publice, Mârzescu, acesta a constatat rezistența îndârjită a prelatului prizonier. S'a propus atunci ca demisia lui Ghenadie să fie încredințată lui Lascăr Catargi. Acesta, în urma apelului ce i l-a adresat regele Carol I și a demersului ce l-a făcut primul ministru, P. S. Aurelian, a acceptat să contribue prin toate mijloacele la restabilirea liniștei în sânul bisericei și în țară. El s'a consultat și cu Take Ionescu căruia i-a comunicat apelul regelui. Take Ionescu a propus ca Sinodul, după ce condamnase pe Ghenadie, să revină asupra hotărârei sale și să recunoască nevinovăția înaltului prelat ; iar, odată îndeplinit acest act de justiție, mitropolitul primat să-și dea demisia. Take Ionescu a contribuit la aplanarea acelei grave crize bisericești. El a trimis pe fratele său, Victor, la mânăstirea Căldărușani, unde se afla mitropolitul Ghenadie, ca să obțină demisia înaltului prelat. Liniștea s-a restabilit în Biserica noastră prin spiritul împăciuitor al lui Take Ionescu. Odată demisia semnată de Ghenadie, Regele Carol I a mulțumit lui Take Ionescu pentru „marile servicii ce le-a adus țării și dinastiei“.

Titu Maiorescu, ocupându-se de modul cum s'a obținut această demisie, scrie :

„Pe când ministrul de culte Mărzescu alcătuește în mod prealabil cu membrii Sinodului noua hotărîre, care să desființeze pe cea d'intâi, ministrul prezident Aurelian, neputându-se pune în raport parlamentar normal cu membrii opoziției agitătoare, fiindcă alegerea lui fusese împiedecată prin presiunile guvernamentale, se roagă de Lascăr Catargi să-l primească la sine acasă (Duminică, 1 Decembrie) pentru a se înțelege asupra condițiilor remiterii actului de demisie, iar ministrul de interne Lascăr, în bune relații colegiale cu d. Take Ionescu din cariera sa de avocat, îl întrebuințează și pe acesta la înlesnirea situației“ [2]).

Titu Maicrescu, adaugă într'o notă :

„Se pare însa ca a dat (mitropolitul Ghenadie) și d-lui Fleva o demisie. Vezi asupra acestei încurcaturi și asupra confuziei cu condițiile împacarei scrisoarea raposatului Vasile Lascar catre Take Ionescu dela 20 Aprilie 1900, publicata în biografia lui V. Lascar de M. Theodorian-Carada (București, Tip. profesionala, 1913, pag. 135 și urm.)

Nu este exact că Ghenadie a dat și lui Nicolae Fleva o demisie.

„Incurcăturile și „confuziile“ de care pomenește Titu Maiorescu în

---

[1]) Titu Maiorescu, *Discursuri parlumentare*. IX. Sub noul regim liberal, Vol. V, (1895—1899). București. Cartea Românească. 1915.

[2]) Titu Maiorescu, op. cit. p. 30.

www.dacoromanica.ro

jurul acelei dramatice afaceri sunt explicabile de oarece nimeni din cei cari au jucat rolul principal în obținerea demisiei, n'au putut spune adevărul întreg din cauze foarte explicabile. După povestirea lui Victor Ionescu și care a fost în parte confirmată de însuși mitropolitul Ghenadie, cu prilejul unei vizite ce i-a făcut autorul acestei cărți la mânăstirea Căldărușani, după mai mulți ani dela acel incident dramatic, iată în ce împrejurări s'a petrecut acest fapt :

Lascăr Catargi comunicase în primele zile ale lunei Decembrie 1896 lui Take Ionescu și celorlalți fruntași conservatori, convocați la el acasă, că dorința arzătoare a regelui Carol este ca să fie cât mai repede aplanat conflictul bisericesc și în acest scop suveranul a repetat apelul său, ca în interesul superior al țării și al dinastiei, el să facă toate demersurile pentru a obține demisia lui Ghenadie. Cum Ghenadie refuzase de mai multe ori să-și dea demisia, Lascăr Catargi a întrebat pe cei prezenți, dacă n'au o altă propunere de făcut, care să dezlege acest „nod gordian".

Take Ionescu a răspuns că expresiunea de „nod gordian" este foarte nimerită și el nu vede o dezlegare decât prin alte mijloace ; iar pentru asemenea misiune ar trebui un om energic, hotărît și abil. „Cunosc pe cineva care ar întruni aceste însușiri, dar nu știu dacă ar primi, — a declarat Take Ionescu".

El a pronunțat numele fratelui său. Victor.

Lascăr Catargi a stăruit apoi ca Victor Ionescu să accepte această misiune. Și într'o noapte viforoasă de Decembrie, Victor Ionescu, întovărășit de un om credincios, G. fost sergent în escadronul din care a făcut parte ca ofițer de cavalerie, a pornit spre Căldărușani cu o sanie. Victor Ionescu avea la sine textul demisiei, redactată de fratele său, Take, care urma să fie semnată de mitropolitul Ghenadie. Ajunși la poarta mânăstirei Căldărușani, pe la orele două din noapte, cei doi trimiși, pătrunzând în curte, au întrebat pe călugării ce se aflau acolo unde doarme mitropolitul Ghenadie, de oarece au o veste importantă să-i aducă. Călugării aceia au condus pe nocturnii vizitatori în dreptul camerei unde dormea Ghenadie, îmbrăcat în rasă, împreună cu doui mdnachi păzitori.

— „Inalt Prea Sfinte, i-a spus V. Ionescu, deșteptând pe Ghenadie, viu cu o poruncă pe care trebue sa o execut. Veți fi restabilit în drepturile ce vi se cuvin ; dar trebue sa semnați actul acesta. Orice opunere ar fi zadarnica și ar agrava situația I. P. S. Voastre. Mai târziu vă veți convinge ca ceia ce se petrece aci, a fost în binele Bisericei și al Țarii".

Ghenadie a semnat atunci demisia. A doua zi ea a fost dată lui Lascăr Catargi, care a și încredințat-o regelui Carol I în audiența ce a avut-o d. a. la Palat.

www.dacoromanica.ro

CAPITOLUL VI

PROBLEMA NAŢIONALĂ

CĂLĂTORIILE LUI TAKE IONESCU IN ARDEAL. — CHESTIA NAŢIONALITĂŢILOR. — DEZMEMBRAREA AUSTRO-UNGARIEI. — AJUTOARELE DATE DE TAKE IONESCU BISERICELOR, ŞCOALELOR, COMITETELOR POLITICE ŞI ZIARIŞTILOR DIN ARDEAL.— DECLARAŢIILE CONTELUI KALNOKI.— CHESTIA RENTEI ŞCOALELOR BISERICEI SF. NICOLAE DIN BRAŞOV. — DESTĂINUIRILE LUI D. STURDZA. — AMENINŢĂRILE CONTELUI SZECZEN. — O CONVORBIRE CU BARONUL BANFY IN 1896. — PENTRU ROMANII DIN MACEDONIA.

Take Ionescu, care cetise numeroase cărţi şi documente privitoare la românii din Ungaria şi la problema naţionalităţilor din imperiul habsburgic, a voit să cunoască de-aproape viaţa fraţilor noştri de peste Carpaţi şi în acest scop a întreprins mai multe excursii. Ca turist el a cutreerat munţii Carpaţi, oraşele, târgurile şi satele Ardealului, Banatului şi cele din ţinuturile zise „ungurene".

Adeseori prin munţii Bârsei, ai Sibiului, ai Retezatului şi ai Haţegului, Take Ionescu a stat de vorbă cu ciobanii români despre viaţa lor pastorală şi a ascultat cântecele şi povestirile lor. El a vizitat satele româneşti de peste munţi şi a fost găzduit de preoţii, sau fruntaşii lor. I-au plăcut casele gospodăreşti ale românilor şi a avut o deosebită consideraţie faţă de preoţii români, fie ortodoxi, fie uniţi, care, în toate împrejurările au ştiut să fie îndrumători sufleteşti ai poporului nostru şi au îndeplinit în modul cel mai conştiincios misiunea lor culturală şi naţională.

Vorbind de clerul ortodox din Ardeal, Take Ionescu îi aducea elogii într'un discurs pronunţat la Cameră, în ziua de 31 Martie 1900:

„Eu merg prin munţi; ţiu la această placere. De câte ori m'am scoborât într'un sat foarte simplu şi am vazut familia popei, casa popei, pe popa de-acolo, m'am umplut de mândrie şi nu m'am putut întoarce decât cu o adânca impresiune despre acel cler tot ortodox şi tot românesc...

„Noi cu toţii avem un mare cusur în cultura noastra: cunoaştem prea puţin istoria neamului nostru, cunoaştem şi mai puţin istoria vecinilor noştri. Sunteţi mulţi aci, în această Cameră, care cunoaşteţi foarte bine istoria Franţei şi a Germaniei, şi cunoaşteţi mai puţin istoria Românilor; şi sunteţi şi mai mulţi, care cunoaşteţi istoria tuturor ţarilor din occident şi care de-abia aveţi o idee vagă despre istoria Poloniei şi a Ungariei.

Este o mare lipsă aceasta, în cultura noastra naţionala. Pentru cine-i place însa sa pătrundă tainele veacurilor trecute, pentru acei care nu cred ca România s'a înfiinţat ca o colonie australiană, un fel de Melbourne, sau Sidney român, de la 1821; sau dela 1848, pentru cei care ştiu că acest neam de 18 veacuri locueşte aci şi ca a avut istorie, când nescrisă, în vremurile vechi, când scrisa în timpurile mai noui, pentru cei care cetesc această istorie şi în vârfurile munţilor şi la izvoarele râurilor, pentru toţi cei cari ştiu ca

www.dacoromanica.ro

separațiunile politice dintre diferitele parți locuite de Români nu au fost nici odata și separațiune culturala și ca viața sufletească a fost așa de legata între Românii de aici și cei de dincolo, în cât una nu se înțelege fara cealalta, cestiunea de la Brașov este ca acele fosile infime pe care le găsești într'un strat geologic, ultim rest al unei întregi vegetațiuni. Este ultimul fosil al legaturei acesteia seculare așa de închegate în cât nimic nu o poate desface; da, nimic nu putea desface viața Românilor de aci de viața Românilor din Ungaria.

„Citeam acum 3 4 zile o carte pe care v'o recomand tuturor, este cartea unui scriitor, de Bertha, având ca titlu: *„Românii și Maghiarii în fața istoriei"* [1]) scrisa după documente ungurești, luând punctul de plecare curat unguresc.

In partea 1-a veți gasi ridicola teorie a lui Rössler, devenita și mai ridicola de când a fost împodobită și readusa în discuțiune de Rethi.

Partea a 3-a: „Românii în serviciul reacțiunei", titlul singur ne spune în destul ce este. Dar foarte interesanta este partea a doua, pe care eu mai-mai aș primi-o căci veți vedea ce bine se pune în lumină, chiar pentru publicul din occident, cum și în epoca Huniazilor și în epoca lui Radu Șerban și în a lui Petru Rareș și în a lui Mihai Viteazul, pâna chiar și în epoca lui Brâncoveanu, cum este legata istoria noastra de istoria vecinului; cum nu poți cunoaște istoria unuia, fara istoria celuilalt..."

DESMEMBRAREA AUSTRO-UNGARIEI

Take Ionescu a prevăzut desmembrarea Austro-Ungariei. In 1891 el scria în „Românul":

„Monarhia habsburgică, împărăția atâtor limbi, trebuea să treacă și trece, prin perioada de dezagregare, ca să se lase diferitelor naționalități putința unor vieți naționale".

Take Ionescu întrevedea, apoi, desfășurarea celuilalt proces politic: agregarea naționalităților din această monarhie condamnată pieirei: *„Agregarea însă a aceloraș naționalități pe alte baze este o operă necesară".* Mai era un singur mijloc de salvare pentru monarhia austro-ungară: sistemul federativ ca să evite catastrofa.

„Și de aceia Austria pașește cu pași repezi pe drumul confederațiunii.

In Ungaria, de sigur; procesul grație îndărătniciei și prezumțiunii maghiare este mai încet. Cu voie, sau nevoie însă, el se va îndeplini. Ungaria trebue să devie un stat federativ, *sau să piară.* Pierind, ea va putea târâ, nu tăgăduim, în acel cataclism, și pe alții, dar o a treia soluțiune nu-i este posibilă".

Așa dar, după opiniile lui Take Ionescu din 1891, Austro-Ungaria, cu organizarea sa politică de-atunci; cu miopia celor de la Ballplaz; cu îndărătnicia și îngânfarea celor din Budapesta; cu politica de maghiarizare forțată a naționalităților din Ungaria, era condamnata dezagregării și n'avea alt mijloc de scăpare de cât să se transforme într'un stat federativ în jurul „Coroanei":

„In monarhia habsburgică cimentul este găsit: coroana va continua de a fi legatura dintre diferitele naționalitați, ce s'ar fi dezagregat și se dezagregeaza, din vechea împarație unitara".

Tratând apoi chestiunea misiunei poporului român în Orient ca factor al civilizației, Take Ionescu contesta Ungurilor dreptul de a îndeplini ei această misiune. Iată ce răspundea el lui Kallay din Budapesta, într'un articol publicat în acelaș ziar „Românul" din 11 Ianuarie 1891:

„Acum câțiva ani, d. de Kallay spunea la Pesta că coroana Sf. Ștefan avea o mare misiune de împlinit: ea trebuea sa fie legatura dintre Occidentul cel cult și sud-răsaritul înca incult al Europei.

D. de Kallày avea dreptate. Intre Occidentul civilizat al batrânei Europe și Sud-

[1]) A. de Bertha, *Magyars et Roumains devant l'histoire,* Paris. 1899.

www.dacoromanica.ro

Orientul înecat d'a se civiliza, este o prăpastie. Prapastie firească, când îți amintești ca atâtea veacuri Sud-Orientul n'a avut alta menire de cât sa slujească de zid de apărare contra navalirii aziatice, zid, la adapostul caruia a putut sa se desvolte in liniște și sa propașcasca Europa apuseana.

In vremurile noastre Sud-Orientul, redeșteptat la viața, aspira din toate puterile către lumina dela apus și cum distanța dintre el și apus este prea mare, un intermediar, o oglinda reflectoare este desigur și de folos și necesara. D. de Kallày însa se înșela, când credea ca poporului maghiar îi incumba aceasta înalta misiune.

Strain prin limba și origine de toate națiunile europene, strain prin religiunea de toate popoarele orientale, strain prin organizațiunea sa sociala de toate națiunile esențialmente democratice ale rasaritului, devenit odios naționalităților prin necumpanita și am putea zice sinucidala politica de maghiarizare violenta, ce el a crezut de nevoe sa inaugureze înnauntru, poporul maghiar, cu toate marile și netagaduitele lui calitați cetațenești, nu are niciuna din însușirile indispensabile pentru rolul de apostol.

Nu tagaduim poporului maghiar rolul de antegarda a Europei apusene în contra panrusismului, rol pe care nu-l poate îndeplini de cât împreuna cu noi și de acord cu noi, cum l-a împlinit și alta data contra Turciei, atunci când el era antegarda și noi sentineta înaintata, dar rolul de apostol, de purtator al culturei apusene în Sud-Orientul Europei, o deaproape studiere a calitaților și cusururilor poporului maghiar va dovedi oricarui observator imparțial, ca nu-l poate jucà.

Alta este situațiunea noastra.

Nu numai că noi suntem și mai mulți și mai bine situați de cât maghiarii, dar pe noi totul ne chiama la aceasta ursita".

Previziunea lui Take Ionescu din 1891 privitoare la dezagregarea Austro-Ungariei preocupa și pe unii oameni politici maghiari. Nerezolvând chestia naționalităților, dintr'un punct de vedere politic conform intereselor generale ale monarhiei dualiste habsburgice, o parte dintre conducătorii Ungariei, recunoștea că statul respectiv poate să fie amenințat de mari primejdii.

Iată ce spunea baronul I. F. Eötvös, ministrul cultelor și al instrucțiunii publice, în primul guvern maghiar:

„Dacă patria noastra e într'adevar amenințata de primejdie prin mișcarea naționalităților, daca exista într'adevar factori puternici care lucreaza pentru destramarea statului nostru, daca puterea de atracțiune a identității naționale e pentru unii din concetațenii noștri mai puternica de cât legatura cu care a înlanțuit o milenara împreuna — viețuire pe toți cetațenii acestei patrii, atunci putem fi și noi încredințați, ca în astfel de împrejurari puterea, pe care o da guvernului chiar cel mai desavârșit mecanism administrativ, se dovedește ca insuficienta pentru protecțiunea statului și atunci nici unitatea de limba, chiar daca aceasta unitate s'ar pune în executare pâna la cele din urma autorități, pâna și în procesele-verbale ale comunelor și nici uriașa armata de funcționari *nu vor fi în stare să susțina unitatea țarii.* Impotriva unor primejdii ca acestea se cer alte mijloace; iar eu nu cunosc de cât *unul singur*, care e în stare a raspunde acestei chemari. El consista în aceea, ca noi sa satisfacem *cererile legitime ale diferitelor naționalități* din patria noastra și sa înlaturam astfel din cale cauzele, cari pricinuesc mișcarea naționalităților [1])".

Aceste vederi juste și recomandațiuni chibzuite n'au fost luate în serioasă considerație de cei cari au condus destinele Ungariei după 1868.

Eugen Brote, un fruntaș al românilor din Ardeal scria în 1895:

„Politica maghiară fața de români s-a schimbat — ce e drept — dela 1868 încoace, *dar din rău în mai rău.* Apasarea mai blânda dela 1868 s'a înasprit din ce în ce mai mult și a luat în urma dimensiuni, cari au pus în joc existența neamului românesc și au aprins întreaga românime [2])".

Apoi, în rezoluția Adunării Naționale române din Sibiu, de la 28 Noembrie st. n. 1894, se spunea:

— „V. Adunarea condamnă și de asta data politica guvernului, care în numele „ideii

[1]) Iosef Freiher v. Eötvös, Die Nationalitätenfrage Pesta, 1865, M. Rarh.

[2]) Un memoriu politic. — Chestiunea Româna în Transilvania și Ungaria, de Eugen Brote, p. 164. București, 1895.

www.dacoromanica.ro

de stat național maghiar", ignorând chiar și puținele drepturi garantate prin legea de naționalități, cauta a ne împiedica în desvoltarea noastra prin legi nouă, cum sunt legile școlare, proectele de legi bisericești, legea pentru colonizari, și altele, prin care el tinde la extirparea naționalităților". [1])

In anul 1892 studențimea română din București a întocmit un memoriu asupra suferințelor ce le îndură românii din Ungaria pe care l-au trimis tuturor Universităților din Europa. Studențimea maghiară publicând un răspuns la acest memoriu, studenții români din Ungaria au dat o replică foarte documentată. In urma incidentelor grave petrecute în Ardeal, din cauza memorandum-ului ce trebuia să fie predat de o delegațiune a românilor, în frunte cu Rațiu, împăratului Franz Iosif, la Viena, studențimea română din București a început să agite chestia națională și un memoriu a fost redactat de d-nii Em. Antonescu și A. M. Eliescu spre a fi trimis la Berna. In gara Predeal — stațiunea de frontieră româno-ungară — delegația studenților noștri, care trebuia să plece la Berna, a fost suspectată de autoritățile maghiare. Asupra studentului Stanislas Cihoski s-a găsit memoriul, în manuscris, pe care ungurii il-au confiscat. Atunci delegația studenților a plecat la Sinaia, de oarece nu putea să se ducă la Berna fără memoriu. Em. Antonescu s-a prezintat — în numele delegațiunei studențimei — lui Take Ionescu și după ce i-a povestit incidentul întâmplat în gara Predeal, l-a rugat să redacteze memoriul. Bucuros Take Ionescu a dictat un memoriu în care a expus, în termeni clari și elocvenți, situația fraților nostri din Ungaria. Intr'o conferință ținută la Ateneul Român din București, în 1929, d. Aureliu M. Eliescu, a povestit acest incident în modul următor :

„Am scris un memoriu la care pentru a fi drept, trebue să recunosc că cea mai mare parte era lucrata de Nolica Antonescu; pentru a avea o buna limbă franceza ne-am adresat la Bonifaciu Florescu. Bonifaciu era un adevarat savant, dar ramasese un boem incorigibil. Nu lucra decât silit, și când te țineai de capul lui. Cu mare greutate, la Calimanești, am reușit sa avem manuscrisul gata.

Am plecat prin Predeal; la gară la Predeal, singurul care a fost cercetat cu tot dinadinsul a fost Stanislas Cihosky la care era manuscrisul. Și Ungurii l-au luat. Atunci Nolică s'a întors la Sinaia. Și Take Ionescu, care era ministru, i-a dictat memoriul pe care noi l-am prezentat la Berna.

Era pe tron Regele Carol I, eram în Tripla Alianța și Taka Ionescu, care era nu numai tânar dar și puțin iubit între boerii de la guvern.

Și totuși n'a ezitat sa riște cariera sa politica, pentru a sluji idealul național". [2])

CE A FACUT TAKE IONESCU PENTRU ROMANII DIN ARDEAL

Inainte de Unirea Principatelor române, guvernele din București și Iași trimiteau ajutoare, în „galbeni", unor instituții culturale românești din Ardeal. Pe baza unor drepturi speciale guvernul din București recunoscuse în anul 1859 plata unei „despăgubiri" anuale cuvenite Bisericei Sf. Nicolae din Brașov. Acele drepturi decurgeau din niște donațiuni făcute în veacurile trecute Bisericei Sf. Nicolae din Brașov de către domnii Țării Românești. De la 1859 guvernele române au plătit regulat despăgubirile, — sumele fiind prevăzute în bugetul statului, până în anul 1875 când guvernul ungar printr'o ordonanță ministerială a oprit bisericile și școlile române din Ungaria să mai primească ajutoare de la State

[1]) «Tribuna" N. 245 din 17/29 Noembrie 1894.

[2]) *Take Ionescu*, Conferința ținuta la Ateneul Român din București. Tip. ziarului „Universul". 1929.

www.dacoromanica.ro

și Domni străini. Biserica Sf. Nicolae din Brașov vizată prin acea ordonanță a înaintat un memoriu mitropoliei din Sibiu în care a făcut cunoscut că ea are drepturi vechi recunoscute și de aceea nu poate să ia în considerație ordonanța guvernului din Budapesta. Memoriul a fost dus la Mitropolia din Sibiu de o delegație compusă din profesorul Meșotă și comerciantul Popovici, — ambii români din Brașov. Mai târziu ministrul Szel a recunoscut că memoriul acesta a existat, dar mitropolitul român din Sibiu nu l-ar fi înaintat guvernului.

Cum s-a plătit anuitatea bisericei Sf. Nicolae până la 1875 de guvernul român ? După cererea guvernului austriac, prin consulat. Așa au fost plătite anuitățile în anii 1868, 1869, 1870, 1871, 1872, 1873 și 1874.

După ordonanța ministerială maghiară anuitatea tot s-a plătit. In anul 1883 Parlamentul ungar a votat o lege (legea XXX) prin care s-a interzis bisericilor și școalelor din Ungaria să mai primească, sub orice nume sau titlu, ajutoare de la vre-un guvern, sau Domn străin, sub sancțiuni severe. Așa dar, ordonanța din 1875 a fost transformată în legea XXX, în anul 1883.

Totuși și după intrarea în vigoare în Ungaria a acestei legi, anuitățile s-au plătit printr'o altă modalitate Eforiei Bisericei Sf. Nicolae din Brașov; dar niciun ajutor nu s-a mai dat celorlalte Biserici și școli românești din Ardeal, până în anul 1891, când a fost numit ministru al instrucției publice și cultelor, Take Ionescu.

Take Ionescu a reintrodus vechiul obicei de a ajuta bănește bisericile și școlile din Ardeal, — cu toate că știa reaua dispoziție față de Românii din Ungaria a guvernelor din Budapesta. Ajutoarele acestea au fost date, unele, sub titlul de *subvenție*, — pentru școli și biserici — și altele, secrete, diferitelor instituții, asociații, ziare, comitete politice, sau persoane, care meritau să fie sprijinite în interesul cauzei naționale. In anul 1894 Take Ionescu fixase pentru școlile și bisericile din Ardeal o subvenție anuală de 150.000 lei.

Despre aceste ajutoare consiliul de miniștri n'a avut cunoștință. După doui și jumătate Take Ionescu a comunicat lui Lascăr Catargi modul cum a înțeles să vină în ajutorul fraților noștri din Ardeal. Om cu simț politic și bun român Lascăr Catargi a aprobat tot ceeace făcuse Take Ionescu fără știința sa.

In anul 1894 ungurii se agitau si cereau guvernului lor să intervină cu toată energia la București în sensul ca guvernul din care făcea parte Take Ionescu, să înceteze de a mai trimite ajutoare și subvenții școalelor și bisericilor românești din Transilvania si să renunțe definitiv la „exploatarea" (?) chestiei naționalităților din imperiul austro-ungar.

O parte din presa maghiară ataca atât pe Kalnoky, ministrul de externe al monarhiei habsburgice, cât și pe contele Goluchowski, ministrul Austro-Ungariei din București, pentru că nu îndrăzneau să „bată din picior" guvernului român.

Sub presiunea opiniei publice maghiare guvernul Wekerle a intervenit, la Viena, pe lângă contele Kalnoky, cerând să se facă demersurile impuse de interesele Ungariei și ale monarhiei dualiste, la București. Ministrul Kalnoki a invitat guvernul din Budapesta să ducă o politică mai puțin nervoasă și i-a atras atenția că România nu poate fi supărată de oarece face parte din Tripla Alianță.

Atunci guvernul Wekerle a pus la cale o lovitură împotriva lui

www.dacoromanica.ro

Kalnoky. El a însărcinat pe Albert Berzeviczy să interpeleze pe ministrul de externe al monarhiei, în ședința din 7/19 Septembrie 1894 a delegațiunilor, pe tema subvențiilor și ajutoarelor bănești trimise de ministrul român, Take Ionescu, bisericilor și școalelor românești din Ardeal, ca și pentru „alimentarea mișcărilor iredentiste daco-române".

Ca dovadă despre această manevră a guvernului Wekerle, îndreptată atât împotriva contelui Kalnoky, ministrul de externe al Austro-Ungariei, cât și împotriva lui Take Ionescu, ministrul instrucției publice și cultelor din București, o avem în destăinuirile făcute de Benedik Iancso, autorul broșurei *„Politica față de naționalități a lui Desider Banfy"*.

Iată ce spune Benedik Iancso în acea broșură :

„Opinia publica a observat, că unul din principalele cuiburi ale iredentismului e în București. A cerut în mod categoric ca ministrul de externe al monarhiei noastre să protesteze în contra agitațiilor din București. Guvernul maghiar de atuncea, așa zisul mare minister al lui Wekerle, a cedat presiunei opiniei publice maghiare și a rugat pe Kalnoky sa intervie cu energie.

Daca vr'odata mâna scrutatoare a istoriografului va putea sa aduca în publicitate documentele acelor schimbari de idei, care cu aceasta ocazie s'au purtat între contele Kalnoky și guvenul maghiar, toți vor fi uimiți ce om puternic a fost contele Kalnoky și ce biurou mititel a fost președenția consiliului de miniștrii maghiar, îndata ce a fost vorba ca punctele de vedere ale Statului național maghiar sa se afirme în relațiunile și referințele internaționale ale monarchiei noastre.

Trebue sa se recunoasca ca guvernului Wekerle nu i-a placut de loc situația de *«dilatorisch und ausweichend behandelt zu werden»* ce a afirmat Kalnoky fața de el. A decis deci, ca sa aduca pe Kalnoky în poziție penibilă în sânul delegațiunilor. Albert Berzeviczy l-a interpelat în ședința din Septembrie 1894 a delegației. Fondul interpelarii l'au constituit sumele trimise din București în Ungaria pentru alimentarea mișcarilor iredentiste daco-române"

La această interpelare contele Kalnoky, ministrul afacerilor străine al Austro-Ungariei, a răspuns :

„In ceea ce privește suma de 525.000 mii de lei înscriși în bugetul României pentru ajutoare la școalele și bisericile române, ministerul declara ca are cunoștința de aceasta; însa fondurile nu sunt lasate la dispoziția guvernului, ci supuse regulelor contabilității. Cea mai mare parte din aceasta suma, adica 380.000 de lei, este cheltuita în favoarea românilor din Macedonia și toate școalele și bisericile sunt subvenționate de România.

Guvernul turcesc are cunoștința de acest fapt.

„Restul este distribuit școalelor și bisericilor din Transilvania; însa dupa declarațiunile guvernului român, ajutoarele se acorda numai școalelor, care fara ele ar fi fost nevoite sa se închida. [1])

„Așa dar guvernul nostru are cunoștință de ajutoarele bănești date de guvernul român școalelor și bisericilor din Transilvania, dar numai acelor școli, care altfel s'ar închide și numai acelor biserici, care fară asemenea ajutoare ar trebui sa fie închise".

El a adăugat că *„Liga Culturală"* din București dispune „de fonduri mari pentru propaganda iredentă și daco-romană".

Declarațiile contelui Kalnoky au provocat senzație în București și nemulțumire la Budapesta. Dim. Sturdza, — șeful partidului liberal — a interpretat declarațiile contelui Kalnoky în sensul că guvernul conservator, din care făcea parte Take Ionescu, trimițătorul de fonduri, cunoscute și necunoscute, în Transilvania, ar fi... sprijinit de guvernul din Budapesta !...

Dimitrie Sturdza, cu toate că era naționalist, din spirit de opozi-

---

[1]) Contele Kalnoky — e necesar să spunem aceasta, spre a justifica „toleranța" ce a manifestat în aceasta chestiune delicată a subvențiilor și ajutoarelor date de guvernul român, prin ministrul instrucțiunii publice, Take Ionescu, — nu era de origina maghiară. Nascut în Ungaria. dar stabilit multa vreme în Austria, Kalnoky era un om civilizat și nu se împacă cu spiritul exagerat sovinist al maghiarilor.

www.dacoromanica.ro

ţie a început apoi să agite în întruniri publice şi în presa partidului liberal, chestia naţională, pe o temă foarte ciudată, care numai bine nu a făcut, în acea epocă, cauzei fraţilor noştri de peste Carpaţi.

Iată ce „destăinuiri" a făcut D. Sturdza, în cuvântarea ce a pronunţat la întrunirea publică din sala „Orfeu" din Bucureşti în ziua de 25 Septembrie 1894:

„Daca guvernul lui *Ioan Brătianu* ar fi îndraznit sa dea un ban Românilor de dincolo, ca sa-i ajute în sărăcia lor, s'ar fi ridicat în Buda-Pesta un strigat înfricoşat, nutrit prin denunţari din Bucureşti. Guvernul boeresc dă astazi deschis şi cu ştirea Maghiarilor bani, şi Maghiarii deabia deschid gura, iar miniştrii în Buda-Pesta scuza şi descarca pe guvernul român de orice culpa, de orice acuzare ca este necredincios. Eata ce a zis contele Kalnoky în delegaţiuni în aceasta privire: — „Se dau bani la şcoli şi la biserici din Transilvania, dar, dupa a guvernului asigurare formala, numai la şcoli care altfel s'ar închide şi numai la biserici care nu s'ar putea cladi sau ar trebui sa fie închise".

Aş voi sa ni se arate la ce şcoli sau dat bani ca sa nu se închida, şi care biserici sau cladit, sau s'au reparat cu ajutoare date de guvernul din Bucureşti.

Contele Kalnoky disculpa pe guvernul din Bucureşti pentru banii daţi la Românii de dincolo de Carpaţi, dar *acuza pe Liga Culturala de aci, că „ea dispune de mijloace foarte însemnate"*, şi fireşte ca cu aceşti bani se face propaganda irredenta şi daco-romana. Contele Kalnoky ştie pâna la ban, prin comunicarile ce i le-a facut guvernul nostru, toţi banii cum s'au cheltuit. Domnia-sa ştie d. e. ca în anul 1893-94 preotul Voina din Braşov a ridicat asupra articolului 82 din bugetul Instrucţiunii publice, cu mandatul nr. 169, suma de 58.500 lei şi cu mandatul nr. 1595 suma de 90.000 lei; ca d. Diaconovici, actualul director al *„Dreptaţii"* şi fost redactor la *„Rumänishe Revue"*, a ridicat în acelaş an şi asupra aceluiaş articol din acelaş buget, cu mandatul nr. 8, suma de 2.000 lei şi cu mandatul nr. 7 suma de 40.000 lei. Aceste patru mandate dau suma de 190.000 lei. Domnia-sa ştie ca în anul 1894-95, din articolul 47 al bugetului Cultelor şi Instrucţiunii publice, s'a ridicat de preotul Voina din Braşov cu mandatul nr. 54, suma de 58.500 lei şi cu mandatul nr. 1.854 suma de 45.000 lei, precum şi d. Diaconovici, directorul *„Dreptaţii"*, cu mandatul nr. 4.543, suma de 5.000 lei. Aceste patru sume fac 110.000 lei. Totalul acestor opt condee din doi ani da 300.500 lei. Aceste cifre le cunoaşte şi contele Kalnoky, dar contele pe ministerul din Bucureşti nu se supara, ci toata nemulţumirea sa o arunca asupra Ligii Culturale, care, sunt sigur, ca decând există ea, de ani de zile, nu a dispus de o suma aşa de însemnata ca cea amintita. Ştiu maghiarii de ce s'a dat de guvernul din Bucureşti suma de 300.000 lei, şi de aceea nu se supara, nu se îngrijesc! Dar un singur leu dat de Liga, e o crima, în faţa lor, ca şi în faţa boerilor noştri! Sunt şi boeri în Liga, dar cei de capetenie, privegheaza numai, ca sa ştie ce se petrece!"

Aceste declaraţiuni au produs în opinia publică românească din România şi din Ardeal o dureroasă impresiune. Dimitrie Sturdza precizase în cuvântarea sa de la „Orfeu", sumele de bani şi numerile mandatelor trimise de Take Ionescu în 1893—94 părintelui Voina din Braşov, parochul bisericei Sf. Nicolae; dr. Diaconovici, pe-atunci directorul ziarului „Dreptatea"; dr. Aurel Mureşanu, directorul *Gazetei Transilvaniei* şi de legăturile ce ar fi existat între guvernele din Bucureşti şi din Budapesta şi care ar fi avut — după dânsul — o singură explicaţie: înmormântarea chestiei noastre naţionale!...

După cum am spus Take Ionescu, ca ministru al instrucţiei publice în guvernul conservator, a trimis, nu numai mandatele postale, citate de D. Sturdza, cu numărul, sumele şi numele persoanelor cărora au fost adresate; dar sume mari şi altor instituţii, comitete politice, ziare, publicişti, studenţi.

Nu toate acele sume de bani au fost trimise prin mandate postale. Pentru presa românească de peste munţi găsise o formulă ingenioasă: însărcinase pe un ziarist ardelean să întocmească cărţi didactice pentru şcoalele noastre din Macedonia, dar ziaristul primea, în realitate, sume mari de bani care erau destinate ziarelor româneşti din Ungaria, fie spre a acoperi cheltuelile lor, fie spre a achita amenzile, la care erau condamnate de justiţia maghiară. Pentru anumite misiuni delicate el avea la dis-

www.dacoromanica.ro

poziție câțiva „agenți secreți", recrutați dintre partizanii săi cei mai devotați, cari erau trimiși în diferite localități din Ardeal.[1])

In timpul acesta agitația în Ungaria continua. Ministrul de interne, în vara anului 1894 a trimis un „comisar regesc" în Ardeal, ca să afle informații precise dela unii dintre fruntașii românilor, ce sume de bani s-au trimis din București de către Take Ionescu ziarelor, oamenilor politici, preoților și studenților. Despre rostul misiunei acelui „comisar regesc" Benedik Iancso, scrie în broșura sa :

„Opinia publica îngrozită a cerut măsuri excepționale, zorind trimeterea unui comisar regal în părțile ardelene. Ministrul de interne de atunci, ca sa opțină informații personale, a decis sa faca un turneu prin Transilvania, în vara anului 1894. Scopul i-a fost, cu ocazia acestui turneu, ca sa se pună în raport cu personagiile conducatoare mai moderate și cu judecata mai rece ale Românilor, spre a culege informații".

Rezultatul acelei călătorii de informații n'a dat niciun rezultat satisfăcător pentru guvernul din Budapesta.

Guvernul maghiar trimisese un agent al său și la București ca să supravegheze de-aproape activitatea lui Take Ionescu, ministrul instrucției publice și cultelor, a *Ligei Culturale*, a soc. *Transilvania*, ba chiar și a ministrului Austro-Ungariei, contele Goluchowsky, care era suspectat la Budapesta.

Acest agent politic al guvernului Wekerle a fost Horvath Gyula, care, a și dus o campanie energică în ziarul *„Magyar Hirlap"* împotriva contelui Goluchowsky. El trimisese numeroase rapoarte confidențiale primului ministru, Wekerle, privitoare la activitatea „anti-maghiară" a lui Take Ionescu ; precum și la relațiunile acestui membru al guvernului din București cu românii din Ardeal. Despre activitatea lui Horvàth Gyula, Benedik Iancsó scrie :

„Regretatul Harváth Gyula, pe baza impresiilor câștigate în timpul șederei sale în București, în vara anului 1894, a atacat sever în *Magyar Hirlap* pe Goluchowsky, ministrul monarhiei noastre în București, pentru pretinsa-i atitudine nepăsatoare și pentru disconsiderarea absoluta a intereselor maghiare în agitațiile din România.

Seriozitatea cu care se ocupase Horváth Gyula cu chestiunea naționalității române, i-a dat o importanța și autoritatea îndestulatoare, pentru ca opinia publica maghiara sa'și însușească vederile lui. Cu un cuvânt, în opinia publica maghiara și prin cercurile politice se produsese, în urma acestei campanii de presa, un curent ostil destul de puternic în contra lui Goluchowsky.

---

[1]) Unul din acești „agenți secreți" a fost și Al. Davila, — fiul dr. Davila, — fostul director general al teatrelor. Iată ce povestește Al. Davila în aceasta chestiune :

„Idealul lui Take Ionescu era înfaptuirea României Mari. Pentru atingerea unui scop așa de mare, trebuiau soldați, iar nu numai ofițeri și un general. Eu nu eram decât un simplu soldat în puternica oștire a lui Take Ionescu, dar eram și unul din cei mai activi agenți secreți ai lui. Nu el mă făcuse director al Teatrului Național, ci francofilul general Iacob Lahovary, care în scris, cu limba de moarte, mă lăsase moștenire lui Take Ionescu.

Il servii pe Take, până la ultimul moment, cum îl servisem pe Jaques timp de 20 ani. Rolul meu era obscur, dar ma amesteca în evenimente de stat stralucite. Indelunga pastrare a unei taine e o voluptate.

Alta data, abia plecasem dela el, unde găsiseam pe cineva, mă prinse din urmă Gheorghe (camardinerul sau de încredere) cari îmi spuse ca stapânul sau îmi dedea întalnire la 11 noaptea, într'o mica strada dosnică ; să ma fac că nu-l cunosc. Fusei punctual. Take veni drept la mine, îmi întinse un plic și șopti, scurt : —„ Sa pleci cu automobilul în zori de zi la Brașov, ca sa dai plicul asta lui popa Saftu".

Ziz și facut. Erau foarte mulți bani destinați „Gazetei Transilvaniei" și propagandei. Il cunoșteam bine pe popa Satfu (raposat, mi se pare, episcop militar). Probabil că l-au cunoscut și mulți dintre miniștrii de azi". („Dimineața" din 20 Iulie 1929).

www.dacoromanica.ro

Acest curent a venit perfect la socoteala lui Kalnoky, ca sa omoare doua muşte cu o lovitura. De mai multa vreme fusese nemulţumit de Goluchowsky, dar tocmai pentru motive opuse celora pentru care devenise impopular în faţa opiniei publice maghiare în urma atacurilor lui Horváth Gyula. Adevarul a fost însa ca Goluchowsky, a facut de mai multe ori atent pe Kálnoky, cât de necesar ar fi ca ministerul de externe sa intervina mai energic în Bucureşti, ca până acum. Aceasta concepţiune a lui Goluchowsky, n'a cadrat de loc cu sistemul lui Kálnoky, şi tocmai de aceea l'a sacrificat bucuros opiniei publice magiare.

A scapat de Goluchowsky, ba înca îndeplinind un lucru placut opiniei publice maghiare, dar şi mai placut lui însuşi, caci i sa dat ocazia, a întregirei legaţiuniei din Bucureşti cu Dumba, un român de origine, care chiar şi afara de aceasta calitate a fost o personalitate bine vazută prin cercurile bucureştene.

Nu ştiu sigur şi nici nu ma priveşte ce parte a avut Bánffy, ca dupa caderea lui Kálnoky, conducerea politicei externe a monarhiei sa se încredinţeze lui Goluchowsky, dar se poate constata şi din faptele de notorietate publica că în Bucureşti totul s'a schimbat imediat dupa ce Goluchowsky a luat conducerea politicei externe; întâi şi întâi Dumba a plecat din Bucureşti şi a venit Aehrenthal".

CHESTIA RENTEI ŞCOALELOR BISERICEI SF. NICOLAE DIN BRAŞOV

După retragerea guvernului Catargi în Octombrie 1895, guvernul care s-a format sub preşedinţia lui D. Sturdza a suspendat plata rentei cuvenită eforiei şcoalelor Bisericei Sf. Nicolae din Braşov, precum şi celelalte subvenţii date până atunci de fostul ministru al instnucţiei publice, Take Ionescu, unor şcoli şi biserici din Ardeal. In anul 1896, sub guvernul prezidat de P. S. Aurelian, s-a plătit renta eforiei bisericei Sf. Nicolae din Braşov; iar sub cel următor, prezidat de D. Sturdza, iarăşi nu s-a plătit renta, în cât Eforia Bisericei Sf. Nicolae a fost pusă într'o situaţie dintre cele mai grele.

Pe de altă parte, guvernul din Budapesta a intervenit pe lângă Mitropolia din Sibiu, că el nu poate tolera ca institute de cultură din Ungaria „să fie sub influenţa materială a unui stat străin", — adică a României; că „Biserica Sf. Nicolae şi prin urmare liceul din Braşov primeşte ajutoare din România", ba nu numai că le primeşte, dar „le cere cu insistenţă şi aceasta plictiseşte unele guverne, care nu vor să dea"...

In ziua de 18 Aprilie 1898 acelaş mitropolit a primit o altă adresă din partea ministerului cultelor şi instrucţiunii maghiar — ministru era Wlassics — în care se spunea, următoarele:

„Această ţinuta, strict oprită prin lege şi la mai multe provocari tainuita, căci mai multe institute de învaţământ din patrie le-a pus sub influenţa materială a unui Stat strain şi sub o asemenea influenţa a stat ani de zile, fară ştirea guvernului regesc unguresc, ne îndreptaţeşte ca faţa cu şcoalele în chestiune să se aplice cea mai stricta pedeapsa, coprinsa în art. de lege XXX din 1883, adică închiderea lor...

„Inainte însa de a face demersurile impuse pentru neexecutarea acestei dispoziţiuni, voesc sa dau posibilitatea şcoalelor centrale din Braşov, pentru mai departe subsistenţa, şi aceasta în modul urmator: să binevoeşti excelenţa ta să aduci acest rescript al meu la cunoştinţa senatului şcolar al consistorului archidiecesan, care dupa cum sunt informat, se va întruni în şedinţa cât mai în graba, şi a-i comunica că, faţă cu şcoalele în chestiune pentru ţinuta eforiei, care a călcat ordonaţiunea de oprire şi dispoziţiunile legei, şi institute din patrie, în mod ascuns le-a pus în dependinţa materiala de guvernul unui stat străin, pentru această ţinută am intenţiunea să aplic măsura cea mai aspra, de la care numai în acel caz m'aş abate, dacă senatul şcolar al consistoriului de sub preşedenţia excelenţei tale, interzicând, eforiei din Braşov, facultatea de a primi, sub orice nume şi sub orice titlu, ajutor de la guvern sau de la Domnitor străin va suplica la mine pentru ajutor de la Stat, spre scopul şcoalelor. In ce priveşte o asemenea suplică, pot asigura pe excelenţa ta, din capul locului, despre buna mea voinţa şi în legatura cu aceasta, despre aceea ca sa păstram neatinsa limba româna, ca limba de propunere, şi caracterul confesional al şcoalelor".

www.dacoromanica.ro

Din adresa de mai sus reese că guvernul maghiar amenința cu închiderea acestor școli, sau promitea funcționarea lor mai departe, condițional sub controlul ministerului instrucțiunii publice, care le-ar fi dat o subvenție oarecare.

In ziua de 28 Aprilie 1898, Take Ionescu a adresat o interpelare primului ministru, D. Sturdza, privitoare la chestia rentei școalelor române din Brașov.

El a imputat lui Sturdza că în urma destăinuirilor sale din trecut, guvernul maghiar a luat o atitudine și mai ostilă față de românii din Ardeal și a citit cele două acte ministeriale adresate Mitropolitului Miron Romanul din Sibiu prin care guvernul maghiar amenința cu închiderea școalelor și a bisericilor românești. Pe de altă parte refuzul guvernului Sturdza de a plăti renta cuvenită școalelor din Brașov — a declarat Take Ionescu — a creat o situație rea Bisericei Sf. Nicolae, de oarece de la 1896 și până la 1898, atât guvernul ungar, cât și guvernul român nu au făcut cunoscut Bisericei Sf. Nicolae că i s-a suprimat anuitatea; abia la 28 Noembrie 1898 guvernul român (Sturdza) a făcut o propunere celui maghiar în această chestiune, dar fără nici un rezultat.

Sub pretext că Take Ionescu ar fi săvârșit „un fals" afirmând că o adresă trimisă Mitropolitului Miron ar fi fost semnată de ministrul instrucției publice din Ungaria, Wlassics, sau că termenii „guvernul regesc" se referă la guvernul din Budapesta, iar nu la cel din București, D. Sturdza a cerut un răspuns baronului d'Aerenthal, ministrul Austro-Ungariei din București.[1]) Baronul d'Aerenthal a răspuns că documentele în chestiune n'au fost semnate de ministrul Wlassics; iar prin „guvernul regesc" s-a înțeles guvernul din Budapesta. De fapt, nu aceste amănunte interesă. Cele două adrese erau oficiale și deci guvernul ungar știa de ele.

In această chestiune Titu Maiorescu spune în *„Introducere istorică la discursurile parlamentare pentru timpul dela Octombrie 1895 până la Martie 1899"*[2]):

„La sfârșitul sesiunii trecute, dupa o interpelare a d-lui Take Ionescu desvoltată la Camera în ziua de 28 Aprilie 1898, se deșteptase din nou luarea aminte asupra relațiilor d-lui Sturdza cu guvernul unguresc. Era vorba de acea interpelare de amenințarea adresata Mitropolitului Miron din Sibiu de ministrul cultelor din cabinetul Baronului Banffy, d. Wlasici, în contra școalelor române dela Brașov, fiindca acestea, dupa „probele documentate procurate de catre guvernul regesc,' au primit pe ascuns subvențiune anuala", așa era zis în adresa acelui ministru dela 18 Aprilie 1898. D. Take Ionescu mai afirma ca și cu câteva zile înainte Mitropolitul ar fi primit o alta adresa[3]), în care se zicea ca „Biserica Sf. Nicolae și prin urmare liceul din Brașov primește ajutoare din România, ba nu numai ca primește, dar le cere cu insistență și aceasta *plictisește* unele guverne (adică guvernul d-lui Sturdza) care nu vor sa dea".

După ce pomenește de acuzația de fals, lipsită de seriozitate, formulată de primul ministru de atunci, D. Sturdza, împotriva lui Take Ionescu, Titu Maiorescu, presupunând că ar fi fost vorba de „interpretări greșite", recunoaste că, în fapt, atacul lui Take Ionescu era perfect îndreptățit și greutatea ce apasă asupra politicei lui Sturdza „rămâne aproape aceiaș".

---

[1]) Nota din 10/22 Iulie 1928; 15. 219.

[2]) „Convorbiri literare" N. 5. Mai 1915, An. XLIX p. 490 și urm.

[3]) Această adresă a fost semnata de prof. Benedick Iancso, care a colaborat la lucrarea *„Die Österreichisch-ungarische Monarhie în Wort und Bild"*, publicata sub auspiciile arhiducelui Rudolf și apoi a fost numit de baronul Banfy în administrația centrala (secția informațiilor) a ministerului instrucției publice, find considerat ca bun cunoscător al chestiei școalelor și bisericilor românești din Uugaria.

www.dacoromanica.ro

„Procedarea e cu atât mai stranie, cu cât în fapt recunoscând cele doua erori de interpretare explicate mai sus, acuzarea formulata de d. Take Ionescu, cum am zis, ramâne întemeiata în partea ei esenţiala. Modul de aparare al d-lui Sturdza şi al organelor sale cauta sa produca confuzie între doua lucruri deosebite: între subvenţiunea, care se da ostensibil bisericei Sf. Nicolae şi şcoalelor române din Braşov, oficial trecuta în bugetul Statului şi provenita din anume legi, şi între ajutoarele băneşti, pe care unii miniştri, în deosebi d. Take Ionescu, le mai dadeau pe sub mâna pentru alte scopuri din Transivania.

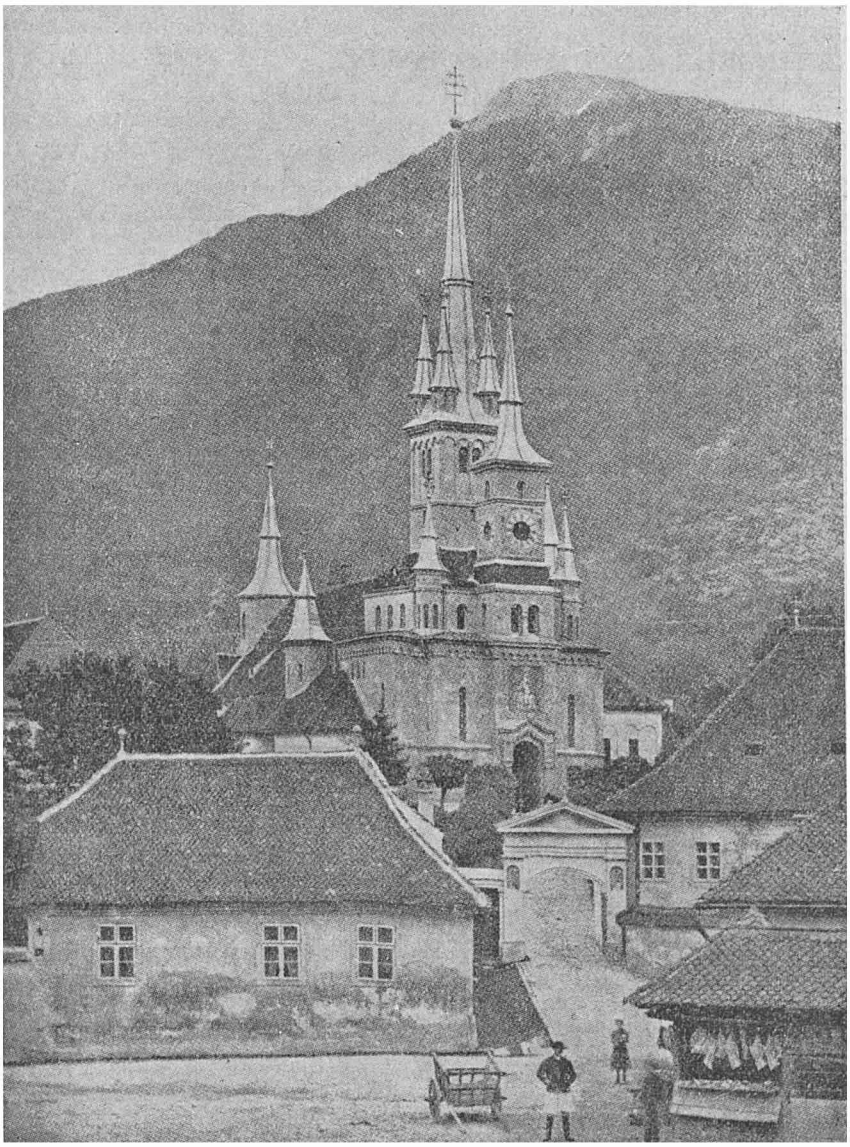

Biserica Sf. Nicolae din Braşov

Şi acest al doilea fapt l-a adus d. Sturdza la cunoştinţa Ungurilor, citind în discursul sau dela „Orfeu“ din 25 Septemvrie 1894 (Vezi vol. IV, pag. 85) numerele mandatelor discreţionare, cu care s'au platit asemenea sume nemărturisite.

Enormitatea unei asemenea denunţări nu se înlatură nici cu invocarea declararii anterioare a contelui Kalnoky făcuta în Delegaţiunea ungara dela 7/19 Septemvrie 1894, ca ştie despre subvenţiunile distribuite şcoalelor şi bisericilor transilvanene din fondul

www.dacoromanica.ro

budgetar al României, fiindca aceste subvenţiuni sânt una şi sumele discreţionare date de d. Take Ionescu şi denunţate de d. Sturdza la „Orfeu", sânt alta.

Autorul scrierii de faţa a desaprobat totdeauna acest fel de amestec al oamenilor noştri politici în chestia transilvana, şi la pagina 89 a vol. IV se arata şi motivele desaprobării. Dar ca însuşi d. Dimitrie Sturdza, care era cel mai amestecat în tribulaţiunile transilvanene, sa întrebuinţeze menţionatele denunţari şi defaimari în contra unui ministru al ţarii, aceasta nu se va putea nici odata justifica pentru cei ce cunosc exact cele întâmplate [1])".

PRETINSELE DOCUMENTE FALSE. — DESTAINUIRILE PARINTELUI V. VOINA

In ziua de 3 (25) Septembrie 1898 ziarul „Timpul" No. 192 a publicat o notă în care afirma că documentele maghiare privitoare la Biserica Sf. Nicolae din Braşov au fost date ministrului Take Ionescu de preotul si parochul acestei biserici, Vasile Voina.

După două zile (5 (17) Septembrie 1898), părintele paroch, Vasile Voina, a trimis ziarului *„Tribuna"* din Sibiu, următoarea scrisoare, care cuprinde interesante amănunte şi precizări:

Braşov, 3 (15) Septembrie 1898

Domnule Redactor,

„Timpul", în No. 192 cu data 3 (15) curent, publica o notiţa de lamurire prin care spune ca eu am dat d-lui Take Ionescu actele mult discutate în chestia şcoalelor noastre din Braşov. „Gazeta Transilvania" aparuta chiar acum, reproduce în întregime notiţa „Timpului" şi prevad ca şi alte ziare de-ale noastre vor reproduce-o pentru descoperirea ce o cuprinde.

„Astfel fara voia mea chestiunea mult discutata a *pretinsului act falş* s'a reluat într'o forma care ma pune pe mine în primul plan şi îmi impune astfel, ca sa ma declar şi eu, care până acum am tacut. Trebue sa o fac cu atât mai vârtos, ca un ziar de aici dela noi *(„Tribuna poporului"* în Nr. 92) m'a numit pur şi simplu *„fabricant de acte falşe"*. Reputaţiunea mea, deci, nu-mi permite sa mai tac şi de aceia vă rog să binevoiţi a da loc în coloanele *„Tribunei"* expunerei întregei chestiuni.

Marturisesc sincer, ca nu bucuros fac aceste *destainuiri, caci o sa cauzez multa* suparare Mitropolitului meu — carele şi aşa are *destule necazuri pe capul sau — dar ma* mângâii cu aceea ca Excelenţa Sa sigur va vedea, ca eu am trebuit sa vorbesc, daca vreau sa nu trec de un om mişel, ceea ce cred, ca nici Excelenţa Sa nu ar dori ca un subaltern al sau sa treaca de un *mişel pe nedrept.*

Iata starea faptica a lucrului.

In Marţea saptamânii Patimilor, 31 Martie a. c., D-nul Partenie Cosma din Sibiu, mi-a adus la Braşov actul *pretins falş* din partea Exc. Sale Mitropolitul din Sibiu cu îndrumarea, ca sa caut în archiva Bisericii Sf. Nicolae din Braşov acele documente, ce se cuprind în acel act, caci dupa Paşti va veni D-nul Ieszenszky Sandor la Sibiu în aceasta chestiune şi ar vrea sa le aiba pe atunci. Acest act mi s'a predat şi s'a citit în prezenţa D-lor *Valeriu Bologa,* dirigentul Filialei Albina, *Simion Damian,* advocatul şi *Petru Nemeş,* notar public regesc. Actul mi l-a dat mie spre scopul aratat mai sus şi îl posed şi acum scris în limba maghiara. Necunoscând eu limba maghiara, de cât foarte puţin, l-am rugat pe D-nul director gimnazial, *Virgil Oniţiu,* sa mi-l traduca, ca sa pot cauta în archiva documentele referitoare la despagubirea (rau botezata subvenţiune) ce avea şi are Biserica dreptul sa o primeasca dela Statul român. D-nul Ieszenszky Sandor însă a sosit la Sibiu în 1 Aprilie st. v.; documentele deci nu le-am putut trimite, caci nu le pregatisem, dar am trimis telegrafic unele deslusiri, ce mi se cereau din partea Exc. Sale tot pe cale telegrafica. In 10 Aprilie am primit ordinaţiunea D-lui ministru Wlassics, trimisă din partea Venerabilului consistoriu, Eforiei şcolare din Braşov.

Fiind membru al Sinodului archidiecesan, ce se ţine în Duminica Tomii, am luat ambele acte cu mine la Sibiu, unde le-am consultat cu *cei mai marcanţi membri ai Sinodului.*

Din aceasta consultare a urmat, ca eu sa consult întreaga afacere cu un avocat distins din România, ca biserica Sf. Nicolae din Braşov sa intenteze proces Statului român

[1]) Titu Maiorescu, loc. cit.

www.dacoromanica.ro

spre a-şi revendica drepturile ce le-a avut în secolii trecuţi, caci de prescrierea acestor drepturi acum nu mai poate fi vorba, îndata ce ele au fost recunoscute în anul 1859, când s'a continuat cu platirea unei despagubiri anuale.

Având Biserica Sf. Nicolae, în 13 Aprilie a. c. un proces cu Eforia Spitalelor Civile din Bucureşti în afacerea padurei muntelui Sf. Ilie, am reprezentat eu biserica înaintea Trib. din Ploeşti.

De aci m'am dus la Bucureşti sa-l consult pe D-l Take Ionescu în afacerea procesului ce voiam sa începem cu Statul român.

In 14 Aprilie am vizitat pe D-nul Take Ionescu la Bucureşti.

L-am aflat bolnav şi culcat pe pat. I-am expus întreaga situaţiune. I-am cetit actul *pretins falş;* i-am cetit toate documentele (nu numai cele cuprinse în acel act); i-am desfaşurat întreg istoricul aşa *rau numitei subvenţiuni* şi fiindca D-sa era bolnav, i-am scris eu cu mâna mea toate notiţele, precum şi *doua copii, scrise tot de mâna mea,* de pe ambele acte ministeriale, ca sa le studieze şi apoi când va putea sa-mi spuna parerea D-sale.

Nu i-am dat D-lui Take Ionescu copii de pe acte, ca să le foloseasca în Camera României, dar nici nu i-am zis, ca sa nu le foloseasca spre alt scop, ca un lucru de la sine înţeles.

Dar, ca să fiu sincer, trebue sa marturisesc, ca nu i le-am dat nici sub vre-o discreţiune, căci, *zică cine ce va zice,* nici eu nu le-am primit sub discreţie, — deşi se susţine aceasta.

Acum sunt sigur ca Ex. Sa, Mitropolitul mi-a trimis actul din chestiune sub discreţiune, dar cel ce mi l'a dat mie a uitat sa mi-o spună aceasta şi dovada cea mai buna, ca este aşa, cum susţin eu, este împrejurarea, ca actul din chestiune mi s'a predat în faţa a trei barbaţi, ceea-ce nu se face când e vorba de discreţiune.

Eu nu pot sa-i reproşez D-lui Take Ionescu absolut nimic, caci nu i-am zis, ca spre alt scop sa nu foloseasca actul, dar trebue sa constat şi aceea, ca nici nu i-am dat eu vre-o însemnatate deosebita acelui act.

M'a surprins, ba pot zice, ca m'a şi îngrozit, când am vazut ce însemnatate se da acelui act, dar nu în ceeace ma priveşte pe mine, ci în ceiace priveşte pe alţii.

Acum, fiind-că am început sa vorbesc, voi vorbi pâna la capat. Vreau sa se faca lumina deplina, ca sa nu mai aiba nimeni curajul, ca cu sofisme sa încerce a încurca provenienţa actului în chestiune. Ştiu, ca o sa atrag asupra-mi suparari şi admoniţiuni mai înalte, dar cinstea mea preţueşte mai mult ca supararea ori şi cui. *Actul în chestiune emanează din gremiul (cabinetul) prim-ministrului ungaric* şi ca sa nu mai încapa nici-o îndoiala despre aceasta — deşi cu regret dar n'am ce sa fac — public urmatoarea hârtie a Exc. Sale Mitropolitul Miron Romanul adresata mie. Iat-o:

N. 30 Pres.

Parohului bisericei Sf. Nicolai din Braşov — Scheiu, P. O. D. protopresbitor onorariu Vasiliu Voina

„Prea onorate D-le Protopresbitere!

Domnul Take Ionescu, deputat în Camera României, a cetit într'una din şedinţele din urma ale acelei Camere, doua acte oficiale, unul din gremiul [1]), prim-ministrului reg. ungaric, iar altul de la ministrul reg. ung. de culte şi instrucţiune publica, emise ambele la adresa mea, dintre care cel dintâi ţi s'a comunicat P. O. D-tale prin omul meu de încredere, D-nul Partenie Cosma, sub discreţiune, ca puncte de mânecare la adunarea datelor şi documentelor privitoare la doua moşii ce le-a avut oare-când biserica din Braşov-Scheiu, daruite de principi ai României; iar altul s'a trimis de la consistoriul de aici sub 9 Aprilie a. c. No. 3270 Scol. la adresa Eforiei şcolare din Braşov în afacerea cu subvenţiunile şcoalelor centrale de acolo primite ani de ani de la guvernul României.

Abia mai poate încapea îndoiala, ca ambele aceste acte numai prin o mare indiscreţiune din partea P. O. D-tale a putut sa ajunga în mâini incompetente, spre mare compromitere a organelor noastre bisericeşti în ceea-ce priveşte secretele oficiului şi mai ales discreţiunea obligata între ori-ce împrejurari; drept aceea cu mare neplacere ma aflu silit a te provoca în modul cel mai serios, ca cel mult pâna Luni, în 11 (23) a curentei sa-mi faci în scris marturisire sincera, în ce chip a venit la P. O. D-ta ambele acte în chestiune în mâini incompetinte şi anume în ale numitului d. deputat din Camera României şi ce a fost motivul de a se comite o astfel de indiscreţiune compromiţatoare pentru administraţiunea noastra bisericeasca.

Sibiu, 7 (19) Mai, 1898

(ss) *Miron Romanul m. p.*
Archiepiscop

[1]) Cabinetul

www.dacoromanica.ro

Col. Dr. E. C.

La aceste am sa adaug numai puține.

Nu-mi convine, ca în chestiunea aceasta joc un rol însemnat, dar vorba românului, am intrat în dans, trebue sa joc până în fine și asigur pe oricine, ca în chestiunea aceasta știu înca multe de care nu se teme nimeni — și la necesitate voi face uz de ele fara cea mai mica sfiala.

Cu stima,
(ss) *Vasile Voina*
preot on.-și paroh

Cuprinsul scrisorei adresate de Mitropolitul din Sibiu, Miron Romanul, preotului Voina din Brașov este în legătură cu un incident penibil ce se petrecuse cu câteva zile mai înainte la Budapesta, — incident provocat de primul ministru al Ungariei, contele Banfy.

Acesta a apostrofat în termeni violenți pe Mitropolitul român — care n'avea să-și reproșeze nimic — sub pretext că el, prin agenții săi din România, ar fi pus la dispoziția lui Take Ionescu — „dușmanul declarat al Ungariei, omul care a avut îndrăzneala să-i mărturisească în față, în cabinetul său, că dorința sa este să cucerească Ardealul și să intre în Budapesta, când va fi ocupată de armata română" — actele oficiale cu caracter confidențial (?!) ce i-au fost adresate de dânsul și de ministrul Wlassics, cu scopul de a crea dificultăți externe guvernului său și de a atâța opinia publică din România împotriva Ungariei...

Mitropolitul Miron Romanul a replicat primului ministru maghiar, că toate acuzațiile sale sunt absolut nefondate; dar va ordona cercetări să afle cine a putut săvârși acea indiscrețiune și în ce scop.

Acesta era al doilea incident între Banfy și Mitropolitul Miron, — cel dintâi provocat tot de Banfy în chestia subvențiilor și a ajutoarelor date de Take Ionescu bisericilor și școalelor din Ardeal.

In această chestiune Nicolae Filipescu, spune în broșura: *„Opinii de răspândit"* (pag. 108):

„Opinia publica din România și de peste munți rămase însa încremenita când afla ca concomitent cu refuzul d'a mai plati subvenția, Sturdza comunicase guvernului unguresc dovezi cum ca unele școli din Transilvania primiseră subvenții din timpul guvernului conservator, și ca aceste comunicari a servit de temei guvernului unguresc pentru a amenința, printr'un rescript, școlile de peste munți cu închiderea.

Intr'o buna zi, în adevăr, Mitropolitul Miron, fu violent apostrofat, la Pesta, de primul ministru Banffy, care îi puse sub ochi chitanțe de sume date unor școli din Transilvania, chitanțe emanând dela ministerul nostru de instrucțiune publica.

In acelaș timp, în 28 Aprilie 1898, d. Take Ionescu, produse, în cursul unei interpelari facuta în Camera, doua rescripte emanând, una dela ministerul instrucțiunii publice din Pesta, d. Wlassics și alta din cabinetul primului ministru ungar și adresate Mitropolitului din Sibiu. Prin aceste rescripte se amenința Mitropolitul cu închiderea școalelor sub cuvânt ca acele școli primesc subvențiuni dela guvernul român și se afirma existența subvențiunilor facute de guvernul Sturdza".

In urma refuzului guvernului Sturdza de a plăti renta cuvenită bisericei Sf. Nicolae din Brașov și subvenția legală școalelor din acelaș oraș, înainte de a stabili o înțelegere directă cu guvernul maghiar, comitetul parohial al bisericei Sf. Nicolae și consistoriul mitropolitan din Sibiu, au examinat situația precară ce s-a creat acelor instituții din cauza guvernului din București. In urma neplății rentei și a subvenției, la timp, conform obligațiilor, școlile românești urmau, ori să fie închise, ori să primească subvențiile oferite de guvernul din Budapesta în schimbul trecerei lor sub controlul ministerului instrucțiunii publice maghiar. Iată situația gravă ce se creiase acelor școli.

Atunci un reprezentant al comitetului parohial al bisericei Sf. Ni-

www.dacoromanica.ro

colae din Brașov, autorizat și de consistoriul mitropolitan român din Sibiu, Vlaicu, a sosit în București și în seara de 16 Octombrie 1898, întovărășit de Emil Costinescu a venit acasă la Titu Maiorescu spre a se consfătui. Emil Costinescu și Titu Maiorescu au atras atenția lui Vlaicu că în această chestiune importantă este neapărat necesară opinia lui Take Ionescu. In ziua următoare o consfătuire s-a ținut acasă la Titu Maiorescu, la care au luat parte Take Ionescu, Const. Dissescu, Vasile Lascăr și Vlaicu. S-a hotărît — după propunerea făcută de Take Ionescu — intentarea unei acțiuni înaintea Tribunalului Ilfov împotriva statului român pentru plata despăgubirii obligatorii și cu susținerea procesului în fața instanțelor judiciare au fost însărcinați : Titu Maiorescu, Const. Dissescu și Vasile Lascăr, care au reprezintat cele trei partide politice, spre a se arăta că nu era în joc o chestie de partid, ci una de interes național.

Petiția introductivă a fost semnată de cei trei procuratori și prezintată Trib. Ilfov în ziua de 29 Octombrie 1898.

DESTAINUIRILE LUI BENEDIK IANCSO

In Martie 1899 s-a petrecut un incident grav, care a provocat o violentă opoziție împotriva guvernului de-atunci prezidat de D. Sturdza.

In ședința Camerei ungare de la 10 22 Martie 1899, deputatul Geza Polonyi a atras atenția că în broșura lui Benedik Iancso, apărută sub titlul: *„Banfy Dezső, Nemzetiségy Politikaja,* — Budapest, 1899, Toldi Lajos Kiadasa (Banfy Dezső, Politica Națională tilor) s-au publicat acte confidențiale, luate din archiva președinției consiliului de miniștri maghiar (secția informațiilor), din care reeșea că Banfy ar fi exploatat chestia românească din Ardeal în avantajul guvernului său din cauza politicei și atitudinei lui D. Sturdza.

Autorul acestei broșuri a făcut următoarele destăinuiri:

„Goluchowski și Banfy au știut prea bine că chestia transilvana în România numai de aceia arunca valuri atât de mari, fiindca e exploatata de Sturdza, adica de partidul liberal, ca o armă pentru a pune mâna pe putere, alungând pe conservatori. Indata ce puterea ajunge în mâinele lui Sturdza și ale partidului sau, chestia transilvana ajunge în hala vechiturilor.

Cum ca guvernul României și politica sa oficiala resping în modul cel mai categoric solidaritatea cu agitațiile daco-romane, aceasta a fost lamurit și mai mult prin vizita la Budapesta a perechi regale române și mai ales printr'un epizod al acestei vizite, prin decorarea consilierului ministerial Ieszensky de catre Regele Carol [1])...

Această decorare înseamna ca Regele Carol și cu el împreuna politica oficiala a României aproba politica naționalităților pe care a inaugurat-o Banfy și al carei prim colaborator a fost conducatornl secției naționalităților înființata de Banfy anume Ieszenszky Sandor... Banfy a crezut aceasta decorare ca absolut necesara din punctul de vedere al limpezirii situației".

Reamintim că în urma decorării lui Ieszensky, ministrul de externe al Austro-Ungariei a cerut scuze guvernului român (raportul confidențial al legațiunii române din Viena No. 1135 din 5 17 Noembrie 1897).

De fapt, primul ministru al Ungariei, baronul Banffy, cu prilejul vizitei Regelui Carol și a Reginei Elisabeta, la Budapesta (Septembrie 1897) prezintase Suveranului României la reprezentația de gală de la Teatru și o listă de personalități maghiare pentru a fi decorate de guvernul

[1]) Șandor Ieszensky a fost procurorul, care a pronunțat rechizitorul în procesul „memorandului" dela Cluj, intentat împotriva fruntașilor români din Ardeal.

www.dacoromanica.ro

român, — între care era trecut și numele fostului procuror de la Cluj, Ieszensky. Regele Carol, a semnat și decretul pentru decorarea lui Ieszensky cu ordinul „Steaua României" în gradul de mare cruce, fără să fi știut ce rol a jucat acesta în procesul „memorandum-ului". Destăinuirile din Camera ungară au provocat în țara noastră o mare indignare. In seara de Luni 15 Martie 1899 s-au adunat acasă la Titu Maiorescu, Petre Carp, Gh. Gr. Cantacuzino, Take Ionescu, Emil Costinescu [1]), Al. Marghiloman și N. Fleva, care, după o lungă discuție, au redactat următoarea declarațiune:

„In urma destainuirilor din Camera maghiară asupra relațiilor politice dintre fostul ministru al Regatului maghiar Banfy și actualul ministru prezident al Regatului României, D. Sturdza: „Subscrișii deputați (senatori) considera prezența la guvern a d-lui Dimitrie Alexandru Sturdza ca o atingere a demnității naționale și drept aceea, se declara hotarâți a se opune pe toate caile legale, în prima linie prin obstrucționism parlamentar, la o mai departe funcționare a actualului ministru-prezident al statului Român".

(ss) Deputați: *Al. Marghiloman, N. Fleva, Take Ionescu, I. C. Grădișteanu, Lupu Costache, N. Catargi, Dr. Sculy, Sculy Vasile, C. T. Grigorescu, G. A. Scorțescu, D. T. Apostolu, G. C. Dobrescu* (Prahova), *Ioan Buzdugan, G. I. Pitișteanu, M. Moisescu, Vasile M. Cogălniceanu, Cantacuzino-Pașcanu, I. Mincu, Anton Arion, Teodor Buzdugan* și *C. S. Politimos ;* Senatori: *Lascăr Catargi, Gh. C. Cantacuzino, general G. Manu, P. P. Carp, Titu Maiorescu, G. Panu, I. Brabețeanu, D. Donici, Tcleman, Toma Chircu.*

CONVENȚIA PROPUSA DE TAKE IONESCU

In urma obstrucției opoziției din Parlament și a numeroaselor întruniri ținute în Capitală și în orașele din provincie, guvernul Sturdza a fost slăbit și silit să demisioneze [2]). Regele Carol I a primit această demisie în ziua de 30 Martie 1899 și a însărcinat cu formarea noului cabinet pe Gh. Gr. Cantacuzino, șeful partidului conservator. Din acest guvern a făcut parte și Take Ionescu ca ministru al cultelor și instrucțiunii publice.

Procesul, pe care îl intentase înaintea Tribunalului de Ilfov biserica Sf. Nicolae din Brașov, s-a stins în urma unei tranzacții încheiată între guvernul român și cel ungar.

Tranzacția aceasta convenabilă intereselor române a fost propusă de Take Ionescu, ministrul cultelor și instrucției publice și s-a încheiat în urma stăruințelor lui în ziua de 11 Aprilie 1899.

In notele sale Titu Maiorescu spune:

„Dupa câteva amânari convenite înaintea tribunalului de amândoua parțile și după caderea d-lui Sturdza de la guvern, procesul s'a închis printr'o tranzacție admisa și de ministerul din Budapesta, prin care Statul român a dat odata pentru totdeauna bisericei Sf. Nicolae și școalei române din Brașov un capital de 952.500 lei în renta de 4%, producând un venit anual de 38.500 lei și i-a platit totdeodata suma de 115.500 lei, anuitatea datorita pe cei 3 ani din urmă, pe care d. Sturdza i-o refuzase. Legea pentru aceste credite s'a votat de Camera la 29 Ianuarie 1900, și toata alcatuirea s'a facut sub ministerul conservator dela 11 Aprilie 1899 prin silințele d-lui Take Ionescu ca ministru de culte și prin patriotica tenacitate a ministrului-prezident G. Gr. Cantacuzino". [3])

---

[1]) Emil Costinescu facea parte din dizidența liberala grupată în jurul ziarului „*Drapelul*".

[2]) In urma obstrucției violente din Parlament a fost silit sa demisioneze în ziua de 5 17 Februarie 1899 și guvernul maghiar prezidat de baronul Banfy.

Aceasta cadere a fost pusa în legătura și cu compania înverșunată a opoziției din România, pe chestia națională, înpotriva guvernului Sturdza.

[3]) Titu Maiorescu, op. cit. p. 494.

www.dacoromanica.ro

Prin această tranzacție — care, de fapt avea caracterul unei *convenții internaționale* — statul ungar se obligase să respecte convenția încheiată cu statul român privitoare la destinația dată capitalului depus la „casa centrală de stat din Budapesta", care era organizată ca și Casa de depuneri și consemnațiuni din București.

Ziarul budapestan, *Magyar-Szó*, din 1899 comenta în termenii următori convenția propusă de Take Ionescu:

„De altfel este bine pentru români că banii se depun la Casa Centrala a Statului caci fiind vorba acum de o *convenţiune* între cele doua state, pe care ambele parți sunt datoare a o respecta, statul maghiar poate fi constrâns ca sa respecte convenția, daca ar încerca s'o nesocoteasca într'un fel, sau altul.

Daca capitalul ar fi în mâini straine, atunci statul maghiar 'l-ar putea confisca mai cu înlesnire, precum a facut cu fondurile din Blaj; pe câta vreme acum mâinele îi sunt legate prin o *convenție internaționala* care'i impune nu ca sa dispuna de banii aceștia, ci sa raspunda de ei pentru vecie".

Alta soluție mai buna nu erà, de oarece acel capital de un milion, nu se putea da direct bisericei Sf. Nicolae. Take Ionescu a salvat în modul acesta nu numai școalele din Brașov și biserica Sf. Nicolae, dar a înalțat și prestigiul statului român, de oarece n'a vroit, nici un moment, să se creada la Budapesta, ca statul român nu este în stare sa faca fața obligațiilor sale, fața de instituțiile culturele românești de peste Carpați, sau ca ar fi dispus sa se desintereseze de soarta fraților din Ardeal. S-a mai petrecut însa cevà. Guvernul ungar, profitând de afacerea rentei școalelor din Brașov, a cautat sa dea o lovitura acestor școale, crezând ca prin acordarea subvenției și a rentei, guvernul din București ar exercita un control asupra lor și în acest caz, el le-ar fi închis. Niciodata Take Ionescu nu s-a gândit, ca ministru al instrucției publice și cultelor, sa exercite un asemenea control, care, nu numai ca ar fi fost nepotrivit, dar ar fi dat prilej guvernului din Budapesta sa reacționeze împotriva Românilor din Brașov.

Comisiunea de ancheta, trimisa de guvernul ungur la Brașov, ca sa constate „controlul", presupus ca l-ar fi exercitat ministerul instrucțiunii publice și cultelor din București, a raportat ca n'a existat nici urma de control. Soluția lui Take Ionescu, data afacerei rentei școalelor din Brașov, a provocat satisfacție în țara și în Ardeal. Atunci Biserica Sf. Nicolae, din Brașov, a adresat o petiție Trib. de Ilfov prin care a cerut închiderea dosarului și a facut cunoscut urmatoarele:

„Comitetul parohial al Bisericei Sf. Nicolae din Brașov își rezerva însa toate drepturile sale în contra statului român, în cazul când venitul capitalului depus nu va fi primit regulat și la termen de președintele comitetului parohial al bisericei Sf. Nicolae din Brașov, pe seama școalelor sus numite, așa cum sunt cele organizate astazi, precum și pentru neprimirea sumei de lei 115.000, care reprezinta venitul pe ultimii trei ani".

In ședința Camerei de la 29 Ianuarie 1900, Take Ionescu a declarat:

...„ și daca aceasta soluțiune are meritul sa fie bine primita și în Ungaria, ca și în România, sunt mulțumit. Soluțiunile în chestiunile internaționale n'au valoare de cât atunci când nu ating demnitatea nici uneia dintre parți.

Am ținut sus grija demnitatei noastre și sunt fericit că în aceasta soluțiune și vecinii noștri vad ca demnitatea lor n'a fost știrbita".

După această soluție a mai intervenit Take Ionescu pentru ajutorarea școalelor Bisericei Sf. Nicolae din Brașov. [1])

---

[1]) Intr'o scrisoare adresata d-lui Romulus Seișanu, d. prof. Ioan Prodan, fost redactor al Ziarului „Tribuna" din Ardeal, scria, la 20 August 1929:

„Traesc încă momentele din vara anului 1906, care mi-au ramas adânc imprimate în sufletul meu. Eram la redacția ziarului „Acțiunea", — str. Biserica Enei No. 8. La redacție se afla neuitatul Victor Ionescu, deputat, nemuritorul Take Ionescu, atunci ministru și era acolo și Vasile Voina, vrednicul preot și ulterior protopop al Bisericei Sf.-lui Niculae din Brașov. Se trata chestia mântuirei școalelor din Brașov, la care funcționam ca profesor și subsemnatul. Ereau și frații Mora și atunci am avut fericirea a-ți face cunoștința..."

www.dacoromanica.ro

AMENINȚARILE CONTELUI SZECZEN

Take Ionescu era considerat la Budapesta ca „cel mai mare dușman al Ungariei". Este interesant să precizăm relațiunile ce le-a avut în epoca aceea turbure Take Ionescu cu personalitățile reprezentative ale imperiului austro-ungar.

In 1896 contele Goluchowski era ministru al Austro-Ungariei în București și contele Szeczen, primul secretar al legațiunei. Take Ionescu era în strânse legături cu contele Szeczen. Cum în vremea aceea relațiunile dintre România și imperiul habsburgic nu erau bune, din cauza mișcărilor din țară în favoarea Românilor din Ardeal, Take Ionescu evita să discute cu Szeczen chestiuni politice în legătură cu situația Românilor din Ardeal, spre a nu învenina sau rupe raporturile cu acest diplomat maghiar, — mai mult maghiar, de cât diplomat.

Intr'o zi însă Szeczen a izbucnit și a avut „o eșire" puțin abilă din punctul de vedere diplomatic, dar tocmai prin aceasta interesantă.

In ziarul *„La Roumanie"* [1]) Take Ionescu a povestit acest incident caracteristic:

„In vremea aceea erau mișcari la noi în favoarea românilor din Ungaria.

„Maghiarii înasprisera îngrozitor regimul la care supuneau naționalitățile nemaghiare și, firește, la noi, nu reușeam sa ne ascundem amaraciunea cu care nedreptățile maghiare ne umpleau sufletele. Presa vorbea cu violența, iar manifestațiile curgeau cu duiumul. De aceea guvernul austro-ungar devenise mai mult decât sensibil; iar guvernul român — din care faceam și eu parte — numai știa unde-i capul.

Eram în strânse legaturi cu contele Szeczen. [2]) Fiindca ne vedeam foarte des, printr'o înțelegere tacita ne învoisem sa nu ne atingem niciodata de chestia românilor din Ungaria. Asta ne stingherea adesea, dar ne faceam ca nu bagam de seama. Cu acest preț continuam intimitatea noastra.

„Intr'o zi contele Szeczen rupse tacerea. Se iscase un incident, care, în fond, nu era de nici o gravitate, dar pe care contele Szeczen nu-l putea înghiți.

Mi se pare fusese sfașiat un drapel unguresc. [3])

Contele se hotarâ sa-mi vorbeasca despre aceasta când furam singuri în biuroul meu. Luase masa la mine.

Incepu prin a-mi face cele mai amare imputari pentru ceeace numea el îngaduiala, sau complicitatea guvernului, care nu întrebuințase asprimea fața de manifestanți. Și, încalzindu-se, îmi spuse, aproape vorba cu vorba:

„Jucați un joc primejdios. Luați ca axioma faptul ca nu ne putem înțelege cu Rusia, și puneți nadejde într'un viitor razboiu între noi și rușii. Ei bine, va înșelați. Când o sa ajungem la convingerea sa nu ne putem bizui pe dv. ca pe un aliat sincer al statului unitar maghiar, — singurul care ne intereseaza și pe care'l vom apara până la ultima picatura de sânge, — ne vom înțelege cu Rusia. La urma urmelor Carpații sunt o graniță excelenta, iar Galiția, România și chiar Constantinopolul nu 'nseamna nimic când e vorba sa se pastreze Ungariei caracterul ei unitar maghiar. Crede-ma nu-i nimic mai cu putință de cât o înțelegere definitiva și statornica între maghiari și rușii. Noi, pe unul din povârnișurile Carpaților, privind numai spre Adriatica; ei, pe celalt povârniș la rasărit ca și la miaza-zi și privind spre marea Neagra. Și atunci se va sfârși cu chestia românească, nu numai cu cea din Ungaria, dar de pretutindeni".

Lasai pe contele Szeczen sa-și desfașoare întreg ghemul. Era furios și nu-și dădea seama cât era de straniu din partea unui diplomat austro-ungar să vorbească așa unui ministru român.

Când îi raspunsei în sfârșit, ca nu m'am îndoit nici odată de simțimintele dușmănoase ale maghiarilor fața de noi, dar ca, cu toate acestea amenințarile lui nu-mi faceau nici-o impresie, fiindca nu credeam în putința unei alianțe maghiaro-ruse, contele Szeczen

---

[1]) „La Roumanie" de Sâmbata 23 Iulie (5 Aug.) 1916.

[2]) Contele Szeczen a fost în 1914 ambasadorul Austro-Ungariei la Paris.

[3]) Este vorba de urmatorul incident: cu prilejul unei manifestații, împotriva ungurilor, a fost calcat în picioare un steag maghiar, în București (la Tei) în Mai, 1894 și apoi manifestanții au înconjurat localul legațiunei austro-ungare, în cât au fost nevoie de intervenția trupelor, Ministrul Austro-Ungariei, contele Goluchowschi, a pătruns printre soldați în localul legațiunii.

www.dacoromanica.ro

își dete seama de greșala ce făcuse și bolborosi o explicație, care numai explicație nu era. Cum nici el și nici eu nu doream s'o sfârșim printr'o cearta, discuția se opri aci. In ziua aceea, Szeczen, mi-a dat pe fața tot *fondul sufletului maghiar.*

Poporul acesta cuceritor și trufaș, nu o să se poată niciodată resemna sa traiasca prin sine însuși, ca stat național, ca Anglia, Franța, Spania, ori Italia.

El înțelege să stăpânească pe celelalte naționalitați, ori să moară. Orice alta deslegare e cu neputința pentru dânsul".

O CONVORBIRE CU BARONUL BANFY IN 1896

In Ianuarie 1896 Take Ionescu, pe când se afla la Viena, a primit vizita unui misionar maghiar, membru important al „partidului independenței". Acel misionar a comunicat dorința baronului Banfy, primul ministru al Ungariei, de a cunoaște pe Take Ionescu.

Desider Banfy a fost numit prim-ministru al Ungariei la 14 Ianuarie 1895. Cea d'intâi grijă a lui a fost să înființeze pe lângă președinția consiliului de miniștri o secție de informațiuni spre a controla agitațiile naționale ale românilor și ale cellorlalte naționalități ; să urmărească cu cea mai mare atenție toate mișcările îndreptate împotriva unității statului maghiar. Banfy a condus personal acest important biurou de spionaj împotriva naționalităților, și în special, împotriva românilor din Ardeal.

El a făcut tot ce i-a stat în putință ca să distrugă orice acțiune cu caracter național, sau cultural, a românilor.

De aceea a desființat comitetul național român din Ardeal sub motiv că nu se pot constitui în Ungaria partide politice pe bază de naționalitate și a căutat să lovească în băncile și instituțiile de credit românești ; iar ca să satisfacă interesele maghiarilor, a încurajat prin toate mijloacele colonizarea Maramureșului cu ruteni și a împins un număr mai mare de maghiari din pustă spre părțile ardelene. Din ordinul lui Banfy s-a deschis o anchetă, care a fost prelungită câteva luni, împotriva soc. *„Petru Maior"* a tinerimei române din Budapesta și s-au luat diferite măsuri abuzive împotriva studenților români, cunoscuți prin ideile și sentimentele lor naționale.

Baronul Banfy era un personaj politic, care se impusese, nu atât prin însusirile lui politice, cât prin strășnicia cu care știa să asigure în alegeri majorități partidului său și prin abilitatea sa de a exploata chestia naționalităților în favoarea maghiarilor, sub pretext că Românii din regatul lor independent, în înțelegere cu Românii din Ungania, „complotează" împotriva siguranței statului maghiar.

In vremea aceia Românii din Ardeal adoptaseră politica de rezistență pasivă și nu luau parte în alegeri.

Take Ionescu era cunoscut la Budapesta ca un „dușman de temut" al Ungurilor. Se știa, acolo, că Take Ionescu, se interesa foarte de-aproape de politica monarhiei dualiste habsburgice și de situația Românilor din Ardeal. Se știa că el ajutase prin toate mijloacele posibile, în calitate de ministru al instrucției publice și cultelor, diferite instituții culturale românești din Ungara. Era, deci, explicabilă curiozitatea baronului Banfy de a avea o întrevedere cu Take Ionescu în urma căreia nădăjduia că va trage oarecare avantagii pentru politica sa. Infumuratul prim ministru maghiar și-a închipuit că Take Ionescu, odată discuția angajată pe tema relațiunilor româno-ungare, va adopta o atitudine prudentă și rezervată, convenabilă diplomaților și nu va îndrăzni să trateze problema

www.dacoromanica.ro

naționalităților în sensul impus de interesele supreme ale poporului românesc.

Baronul Banfy s-a înșelat. Take Ionescu nu era partizanul diplomației secrete. El avea lealitatea și curajul să spună adevărul întreg, adevărul crud, dușmanilor neamului său. El a fost primul bărbat de stat român care a spus în față unui prim-ministru al Ungariei, atunci când țara sa era în Tripla Alianță și când imperiul dualist habsburgic conta printre marile puteri europene : *„Vreau să anexez Transilvania dar nu pot. Vreau să ocup, capitala voastră, Budapesta, dar nu s'o cuceresc, spre a dovedi dreptul și puterea noastră !"*

Convorbirea aceasta istorică cu baronul Banfy, în Ianuarie 1896, a apărut, în cea mai mare parte, în memoriile publicate de Sir Grand Duff și mai târziu, în 1915, a publicat-o în întregime Take Ionescu și pe care o reproducem :

„Pe baronul Banfy, cel mai energic dintre toți miniștrii unguri (asta nu e puțin lucru), nu l'am vazut decât o singura data. Erà în cele dintâi zile din Ianuarie 1896.

Banfy era un vlajgan cu mustațile în furculița care-ți facea impresia unui prefect de pe timpul celui de-al doilea imperiu, maghiarizat, adica pornit până la superlativ spre violența administrativa, și necioplit. Baronul Banfy era un om mediocru, dar energia lui indiscutabila gasea mijlocul sa impuna, chiar si într'o limba pe care o cunoștea atât de puțin. Banfy era de fel din Transilvania. Vorbea chiar românește. Ca prefect — caci debutase ca prefect își facuse ucenicia cu acea teribila presiune electorala cu care mai târziu, ca președinte de Consiliu, avea sa faca minuni.

El îmi trimise vorba la Viena, printr'un ungur din partidul neatârnarei, în cele dintâi zile din Ianuarie 1896, ca dorea mult sa ma cunoasca. E foarte simplu motivul pentru care președintele de consiliu al Ungariei ținea sa ma vada. O simpla curiozitate. Fusesem cel dintâi ministru român care dase ajutoare bănești, în taina, firește, nu numai școalelor, ci și ziarelor și comitetelor politice. Pentru ziare gasisem o formulă ingenioasa. Insarcinasem pe un ziarist de peste munți sa alcatuiasca carți școlare pentru școalele românești din Macedonia și îi plateam munca împaratește. Bine înțeles ca se putea ca acele carți școlare sa nu fie scrise de loc.

Banfy sfârșise prin a mirosi ceva din activitatea mea politica, care de altfel era necunoscuta colegilor mei din minister, afara de președintele consiliului, batrânul Lascar Catargiu. Chiar și acestuia nu i-o destainuisem decât dupa ce o practicasem doui ani și jumatate. Nu mi-a purtat nici o pica pentru aceasta. Adversarii mei politici din România, mai bine zis unul singur, neuitatul Dimitrie Sturdza, denunțase fapta mea. In modul acesta Banfy fu sigur de ea. Cum cazusem dela putere în Octombrie 1895, Banffy dorea sa vada de-aproape pe dușmanul neamului sau.

Inapoindu-ma dela Viena, ma opri la Budapesta și cerui o audiența președintelui consiliului ungur. Ma primi în acel maret castel regal de la Buda de unde se desfașoara o atât de splendida vedere peste Dunare și Pesta. Banfy îmi vorbi, firește, despre chestia românilor din Ungaria. El începu, brusc, prin urmatoarea întrebare :

„N'o sa'mi spuneți, sper, ca nu voiți sa anexați Transilvania ?

— *Nu, îi raspunsei, nu o sa spun asta. Și chiar de v'așI spune-o, n'o s'o credeți, ci o sa credeți numai ca aveți de-aface cu un mincinos, sau cu un om care nu-și iubește patria. Vreau sa anexez Transilvania, dar nu pot.*

„Și dv., la rându-vă, n'o să-mi spuneți, adăogai eu, ca nu vreți să împingeți granițele statului maghiar până la Marea Neagra ?"

Banfy îmi raspunse cu multa voioșie :

„Nu, n'o sa va spun asta. Vreau sa împing granițele Ungariei până la Marea Neagra, dar nu pot.

Atunci, îi raspunsei, fiindca procesul istoric care exista între voi și între noi nu poate fi rezolvit acum nici în sensul meu nici în al d-voastra, pentru că suntem vecini n'ar fi oare cu putința sa gasim între noi un modus vivendi ? Starea în care țineți pe românii din Ungaria este de nesuferit, de ce n'o schimbați ?"

Banfy începu o serie de explicații, unele mai false decât altele, pentru a stabili ca nu existau persecuțiuni. Drept încheere ma întreba de ce românii din Ungaria nu voiau să ia parte la alegeri, ca sa-și poata lamuri pasurile lor în parlamentul dela Budapesta. Trebue sa spun ca la epoca aceea românii din Ungaria adoptasera politica de rezistența pasiva, prin urmare de abținere dela farsa aceea care se numea în Ungaria alegeri.

Privii pe baronul Banfy drept în ochi. Simțisem ca aveam de-aface cu un vanitos, dela care puteai smulge orice daca-i laudai vanitatea.

www.dacoromanica.ro

— „Ce adică, baroane, îi spusei, nu știu eu ce înseamnă alegerile în țarile noastre? Ai putea să-mi spui cu toată bunacredința d-tale, ca daca românii s'ar prezinta la alegeri și daca n'ai vrea d-ta sa fie aleși, ar putea ieși macar unul împotriva voinții d-tale?"

Iar Banfy îmi răspunse:

— „Nici unul, dacă nu vreau eu".

Il facui deci sa dea la oparte din convorbirea noastră aceasta gluma a participarii la alegeri care în realitate nu putea avea vre-un sens decât daca românii încheiau vre-o înțelegere cu maghiarii. Și revenind la ideea gasirii unui *modus vivendi*, îi spusei:

— *„N'am nici un mandat din partea românilor din Ungaria, nu vorbesc în numele lor; dar n'ați putea oare să faceți cu ei o învoiala, de pildă una ca aceea pe care ați facut-o cu sașii din Ardeal, și sa le puneți astfel la adapost bisericile, școlile și câteva circumscripții electorale?"*.

Cu cea mai brutala sinceritate Banfy îmi răspunse:

— *„Asta, nici-odată!*

„Sașii din Ardeal, starui el, nu sunt decât 230.000 și se găsesc la o depărtare de mai bine de 1000 de kilometri de germanii din Germania. Românii din Ungaria sunt 3 milioane și jumatate și se găsesc în continuitate geografica cu românii din regat. Asta, niciodată!".

Continuam sa cercetam chestiunea. Il întrebai daca nu putea da Ardealului censul electoral al Ungariei (în Ardeal censul era mai restrâns) și votul secret.

— *„Nici odata"*, îmi răspunse din nou Banfy.

Sună să mi se aduca harta electorala a regatului Ungariei.

— „Vezi harta asta, îmi zise el; părțile curat maghiare ale regatului ne trimit deputați kossutiști, adica partizani ai rupturii cu Austria, ruptură care ar fi sfârșitul stapânirii maghiare. Guvernul meu, ca și cele cari m'au precedat sau ma vor urma, nu trăește decât din circumscripțiile naționalităților. Cu votul secret noi am perde circumscripțiile acelea; și n'am mai putea guverna".

Dupa un ceas de zadarnica convorbire, Banfy mă întreba daca era vre-un punct asupra caruia noi sa fi căzut de acord.

„Da, îi răspunsei, suntem de acord ca nu ne vom putea pune nici odată de acord".

Când ma ridicai pentru a-mi lua ziua buna dela președintele consiliului, trecurăm pe dinaintea ferestrei care da spre Dunare și spre Pesta. Ii zisei surâzând:

„Ce mareața Capitală aveți!

— *Ei bine, vino și-o ia*, îmi raspunse Banfy vesel.

— *Daca aș putea, îi spusei, e sigur că n'aș lua-o, dar că aș ocupa-o, nu mai încape vorba"*.

Convorbirea mea cu baronul Banffy a apărut deja în cea mai mare parte în memoriile lui Sir Grant Duff, caruia i-o istorisisem la Londra câțiva ani mai târziu și care a introdus-o în memoriile lui publicate de multa vreme. Cu niciun alt om de stat ungur n'am avut o explicație atât de limpede și atât de categorica asupra antagonismului ireductibil al celor doua puncte de vedere ale noastre".

CUM A CUNOSCUT TAKE IONESCU PE CONTELE TISZA

Take Ionescu a avut prilejul să facă cunoștință cu contele Tisza în 1896. In vremea aceea Tisza era președinte al consiliului de administrație a unei mari bănci din Budapesta. El venise în București ca să trateze din partea băncei ce reprezenta cu o societate industrială din România. Cum Take Ionescu era președintele consiliului de administrație al acelei societăți industriale, contele Tisza a trebuit să discute cu el.

„N'am vorbit decât de afaceri și de calatorii, — scria Take Ionescu în articolul „Contele Tisza" aparut în ziarul *„La Roumanie"* — niciun cuvânt despre politica. Dar aceasta scurtă convorbire mi-a fost de-ajuns ca să-mi dau seama cu cine aveam de-aface. Un om tare în toata puterea cuvântului. Rece ca o lama de cuțit și de o gravitate care aducea cu a unui pastor neconformist din Anglia.

O voința brutala pâna la exces. Omul acesta era tare, dar îi era cu neputința să fie popular. Niciun magnetism, niciun pic de caldura comunicativa, niciun semn exterior al unei flacari launtrice misterioase, nimic din ceace stabilește contactul între omul public și mulțime".

In această scurtă convorbire, s-a discutat despre călătorii și Tisza a spus că de 7 ani n'a eșit din Austro-Ungaria și nici nu simte nevoia să iasă...

www.dacoromanica.ro

Take Ionescu s-a uitat mirat la acest om, care „nu simțea nici o nevoie să iasă" din limitele statului austro-ungar...

Când Tisza, prim ministru, a prezidat faimoasele alegeri împotriva coaliției, Take Ionescu prevăzuse căderea sa. La un prânz dat de contele Larisch și la care a participat și ministrul de-atunci al Austro-Ungariei din București, marchizul Pallavicini, Take Ionescu a discutat despre politica internă a Ungariei și a prevăzut cu câteva săptămâni mai înainte înfrângerea lui Tisza.

«...Era cu câteva saptamâni înainte de faimoasele alegeri în care guvernul Tisza fu batut de coaliție. Prânzeam împreuna la contele Larich, la București.

Pallavicini credea în izbânda lui Tisza. Eu pusei ramășag pentru triumful coaliției. Am câștigat pe toata linia. Pallavicini n'a priceput niciodata cum de am ghicit eu. Nu putea înțelege câtuși de puțin farmecul libertații parlamentare, pentru care lupta coaliția. In aceasta privința ramasese un *Kaiserlik*" [1]).

In anul 1898, după propunerea țarului Nicolae II privitoare la menținerea păcei și la limitarea armamentelor (manifestul imperial apărut în *Foaia oficială* din St.-Petersburg în ziua de 28 August 1898), contele Tisza și cu el toți politicianii unguri au aprobat această propunere în mod zgomotos. Față de această manevră „pacifistă", care convenea intereselor speciale ale Ungariei, Take Ionescu a intervenit ca să apară o notă în presa oficioasă a partidului conservator cu scopul de a demasca adevăratle intenții ale maghiarilor [2])

PENTRU ROMANII DIN MACEDONIA

ȘCOALELE ȘI BISERICILE ROMÂNILOR DIN TURCIA

Take Ionescu, cu toate că nu fusese niciodată în Macedonia, cunoștea foarte bine situația acestei provincii locuită în majoritate de români. El știa istoria și geografia acestui ținut — unul din leagănele poporului nostru — și moravurile populațiunilor ce îl locuia și gradul de cultură al fiecărei naționalități.

El primea cu cea mai mare plăcere în casa sa pe „macedonenii" ce veneau să-i comunice păsurile lor, sau să-i ceară sfaturi, îndrumări, ajutoare. Incepuse să-i deosebească după port și dialect, dacă sunt români *moscopoleni, fârșelioți, grămușteni, epirioți, olimpiani, megleniți* sau *seanieni.*

Take Ionescu admira spiritul lor vioi, temperamentul lor iute, inteligența lor scăpărătoare, puterea lor de rezistență și mai cu seamă arzătorul lor patriotism, — mai puternic afirmat la cei din ținutul Moscopole și al Ohridei.

Unul din fruntașii aromânilor, d. N. Batzaria, scrie :

„Fara sa fi fost vreodată în Macedonia, cunoștea în cele mai mici amănunte viața noastra, condițiile particulare în care se dedea lupta pentru afirmarea culturei naționale.

---

[1]) „La Roumanie", 1915.

[2]) Take Ionescu a adresat o scrisoare redactorului ziarului „Timpul", I. Rusu-Abrudeanu, din Sinaia, la 1 Septembrie 1898, în care spunea :

„Pune în „*Timpul*" informația urmatoare : în Parlamentul unguresc un deputat a interpelat pe primul ministru asupra mijloacelor ce are de gând sa ia că să facă sa reușească propunerea Țarului, *care este așa de favorabilă și monarhiei și mai ales intereselor speciale ale Ungariei.* Este de notat cum fața de propunerea Țarului, Europa se împarte în doua : de o parte, flamânzii, care se îngrijesc, de alta, satuii și îmbuibații, care se bucura. Vecinii noștri sunt de sigur în a doua categorie — și din acest punct de vedere bucuria lor este fireasca pentru o pace perpetuă bazată pe *statu-quo*".

www.dacoromanica.ro

Una din marile placeri ale vieţei sale, placere în care vedea îndeplinireà unei datorii, erà sa fie cât mai folositor Românilor macedoneni şi sa contribue cât mai mult la sporirea şi întarirea şcolilor româneşti din Macedonia.

De aceea românii macedoneni se duceau la Take Ionescu ca la un frate mai mare al lor, ca la un parinte inepuizabil ca buna voinţa şi cât se poate de iertator. In sprijinul său a fost cel mai dezinteresat cu putinţa. Niciodata n'a fost calauzit de consideraţiuni de partid; niciodata n'a încercat sa 'şi faca din macedonenii pe care îi ajuta cu atâta darnicie, partizani ai politicei sale". [1])

Take Ionescu se interesa, în deosebi, de situaţia şcoalelor şi bisericilor românilor din Macedonia.

Ca ministru al instrucţiei publice el s-a ocupat de situaţia şcoalelor româneşti din Turcia europeană.

Un început de organizare al şcoalelor româneşti din peninsula balcanică s-a făcut în 1865, când, în urma stăruinţelor depuse de Dim. Atanasescu — aromân, care învăţase carte în Bucureşti — s'a deschis cea dintâi şcoală în comuna Târnova. Infiinţându-se apoi, în timpul domniei lui Alexandru I Cuza, un „institut macedonean" în Bucureşti sub direcţia părintelui Averchie cu scopul instruirii tinerilor români macedoneni, s-a dat atenţiune şi organizării unor şcoale româneşti în imperiul otoman.

In anul 1866 şi în anii următori s-a deschis şcolile de la Vlaho-Clisura, (sub direcţia lui Apostol Mărgărit şi Tuliu Tacit), Ohrida, Abela, Gopeşi, Perivole ş. a.

Din cauza războiului ruso-româno-turc guvernul din Constantinopol a închis şcolile noastre din Macedonia. Ele au fost redeschise în anul 1880, când s-a înfiinţat gimnaziul român din Bitolia, precum şi alte şcoli în diferite localităţi.

Creindu-se un inspectorat şcolar special al Macedoniei şi numindu-se mai mulţi revizori de către ministerul instrucţiunii publice român s-a simţit nevoia să se mărească alocaţia bugetară pentru întreţinerea şcoalelor şi a bisericilor din Turcia europeană.

Până la venirea lui Take Ionescu în fruntea ministerului instrucţiei publice şi cultelor, erau în Macedonia 32 şcoale româneşti dintre care 24 de băeţi şi 7 de fete.

Din cele 24 şcoale româneşti funcţiona un liceu complet cu 7 clase şi internat şi două gimnazii cu câte două clase.

In Macedonia se ducea însă o îndârjită campanie de către greci, cu scopul de a zădărnici prin toate mijloacele înmulţirea şcolilor româneşti şi întrebuinţarea limbei române. Take Ionescu luase cunoştinţă de interesantele documente publicate în *„Corespondance de l'Est"* din Viena la 20 Iunie 1890, din care reeşea piedecele ce se punau românilor din Macedonia, pe terenul bisericesc şi şcolar de către greci în complicitate cu autorităţile turceşti. Iată câteva din acele documente :

CIRCULARA CATRA CONSULATELE DIN TURCIA

Către Vice-Consulul grec din Grebena,

Domnule Vice Consul,

„Luând cunoştinţă de cererea de informaţiuni relative la resursele şcoalelor greceşti „şi de modul cum ele funcţioneaza, cerere facuta acuma în urma de catre comisiunile „turceşti ale instrucţiunei publice din diferite localitaţi, Patriarhul Ecumenic a adresat „tuturor Episcopilor respectivi instrucţiuni categorice al caror cuprins se găseşte în copia

[1]) *N. Batzaria*, art. „Take Ionescu şi Românii din Macedonia", „Adevărul" N. 11726, din 28 Iunie 1922.

www.dacoromanica.ro

„aci alaturata a raportului cu No. 463 al Legațiunei din Constantinopole. Representanții „Sf. Sale Patriarhului au fost autorisați a se conforma în viitor acestor informațiuni fără „a se abate de la ele.

(ss) Ministru, DRAGUMIS

Copia raportului cu No. 463, cu data 24 Februarie 1890, adresat de către Legațiunea greacă din Constantinopol ministrului afacerilor străine din Atena.

Domnule Ministru,

„Va înapoez documentele confidențiale cu No. 176 și 210 ale Excelenței Voastre „și în acelaș timp am onoare a va comunica următoarele:

„Am fost asigurat la Patriarhatul Ecumenic, că tuturor episcopilor respectivi, li s'au „dat instrucțiuni categorice, instrucțiuni cari explica între altele ca Marea Biserica (Patri- „arhatul) fiind recunoscuta ca supraveghetorul suprem și responsabil al instrucțiunei „grecești în Turcia, numai representanților sai din provincii aparține ca sa dea orice „informațiuni relative la lecțiile de predat, la profesori și la elevi, și în general la mij- „loacele care acoper cheltuelile școalelor grecești. Episcopii au fost autorizați a declara „totdeauna comisiunilor turcești și instrucțiunei publice ca aceste cheltueli scolastice sunt „acoperite prin produsul discului în biserici și prin donațiuni a generoșilor conaționali, și „a recomanda directorilor școalelor și institutorilor de a nu da nici o informațiune relativ „la aceasta afacere sus ziselor comisiuni turcești, ci de a le trimite numai Episcopilor.

„Aceste instrucțiuni au fost date Episcopilor din Pelagonia (Bitolia) și din Grebena.

Prea supus, (ss) N. MAVROCORDATOS

In scopuri național-culturale guvernul din Atena cheltuise între anii 1886—1890, o sumă de 10 milioane fr., în Macedonia. Ziarul *„Ezi meris"* din Atena (dela 23 Februarie 1890) fost organ al ministerului afacerilor străine grec până la 1888, sub titlul „O mărturisire nenorocită", scria:

„Ministrul actual al afacerilor străine — fost multă vreme directorul syllogului — ...„scrie că de vre-o patru ani încoace acest syllog s'a transformat într'o secție specială a ministerului de externe, care se ocupă exclusiv cu propaganda noastră națională din Turcia și primește ordinele d-lui Dragumis...

Pe d-nii Tricupis (președintele consiliului) și pe Dragumis (ministrul afacerilor străine) i-a însărcinat guvernul grecesc cu direcția propagandei care a costat 10 milioane fr..." [1]).

Take Ionescu în anul 1892 a atras atenția colegilor săi din guvern asupra însemnătății covârșitoare ce o prezintă din punctul de vedere național așa zisa „chestiune macedoneană", pe atunci la ordinea zilei, și a cerut ca pe lângă mărirea numărului școalelor primare, secundare și comerciale din Turcia europeană, să se facă cuvenitele demersuri diplomatice pe lângă guvernul din Constantinopol pentru înființarea unui episcopat românesc. O biserică națională în Macedonia, spunea Take Ionescu, va aduce neprețuite servicii cauzei fraților noștri de la Pind, de oarece ei sunt nevoiți să asculte de Patriarhatul grecesc din Constantinopol, care nu urmărește numai scopuri religioase, ci și politice, — cele din urmă fiind în opoziție cu interesele noastre.

In vederea înființării unui episcopat român în Macedonia s-a dat instrucțiuni de către ministrul afacerilor străine, Al. Lahovary, în urma stăruințelor făcute de Take Ionescu, ministrului plenipotențiar de la Constantinopol, Mitilineu, spre a face demersurile cuvenite pe lângă guvernul otoman.

Demersurile au fost continuate de guvernul liberal care s-a consti-

[1]) Vezi în aceasta chestiune și „Cercetari despre Școalele Românești din Turcia" de Theodor T. Burada, București, 1890. Tip. Românul str. Brezoianu Nr. 16.

www.dacoromanica.ro

tuit în 1896. In anul următor guvernul român a anunțat în Parlament că s'a înființat o „Mitropolie română" în Constantinopol. Această mitropolie nu fusese însă recunoscută de Patriarhia din capitala Turciei, care, după cum am spus, urmărea alte scopuri politice în funcție de *„megalo idea"* a grecilor.

Take Ionescu a înființat și eforiile școlare din Turcia europeană, care, dacă ar fi fost ajutate spre a se desvolta, puteau să creeze în jurul lor comunități aromânești.

Ministrul instrucțiunii liberal D. Sturdza, a desființat aceste eforii școlare în 1897. Take Ionescu într'un discurs pronunțat în Parlament, a arătat greșala săvârșită de Sturdza, de oarece instituțiile eforiale erau foarte bune și în acord cu tradiția administrației imperiului otoman. El a protestat energic împotriva desființării acestor eforii, spunând că din această cauză s'a creat o situație foarte grea profesorilor lipsiți de școli și de salarii.

Numit a treia oară ministru al instrucției publice, în 1899, Take Ionescu a luat imediat măsuri pentru îmbunătățirea situației membrilor corpului didactic din Macedonia și pentru reorganizarea școalelor respective.

Foștii profesori ai eforiilor au fost numiți în posturile lor. Salariile tuturor membrilor corpului didactic din Turcia europeană au fost mărite. Alte școli s'au înființat în diferite localități locuite în majoritate de aromâni. Numărul revizorilor școlari s-a mărit în raport cu înmulțirea localurilor de școli, a elevilor și a profesorilor. O librărie românească s-a deschis la Bitolia.

Take Ionescu, cu toate că era învinuit de opoziție că „risipește" prea mulți bani în Macedonia cu politica lui școlară și națională — cheltuise... 150.000 lei! — totuși, în vederea realizării scopurilor de ordin național și cultural, promisese că va cheltui un milion.

In parlament Take Ionescu nu putea desvălui gândul său întreg. El regreta că majoritatea oamenilor politici nu cunosc situația din Balcani și nici măcar situația fraților noștri „aromâni", care trebue să fie ajutați din răsputeri spre a se putea afirma, acolo, ca o forță de primul ordin.

„Mâinc, spunea Take Ionescu, în cercul intimilor sai, se va pune problema dezmembrarii Turciei europene. Nu știu daca „marele bolnav" va putea supraveți dupa o noua amputare. Dar, fie ca va sucomba, fie ca va supraveți, un fapt este cert: In peninsula balcanica se vor produce mari schimbari în favoarea popoarelor creștine. In cazul acesta, putem noi sa privim cu indiferența cele ce se petrec peste Dunare, în Balcani, când cei 500.000 de Români, au început să privească mai staruitor spre București și când datoria noastra este sa ne ocupam, de-aproape, nu numai de soarta lor de astăzi, dar și de soarta lor de mâine? Este cu putința, ca atunci când bulgarii, vorbesc pretutindeni, de o Macedonie bulgareasca; când grecii, vorbesc și ei pretutindeni, de o Macedonie grecească, cu toate ca nici bulgarii, nici grecii, n'au o populație majoritară în acele parți; noi, românii, sa nu vorbim de o Macedonie românească, când românii formeaza majoritatea populației acelui ținut? Puterile europene trebue să știe ca *existam* acolo; dar ca să știe aceasta, suntem datori sa lucrăm și sa facem cunoscută cauza noastră dreaptă, din vreme, spre a nu se surprinde evenimentele nepreparați, sau insuficient preparați".

De ceea Take Ionescu, a cerut necontenit ca românii macedoneni să aibă dreptul să întrebuințeze limba lor națională în bisericile lor, iar guvernul otoman să recunoască naționalitatea română din Turcia europeană si să-i acorde dreptul de a avea comunități, școale de toate gradele și biserici naționale.

www.dacoromanica.ro

Take Ionescu scria în 1903 :

„Foarte sigur, nici un om politic român nu aspira sa anexeze Macedonia, nici să fondeze un stat român. Noi ţinem, totuşi, la aceea, ca naţionalitatea Românilor din Macedonia sa fie pastrata şi ca noul regim, oricare ar fi, să dea Aromânilor, măcar ceea ce au astazi: garanţia că ei vor putea cultiva limba lor maternă în deplină libertate". [1])

Aceeaş idee a exprimat-o Take Ionescu şi în toastul pe care la ţinut, ca ministru de finanţe, în 1906 la Botoşani. [2])

In anul 1905 el a publicat un lung şi documentat articol în revista engleză *„Monthly Review"*, în care a descris mozaicul de popoare din peninsula balcanică şi a arătat, cu date statistice serios controlate, că numărul „aromânilor", al Kuţo-vlahilor, cum îi numesc grecii, sau a *„Cuciuc-olah-ilor,* cum îi numesc turcii, este de cel puţin o jumătate de milion. Articolul acesta l-a scris Take Ionescu în urma încheerei acordului austro-rus din 1903, prin care se determinase sferele de influenţe străine în Turcia europeană. Prin acordul austro-rus se împărţise o parte din Turcia europeană în două: de-oparte, *Macedonia,* care cuprindea vilaietele Uskiub, Monastir şi Salonic şi de altă parte, Albania, care cuprindea vilaietele Şkodra şi Ianina.

Take Ionescu a atras atenţia că nu poate să se constitue o aşa zisă *Macedonie,* când ea este compusă din mai multe naţionalităţi, dintre care cea românească formează elementul predominant atât prin număr, cât şi prin forţa sa economică şi culturală.

In lucrarea sa *„Cauza Românească în Turcia europeană şi conflictul cu Grecia"*, apărută în anul 1906, Eugen Petrescu, fost şef al biuroului şcoalelor străine din străinătate din ministerul cultelor şi instrucţiunii publice, spune, că „Take Ionescu, a avut dreptate să trateze Macedonia ca o împestriţătură de popoare" şi să considere „Macedonia" ca o denumire arbitrară a diplomaţiei europene, — de oarece nici o legătură nu putea fi între patria şi regatul macedonean a lui Filip şi Alexandru cel Mare şi formaţiunea poporului român din Peninsula Balcanică, din foştii colonişti romani stabiliţi în aceste părţi cu bulgarii, cari au invadat aci, mult mai târziu; sau cu grecii, cari s-au infiltrat şi ei printre românii băştinaşi şi albanezi după câteva secole dela dispariţia imperiului lui Alexandru.

TAKE IONESCU LA CONSTANTINOPOL ŞI BRUSSA

UN INCIDENT DIPLOMATIC. — CUM S'A OBŢINUT IRADEAUA SULTANULUI ABDUL HAMID II, DELA 5 MAI 1905

In urma persecuţiilor ce le sufereau aromânii din Macedonia şi în special cei din Pind, pe terenul cultural şi religios, din partea autorităţilor turceşti, Take Ionescu, în 1905, a adus o serie de fapte la cunoştinţa consiliului de miniştri şi a cerut ca guvernul să facă demersurile cuvenite pe lângă Poartă pentru ca drepturile culturale şi religioase ale fraţilor noştri din Macedonia să fie recunoscute oficial printr'o iradea a Sultanului.

Consiliul de miniştri a decis să se facă demersuri la Constantinopol în acest sens şi ministrul de externe, generalul Iacob Lahovari, a dat instrucţiile necesare ministrului Alexandru Lahovari din capitala Turciei. In

---

[1]) „Chestiunea Balcanilor", în ziarul „Conservatorul" din 21 Martie 1903.

[2]) Ziarul „Conservatorul" din 18/31 Octombrie 1906.

Relations des Roumains avec les Serbes, les Bulgares, les Grecs et la Croatie en liaison avec la question macedo-roumaine, par prof. Ilie Barbulescu, Iaşi, 1912, p. 60—61.

www.dacoromanica.ro

urma primelor intervenții făcute pe lângă marele vizir, Ferid pașa, s'a recunoscut dreptul inspectorilor români, trimiși din București ca să inspecteze școlile din Epir și din Albania — Nicolae Tacit și A. Balamaci — să-și îndeplinească misiunea lor fără să fie împedecați de autoritățile locale.

Ordinul acesta n'a fost executat de Osman pașa, valiul din Ianina, care în ajunul Paștelui, a luat dispoziții ca școala din *Minciu* (Meţova) și biserica românească din *Băeasa* să fie închise. Ordinul acesta nechibzuit a întărîtat populația românească din Macedonia. Take Ionescu, aflând de aceste fapte, a adus la cunoștința regelui Carol, a primului ministru Gh. Cantacuzino și a ministrului de externe, generalul Lahovari, că el va pleca la Constantinopol și va cere o audiență Sultanului spre a-i prezinta un memoriu privitor la cererile României, de oarece guvernul român nu mai poate tolera tratamentul odios la care este supusă populația română din Macedonia.

In ajunul Paștelui Take Ionescu era în Constantinopol. Fără să fi bănuit scopul vizitei ministrului român, Sultanul Abdul Hamid al II-lea și-a manifestat dorința să-l cunoască. In acest scop el a ordonat marelui vizir, Ferid pașa, să aducă această dorință la cunoștința lui Take Ionescu. După ce a redactat memoriul privitor la situația românilor din Macedonia și în care se cuprindea și cererile României, Take Ionescu a primit invitația prin care i se fixa audiența la Sultan, în ziua de Vineri, după Selamlâc, la palatul Ildiz Kiosk.

Memoriul însă trebuia predat, conform protocolului, Sultanului, în ajunul audienței. Luând cunoștință de cuprinsul acestui document, Abdul Hamid al II-lea s'a înfuriat și pretextând un doliu în familia sa, a amânțat pe Take Ionescu, prin marele maestru al ceremoniilor, Ibraim pașa, că nu-l va putea primi în audiență din cauza morței fratelui M. S. Sultanului decât în cursul săptămânei următoare. In acelaș timp Ibrahim pașa l-a încunoștiințat că M. S. Sultanul a binevoit să-i acorde marele cordon al Osmanliei. Această comunicare imperială s'a făcut în sala cea mare de așteptare a palatului, unde se aflau câțiva ambasadori și mai multe personalități de seamă. Take Ionescu a răspuns lui Ibraim pașa că nu înțelege rostul amânărei audienței sale când ea fusese fixată după moartea fratelui Sultanului și când în aceiași zi urmă să fie primit de Abdul Hamid ambasadorul Statelor-Unite ale Americei de Nord și nici nu putea primi ordinul marelui cordon al Osmaniei pentru care nu făcuse nimic ca să o merite. Take Ionescu a stăruit ca memoriul său să fie predat Sultanului.

Ibrahim Pașa a replicat că memoriul în chestiune urmează să fie încredințat lui Taxim, secretarul particular al Sultanului. După câteva minute Take Ionescu, întovărășit de Alexandru Lahovari, ministrul României la Constantinopol, se aflau în cabinetul lui Taxim.

Secretarul particular al Sultanului aducând la cunoștința stăpânului său penibilul incident, a fost autorizat să răspundă că Abdul Hamid al II-lea regretă cele întâmplate, dar a dat ordinele cuvenite să se facă dreptate românilor din imperiul său.

Nemulțumit cu acest răspuns, Take Ionescu a înaintat memoriul marelui vizir, Ferid Pașa, însoțit de o scrisoare în care spunea că el nu admite nici o amânare, de oarece România înțelege să apere și să susțină cu toată energia drepturile populațiunii române din imperiul otoman.

A doua zi după acest incident, care a provocat sensație în lumea diplomatică din Constantinopol, Take Ionescu s-a îmbarcat pe vaporul „*Nilus*“, care făcea cursa Constantinopol-Mudania, dealungul coastei mă-

www.dacoromanica.ro

rei de Marmara și de la Mudania a luat trenul pentru Brussa. Cât a stat la Brussa, fosta capitală a primilor Sultani, Take Ionescu a vizitat faimoasele moschee din localitate și s-a interesat de viața ce a petrecut-o în acest interesant oraș, românii exilați în timpul revoluției din 1848.

Din ordinul Sultanului autoritățile din Brussa au primit cu toate onorurile pe ministrul român.

In drumul de la Brussa spre Constantinopol Take Ionescu a aflat că memoriul său fusese predat Sultanului ; iar inspectorii școalelor românești din Macedonia, N. Tacit și A. Balamace împreună cu membrii comunității aromânești din Băeasa, în număr de 30, au fost arestați, de oarece s'au opus la închiderea bisericii din această localitate. Revoltat de cele întâmplate, Take Ionescu a atras atenția lui Ferid Pașa, marele vizir. că el nu admite asemenea procedee și a cerut punerea de îndată în libertate a inspectorilor școalelor românești precum și a celorlalți români. Ferid Pașa a formulat o vagă promisiune, care a determinat pe Take Ionescu să-i spună că România va ști să obțină satisfacția ce i se cuvine.

Take Ionescu, sosind în București, a adus la cunoștința regelui Carol I și a consiliului de miniștri cele petrecute la Constantinopol și a stăruit să se trimeată un ultimatum Turciei.

Cu toate negocierile germano-române ce se urmau atunci pentru realizarea conversiunei rentei române și a demersurilor făcute la București de către grupul financiar din Berlin pentru domolirea atitudinei guvernului român față de Turcia, Take Ionescu a stăruit ca ultimatum să fie trimis la Constantinopol, de oarece numai în modul acesta *România va căpăta deplină satisfacție.*

Nota cu caracter de ultimatum a fost trimeasă la Constantinopol. Efectul acestei note a fost cel prevăzut de Take Ionescu: Turcia a cedat. In ziua de 5 Mai 1905 Sultanul Abdul Hamid al II-lea a dat faimoasa *iradea* prin care a recunoscut naționalitatea română din Turcia europeană și dreptul românilor de a avea comunități, biserici și școli proprii.

Tot prin această iradea, comunităților aromânești li s-au recunoscut dreptul de a alege pe „muhtarii (primarii) lor și aceștia să fie admiși în consiliile administrative. O „teșcherea" dată de ministrul justiției otoman, în acelaș timp, stabilea că „Valahii nu pot fi împedecați de a celebra ceremoniile cultului lor de către preoții lor și în limba lor națională; nici nu vor fi împedecați de a se servi de această limbă în școalele lor".

Această iradea a fost promulgată în ziua de 9 (22) Mai 1905 și ea a produs o mare bucurie printre românii macedoneni.

In „Neamul aromânesc din Macedonia" Dem. Abeleanu, scrie :

„Obținerea acestei iradele imperiale a constituit cel mai stralucit succes diplomatic pentru guvernul de atunci și în amintirea ei s'a bătut o medalie în care figureaza toți miniștrii, *y compris* și d. Alexandru Lahovari, ministrul țarii pe lângă Poarta.

Societățile culturale și naționale din București au sarbatorit acest succes diplomatic al guvernului românesc prin petreceri populare. Prin drepturile acordate în virtutea acestei iradele, confirmate și consolidate prin constituția otomana din 10/13 Iulie 1908, Aromânii au ajuns sa aiba acces la cele mai înalte funcțiuni, în magistratură, administrație, Parlament. [1])

Când a izbucnit războiul balcanic în 1912, Take Ionescu, ca ministru de interne în cabinetul prezidat de Titu Maiorescu, a stăruit ca situația românilor din peninsula balcanică să fie îmbunătățită, atât pe terenul bisericesc, cât și pe cel școlar. In consiliile de miniștri el a cerut ca România să obțină recunoașterea episcopatului național în Turcia.

[1]) *Dem. Abeleanu,* Neamul aromânesc din Macedonia, p. 66. București, 1916.

www.dacoromanica.ro

CAPITOLUL VII

POLITICA IMPERIALĂ, SOCIALĂ, AGRARĂ ŞI FINANCIARĂ

CE A ÎNŢELES TAKE IONESCU PRIN „POLITICA IMPERIALĂ"? — ÎMPOTRIVA CASEI RURALE. — REFORMELE AGRARE. — RĂSCOALELE ŢĂRĂNEŞTI DIN 1907. — POLITICA FINANCIARĂ A LUI TAKE IONESCU DIN 1899—1901.

In anul 1897 cu prilejul discuţiei proectului de lege al Casei rurale, Take Ionescu s'a ocupat de consecinţele ce le-ar avea aplicarea acestei legi, prin frămăţirea proprietăţii mari şi mijlocii, nu numai din punctul de vedere economic şi social, dar şi din punctul de vedere politic. Atunci a spus Take Ionescu că România n'ar mai putea să ducă o *„politică imperială"*, dacă, nesocotind ceiace ne porunceşte *idealul nostru naţional*, vom contribuit la slăbirea organismului social şi economic. România — spunea Take Ionescu — trebue să întărească situaţia clasei ţărăneşti, dar treptat fără să lovim în puterea şi existenţa celorlalte clase sociale si fără să scădem avuţia naţională. O altă idee a lui Take Ionescu era următoarea : România nu poate şi nu trebue să aibă ca ideal o viaţă redusă la interese mărunte regionale, pe temeiul unei politici de stat redusă la satisfacerea unor nevoi materiale dela o generaţie la alta, când i se impune să ducă o „politică imperială". Această idee a provocat atunci mirarea celor ce n'au priceput sau s'au speriat, dacă au priceput, cele ce a voit să înţeleagă Take Ionescu prin „politica imperială".

Iată cum expunea ideea sa Take Ionescu în discursul ce l-a pronunţat în şedinţa Camerei dela 29 Februarie 1897:

„Neamul românesc nu este chemat de istorie la politica cantonală, la viaţa provincială. Neamul românesc este, în afară poate de Polonia, neamul cel mai înghesuit de împrejurări, cel care, are mai mult de luptat ca să se menţie dupe ce a fost cel mai nedreptăţit de istorie. Suntem singuri în Europa cari, pe orice hotare am ieşi, nu e cu putinţă, dacă avem un pic de inimă, să nu ne întristăm. *Ei bine, neamul acesta este chemat, este silit să facă nu politică cantonală, ci ceeace în politica modernă se chiamă politica imperială, politica cea mare, şi această politică nu se face cu o republică de ţărani!*

Ia mai uitaţi-vă, D-lor şi la alte învăţăminte. Ia amintiţi-vă istoria Poloniei.

In ziua în care ea s'a văzut îngenunchiată, ce au făcut cuceritorii ca să o slăbească, ca să facă orice renaştere imposibilă? Au decapitat naţiunea, au suprimat clasa conducătoare, au desfiinţat marea proprietate. au făcut o lege ca aceasta.

Mai cunosc d-lor, o lege ca aceasta: aceia care lucrează în provincia de Posen pentru a se nimici conştiinţa naţională la Polonii de acolo. Va să zică şi acolo s'a înţeles că cel mai pun mijloc de a desfiinţa un neam, este a'l decapità, a'i lua pe conducătorii fireşti, şi de aceia se face aceà operă gigantică pentru a se suprimà marea proprietate polonă.

www.dacoromanica.ro

Treceți peste Carpați; știți că Românii de dincolo, de nimic n'au suferit mai adânc, decât de incercarile de colonizare ale statului maghiar. Vorbiți cu conducatorii lor și vă vor spune ca daca este lucru de care se tem, nu sunt azilurile de copii, ci legile de colonizare, brâurile de colonii pe care vor sa le vâre în masele lor compacte.

Și atunci, d-lor, sa recunoaștem un lucru: țara aceasta cu forma ei economică și sociala, este ieșita din frământarile vremei; așà au facut'o veacurile, au facut'o cu bogați și cu saraci, cu toate puterile sociale, și nu pentru a ne da placerea unor experiențe de aboratoriu sociologic, este permis cuivà să rastoarne opera vremei, opera istoriei!

Dar cu vremea are să se transforme și alcatuirea economică și alcatuirea sociala. Se poate! Lasați încă vremei sa'și facă opera, nu o pripiți cu decretele D-voastră".

In răspunsul său, președintele consiliului, P. S. Aurelian, ocupându-se de „politica imperială" propusă de Take Ionescu, declara:

„...Asemenea cuvinte mă scot din rabdare. Mai întâi, nu știu la ce politică imperiala faceți aluziune? Noi ne mulțumim cu o politica modestă, aceia de a trai în pace cu toată lumea și de a lucra pentru desvoltarea și marirea patriei noastre"...

Tocmai această politică „modestă" o combătea Take Ionescu, de oarece ea nu se potrivea cu aspirațiile neamului românesc.

Ocupându-se de politica noastră agrară el a făcut următoarele considerațiuni:

„La 1864 cestiunea era ca, *claca* să dispară și odata cu răscumpărarea clacii sa li se recunoasca și țaranilor dreptul de proprietate absolută pe pamântul pe care aveau dreptul sa lucreze. Știți cum s'a închegat lucrul? La 1848 s'au rostit frumoase discursuri; în Divanul Ad-hoc s'a încercat rezolvirea cestiunei agrare. Nu s'a rezolvat pentruca țaranii și proprietarii au avut patriotismul sa amâne cestiunea care îi diviza și sa se prezinte Europei uniți asupra celorlalte dorinți ale țarei. In 1862 s'a discutat în Parlament cestiunea rurala în întregul ei. Barbu Catargi voia sa se declare ca satenii sunt liberi pe munca lor și proprietarii pe proprietatea lor. Cogalniceanu, într'un lung discurs care a ținut trei zile, termina cuvântarea sa prin unul din cele mai frumoase sfârșituri de cuvântare, pe care istoria clocinței le înregistreaza, când spunea:

„Asta nu se poate. Sunt Români în Basarabia, sunt Români în Bucovina, sunt Români în Transilvania, sunt Români în alte împarații și toți acești țarani au devenit sau devin proprietari, și numai Românii din România libera nu pot deveni proprietari. Daca am face aceasta ne-ar blestema toate neamurile pamântului și ar fi un blestem care nici odata, dar niciodata nu s'ar șterge".

S'a votat totuși legea dela 1862, lege nedreaptă, și sa nu va mirați că va o spun eu, conservator, caci daca suntem datori toți sa laudam trecutul întreg al partidului nostru, nimanui nu 'i e permis sa nu recunoasca greșelile facute de partidul din care face parte. E destul a spune însa ca legea din 1862 nu s'a aplicat. La 1864 știți bine ca în Camera, care a examinat cestiunea rurala, erau reprezentate toate partidele. Ion Ghica, Ion Bratianu, Cornea, Lascar Catargi și Vasile Boerescu compuneau comisia Camerei; iar, în parlament, principele Dimitrie Ghica, regretatul președinte al Senatului, pe care cu atâta durere l-am înmormântat alaltaieri cu toții, era leaderul Camerei.

Camera avea o parere asupra împroprietarirei, guvernul lui Cuza, ministrul Cogalniceanu, avea alta parere, și atunci știți ca s'a facut lovitura de stat în contra ambelor partide.

„Nu s'au creiat la 1864 nici noi proprietați, nici noi proprietari. Toți aceia au continuat sa fie: țaranul care cultiva ca clacaș, a continuat a cultiva cu acelaș pamânt ca proprietar. Turburarea nu s'a produs în raporturile dintre proprietarii mari și cei mici. S-a schimbat numai un lucru: de unde pentru pamântul ramas proprietarului munca era obligatorie, ea a devenit munca liberă.

Ei bine, în asta privința consecințele reformei au fost așa de mari încât în anul urmator, în 1865, pamânturile au ramas nelucrate; iar în 1866, după 11 Februarie, cea dintâi lege a fost legea tocmelilor agricole, care, pentru cine vrea sa vada fundul, nu aparența lucrurilor, reînființa claca sub o alta forma. Atât este de adevarat, d-lor, ca nu se pot turbura deodata și în pripa alcatuirile muncei naționale așa cum le-a facut istoria.

...Iata dar prima reforma agrara din aceasta țara. Ce caracteriza aceasta reforma agrara? O caracteriza pastrarea armoniei dintre marea și mica proprietate, a echilibrului dintre paturile sociale, neturburarea brusca a raporturilor economice și mai ales neturburarea ordinei sociale.

Dela 1866 — 1886 nu s'a facut mai nimic în chestiunea agrara.

Sunt prin urmare în dreptul meu, când zic, aratându-va trecutul, ca nu este adevarat ca partidele noastre politice s'au deosebit și ca fiecare a avut o politica agrara deosebita".

www.dacoromanica.ro

In 1886 s'a schițat o politică agrară, care a fost combătută de Mihail Cogălniceanu și Ion Câmpineanu.

Legea dela 1889, cu totul deosebită de reforma din 1864, a avut caracterul unei legi de colonizare interioară.

După concepția lui Take Ionescu, de atunci, cultura mare nu trebuea să dispară, de oarece s'ar pierde bogățiile ; pământul, împărțit în loturi mici, n'ar mai fi bine cultivat și repede, iar în locul clasei stăpânitoare ar veni elemente străine. Pe de altă parte, idealul economic al fiecăruia se va coborî ; fiecare se va mulțumi cu o viață mediocră, dar ușoară.

„Nevoia bunului trai nu se va naște deodata, nevoia unei vieți mai pline nu se raspândește într'o generație, doua. Cea dintai urmare va fi o generala nivelare a traiului

TAKE IONESCU IN CARICATURĂ

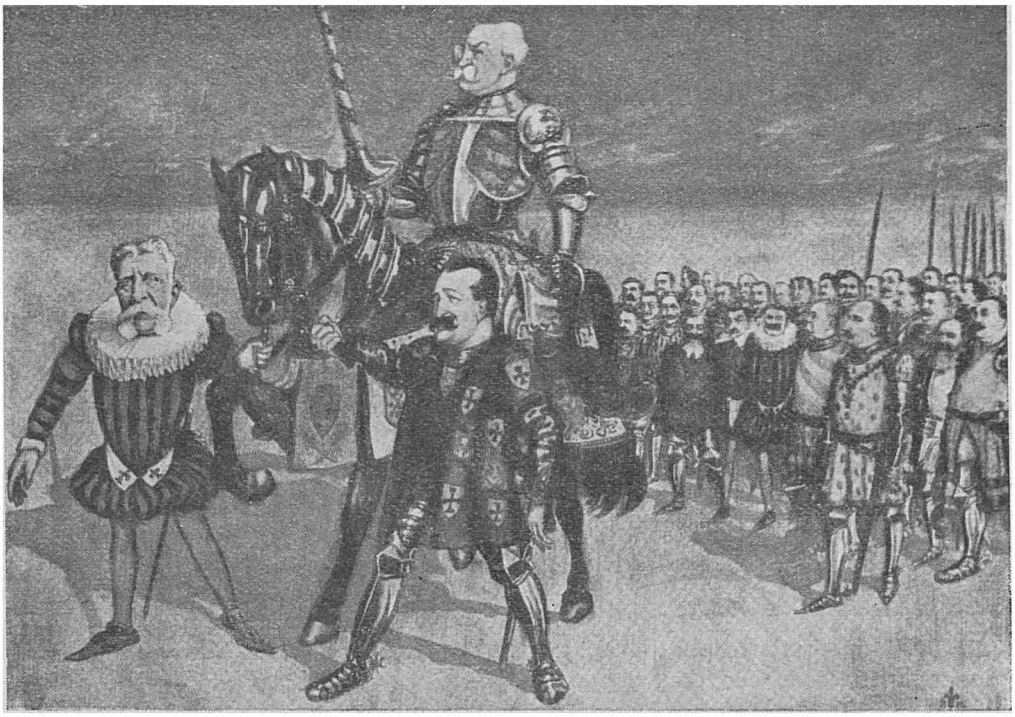

Desen de Petrescu

Cu prilejul „fuziunei" conservatorilor cu junimiștii și în urma unui discurs pronunțat de Take Ionescu la clubul conservator din București, în favoarea „fuziunei", (8 Iulie 1900).

prin scoborâre, iar nu prin înalțare... Dar cultura pamântului ? Credeți D-voastra ca se va putea face un progres în cultura numai cu proprietatea mica și cu populațiunea pe care o avem astazi ?

„Nu ma ocup de transformarile pe care le va aduce vremea. Ma ocup de aceasta transformare pripita și zorita, la care ar duce, de sigur, aplicarea proectului de lege... Credeți D-voastra ca și mașinile s'ar fi introdus la noi, daca nu aveam pe lânga proprietatea cea mica și pe cea mijlocie și pe cea mare ? S-ar fi întins la noi așa de repede o cultură ceva mai superioară ?".

Take Ionescu, după cum am spus, nu atacese problema grară numai din punctul de vedere strict economic, ci și din punctul de vedere social și politic, luând în considerație interesele întregului organism de stat.

El a făcut următoarele observațiuni :

www.dacoromanica.ro

„Lăsați cursului vremei să-și facă opera. Deja s'a îmbunatățit proprietatea mare din România. Inainte cu 30—40 ani multe din proprietățile de azi nu faceau decât un trup. Lasați cași în proprietatea pamântului sa avem scara întreaga: proprietatea mare, proprietatea mijlocie, proprietatea mica, fiecare din ele în proporțiile pe care le impun împrejurarile, împrejurari economice și trecutul social. Numai o astfel de alcatuire poate conveni unei adevarate și sanatoase societați omenești.

Ei, d-lor, cred că nu este unul dintre d-voastră care sa nu'l doară când se vede în Occident confundat cu celelalte popoare balcanice.

Pentruce această durere, daca nu am simți ca cu desavârșire ne deosebim de dânsele. Ei bine, d-lor, ceeace ne deosebește de ele, este ca noi am știut sa pastram în decursul veacurilor nu numai existența noastra de stat, dar și o adevarata organizație sociala; ca la noi nu a dispărut niciuna din acele paturi din care se compune o societate omenească, ca astfel la noi am avut în totdauna, oricât de redus, un organism social.

Deaceea am putut noi să ne ridicam așà de repede, îndata ce am deschis ochii catre Occident. Bulgarilor, reduși în rândul de raiale, le-au lipsit și le lipsesc aceste condițiuni; și dacă Bulgarii reușasc totuși să alcătuiasca un simulacru de societate, este ca au împrumutat pe Bulgari de aiurea și ca cu ei și-au încropit un început de burghezie. Daca Grecia a putut sa facă nu progresele noastre, dar sa nu rămâna cu totul indarat, este ca au venit Grecii bogați de prin alte țări, s'au stabilit în Grecia și au dat astfel societatei grecești un echivalent pentru ceea ce noi am știut să pastram, orcare au fost greutațile prin care am trecut".

Teama lui Take Ionescu era ca punerea în aplicare a legei Casei rurale să nu provoace o dezbinare între păturile sociale, să nu deștepte nădejdi prea mari ce nu vor putea să fie satisfăcute, să nu răstoarne, brusc, regimul proprietății, fără să aducă vreun bine țărănimei.

In 1906 cu prilejul jubileului Regelui Carol I, Take Ionescu fiind ministru de finanțe, a propus înființarea unei bănci agrare, a-l cărei scop era să cumpere dela marii proprietari o parte din moșiile lor spre a le revinde în condițiuni avantajoase țăranilor. Ca o urmare a atitudinei ostile a partidului conservator față de un proect al partidului liberal prin care se prevedea înființarea unui institut asemănător, din care cauză proectul acela a fost respins, liberalii s-au opus ca proectul întocmit de Take Ionescu să fie prezintat și discutat în sesiunea extraordinară a Parlamentului din 1906. Așa se explică pentru ce guvernul conservator a renunțat la dânsul. Take Ionescu prevăzuse însă că nemulțumirile populației rurale vor putea provoca unele mișcări și înțelepciunea dicta guvernanților să ia măsuri legislative din vreme spre a înlătura asemenea mișcări. După un an, în Martie 1907, au izbucnit răscoalele țărănești, mai întâi în Nordul Moldovei și apoi în restul țării.

Nemulțumirile populației țărănești din Moldova au avut mai multe cauze, între care cea mai principală a fost organizarea trusturilor arendășești și exploatarea unui mare număr de moșii de către evrei și străini. Trusturile arendășești impuneau țăranilor învoeli agricole foarte grele. La sate, camăta era o plagă. In ajunul răscoalelor 72.38% din moșiile în întindere mai mare de 5000 ha., erau arendate la evrei; iar în opt județe ale Moldovei, jumătate din întinderea lor era arendată evreilor și străinilor, care exploatau fără milă țărănimea. (Jud. Neamț, 78.51% ; jud. Botoșani, 68.20%; jud. Iași, 66.67%; jud. Dorohoi, 66.51%; jud. Putna 63.29%; jud. Roman, 59.19%). In nordul Moldovei numai frații Fischer aveau în arendă, moșii și păduri, în întindere de 236.863 ha. Așa se explică izbucnirea răscoalelor în Martie 1907, la Flămânzi (jud. Botoșani) și în celelalte județe din nordul Moldovei.

In consiliul de miniștrii ținut sub președinția Regelui Carol I în care s'a hotărît retragerea guvernului conservator prezidat de Gh. Gr. Cantacuzino, Take Ionescu a propus ca soluție unică salvatoare a problemei agrare, exproprierea unei părți din marea poprietate spre a putea

www.dacoromanica.ro

mări numărul țăranilor stăpâni pe bucata lor de pământ. Guvernul Cantacuzino demisionând în ziua de 12 Martie 1907 s'a constituit noul guvern liberal sub președinția lui Dimitrie Sturdza. In Cameră s'a petrecut atunci o scenă impresionantă. Take Ionescu, uitând adversitățile de până atunci, a luat cuvântul în numele majorității și a asigurat pe șeful guvernului liberal că se va bucura de concursul întreg și leal al partidului conservator.

Atunci, primul ministru D. Sturdza, s'a coborât de pe banca ministerială și apropiindu-se de Take Ionescu i-a strâns emoționat mâna mulțumindu-i pentru sentimentele sale patriotice și pentru concursul promis în acele grave împrejurări prin care trecea țara.

Această promisiune solemnă a fost respectată.

In acele împrejurări i se oferise lui Take Ionescu de majoritatea membrilor partidului conservator, șefia acestui partid, dar el a refuzat-o invocând următorul motiv :

„Nu vreau să adaug o rascoală de serai la nenorocirile razboiului civil. Nu s-ar crede în sinceritatea atitudinei mele, atunci când a-și căutà sa trag un beneficiu personal din situația ce am creat-o".

* * *

Take Ionescu a fost ministru de finanțe în cabinetul Cantacuzino din 1899 [1]) și în această calitate a dovedit reale însușiri de financiar de stat. Care era situația financiară a țării în acea epocă ?

Dela 1878 până la 1898 bugetul României Mici se dublase: de la 117 milioane în 1878, la 236 milioane în 1898. Numai bugetul Japoniei, după războiul victorios împotriva Chinei, se dublase. Din cauza prosperității economice România a putut obține în două decenii, după războiul independenței, împrumuturi în condițiuni relativ favorabile și grație acestora, toate guvernele au sporit cheltuelile provocate de lucrările mari angajate: căi ferate, poduri, docuri, Universități, școli, cazărmi etc.

Take Ionescu făcea următoarele constatări în lucrarea sa: *„Deux ans de finances roumaine 1899—1901". Pro Domo* (1902):

„Această propășire economica care a urmat dupa razboi a fost cauza unei mari ușurințe de a împrumuta pentru tezaur și aceasta ușurință de a împrumuta, la rândul sau, ne-a încurajat sa ne avântam în aceste lucrari extra-ordinare de care aveam o sete fireasca și cu totul spre cinstea noastra, pentru ca ardeam de nerabdare de a recâștiga odata în noul regat înființat, într'o singura generație, întregul timp pierdut. Dar de ceea ce nu ne-am dat bine seama, a fost masura în care aceasta propașire financiara nu era datorita de cât acestui influx de bani împrumutați și mișcarei economice creata de lucrarile mari. Nu ne-am dat seama ca acest soi de prapașire financiara nu se bizuia numai pe factori naturali, dar, deasemenea și în mare parte, pe acest factor artificial care forțat era sortit sa înceteze într'o zi sau alta..."

Take Ionescu a criticat și sistemul general de impozite, nu numai din România, dar din toate țările — chiar cele mai bine organizate. El a făcut observația justă că mai toți miniștrii de finanțe se feresc să sporească impozitele în vremuri de prosperitate, când asemenea sporuri ar fi lesne suportate de massa contribuabililor, dar, sub imperiul necesităților, în vremuri de criză, de constrângere a afacerilor, atunci se gândesc să le sporească creând mari nemulțumiri.

Ca un adevărat om de stat Take Ionescu a recomandat economii raționale; o politică financiară bazată pe realitățile economice și a considerat ca o primă datorie a guvernelor să caute prin toate mijloacele sporirea avu-

[1]) Guvernul Cantacuzino s'a constituit în Aprilie 1899.

www.dacoromanica.ro

ției publice prin punerea în valoare a bogățiilor solului și a subsolului, chiar cu concursul capitalurilor străine, în lipsă de mari capitaluri naționale.

După propunerile lui Take Ionescu, făcute în 1899, guvernul Cantacuzino trebuia pentru întâia oară să introducă adevărata politică financiară de stat, ale cărei principii și reguli, fuseseră ignorate, sau neluate în

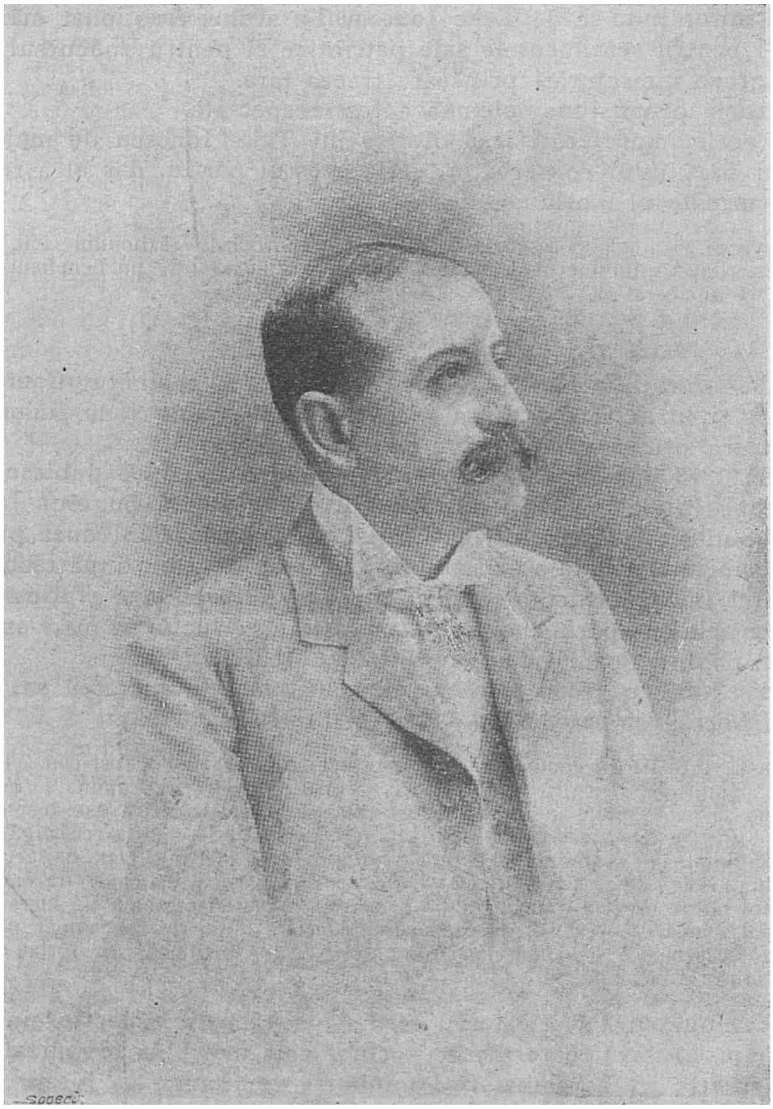

Take Ionescu la varsta de 40 ani

seamă până atunci. „In adevăr, spunea Take Ionescu, cea mai mare greutate care s-a ivit guvernului Cantacuzino, când a fost chemat la putere în Aprilie 1899, a fost orbirea desăvârșită a opiniei publice asupra adevăratei stări a finanțelor noastre și în consecință întreaga sa lipsă de preparare de a suferi întreitul sacrificiu ce trebuia să facă: oprirea mersului înainte, reducerea mijloacelor de existență a uneia din păturile sociale cele mai nume-

www.dacoromanica.ro

roase și însemnate a țării și sacrificiile contribuabilului în chiar clipa când el își vedea dintr'odată micșorate veniturile sale".

După ce a fost preparată opinia publică, noua politică financiară inaugurată de Take Ionescu a fost pusă în practică. Primul punct din programul acestei noui politici a fost încetarea lucrărilor extraordinare și în consecință, încetarea împrumuturilor, nu numai în urma dificultăților de a putea obține noui împrumutri și din cauza recoltelor rele, dar mai cu seamă din pricina enormității anuității datoriei publice care era plasată în străinătate.

Odată era împrumuturilor sfârșită Take Ionescu a fost cel dintâi om de stat român, care a propus punerea în valoare a bogățiilor noastre prin intrarea capitalurilor străine în țară, care vor fecunda mai bine munca noastră. El întrebuință următoarea imagine: „Când circulația sângelui scade, suferi de anemie; când circulația bogăției va scădea, țara va suferi de anemia economică. Milioanele ce vin sub formă de împrumuturi vor trebui să vină sub o altă formă și sub ce formă ? Sub aceea a inițiativei private". Partidul liberal a combătut acest punct din program, invocând argumentul că statul nostru trebue să se desvolte economicește prin propriile sale mijloace, prin capitalul național, de oarece introducerea capitalurilor străine, ar putea să ne aservească, economicește, străinilor. Take Ionescu a răspuns că ar fi fericit dacă bogățiile noastre ar putea fi puse în valoare prin propriile noastre mijloace și prin spiritul nostru de inițiativă și de organizare, dar capitalurile indigene sunt foarte reduse și statul, care are atâtea nevoi, ar putea suferi în desvoltarea și economia sa dacă ne-am mărgini la formula unei politici foarte bună în principiu, dar care nu poate fi realizată de cât într'un timp nedeterminat.

Apărând teza sa, Take Ionescu argumenta că introducerea capitalurilor străine nu s-ar putea face decât prin asigurarea intereselor noastre, în măsura care ar permite acestor capitaluri să se angajeze în marile întreprinderi.

Un punct important din programul financiar din 1899 a fost întocmirea bugetelor adevărate, reale. O altă măsură propusă atunci de Take Ionescu a fost concesionarea terenurilor petrolifere ale statului în condițiuni avantajoase și construirea unei conducte *(pipe-line)* pentru transportul petrolului și al derivatelor sale spre portul de export, Constanța. Ca ministru de finante, în 1899, el a modificat sistemul de impozite, introducând impozitul pe succesiuni în linie directă.

www.dacoromanica.ro

CAPITOLUL VIII

TAKE IONESCU LA BERLIN. — UN PORTRET AL IMPARATULUI GERMANIEI WILHELM II. — CUM A CUNOSCUT TAKE IONESCU PE IMPARAT. — UN AUTOGRAF

Pe Wilhelm al II-lea, fostul împărat al Germaniei, Take Ionescu l-a cunoscut la Berlin la începutul anului 1907, când era ministru de finanțe în guvernul prezidat de Gh. Gr. Cantacuzino. „Kaizerul" își manifestase dorința să cunoască pe Take Ionescu despre care îi vorbise în termeni foarte elogioși, în mai multe rânduri, Kiderlen Waechter, pe atunci ministru al Germaniei în București. Take Ionescu a fost primit într'o audiență la palatul imperial de Wilhelm al II-lea și în aceiaș zi, reținut la dejun. Este interesant portretul fostului „Kaizer" schițat de Take Ionescu și din care reproducem următoarele:

„Era prin Ianuarie 1907, la Berlin. Fusei primit de Kaizer într'o audiența urmata de un dejun, la care, în afara de curte, erau invitați numai d. Tchirsky, pe atunci ministru al afacerilor straine și ministrul României în Germania, cel care, s'a purtat într'un mod atât de incalificabil în timpul razboiului nostru. [1]) Așteptam într'un mic salon ce se află înaintea sufrageriei și vorbeam cu Imparateasa, când Kaizerul intra. Ma izbi mișcarea lui automatica și, când mi se puse în fața, la ceva mai puțin de doi pași, și își ținti ochii sai de oțel în ochii mei, ramasei și mai mirat. N'am întânit niciodata un alt ochiu ca acela al Kaizerului — o fixitate anormala, ceva vecin cu nebunia.

Kaizerul îmi vorbi vreo zece minute. Chestiunile navaleau unele dupa altele, și n'apucam sa schițez un raspuns, ca o noua chestiune îi urmà.

Era vizibil ca împaratul ținea sa-mi fie placut. In ajun pusese sa ma întrebe daca vream mai bine sa-mi vorbeasca în franțuzește ori în englezește, și eu preferasem limba franceza. M'a mirat acest plan de seducțiune atât de vizibil. Ministrul de finanțe al României nu putea avea atâta trecere, încât împaratul puternicei Germanii sa-și dea atâta osteneala ca sa-i fie pe plac. Conchisei ca Imparatul era un profesionist al seducției și aceasta mai târziu, îmi întari convingerea ca semana cu Neron.

Imparatul începuse spunându-mi ca ma cunoștea foarte bine, fiindca citirea rapoartelor ministrului sau în România, Kiderlen-Waechter, îi procurase toate informațiile în privința mea.

„Nu știu daca frații Dv. va iubesc, îmi zise Imparatul, dar ministrul meu va prețuește și va iubește mai mult ca un frate".

Imi vorbi de greutatea de a fi ministru de finanțe pe vremea noastra și aducând convorbirea — daca o avalanșa de întrebari se poate numi convorbire — asupra chestiunii petrolului român, îmi spuse, cu un ton taios, ca el înțelegea ca Americanii nu trebue sa se amestece în afacerile Europei, și ca o buna întrebuințare a petrolului românesc era unul din mijloacele de aparare în contra încalcarilor Americii.

---

[1]) Beldiman.

www.dacoromanica.ro

Din aceasta convorbire introductiva reţinu-i numai acest lucru. Erà limpede că Imparatul nu putea suferi America. De atunci lumea a avut destule dovezi despre asta.

In timpul dejunului, eu fiind la stânga Imparatului, care la dreapta avea pe fiica sa, şi apoi vreme de peste un ceas, în camera de fumat, Imparatul îmi vorbi într'una de *omni rescibili et quibusdam aliis.*

Sarea de la un subiect la altul fara nici o legatura şi cu o febrilitate, cu o nerăbdare pe care n'o mai întâlnisem niciodata.

Ţinea sa se vada ca ştie multe, daca nu chiar totul. Imi vorbi chiar de-un monument roman din Dobrogea, Tropeum dela Adam-Clissi, şi fu placut surprins când îi spusei ca Moltke vorbise de el în însemnarile calatoriei lui din tinereţe.

Intre sute şi mii de alte lucruri, Kaizerul ma întreba cum de-a izbutit regele Carol sa faca tot ce voia, având totuşi regim parlamentar. Ii raspunsei, ca regele Carol avusese

Imparatul Wilhelm II

înţelepciunea şi stapânirea de sine de a lasa sa se faca orişice în toate chestiunile, afara de câteva afaceri pe cari le credea foarte însemnate şi în cari, firește, influenţa sa trebuià sa fie deciziva. Imparatul ma întreba atunci de ce şi cumnatul sau, regele George al Greciei, nu putea să faca acelaş lucru. Ii dadui o explicare. In partea aceasta a convorbirii îmi dadui socoteala înca odata ce dispreţ adânc avea Kaizerul pentru ideile liberale, pentru regimul constituţional. Omul acesta trebue sa fi fost sincer când afirma, ca Providenţa îl alesese de instrument ca să faca fericirea acestei biete lumi. Şi Neron erà sincer când se credeà artist mare.. Mai departe vorbiram de vânatoare, şi cu deosebire de vânatoarea în România, când deodata Kaizerul ma întreba daca Regele Carol era popular. Eu îi raspunsei ca tocmai popular nu erà, dar ca desigur era respectat. „De asta nu ma mir", îmi zise Kaizerul, „fiindca are caracterul puţin comunicativ". Vai, Kaizerul îl avea prea mult !...

Omul acesta, stapânul celei mai formidabile organizaţii a lumiii, îmi vorbise trei

www.dacoromanica.ro

ceasuri cu o vizibilă dorința de a-mi fi placut și de a-mi lua ochii cu omniștiința și cu geniul lui, — și cu toate acestea, când eșii dela dânsul, simții o ușurare.

A doua zi, când prințul Bülow mă întrebă despre impresiunea ce-mi facuse Imparatul, îi raspunsei: „Kaizerul este un om extraordinar, dar, pentru nimic în lume, n'aș vrea sa-i fiu ministru".

Prințul Bülow zâmbi, cu un zâmbet șiret pe care-l tradusei astfel: «Cui o spui?».

Kaizerul, o mai spun încăodată, fusese mai mult decât amabil cu mine. Avusese chiar delicatețea de a nu-mi da la acest dejun cordonul „Vulturului Roșu", — decorație pe care aveam sa i-o înapoez în primavara anului 1916 — ci de a trimite să mi-o aducă, după trei zile, pe d. Tchrscky, „ca o amintire a calatoriei mele la Berlin".

N'am mai văzut pe Kaizer, dar dupa câțiva ani, Imparatul vorbind la Potsdam cu o muzicanta romînca maritata dupa un german, o întreba daca era de origina germana, și când ea-i raspunse ca e romîncă, Kaizerul îi replică: „Ce mai face Take Ionescu al nostru?". Muzicanta, care era foarte curtezană, îmi aduse la cunoștiință aceasta apostrofa imperială, ca și când ar fi fost o fericire cereasca.

Din această mică întâlnire cu potentatul german îmi ramase o amintire apasătoare. Era vadit pentru mine ca omul acesta e un om obișnuit și cu toate acestea avea într'însul ceva atât de anormal, aproape bolnavicios, ca mereu ma întrebam: „Ce-are sa facă omul asta?".

El nu-mi impusese acea admirațiune senina pe care ți-o da privelișteа unei adevarate mariri. Dar nici nu-mi aparuse ca o mediocritate, căreia întâmplarea nașterii îi daduse o situație nepotrivita cu mijloacele sale intelectuale. Nu. Era *ceva* în acest om, dar acest ceva te punea pe gânduri și te speria".

După Take Ionescu Wilhelm al II-lea era un timid impulsiv anormal. In timpul războiului (1917), fiind la Iași, Take Ionescu schița în câteva rânduri rolul istoric al acestui ciudat personaj în următorul autograf:

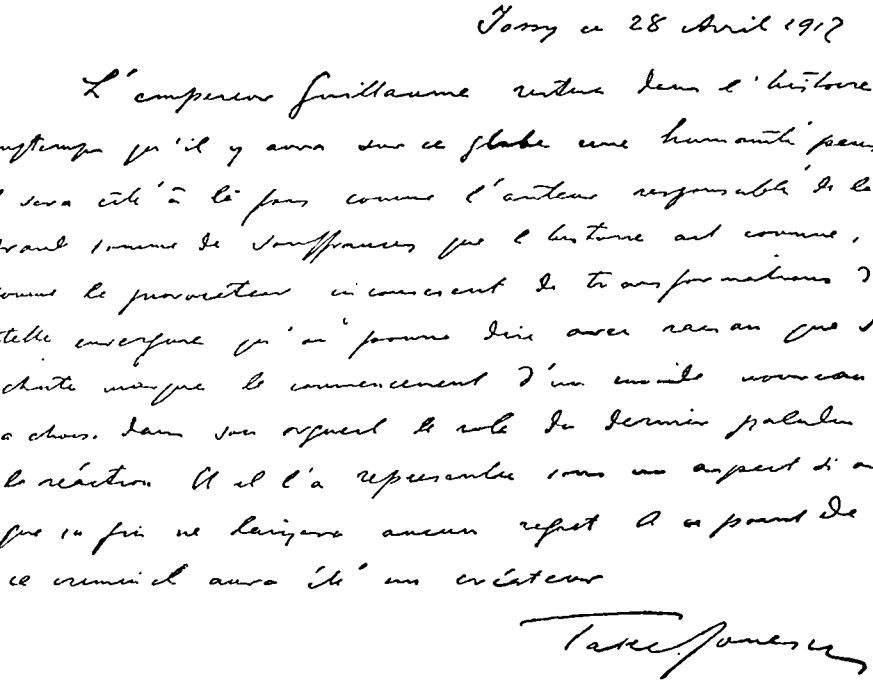

„Împaratul Wilhelm va rămâne în istorie atâta timp cât va fi pe glob o umanitate gânditoare.

El va fi pomenit atât ca autor responsabil al celor mai mari suferințe pe care istoria le-a cunoscut, cât și ca provocatorul inconștient al transformărilor de o așa întindere, că s'ar putea spune cu drept cuvânt că prabușirea sa va însemna începutul unei ere noui. El a ales, în orgoliul său, rolul ultimului paladin al reacțiunei. Și el l-a reprezentat sub o înfațișare atât de odioasa, ca sfârșitul sau nu va lasa niciun regret. Din acest punct de vedere, criminalul acesta va deveni un creator".

TAKE IONESCU

www.dacoromanica.ro

CAPITOLUL IX

INFIINŢAREA PARTIDULUI CONSERVATOR-DEMOCRAT

CURENTUL DEMOCRATIC. — AL TREILEA PARTID DE GUVERNĂMÂNT. — TAKISMUL. — PĂRERILE REGELUI CAROL I.

„Omul de stat trebue sa fie mai mult decât un om de partid".

Take Ionescu

De obicei oamenii excepţional înzestraţi din punctul de vedere intelectual şi moral nu sunt atraşi de arena publică în care se agită politicianii, unde clocotesc pasiunile, unde se încing lupte — şi deci se dau şi se primesc lovituri — unde interese foarte deosebite, se ciocnesc adeseori violent, unde, „electoralul" impune raportul de forţe şi scara valorilor atât de relative şi contestabile.

Take Ionescu a fost în această privinţă o interesantă excepţie.

Destinul său l-a atras în arena publică.

Felul său de a se manifesta şi agita a fost deosebit de a-l celorlalţi oameni politici din epoca sa.

Dela început — atunci când tinereţea ar fi îngăduit unele acte şi atitudini pornite din ambiţiune, sau dintr'un amor propriu exagerat — el a apărut ca o personalitate bine definită ce-şi croeşte drumul, fără să se preocupe prea mult de mediul înconjurător, dar şi fără să-l nesocotească. Oricât de mari ar fi pasiunile politice ; oricât de aprige ar fi rivalităţile dintre persoane şi oricât de înveninate ar fi atacurile îndreptate de cei mici la suflet şi strâmţi la minte împotriva celor ce strălucesc prin inteligenţa lor creatoare şi se impun prin voinţa lor neclintită şi prin forţa lor morală, omul superior va rămâne pe acelaş plan de unde va domina pe toţi ceilalţi.

Take Ionescu s'a impus ca un bărbat politic de întâiul ordin, nu numai prin oratoria sa strălucită şi cultura sa întinsă ; nu numai prin agerimea minţei şi prin strălucirea spiritului său ; nu numai prin maniérile sale distinse şi farmecul persoanei sale ; dar şi prin acel complex de însuşiri sufleteşti, care radiază simpatii şi dezarmează adversităţile. De aceia, s'a spus pe drept cuvânt, că şi adversarii săi nu se puteau sustrage acestui curent puternic de simpatie.

Take Ionescu şi-a dat seama dela debutul său în viaţa politică, că nu poate să rămână un izolat. Ca să desfăşoare o activitate pozitivă, rod-

www.dacoromanica.ro

nică, trebuia să intre într'un partid, — să facă unele concesiuni, dar nu şi abdicaţiuni de conştiinţă. Cu toate că a spus odată în Parlament cât de bine se simţea în sânul organizaţiei partidului conservator, în realitate el nu era om de partid, cu tot spiritul său disciplinat „care n'avea nimic din acela al conspiratorului şi al răzvrătitului". Acest om atât de sociabil, care s'a bucurat de o mare popularitate, a fost, de fapt, un izolat, prin însăşi superioritatea sa. Asta este situaţia oamenilor, cari au schinteia geniului întrînşii. Chiar atunci, când par a se confunda cu voinţa şi sentimentele unei colectivităţi, ei sunt şi mai „singularizaţi". Take Ionescu n'a căutat popularitatea şi nici n'a cultivat-o. El n'a măgulit mulţimea spre a o atrage de partea sa, ci i-a vorbit, totdeauna, sincer şi leal, respectând adevărul. Adeseori a luat atitudini protivnice curentului popular, convins că dreptatea este de partea sa şi timpul i-l va răzbuna. Şi nu s'a înşelat niciodată. Popularitatea i-a revenit, fără să se fi simţit nenorocit fără dânsa.

Pentru Take Ionescu partidul politic a fost un instrument, ca să poată îndeplini o operă constructivă în marginile posibilităţii, luând în seamă, oamenii, mediul social, interesele colective, obiceiurile şi tradiţiile poporului, cerinţele epocei sale. Ca un adevărat bărbat de stat el a fost conştient de misiunea ce o avea de îndeplinit şi de responsabilităţile sale El a utilizat oamenii în funcţie de înfăptuirea proectelor sale şi a ştiut să le ceară tot ceiace puteau da mai bun. N'a avut, propriu zis, o „clientelă" politică, ci partizani devotaţi, admiratori sinceri şi în mare parte desinteresaţi, sau collaboratori pricepuţi şi harnici ce s-au simţit mândri să lucreze sub steagul lui.

Aşa se şi explică fenomenul ciudat în viaţa noastră politică, cum majoritatea partizanilor şi admiratorilor lui Take Ionescu, nu constitueau, ceeace obicinuim să numim o *„clientelă politică"*, de oarece cei mai mulţi l-au urmat fără niciun interes şi nu l-au părăsit, chiar atunci când „şeful" i-a dezlegat de orice obligaţiuni faţă de dânsul, sau când nu a mai dat importanţă partidului său fiind preocupat numai de interesele superioare ale statului şi neamului românesc.

De fapt, ceiace s'a numit în epoca sa *„takism"*, a fost o manifestare interesantă şi plină de noblețe în viaţa noastră politică dinainte de război. Prin *„takişti"* unii au vrut să înţeleagă — adversarii lui Take Ionescu — o „coterie politică" pusă în serviciul unei persoane ; alţii — indiferenţii — o grupare de partizani devotaţi în jurul unui om politic. Prea puţini şi-au dat seama că ceiace s'a numit *„takism"*, a fost una din manifestările cele mai caracteristice ale politicei idealiste provocată de apariţia unui om superior.

Take Ionescu n'a urmărit înfiinţarea unui al treilea partid, împins de ambiţiunea de a fi şi el şeful unei organizaţii politice. O parte din partizanii săi l-a pus în faţa unui fapt îndeplinit. Imprejurările politice din 1908 au favorizat crearea partidului cel nou, pe care Take Ionescu din dorinţa de a nu trece drept extremist l-a numit „conservator-democrat", în sens anglo-saxon. De fapt noul partid, prin geneza şi programul său, a fost o expresiune interesantă a curentului democratic, care s'a manifestat atunci cu o putere nebănuită chiar de Take Ionescu.

In urma unei scurte cuvântări a lui P. P. Carp, pronunţată la clubul partidului conservator din Bucureşti, agresivă la adresa partizanilor lui Take Ionescu, a răspuns în numele acestora din urmă, Barbu Păltineanu în aşa termeni, în cât s'a produs ruperea partidului în două. Take Ionescu

www.dacoromanica.ro

se afla atunci pe Coasta de azur, la Nice. Acolo, i s'a comunicat telegrafic de Barbu Păltineanu incidentul dela club, care fusese urmat de hotărârea partizanilor săi devotați de a înființa un alt partid, democrat, sub conducerea sa.

Take Ionescu era atunci în plină maturitate, — împlinise 49 de ani.

Evenimentul acesta l-a făcut să'și scruteze conștiința și să'și măsoare forțele. El a venit în țară și în ziua de 20 Ianuarie 1908 s'a înființat noul partid conservator-democrat; iar după patru zile a fost proclamat șef.

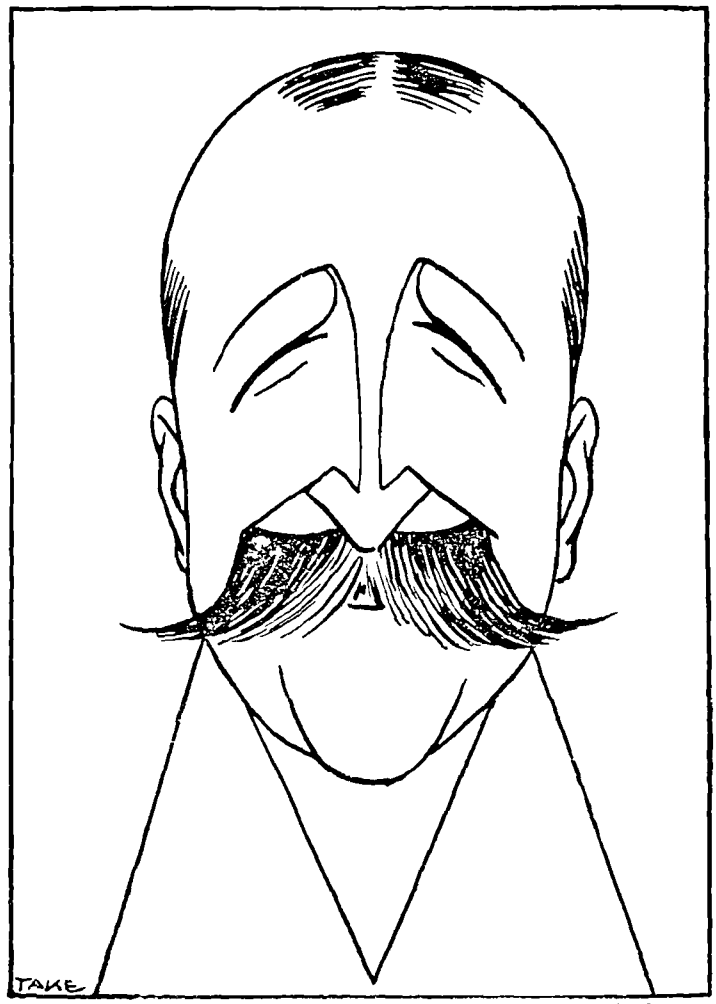

Desen de Murnu

„M-am scrutat — spunea Take Ionescu în discursul ce l-a pronunțat în ziua proclamarei sale ca șef al noului partid conservator-democrat — și mi-am adus aminte ca am început cariera mea fara nume, fara avere, fara relațiuni; ca în momentul unic al vieței, în care se poate capata relațiuni, sau avere, eu m'am mulțumit sa nu câștig de cât fericire; și mi-am zis: dacă am ajuns aci unde sunt, trebue sa fie ceva în mine și am avut încredere".

Invinuit că numai din ambițiune vrea să turbure viața statului, răscolind massele și îndemnându-le să'l urmeze pe dânsul, ca simbol al democrației, Take Ionescu a răspuns :

www.dacoromanica.ro

„Dar, se zice ca vreau azi sa turbur viața statului prin crearea celui de-al treilea partid, care ar fi o piedica pentru mersul normal al națiunii.

Nu cred lucrul acesta; aș fi atunci un ambițios vulgar, un aventurier ordinar și ar fi mai bine pentru toți sa mă duc în alte locuri de cât sa stau aci, în mijlocul d-vs...

Nu, nu, domnilor, înlocuim o organizație moarta cu una vie.

Numai lasam ca apararea ideilor de conservare sociala sa stea în mâna neputinței veșnic biruite.

Așezăm ideile conservatoare pe temelia democratică a țarii; înălțăm un zid de care au să se spargă toate valurile anarhiei". [1])

In câteva cuvinte un întreg program bazat pe respectul ordinei stabilite pe legalitate și pe acele principii de guvernământ moderne, care pot asigura dezvoltarea liberă a progresului, fără să respingă ideile conservatoare, fără să îmbrățișeze doctrina extremistă democratică, ci armonizând ideile conservatoare cu cele democratice.

Acelora, care spuneau că ar fi ridicat „steagul roșu", Take Ionescu le-a răspuns:

„Steagul nivelarii generale, acest steag roșu, despre care poetul Lamartine zicea în 1848 că nu s'a plimbat de cât în noroi și în sânge, nu este steagul nostru".

Niciodată Take Ionescu n'a aprobat *marxismul internațional*, care respinge ideea de națiune și de patriotism; niciodată n'a admis socialismul și nici o doctrină extremistă bazată pe lupta și pe ura de clase.

„Reforme sociale — spunea el în 1908 — care sa tinda a restabili armonia dintre clase, acele reforme care să facă din toți, de sus până jos, o singură națiune, care să aibă o singură conștiință, dupa cum are o singură limbă, care sa ne unească pe toți în acest colț de pamânt, situat în cel mai pericolos loc al Europei, care sa ne facă o putere de neînvins și care sa ne încalzeasca sufletele pentru un mai mare ideal, — aceste reforme sociale le va realiza partidul conservator-democrat"... [2])

...„Partidul conservator-democrat va cauta să înțeleaga toate nevoile reale ale țării, căci numai partidele care se sforțeaza sa fie în armonie cu țara au drept la direcțiunea vieței publice; iar nu acelea care se pun în afara de necesitățile profunde și reale ale țarii.

La vârsta de 49 ani, la care am ajuns, găsesc încă în mine destulă putere și destulă încurajare la munca; ele sunt chiar îndoite prin constatarea ca mă pot sprijini pe dragostea d-vs...

Voi pleca în țară, voi colinda orașele și d-lor, n'am nevoe sa ma uit la stele pentru a prezice succesul..." [3])

Numeroase întruniri ce s'au ținut în toate părțile țării și la cari a luat cuvântul șeful partidului conservator-democrat, au dovedit cu prisosință că noul organism politic răspundea unei necesități, umplea un gol, avea o rațiune de a fi, reprezenta un curent de opiniune puternic.

Abia constituit partidul conservator-democrat și numărul adeziunilor primite de conducătorul lui a fost foarte mare. Nu era numai acel *ceva nou*, ce atrage totdeauna mulțimea și nici entusiasmul ce-l stârnea în țară acțiunea ce se anunța sub firma magică a „democrației", ci, mai presus de toate era încrederea desăvârșită în superioritatea intelectuală și în înțelepciunea politică a lui Take Ionescu, care îngroșa numărul aderenților. Take Ionescu era la vârsta maturității când aventurile politice sunt excluse. El și-a dat seama că ar fi putut ușor exploata acel curent impetuos de popularitate, în favoarea sa, dacă ar fi împins mult spre „stânga" programul său și dacă ar fi făcut mulțimei promisiuni deșarte, dar amețitoare și primejdioase. N'a făcut aceasta. S'a opus tuturor acelora

---

[1]) Discurs pronunțat în ziua de 3 Februarie 1908 la primul congres al partidului conservator-democrat ținut în București.

[2]) Discurs pronunțat în ziua de 24 Februarie 1908, la Craiova.

[3]) Discurs pronunțat în ziua de 24 Ianuarie 1908 la clubul conservator-democrat din București.

www.dacoromanica.ro

ce-l îndemnau să alunece pe această pantă. El a dominat situația și a impus tuturora disciplina de care are nevoe orice partid serios de guvernământ. Cu toate că a fost un idealist, care a crezut într'o mare prefacere a omenirei prin triumful ideilor generoase și liberale, Take Ionescu știa că în viața națiunilor nu se pot aplica toate principiile politicei idealiste, că progresul se îndeplinește lent și că politica pozitivistă este aceia care trebue să fie practicată în cadrul impus de necesitățile sociale și de interesele superioare ale statului și poporului românesc.

El a avut previziunea marilor evenimente ce vor schimba fața lumei și geopolitica Europei și așa se explică pentru ce în toate acțiunile sale politice se conducea de principiile omului de stat care e ceva mai mult decât un om politic de partid. Atât ca om de guvernământ, cât și ca șef al unui partid nou ce trebuea să lupte împotriva celorlalte două, așa zise „istorice", Take Ionescu a dovedit că posedă în gradul cel mai înalt simțul măsurei și al răspunderei. Niciodată n'a avut teamă de răspundere ; dar a evitat „necunoscutul" în politică. Take Ionescu știa că puterea nu se cere, ci se zmulge ; totuși, n'a aplicat această axiomă a politicei din România, nici atunci când a dispus de un instrument capabil să fie utilizat în asemenea scop.

Este foarte rar cazul ca un om politic în apogeul vieței sale publice, când are un partid la dispoziția sa, legiuni impunătoare de partizani, să nu utilizeze această forță spre a obține puterea. Take Ionescu conștient de forța acestui organism n'a înțeles să uzeze de dânsul atunci când s'a pus cea mai importantă problemă de rezolvat din istoria noastră, ci a ales o altă cale impusă de împrejurările istorice de-atunci.

In politica — spunea el — nu exista probleme de filozofie, ci probleme de mecanica. Politica, daca seamana cu cevà, seamana mai mult cu mecanica; ca dânsa trebue sa calculeze cu precisiune forțele sociale disponibile; sa vada de ce energie sunt capabile; să caute unde sunt *les contre poids* și din toate acestea sa gaseasca formula ca sa se poata mișca înainte".

Take Ionescu ar fi putut, de sigur, realiza mai mult în domeniul politic dacă ar fi avut toate posibilitățile de conducere, de directivă, de execuțiune; dar așa cum a putut să se agite a muncit mult și a înfăptuit opere constructive.

In activitatea sa politică el își cumpănea bine atitudinele.

Era leal. Intr'un discurs spunea:

„Mi-am propus în politica o regula neclintita: aceea de a nu acuza pe nimeni de ceea ce nu sunt sigur ca daca aș fi în locul sau aș putea face mai bine și de a nu cere nimanui nimic de care nu sunt sigur, ca daca aș fi în locul lui l'aș putea da".

Regele Carol I, care era partizanul sistemului celor două partide, liberal și conservator, considera noul partid conservator-democrat, ca un instrument primejdios în viața noastră politică. El credea că Take Ionescu va fi împins mereu spre stânga de massele ce'l urmau.

S'a înșelat în această privință..

El a spus lui Dimitrie Greceanu, care rămăsese în partidul conservator :

„Dvs, conservatorii, a-ți savârșit o mare greșala politică: pe când Lascăr Catargi a fost destul de înțelept ca sa atraga pe Take Ionescu în partidul ce'l conducea și dupa cât știu n'a avut sa se plângă de faptul acesta; noua conducere a cautat sa se desparta de el, când avea mai multă nevoe de asemenea elemente încadrate în doctrina d-vs. Azi, Take Ionescu și-a luat libertatea de acțiuue și ambițios și talentat cum e, va deschide lupta mai cu seama împotriva partidului conservator. Poate ar fi fost mai bine sa'l rasfățați"....

www.dacoromanica.ro

Mai era apoi și o teamă din partea regelui Carol : teama că Take Ionescu ar fi putut ajunge prea popular.

De aceia tactica adoptată de regele Carol I față de acest *„om nou"* a fost aceia de a'l ține departe de putere ; de a-i uza forțele într'o opoziție prelungită.

Demisionând guvernul Sturdza la sfârșitul anului 1910, suveranul a însărcinat cu constituirea noului guvern pe Petre Carp, cu toate succesele obținute în alegeri de partidul conservator-democrat.

In acest guvern, ministerul de interne a fost încredințat lui Al. Marghiloman, care își luase angajamentul să facă alegeri „strașnice" spre a zdrobi partidul lui Take Ionescu.

Alegerile orânduite de Al. Marghiloman au fost, în adevăr, „strașnice" în sensul că ele s-au caracterizat prin cele mai mari ingerințe și prin cele mai numeroase ilegalități. Totuși, un număr relativ însemnat de conservatori-demorcați a pătruns în Parlament. Guvernul Carp pornind apoi o campanie împotriva partidului liberal, în chestia „tramvaelor", cele două partide din opoziție s-au unit. Diferendul ivit între guvern și societatea tramvaelor din București ajungând în fața justiției, din cauza unei legi neconstituționale, Curtea de casație a dat câștig de cauză societății tramvaelor. Guvernul Carp a fost atunci silit să se retragă în cursul lunei Aprilie 1912.

Cu câteva luni mai înainte — în Februarie, când criza se declarase — Ion I. C. Brătianu, care fusese proclamat șef al partidului liberal, a recomandat suveranului pe Take Ionescu ca succesor al lui Petre Carp.

Totuși, regele a însărcinat pe Ion I. C. Brătianu cu formarea noului guvern.

In cursul lunei Septembrie 1912, regele Carol I i-a mărturisit lui Take Ionescu că datoria lui de suveran este să înlăture pe cât poate încurcăturile din viața politică și spre a asigura o regularitate în succesiunea guvernelor, el este hotărât să facă apel la cele două partide istorice, ca în Anglia.

Take Ionescu a observat că dacă există *„tories"* și *„wighi"* (conservatorii și liberalii), care de atâtea veacuri se succedează la conducerea afacerilor statului britanic, sunt și curente ce vor favoriza înființarea unui a[1] treilea partid. Muncitorii englezi sunt destul de bine organizați și în curând ei vor forma un partid puternic, de care suveranul respectuos față de constituție și obligat să i-a în seamă și voința unei părți însemnate din națiune, va trebui să modifice sistemul clasic și destul de comod aplicat până acum.

Regele Carol I a obiectat că într'un stat ca România, e mai bine existența a două partide, aproape egal de puternice și de disciplinate.

„ Dar, partidele, a spus Take Ionescu, care nu sunt înscrise în constituție, nu se nasc din caprițiul unui om, și chiar daca s-ar naște, existența lor ar fi efemeră și în tot cazul foarte precara. Ele trebue sa corespundă unor nevoi simțite, unor curente de opiniuni, unei stari de spirit... Partidul meu este un partid de ordine. Programul său este o garanție în aceasta privința. Un mare ambițios, ar fi tentat însa să-i schimbe obiectivul și programul.

— D-vs sunteți înca tânar și puteți sa mai așteptați,— a raspuns, surâzând, suveranul. Numai cei mușcați de demonul ambițiunei, sunt nerabdatori...

— Ce mediocru aș fi, Sire, daca ambițiunea mea ar fi să ajung ministru, sau prim-ministru într'o țara, care, prin politica ce e nevoită sa o ducă, fie din teama, fie din calcul, fie din cuminţenie, fie din toate la un loc, participă atât de puțin simțit la mersul general al civilizației.

---

[1]) Noul partid englez s-a și înființat în Anglia sub numele de *„Labour party"*.

www.dacoromanica.ro

Dacă am o ambiţiune, sau dacă aceasta se numeşte ambiţiune politică, este aceia de a aduce servicii ţări mele, atât cât îmi permit forţele mele. Şi din acest punct de vedere sunt, Sire, un ambiţios".

Take Ionescu a fost însă mai mult bărbat de stat de cât om de partid.

Mai era şi un alt element care l-a făcut pe regele Carol I să n'aibă deplină încredere în Take Ionescu : ideea acestuia că *România trebue să'şi schimbe orientarea în politica externă, adică să iasă din Tripla Alianţă şi să se apropie de „Înţelegerea cordială"*.

Această convingere o avea, în adevăr, Take Ionescu, încă din 1909—1911, în urma unor călătorii ce le făcuse în Anglia şi în Franţa şi cu prilejul cărora aflase informaţii preţioase privitoare la noua situaţie internaţională.

O SCRISOARE A LUI TAKE IONESCU

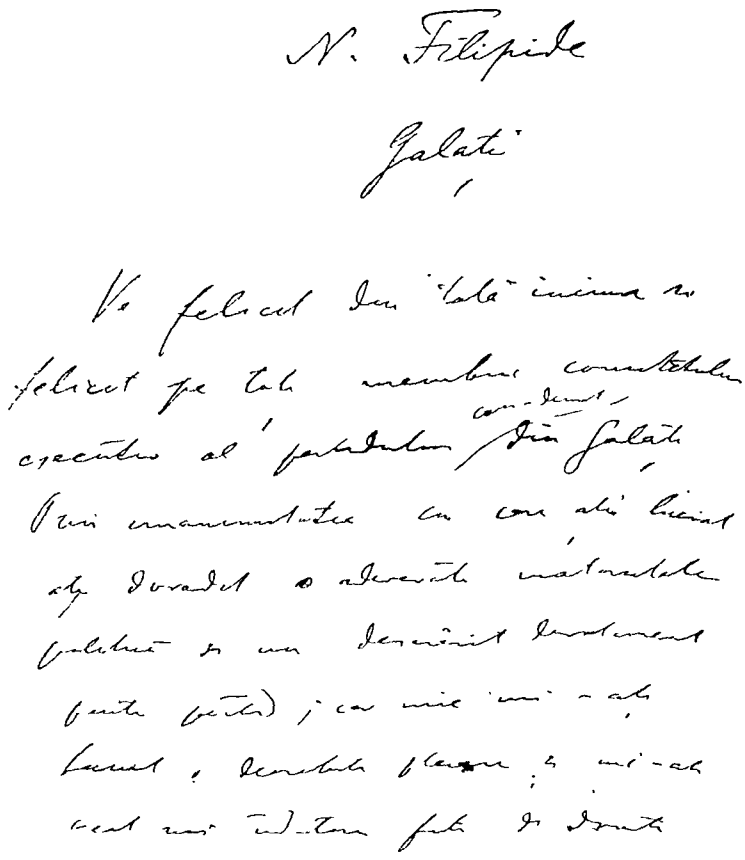

Fragment dintr'o scrisoare adresată de Take Ionescu lui Filipide, partizanul său politic.

www.dacoromanica.ro

CAPITOLUL X

CĂLĂTORIILE LUI TAKE IONESCU

ÎN VARA ANULUI 1909. — TREI LUNI LA PARIS ŞI LA LONDRA. — ÎNŢELEGEREA CORDIALĂ. — EDWARD GREY. — CONTELE d'AERENTHAL. — KIDERLEN-WAECHTER. — CONTELE BERCHTOLD. — ALFRED DUMAINE.

Călătoriile, scria Delacroix în 1825, ne fac să cunoaştem şi să judecăm prin noi înşine alte ţări şi să regăsim pe a noastră cu plăcere". Pentru Take Ionescu călătoriile erau o necesitate fizică şi spirituală.

Ori de câte ori se ducea în apus — de două ori pe an — el spunea intimilor săi că are nevoe de o „bae de civilizaţie". Se ducea la *Aix-les-bains*, sau la *Vichy*, ca să'şi urmeze cura şi apoi se stabilea pentru câtva timp, la Paris, la Londra sau la Roma. Dacă situaţia din ţară îi permitea, el îşi prelungea vacanţa. Atunci întreprindea mari călătorii, în Italia, în Franţa, în Anglia, în Belgia, în Olanda, în Austro-Ungaria ; mai rar în Germania, sau în Orient.

Ar fi voit să întreprindă o călătorie în Japonia, atât din cauza caracterului exotic al acestei ţări îndepărtate, cât şi din dorinţa de a cunoaşte poporul cel mai înaintat pe treptele culturei din Extremul-Orient. In 1913, după încheerea păcei dela Bucureşti proectase o călătorie în Japonia, la care îşi manifestase dorinţa să i-a parte şi E. Venizelos, pe-atunci prim-ministru al Greciei şi delegat la conferinţa păcei, dar evenimentele politice ce au urmat, l-au împiedecat să plece. In timpul războiului, la Iaşi, când în urma stăruinţei sale a fost trimis la Tokio, ca ministru al ţării, prietenul său politic, Nicolae Xenopol, Take Ionescu i-a spus, în ziua plecărei :

— Te invidiez, dragul meu... Tu vei vedea Japonia! Poate, cine ştie, într'o zi, voi aveà şi eu fericirea sa te urmez... O calatorie la Yokohama şi Tokio.... Ce vis!...

Această călătorie în Japonia n'a putut s'o întreprindă şi de aceia, ori de câteori îşi manifesta o dorinţă pe care o ştia, sau o considera, nerealizabilă, Take Ionescu spunea pe un ton melancolic : „O dorinţă ce nu se va îndeplini, ca şi călătoria mea în Japonia !..."

In vara anului 1909 Take Ionescu şi-a petrecut vacanţa — prelungită până în toamnă — în Franţa şi în Anglia, împreună cu soţia sa.

In acest timp el a avut numeroase conversaţiuni cu personalităţile politice din Franţa şi din Anglia. Aşa a aflat multe şi interesante informaţiuni

www.dacoromanica.ro

privitoare la relațiunile franco-engleze, la originea *„Înțelegerei cordiale"* și la raporturile anglo-germane, în urma afacerei marocane. Take Ionescu știa că în 1898 se angajase tratative între Londra și Berlin, care, tindeau la realizarea unei înțelegeri anglo-germane. Era vorba atunci de împărțirea coloniilor portugheze, atribuindu-se Angliei, Mozambicul, până la Zambez, și Germaniei, teritoriile situate dincolo de Zambez, în schimbul unui împrumut acordat guvernului din Lisabona.

Germania propusese Angliei să încheie o alianță, ceiace ar fi însemnat o considerabilă întărire a Triplei Alianțe ; o slăbire a Franței și o primejdie de război pe continent.

După concepția germană, așa cum a definit-o cancelarul Bülow într'o telegramă din 24 Martie 1901 (G. P. N. 4.998), aceasta ar fi fost o alianță defensivă unde *casus faederis* intervenea când unul dintre contractanți va fi atacat deodată de două puteri, dar o alianță încheiată între Anglia și Tripla Alianță și nu numai cu Germania. Primul ministru al Angliei, lordul Salisbury, n'a admis această concepție. El s'a declarat adversarul unei adeziuni a Angliei la Tripla Alianță, sub cuvânt că o asemenea alianță ar fi impus Angliei obligațiunea să apere frontierile Germaniei și ale Austro-Ungariei împotriva Rusiei, ceiace ar fi fost o „afacere rea" pentru dânsa. [1])

Atunci Anglia a părăsit ideea unei apropieri de Germania. In 1902 s-au ivit primele indicii ale unei apropieri franco-engleze. După negocierile din Octombrie 1903—Aprilie 1904, se stabilise o înțelegere între Anglia și Franța în chestia Egiptului, Marocului, Terre-Neuve etc.

In timpul crizei marocane, a fost un pericol de război pe continent, dar Germania a dat înapoi.

Cât timp a stat la Paris și la Londra, Take Ionescu, grație încrederei de care se bucura din partea bărbaților de stat francezi și englezi și a întinselor sale relațiuni în lumea diplomatică, a aflat fapte importante, care explică atitudinea sa din 1914 și 1915.

Care erau acele fapte ?

In primul rând i se confirmase că între Anglia și Franța exista un aranjament privitor la compunerea și transportul unui corp expediționar britanic, pe teritoriu francez în cazul unui război continental și un alt aranjament cu Belgia, prin care Anglia se arată dispusă să apere neutralitatea acestei țări, în cazul când ea va fi violată de o altă putere.

Aceste aranjamente, stabilite principial, între statele-majoare respective, în plină criză marocană, când nu era exclus un război provocat de Germania, au contribuit să influențeze mult opinia lui Take Ionescu privitoare la eșirea României din sfera de influență a Triplei Alianțe. El știa că Anglia nu are obiceiul să se lege prin tratate de alianță, dar înțelegerea stabilită cu Franța și precauțiunile ce fuseseră luate în timpul crizei marocane, de către guvernul britanic, relative la o intervențiune a armatei engleze pe continent, i-au dat siguranța că într'un eventual război european, provocat de Germania, Anglia nu interveni alături de Franța.

Unul din bărbații de stat englezi, Edward Grey, care simpatiza mult pe Take Ionescu și aprecia vederile lui limpezi și inteligența lui

---

[1]) *Les origines de la guerre et la politique extérieure de la Grande-Bretagne au début du XX-e siècle, avec une préface de M. Jules Cambon.*

Dosarele N. 207 B. (politica exterioara a imperiului britanic) și 208 B. (originele razboiului (Marea Britanie).

www.dacoromanica.ro

mare, a fost acela care inițiase pe Take Ionescu asupra adevăratului caracter al Înțelegeri anglo-franceze.

Sir Edward Grey a fost acela, care într'o scrisoare adresată la 15 Ianuarie 1906, în calitate de ministru de externe al Marei Britanii, definea ambasadorului englez din Paris, Bertie, atitudinea ce trebue să o aibă Anglia într'un eventual război continental. In această scrisoare importantă și care a fost publicată în *„Les Origines de la guerre et la politique extérieure de la Grande-Bretagne"*, se spunea :

„Părerea mea este că dacă Franța este târâtă într'un razboi cu Germania... noi nu putem să stam de-oparte și vom trebui să luam parte alaturi de ea". [1])

Sir Edward Grey a contribuit la apropierea Angliei și a Franței de Rusia, ca să țină în eșec Germania și a stăruit mult ca Anglia, odată războiul izbucnit pe continent, să ajute Franța, de oarece, dacă n'ar sări în ajutorul ei.... :

„Statele-Unite ne vor dispreţui, Rusia va judeca inutil ca sa încheе cu noi un aranjament amical asupra Asiei, Japonia va gasi firesc să reînoiasca cu alții tratatul sau de siguranță ; noua nu ne va rămâne un singur amic, nici putința sa ne facem unul și Germania va avea placerea sa exploateze situația generala în dezavantajul nostru"... [2])

Take Ionescu a sosit în București pe la sfârșitul lunei August, convins că Înțelegerea franco-engleză-rusă, e puternică și indizolubilă ; iar politica exterioară a României ar trebui să i-a o altă orientare impusă, atât de interesele naționale, cât și de noua situație internațională. Dela această dată se poate spune că Take Ionescu a fost partizanul convins și hotărît al schimbărei de orientare a politicei noastre externe. Cu un an mai înainte regele Carol I îi făcuse cunoscut lui Take Ionescu textul tratatului nostru de alianță cu Germania și Austro-Ungaria și cu acest prilej suveranul accentuase asupra pericolului rus în Orient.

După câteva zile el a avut o lungă și interesantă conversațiune cu contele d'Aerenthal, care pe-atunci era ministrul Austro-Ungariei în București, și apoi, după câțiva ani, a fost cancelarul imperiului dualist. In „Amintirile" sale, Take Ionescu povestește următoarele :

„Contele Aerenthal ma întreaba ce impresii aduceam din calatoria pe care o facusem în Franța și în Anglia timp de trei luni.

„Doua, îi raspunsei. Cea dintai e ca alianța dintre Franța și Anglia este, cel puțin pentru generația de azi, indisolubila. E chiar mai trainică, adaugai eu, decât alianța d-vs. cu Germania.

— Dar nu exista niciun tratat de alianța între ele, îmi obiecta el.

— Așa e, nu exista tratat. Dar e ceva mai mult. Nu uita, ca aceste doua națiuni sunt neamuri libere care se guvernează ele însi-le. Ei bine, amândoua sunt foarte convinse de complecta lor asemanare de interese. Ele sunt hotărâte sa lucreze împreuna. Niciun guvern n'ar putea sfărâma aceasta înțelegere, care este în conștiința amânduror popoarelor.

— Dar alianța asta e absurda! Franța n'are nimic de câștigat dela Anglia, pe câta vreme alaturi de Germania ea poate avea tot ce voește!

— Franța 'și dă seama, că daca s'ar uni cu Germania ar face-o împotriva Angliei. Ei bine, odată Anglia micșorată, Franța n'ar mai fi decât vasala Germaniei. Asta ați putut-o primi dv., dar Franța are o istorie prea frumoasa la spatele ei, pentru a o primi înainte de a fi zdrobita.

— Cum adică, îmi zise el cu aprindere, Austria e vasala Germaniei ?

— Desigur... Tot așa dupa cum România e vasala Austriei, adaugai eu pentru a polei hapul.

— Și care e a doua d-tale impresie ?

— O sa ți-o spun într'un singur cuvânt. Franței nu-i mai este frica. Desigur, ea

[1]) B. D. III, No. 216.

[2]) Nota lui sir Edward Grey de la 20 Februarie 1906. B. D. III, No. 299.

www.dacoromanica.ro

dorește cu ardoare, cu patima pacea. Nu ea o să deslanțue vreodată războiul. Dar nu-i mai este frica. Daca o necajiți de azi înainte, sa știți ca aveți războiul. A trecut vemea bluff-urilor. Daca vreți razboiul, e alta socoteală. Insa intimidarea și bluff-ul nu vor mai prinde.

— Dar e o nebunie!, îmi zise el. Armata franceza, departe de a fi mai puternică decât în anii din urma, este cu mult mai slaba.

— Frica, îi raspunsei. e o chestie sufletească. Poți fi tare și să-ți fi frică; poți fi slab și sa nu-ți fie frica. Pentru un motiv sau pentru altul, poate fiindca au prea întărâtat-o, Franța căreia îi era frică când cu Tangerul, astazi nu-i mai este frică. De asta sunt adânc convins.

— E ciudat, îmi spuse Aerenthal, ca încheere la convorbirea noastră, ambasadorii noștri n'au aceleaș impresii ca d-ta.

— Nu-ți pot spune de cât pe-ale mele, — îi raspunsei".

In vara anului 1911 Tak Ionescu se afla la Londra. Atitudinea Germaniei în afacerea marocană neliniștea mult Franța și Anglia. Guvernul imperial german cerea Gabon-ul și o parte din Congo. Sir Edward Grey, ministrul de externe al Marei Britanii a comunicat ambasadorului Germaniei din Londra că pretențiile Germaniei sunt inadmisibile și a stăruit să i se răspundă precis dacă guvernul din Berlin va ocupa Agadir-ul în cazul când tratativele nu vor ajunge la niciun rezultat.

Anglia nu admitea ca Germania să aibă un port pe oceanul Atlantic, ceiace ar fi putut să pună în primejdie comunicațiile ei pe acest ocean cu colonia Cap dela sudul Africei.

In amintirile sale, Take Ionescu scrie :

„Eram pe-atunci la Londra. In seara când Lloyd George rostea faimosul lui discurs, aveam musafiri la masa, la Carlton.

Dupa masa, când un prieten, care ascultase cuvântarea lui Lloyd George, îmi spuse miezul ei și îmi puse în vedere ca ministrul care era cel mai pacific, cetise capitolul relativ la politica externa dupa o bucata de hârtie, înțelesei ca situația era serioasă. Simții fiorii razboiului general" [1]).

Lloyd George, pe-atunci ministru de finanțe, pronunțase faimosul lui discurs, la Guildhall, în care în termeni energici, a atras atenția Germaniei că dacă ea va ataca Franța, va găsi în spatele acesteea, Anglia.

Amenințarea lui Lloyd George a provocat o mare emoție la Berlin.

Take Ionescu fu informat atunci că ambasadorul Germaniei din Londra declarase lui Edward Grey, ministrul de externe al Angliei, că „discursul d-lui Llloyd George este contrar demnității Germaniei".

E. Grey ar fi replicat :

„Demnitatea Angliei îmi interzice să vă ascult". [2])

In urma acestui grav incident ofițerii din armata activă și teritorială engleză, primiseră ordine de servicii ; amiralitatea luase dispoziții privitoare la aprovizionarea cu cărbuni a flotei și la organizarea unui corp expediționar, care ar fi operat pe continent.

Germania, care forțase nota și poate nu s'ar fi așteptat ca Anglia să aibă o atitudine atât de energică, a dat înapoi.

Take Ionescu, din convorbirile ce a avut la Londra cu oamenii politici britanici, a tras concluzia că în afacerea marocană, ar fi putut izbucni războiul european dacă Anglia n'ar fi făcut cunoscut Germaniei că va fi de partea Franței și îi va da tot concursul ; că punând la probă soliditatea „Înțelegerei cordiale", a putut constata că această Înțelegere va funcționa în cazul când Franța va fi atacată de dânsa.

---

[1]) Kiderlen-Waechter, op. cit.

[2]) *Raymond Reculy*, Les origines de la guerre. La Revue de France, No. 17 1-er Sept. 1929.

www.dacoromanica.ro

In toamna anului acela Take Ionescu a plecat la Viena. El a ținut să vadă pe contele Aerenthal, concelarul Austro-Ungariei, Acesta, din cauza boalei de care suferea bălbăea primele cuvinte ale propoziției, dar apoi debita corect.

Take Ionescu i-a reamintit cele ce i-a spus cu câțiva ani mai înainte privitor la întărirea Înțelegerei anglo-franceze și l-a întrebat, dacă după rezolvirea afacerei marocane, nu-i dă acum dreptate.

„Da, ai avut dreptate, — i-a răspuns Aerenthal pe un ton nervos. Republica franceza face o excelenta politica externă cu un netăgaduit succes. Cu toate ca Franța, datorita așezamintelor ei politice, consuma mai mulți oameni decât oricare alta țara, ea are neîncetat în frunte oameni de mâna întâi. Uita-te la diplomația ei! Tot corpul diplomatic al Germaniei și al Austriei la un loc nu face cât trio fraților Cambon și Barrère, ca sa nu citez de cât pe aceștia" [1]).

In Octombrie acelaș an Take Ionescu și soția sa au stat câteva zile la Bruxelles, fiind invitați la o sărbătoare într'o familie înrudită cu ei.

Dela Bruxelles ei au plecat la Berlin unde au stat trei zile.

In timpul cât a stat în capitala Germaniei, Take Ionescu a avut mai multe convorbiri interesante cu prietenul său, Kiderlen-Waechter, ministrul de externe al imperiului german. Intr'o zi Take Ionescu a fost poftit de Kiderlen-Waechter, acasă la dânsul, spre a prânzi „între patru ochi". In timpul mesei cei doui prieteni au vorbit „politică". Convorbirea foarte amicală și însuflețită a continuat și după masă până la ora patru. Subiectul principal atacat în cursul acestei convorbiri a fost relațiile Germaniei cu Franța și Marea Britanie. Kiderlen-Waechter spunea că el este partizanul cel mai sincer al păcei și de aceia e atacat cu înverșunare în Reichstag și în presa opoziției pe chestia Marocului și că dorința lui cea mai fierbinte este să ajungă la o înțelegere cu Marea Britanie.

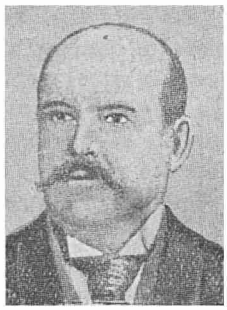

Kiderlen Wächter

„Dar daca țineți atât de mult — a observat Take Ionescu — să va înțelegeți cu Anglia, de ce nu faceți singurul lucru care ar putea sa asigure înțelegerea aceasta?

De ce nu vreți sa ajungeți cu ea la un acord tacit în ce privește limitarea înarmarilor navale?

Ce urmăriți cu înarmarile acestea înverșunate? V'am înțeles atâta vreme cât nu era vorba pentru d-v. decât sa ajungeți a doua putere navala din lume. Ați ajuns. Ce vreți mai mult? Sa fiți în acelaș timp și cea mai mare putere militara și cea mai mare putere navala? Dar aceasta va sa zica dominațiunea universala. Asta nu se poate. Au încercat-o și alții. Spania, Franța, și toți au trebuit sa cadă. Ești prea inteligent ca sa nu înțelegi ca Anglia nu se poate lasa întrecută înainte de a fi fost sfarâmata. O sa faceți cinci dreadnought-uri; ea o sa faca treisprezece. Unde o să va opriți? Mergeți deadreptul la razboiul cu Anglia. Știți ca n'o să fie o gluma. Dar să presupunem, pentru un moment, ca o sa fiți biruitori. Cât timp o sa ție asta? O sa ridicați împotriva d-v. coaliția universală; pâna și epurii o sa se unească împotriva d-v., atât de odioși veți deveni!... Nu trebue sa te iei dupa naluciri, și ceea ce urmariți d-v. este o nalucire.

— Am vrut sa ajung la îngradirea de care'mi vorbești; dar n'am putut, îmi raspunse Kiderlen cu amărăciune. Tot ce-mi spui d-ta, am spus și eu, poate cu mai puțina elocința. I-am spus'o lui Tirpitz, care ședea în fotoliul de colo. Eu eram în cel pe care stai d-ta.

— Ei și?...

---

[1]) D. Casimir Smosorzewski în cartea sa „*La Pologne Restaurée*", scrie: „Evident, se poate raspunde ca Franța n'a avut dela 1870 mai puțin de 43 de miniștri ai afacerilor straine și cu toate acestea asta n'a împedicat-o sa faca „cu un netagaduit succes, o excelenta politica" (cum a declarat contele d'Aerenthal, în 1911 d-lui Take Ionescu)", p. 274.

www.dacoromanica.ro

— N'am reușit să-l conving.
— Dar împaratul?
S'a dat de partea lui Tirpitz».

Kiderlen continuă apoi sa ma asigure ca, cu toate astea, el avea sa faca tot ce-i va sta în putința pentru ca să se înțeleagă în alt chip cu Anglia. Imi zise chiar că ar trebui sa sugerez prietenilor mei dela Londra să-i trimeată un ambasador care să aibă o mare trecere în Anglia, ca să nu aibă de făcut două treburi, și la Londra și la Berlin.

Ne întoarseram la înțelegerea pe care o încheiase cu Franța. Mă asigură că dacă, prin imposibil, parlamentul francez (tocmai se discuta atunci în comisiuni la Paris) ar respinge înțelegere aceea, avea să urmeze războiul. Invoiala aceea era tot ceeace putea el face pe poporul german sa înghită.

In aceeași zi chiar mă grăbii să scriu impresiile mele unui prieten dela Paris. Prietenul comunica scrisoarea mea d-lui Caillaux, pe atunci președinte al consiliului [1])

Atunci am avut pentru cea din urmă oara convorbiri lungi cu Kiderlen.

De atunci, ne-am scris numai".

SCRISORILE LUI KIDERLEN WAECHTER MINISTRUL DE EXTERNE AL GERMANIEI, ADRESATE LUI TAKE IONESCU

(EXTRASE)

Berlin, 7 Iunie 1912

„Cât despre politica externă, cu toate „punctele negre" dela orizont: război italoturc și alte lucruri, eu o privesc cu multă liniște.

Nimeni nu vrea serios să încerce norocul și primejdia marei lovituri, *primo*, fiecare știe că e vorba de viața și de moarte și *secundo*, pentru că toată lumea se simte destul de bine fără să risce.

Și știu că toată lumea se va da înapoi dinaintea hotărârei celei mari...

Socot să mă duc peste o săptămână la Kisingen... de data asta fără prietenul meu Cambon... [2])

12 Noembrie 1912

...

„Timpurile critice prin care trecem cu toții... cred că o să eșim din ele cu pace și cu cinste".

In Septembrie 1912 Take Ionescu se afla în nordul Italiei. Sosit la Veneția el găsi o telegramă ce i-o adresase un prieten politic din Sinaia prin care i se comunica dorința Regelui Carol I să plece la Viena și să caute să aibă o întrevedere cu contele Berchtold, ministrul afacerilor străine al Austro-Ungariei. Take Ionescu a plecat la Viena și a avut o întrevedere cu contele Berchtold, despre care a scris următoarele:

„Înțelesei că regele Carol credeà foarte apropiată schimbarea guvernului și că vroia ca eu să fiu în relații personale cu noul diriguitor al politicei austriace. Înștiințai deci de dorința mea pe contele Berchtold, care se înapoia de la țară la Viena, pentru a mă primi.

Vorbiram o oră. Incercă să-mi explice faimoasa lui circulară asupra descentralizării Imperiului otoman, circulara care a grăbit izbucnirea războiului balcanic, dar nu înțelesei nimic. Mi se plânse că pretutindeni lumea s'a înșelat asupra intențiunilor sale; se căzni să mi-le facă cunoscute; dar tot nu înțelesei mai mult. Era el prea complicat, ori eu eram prea mărginit? Nu știu nimic.

I-am vorbit de starea precară a peninsulei balcanice. I-am spus: „Dacă puteți menține pacea încă doua luni, am scăpat. Nu se începe un războiu de munți după luna Noemvrie.

— Dece numai doua luni? Eu sunt sigur că pacea în Balcani nu e câtuși de puțin amenințata. Poți fi încredințat de asta!", — mă asigură el.

Voit-a oare să mă mistifice, ori nu știa nimic despre adevărata situație?

In cursul convorbirii, îi vorbii de nebunia înarmărilor navale și'l întrebai dece

---

[1]) D. Caillaux a cetit scrisoarea lui Take Ionescu în ședința secretă a Comisiunei afacerilor străine.

[2]) Ambasadorul Franței la Berlin.

www.dacoromanica.ro

Austria, lunecă şi ea, pe acelaş povârniş: „La ce va trebue o flotă mare? N'aveţi şi n'o să aveţi niciodata colonii; comerţul dv. dincolo de mare n'o să fie niciodată prea important. La ce bun o flotă? Dacă vă asiguraţi împotriva Italiei, făptuiţi o greşală fundamentală. N'o să vă puteţi bate niciodată pe mare împotriva Italiei, nu numai fiindcă ea o să vă fie pururea superioară, dar şi fiindcă, în cazul acesta, ea ar fi aliata Franţei şi a Angliei, iar „dreagnought"-urile D-vs. n'ar ieşi niciodată din porturile lor.

Dacă, dimpotrivă, socotiţi să vă găsiţi alături de Italia, ea n'are nevoe de flota d-vs., ar prefera sa şi-o sporească pe a ei... De altfel, adăugai, nu înţeleg nici pe Germania". Şi i-i repetai ceea ce spusesem lui Kiderlen-Waechter, la Berlin, cu câteva luni mai înainte.

Atunci contele Berchtold îmi lămuri — ceea ce eu bănuiam — că mărirea flotei austro-germane, s'ar putea sa învingă flota engleză.

El recunoscu ca Anglia ar putea oricând construi mai multe vase de cât cele două imperii teutone; dar erà sigur că în curând englezii vor fi lipsiţi de echipagii.

„Cu sistemul lor de angajari voluntare izvorul va fi repede secat; pe când noi cu serviciul militar obligator, vom avea totdeauna oricâţi oameni vom voi. Atunci vom putea ataca şi distruge Anglia"...

„Ascultam încremenit pe ministrul acesta al unei mari puteri, care nu ştia că în ziua când Anglia n'ar mai găsi destui marinari pentru sistemul angajărilor voluntare, ar introduce serviciul obligator, dar că nu s'ar lăsa niciodată să fie înlocuita de Germania.[1])

„Austria — scria Take Ionescu — care nu renunţase niciodata la ideea de a se despagubi în peninsula Balcanică de ceea ce perduse în Italia — a lăsat cu toate acestea să se faca razboiul turco-balcanic din 1912, fiindcă era convinsă, de altfel ca şi Germania, de victoria turcă. Nu fusese oare în Turcia o misiune militara germană? Se putea să fie batuţi elevii Germaniei? Puteau avea vreo valoare serioasă nişte mizerabile foste raiale?" [2])

Take Ionescu, cât a stat în capitala Austriei, a avut o întrevedere şi cu Alfred Dumaine, ambasadorul Franţei, — unul din cei mai distinşi şi excelenţi diplomaţi, care era foarte bine informat asupra celor ce se urzea la Ballplaz. Dumaine era un bun cunoscător al stărei de spirit ce domnia pe-atunci la curtea imperială habsburgică, în sferele conducătoare austriace. Diplomatul francez avea cunoştinţă de relaţiunile lui Take Ionescu cu bărbaţii de stat francezi, englezi şi germani şi de sentimentele sale pronunţat francofile.

Take Ionescu i-a comunicat cum a decurs convorbirea cu cancelarul Austro-Ungariei şi a observat:

— El mi-a lasat impresia ca e confuz, sau că a avut intenţia sa mă mistifice.

— E prea puţin abil ca sa vă mistifice şi prea puţin încrezător ca să vă spună adevarul...

Diplomaţia *lor* are, în adevar, multe ascunzişuri, dar ceia ce se petrece aci de câtva timp, ma face să cred că se prepară ceva neplăcut şi pentru noi şi pentru d-vs. şi *chiar pentru dânşii*...

D-vs, Românii, sunteţi în alianţă cu dânşii; dar ar trebui să fiţi foarte atenţi şi prudenţi, de oarece planurile lor, în Orientul căre vă interesează, ar putea să nu convină intereselor d-voastre.

— Vreţi să vorbiţi de faimoasa politică *Drach nach Osten?*

— Ei se încăpăţânează în politica ce le-ar deschide drum spre Salonic, peste corpul Serbiei.

Diplomaţii de aci au convins pe toata lumea politică că salvarea Austro-Ungariei e într'o expansiune spre sud şi în acest scop ei caută să atragă sub influenţa Austro-Ungariei celelalte state balcanice. Ştiţi ce mi se cântă mie aci? Aria răsuflată: imposibilitatea unui război între Austro-Ungaria şi Franţa, nu numai din pricina absenţei unei frontiere comune, ci şi din cauza sentimentelor foarte simpatice ce le nutreşte faţă de tot ce e francez înalta societate vieneză...

Austriacii îmi vorbesc mereu de vânătorile organizate în onoarea lui Felix Faure în padurile Boemiei, de vizitele generalului Galliffet, la Marienbad, sau ale lui Clemenceau, la Karlsbad; ca şi de locul important ce'l deţin unii din financiarii noştri, în marile societăţi de credit vieneze...

Toate acestea sunt chestiuni de „suprafaţă"... In adânc, situaţia se prezintă în alte colori. De câtva timp ambasadorul Germaniei, d. de Tchirsky, exercită o influenţă din zi în zi mai accentuată în sferele conducătoare. Atacurile presei, care îşi primeşte comu-

[1]) „La Roumanie" din 22/5 Oct 1915.
[2]) „Amintiri", p. 94.

www.dacoromanica.ro

nicatele, ba chiar și articolile împotriva guvernului francez, fara ca sa fi intervenit ceva *direct*, între Austria și noi... Austria este, dupa cum știți, pentru Germania, „ilustrul secund".

Cum von Tchirski este casatorit cu o austriaca, o baroneasa Stumner von Tavernok, de origina burgheza, totuși, situația aceasta, nu oprește ca înalta aristocrațime, domnii din „cariera", ofițerii de la statul major, sa navaleasca în saloanele larg deschise tuturor, din Reisnerstrasse. In acelaș timp, uzinele dela Skoda, fabrica tunuri de mare calibru și în arsenale se lucreaza cu oarecare febrilitate. Am impresia ca Austro-Ungaria, încurajata de Germania, se va aventura în Balcani și de aceia se va izbi mai întâi de Serbia, care îi stă în drum și nu o poate suferi. Cum Rusia nu va putea ramâne indiferentă, când sunt în joc „chestiunile sale" — panslavismul și strâmtorile — razboiul pare a fi de neînlaturat".

Take Ionescu a răspuns că România n'are niciun interes să urmeze Austro-Ungaria într'o asemenea direcție ; că interesele ei sunt opuse ; dar nu crede într'un război general apropiat. Ambasadorul Franței, Alfred Dumaine, după câteva luni dela această convorbire cu Take Ionescu, comunica următoarele d-lui Raymond Poincaré, președintele consiliului și ministrul de externe al Franței :

Depeșa N. 302 din 3 Decembrie 1912

„Acest razboi eventual, care se prepară aci cu o graba febrila apare mai mult austriacilor ca o soluție aproape de dorit fața de intolerabila situație a monarhiei habsburgice.

El i-a caracterul unei fatalități căruia nu ar fi cu putința sa se sustraga. Dacă ieșirea lui ar fi fericita, Austria se vede înghițind Serbia, înlaturand influența rusa, întinzând acțiunea sa asupra statelor balcanice. Dar, daca șansa armelor va fi contrara, dezagregarea inevitabila va fi ceva mai grabita".

Take Ionescu a fost atunci pe deplin convins de necesitatea schimbărei de orientare a politicei noastre externe.

www.dacoromanica.ro

CAPITOLUL XI

ACȚIUNEA DIPLOMATICĂ A LUI TAKE IONESCU IN TIMPUL RĂZBOIULUI BALCANIC (1912—1913)

UN BAL MASCAT ȘI COSTUMAT IN BUCUREȘTI. — BELZEBUT. — GENEZA ALIANȚEI BALCANICE. — GUVERNUL MAIORESCU-TAKE IONESCU. — CONFLICTUL ROMÂNO—BULGAR. — NEGOCIERILE DE LA LONDRA. — O COMUNICARE A PRINȚULUI de FÜRSTENBERG. MEMORIILE BARONULUI BEYENS. — ATITUDINEA AUSTRIEI. — CAMPANIA DIN BULGARIA

Intr'o frumoasă seară de Februarie a anului 1912, în saloanele feeric iluminate ale frumoasei doamne V... din București, își dase întâlnire elita societății bucureștene la un bal mascat și costumat.

Printre invitați se aflau numeroși membri ai corpului diplomatic, câțiva miniștri și oameni politici, care știau că în saloanele frumoasei doamne V. se petrecea minunat și se bea cea mai fină șampanie „rose". Era miezul nopței. Pe când orchestra lui Ciolac ataca — nu se știa dacă era o simplă întâmplare, sau un „aranjament" — o arie din „Faust", invitații observară în dreptul ușilor principale, larg deschise, un personaj ciudat, înfășurat într'o mantie neagră, al cărui cap era acoperit de o glugă roșie.

Toate privirile se ațintiră asupra noului venit.

După ce înaintă câțiva pași, misteriosul personaj, făcând un gest larg, teatral, își ridică mantia de pe umeri, o prinse cu o mână de un capăt și o asvârli în spate. După aceea își scoase gluga din cap.

El apăru costumat în „Mefisto".

Apariția acestui personaj care se strecura printre grupurile de bărbați și femei mascate și costumate, cu un aer indiferent, aproape disprețuitor, intrigase pe toți.

— Cine e Mefisto ? — întrebă o frumoasă mască, costumată în paj, pe vecinul ei.

— Nu știu ; dar și-a făcut o bună intrare.

— Cam teatrală...

— Costumul e reușit...

— Are în adevăr ținuta unui Mefisto...

După câteva minute un „Arlequin" înalt și subțire se apropie de „Mefisto" și pe un ton confidențial îi șopti :

www.dacoromanica.ro

— Dacă vreți să aflați ceva care v'ar interesa mult apropiați-vă de grupul celor trei „magi"...

In timpul acesta „Arlequinul" fu luat de braț de o femeie care era îmbrăcată într'un costum Pompadour și amândoi se îndreptară în altă parte a salonului.

— Cine e persoana cu care vorbeai ? — întrebă femeia.

— Take Ionescu !

In adevăr „Mefisto" era Take Ionescu. Cum fusese numit de Dimitrie Sturdza, *Belzebut*", el își alesese pentru balul d-nei V... costumul lui Mefisto.

Apropiindu-se de grupul ce-i fusese indicat de „Arlequin", magii încetară brusc conversația lor.

După câteva minute „Arlequinul" reapăru iarăș lângă Take Ionescu.

— Ați aflat ceva interesant, nu-i așa ?

— N'am obiceiul să iau informații în acest mod ; dar, chiar dacă l'aș avea, magii d-vs au fost mai înțelepți — au tacut.

— Nu uitați că în noaptea asta sunteți *Mefisto* și un Mefisto cu atâtea principii și scrupule devine sau suspect, sau ridicol. Incă odată vă atrag luarea aminte asupra celor ce vorbesc magii : urmăriți conversația lor și sunt sigur că nu veți regreta...

Take Ionescu, intrigat, se puse în urmărirea „magilor" și desfășură oarecare manevre ca să nu aibă aerul că ar fi un... detectiv, sau un reporter de ziar. De astă dată șampania făcuse oarecare efecte asupra „magilor", căci conversația lor era atât de animată, încât niciunul din ei nu observase prezența lui „Mefisto" în apropierea lor.

„Așa dar, misiunea lui Bourchier la Atena este aceea sa mijlocească o înțelegere între Bulgaria și Grecia, dar în ce scop?, — întrebă unul din «magi».

— După toate probabilitățile e vorba de încheerea unei alianțe împotriva Turciei, — răspunse al doilea mag.

— O alianța „defensiva"...

— Ca toate alianțele mărturisite, dar, care, în fond, vizează cazul unei agresiuni.

— In această importantă chestiune va dau și eu o informație în plus, care confirma întru totul cele spuse până acum.

Din Sofia am primit câteva știri prețioase : Gheșoff și-a exprimat dorința sa aiba din partea lui Grypaiis, o formulă precisă, sub forma unei comunicări scrise.

— Așa dar e ceva mai mult de cât o sugestie din partea lui Gheșoff, ceva mai mult de cât o încercare de tatonare, avem de-aface cu o propunere oarecum cam coaptă... D-ta, ce zici de toate aceste povestiri ?

Cel de-al treilea „mag" care până atunci ascultase, fara să întrupă, raspunse, flegmatic :

— Balcanisme!

— Cu alte cuvinte ar fi bine să primim aceste vești sub toate rezervele?...

— Balcanicii n'au talentul să se pună de acord, chiar atunci când toate intereselc lor le impun acordul.

— Iată câteva vorbe înțelepte.

— Dar eu v'am comunicat fapte precise și controlate: Bourchier e la Atena, în misiune. El e în cele mai bune relațiuni cu Gheșoff...

Se planuește încheierea unui tratat bulgaro-turc în care se vor stabili, de sigur, condițiuni privitoare la viitorul statut al Macedoniei..., răspunse magul cel vorbăreț.

— Posibil ; dar să nu uităm că suntem la un bal mascat și am venit să ne amuzam puțin. Cineva ne-ar putea lua drept niște conspiratori...

— Conspiratori, nu ; dar, ca magi, suntem obligați să urmarim steaua...

— Care ne va îndrepta spre bufet.

Pe când cei trei magi se depărtau, Take Ionescu se amestecă în mulțime. Intâlnind pe Arlequin î-l luă de-oparte și îi spuse :

— Iți mulțumesc... Ai avut dreptate. Conversația lor a fost interesantă.

Desigur că sunt „diplomați" de școală nouă, dacă au obiceiul să trâncăneasca așa prin saloane.

— Doi dintr'ânșii sunt secretarii legațiunilor X. Y ; iar al treilea e un ziarist englez venit de curând din Sofia, care mi-a și comunicat că vrea să vă ia un interview".

www.dacoromanica.ro

A doua zi ziaristul englez se prezintă lui Take Ionescu, după ce acesta îi fixase ora prin telefon.

— Veniți de la Sofia?
— Da...
— E bine că vom avea liniște în Balcani... Ce mai face amicul meu d. Bourchier de la *Times?* A, trebue să vă comunic că și eu am fost aproape 15 ani corespondentul lui *Times* în București. Bourchier e un eminent ziarist și un bun cunoscător al problemelor balcanice. El m-a pus în curent cu o misiune ce o are de îndeplinit la Atena..
— Cum? Știți atunci obiectul acelei misiuni?...
— Firește... V'am spus că Bourchier este un bun prieten al meu și că el e în curent. cu tot ceia ce se clocește în Balcani!
Ma surprinde faptul că d-vs, care veniți din Sofia, n'ați aflat înca de proectul guvernului bulgar.
— A, cum nu...
— Aș putea să va comunic și unele detalii.
In cazul acesta să-mi faceți plăcerea să luam masa împreună astăseara la „Boulevard".

In timpul mesei ziaristul englez povesti lui Take Ionescu cum au decurs primele tratative bulgaro-grecești în vederea încheerei unui tratat de alianță.

Așa a aflat Take Ionescu de negocierile secrete dintre guvernele din Sofia și Atena angajate în Februarie 1912.

Aceste negocieri au decurs în modul următor :

In ziua de 27 Septembrie 1911 ministrul Greciei din Sofia, Dimitrie Panas,[1]) a întrebat pe Teodoroff, ministrul interimar al afacerilor străine bulgar, ce ar face Bulgaria în cazul când Turcia ar ataca Grecia.

Teodoroff a răspuns că în ultima întrevedere ce a avut-o cu Assimbey, ministrul Turciei, acesta l-a întrebat care ar fi atitudinea Bulgariei în cazul unui război turco-grec și l-a asigurat că țara sa nu se va mișca dacă Grecia va fi statul agresor, însă a lăsat să se înțeleagă că în cazul când Turcia va ataca, atunci o intervenție a Bulgariei în război nu poate fi exclusă.

D. Panas a rugat pe Teodoroff să-i răspundă dacă Grecia ar putea în ultimul caz, să conteze pe prietenia Bulgariei.

Teodoroff a evitat un răspuns precis, motivând absența din Capitală a primului ministru Gheșoff.

In ziua de 30 Septembrie 1911 D. Panas a fost autorizat de Gryparis, ministrul afacerilor străine elen, să declare primului ministru al Bulgariei, Ivan Gheșoff, că dacă Bulgaria nu va abandona Grecia, în cazul când va fi atacată de Turcia, nici Grecia nu va abandona Bulgaria, în cazul când va fi atacată.

Gheșoff a răspuns că prietenia poporului bulgar față de poporul grec nu poate fi pusă la îndoială, însă o intervenție într'un război în Balcani a țărei sale nu-i o afacere ușoară din pricina României, a cărei atitudine nu poate fi bine definită.

El a cerut să i se comunice o propunere scrisă, promițând că va studia această chestiune.

Guvernul grec a amânat propunerea scrisă. Pe la sfârșitul lunei Februarie 1912, Bourchier, corespondentul ziarului *Times*, a plecat din Sofia.

De fapt, Austro-Ungaria încuraja statele balcanice să se angajeze în război împotriva Turciei.

Războiul a isbucnit la începutul lunei Octombrie 1912.

---

[1]) In 1913 a fost unul din delegații Greciei la conferința păcei de la București.

www.dacoromanica.ro

GUVERNUL MAIORESCU-TAKE IONESCU

In urma recomandațiunii Regelui Carol I, Titu Maiorescu a propus lui Take Ionescu colaborarea partidului său în guvern. Take Ionescu pusese condiția să nu se facă nimic în politica externă fără știința și asentimentul său. Regele Carol I a aprobat aceasta și a pus în vedere lui Titu Maiorescu că trebue să se consulte și să lucreze în acord cu Take Ionescu în toate chestiunile ce interesează politica externă.

Guvernul de colaborare Titu Maiorescu-Take Ionescu s-a constituit în ziua de 12 Octombrie 1912 în modul următor:

Titu Maiorescu, președinte al consiliului și ministru de externe;
Take Ionescu, ministrul de interne;
C. G. Dissescu, ministrul instrucțiunii publice și cultelor;
C. C. Arion, ministrul agriculturii și domeniilor;
Al. Marghiloman, ministrul de finanțe;
Mihail Cantacuzino, ministrul justiției;
General Hârjeu, ministrul de război;
Al. Bădărău, ministrul lucrărilor publice;
N. Filipescu, ministrul domeniilor și agriculturii;
N. Xenopol, ministrul industriei și comerțului.

In ziua când s-a constituit acest cabinet Take Ionescu a comunicat lui Titu Maiorescu și Gh. Gr. Cantacuzino, că el a stabilit o înțelegere cu Ion I. C. Brătianu că în caz de război cu Bulgaria, să se formeze un guvern național.

Era după bătălia dela *Kirkilisse* când a intrat Take Ionescu în guvern. Situația în Balcani era foarte critică și reclama din partea României o politică activă și plină de prudență, mai cu seamă din pricina dificultăților cu Bulgaria și a atitudinei Austro-Ungariei favorabilă statului de peste Dunăre.

Intr'o convorbire cu Ion I. C. Brătianu Take Ionescu i-a comunicat șefului partidului liberal că pentru tratativele cu Bulgaria trebue să așteptăm alt moment prielnic, căci momentul cel mai bun, — acela când bulgarii mobilizaseră armata lor și nu aveau siguranța că vor bate pe turci — îl pierdusem.

Ion I. C. Brătianu a răspuns:

— Aduți aminte de poezia lui Prudhomme : *„Le vase brisé"*...

Găsești un vas spart si acum trebue să-i strângi cioburile ca să le lipești la loc".

Care a fost punctul de vedere al lui Take Ionescu în criza balcanică ? El și-a dat seama, de la început, că o intervenție armată a României împotriva Bulgariei, în plin război balcanic, când statul acesta era aliat cu Serbia, Grecia și Muntenegru, ar fi fost dezastruoasă și nepolitică. Dezastruoasă, pentru interesele noastre naționale de peste Carpați ; nepolitică, pentru că ne-am fi învrăjmășit cu toti vecinii de la sud. Pe de altă parte, Take Ionescu avea informațiuni că Austro-Ungaria și în deosebi, Ungaria, sprijinea pe bulgari și urmărea să găsească un pretext oarecare ca să intervină în Orient. Cum această eventuală intervenție a monarhiei habsburgice ar fi provocat războiul european și tratatul de alianță cu puterile centrale ne-ar fi obligat să luptăm alături de Austro-Ungaria și Bulgaria, n'am fi putut realiza aspirațiile sau revendicările noastre, nici la sud, peste Dunăre ; nici la nord, peste Carpați. Nu rămânea de cât două soluții: una — tratative directe cu Bulgaria și a doua, — intervenție în

www.dacoromanica.ro

Balcani, în cazul când s-ar fi ivit neînțelegeri între aliații victorioși de peste Dunăre cu prilejul împărțirei teritoriului Turciei europene.

Trebuea să tratăm direct cu Bulgaria pentru obținerea unei alte linii de frontiere la sudul Dobrogei și anume *linia .Turtucaia-Balcic* și să pregătim armata. Take Ionescu a stăruit ca să înzestrăm armata cu cele necesare în vederea unui război. In acest scop guvernul a propus și Parlamentul a votat un credit de 270 milioane lei. In acelaș timp Take Ionescu, în acord cu Titu Maiorescu, a redactat un *„aide-memoire"*, în care se cuprindea revendicările României, față de Bulgaria și care a fost încredințat unei persoane ce avea relațiuni strânse cu Gheșoff. Acest document nesemnat a fost predat primului ministru bulgar.

In ziua de 16 Oct. 1912, șeful guvernului român, Maiorescu, a adus la cunoștința lui Kalinkoff, ministrul Bulgariei din București, că în limitele tratatului de la Berlin neutralitatea noastră era firească; dar, dacă se vor produce schimbări teritoriale în Balcani, România va avea să-și spună cuvântul. El a comunicat și lui Șebeko, ministrul Rusiei din București, că dacă se vor modifica frontierele fixate prin tratatul de la Berlin (1878), o nouă linie de frontieră legitimă a Dobrogei se impune și în acest scop guvernul său așteaptă ca inițiativa unei asemenea înțelegeri să vină din partea Bulgariei care a provocat războiul în Balcani. In mod confidențial șeful guvernului român a comunicat ministrului Rusiei că frontiera de sud a Dobrogei trebue să fie o linie de la Turtucaia până la Marea Neagră, dincoace de Varna. Aceiaș comunicare a fost făcută și ministrului Austro-Ungariei din București, prințul de Fürstenberg.

Take Ionescu era de altă părere în ce privește oportunitatea acestei cereri. El scria în 1915:

„In timpul crizei balcanice România s-a gasit într'o situație din cele mai dureroase. Lasase sa treaca momentul prielnic ca sa stea de vorba cu Bulgaria asupra schimbarii frontierei sale de peste Dunare. *Momentul acesta ar fi fost înaintea mobilizării bulgare, sau cel mai târziu, în cele câteva zile care despărțeau ordinul de mobilizare de intrarea în război. Numai dupa batălia dela Lule Burgas noul guvern începu convorbirile cu Bulgaria* [1])".

Trecuse câteva zile de la constituirea ministerului Maiorescu-Take Ionescu, când acesta din urmă a primit vizita unei persoane, care se bucura de încrederea regelui Carol I. Intrebat cum vede el situația internațională și în special aceia a României față de evenimentele din Balcani, Take Ionescu a răspuns:

„România ar fi trebuit sa intervina, formulând cererile ei, atunci când aliații din Balcani, mobilizau. Acum trebue sa așteptam alt moment favorabil pentru noi. Știm ca Austria sprijina Bulgaria și de aceea nu putem conta prea mult pe concursul ei. Avem, din nenorocire, un tratat de alianța cu ea. Pentru ca România este aliata Germaniei, Austriei și Italiei, vom fi obligați să aplicam cinstit tratatul ce ne leagă cu aceste puteri, dar îl vom aplică *„à la lettre"*. Dupa mine însă România a întârziat prea mult în aceasta alianța. Daca a-și avea mâinele libere a-și schimba orientarea politicei noastre externe de oarece interesele României impun sa facem o politica în acord cu aceia a Înțelegerii. Așa ne comandă situația actuala".

Ocupându-se de această conversație, într'un articol publicat, în timpul războiului mondial, în ziarul „Evenimentul" din Iași (1918), Take Ionescu, scria că d. X... a fost atât de impresionat de declarațiile acestea, în cât, ajuns acasă, a comunicat în substanță convorbirea ce a avut-o cu el, lui Beldiman, ministrul României la Berlin, și a păstrat o copie de pe scrisoare, ca document.

---

[1]) „La Roumanie", art. Herr Riedl. 1915.

www.dacoromanica.ro

După izbucnirea războiului pe continent, în Septembrie 1914, regele Carol I s-a plâns d-lui X... de atitudinea lui Take Ionescu față de angajamentele luate prin tratat de România. Atunci, d. X. a declarat că pe dânsul nu l-a surprins această atitudine, căci încă din Octombrie 1912 Take Ionescu îi mărturisise într'o convorbire, că interesele României îi impun să fie alături de Înțelegere. D. X., după câteva zile, a făcut cunoscut regelui Carol I cuprinsul scrisoarei — a cărei copie o păstrase — pe care el o trimisese lui Beldiman, la Berlin.

In ziua de 26 Noembrie (9 Decembrie st. n.) 1912, Daneff, președintele Sobraniei sosise în București în vederea tratativelor privitoare la chestia rectificării de frontieră româno-bulgară.

Invitat de miniștrii noștri, Daneff a luat parte la ședința Camerei, în care Regele Carol I a cetit mesajul de deschidere al Corpurilor legiuitoare. In aceeaș zi Take Ionescu i-a spus lui Daneff:

„Suntem datori sa avem relații bune între noi. D-voastra aveți nevoe de noi, fiindca va despărțim de marile împărății și noi avem nevoe de d-voastra fiindcă nu avem decât tot o ostilitate permanenta, deoarece,

Dr. Daneff

chiar dacă noi am avea lașitatea să părăsim idealul nostru, ungurii nu vor crede niciodată în sinceritatea acestei lașități și tot vom avea ostilitatea lor, orice am spune, orice am face noi".

Daneff a avut aerul că împărtășește acest punct de vedere, mărginindu-se la declarația vagă că și Bulgaria dorește relațiuni prietenești cu România pentru binele ambelor popoare, dar a dovedit în tratativele ce le-a avut cu primul ministru, Titu Maiorescu, un spirit mărginit și o lipsă de simț politic în aprecierea situației care a condus, fatal, la rezultatele din vara anului 1913.

După tratativele fără nici un rezultat de la București, pe la sfârșitul lunei Decembrie. Bulgaria, fiindu-i teamă că armata română va trece Dunărea, s-a arătat dispusă să trateze cu România. Cum dr. Daneff se găsea la Londra, unde negocia cu turcii, consiliul de miniștri a însărcinat pe Take Ionescu să plece în capitala Angliei spre a trata cu plenipotențiarul bulgar. Take Ionescu, în acord cu Regele Carol și cu Titu Maiorescu, propuse ca în cazul unei înțelegeri cu Bulgaria, armata română să treacă Balcanii și în cooperare cu cea bulgară să cucerească cetatea Adrianopolul, care rezista. [1]).

Take Ionescu a plecat din București în ziua de 28 Decembrie. El a telegrafiat lui Kiderlen-Waechter, ministrul de externe al Germaniei, care se afla la Stuttgard unde își petrecea vacanța de Crăciun, că dorește să-l vadă în seara de 30 Decembrie, și d-lui R. Poincaré, primul ministru al Franței, solicitându-i o audiență pentru ziua de 31 Decembrie.

El primise o telegramă din partea lui Kiderlen Waechter, prin care acesta îl încunoștiința, că îl așteaptă. Pe când ministrul român se cobora

[1]) Era vorba să se trimeată trei corpuri de armata.

www.dacoromanica.ro

din vagonul său pe peronul gării Salzburg, un funcționar i-a adus vestea neașteptată a morței lui Kiderlen Waechter.

Take Ionescu, care ceruse o întrevedere lui Kiederlen-Waechter spre a-i cere sprijin în chestia diferendului cu Bulgaria, a fost adânc îndurerat de moarte celuia pe care l-a strimat și iubit. Prietenia lor data de 10 ani, de când Kiderlen-Waechter fusese numit ministru al Germaniei în București.

„Aflai în gara Salzburg — scria Take Ionescu în 1915 — despre moartea lui neașteptată; iar a doua zi mi se spuse la Stuttgard că numele meu fusese unul din cele din urmă cuvinte pe care le rostise.

Se poate să fie o părere a prieteniei; dar eu starui sa cred, ca cu Kiderlen am perdut pe unul din sprijinitorii păcei. Nu doar ca prietenul meu ar fi fost un sentimental. Departe de așa ceva. Dar el era o mare inteligența care î-l ajutase sa'și pastreze până la sfârșit părerea, că războiul Germaniei împotriva întregei lumi era o proasta afacere".

Dela Stuttgard Take Ionescu a plecat la Paris unde a sosit în seara de 31 Decembrie (st. n.).

Abia sosit la Paris, Take Ionescu a fost primit de d. Raymond Poincaré, președintele consiliului francez, în ziua de anul nou, (1 Ianuarie st. n. 1913), la orele 8 și jumătate dimineața. In această audiență Take Ionescu a expus punctul de vedere al României și stadiul în care se găsea tratativele cu Bulgaria.

„Cerui d-lui Poincaré sprijinul Franței în greutățile ce aveam cu Bulgaria. El îmi facu cele mai călduroase încredințări de prietenie față de România: îmi fagădui tot ajutorul; dar — îmi zise el — „acțiunea mea este în chip firesc stânjenită de faptul că Bulgaria se găsește în cele mai cordiale legături cu aliata noastră, pe când d-voastră, dupa convenția militara ce o aveți cu Austro-Ungaria, o sa vă găsiți în tabăra dușmanilor noștri în cazul când ar izbucni razboiul. Știți bine — adaugă el — și era nu se poate mai sincer — că noi nu dorim razboiul și ca facem totul ca sa'l înlaturăm. Dar, dacă adversarii noștri ne-ar sili sa'l primim, nu ne-ar fi tot una să știm că cele 300.000 de baionete ale D-voastră se gasesc în tabara dușmanilor noștrii"

Take Ionescu a răspuns bărbatului de stat francez, că nu cunoaște acel tratat de alianță.

„Președintele consiliului francez, care știa ce știa, mă întreba dacă îl puteam asigura ca, în caz de razboi — un razboi pe care desigur niciodata Franța nu l-ar provoca — putea nădăjdui ca Franța și aliații ei nu ar găsi armata română în fața lor.

Personal, de mulți ani eu nu mai credeam că dorobanții s'ar putea vreodata bate alaturi de honvezi; dar la 1 Ianuarie st. n. 1913 mi-ar fi fost cu neputință sa i-au un angajament formal în numele României.

M'am mulțumit să spun d-lui Poincaré ca nu-i puteam dà un raspuns; dar ca, dacă aș fi în locul sau, aș da României tot ajutorul în marginile alianțelor și obligațiunilor mele și a-și lăsa ca viitorul să-mi dovedeasca dacă am lucrat cuminte".

După această conversație Take Ionescu, convins că obținuse concursul Franței, la ora 5 d. a. a plecat la Londra.

MISIUNEA DIPLOMATICA A LUI TAKE IONESCU LA LONDRA (IANUARIE 1913)

Care era punctul de vedere a lui Take Ionescu în chestia diferendului româno-bulgar ?

Ce vroia el să propună lui Daneff ?

Răspuns la ambele întrebări a dat însuși Take Ionescu într'un articol publicat în ziarul „La Roumanie" din 1915 și din care reproducem următoarele :

www.dacoromanica.ro

„Aveam de gând să ofer bulgarilor — ceea ce la data aceea însemna Ligei balcanice, — sprijinul României și în caz de nevoe, ajutorul ei militar, ca să silesc pe Turcia sa cedeze în chestia Adrianopolului. Puterile numai știau ce să facă. Se simțea că simplele note colective riscau să nu izbutească; iar pentru o demonstrație navală, singura în stare să scape cu fața curata guvernul lui Kiamil, puterile — din pricina geloziei și a neîncrederei — nu se puteau înțelege. Pe de altă parte, eră sigur că rezistența armată a

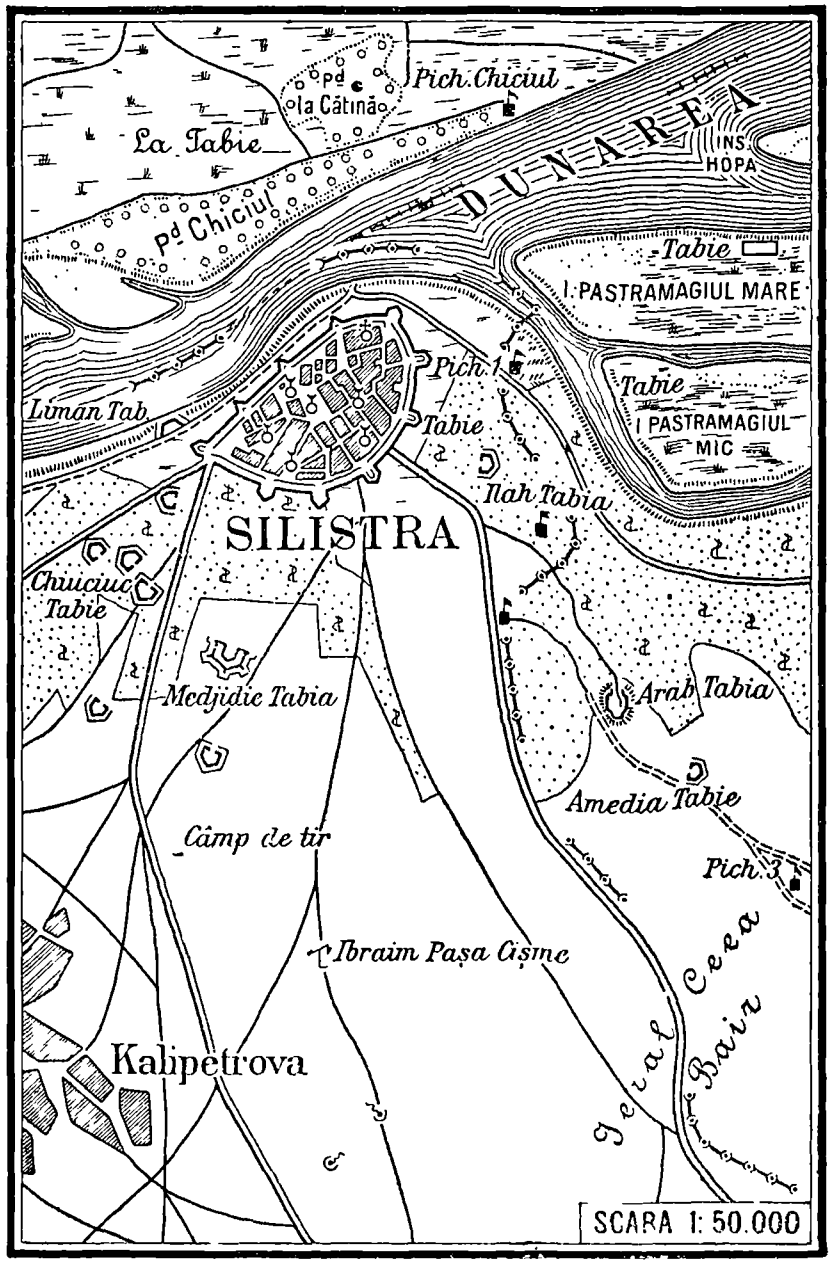

Regiunea Silistra

Turciei era ispravita și ca, chiar pentru ea ar fi fost o binefacere sa i se forțeze puțin mâna. Dacă s'ar fi facut atunci aceasta, Turcia ar fi scăpat de Enver și de nenorocirile, cari o copleșesc. E de prisos să repet, ceea ce de atâtea ori am spus, că ideea unui război cu Bulgaria și prin urmare cu toți Balcanicii, prietenii noștri de veacuri, îmi era

www.dacoromanica.ro

respingătoare. Un asemenea război putea atrage dupa el o conflagrație europeana, *în care noi ne-am fi găsit alături de Austro-Ungaria, perspectiva care mi-era cu totul odioasă. Într'însa vedeam îngroparea întregului nostru viitor, a întregului nostru ideal.*

Tot mai nadajduim ca Bulgarii aveau să'și dea seama de situație și ca au sa grăbească să primească sugestiunile mele. Daca o făceau, pacea cu Turcia ar fi fost semnata în cele dintâi zile ale lunei Ianuarie 1913; cel de-al doilea război balcanic n'ar mai fi avut loc probabil niciodată; iar războiul general ar fi fost întârziat cine știe cu câți ani.

Oricare ar fi fost speranța mea într'o înțelegere cu Bulgaria, cu toate acestea îmi dadeam seama că se putea sa nu izbutească și prin urmare, ca voi avea nevoe de sprijinul binevoitor al marilor puteri".

In ziua de 3 Ianuarie st. n. 1913, Take Ionescu, N. Mișu, ministrul României la Londra și Daneff, delegatul special al Bulgariei, au avut o convorbire în chestia regulării nouii frontiere româno-bulgare, care a durat o oră. Take Ionescu, după ce a expus care sunt cererile României, a declarat pe un ton energic că dacă Bulgaria nu va aprecia la justa ei valoare atitudinea împăciuitoare a României, situația poate dintr'odată să se schimbe și să devină primejdioasă în Balcani. O încercare de intervenire în tratativele româno-bulgare din partea Rusiei fusese respinsă de guvernul român.

Take Ionescu reușise să obțină în favoarea României și sprijinul ambasadorului Germaniei din Londra, prințul Lichnowski, care nu avea simpatii față de bulgari. Intr'o convorbire cu ministrul Take Ionescu, prințul Lichnowski, vorbind de oferta lui Daneff făcută României, — două mici colțuri de pământ care intrau în Dobrogea — a întrebuințat următoarea expresiune: „cele două țâțe ale cățelei".

Despre serviciile ce ni le-a adus la Londra acest ambasador german Take Ionescu a spus :

„Țin sa recunosc ca el a fost mai mult de cât prietenos și amabil; ca mi-a facut adevărate servicii, mergând până acolo, în cât sa faca în conferința o propunere în favoarea noastră, fără sa aștepte autorizația guvernului din Berlin".

Daneff urmărea prelungirea tratativelor fără să-și dea seamă că în modul acesta el va trage Bulgaria în prăpastie.

Daneff spusese lui Take Ionescu că dânsul „n'are nevoe de nimeni". Bărbatul de stat român a replicat : „D-ta ești un om fericit ; eu am nevoe de toată lumea !"...

Iată cum au decurs acele penibile negocieri [1]), după telegramele și comunicările diplomatice publicate în *„Cartea Verde"* a României de ministerul afacerilor străine al României, în 1913 :

1. TELEGRAMA LUI TAKE IONESCU CATRE TITU MAIORESCU

Londra, 21 Decembrie 1912 / 3 Ianuarie 1913

„Convorbire de o ora cu domnul Daneff, noi câteși trei. A recunoscut că situația s'a înrăutățit. Instrucțiunile sale nu-i permit sa ofere mai mult decât conținutul telegramei de ieri a domnului Mișu. Noi i-am aratat cât de periculoasa poate deveni situația. Dupa multe insistențe din parte-ne, a făgăduit să supue la Sofia întrevederea noastra și sa ceara noi instrucțiuni, pe care nădăjduește să le aibă în câteva zile.

Noi am vorbit destul de energic, dar convingerea noastra este ca Bulgaria se simte prea tare, pentru a se teme de amenințari".

(ss) TAKE IONESCU

[1]) Negocierile au avut loc la hotelul „Ritz" din Londra unde locuia Take Ionescu și dr. Daneff. La aceste negocieri a participat și ministrul României de la Londra, N. Mișu, care cunoștea bine chestiunile balcanice.

www.dacoromanica.ro

2. TELEGRAMA LUI TAKE IONESCU CATRE TITU MAIORESCU

Londra, 24 Decembrie 1912 / 6 Ianuarie 1913

„Am vazut astazi pe Ministrul Afacerilor Straine, ieri şi alalta-eri pe toţi ambasadorii Austriei şi Germaniei. Le-am expus gravitatea situaţiei şi pericolul care ar putea rezultà. Toţi ambasadorii îmi fac aceiaşi obiecţiune şi-şi exprimă mirarea cum de n'am vorbit cu Bulgarii înainte sau chiar în urma mobilizarei lor. Toţi nădajduesc că ne vom înţelege direct cu Bulgaria. Ambasadorul Rusiei mi-a spus că are convingerea fermă că ne vom înţelege. Pregatirile diplomatice sunt foarte liniştitoare, cu toate greutaţile relative la Albania şi cu toate ca turcii nu cedeaza deloc asupra chestiunei Adrianopolului. Câţi-va ambasadori au primit propunerea, ca, dacă Marile Puteri cad de acord să exercite o presiune asupra Turciei pentru a o face sa cedeze, vor profita de acea ocazie să sfătuiasca pe Bulgari sa se înţeleaga cu noi".

(ss) TAKE IONESCU

Prezidentul Sobraniei, Daneff, declarase lui Take Ionescu, în primele întrevederi, că nu poate admite decât o rectificare de frontieră, consistând într'o linie dreaptă, care să înlocuiască sinuozităţile liniei frontierei aşa cum a fost fixată în 1878 ; iar dacă România cere ceva mai mult el are nevoe de alte instrucţii din partea guvernului său. De fapt, Daneff avea depline puteri să trateze, dar recurgea la un pretext spre a prelungi negocierile.

3. TELEGRAMA LUI TAKE IONESCU CATRE TITU MAIORESCU

Londra, 25 Decembrie 1912 / 7 Ianuarie 1913

„D. Daneff mi-a spus azi dimineaţa ca a trimis la Sofia convorbirea noastră prin scrisoare, nu prin telegramă; nu este de mirare deci ca nu a primit încă răspuns. In acelaş timp refuză să mai continue personal negocierile şi a cerut sa se însărcineze un altul care sa trateze. Cauza ar fi ca domnul Maiorescu ar fi spus domnului Kalincoff ca domnul Daneff când a fost la Bucureşti şi-a luat angajamentul şi ca chiar eu aş fi spus acelaş lucru domnului Poincaré la Paris.

Am explicat domnului Daneff, că domnului Poincaré nu i-am spus decât că impresia mea a fost că domnul Daneff ne era favorabil, ceea ce eram în drept să fac. A recunoscut, şi totuşi a declarat din nou, că el personal nu vrea sa mai trateze chestiunea. I-am raspuns atunci că voi pleca. Domnul Daneff a adaugat; „fără sa rupem tratativele, însă guvernul bulgar va trebui să însarcineze pe o altă persoana".

(ss) TAKE IONESCU

4. TELEGRAMA PRIMULUI MINISTRU TITU MAIORESCU CATRE TAKE IONESCU, LA LONDRA

Bucureşti, $^{26}/_{8}$ Ian. 1913

„Daca ambasadorii se mira că n'am vorbit cu Bulgarii în clipa mobilizării sunt rau informaţi. Am prevenit foarte clar pe d. Calinkoff de o eventuala cerere viitoare şi d-sa nu o contesta, dar niciodata n'am spus d-lui Calinkoff că d. Daneff şi-a luat angajamente. E un pretext rau ales".

(ss) T. MAIORESCU

Take Ionescu a comunicat în ziua de 26 Dec./8 Ianuarie 1913, ambasadorului Franţei şi a doua zi, ambasadorilor Germaniei şi Austro-Ungariei, că în Bucureşti situaţia este considerată gravă şi se prevede o acţiune militară din partea noastră împotriva Bulgariei.

www.dacoromanica.ro

5. SCRISOAREA D-LUI RAYMOND POINCARE, PREŞEDINTELE CONSILIULUI FRANCEZ, ADRESATA LUI TAKE IONESCU, LA LONDRA

PREŞEDINŢIA CONSILIULUI

Paris, 10 Ianuarie 1913

Scumpul meu Ministru,

„Nu înţeleg cine a putut vorbi d-lui Daneff de convorbirea mea cu d-voastra. Este în tot cazul cineva care a fost rau informat, căci nu-mi aduc aminte ca d-ta sa-mi fi afirmat existenţa angajamentelor luate de domnul Daneff.

Mi-aţi spus că a lăsat impresia la Bucureşti de-a fi favorabil unui aranjament; ca guvernul român, la venirea sa, şi-a făurit speranţa unei soluţiuni, şi ca în urma aţi încercat o decepţie neprimind după plecarea sa nici-o propunere precisa. V'am raspuns ca şi eu mă întreţinusem cu domnul Daneff asupra acestei chestiuni de frontiera şi că în interesul pacei europene, doream, ca toata lumea de altfel, ca ea sa se aranjeze, dar că domnul Daneff mi-a facut în ce priveşte Silistra şi voinţa locuitorilor, obiecţiuni grave şi mişcătoare pe care nu puteam sa le judec.

Sper că-mi veţi face plăcerea de a va oprì la Paris la întoarcere.

Credeţi sentimentelor mele de înaltă consideraţiune.

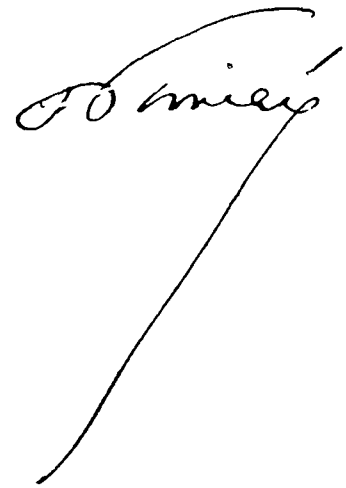

6. TELEGRAMA LUI TAKE IONESCU CATRE TITU MAIORESCU

Londra, 29 Decembrie 1912 / 11 Ianuarie 1913

„Ministrul Afacerilor Străine şi subsecretarul de stat ne-au vorbit astazi mai mult. Voiau să ştie unde au ajuns negocierele noastre. Le-am expus toata afacerea şi cât sunt de îndărătnici Bulgarii. D-l Daneff n'a mai dat semne de viaţă şi nu se mai întoarce dela ţară decât Luni dimineaţa. Am spus aceasta ministrului afacerilor straine care a parut foarte mirat. Am comunicat-o ambasadorului Germaniei. Amândoi ne-au spus ca daca nu ajungem la o înţelegere, să recurgem la mediaţiunea Marilor Puteri, înainte de a întrebuinţà mijloace violente. Ministrul afacerilor straine mi-a arătat o telegrama din Bucureşti, în care D-l Calincoff a adaogat propunerea sa ne deà Medjidia-tabia, dar nu şi toate fortificaţiile Silistrei. Luni dimineaţa voi întreba pe D-l Daneff daca e gata sau nu să steà de vorbă cu noi, altfel, dupa ce voi expune din nou chestiunea ambasadorilor... voi hotărî ziua plecărei".

(ss) TAKE IONESCU

www.dacoromanica.ro

7. TELEGRAMA LUI TAKE IONESCU CATRE TITU MAIORESCU

Londra, $^{1}/_{14}$ Ianuarie 1913

«Azi dimineaţa înca d-l Daneff declara ca instrucţiile sale nu sunt complete. Astazi sau mâine aliaţii vor notifica Porţii ca daca nu renunţă la Adrianopol, înţelegerea va fi rupta şi razboiul reînceput. D-l Daneff a cerut sârbilor să renunţe la Monastir, ca sa poata satisface cererea României. D-l Daneff a spus sârbilor ca negociaţiunile cu noi sunt pe sfârşite, iar noi nu ştim nimic despre asta. Eu cred ca ei amână dinadins ca sa sfârşasca cu turcii. Nimeni nu vrea sa ajute pe turci în rezistenţa lor. Se zice că bulgarii pretind a şti ca Imparatul Germaniei ar fi scris Regelui nostru ca cel mai bun lucru ar fi sa renunţe la compensaţiuni teritoriale. Ambasadorul Germaniei, din contra, mi-a spus azi ca el va propune din nou reuniunei ambasadorilor sa intervie la Sofia, daca Bulgaria nu sfârşeşte cu noi în acest moment. I-am scris d-lui Daneff anunţându-i plecarea mea poimâine, ne mai având ce face aci".

(ss) TAKE IONESCU

8. SCRISOAREA LUI TAKE IONESCU CATRE TITU MAIORESCU

Bucureşti, $^{9}/_{22}$ Ianuarie 1913

„In urma expunerii orale ce am avut placerea sa va fac despre calatoria mea la Paris şi Londra, cred ca nu este inutil sa pun şi în scris punctele esenţiale. Ele va pot servì impreuna cu copiile de scrisori dela d-nii Poincaré şi Daneff, pe cari deja vi le-am remis.

Dupa cum v'am aratat, din conversaţiile mele foarte numeroase cu d-l Poincaré la Paris, cu Sir Edward Grey şi ambasadorii la Londra, a reieşit pentru mine convingerea absoluta ca toate Puterile, în frunte cu Germania şi Anglia, sunt hotarât pacifice şi vor face tot posibilul ca razboiul general sa fie evitat. Am şi credinţa ca vor reuşì în sforţarile lor.

Din aceasta cauza acţiunea noastra este privită ca de natura sa împiedice sau sa întârzie încheierea pacii, prin speranţa pe care o poate dà turcilor, deci privita cu raceala. In schimb tot din pricina setei de pace, toate Puterile sunt înclinate sa deà sfaturi la Sofia în favorul nostru, caci nimeni nu ne discuta dreptul la o oarecare satisfacţie.

De un razboi între noi şi Bulgaria nu vreà sa auda nimeni, iar Contele Benkendorff m'a lasat sa înţeleg, deşì în termeni diplomatici, ca un asemenea razboi ar puteà aveà consecinţe grave şi neprevazute. Inţelesul: Rusia nu va stà sa priveasca.

Cu d-l Daneff nu m'am vazut decât de trei ori. D. Mişu a luat parte la toate convorbirile.

La prima întâlnire nu ne-a oferit decât cele doua colţuri de pamânt, cari intra în Dobrogea noastra.

La a doua m'am explicat cu el în privinţa incidentului cu Poincaré, incident închis în contra lui prin scrisoarea aşà de categorica a d-lui Poincarè.

A treia zi Joi, la ora 3, în ajunul plecarii mele.

La aceasta întrevedere d-l Daneff mi-a oferit şi acel triunghiu cu baza Mare de 5—6 kilometri.

Aratându-i absoluta insuficienţa a acestei propuneri, cu multă greutate d-l Daneff mi-a adaus: „înţeleg sa nu fiţi mulţumiţi cu partea de la mare".

Când i-am atras atenţia ca, cu câteva zile înainte, Sir Edward Grey ma chemase şi îmi aratase propunerile facute de Bulgaria la Bucureşti şi în care se gasea şi cedarea Megidie-tabiei, d-l Daneff mi-a spus ca trebue sa fie o eroare. Dovedindu-i că nu este eroare, el a insistat ca este eroare, dar a adaugat: „va rog sa nu insistaţi asupra acestei „cereri, caci Silistra fara forturi rămâne un pamânt închis într'altul strain şi destinat „peirei, şi astfel va fi un isvor de greutaţi viitoare între ţarile noastre".

Când d-l Daneff mi-a spus ca ma roaga sa intervin la Bucureşti ca sa se primeasca propunerile sale, i-am raspuns textual: „Intr'adevar d-vs. ma puneţi în imposibilitate de a face ceva. Ma aşteptam sa ma razboesc cu d-ta asupra oraşului Silistra. Ma aşteptam iaraşi sa ne luptam pe chestia Balcicului; dar pentru rest, pentru aceasta vagauna de Cavarna, de pilda, credeam ca lucrul va merge dela sine. D-vs. primiţi principiul, dar nu-mi oferiţi nimic serios ca sa serveacca drept baza a unei discuţiuni".

A fost neînduplecat; a staruit sa ma roage sa conving guvernul român sa primeasca această propunere a sa.

Din limbajul sau am tras concluzia ca nu era ultimul sau cuvânt, ca în ce priveşte Megidie-tabia este sigur ca voiu cedà şi ca despre mare ne putem aştepta la concesii serioase".

(ss) TAKE IONESCU

www.dacoromanica.ro

Negocierile dela Londra n'au dus la niciun rezultat din cauza lipsei de simţ politic a lui Daneff, plenipotenţiarul bulgar, care a căutat să câştige timp convins că evenimentele se vor schimba în favoarea ţării sale.

In memoriile diplomatului belgian, baronul Beyens, ministru la Berlin în 1913 şi fost ministru de externe al Belgiei, găsim următoarea declaraţie a ambasadorului francez, Cambon, privitoare la aceste negocieri:

„D. Cambon mi-a vorbit mai întâi de pacea turco-balcanică.

La Paris se credea pacea apropiata şi ca Turcia, la capătul forţelor sale, va primi condiţiile aliaţilor. Soluţia diferendului bulgaro-român pare asigurat de mediaţiunea puterilor.

Dacă el n'a fost regulat la Londra în tratativele angajate de d. Take Ionescu cu d. Daneff, greşala este a celui din urma, — tipul ţaranului şiret, — care a crezut că face operă de diplomat abil neascultând de niciun sfat, înlaturând orice răspuns categoric, sub pretext că n'a primit pline puteri, atunci când dânsul le avea în buzunarul său". [1])

Inainte de a părăsi Londra, în urma convorbirilor ce a avut cu ambasadorii marilor puteri şi în special cu ambasadorul Germaniei, prinţul Lichnowski şi cu ministrul afacerilor străine al Marei Britanii, sir Edward Grey şi apoi cu d. E. K. Venizelos, marele elen, Take Ionescu, trăgând concluzia că pacea în Europa este asigurată câtva timp, a scris Regelui Carol I o scrisoare în ziua de 7 Ianuarie 1913, în care comunica impresia sa că „războiul general nu va izbucni curând".

Citäm din articolul scris de Take Ionescu, în „La Roumanie" din 1915 (6 şi 7 Oct. st. n.), următoarele:

„Lichnowski îmi afirma că relaţiunile dintre Germania şi Anglia erau excelente. Iar a doua zi, Sir Edward Grey, îmi spunea:

„Daca prinţul Lichnowski face propunerea de care vorbiţi, îi fac cea mai buna primire, ca de altfel la tot ceea ce vine dela ambasadorul Germaniei. Relaţiunile noastre sunt foarte bune". Asta curând dupa Agadir, erà cu adevarat remarcabil.

Am conchis deci ca nu era nici o primejdie de razboi european şi scrisei la 7 Ianuarie (st. n.) 1913 Regelui Carol, ca eram sigur ca razboiul general n'avea sa isbucneasca înca.

La aceeaş epocă, Lichnowski, îmi spunea într'o zi:

„O sa facem pentru d-vs, tot ce vom putea; dar mijloacele noastre sunt mărginite. Trebue sa va adresaţi la Viena.

Dacă vrea, Austria are mare putere la Sofia. Sunt sigur că Austria şi Bulgaria au ceva între ele. Nu ştiu precis ce anume, dar sunt sigur ca este ceva".

Take Ionescu în convorbirile ce le-a avut cu Venizelos a discutat chestiunea bisericilor, a şcoalelor româneşti din Macedonia şi a episcopatului român şi după ce a amintit că guvernele din Bucureşti au subvenţionat regulat aceste biserici şi şcoli, fără ca Turcia să se opună, a spus că ar dori să aibă asigurări depline din partea Greciei, că odată războiul sfârşit, în teritoriile din Macedonia ce vor intra în stăpânirea ei, se vor acorda depline libertăţi românilor în ce priveşte limba, cultul şi funcţionarea tuturor aşezămintelor lor bisericeşti şi şcolare.

D. E. Venizelos a răspuns favorabil, asigurând pe ministrul român, în numele guvernului elen, că toate libertăţile cerute vor fi recunoscute românilor din acele teritorii.

După câteva luni, în ziua de 2 15 Mai 1913, ministrul Greciei din Bucureşti, Papadiamantopulos, a comunicat primului ministru român, Titu Maiorescu, că guvernul elen va da bisericilor şi şcoalelor române din regiunile ce le va anexa Grecia, libertatea de a întrebuinţa limba română.

[1]) *Deux années à Berlin*, de B. Beyens. *Revue des Deux Mondes*. 1 Mai 1929 p. 118.

www.dacoromanica.ro

Titu Maiorescu a observat că aceste declarații le-a făcut și Venizelos lui Take Ionescu, la Londra.

In raportul adresat regelui Carol I, Titu Maiorescu comunica, în aceiaș zi :

«Astăzi, la ora 11 a. m. a venit la Ministerul de externe, ministrul grec, d-l Papadiamantopulos și mi-a comunicat verbal, dupa însărcinarea guvernului său:

1. Ca guvernul elin va da bisericilor și școalelor macedo-române, în regiunile ce le va anexa Grecia, deplina libertate a funcționarii în limba macedo-română.

Eu am raspuns ca ma așteptam la aceasta, după declarația deja făcută de d. Venizelos d-lui Take Ionescu la Londra, dar ca eu îl rog ca acum sa-mi dea această declarare sub o forma oarecare în scris și sa adauge ca e bine-înțeles ca statul român va subvenționa (ca mai înainte sub turci) acele biserici și școale și că, în conformitate cu regulele canonice ortodoxe, biserica macedo-română va avea și dreptul la un episcopat. D. Papadiamantopulos a mai adaogat ca guvernul elen întreaba dacă suntem dispuși să încheem cu Grecia o alianța, fiindca pretențiile Bulgarilor devin amenințătoare.

Am raspuns ca asupra unei asemenea chestii trebue să raportez M. S. Regelui și colegilor mei din minister și că, deocamdată, impresia mea personală este că trebue mai întâi sa terminam cu rezultatui mediațiunii de la Petersburg și apoi sa hotărâm asupra atitudinei României în noua criză balcanica».

INTERVENȚIA ARMATA A ROMANIEI

Politica Austro-Ungariei în Orient era provocatoare. Ea urmărea războiul. „In două rânduri, în 1913, — scria Take Ionescu — Austro-Ungaria a vrut să declare război Serbiei. Ea a fost împedicată de Germania, de Italia și de România".

Cum în timpul și după negocierile dela Londra, Bulgaria a dovedit față de România reaua sa voință de a stabili o înțelegere, care ar fi asigurat bunele relațiuni între ambele țări, s'a discutat și s'a propus într'un consiliu de miniștri ținut în București, în Februarie 1913, intervenția armată peste Dunăre. Take Ionescu s'a opus energic cu toate că ceilalți miniștri s-au pronunțat în favoarea acestei propuneri, ca și regele Carol. El a declarat că în cazul când guvernul stăruie în această chestie, își va da demisia spre a nu-și lua o răspundere într'o chestiune atât de gravă, care angajează interesele superioare, nu numai ale statului român, dar ale întregului nostru neam.

In urma acestei atitudini a lui Take Ionescu, ceilalți miniștri, în frunte cu Titu Maiorescu, au renunțat la propunerea făcută urmând să se urmărească desfășurarea evenimentelor.

Take Ionescu nu a vroit, nici după Scutari, nici după Adrianopol, un război cu Bulgaria. După incidentul Scutari, Puterile erau divizate și un antagonism latent isbucnise între Tripla Alianță și Tripla Înțelegere. Cu toate că, în principiu, Puterile Mari hotărâseră ca Scutari să aparțină Albaniei, Austro-Ungaria și Italia urmăreau altă politică în regiunea Adriaticei care ar fi putut provoca războiul general.

După căderea Adrianopolului cea mai mare parte din armata bulgară ajunsese disponibilă și ambițiunile statului de peste Dunăre erau puternic sprijinite de Austria. Acelaș rezultat se putea aștepta : intervenția Austro-Ungariei în afacerile balcanice și izbucnirea războiului european.

Iată cum justifica atitudinea sa de-atunci Take Ionescu în 1915 și 1917 :

„In 1912, fără de alianța noastra cu Austria, criza balcanică s'ar fi dezvoltat altfel și noi am fi intrat, probabil, dela început alaturi de ceilalți balcanici în acțiune și poate că și

www.dacoromanica.ro

chestiunea Constantinopolului s'ar fi rezolvat de atunci, în folosul nostru şi al balcanicilor.

Un lucru e sigur: din cauza alianţei care ne strângea, ne-a fost cu neputinţa sa mergem alaturi de balcanici.

Dar ce se puteà întâmpla, la ce m-am opus eu din toate puterile?

Se putea întâmpla ca din criza aceea sa iasa razboiul general, în aşa condiţii, în cât să ne gasim alaturi de Austria şi mai ales de unguri.

Aceasta am considerat-o ca o adevarata nenorocire şi am facut totul ca s'o evit.

Aşa sa explică de ce nu voiam cu nici un preţ razboiul cu Bulgaria, pentru ca noi, atacând pe Bulgari în prima faza a razboiului, aceasta ducea drept la deschiderea războiului european şi prin urmare ducea fatal la mergerea noastra alaturi de honvezi. Ori, orice victorie, fie peste Dunare, fie peste Prut, împreuna cu honvezii, mi s'a parut tot aşa de rea, daca nu mai rea de cât o înfrângere.

Tot ce am pus piedica, tot am pus. Badarau [1]), care este aci, trebue sa 'şi aduca aminte de ziua aceea de Februarie 1913, în care ramasesem absolut singur, când, totuşi, am zis: *Nu, daca se mobilizeaza un singur rezervist, eu îmi dau demisia din guvern.*

Cu nici un preţ nu voiam un razboi cu Bulgaria, Serbia şi Grecia, adica cu toţi vecinii noştri de la sud şi sa ramânem pe urma în foarfeca, la sud cu toate aceste state duşmane; iar la nord cu vraşmaşul nostru secular, cu vraşmaşul nostru etern.

Cu niciun preţ nu voiam provocarea razboiului general prin noi, cu rezultatul ca sa facem o politica pe care de sigur ţara nu o voia. Ţara, domnilor, e mai cuminte de cât noi; în profunzimile conştiinţei ei, sta de veacuri o aspiraţiune frumoasa, cinstita, generoasă şi pe care nimic n'a putut s'o înabuşe, nici chiar vremurile cele mai triste din istoria noastra naţionala.

N'am trecut peste Dunare de cât atunci când Tripla Înţelegere erà mâlnita de atitudinea Bulgariei şi când ceilalţi, austriacii, provocasera razboiul între balcanici, prin asmuţirea Bulgariei asupra Serbiei şi a Greciei. Atunci am trecut noi Dunarea şi eu cred că rolul pe care-l joaca, astazi, România, nu l-ar fi jucat fara de dovada de elan patriotic, de organizare militara şi mai ales de adânca judecata politica, de care a dat dovada în 1913.

In 1913 s-a vazut în realitate ce putem. N'am avut ocazia sa varsam sânge, mai bine ca n'am avut ocazia, e bine sa nu s-a varsat sânge între noi şi vecinii noştri de peste Dunare, dar e incontestabil, ca atunci am pus prima caramida la edificiul încrederei desavârşita a noastra în noi, a românilor de dincolo în forţa noastra şi a lumei întregi în posibilităţile noastre. Faptul ca ni se face curte, aşa cum se face curte fetelor frumoase, sa ştiţi ca se datoreşte şi salbei ce ni s'a vazut la gât în anul 1913. [2])

...„Din ziua intrarii mele în guvern am fost stapânit de o idee, care nu vorbesc ca sa ma apar — este singura care explica toata activitatea mea dela 1912 şi 1913. *Eu nu voiam cu niciun preţ, sa ma gasesc în razboi cu toate popoarele balcanice — unite şi noi braţ la braţ cu turcii. A doua idee, care îmi era şi mai scumpa. Eu ştiam ca Austria cauta războiul, cum l-a şi gasit în 1914. Ştiam ca daca aş fi atacat pe bulgari în Februarie, atunci mi se cerea de toata lumea şi ramasesem la un moment dat aproape singur sa ma opun — s'ar fi deslanţuit atunci razboiul general şi noi ne-am fi gasit alaturi de Austria şi Germania, în contra Franţei şi a Rusiei.* Aceasta perspectiva îmi erà şi mai odioasa decât cealalta. Greşeli vom fi facut, nu ştiu, a fost însa un gând în politica mea dela 1912—1913, un gând pe lânga care toate Silistrele din lume nu preţuesc nimic. *Voiam sa evit cu orice preţ aplicarea tratatelor noastre de 30 de ani...* [3])".

UN MISIONAR AUSTRIAC IN BUCUREŞTI. — O COMUNICARE A PRINŢULUI DE FÜRSTENBERG (Mai 1913)

Avea sau nu dreptate, Take Ionescu în 1912—1913, când îşi manifesta teama că Austro-Ungaria urmărea scopul să intervină în Balcani, ca protectoare a Bulgariei şi ca duşmană a României, în cazul când noi am fi refuzat să o urmăm în aventura ce o proecta? Da.

Austria trimisese în Bucureşti, în Aprilie 1913, pe consilierul de stat, Riedl, omul de încredere al principelui moştenitor al monarhiei habsburgice, Franz Ferdinand, cu scopul de a propune guvernului român încheerea unui *„Zollverein"* cu Austro-Ungaria, *în schimbul unui eventual*

---

[1]) Al. Bădarau, fost ministru de justiţie în guvernul Cantacuzino şi al lucrarilor publice în guvernul Maiorescu-Take Ionescu.

[2]) Din cuvântarea rostita la Iaşi, în Camera, în ziua de 20 Iunie 1917.

[3]) Din cuvântarea rostita la Iaşi, în Camera, în ziua de 20 Iunie 1917.

www.dacoromanica.ro

sprijin militar. Riedl a vorbit şi cu Take Ionescu despre această ciudată propunere. In această chestiune T. Ionescu a scris :

„Herr Riedl începu cu constatarea că, întru cât naţiunile Balcanilor trebuiau să-şi împarta Turcia europeană, Austria, care perdea astfel o piaţa, avea dreptul la despăgubiri economice, iar asupra acestor despăgubiri prefera să se înţeleagă mai întâi cu România. Dacă noi ne lasam greu, avea să înceapă cu Bulgaria. Şantajul era vadit.

Herr Riedl, care ne cerea uniunea vamală, se ferea să rostească cuvântul. Prefera un înlocuitor: *tarifele preferenţiale*.

Imi explica cu deamanuntul ca sistemul clauzei naţiunei celei mai favorizate îşi traise traiul; ca de aci înainte lumea se îndrepta spre tarifele preferenţiale. Austria voia sa inaugureze sistemul acesta. El consta în urmatoarea propunere: Austria ne-ar fi dat, pentru o cantitate anumita din produsele noastre alimentare—cantitatea trebuitoare consumaţiei ei — o taxa de favoare, iar noi am fi facut acelaş lucru pentru un anumit număr de produse industriale austriace. Aceste taxe de favoare sa nu avem dreptul de a le acordà şi altora. Sistemul avea sa intre în vigoare la expirarea tratatelor noastre comerciale, dar trebuia sa încheem învoiala chiar de atunci.

Când îi obiectai că cu chipul acela ne puneam în pericol ca nici un alt stat să nu mai vrea sa trateze cu noi, el recunoscu că asta era cu putinţă. Austria şi România, îmi zise dânsul, ar fi atunci în stare de razboiu vamal cu tot restul lumii. Şi când îi observai ca asta înseamna la urma urmelor intrarea noastră într'o uniune vamală cu Austria, se vazu silit sa-mi dea dreptate.

I-am atras atenţia că sistemul lui nu exista înca nicaeri; îmi răspunse arătându-mi tarifele preferenţiale ale Canadei şi ale Africei de sud faţa de Anglia.

„Dar bine, acelea fac parte din imperiul britanic, îi zisei, pe câtă vreme România e un stat neatârnat de Austria !".

Se făcu că nu înţelege nimic. In fond, simţea bine că intrarea noastră în *Zollverein* cu Austria, însemnà perderea neatârnărei noastre. Dar îşi închipuia probabil, că perspectiva aceia trebuia sa ne măguleasca.

I-am aratat pe larg dece n'aş primi niciodată sistemul lui. Ii explicai ca noi avem de gând sa ne desvoltăm industria şi, prin urmare, ca vream să ramânem stapâni pe tarifele noastre şi că, în ce priveşte grânele, lemnul şi petrolul nostru, puteam sa le exportăm pretutindeni, mai cu seama în apus şi în Germania, fara sa avem nevoe de un regim de favoare pe piaţa austriacă. Adăogai că ţineam prea mult la neatârnarea noastra politica şi economică, pentru a fi ademeniţi de mizeria unui câştig ceva mai mare de pe urma grânelor noastre.

El dete atunci frâu liber unei închipuiri desfrânate.

Imi spuse că lumea nu mai putea merge mai departe aşa cum era, ca Europa trebuia sa se organizeze spre a scăpa de tirania statelor pirate şi a Americei, etc.

Care nu-i fu mirarea, când îi spusei ca propaşirea Americei nu ma neliniştea câtuşi de puţin, ca era foarte firească şi ca egemonia rasei albe urmà să treacă din cealalta parte a Atlanticului!

„Gândiţi-va, îi spusei, ca pe naţiunile acelea nu le încurca nici sarcinele noastre militare, nici prejudecăţile noastre, nici monarhiile, nici aristocraţiile noastre. Ele au cu chipul acesta o atât de mare superioritate asupra noastră, încât e cu neputinţa sa nu ne ia înainte".

Nu puteam în vremea aceea, să adaog cel mai mare argument: nebunia razboiului general, care a grabit cu cincizeci de ani aceasta trecere de egemonie.

Cred ca, pentru „Herr Riedl", ceeace 'i spusesem era culmea. Inţelese ca nu era nimic de facut cu mine. A mai vizitat şi pe alţii; avea aerul ca ia în serios fagaduiala ce-i faceau toţi ca o sa-i studieze sistemul; dar nu'şi facu nici o iluzie şi se înapoia la Viena...[1])".

„In Mai 1913, — scria în alt articol Take Ionescu, — contele Berchtold însărcina pe ministrul austro-ungar din Bucureşti sa comunice guvernului român — caruia şi Sârbii şi Grecii i se adresaseră pentru cazul unui atac din partea Bulgariei — că *Austria va apara Bulgaria cu arma în mână*".

„Cu alte cuvinte România era prevenita ca, deşi aliata a Austriei, va fi atacata de Austria daca s-ar împotrivi la strivirea Serbiei[2])".

Nota aceasta a contelui Berchtold a fost cetită de prinţul de Fürstenberg, ministrul Austro-Ungariei în Bucureşti, lui Take Ionescu. După ce a izbucnit războiul european în 1914, Take Ionescu a pomenit de această notă într'un articol publicat în ziarul „La Roumanie".

---

[1]) „Amintiri" p. 99—103.

[2]) Primul articol privitor la documentul Berchtold, scris de Take Ionescu, a aparut în ziarul „La Roumanie" din 2 Dec. st. v. 1914.

www.dacoromanica.ro

Prințul Fürstenberg, care fusese numit apoi ministru la Madrid, a formulat o desmințire.[1]) Take Ionescu a răspuns :

„Contele Andrassy poate gasi documentul acesta la Ballplaz.

Nu o sa'l gaseasca la ministerul nostru de afaceri straine, fiindca nota contelui Berchtold n'a fost cetita de cât unui singur ministru (mie) și acela, care nu era ministrul afacerilor stăine, răspunse în așa chip, în cât prințul de Fürstenberg, un om foarte deștept și foarte subțire, se abținu s'o cetească aceluia caruia era mai ales destinata.

„Va veni o zi — timpul silueste toate archivele — când însuși documentul va face parte din istorie. O sa fie gasit într'o zi la Viena. Se va gasi de-asemnea la Berlin raportul ministrului Germaniei la București, asupra comunicării pe care i-am facut-o atunci când nimeni nu putea ghici evenimentele actuale și pe care chiar de-aș fi un mincinos cu o practică îndelungată, n'aveam nici un interes să o fabric. Dar, cum s'a putut oare zmulge după 52 zile de forceps, unui om de omenie, o asemenea declarație ? N'aș putea-o spune, fiindcă înca odată, mie nimeni nu mi-ar fi putul zmulge niciodata așa ceva. Dar, interesul, î-l înțeleg [2]). E din cele mai mari. Documentul Berchtold din Mai 1913 nu e numai o dovadă mai mult de premeditare a loviturei împotriva Serbiei ; el mai e și o dovada ca în 1913 Austria a încurajat pe Bulgaria și ca, dupa ce a împins-o sa faca pasul fatal, s-a dat la o parte [3])".

Baronul Beyens spune în memoriile sale că la 23 Aprilie 1913 a fost un pericol de războiu când muntenegrenii au intrat în Scutari:

„Ce va face Austro-Ungaria ? Iata întrebarea îngrijitoare care se pune dela un cap la celălalt al Europei.

„Aceasta (Tripla Alianța) respinge întrebuințarea forței la care cabinetul din Viena pare din ce în ce mai hotărât, cu atât mai mult, cu cât are în spatele lui, nu numai Germania, ci și Italia.

La 4 Mai, Austro-Ungaria și Italia anunța ca ele vor ocupa în comun, Albania. Trupele austro-ungare se pregătesc să invadeze Muntenegru, în vreme ce contingentele italiene se adună în porturile peninsulei. *Este momentul decisiv, punctul culminant al dramei*".

După ce s-a semnat la Londra, în ziua de 30 Mai în palatul Saint-James, preliminariile păcei între Turcia și statele balcanice, — în condițiile propuse de marile puteri — în urmă acceptărei mediațiunii și a suspendării de arme din 15 Aprilie, izbucnise neînțelegeri grave între „aliații" din Balcani în ce privește împărțirea teritorială a Turciei europene. Bulgarii pretindeau partea leului, sub pretext că au făcut cele mai mari sacrificii.

Atunci Țarul Nicolae II al Rusiei a telegrafiat regelui Ferdinand I al Bulgariei în termeni energici să nu provoace un război, ci să se înțeleagă cu aliații săi.

Cine se bucura mai mult de neînțelegerile dintre statele balcanice, era Austro-Ungaria, care — după cum a spus Take Ionescu — se prepara să intre în scenă.

Iată ce scrie în memoriile sale [3]) baronul Beyens :

„La Viena se manifesta zgomotos bucuria de conflictul ce se pregatea, pentru ca el facea sa dispară fantoma neoportuna a unei confederații balcanice, sprijinindu-se pe o forță militara de temut".

„Ambasadorii Triplei Înțelegeri, la Berlin, afișeaza, totuși, un optimism viguros. Dimpotriva, la Wilhelmstrasse, se prezice eșecul definitiv al demersului lui Nicolae II și se repetă că razboiul, daca ar fi evitat pentru moment, va izbucni cu mai multa furie după câteva luni, pentruca Bulgaria, care se simte și care este, real, mai tare, nu poate sa lase Serbiei teritoriile și orașele absolut bulgare sau bulgarizate și ca, mai mult, ea vrea sa domine în Balcani.

Ea are de partea sa forța și dreptul. N'aș jura ca guvernul german împinge pe Țar la luptă, *cum o face acela din Viena*. Știu numai că d. de Iagow a raspuns sec amba-

---

[1]) Desmințirea a aparut sub forma unui comunicat dat de „Korrespondenz-Bureau".

[2]) „La Roumanie", din 4/17 Ian. 1915.

[3]) „*Revue des Deux Mondes*" N. 15 Iulie 1929. — „*Deux années à Berlin* (1912—1919) de B-on Beyens.

www.dacoromanica.ro

sadorului Rusiei, care stăruia pe lânga dânsul să sprijine sforţările d-lui Sazonow pentru regularea pacinica a litigiului balcanic:

„Nu'mi place sa dau sfaturi, care nu vor fi urmate". Este, cel puţin, politica mutismului şi a absenţiunii, care continuă să fie practicată la Wilhelmstrasse. Se spală aci, mai mult de cât totdeauna, mâinele, de evenimentele ce ar putea să se desfăşoare în Balcani.

„Presa berlineza nu păstreaza aceiaş rezervă; ea aproba şi reproduce cu comentarii tari discursul contelui Tisza pronunţat în Camera deputaţilor din Budapesta asupra situaţiei zamislita de conflictul între aliaţii de eri şi atitudinea eventuală a monarhiei dualiste în cazul când o terţa putere se va amesteca în afacerile balcanice. Discursul acesta e considerat ca o replica zdravana a ministrului ungar la telegrama ţarului Nicolae, judecată tot aşa de imprudenta, ca şi nepotrivită.

Tonul ei poruncitor era menit să atingă susceptibilităţile foarte iritabile ale învingatorilor Turciei.

Nu se vorbeşte aşa oamenilor încăpaţânaţi şi năraviţi; nu li se dă sfaturi bune, de cât daca ai şi mijloace să le impui.

Conduita enigmatică a României e de-asemenea foarte comentată, fără să se izbutească a sparge intenţiile sale.

Ea este stăpâna situaţiei.

Ea n'are de cât un cuvânt de spus, un gest de făcut, o ameninţare de schiţat, ca sa împiedice pe Bulgari sa atace pe Sârbi, pe care dânsa n'ar putea să-i lase zdrobiţi, fara să nu'şi compromită propria sa siguranţă. Pentru ce n'o face? Vrea, ea, să rămână spectatoare a încaerării, ca apoi să intervină în ultimul moment spre a dicta voinţa sa luptatorilor obosiţi?

Sau, miniştri români, hărţuiţi de Austro-Ungaria, „lucraţi" de membrii Triplei Înţelegeri, nu îndrăznesc să ia o hotărâre, pentru că şeful statului şi şeful cabinetului sunt amândoui batrâni, la care lipsa de hotărâre este o slăbiciune a vârstei?".

Din notele, observaţiunile şi impresiile lui Beyens, reiese că Take Ionescu a văzut, de la început, ceia ce trebuea să vadă un bărbat de stat român: Austro-Ungaria dorea să intervină în Balcani. Diplomaţii ei încurajau şi sprijineau Bulgaria făţiş împotriva celorlalte state balcanice. Germania cu toate rezervele ce şi le impusese î-i convenea ca turcii să iasă zdrobiţi din acest război.

După părerea înţeleaptă a lui Take Ionescu, România trebuea să evite pasul greşit ce ar fi silit-o să se găsească alături de Austro-Ungaria într'un război urmărit şi dorit de dânsa.

„In ziua de 1 Iulie 1913—citâm iarăşi din memoriile lui Beyens—„d. de Iagow spunea ambasadorilor Triplei Înţelegeri: „Războiul între Balcanici fiind de neînlăturat, e mult mai bine ca el sa izbucnească acum decât mai târziu". El poate să fie mai puţin 'primejdios azi. După primele noutăţi cam confuze ce ne-au venit din Balcani, întâlniri sângeroase au avut loc, care n'au fost lupte de avantposturi, regretabile incidente de frontiere, între armatele în prezenţă. S'au angajat adevărate bătălii".

...„Cu toate că diplomaţia austriacă n'are de sigur mâinele curate de sângele răspândit, având în vedere profitul ce ea socotea să-l tragă din ruptura blocului balcanic, se pretinde la Berlin ca ea n'a avut nevoe să sufle în foc ca să atâţe lăcomia bulgarilor. Cabinetul din Sofia a lucrat după propriul său îndemn şi vinovatul principal, ţapul ispăsitor, care este copleşit cu iniţiativa acestei ciocniri fraticide, ar fi d. Daneff. Ambasadorul Rusiei repetă că d. Daneff este un om cu vederi strâmte; un politician de rând, care şi-ar lua inspiraţiile în cafenelele oraşelului său, unde se face politica ţării şi unde ar fi suferit presiunea comitagiilor bulgare.

„Faptul ca Tarul Ferdinand are un rol şters în această aventură periculoasă, este atribuit fricei sale de bombele cu care l-au ameninţat aceşti zanateci". [1])

In ajunul intrării noastre în război, Take Ionescu a stăruit să se for-

[1]) Intr'o notă Beyens observa, că după publicarea declaraţiilor generalului Savoff, comandantul şef al armatelor bulgare, autorul responsabil este ţarul Ferdinand; că ordinul de atac bruscat împotriva sârbilor şi al grecilor a fost dat, direct, de el generalului şi Daneff neştind „perfidele scopuri ale suveranului sau", cum a fost avertizat de agresiunea proectata, ar fi dat ordin, la 1 Iulie, pentru încetarea focului. Cu toate acestea, Daneff n'a înlaturat pe generalul Sawow, ci a demisionat el, spre a se forma un guvern Radoslawoft-Ghenadieff. D. Paul Gentizon în *„Le Drame bulgare"* (Paris, 1924) spune că Ţarul Ferdinand a dat ordinul de atac fara ştirea guvernului.

www.dacoromanica.ro

meze un guvern național, conform înțelegerei pe care a avut-o cu Ion I. C. Brătianu înainte de constituirea guvernului de colaborare.

„... când la 1913 a venit momentul în care am fost siliți sa intrăm în război, am făcut tot ce mi-a stat în putință — și în privința aceasta istoria mă va judeca, daca am făcut tot sau nu — ca să se înfăptuiască atunci guvernul național. Il voiam din credința, nu că vom face în Bulgaria numai o manevră militară, dar că vom face în Bulgaria un război, căci noi n'am trecut Dunărea ca să ciupim o bucățică de teritoriu, nu; noi am trecut Dunărea în credința că fără trecerea noastră, Bulgaria ar fi strivit pe Greci și pe Sârbi. Și dacă ne era posibilă vecinătatea unei Bulgarii mari și puternice, ne erà imposibilă vecinătatea unei Bulgarii, care ar fi bătut pe rând, pe Turci, pe Greci și pe Sârbi și prin urmare, fatal, era să ne fie și nouă ostilă, — să caute și împotriva noastră laurii victoriei". [1])

In ziua de 30 Mai 1913 Take Ionescu se afla la Constanța, unde regele Carol I venise să participe la inaugurarea moscheeii. El a comunicat suveranului că momentul intervenției României peste Dunăre a sosit și că în urma înțelegerei stabilită cu președintele consiliului și cu ceilalți miniștri este nevoe de ordinul de mobilizare al armatei. Regele Carol I a rugat pe Take Ionescu să comunice neîntârziat printr'o scrisoare președintelui consiliului ordinul pentru mobilizarea trupelor de rezervă din corpurile I, II și III de armată.

In urma primirei scrisoarei lui Take Ionescu, prin care se comunica ordinul de mobilizare dat de Rege, Titu Maiorescu a adresat în ziua de 31/13 Iunie următorul raport suveranului :

București, Vineri $\frac{30 \text{ Mai}}{13 \text{ Iunie}}$ 1913

„Scrisoarea d-lui Take Ionescu trimisă eri din Constanța mi-a comunicat ordinul M. S. Regelui :

1) de a dispune prin ministrul de răsboi chemarea rezervelor din corpurile I, II și III de armată, spre a aduce efectivul la 200 oameni de companie;

2) de a explica miniștrilor străini această măsură ca o urmare a notei noastre anterioare inspirată de necesitatea de a ne apăra interesele fată de pericolul unui conflict între aliații balcanici. Odată cu scrisoarea mi-a sosit însă și depeșa prin care M. S. Regele ordonă suspendarea măsurei proectată, fiindcă luase cunoștință de telegrama împăratului Rusiei către regii Bulgariei și Serbiei".

(ss) T. MAIORESCU

Cum intervenția Țarului Rusiei n'a condus la rezultatul dorit, România a trebuit să intervină.

Președintele consiliului Titu Maiorescu a adus la cunoștința colegilor săi din cabinet nota ce urma să fie trimeasă guvernului bulgar în ziua de 27 Iunie, prin care se anunța ruperea relațiunilor diplomatice și intervenția noastră armată justificată, atât prin reînceperea războiului în Balcani, cât și de necesitatea ce-o avea România de a ocupa linia Turtucaia—Balcic. Take Ionescu s'a opus ca nota astfel redactată să fie trimeasă la Sofia, de oarece nu e cuminte, nici politic, nici demn, să justificăm intervenția noastră așa. El a propus o altă redactare în care să se cuprindă o singură justificare : de oarece Bulgaria, cu toate avertismentele repetate și amicale al României, a atacat Grecia și Serbia fără notificări prealabile, călcând convențiile și uzanțele internaționale, România, în fața nouii situații creată în Balcani, a dat ordin armatei sale să intre în Bulgaria.

Consiliul de miniștri a admis formula propusă de Take Ionescu și nota a fost transmisă Bulgariei și marilor Puteri în ziua de 27 Iunie. Armata română a trecut apoi în Bulgaria.

---

[1]) Discurs pronunțat în Cameră, în ședința dala 16—17 Decembrie 1915.

www.dacoromanica.ro

Când ostaşii noştri s-au apropiat de Sofia, au strigat : *„Drumul prin Sofia duce în Transilvania !“*

Acest strigăt a avut un puternic răsunet în Ardeal. El a neliniştit Budapesta, Viena şi chiar Berlinul.

Citãm din memoriile baronului Beyens:

„Daca România, care vine să intre în razboi, în ajutorul Sârbilor şi Grecilor, zmulge Bulgariei, fara sa traga o lovitură de tun, fară sa ardă un cartuş, un teritoriu întins de la Rusciuk la Varna, aceasta nu ar surprinde de altfel Berlinul, caci ea este arbitrul situaţiei.

„Entusiasmul militar şi patriotic de care este transportata populaţia Bucureştilor, unde foştii miniştri, d-nii Brătianu [1]) şi Filipescu, s-au angajat ca simpli voluntari, face să se prevada că România voeşte să se sfârşeasca cu primejdia vecinatatei bulgare.

Mai multe ziare din Berlin, constata importanţa manifestaţiilor răsunătoare antiaustriace de pe străzile acestei capitale şi exprimă teama ca clientul dunărean să nu se depărteze de Tripla Alianţă spre a urma un drum izolat, care o va apropia de Rusia“.

---

[1]) Ioan I. C. Bratianu a fost mobilizat ca ofiţer de rezerva. El era capitan de artilerie. Nicolae Filipescu a fost voluntar, ataşat pe lângă persoana ministrului de război, generalul Hârjeu. El a intrat în Silistra cu trupele noastre.

www.dacoromanica.ro

CAPITOLUL XII

CAMPANIA DIN BULGARIA ŞI TRATATELE DE PACE DE LA BUCUREŞTI ŞI ATENA

CAMPANIA DIN BULGARIA. — CONFERINŢA PĂCEI DE LA BUCUREŞTI (1913). — ROLUL LUI TAKE IONESCU. — CHESTIA CAVALEI. — DECLARAŢIILE CONTELUI BERCHTHOLD. — O CĂLĂTORIE LA CONSTANTINOPOL ŞI ATENA. — TAKE IONESCU MIJLOCEŞTE PACEA ÎNTRE GRECIA ŞI TURCIA. — CETĂŢEANUL DE ONOARE AL ATENEI. — LA CONSTANTINOPOL

Trupele noastre din Dobrogea, sub comanda generalului Culcer, au ocupat întregul teritoriu cuprins între Turtucaia şi Varna; iar celelalte, care trecuseră Dunărea, pe la Zimnicea, înaintau repede — fără să întâmpine rezistenţă, — în direcţia Sofia.

La 3 Iulie 1913, Titu Maiorescu a comunicat miniştrilor Franţei şi Rusiei că România, cu toată înaintarea armatei noastre până lângă capitala Bulgariei, menţine condiţiile sale de ordin teritorial, — în plus participarea sa la tratativele de pace. S-a sugerat atunci ideea ca tratatul de pace să fie încheiat la Bucureşti.

După două zile, Ghenadieff, noul ministru de externe al Bulgariei, a comunicat prin ministrul Italiei din Bucureşti, că Bulgaria este dispusă să înceapă imediat tratativele de pace şi are dorinţa ca iniţiativa negocierilor să fie luată de România.

In ziua de 9 Iulie, Sofia era încercuită de trupele române, sârbeşti şi greceşti. Bulgaria trebuia să capituleze. Ca să se evite anarhia din capitala Bulgariei, guvernul român — care dăduse ordin trupelor noastre să oprească marşul lor spre Sofia — a intervenit pe lângă cabinetele din Belgrad şi Atena ca şi armatele sârbeşti şi greceşti să înceteze luptele şi să oprească înaintarea lor, spre a favoriza încheerea grabnică a păcii. In acelaş sens a intervenit şi regele Carol I pe lângă regele Petru al Serbiei şi regele Constantin al Greciei.

Negocierile de pace s-au început apoi la Bucureşti cu delegaţii Bulgariei, Serbiei şi Greciei. Şefii delegaţiunilor au fost: D. Tonceff, (Bulgaria); N. Pasici, (Serbia); Venizelos, (Grecia); general Vukotici, (Muntenegru). Membrii delegaţiei române : Titu Maiorescu, primul ministru şi preşedintele conferinţei păcei ; Take Ionescu, ministrul de interne ; C. G. Dissescu, ministrul instrucţiunii publice şi cultelor; Al. Marghiloman, mi-

www.dacoromanica.ro

nistrul de finanțe; general Coandă, arbitru în delegația militară a conferinței ; colonel C. Christescu, sub-șeful marelui stat major. Turcia nu a luat parte la aceste negocieri.

Take Ionescu ar fi dorit să nu se încheie numai un tratat de pace, ci și un tratat de alianță între România, Bulgaria, Serbia și Grecia. In acest scop el a desfășurat o mare activitate pentru a modera pretențiile teritoriale ale Serbiei și Greciei și pentru fixarea frontierei bulgaro-turcești pe linia Enos-Midia.

Incercările făcute în această direcție n'au reușit.

Take Ionescu spunea în 1915:

„A venit tratatul de la București.... Eu, la tratatul din București, nu am reușit să fac ce am vrut; nu mi-e rușine s'o spun.

Eu, la București, voiam să se facă, nu numai un tratat de pace între balcanici, *dar și un tratat de alianță între noi toți;* voiam să repar greșala pe care o făcuse primul guvern Maiorescu, greșală scuzabilă, dat fiind tratatul nostru de alianță cu Austro-Ungaria, dar, totuși, greșală.

Intr'o zi o să se lămurească lucrurile. Primul guvern Maiorescu ar fi trebuit să negocieze de la început prețul neutralității noastre, ca să nu fim siliți în urmă la chinurile la care am fost siliți.

Am vroit, în 1913, alianța balcanică. De aceia am vroit întâi să moderez pretențiunile învingătorilor, dar n'am reușit.

Am vroit pe urmă să-i fac să garantăm noi toți, bulgarilor, linia Enos-Midia. Iarăși n'am reușit!

Nu credeam că în 1914 are să se vadă câtă dreptate avusesem....

Tot ce am crezut că trebuea să se facă la București în 1913, evenimentele au dovedit că aveam dreptate. De aceia am început să am o mai mare încredere în judecata mea.

Vedeți că azi noi suferim din faptul că la 1913, la București, nu s-a făcut ce trebuia să se facă.

...Am suferit din faptul că la 1913 n'am reușit, nici să prevenim războiul între balcanici, cum am vroit, cum i-am prevenit, căci de o mie de ori preferam să nu fie al doilea război; nici după război să facem pacea cum n'ar fi trebuit să se facă. Ce satisfacție mai mare pentru prevederea mea, de cât rapoartele pe care acum le-a dat la lumină cel mai mare om pe care l-au produs statele din Orient, de un secol încoace, Venizelos, rapoarte în care ați văzut cum marele elen, pentru mărirea Greciei, era gata, în 1915, să facă ceea ce eu credeam că trebuea să se facă în Iulie 1913?"

CHESTIA CAVALA

Cum tratativele mergeau greu din cauza pretenției Greciei asupra *Cavalei*, Take Ionescu a stăruit pe lângă Venizelos să renunțe la *Cavala* în interesul păcei generale.

— Pentru ce țineți atât de mult la Cavala, — a întrebat pe d. Venizelos, Take Ionescu — când în cazul dorit de d-vs., intrând în stăpânirea lui, nu-l veți putea pune în valoare așa cum dictează condițiile economice și geografice ideale? Eu cred că este o greșală...

Mâniat, d. Venizelos, a răspuns:

— Dimpotrivă, Cavala ne este absolut necesară tocmai din cauza condițiilor economice și geografice.

Luând o hartă a peninsulei balcanice, Take Ionescu i-arătă acele regiuni și replică:

— După aceste condiții geografice, Cavala ar trebui să servească de debușeu atât districtelor Drama și Seres, cât și văilor Mesta și Struma, ba chiar și districtelor Dupnița, Sanokof, Kiustendil, Radomir, precum și cazalelor Xantia și Gumulgina. Iată o suprafață de aproape 14.000 km. care ar trebui să fie deservite de portul Cavala. Lipsa căilor de comunicații spre acest port, fac imposibilă dezvoltarea lui.

www.dacoromanica.ro

D. Venizelos. — Cavala este mult mai necesară Greciei decât Bulgariei, nu numai din punctul de vedere economic, ci și din punctul de vedere strategic și etnic.

Take Ionescu. — Din punctul de vedere economic, Cavala nu corespunde cerințelor

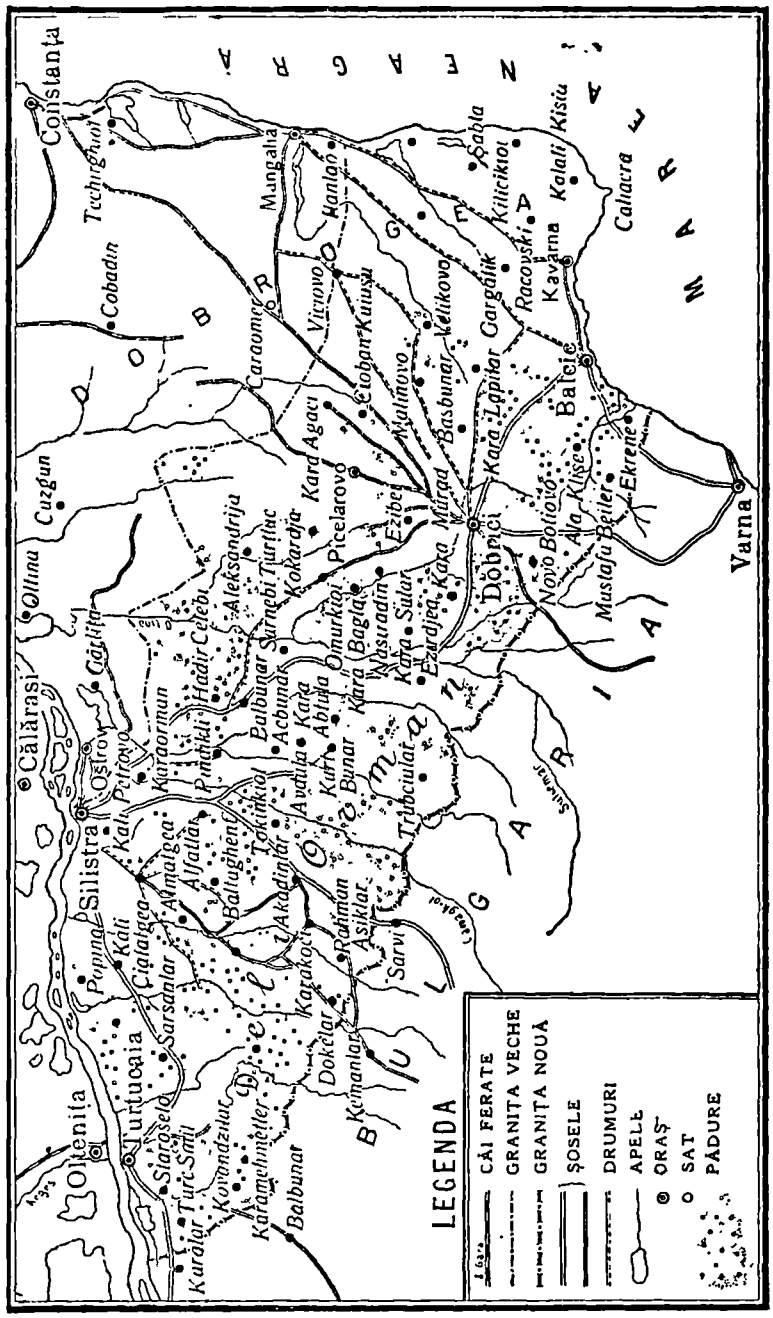

Harta Dobrogei Noui.

unui port modern și principal. El nu prezintă adapost bun pentru vase și n'are nici instalațiunile moderne. Vasele nu intră în portul Cavala decât când marea e liniștita.

Dupa o statistică din 1910 nu s'a importat prin Cavala decât mărfuri în valoare de 12 mil. fr. și abia s'a exportat 9 mil. kilo de tutunuri. Din punctul de vedere etnic

www.dacoromanica.ro

ştiţi foarte bine amestecul populaţiunilor din porturile orientale. In ţinutul Cavalei dintr'o populatie de 300.000 de suflete sunt 70.000 de greci. In „caza" Cavala, ar fi după unele statistici, — citez pe acela a fostului inspector general Hilmi paşa, publicată în 1904 — 26.000 de mahomedani, dintre care 4.000 sunt greci. Nu ştiu întru cât aceste date corespund realităţei.

Venizelos. — Datele statistice nu sunt exacte fiind facute de duşmanii noştri. Apoi, de la 1904 până azi situaţia demografica s'a schimbat în favoarea noastră.

Take Ionescu. Firește ca nu punem prea multă bază pe statisticele din Balcani; dar, totuşi, nu puteţi, cu lealitatea ce va caracterizeaza, sa nu recunoaşteţi ca sunteţi majoraţi acolo, nu de bulgari, ci de turci.

Venizelos. — Nu trebue sa uitaţi ca daca Bulgarii se instaleaza pe litoralul Cavalei, comunicaţiile noastre cu marea Egee şi cu Dardanele, pot fi ameninţate.

Take Ionescu. — Vor fi ameninţate daca Bulgarii îşi vor face o flota; daca D-vs nu veţi avea una care sa va asigure acele comunicaţii. Eu vad mai mult un interes comercial din partea Bulgariei ca să aibă o eşire la Marea Egee. Daca a-ţi ceda, în acest punct, s-ar putea asigura raporturi mult mai bune între D-vs şi bulgari.

De aceea vă rog sa reflectaţi asupra propunerii ce va fac...

Venizelos. — D-vs nu trebue sa uitaţi că opinia publica din ţara mea nu admite să cedez în chestia Cavala. Pe de altă parte, nu ne opunem ca Bulgarii să n'aibă o eşire la Marea Egee: ei pot să dispuna de portul Dedeagaci, care e destul de bun.

Take Ionescu. — Orice bărbat de stat este pândit de adversarii sai, ca sa'l lovcasca. Imi dau perfect seama de situaţia grea şi delicată în care vă găsiţi; dar sunteţi prea bine înzestrat cu însuşirile adevaratului barbat de stat, ca sa luaţi în seamă eventualele atacuri ale adversarilor din ţara d-vs. Noi am trebui sa facem aci o operă mai mare: *uniunea tuturor statelor din peninsula balcanică, în care să intre şi România. Cum vom realiza această uniune, dacă nu vom face concesiuni reciproce şi nu vom fi insufleţiţi de un spirit mai conciliant?*"

Dorinţa lui Take Ionescu era sa completeze tratatul dela Bucureşti cu o alianţa din care ar fi urmat să facă parte: România, Serbia, Bulgaria, Muntenegru şi Grecia. El însa şi-a dat seama ca marele cretan, d. E. Venizelos, nu poate sa cedeze, din cauza independente de voinţa şi de marea lui inteligenţă.

In diplomaţie trebue sa contam şi pe datele politicei interne. Take Ionescu a facut tot ce i-a stat în putinţa ca sa pună bazele unei paci solide în Balcani şi ar fi dorit sincer sa se realizeze o uniune a statelor balcanice din care sa faca parte şi România; dupa cum şi d. E. Venizelos, tot apărând cu îndârjire interesele patriei sale, a facut, în limitele posibilului, concesiunile necesare. [1])

Până la atribuirea portului Cavala, prin tratatul dela Bucureşti, Greciei, portul acesta servea de debuşeu, nu numai teritoriilor situate la N. de dânsul, între frontiera bulgară şi marea Egee (în total 5000 km. p.); dar şi regiunilor situate în văile Struma şi Mesta, din care trei sferturi au fost cedate Bulgariei prin acelaş tratat.

După pacea dela Bucureşti portul Cavala n'a deservit de cât cele patru foste „caza" ale districtului Drama; pe când regiunea districtului Seres, din pricina lipsei de comunicaţii ferate cu portul Cavala şi a existenţei c. f. Seres-Salonic, au fost deservite de portul Sallonic.

REDACTAREA PROTOCOLULUI

După ce s-a stabilit acordul în toate chestiile, d. Politis, delegatul Greciei, a redactat protocolul, dar el n'a fost acceptat şi atunci membrii conferinţei au însărcinat pe Take Ionescu cu redactarea lui. Ce rost avea protocolul? Cum toate chestiunile privitoare la teritorii, înscrise în tratate, n'au valoare în ţările constituţionale dacă tratatele respective nu sunt

[1]) D. A. Andreades, prof. la Universitatea din Atena, a publicat un studiu documentat, în „*La Revue hebdomadaire*" din 13 Martie 1915, în care scria: „Grecia a făcut la tratatul dela Bucureşti, sacrificiul, în toate privinţile foarte mare, de a lăsa să fie taiat în doua elenismul, spre a da Bulgariei un larg debuşeu pe Marea Egee (Dede-Agaci)".

www.dacoromanica.ro

ratificate de parlament, era necesară încheerea unui protocol, în care să se prevadă garanții între toți semnatarii pentru respectarea dispozițiilor teritoriale, până când tratatul va fi învestit cu toate formele legale și constituționale. Acest protocol fusese propus de delegația greacă.

Take Ionescu a redactat în întregime protocolul, care a și fost acceptat de toate delegațiunile, fără nicio modificare.

Cum teritoriile, de fapt, erau ocupate, atât de armata română, cât și de armatele sârbești și grecești, n'a fost vorba de punerea în executare a tratatului de la București, în ce privește luarea în posesiune a teritoriilor ce se cuvenea fiecăruia, ci de învestirea acestui act cu toate formele legale și constituționale.[1])

După semnarea tratatului de pace a eșit un învingător și doui învinși. A eșit învingătoare România; au fost învinse: Austro-Ungaria și Bulgaria.

Ballplaz-ul a tras primele consecințe: a rechemat pe prințul de Fürstenberg ministrul său din București și în locul lui a trimis pe contele Ottokar Czernin.

Cu prilejul vizitei ce i-a făcut-o lui Take Ionescu pentru a-și lua rămas bun, fiind numit în alt post, prințul Fürstenberg i-a spus :

„Sunteți învingători; suntem învinși!"

După semnarea tratatului dela București, Pasici, primul ministru al Serbiei, a invitat la „Palace-hotel", la masă, pe Take Ionescu, Eleuteros Venizelos și alții. Venind vorba de călătoriile interesante, Take Ionescu a spus că de câțiva ani dorește să facă o călătorie în Japonia, pe care n'a putut-o face din cauza multiplelor sale ocupațiuni, dar, în primăvara anului următor (1914) o va realiza.

Venizelos și-a manifestat dorința să-l întovărășească, dar a întrebat surâzând pe Take Ionescu dacă este sigur că va dispune de libertatea sa în cea dintâi jumătate a anului 1914.

Bărbatul de stat elen părea convins că guvernul român, care încheiase pacea dela București, va fi menținut mai departe la putere. Take Ionescu a răspuns că este absolut sigur, nu numai de libertatea sa, ci și de aceea a marelui său prieten, Venizelos.

El nu s-a înșelat în privința schimbării apropiate de guvern din România ; dar s'a înșelat cu un an în ce privește retragerea guvernului elen prezidat de Venizelos.

Cu prilejul conversațiunilor avute în București cu Pasici și Venizelos, Take Ionescu a stăruit ca raporturile între România, Serbia și Grecia să fie totdeauna cordiale în vederea oricărei eventualități, deoarece pe Bulgaria nu se poate conta; iar politica austro-germană în peninsula balcanică este împotriva intereselor națiunilor respective.

Pe la începutul lunei Septembrie 1913, Take Ionescu se află la Viena. In ziua de 11 el fu primit în audiență de contele Berchtold, cancelarul imperiului habsburgic.

S-a vorbit de modul cum s-a rezolvat criza din Balcani, de chestia Salonicului, de relațiunile Austro-Ungariei cu România și Serbia, de Albania ș. a. Iată ce a povestit Take Ionescu despre această a doua întrevedere a sa cu contele Berchtold:

---

[1]) Tratatul dela București din 1913 n'a fost ratificat de Bulgaria.

www.dacoromanica.ro

„A doua oară văzui pe contele Berthelot. la 11 sau 12 Septemvrie 1913, nu sunt cu totul sigur de zi. Cred mai degraba 11.

Dupa ce-mi ceru scuze, atât din partea lui cât şi din aceea a contelui Tisza, pentru incidentul cu steguleţele româneşti pe care poliţia ungara din Deva le smulsese dela automobilul soţiei mele, vorbiram despre marea criza politica prin care trecusem. Imi spuse că era mult criticat, că se vorbea ca n'a ştiut sa apere de ajuns drepturile şi situaţia Austro-Ungariei. I-am raspuns — şi aceasta e convingerea mea desavârşita — ca Austria nu perduse nimic în criza balcanica, ba chiar şi fanteziile ei fusesera îndeplinite, că ea n'avea de ce fi nemulţumita daca într'adevar proectul de a se coborî la Salonic, care i se atribuia, nu era decât o calomnie. Adougai ca putea, daca voia, sa lege cu Serbia raporturi foarte bune, pentru că cel puţin pentru cincisprezece ori douăzeci de ani, sârbii vor fi mai mult de cât absorbiţi în noile lor teritorii. Il asigurai ca aceasta era intenţia sincera a d-lui Passici şi că trebuia numai ca Austria să se arate mai puţin duşmanoasa, pentru ca totul să reintre în liniştea cea mai desavârşita.

Vorbirăm de asemenea şi de Albania, la care el ţinea ca la creaţia lui. Fu cu totul mirat de faptul ca cunoşteam atât de bine lucrurile din Albania şi pe albanezi. Trebue sa recunosc, că în aceasta privinţă era foarte documentat. Totuşi, îmi paru de un iluzionism exagerat. Imi spuse, bunăoara, ca în momentul acela siguranţa in Albania era mai mare decat în oricare altă ţara din Europa.

Aceasa noua convorbire nu mă facu sa-mi schimb parerea despre contele Berchtold. In toata conştiinţa sunt convins ca Tisza, şi nu el, a condus politica austriaca de la moartea lui Franz Ferdinand.

El a fost jucaria omului cu adevărat tare. Departe pe a'l scuza, asta'l face îndoit de vinovat. Nimeni n'are dreptul să primeasca situaţiuni care sunt peste puterile lui. De asemenea sunt sigur că nu se va mai pomeni niciodată de numele contelui Berchtold în politica europeana. E un episod închis". [1])

TAKE IONESCU MIJLOCEŞTE PACEA INTRE TURCIA ŞI GRECIA

CĂLĂTORIA LA CONSTANTINOPOL ŞI ATENA. — O CONVORBIRE CU TALAAT-BEY. — TRATATIVELE DE LA ATENA. — CUM A FOST SĂRBĂTORIT TAKE IONESCU DE POPORUL GREC. — PACEA GRECO—TURCĂ

Tratatul de la Bucureşti încheiat în ziua de 1 August 1913 nu stabilise definitiv pacea în Orient.

Turcia nu luase parte la conferinţa păcei din capitala României. Intre Grecia şi Turcia se ivise mari greutăţi în legătură cu cererile teritoriale ale celei dintâi. Cu toate marile sale însuşiri de bărbat de stat Venizelos nu putea să ducă la sfârşit tratativele începute cu Turcii din două cauze: poporul grec, victorios, nu admitea să cedeze ceva din pretenţiile teritoriale ; iar noul regim june-turc, sub influenţa lui Talaat-bey şi Enver-paşa, se arăta neînduplecat. Guvernul din Constantinopol, contând şi pe nemulţumirile bulgarilor, urmărea un nou război în Orient.

In toamna aceea situaţia în Orient era chiar mai gravă decât în toamna anului 1912. Singura putere europeană, care ar fi putut interveni la Constantinopol cu succes în favoarea păcei, era Germania. Această putere n'avea însă nici un interes să atingă prestigiul de care se bucura în Turcia.

Atunci Venizelos, şeful guvernului elen, a trimis o scrisoare prietenului său din Bucureşti, Take Ionescu, în care, după ce îi făcea cunoscut punctele de vedere ale Greciei şi Turciei în chestiunile de ordin teritorial, îi spunea că dacă s'ar face presiuni de un „al treilea", asupra Turciei, s-ar putea înlătura un nou război. Venizelos se gândise că România, prin Take Ionescu, ar fi putut servi cauza Greciei şi a păcei în acele împrejurări critice.

---

[1]) Amintri, p. 20 — 21.

www.dacoromanica.ro

După ce s'a documentat bine în afacerile turco-greceşti Take Ionescu s'a hotărît să facă un demers la Constantinopol şi apoi, dacă va izbuti să convingă pe turci că un nou război provocat de ei ar fi dezastruos pentru imperiul otoman, să convingă şi pe greci de necesitatea concesiunilor pentru restabilirea păcei.

Take Ionescu nu fusese însă autorizat de guvern cu această misiune delicată şi nici nu i-a adus la cunoştinţă intenţiunile sale. El a comunicat numai Regelui Carol proectul acesta pe care suveranul l-a aprobat şi a telegrafiat la Constantinopol, prietenului său, N. Baţaria, român macedonean, ministrul lucrărilor publice în cabinetul june-turc, să-l întâmpine pe vaporul „Regele Carol I" cu prilejul trecerei sale prin capitala Tur-

www.dacoromanica.ro

ciei. După ce comunicase regelui Carol cuprinsul scrisorilor ce i le adresase, Venizelos, Take Ionescu s'a înțeles cu suveranul României că dacă misiunea sa va fi încununată de izbândă, meritul va fi al țării noastre, care a contribuit la pacificarea Orientului; iar în cazul opus își va lua singur răspunderea insuccesului.

In ziua de 23 Octombrie 1913 Take Ionescu, însoțit de fratele său, Victor Ionescu, deputat; N. R. Căpităneanu, secretarul general al ministerului de interne și generalul Berlescu, comandantul jandarmeriei, a inspectat Dobrogea Nouă, parcurgând cu automobilul linia Turtucaia-Silistra-Dobrici (Bazargic)-Balcic-Ekrene-Balcic-Cavarna-Ilanlâc și de aci, prin Mangalia, a plecat la Constanța, unde împreună cu soția sa, s-a îmbarcat pe vaporul „Regele Carol I" pentru Constantinopol-Atena.

Sosind la Constantinopol, Talaat-bey, ministrul de interne al Turciei — care fusese înștiințat de N. Bataria — a eșit în întâmpinarea ministrului român. Pe bordul vasului român Talaat-bey a avut o convorbire de aproape o oră cu Take Ionescu. In „Amintiri" Take Ionescu scrie:

«Trimisesem vorbă unui vechi prieten, un român din Macedonia, fost ministru junetурc, Bataria, sa vină să mă găsească pe vapor cu ocazia trecerei mele pe la Constantinopol, unde nu voiam să mă opresc decât două ciasuri.

Voiam să-l însărcinez să spuna prietenului său, Talaat, pe care încă nu-l cunoșteam, cât de primejdios era jocul turco-bulgar și cât de hotărâtă erà România să nu îngăduc o nouă conflagrație în Balcani.

Spre marea mea surprindere veni însuși Talaat. Imi facu o bună impresie. Vorbirăm mai bine de un cias. El mi se plânse că ducându-ma la Atena, în momentul acela, aveam aerul să manifestez împotriva Turciei; iar eu î-i spusei ca înțelegeam, în adevar, sa manifestez pentru pace și împotriva Turciei daca ea se lasa ademenită de intrigile bulgare.

Adăugai ca România erà hotărâta să lovească în oricine ar încerca să turbure pacea de la București și că ea avea mijloace să o faca.

Talaat fu foarte mișcat și din vorbă în vorba ma însarcina să fiu eu *arbitru între turci și greci în toate chestiunile* — și erau numeroase — cari îi despărțeau și cari împiedecau cu desavârșire negocierile de la Atena.

Dar, cu ocazia aceasta spusei lui Talaat că trebuia sa-mi dea dovadă că nu rămăsese cu mentalitatea vechei Turcii și anume i-am cerut să facă totul în trei zile.

Își luă acest angajament nemaipomenit, pentru un turc, și, de fapt, totul fu facut la Atena, în șase zile, nu fără sforțari și greutați». [1])

In drum spre Atena, Take Ionescu s'a grăbit să comunice d-lui Venizelos prin telegrafia fără fir, rezumatul convorbirei cu Talaat și l-a rugat să fie totul preparat la sosirea sa pentru grăbirea tratativelor de pace. Cu toată promisiunea formală ce i-o făcuse Talaat-bey că tratativele vor dura maximum trei zile, Take Ionescu știa ce înseamnă promisiunile orientalilor și apoi se aștepta și la dificultăți din partea Greciei.

Vaporul „Regele Carol I" a sosit în portul Pireu, Joi seara, la orele 10. Take Ionescu și d-na au rămas pe vapor până a doua zi dimineața, la orele 9, când au debarcat pe cheiul regal. Primirea făcută ministrului român a fost din cele mai mărețe. 300 de vase aflate în portul Pireu, erau pavoazate și șuerau în semn de onor. O mulțime imensă era îngrămădită pe cheiuri. In întâmpinarea lui Take Ionescu venise d. E. Venizelos, președintele consiliului, toți miniștri, primarul orașului Pireu, Sgulizzi, membri consiliului comunal și toate notabilitățile orașului. Apoi în aclamațiile poporului, Take Ionescu, soția sa, împreună cu d. Venizelos și miniștri din cabinetul său, au plecat la Atena cu un tren special. Regele Constantin, care urma să plece la Salonic și-a contramandat plecarea spre

[1]) Amintiri, p. 142—43.

www.dacoromanica.ro

a putea primi pe Take Ionescu. Orasul Atena era în sărbătoare. Toate străzile și pieţele erau splendid pavoazate. Seara oraşul a fost iluminat feeric. Take Ionescu a descins la hotelul *„Grande Bretagne"*, unde guvernul elen îi rezervase câteva apartamente. Un prânz s-a dat în onoarea lui Take Ionescu de guvern, la hotelul „Grande Bretagne", la care au luat parte, toţi miniștrii, d-na Bessie T. Ionescu, membrii corpului diplomatic cu doamnele, primarul oraşului Atena, Mercuris, și numeroase personalităţi din capitala Greciei. Primarul Mercuris a oferit lui Take Ionescu, ca amintire, o splendidă copie de pe o statue clasică a lui Fidias. Seara s-a dat un prânz de gală la palatul regal.

A doua zi, la recepţia de la Universitate, rectorul a înmânat lui Take Ionescu diploma de doctor al acelei Universităţi, care a fost decernată numai lui Gladstone și G. Clémenceau. A treia zi o recepţie splendidă

E. K. Venizelos

a fost dată pe cuirasatul *„Averov"*, în largul mării, în onoarea lui Take Ionescu, la care au luat parte regele Constantin, regina Sofia, prinţul moștenitor Alexandru cu suita, toţi membrii guvernului, ai corpului diplomatic și ai misiunei franceze.

Ofiţerii și trupa au dat onorurile și au ovaţionat România și pe Take Ionescu.

După ce a vizitat antichităţile Atenei, Take Ionescu a fost la Delphi și, cu vaporul „România" la Egina și la Eleusis.

La Egina, bărbatul de stat român a fost salutat de un torpilor ; la Eleusïs, femeile și bărbaţii în haine de sărbătoare l-au acoperit de flori ; la Pireu, fu primit de deputaţii Aticei în sunetele clopotelor și în bubuitul tunurilor.

La Eleusis Take Ionescu a fost condus de savanţii arheologi eleni în locul unde se organizau în antichitate ceremoniile misterelor și unde

www.dacoromanica.ro

s-au descoperit templele zeităților Demetra și Coré, care au fost construite acum 2000 de ani ; precum și o parte din ruinele templului eleusinian. In Eleusis s-a clădit sub Cimon, — după războaiele medice — și completat în secolul al IV-lea înainte de Christos, faimosul zid grecesc. Take Ionescu a fost condus apoi pe versantul sud-vest al colinei, în apropiere de muzău, pe marginea unui boschet care se întinde până în vârful colinei. Aci a fost vechiul oraș Eleusis, care datează de peste 2000 de ani și unde s-au găsit — în urma săpăturilor recent făcute — vase tip zis mynian, care se crede că au fost fabricate de fabulosul trib al mynienilor, precum și vase din al treilea milenar dinainte de Christos.

O parte din zidul majestuos grec, care înconjură sanctuarul din Eleusis, a fost clădit sub Pericles în secolul al V-lea și sub Licurg, în secolul al IV, înainte de Christos. [1])

Take Ionescu a fost numit membru de onoare al societății de archeologie. Serbările oficiale au ținut trei zile.

Take Ionescu dela primele cuvinte schimbate cu Venizelos a avut convingerea că misiunea lui de arbitru va avea succes.

— „Am venit cu ramura de măslin în mâini !

Mi-am luat angajamentul, la Constantinopol, că vom sfârși totul în trei zile ! Să dovedim, turcilor, fie ei cât de juni, ca suntem adevărați europeni, — a spus Take Ionescu.

Venizelos i-a raspuns :

— „Te primim, nu numai ca pe un sol al pacii, dar ca pe un mare amic al elenismului. Sunt convins ca ne vom înțelege".

Discuțiunile au durat câteva zile din cauza numeroaselor chestiuni, care trebueau examinate și soluționate.

La recepția ce s-a dat în onoarea sa de deputatul Agamemnon Sliman, la Atena, Take Ionescu a redactat împreună cu d. Venizelos protocoalele tratatului.

In a 6-a zi acordul era stabilit și pacea între Grecia și Turcia încheiată. Take Ionescu convinsese pe Galib, plenipotențiarul turc, să semneze tratatul înainte ca el să fi primit autorizarea guvernului din Constantinopol.

Grație intervenției bărbatului de stat român, tactului său diplomatic și spiritului său clar văzător, pacea a fost restabilită în Balcani. Rămăsese nerezolvată numai chestia insulelor din marea Egee. Această chestiune delicată n'a putut fi rezolvată direct între Turcia și Grecia, de oarece marile puteri erau și ele interesate.

După încheerea păcei dela Atena, Primăria Atenei i-a decernat lui Take Ionescu titlul de cetățean de onoare.

D. Venizelos, a adresat, în ziua de 31 Octombrie 1913, următoarea scrisoare lui Take Ionescu:

Atena, 31 Octombrie 1913

Scumpul meu Ministru,

„Vizita d-tale nu o sa-ți aminteasca pururea încheerea păcei cu Turcia, la care a-i luat o parte atât de activă ?

Cât despre mine sunt deosebit de fericit de cunoștiința noastră și dă-mi voe sa spun, prietenia noastra, care nu datează decât de așa de puțină vreme, a fost așa de bogata în rezultate practice pentru țara mea și ca i-a fost dat României să joace din nou în mod așa de fericit un rol de arbitru pentru încheerea pacei în Balcani. Aceasta e o noua legatura pentru ambele noastre națiuni cari, legate de aceleaș interese, sunt sortite sa mearga împreuna pe caile civilizației".

Eleutherios Venizelos

[1]) Sapaturi s-au facut în ultimii ani, la Eleusis, sub supravegherea d-lui Mylonas, pe versantul de S-V. al colinei și a d-lui Curuniotis.

www.dacoromanica.ro

In schița sa biografică, Paul Crouzet, scrie:

„Când a apărut ca un „*deus ex machina*" în momentul când ostilitațile între cele doua țari puteau sa izbucnească dintr'un cias în altul, el puse repede de acord pe delegații turci și greci și pacea fu semnata la 13 Noembrie 1913. El însuși a considerat acest act ca cel mai frumos succes din viața sa.

D. Venizelos i-a adresat atunci o scrisoare de mulțumiri și regele, într'un interview public, a declarat și recunoscut datoria de recunoștința contractata de Grecia fața de Take Ionescu.

Atena i-a trimes omagiul sau, un baso-relief reprezentând pacea, care a fost zidita în fața porței de intrare a casei sale. Și poporul român nu privește fară mândrie acest „prezent" facut de Cetatea lui Platon și a lui Aristot unui om, care, fiu al operilor sale, a slujit prin puterea inteligenței sale, nu numai națiunea sa, dar chiar pe antica Elada. Calatoria la Atena a fost triumfală și reproducerea cinematografica a provocat un entuziasm atât de mare la București, ca s-au sfarâmat porțile cinema-urilor ca sa vada pe „Take" aclamat de poporul Cetații lui Pallas.

Succesul acesta a consacrat pe Take Ionescu ca om de stat desavârșit, având nu numai calitați excepționale, dar mai ales indispensabila armonie a calitaților sale [1]".

După ce a părăsit Athena, copleșit de onoruri, Take Ionescu s'a oprit în Constantinopol. Guvernul june-turc i-a făcut o primire foarte călduroasă. Primit, apoi, în audiență de Sultanul Mehmed V, acesta a felicitat pe Take Ionescu și i-a mulțumit pentru serviciile ce le-a adus păcei și Turciei.

Toate ziarele din capitala imperiului otoman au publicat interviewuri cu ministrul român. Cu prilejul unei recepții date la legațiunea noastră în onoarea lui Take Ionescu au participat miniștri turci și întreg corpul diplomatic. După o întrevedere cu de Giers, ministrul Rusiei, Take Ionescu a avut o interesantă convorbire cu marchizul Pallavicini, ministrul Austro-Ungariei pe care îl cunoscuse în București, unde fusese 5 ani ministru plenipotențiar.

„In aceasta convorbire — spunea Take Ionescu — care a urmat aceleea cu d. de Giers, ambasadorul austro-ungar mă sfătui stăruitor să îmbunătățesc relațiile noastre cu Bulgaria. Ii răspunsei că nu ceream nici eu altceva; dar cum Bulgarii erau niște nemulțumiți, nu putea fi vorba de o înțelegere fără ca ea să fie îndreptată împotriva altcuiva. Și încheiai:

„O înțelegere cu Bulgaria, bine; dar pe spinarea cui? — Pe a Serbiei, firește» — îmi răspunse el. Eram abia în Noembrie 1913". [2])

Abia venit dela Atena în București, un amic al lui Take Ionescu, i-a spus: „Ai atins punctul culminant al carierei tale politice și ar fi bine să părăsești politica. Ai dat toată măsura geniului tău politic ; ce a-i mai putea face acum ?"

Take Ionescu i-a răspuns:

„Dacă aș fi sigur că în timpul anilor ce-i mai am de trăit, „problema cea mare" nu se va pune într'o zi, m-aș retrage, dar cu toate că nu cred că se va întâmpla, totuși, nu pot să fiu absolut sigur. Nimeni nu trebue să fie absent în acea zi ; nimeni din aceia care au avut norocul, meritat sau nu, să poată prin exemplul și prin glasul lor, să decidă o parte din cetățenii lor; nimănui nu-i este permis să se ferească de a îndeplini această datorie".

El nu înțelegea pe *Atticus*, pomenit de nenumărate ori în dialogurile filozofice ale lui Cicerone care refuza să se angajeze în lupta politică, ba chiar și în disputele filozofilor. Chiar în dialogurile filozofice ale lui Ciceron, Atticus se mărginește să întrebe, să provoace răspunsu-

[1]) *Paul Crouzet,* op. cit. p. 202.
[2]) Amintiri, p. 24.

www.dacoromanica.ro

rile, să formuleze obiecțiuni, observațiuni, îndoeli, să întărâte pe adevărații combatanți, fără să se angajeze în luptă. Lui *Atticus* î-i convenea rolul de spectator și ca să nu fie târât în luptele dintre partide, care erau foarte înverșunate în epoca aceea, el a părăsit Roma, a trăit 23 ani departe de capitală și n'a revenit de cât atunci când liniștea s-a restabilit. Numele de *Atticus* era el însuși un simbol.

El indica pe cel venit de la Atena și care a trăit acolo cufundat în studiul literilor și în admirația operilor de artă ale elenilor. Take Ionescu, revenit și el dela Atena, în București, cu toate că era, ca și *Atticus*, un sincer admirator al geniului artistic elen, nu simțea nevoia retragerei și nici gustul izolărei.

Arena publică îl atrăgea și îl reținea, nu prin ceea ce avea ea mai inferior — luptele și sfâșierile dintre partide — ci prin ceeace avea mai înălțător: putința celor puțini aleși să se ocupe de „lucrul public", de „binele națiunei", ca să nu lase pe cei inferiori să domine această arenă și să compromită prin vederile lor înguste și prin acțiunile lor necugetate, marile obiective ale politicei naționale.

Take Ionescu spunea, adese-ori:

„Cine nu recunoaște degradarea moravurilor politice și cine nu'și dă seama de amărăciunea ce o simt oamenii idealiști, amestecați în vârtejul acestor lupte, adeseori sterile, aproape totdeauna îndârjite și patimașe? Dar, dacă elementele cele bune, s-ar desgusta atât de mult de spectacolul ce ni'l oferă aceasta arenă publică, în cât sa prefere retragerea, izolarea, neutralitatea, unde am ajunge? Am ajunge într'o situație și mai rea, de oarece luptatorii întărâtați de patimi și de ură, se vor sfâșia între ei și nimeni nu-i va putea domina și chema la realitate. De aceia este o datorie pentru elementele bune, capabile să se ocupe de interesele publice, să nu dezerteze din arena, nici atunci când cupa lor ar fi încarcata de ambrozie, nici chiar atunci când cupa lor ar fi plina de fiere. In viața politica am gustat și din cupa plina de ambrozie: dar și din cupa plina de fiere.

Nici una, nici alta, nu m-a împins să parasesc arena aceasta, fie spre a trai din amintirea clipelor trecatoare de satisfacțiune ce magulesc amorul nostru propriu; fie spre a ne întrebuința restul zilelor ce le avem de trăit, în lamentațiuni, în regrete, sau în plăceri mai mult sau mai puțin rafinate, ca un epicurian...".

In luna Martie a anului 1914 un public numeros, din care făcea parte notabilitățile intelectuale și politice din București, umplea sala Ateneului. Se inaugura deschiderea conferințelor organizate de comitetul franco-român de sub președenția d-lui Georges Lacour-Gayet, membru al Academiei de științe morale și politice din Franța. Conferința de inaugurare a pronunțat-o însuși președintele acestui comitet. Ocupându-se și de evenimentele din 1913 d. G. Lacour-Gayet a spus:

„România a dovedit ca nimic nu se poate să se întâmple în Balcani fără intervenția soldaților sai și a diplomaților sai. Trebuea ca glasul României sa fie ascultat".

Câteva zile după aceia distinsul conferențiar francez a fost primit în audiență de regele Carol I.

Suveranul României, ocupându-se de evenimentele din 1913, i-a reamintit d-lui G. Lacour-Gayet, surâzând, că termenii „glasul României va fi ascultat" i-a întrebuințat el în mesajul regal cetit în Parlament.

Apoi a vorbit în mod foarte călduros de rolul important ce l-au avut în acele evenimente Take Ionescu și d. Venizelos.

D. G. Lacour-Gayet a scris următoarele despre această audiență:

„Ne reamintim cu ce stima raposatul rege (Carol I, N. A.) ne-a vorbit de acest ministru, care a exercitat o influența decisiva asupra evenimentelor din 1913. I-l auzim înca spunându-ne, ca d. Take Ionescu a fost cu d. Venizelos, omul care cunoștea mai bine

www.dacoromanica.ro

situația diplomatica din Balcani; parerile sale, ne spunea el, a trebuit sa fie ținute în cea mai mare considerație, ca și părerile colegului său elen". [1])

După câteva luni, marchizul Pallavicini venise în București pentru trei zile cu misiunea să sondeze pe oamenii noștri politici în legătură cu relațiunile dintre Austro-Ungaria și România, cari, în urma crizei din Balcani, erau îngrijitoare pentru guvernele din Viena și Budapesta. Pallavicini a vorbit și cu Take Ionescu.

Cităm din *„Amintiri"* :

„Pallavicini sosi în București în primavara anului 1914 și ramase trei zile. Vazu pe regele Carol și pe oamenii politici și plecă nemulțumit. A venit, firește, și la mine. Statù mai bine de un cias. Mi-a spus verde că nu știe daca alianța noastra cu Austria mai era încă în picioare; căci, în cazul că nu mai era, Austriacii erau nevoiți sa se îndrepte aiurea, spre Bulgaria. Imi spuse că n'o făcusera încă — ceea ce era falș — dar că s'ar vedea siliți s'o facă, dacă nu s'ar mai putea bizui pe noi. I-am raspuns cu acele politețe diplomatice cari nu spun nimic. La stăruintele lui, îi obiectai că nimic nu putea fi mai nesuferit decât să te vezi întrebat la fie-care clipa: „Mă iubești?" și că presa austriacă nu facea altceva de cât asta. Nu-i ascunsei că lipsa asta de gust sfârșise prin a ne plictisi.

„Ai vazut pe rege, i-am zis, și știi bine ce trecere are el. Cel puțin de el trebue sa fiți mulțumit". Pallavicini îmi răspunse ca nu; că Regele îi declarase ca România ar fi împotriva acelora cari ar provoca rasboiul și ca aceasta nu-i ajungea.

Iar când îi obiectai ca nu mai înțelegeam nimic, fiindcă treizeci de ani ni se tot cântase ca Rusia voia sa provoace răsboiul și că Austro-Ungaria nu dorea decât pacea, el îmi servi tema rasboiului preventiv. Ma lamuri ca Austro-Ungaria nu putea ramâne în situația în care o puseseră evenimentele balcanice, că Serbia era o amenințare pentru ea și că întru cât, într'o zi sau alta, razboiul trebuia sa izbucneasca, și se putea ca Austria să fie în curând adusa în așa stare în cât sa-l provoace ea.

Degeaba am întrebuințat toate argumentele împotriva prostiei razboiului preventiv, degeaba îi arătai ca era o absurditate sa vorbești de primejdia sârba pentru imperiul dualist, nimic nu prinse. Marchizul Pallavicini stărui îndelung asupra nevoiei pentru Austria de a provoca un răsboiu general. Am spus că a repetat de cinci ori cuvântul „razboiu» în timpul convorbirii noastre. Insemnam cu creionul de fiecare data, cu o linie.

Convorbirea aceasta cu marchizul Pallavicini a fost una din licaririle cari mi-au luminat conștiința. In tot timpul crizei balcanice avusesem atâtea marturii ca Austro-Ungaria cauta cu ori ce preț să provoace rasboiul! Dar, dela tratatul dela București, nadajduisem că furtuna trecuse. Marchizul Pallavicini ma facu sa văd că ma înșelasem.

Princip [2]) a slujit atât de bine planurile maghiarilor, încât, de-ași avea aceeași mentalitate ca domnii dela Budapesta, aș spune ca ei i-au sugerat zadarnica crimă.

Aș exagera pretinzând ca marchizul Pallavicini a fost unul din autorii razboiului mondial; dar a fost desigur unul din ajutatorii cei mai dibaci și neastâmpărați ai bandei.

Cu titlul acesta, el are sorți sa intre în istorie".

---

[1]) *Georges Lacour-Gayet, „Et vos amis les Roumains?"*. La Revue hebdomadaire. No. 44, 30 Octobre 1915. Paris p. 591.

[2]) Unul din autorii atentatului dela Serajevo.

www.dacoromanica.ro

CAPITOLUL XII

EVOLUŢIA PERSONALITĂŢII LUI TAKE IONESCU

OMUL. — SCRIITORUL. — GÂNDITORUL. — VIZIONARUL. — MORALISTUL.

Marile personalităţi nu apar dintr'o dată, ca să uimească lumea prin însuşirile lor excepţionale, intelectuale şi morale. Evoluţia acestor personalităţi prezintă însă ceva deosebit, caracteristic.

Charles de Rémusat spune :

„Există totdeauna, în natura unui om şi mai ales în natura unui om distins, *ceva neprevăzut, necunoscut, neexplicabil care scapă analizei...*"

In adevăr, dacă temperamentul, caracterul, inteligenţa, voinţa, ba chiar talentul, depind de originea şi constituţia individului, de mediul fizic, familial şi social, care influenţează asupra formării aptitudinilor şi sentimentelor individului; mai sunt şi alte cauze necunoscute, care contribue la desvoltarea şi armonizarea facultăţilor lui intelectuale şi morale. Se spunea că fiecare individ ascunde mai multe personalităţi (multipersonalitatea).

Lăsând la o parte multipersonalitatea, care interesează psihopatologia, în individul normal se desvoltă conştiinţa unei singure personalităţi.

Această personalitate, mai cu seamă dela vârsta post-pubertăţii, se afirmă cu tărie şi evoluează, până când atinge punctul culminant de desvoltare. Se observă, dacă urmărim cu atenţiune procesul interesant al evoluării unei personalităţi, cum se accentuează dela vârsta prepubertăţii temperamentul, caracterul, inteligenţa, voinţa, emotivitatea şi ideaţiunea şi cum se leagă între ele, formând un tot armonizat.

La vârsta postpubertăţii Take Ionescu prezinta caracteristica esenţială a romanticului, a visătorului, care, sub imperiul unor idei şi sentimente pline de noblete, se crede capabil să întreprindă acţiuni eroice ; sau dacă nu tocmai eroice, dar demne de un suflet ales şi de o judecată scăpărătoare.

La acea vârstă, Take Ionescu, sub numele ce-l avea atunci de Demetriu G. Ionescu, publicase în *„Revista Junimei"* din Bucureşti, mai multe poezii, nuvele şi notiţe de critică literară şi dramatică. Iată ce scria el în 1875 în articolul întitulat : „Bibliografie. *Etiam contra omnes* (prima parte) de Bonifaciu Florescu :

„Ţiu minte că un amic îmi da, într'o zi, urmatorul consiliu :

„la bine seama, îmi zicea el, la primele tale subiecte : stilul, cu timpul, se corije ; primele subiecte însa ramân; ele arată *cine e omul, ce cugetă, ce voeşte şi ce are să devina*".

Ei bine, dacă aceasta e adevarat şi este, nimic mai bine ales ca *Etiam contra omnes*."

www.dacoromanica.ro

Take Ionescu se entuziasmase de eroul lui Bonifaciu Florescu din *Etiam contra omnes,* — peruvianul *Giuseppe Recaredo.* In Giuseppe Recaredo, Take Ionescu, la vârsta de 17 ani, vedea *tipul ideal al eroului,* așa cum dorea să fie si dânsul. Ciudată și minunată mărturisire este aceia când scrie că, dacă din primele subiecte ce le tratează cineva, se arată *„cine e omul, ce cugetă, ce voește și ce are să devină"*, nimic nu poate fi mai ales de cât ideile, teoriile, sentimentele și întreg felul de a fi al peruvianului Giuseppe Recaredo.

Cum l-a descris Bonifaciu Florescu pe acest personaj al său, în *Etiam contra omnes,* încât Take Ionescu să se entuziasmeze de faptele lui eroice și să se declare partizan hotărît și convins al ideilor și teoriilor sale ? Cine era Recaredo ? Take Ionescu scrie în acel articol cele ce urmează :

„Frumos, tânar, avut, entusiast, de un caracter foarte ferm, de un caracter din acelea *cari au taria convingțiunei și se dau facil ca martiri ai cauzei lor;* Recaredo urmase cu interes *cursul latinității, se devotase acestei cauze, spera în viitorul acestei ginte a conduce lumea și proecta formațiunea a trei mari federațiuni neo-latine:* a Spaniei, Franciei și Italiei, a Greco-Românieі și a Americei de Sud. Cât despre Români, în parte, ne consilia sa uitam ura contra Grecilor *și sa nu ne încredem în Ungaria.*

...In filozofie, spiritualist, admițând providența și punând-o ca cauza și legătura fenomenelor istorice, succese fara întrerupere de atâtea secole... ; în politică, *iubitor al gintei noastre, ținând la patrie mai mult decât la orice și pre lângă toate acestea,* ca mângâere pentru noi, *cunoscându-ne limba și interesându-se de dezvoltarea noastră."*

Acesta era Guiseppe Recaredo. „Și acest tip — scria tânarul Demetriu Ionescu — aceasta ființa în care se afla reunite atâtea principii înalte, ni se prezintă de d-sa așa de simpatica în cât o urmarim cu impacientă, *aplaudam toate ideile sale, îl încurajăm în lupta etiam contra omnes,* plângem când aflam eroica și virila lui moarte..."

Iar cât despre sentimente, despre *ceia ce lasă să vada dincolo de aceste rânduri,* nu e așa ca toți o vor aplauda, ca toți se vor emoționa, că toți vor simți inima batându-le la auzul patriotismului ?...

„Va înșelați. Se vor afla unii, care, dacă, nu în public, cel puțin în fundul inimei și în cercul amicilor lor, o vor afla de o direcție prea veche, vor afla patriotismul nedemn d'a mai fi cântat și însuflețit, care, în fine, vor afla teoriile lui Recaredo prea inimice... *imperiilor vecine...* prea puțin *germane...* cât despre noi, care nu suntem de *direcțiunea nouă, care profesăm tot acele principii vechi și ruginite, dar care ne-au condus la 48, noi credem c'a reușit pe deplin".*

Apoi se spune că autorul...

„Ne face sa ne palpite inima de sentimentul patriei, când îl auzim că România a început bine și ca viitorul ei e asigurat și cu inima suspensă, să așteptam deznodamântul..." și „împreună cu el" exclamă :

„A ciocoi ! ciocoi! va urăsc precât urăște țaranul nostru, ciocoi din orice țară, care ați ucis pe Socrate, răstignit pe Christ, exilat pe Descartes, întemnițat pe Galileu, ucis pe Balcescu, ciocoi mârșavi cari ați omorât în câteva luni pe Giusseppe".

Iată cum din aceste rânduri scrise în 1875, când Take Ionescu avea 17 ani, se desprinde înflăcăratul său patriotism, iubirea de românism, dorința de a vedea patria sa înălțată, mărită și fericită, încrederea în latinitate, neîncrederea față de puterile vecine și mai ales față de *Ungaria.* El voia ca toți românii să fie ca Recaredo :

„Și când aceste cugete sunt așa de frumoase, când au de scop sa ne reânvie sentimentul patriei, așa de des batjocorit, sentimentul libertații, care au ajuns a fi pentru mulți un obiect de râdere și de dispreț, sentimentul gintei, nesocotit și aproape mort, e a face un bine, *a contribui la deșteptarea Românismului.* iaca ce nobilă și ce înaltă misiune și-a luat Domnul Florescu. N'a voit sa faca un articol; a voit sa moralizeze, să producă *români ca Recaredo !".*

Nu trebue să ne mirăm că acel care la vârsta de 17 ani dorea cu pasiune *„deșteptarea românismului"* și mărirea patriei sale, să propage cu acelaș tineresc entuziasm și adâncă convingere în 1915 politica *instinctului național* pentru realizarea idealului nostru.

www.dacoromanica.ro

VIZIONARUL
„SPIRITELE" anului 3000
(IMPRESIUNI DE CĂLĂTORIE)

Take Ionescu a fost un vizionar.

In 1875 a publicat în *„Revista Junimei"* o lungă nuvelă sub titlul : *„Spiritele anului 3.000* (Impresiuni de călătorie), care este o scriere foarte ciudată și interesantă cu caracter satiric și profetic.

Take Ionescu crede că a murit și după o mie și ceva de ani se deșteaptă ca spirit și are dorința să părăsească „cimitirul Mavrogheni" unde fusese înmormântat și să viziteze Bucureștii în anul 3000 al lumei muritoare.

„Murisem. O piatra rece și grea apasa de peste o mie de ani, debilul meu corp [1]) și în micul spațiu liber ce'mi lasa cosciugul, compus numai din câteva scânduri, abia puteam respira un aer umed și gros. Trecuseră o mie și atâția de ani decând delasasem lumea și nu-mi venise înca fantasia d'a eși din sumbra, dar pacifica mea locuință, ca sa văd ce facuse omenirea în 11 secole. In ziua de 13 August mă apucase un *spleen* așa de nesuferit, în cât simțeam ca toți nervii mi se întind cu o forța extra-ordinara. Ma decisei să ies. Tocmai atuncia simții o greutate, cam ca aceea a unui manunchi de flori, cazând pe marmura-mi funerara, în dreptul inimei și o odoare vie și placută aminti simțurilor mele senzațiuni uitate de atâta timp. Când fui afara, dedei cu ochii de un *ce* care trebuia sa fie un *om*, caci astfel, cel puțin, îmi spuneau ochii, ale caror raze fuseseră atâta timp închise într'un orizont de trei-patru degete. Deschisei ochii mari, ca sa ma dedau cu lumina; îi învârtii în orbitele lor și î-i aruncai drept în fața *omului*, care stă imobil la vederea mea, mai mult mirat de raceala ce-i arătam, decât speriat de aparițiunea unei fantasme — după cum s-ar fi zis pre la 1875. Ceia ce ma izbi mai mult, observându-l, fu mica lui statura, cel mult de un metru și 50 cm., de și se vedea ca'și numara etatea pe destule roze. 'Mi-explicai pe data fenomenul printr'o *pitică* și intrai în amanunte".

Omul acela, din anul 3000, se numea *Aru* și era îmbrăcat într'un costum grec. El vorbea românește, — o limbă mai armonioasă și mai curată de cât limba română ce se vorbea în 1875.

— „Strabunule, îmi zise Aru, apropiindu-se de mine și strângându-mi mâna cordial, în loc d'a mi-o sarută, ceeace puțin ma mira [2]), nu ma cunoști ? Ai necesitate de ceva ? Te rog, raspunde-mi, sunt la ordinele domniei-tale". Aceste vorbe ma înmarmura. Nu mai încapea îndoiala ca aveam face cu unul din stranepoții mei, care venise sa'mi arunce un manunchi de flori pre ultima mea locuință. A nu-i raspunde, n'ar fi fost fapta unui om galant, deși nu eram tocmai în stare de prezentat (caci vesmintele îmi-erau patate de vin și undelemn), totuși, ma recomandai nepotului meu și-i aratai dorința ce aveam d'a vizita Bucureștii."

Din conversația cu *Aru,* el află, cu mirare și bucurie, că România Mare s-a înfăptuit, că ea *„și-a recăpătat tot teritoriul ei natural, că se întinde dela Tisa până la Mare...."*. Se vorbește apoi în această interesantă povestire de o confederație a Orientului, de un tribunal suprem internațional, de *comunism* ș. a.

Iată o parte din această narațiune :

— „Cum ? Eternitatea chiar s'a prevăzut într'o mie de ani ?".

— Iarta-mă, adoase, Aru. Uitasem ca vorbesc cu un batrân ca domnia ta. Neaparat, se vede că nu știi progresele realizate, nu știi că am taiat țara cu atâtea canale, ca am plantat atâtea paduri dinspre Rusia, încât am îndulcit clima, că.....

— Ați realizat basmele noastre ! dar aceasta e imposibil ! Cine a cheltuit atâția bani, cine a putut aduna atâtea brațe ?

— Brațele, lucrurile, s-au înlocuit cu mașini; banii n-au lipsit, caci toți cetațenii au primit să contribue pentru o asemenea operă. Și apoi, pentru noi, aceste lucruri nu sunt

---

[1]) La vârsta de 17 ani Take Ionescu era debil și chiar parinții și frații sai credeau că el e tuberculos.

[2]) Mirarea lui se explica prin faptul că el considera ca o datorie sa sarute mâinele tatului său; chiar la o vârstă înaintată Take Ionescu saruta mâna tatalui sau.

www.dacoromanica.ro

de loc dificile. Iată, eri chiar, Congresul a votat a se recomanda cetaţenilor din Crişana facerea unui canal între Crişu şi Mureşul, şi sperăm.....

— Intre Crişu şi Mureş ?! Cetăţenii din Crişana ! Dar ce drept poate avea Congresul Român să legifereze în Austro-Magyaria ? Poate Austro-Magyaria în România. Aşa mai înţeleg.

— Nu mai e ca pe timpurile domniei tale, bunule. Dar ai dreptate, trebue întâiu să-ţi spun ca România şi-a recuperat tot teritoriul ei natural, ce se întinde de la Tisa până la Mare, ca ia o parte aşa de însemnată în confederaţia orientului.

— Cum ? Ce fel s'a întâmplat toate astea ? ma uimeşti !.....

— Lucrul e simplu, în virtutea dreptului naţionalităţii, am apelat la Supremul Tribunal al diferendelor internaţionale şi ne-am capatat dreptatea fără arme, fără adulaţiuni.

— Toate bune ! Dar ce e şi acest Suprem Tribunal al.....

— E o instituţie pe care a-ţi visat-o, pe care a-ţi cugetat-o, dar pe care numai regimul sinceritaţii, care s'a început în secolul XXV a putut-o stabili. Fie-care stat şi-a avut reprezentanţi egali la numar, fara distincţie de marime, cari judecau, fară drept de apel, diferendele internaţionale.

— Şi care, la caz de neexecutare a sentinţii, o aduceau la îndeplinire cu armele. Înţeleg.

— Nici de cum. Armatele se desfiinţara de mult. Adevarata legătura era sinceritatea.

— Nu mai înţeleg nimic. Armatele disfiinţate ! ! Ce nebunie ! Confederaţia Orientului !.. Ce derisia !.... Dar te rog, mai 'nainte de toate, spune-mi ce înseamnă că acest Tribunal a fost ? Negreşit ca lumea s-a convins de necapabilitatea lui şi l-a desfiinţat.

— Cătuşi de puţin. Dar fiind-că văd ca toate raspunsurile mele te complică, voiu sa-ţi explic mecanismul direcţiei umanităţii.

Ne aşezam pe mormântul meu şi Aru începu:

Omenirea întreaga, toată suflarea, cum se zice, fără nici o distincţie.....

— Cum, fară distincţie de viţa ? Cum, Cafrul, Pelea roşie, Galbenul, Albul, s-au putut uni ?! Nu e oare între ei un abis profund care îi separă ?

— Nu mai sunt Cafri, nu mai sunt Galbeni, etc. Toţi oamenii sunt aşa cum mă vezi.

— Pitici aşa ?

— Pitici? nu. Dar desvoltarea spirituală a micşorat prea iute pe cea materiala. Luptele îndelungi de secole au debilitat omenirea, dar se va îndrepta, poate... Zic dara că nu mai sunt viţe.

Şi acest prodigiu l-am obţinut prin înalţarea condiţiilor morale şi până la un oarecare punct, şi materiale ale starii oamenilor din toate unghiurile pamântului, nu şi a acelor din lună. Asemenea smintenie nu se putea naşte de cât în lumea veche.

— Dar ce fel a-ţi unificat vieţele, în ce mod a-ţi înalţat condiţiile materiale?

— Şi morale, caci moralul pote modifica considerabil materia, după cum a demonstrat şi marele fiziolog roman Siliu, mort la Anul 21 sau 2589, după era Creştină, căci trebue s-o ştii ca era noastră s'a schimbat, începe de la anul 2568, ziua în care ultimul tron, al Japoniei, a fost spulberat în vânt. Iacă cum am unificat moralul: Supunând pe toţi la aceleaşi condiţiuni de desvoltare, dându-le aceeaşi instrucţie, aceeaşi religie, aceleaşi drepturi şi datorii, făcându-i sa lupte într'un fel. Apoi, cu drumurile noastre de fer, cari fac cinci sute chilometri pe ora, am făcut călătoriile uşoare, am plantat aceleaşi plante peste tot, unificând ast-fel nutrimentul. Clima iaraşi, am temperat-o, la Nord prin canale; la Sud, prefacând în mari, deşerte ca Sahara, facând cultivabile pământurile din America, deştelinând padurile seculare de prin unele regiuni şi plantând altele aiurea. Am mai făcut ca lucrari secundare...

— Dar la această unire a omenţri nu s'a opus religia, monarhiele vechi, stabilite, tradiţiile fie-carui popor ?

— *Graţie Progresului,* nu mai exista altă religie de cât a raţiunii ! Toate cultele, cu sfinţi şi brahmani, cu idoli, preoţi şi calugari, cu post, metanie şi coarne, atâtea idei nesanatoase, cari au împiedecat desvoltarea omului, au fost desfiinţate. Nu avem de cât un Dumnezeu, *Conştiinţa.* Morala noastra n'are alta baza, de cât cunoaşterea şi respectarea drepturilor şi datoriilor. Abuzurile în numele cerului au delasat pământul. Şi cu toata aceasta libertate de cugetare, nu numai ca nu ne bate şi nu ne trăsneşte nici Alah, nici Iechova, dar n-am recazut în corupţia seculelor din miia întâiu şi a doua. Din contra, am dat peste o moralitate care va parea pe atunci irealizabila. Monarhiele vechi au disparut în pulberea seculelor. Suvenirul lor chiar, de mult nu mai există. Incă de la Anul 2000 toata Europa, Rusia chiar, deveniseră Republice, şi la anul 2568, Japonia rupea ultima catena a timpurilor de tristă memorie, a caror lectura numai, ne face sa ne înfioram, a timpurilor capetelor încoronate de dreptul divin sau de Constituţiuni. Cât despre tradiţiuni, lumea s'a desfacut de ele. Fiecare popor a renegat acea parte a trecutului în care nu se bucurase de singurul titlu de nobleţa a omului, libertatea.

Aceste obscurităţi, aceste impietaţi ale secolului al XXX, n'amuţisera, nu e dar lucru de mirare ca nu am combatut cu destula logica această utopie.

Aşa dar, omenirea întreagă, continua Aru, formează o vastă confederaţie, *Confederaţia geniului uman,* care se consilie, sau dupa cum s'ar fi zis o dota, se administra de

www.dacoromanica.ro

un *Congres General,* ales de diferite Republice, şi care resida în Urbea *Libertatea,* situata într'o insulă artificială, în mijlocul Mediteranei. Congresul nu poate de cât să-şi dee opiniunea în chestiuni de vitalitate umană şi să Consilie congresele fie-cărui Stat.

— Dar dacă aţi ajuns a şterge tradiţiuni, tron şi religie, ce-a mai rămas ca sa distingă naţiunile?

— Limba.

— Cum?! A-ţi unificat solul, şi limba nu?! Ce contradicţie!

— Am unificat sau creat o limba nouă pentru uzurile generale, o limba cu sintaxa şi regule simple, al cărui fond a fost luat din limbele neo-latine numai. Dar limbile naţionale au rămas, le-am conservat cu sacrificiu chiar, caci de limbă e legată cugetarea, literatura şi chiar conştiinţa. Numai în epocele trecute limba se modifica de fie care, dupa voie; numai atunci un pact de contrabandă, *nasdravan* autor de epigrame fără sens, a putut compune vorbe ca: *Sperez, fantome, lăsam-o (s-o lăsam), Ţerna (Ţerină), Săminţei (seminţe),* etc. fraze ca *ochiu-mi prins de albeaţă de acuma pentru tine,* în locul de: *de acum nu voiu să te mai văd etc.* Noi nu cutezăm să ne atingem de limbă, e un patrimoniu sacru pe care nu ne e dat decât a-l înfrumuseţa. Limba dar a determinat întinderea republicelor. Franţa a luat de limita Rinul; Italia, Alpii (şi afară de aceasta şi-a reîncorporat Istria şi Corsica); România, Tisa şi Dunastru; Suedia şi-a recuperat Finlanda; Danemarca, Sleschwigul şi Holsteinul; Germania şi-a încorporat Ducatul Austriei şi Stiria. State convenţionale, ca: Belgia, Elveţia, Austria, Turcia, nu mai sunt. S-au ridicat însa altele noi, ca Polonia (în vechea ei întindere), Croaţia, Bohemia, Lituania, Hungaria s'a restrâns între Tisa şi Dunare, iar pe ruinele Turciei s'a fondat marea Confederaţie a orientului, compusa din Macedoneni, Sârbia, Bulgaria, Muntenegrul, Albania, mica Grecie şi celelalte insule ale Arhipelagului. In Asia, sunt libere şi independente: Georgia, Palestina, Tartaria, India, Persia...

— Toate bune. Dor ca sa ajungeţi aci a trebuit...

— Lupte îndelunge. Pas cu pas însa progresul a triumfat. La început spiritul vechiu a cedat celui nou: stabilirea adevaratei republice — şi nu trebuia s-o înţelegi sub numele de republica retrogradele guverne ce s-au ascuns sub acest nume pe timpurile domniei tale — şi toleranţa religioasă; apoi Tribunalul diferendelor, şi tocmai la anul 1, marea Confederaţie.

— Dar îmi vorbeşti, pare-mi-se, de Congrese naţionale. Ce mai înseamna şi aceasta, obiectai eu care începeam a ma familiariza cu spiritele anului 3.000.

— Inainte, toate ţarile se administra ca România, şi va ajunge a-şi descrie pe aceasta ca s-o înţelegi, mecanismul tuturora. Republica e naturalmente deviza în *Comune.* Sufragiul universal, care de ordinar e *unanim,* alege Consiliul Comunal, care lucreaza cu concursul Administraţiei generale a cetaţenilor, în toate afacerile de lucrari publice, de instrucţie şi altele, reclamate de interesele generale. Consiliul prezida la alegerea Congresului Naţional, la relaţiunile întreţinute cu celelalte comune, la alegerea Tribunalului, care judica pricinele şi rarele neânţelegeri...

— Ce fel? Tribunalul ales! Dar de unde cunoaşte vulgul dreptul?

— Dreptul? Ha! Ha! Dreptul nostru, domnule avocat, nu mai consta în feluritele teorii de multe ori contrarie bunului simţ, care era la modă pe timpurile domniei tale. Noi avem dreptul simplu, bazat pe conştiinţă, iar nu pe secta gălcevitorilor publici, încurca treaba, avocaţi şi judecători, cari mai de cari mai guralivi. Puţină raţiune ne ajunge. Şi apoi, avem aşa de puţine procese...

— Auzi! O ştiinţa aşa de frumoasa, o meserie aşa de banoasă, disparuta! Ce decadenţa! Dar ce fel judeca? Domnul X, Y, Z...

— Cari înjurau pe toate tonurile, cari vorbeau (adica pledau) câte cinci, şase ore pentru nimic, cari susţineau cu autori, pe care nici nu-i citise, că testimoniul nu e o proba de culpabilitate, cari luau sentinţe fară a şti ca au câştigat sau au pierdut, erau nu pungaşi cum credeai ca-i voi califica, ci ornamentul timpului. Revin. Comunele aleg Congresul, care le recomanda măsurile de luat pentru binele public şi alege reprezentanţi în Congresul General de Libertate.

— Totul prin alegeri! Dar nu ştiţi ca colegiul întâiu e al guvernului, graţie interesului; că al patrulea, graţie ignoranţei, e tot al lui, şi că mulţimea n'are conştiinţă?" Uiţi ca dacă nu votezi cu guvernul, copilul îţi cade la sorţi, că pierzi procesele, ca ţi se împiedică comerţul?

Nu ştii ca guvernul poate împiedeca întrunirile (prin poliţia publica şi secreta), amuţeşte presa cu arestul preventiv? Şi mai presus de toate, spinarea Domniei Tale, dacă eşti din opoziţie, nu-ţi aminteşte întotdeauna bătăile, bandele...

— Faci oare portretul epocei Domniei Tale? Permite-mi însă să-ţi observ că n'avem alt guvern, afară de Congres.

— Atunci aveţi partide. Atât mai rau când se bat particularii.

— Uiţi c-avem o opinie publică, Conştiinţa... Cât despre partide, n'avem nici cu nume simplu, nici cu nume compus. Românii formează o singură partidă, a progresului. Şi ceva mai mult, aceste lucruri abia le cunosc din citire. Mulţi te-ar crede că eşti venit

www.dacoromanica.ro

din stele, daca ai afirma asemenea orori. Ba zau! Daca ai avea curajul sa le vorbești despre acele epoci pline de abuzuri, ca ale lui Don Carlos, și daca le-ai invoca ca scuza cuvântul partida, te-ar închide într'o casa de corecție.

Contrazici pe autorul Paucescu, care a demonstrat cu argumente inresistibile ca cetațeanul e dator sa voteze ceva chiar, când știe ca acest ceva aduce țara la peire, numai fiind-ca așa voește patria? Și trebue sa notezi ca acest autor se pretinde a fi model de conștiința.

— O, ce principiu de renegat! Pare ca le auzi din gura unui om caruia e rușine de faptele lui. Ce eroare a face din politica o meserie. Și ne mai miram că lumea a progresat așa de încet!...

Și Aru căzu pe cugete, desgustat de cele ce auzise.

Cât despre mine începui sa ma preumblu cu pași agitați prin cimitir. Când îmi veni în sine, îmi amintii ca toate aceste lucruri le auzisem în viața ca proecte ale școalei optimiste și ca le primisem cu hohote. In viața îmi trecura prin minte toate acele idei și cu ușurința caracteristica a timpului meu, mi-le apropiai, plin de bucurie.

— M-ai convins, ziseiu lui Aru, lumea a progresat. Imi plac toate acestea; ba chiar în viața fiind am fost parteanul lor, și strângându-mi mâna:

— Felicit, ziseiu, seculele în cari s-a întronat comunismul.

— Ce mai înțelegi și prin comunism?

— Cum nu știi? E acea nivelare a averii materiale, acea viața de comun decursa din desființarea dreptului de ereditate, de donațiune, din obstacolele ce s-ar opune oamenilor de a se înavuți, din desființarea căsatoriei, din creșterea copiilor în comun, din lipsa artelor, științelor, literilor, aceste ocupațiuni muerești. Iacă visele oamenilor mari din seculele noastre: nivelarea tuturora în marea clasa a lucratorilor.

Dar ce spui?! Ce tabel înfiorator! Monstruoasa producțiune a trecutului. Nu vedeți ca aci se ascunde tirania și anarhia în numele libertății? Au nu știți ca oamenii se nasc inegali în facultațile intelectuale, ca a nivela averile ar fi o injustiție?. Ca împiedecând pe om de a testa, îl aplecați spre corupție? Ca desființând căsatoria, anihilați amorul patern? Ca laboarea difera dupa temperament? Monstruos ideal, demn de acele timpuri! A trebuit ca și libertatea sa fie maculată! Te rog nu-mi mai vorbi de acestea. Ma înfiori.... Și cutezați a propune aceste principii când erau înca viții, când cel puțin trei părți din mulțime n-aveau conștiința? In loc de a învața pe oameni sa lucreze, îi aruncați în brațele lenevici în speranța diviziunii averilor. Doreați stingerea poeziei. Dar cum credeați că veți putea forma ființa morala fara cultul frumosului?

Timpuri de trista memorie, în care libertatea era tiranie!

Ce stranie metoda! Saracilor le aratați speranțe de a fi avuți de a gata; avuților le vârâți spaima, sapând astfel un imens abis între ei, în loc de a cultiva pe avuți ca să fie clemenți și pe saraci ca sa ajunga a nu invidia averea altuia, a se convinge ca adevarata avuție e cugetul pur și ca cea materială nu întârzie de a veni dupa laboare, într'un cuvânt de a le prepara unirea.

Eram consternat. Conservator, fusesem învins; liberal, ridicol. Se vede ca spiritul timpurilor trecute se încarnase în mine. Ma preumblam din nou. Lăsaiu politica și intrând în chestiunile științifice, observai ca lumea nu ajunsese într'o mie și mai bine de ani, la progresul de a arde cadavrele, cum se susținea pe la 1875, și mai înainte chiar. Plin de orgoliu ca eram mai înaintat:

— Ha! Ha! zisei lui Aru. Nu ardeți înca cadavrele? Nu știți ca infectă lumea? Nu știți ca pamântul e al viilor? Și, apropozito, cum sa va mai încapa? Pe timpurile mele se zicea ca în trei-patru sute de ani oamenii au sa moara de foame.

Ce idee! sa ardem morți! Dar ce spectacol crud! Omul care poate să vada arzând un cadavru, va putea, mai curând sau mai târziu, să ucida. Nu sta aci progresul. Și apoi pamântul ne încape. S-au aflat atâtea mijloace de producțiune, de irigațiune și de fertilizare! Ingrijiri puerile! Și cu toate acestea trebue sa știi ca lumea s-a înmulțit. Bucureștii au deja trei milioane de locuitori.

Fusesem învins în toate. Ma deciseiu a nu mai discuta, ci numai a observa.»

Se desprinde în această parte a narațiunei, previziunile lui Take Ionescu, încă dela vârsta de 17 ani, asupra României întregite în limitele ei naturale „dela Tisa până la Dunastru (Nistru) și Mare (Marea Neagră); asupra unei confederații a natiunilor și a unui tribunal arbitral internațional; asupra întinderei comunismului, ca și a progreselor în navigația aeriană și în toate direcțiile.

Găsim apoi câteva considerațiuni asupra căsătoriei libere din dragoste și asupra amorului.

„Căutai să mă distrez privind mulțimea. De odată rămăsei cuprins ca de teroare. Văzusem o frumusețe radioasă. Ințelesei că era o femee, dar

www.dacoromanica.ro

ce femee! Era o brună înfocată cu niște ochi plini de grație. Mă uitam la dânsa și nu-mi puteam sătura ochii. Se vede că mi-era scris să mă înamorez la 3000. Și de ce nu ?

„Gérard de Nerval nu era înamorat de *Regina de Saba,* care murise de 3000 de ani ? Inima d'aci înainte 'mi-era captivata și având *nebunia* crezui ca am amorul [1]). Se înțelege că nu acceptai ca timpul sa lucreze pentru a-i inspira pasiune, bruschețea timpului meu s-o iau în casatorie".

El spune lui Aru că dorința lui e să ia în căsătorie pe acea frumoasă brună. Aru se opune, reamintindu-i vârsta :

— „Dar, aceeia ce spui e imposibil. O asemenea idee de casatorie e monstruoasa!
— Ba, ba, ba! Oare între d. X. odorogit de timp și albit de batrânețe, care își petrece viața în libertinaj și între soția-i tânara și frumoasa, nu era aceeaș diferența ? Oare generalul Y., care a luat la 60 de ani o tânara de 20, faceà altfel și alte sute ? Și cu toate acestea, toata lumea afla asemenea casatorie, bune și regulate, toți aplaudau. Și-apoi se știe ca e bine sa nu se însoare omul decât tocmai între 35 și 40 ani ?
— „Dar uiți ca aceste infamii se petreceau pe la 1870. Azi, la 3000, asemenea monstruozitați, sunt considerate de crime".

Convins, spiritul lui Take Ionescu, răspunse:

„Vad bine ca în aceasta lume fericita și rațională, sunt un *non-sens,* o ființa inutilă și nefericita. Am trait în timpuri triste și mi-am încarnat acele credințe și idei, vad ca ale voastre sunt mai bune; vad ca secolul meu era plin de infamie, dar,... e târziu ca sa ma schimb, e imposibil".

Aflând apoi că Aru iubește dar nu e iubit, spiritul lui Take Ionescu, îi spune nefericitului său tovarăș :

— „Ați ajuns la tot ce poate ținti omenirea, ați capatat cerul. Nu mai aveți nimic de facut. Dar, suferințele au ramas. Suferiți ca și noi, pentru ca n'ați aflat secretul d'a fi iubit întodeauna de aceea pe care o iubești!
Și fiindca vrea să-mi raspunda, i-am zis : Taci; ați schimbat toate; amorul numai a ramas acelaș! El singur a rezistat timpului și progresului. Altminteri n'ar fi principiul etern".

In timpul acesta, un zgomot asurzitor, îl deșteaptă pe cel ce.... visase că vizitează, ca spirit, capitala României Mari din anul 3000.

Povestirea se încheie cu următoarele reflexiuni :

„Sentimentul e etern ca și suferința. O lume fară dureri ar fi un cer fara luna!
Așa dar, toate acestea fusesera un vis; un vis care înainteaza asupra dreptului lui Dumnezeu, dreptul d'a ști viitorul. Imi reamintii frumoasele scene ce vazusem, îmi reconstitui lungul meu vis și amintindu-mi trista realitate, îmi ziceam trist și melancolic:
„Se vor întâmpla toate acestea ?
Va merge lumea spre bine, sau se va afunda din rau în mai rau ?
Cine știe!
Noi, atome ale momentului ? Nu. Acest secret e al eternității ? Nu știm. Ori cum ar fi viitorul, suntem convinși ca pentru înobilarea și interesul prezentului e mai bine sa fim:
Jucaria unor frumoase iluziuni asupra viitorului, decât sclavii tristei realități".

[1]) Acest „având nebunia crezui ca e amorul", e sfârșitul unei satirice și spirituale fabule a lui Boursault: „L'Amour, la vieillesse et la folie".

www.dacoromanica.ro

ROMANTICUL

Sub influența romanticilor, tânărul Take Ionescu, a publicat în aceiaș revistă câteva poezii și mici poeme, în care cântă amorul, luna, numele iubitei, toamna melancolică...

I

NUMELE EI

TIE!

Numele Ei! Numele Ei l-am scris pentru vecie în ceruri; numele Ei se raspândește în infinitul spațiu; numele Ei e colo sus, unde nimic nu-l poate șterge, nimic nu-l poate macula. In darn s'ar conjura pamântul întreg; în darn s'ar întruni toate elementele destrucțiunei; în darn ar geme de invidie toate sufletele mici și negre d'aci jos: Numele Ei va ramâne pentru todeauna; va luci în eternitate!

Numele Ei! numele Ei e scris cu caractere de aur. E scris de treisprezece lumini imortale, de treisprezece candele suspense 'n infinit, de treisprezece stele schinteietoare.

Câteși treisprezece lumini fara voia mea și-a voastră; câteș treisprezece sunt instingibile pentru mine ca și pentru voi; a treisprezecea e inima mea care se duce colo sus să lumine, prin amorul Ei, numele Ei și să ajute trematoarelor Ei surori! Numele Ei! Nu ma mai întrebați pe mine, amici, numele Ei!

Căutați-l, cautați-l colo între stele pre cel înalt, căutați-l și-atunci, când veți afla — nu numele Ei, căci el va ramâne pentru totdeauna secretul inimei mele, — ci... numele iubitei voastre, atunci... atunci sa știți ca iubiți.

II

LA LUNA

Lumina plină, astă noapte
Toți la tine lung privesc
Și se uita și ca, poate!..
Purtatoare de dulci șoapte,
Luna, spune-i c'o iubesc!

Dar tacerea ta nu 'mi place.
I-ai vorbit în locul meu?
Poate ca raspunsu-și face.
Tu îl știi... o, raza 'ți tace!
Lună, ceda-mi locul tau!

III

REVERIA LUNEI

Lumina cu indolența sta culcată pre moalele și argintinul tapet ce-i formeaza aureola și distrata își pierde privirea în infinit.

Nourași albi se clatina în jurul ei și arunca din când în când asupra-i un val candid și diafan.

* * *

Spațiul scoate dulce și neînțelese șoapte ce intona pe ea o melodie divină de amor. Cascada ce-și volvura alba-i spuma peste limpedul cristal, îi ține un duios acord.

* * *

Intors pre moalea iarba și sarutat de dulcea adiere a nopței, caut alene catre luna ce arunca asupra-mi o lumina lucida ca visul ce ma ocupa.

Surprind melancolia lunei, aud vocea naturei și ma întreb ce este?

. . . . . .

Luna viseaza.

www.dacoromanica.ro

IV

PRE PORTRETUL MEU

Ființa ce s'ascunde în dosul astei carte
In fericire crede și speră, speră mult!
Și chiar în acest secol în care toți au parte
D'amare deziluzii, iubește mult... o, mult!
Și tot el... el nebunul, 'și-a construit în sine
Altarul unui idol și idolul lui fù
Un angel cu par d'aur, un ideal ca tine,
Ce nu se poate spune prin vorbe... ca ești tu.
Nu 'l știi? Atunci întoarce, în ochiul lui privește
Și spun-mi mult la dânsul zâmbind l-ai contemplat?
Atunci prin a ta rază, pre cel ce te iubește,
De singura lui crimă, dilectă, l-ai ertat.

V

DE CE ?

(Amicului meu G. Paulu-Pârvulescu)

De ce, când în murgul serei, cerul e colorat în verdele cel mai pur și brăzdat numai de valuri de ușori nori cenușii; de ce colo la orizont se întinde o pată roșie ca sângele?... De ce?

De ce, când pasările își întind aripele lor cu mii de colori prin limpidul aer și scot note de amor, de ce rapacele vultur și-ascute ghiarele 'n umbră și trista cucuvaia turbura concertul cu stridentele-i țipete?... De ce?

De ce, când numai câți-va ani au lăsat o urma de aur pre fruntea junelui și când totul îl invită la amor, de ce debila-i mâna arunca cupa poeziei și-și înclina fruntea, până atunci senină ca cerul, trista către negrul pamânt?... De ce?

De ce, omul se resfață într'o sfera atât de vasta și când știe dinainte că cercetarea are să 'l ducă la blasfeme și durere, de ce arde de dorința d'a ști de unde vine și unde se duce și repeta fără încetare cuvântul *de ce?*... De ce?

De ce, când totul îți surâde și te chiama la viața, când frumusețea și candoarea mângâe diafana-ți fața, de ce ochiul tău amat negru și transparent, are o privire așa de languroasa și așa de melancolica?... De ce?

REFRENE DE TOAMNA

E Toamnă!
Vântu-adie și frunza... frunza pica,
Dumbrava s'a golit!
Și'n inima-mi e Toamna,
Ș'acilea frunza pica,
Și frunza-i gândul meu!

E Toamna!
Vântul sufla și frunza... frunza cade,
Căci, vai! a'ngalbenit!
Și'n inima-mi e Toamna,
Ș'acilea frunza cade;
Să 'ngalbenesc și eu?

E Toamna!
Vântul bate și păsarica pleacă
Cu pieptul plin d'amor!
Și 'n inima-mi e toamna,
Ș'aci pasarea pleaca
Și pasărea sunt eu!

E Toamnă!
Este crivăț și păsărica lasă
In urmă doru... și doru...
Și 'n inima-mi e toamna,
Și ea în urma-i lasa...
Unu... știe *Dumnezeu!*

www.dacoromanica.ro

CONTEMPLARE

Contemplu negrul cer, patat, ici şi colo, de stele în flacari, ce se întinde ca un linţoliu preste capetele noastre; cu un ochiu insaţiabil, caut sa patrund profundele şi sumbrele abise ce se ascund dincolo de vizibil; întreb luna cu anxietate despre etatea ei;

. . . . . .

O stea îşi râde de mine.

* * *

Caut cu ochii în lacrami spre bolta azurie, semanata de stele tremuratoare; îmi confesez secretele infinitului, plin de farmece; implor compasiunea lunei plina de juneţe;

. . . . . .

O stea îmi face cu ochiul.

Demetriu G. Ionnescu

SENTIMENTUL RELIGIOS

Mama lui Take Ionescu a fost bună creştină, evlavioasă şi care a influentat mult asupra copiilor săi.

Take Ionescu avea şi el sentimentul religios.

In nuvela „O lacrimă", publicată în „Revista Junimei", scria:

„Eşti evlavioasa amabilă lectrice? Frumosul domnici tale suflet, nu e aşa că nu poate sta rece şi nepasator dinaintea acestei religiuni pline de sentimente şi de suferinţe umane; nu e aşa ca credinţa nu-ţi poate lipsi când cugeţi la durerea mamei care se desparte de fiul sau; nu e aşa ca atunci când îngenunchi dinaintea uneia din acelea imagini fara arta, unde divinitatea şi-a pus sigiliul, credinţa — poate zguduită — îţi revine şi crezi, compatimeşti pentru durerile omului-zeu? Nu e aşa ca creştinismul părasind acele combinaţiuni ale misticului, acele vage rataciri ale minţii exaltate, acele profundităţi ale metafizicei şi adresându-se, aci, jos, inimilor noastre, ni s'a impus ca singura adevarata religiune, ca singura voie a lui Dumnezeu?

Vorbind inimei, creştinismul ne-a dires catre cer. Frumoasa, sublima religie, al caruia jug e aşa de natural, caci domneşte prin amor. Şi acel cult, simplu şi poetic, plin de adevarata splendoare, nu contribue îndestul la entusiasmul, la vertigiul ce ne da religiunea lui Christ, religia Dumnezeului care a plâns şi a suferit ca şi noi?

Da, şi iaca-mă religios ca si domnia ta. Imi vei obiecta însă, că nu crezi, ca acest extaz ţi se pare o gluma şi ca 'l primeşti cu surâs. Te 'nşeli iubita lectrice. Fiindcă eşti tânara şi frumoasa, fiindca natura ţi se deschide şi 'ţi surâde; fiindcă ai toate bunurile de jos, uiţi pe cele de sus şi provoci, cu suavul şi inocentul domniei tale surâs, credinţa.

Dar, spune-mi, nu e aşa că atunci când suferi cât de puţin, tu, atee consumata, îţi pleci genuchii dinaintea icoanelor şi laşi o lacrima fierbinte, care rezumă întreaga-ţi credinţa, nu e aşa ca daca te-ar trada amantul ai recurge la Dumnezeu?

Da, caci religia creştina, dulce şi clementa, ofera un azil prea sublim pentru cei ce sufar, pentru ca ei sa 'şi puna speranţa într'ânsa. Râzi, dar, graţioasa doamna, simula necredinţa, daca 'ţi şade bine, dar nu uita sa te rogi din când în când.

Ce mulţumit e omul când se roaga! Dumnezeu par'ca descinde 'n el! Şi apoi ce frumoasa eşti în genuchi! Sunt evlavios!

Cred, dar, şi de aceea 'mi place adesea sa intru într'unul din acele mici temple, simple, dar curate, sa ascult cu multa atenţiune toate acele pasagii, acele cugetari lipsite de pompa, de frumuseţile artei, dar sublime, profunde, divine, adevăruri eterne şi imutabile, poezie a perfecţiei, fiindca poarta în ele inspiraţiunea divina, recitite de un preot batrân, ignorant, da!, dar având mai presus de cât orice, credinţa. Atunci îmi pare ca am rupt cu totul catenele pamântului, mă avânt acolo unde mă chiama religia, uit şi griji şi dorinţe, ma desfac cu totul de realitate, *nebunie şi tristă şi goală,* cum zice un poet [1]). Şi în acest extaz, cultul, acea reprezentare a ideilor, joc un rol mare, frumos.

Sa nu se zica ca cultul e o pompă vana, o jucarie nedemnă de religiune. Fără cult, unde-ar fi extazu ce ne poate procura un simplu preot, o simplă rugă? Fară cult, unde-ar fi inspiraţia?

...Fara cult ar dispare acel farmec care ne cuprinde când călcam pragul bisericei, ar fi o societate trista şi rece, care ar cauta pe Dumnezeu în raţiune, în filozofie. Şi din aceste cautari, nebuneşti şi orgolioase, eu unul am eşit totdeauna cu fruntea strivită de ateism, pe când întotdeauna dintr'o simpla ruga, es cu credinţa, cu speranţa şi cu idealul în inima.

---

[1]) M. Eminescu. Take Ionescu nu 'l numeşte.

www.dacoromanica.ro

Şi daca e vre-un rit în care cultul să fie mai sublim, mai propriu d'a conduce la aceasta fantasie religioasă, d'a confunda spiritile în divinitate, trebue sa ne falim: e ritul nostru. Şi dacă e vre-un serviciu, în care aceste calitaţi să fie aduse la perfecţie, v-o spun: e cel din Vinerea Paştilor, din Saptamâna Patimilor, cum se zice, care se inspira din suferinţe şi înca din suferinţe materne.

Această zi o aştept totdeauna, cu bucurie, şi o aspir, ca sa zic astfel, cu toata puterea [1]).“

Mai târziu, când era ministrul cultelor şi instrucţiunii publice, Take Ionescu spunea într'un discurs :

„Nu este numai un sentiment de pietate, care să facă pe un om politic să se ocupe de cele bisericeşti; este destul constatarea adevarului istoric, ca din toate mobilele fenomenilor omeneşti, cel mai puternic şi cel mai indestructibil este sentimentul religios.

Intoarceţi-va cu 2.000 de ani înapoi, patrundeţi-vă de tainele istoriei şi veţi vedea ca epocile cele mari se confunda cu mişcarile religioase. Caderea imperiului roman, invasiunea Arabilor cu reacţiunea ei: cruciatele, reforma şi chiar colonizarea Americei de Nord, toate sunt legate cu explosiunea sentimentelor religioase.

In vremurile mai noui, un moment, la sfârşitul secolului al opt-spre-zecelea, se credea cu uşurinţa că sentimentul religios va dispare. Uitaţi-va însa ce puternica reacţiune în secolul nostru; vedeţi ce eflorescenţa religioasa în secolul al noua-spre-zecelea. Pretutindeni vechile credinţe renasc, şi — ceea-ce este mai cnracteristic — credinţele cele noui se îmbracă în costumul ideilor celor vechi. Aşa filosofia positivistă, sfârşeşte prin fondarea unei religii şi deschiderea unei Bis i, a unei Biserici care, dacă nu este deista, nu este mai puţin o Biserică cu dogmele, ... textele, cu cultul ei propriu, iar filosofia evoluţiunei lui Spencer, trecând oceanul, se transformă şi ea într'o doctrina religioasa.

Şi, d-lor, pentru a ne patrunde de indestructibilitatea sentimentului religios, nu este nevoe să intram în excursiunile metafisice ale d-lui Stolojan, care, de! — fie-ne permis a o spune, — a rămas cam îndarat când ne-a spus ca ştiinţa moderna a redus totul la dubla concepţie a materiei şi a forţei. Nu; ultima sintesă a ştiinţei este monistă; totul a fost redus la conceptul „mişcarei“; totul, fenomenele fisice ca şi cele psihice. Dar toate aceste sintese, toate aceste teorii, aceea a mişcarei, aceea a evoluţiunei, aceea a ondulaţiunei, n'au putut împiedica conştiinţa omenească de a gasi un luminiş prin care să se strecoare în forul sau interior sentimentul religios“.

„Religiunea este orice concepţiune a universului, care stabileşte o legatura între lume şi noi, — care legând rostul şi soarta omului de ordinea universala, face posibila rugăciunea şi cultul“.

TEATRUL JUNIMEI.—DESPRE LITERATURA DRAMATICA PORTUGHEZA

Take Ionescu a scris şi despre teatru.

El considera teatrul ca o şcoală de „moralitate şi castitate“. Intr'un articol publicat în „Revista Junimei“ (1875) scria următoarele despre *„Teatrul Junimei“*:

„A repeţi marele adevar că teatrul e o adevarata şcoala, ca el trebue sa fie parfumat numai de moralitate şi puritate, ca la noi — tot acest îngrozitor *la noi*, la care avem obicei a reporta toate relele noastre, ca scuza în loc d'ale cauta sorgintea în însaşi natura umana — teatrul n'a ajuns la demnitatea lui, ca a devenit o adevarata specula, ar fi dupa cum spune un cunoscut publicist, a da râului apa, padurei arbori. Aceste toate s-au zis şi s-au zis mai bine decât le-am putea spune noi.

Vom da numai o scurtă notiţa despre *Teatrul Junimei,* care de altmintrelea a fost foarte bine primit de întreaga presa româna.

Se ştie, şi cu destula parere de rau o spunem, ca n'avem decât doui-trei artişti adevăraţi în toata România şi că toate speranţele stau aţintite asupra junimei. Intr'adevar, acest interes al publicului s-a putut vedea dela grabita-i asistare la examenele claselor de declamaţiune. Dar, în toata junimea, viitorul nostru dramatic, publicul nu vazuse înca de cât pre domnul *Manolescu*, care sa poata da speranţe. Şi se mai susţinea înca, că junimea s'a deprins mai mult cu roluri de *cazaturi* şi de *mahalagioaice*, roluri în care, graţie cerului suntem foarte abundanţi şi ca în curând vom fi ameninţaţi, cu tot conserva-

[1]) O lacrimă, nuvelă. Revista Junimei 1875.

www.dacoromanica.ro

torul nostru, a perde primul rol de june. *Teatrul junimei,* aceasta frumoasa şi dezinteresata întreprindere veni sa proteste la timp şi sa arate publicului atâtea june talente, care promit a deveni demni succesori ai unui *Millo, Welescu şi Pascaly.* Ne-a placut asemenea mult când am vazut ca *Teatrul junimei,* condus de distinsa noastră artistă, doamna *Flechtenmacher,* pre care toţi a avut ocaziunea s'o admire, s'a aplicat şi la drame, preferând a pune pe juni sa joace roluri ca *Andrea del Sarto,* decât ca boerul *Puf-Puf* sau *Hagi Cutare.*

Şi cu toate ca pentru prima oară, junimea se azardà în drame lungi ca *Onoarea Casei* şi'n vodevile spirituale ca *La sânul Mamei,* totuşi a fost la înălţimea rolurilor, şi domnişoarele *Flehtenmacher, Georgescu, Petrescu şi Arsenescu,* dimpreună cu domnii *Manolescu, Verleanu, Matheiescu şi Câmpeanu,* au putut stà pe aceeaş scena cu doamna *Flechtenmacher* şi primi aplauzele prelungite ale publicului, care, ca totdeauna, n'a fost destul de încurajator — când era vorba de viitorul uneia din Belle-Arte în România.

Lojele mai ales, au stralucit prin goliciunea lor. Sperăm însă că publicul va repara această eroare, eşind din nepasare şi venind să 'şi dee obolul acelui mic templu, unde, după cum zicea doamna Flectenmacher, se respiră castitatea şi morala. Din parte-ne ce putem face, decât a îndemnà ca cel puţin junimea, sa'şi ajute teatrul ce-i poartă numele; teatrul în care joacă aceia care ne vor face peste câtva, prin talentele lor, sa săltăm pre scaune şi sa aplaudam atât cât trebue să aplaudaţi azi în *„Salla Bossel"*».

El s-a ocupat şi de literatura dramatică portugheză. A publicat un studiu documentat în „Revista Junimei" cu titlul „Literatura portugheză".

„Portughezii cultivară cu destul succes şi genul dramatic. Aşa, dacă am începe cu comedia, aflam pe *Gil Vicente,* mort la 1557, care ca autor şi ca actor a fost numit de contimporani *Plautul* portughez".

Despre comedia lui Gil Vicente, *O cioso* (Gelosul) spune ca e „cam lipsită de legatură, dar este foarte însemnata pentru acel timp".

Ocupându-se de comediile scrise de Camoens — *Amfitrionii, Seiencus* şi *Filodem* — spune că „aceste lucrări nu sunt însemnate decât prin numele autorului".

Despre tragedia portugheză pomeneşte de opera lui Antonio Ferreira, care are ca subiect viaţa şi sfârşitul tragic al acelei Inès de Castro despre care aminteşte şi Camoens.

„Neapărat această operă are defect de acţiune — scrie el — infantele dom Pedro nu e legat de acţiune, de oarece vine în scenă numai la început şi la fine, dar această operă are un merit incontestabil : desfăşurarea sentimentelor. Ca în tragediile greceşti, corul intră în scenă şi în dialogul personagiilor şi adesea poetul a pus în gura corului frumuseţi neperitoare".

In acest aticol el urează Portugaliei un viitor strălucit : „Portugalia trebue să fie sigură de un viitor apropiat. Noi credem că acolo unde *a fost, va fi* şi că nu va trece mult până când poezia portugheză va trimite la concertul populilor culţi, un nou tribun, un Camoens modern, care să o răzbune prin geniul lui de apatia în care lâncezeşte".

TAKE IONESCU DESPRE OPERA POETICA A LUI EMINESCU

Take Ionescu a fost un admirator a lui Mihail Eminsecu, pe care l-a considerat ca cel mai mare poet al nostru.

El a publicat în ziarul său *„La Liberté roumaine"* din 18/30 Iunie 1889, un arţicol, în care a caracterizat astfel opera poetică şi activitatea de ziarist a lui Eminescu:

„Eminescu a fost cel mai mare poet al nostru.

...

„Ca toţi novatorii — caci Eminescu a refacut complect întreaga poetica română — el fu primit cu raceala, criticat cu înverşunare, şi bijuterii ca *Mortua est* sau *Epigonii* trecură neînţelese de marea massa a publicului.

www.dacoromanica.ro

Dar, ca toți novatorii el și-a luat revanșa deplină și stralucită: a făcut școala. Incetul cu încetul toți cei cari au cinstea sa cultive muzele române, i-au imitat sistemul și până și desfășurarea gândirei.

Azi se poate spune ca toți tinerii poeți au un singur model: Eminescu. Acesta e un rezultat minunat când te gândești că Eminescu moare atât de tânar și ca de câțiva ani el nu mai era, de fapt, printre cei vii.

In momentele lui pierdute Eminescu a scris și politică.

El a adus frumusețí incomparabile de stil, dar asta fu totul.

Se poate spune de un geniu ca Eminescu, fără să'l micșorezi: n'a reușit într'un gen inferior.

In privința ideilor lui politice, poet prins de frumusețea formei, visătorul ce prefera să-'și plimbe spiritul în amintiri, înfrumusețate de vremurile epocilor disparute, Eminescu nu putea să vadă în mersul dezordonat și totuși mareț al democrației moderne de cât părțile sale rele și ridicule. Cu geniul său poetic, dacă ar fi trait în veacurile trecute, el ar fi cântat viitorul; traind în veacul nostru el a cântat trecutul și când, întâmplator, a părăsit poezia pentru polemica, a manifestat aceiaș înclinare spre trecut.

Eminescu a scris puțin, dar ceea ce a scris e de-ajuns ca să-i asigure o glorie neperitoare.

Nu gloria sa suferă de această moarte prematură, ci literile române, pe care geniul acesta, în adevăr extraordinar, le-ar mai fi îmbogățit înca, cum nimeni altul dintre contimporanii noștri n'ar fi putut. De aceea România e în doliu." [1])

GENIUL ȘI VULGUL [2])

Despre vulg și geniu, Take Ionescu scria în 1875:

„Vulgul nu poate suferi ca cineva să se urce mai presus de el, îl urăște, îl invidiază și crede ca 'și razbună în mica lui cugetare, în oarba lui vedere, când, neputând sa-l coboare la el și necutezând sa 'l descinda mai jos, îl izolează din lumea ordinara, face astfel imposibila orice comparație și zice: Domnul X., ah!, un bizar, un zmintit!

Mergeți, curioșilor, într'o poziție frumoasă, umpleți-vă de dorul naturei, aruncați ochii și când veți aflà o figură melancolică și mulțumită la tulpina unui arbore, cu ochiul în imensitate, nu-i așa că acea figură vi se va pare un *suflet*, nu-i așa ca vă cuprinde admirația în fața acestei sincere beatitudini? Ei bine, întrebați vulgul și (oroare!): un *zmintit*, vă va raspunde el. Cercetați istoria lumei și veți vedea cum spiritele mici în totdeauna au clasificat geniile, cugetatorii, ca nebuni!"

CONCEPȚIA SA ASUPRA VIEȚEI ȘI FERICIREI

Ce concepție avea despre viață Take Ionescu? Cum înțelegea el rostul vieței?

Intr'o conferință ținută la Ateneul român din București, în seara de 25 Februarie (11 Martie) 1890, Take Ionescu a tratat despre „Datoria de a trăi".

„Datoria de a trăi — spunea Take Ionescu — este nedespărțită de dreptul de a trăi. O chestiune se pune: viața este ea o serie de suferințe; sau, după cum pretind pesimiștii, are ea mai multe dureri, de cât bucurii? Dacă, în realitate, ar fi mai multe dureri de cât bucurii, ea n'ar merita să fie trăită. Ceea ce e adevărat e că omul uită mai repede bucuriile ce le-a resimțit de cât suferințele ce le-a îndurat.

Durerea slăbește; fericirea întărește. Este sigur că dacă *summum* durerilor l-ar copleși, omul ar pierde vitalitatea sa și ar dispare. Așa zisa fericire este foarte relativă și nu o putem defini. Bogatul aspiră câteodată la fericirea săracului, lipsit de cămașă; amantul ar vrea să scape de suferințele sale; savantul invidiază pe ignorant. Propuneți însă bogatului să

[1]) Articolul acesta a fost semnat de Take Ionescu cu pseudonimul „Tyo".

[2]) Nuvela: O lacrimă. Revista Junimei, 1875.

www.dacoromanica.ro

renunțe la averea ce-l copleșește; amantului să uite pe aceea ce-l disperează; savantului să renunțe la cunoștințele sale și toți trei vor refuza, căci ei găsesc în această bogăție, în aceste suferințe, în această știință, tot atâtea elemente de mulțumire, de satisfacțiune, ba chiar de fericire.

De altfel durerea este necesară vieței. Grație ei avem noi poeți și artiști.

Când Hașdeu a pierdut pe fiica sa mult iubită, Iulia, poetul a luat locul filologului. Suferința a săvârșit această transformare. Durerea a născut armonioasa și pătrunzătoarea poezie a lui Hașdeu.

Se plâng apoi oamenii că trăesc azi mai rău de cât odinioară. Ei se lasă înșelați de aparențe. De fapt, sensibilitatea noastră s-a ascuțit.

Odinioară omul era mai aspru și viața i se părea mai dulce de suportat; azi, oamenii sunt mai sensibili, mai impresionabili și cu toate că viața e mai bună, lor li se pare, totuși, mai aspră, mai grea. Viața înseamnă activitate, mișcare. A acționa, a te mișca, înseamnă a trăi. Sunt două feluri de activități: egoistă și altruistă, care amândouă, vor să ne procure fericirea. Si într'un act altruist găsim egoism rafinat. Insuși omul sacrifică viața sa pentru o idee, sau pentru salvarea unui semen, își procură lui însuși o satisfacție, poate cea mai înaltă dintre toate, căci lucrând așa, el are sentimentul forței sale și forța este expresiunea vieței. Ce este apoi progresul dacă nu rezultatul activității omenești ? Eternitatea individuală înseamnă că evoluția a atins sfârșitul. Dar ideea aceasta a eternității individuale este prea strâmtă. Lumea este o perpetuă transformare. Nimic nu rămâne neschimbat și deci etern. Oamenii, ca și națiunile, prin activitatea lor, prin aspirațiile lor către mai bine, prin setea lor de ideal, se transformă mereu și progresează. De aceia Anglia se poate mândri că a populat două continente — Australia și America — și a dat pe Shakespeare, Newton și Darwin; Franța, că a făcut revoluția, de care suferă și azi, pe când alții profită și a dat pe Laplace, Lavoisier și Bichat; Germania că a dat pe Kant, Leibnitz și Goethe și a reînoit științele. Popoarele, atunci au dreptul să fie mândre, când cu prețul sforțărilor lor, îmbogățesc patrimoniul umanității. Ce facem noi, ca popor ? Consumăm ceia ce au produs alte națiuni. Trebue să facem mai mult, dacă vroim să trăim spre a însemna ceva în lume. Avem o misiune mare de îndeplinit: aceia de a fi trăsura de unire între Orient și Occident, distribuitorul luminilor civilizației în aceste părți ale continentului.

Trecutul ne autorizâ să fim centrul progresului în Orient și dacă nu vom face sforțări, vom fi măturați, fiind considerați nefolositori omenirei".

„Nu sunt optimist — spunea el într'un discurs; — am însă convingerea că orice analiză sufletească, care s-ar însufleți numai din pesimism, ar fi tot atât de falsă ca și aceea ce s-ar bizui numai pe optimism".

Iată o concepție aproape realistă, care exclude cele două concepții extremiste. Pe când pesimistul consideră viața fără rost, fără farmec, fără scop și cade în scepticism, fiind incapabil de acțiune, căci orice acțiune înseamnă pentru el o cheltuială de energie zadarnică; optimistul consideră viața ca și când ar avea un rost, un farmec, un scop, — fericirea. Din cauza concepțiilor lor, atât pesimiscul, cât și optimistul, pot pierde simțul realității.

A fost un romantic de cea mai curată esență prin concepția sa despre viața individuală și socială.

Citise în tinerețea sa opera capitală a lui Schopenhauer — *„Lumea*

www.dacoromanica.ro

ca voință și reprezentare" în traducere franceză — care pe-atunci era foarte discutată în lumea intelectuală, dar ea nu-l transformase în pesimist, sau într'un spirit negativ și indiferent.

Considera ca justă observația filozofului german, că fericirea este o chimeră și suferința o realitate ; dar nu admitea, ca omul, atât cât se poate bucura de voința și inteligența lui, să dorească negațiunea voinței și a dorinței sub motiv că prin negațiunea lor va putea găsi adevărata cale a mântuirei sale.....

Take Ionescu cetise între alte scrieri asupra „fericirei" cărțile lui Paul Janet[1]) și Agénor de Gasparin.[2])

După Janet fericirea ar consista în *summum* siguranței personale și în posesiunea tuturor satisfacțiunilor de ordin material și moral.

După Gasparin fericirea începe acolo unde Janet o consideră sfârșită, adică în clipa când ne hotărîm să renunțăm la toate bunurile, la toate ambițiunile, la toate aspirațiunile și luptele — căci ele sunt isvorul tuturor nenorocirilor noastre.

Take Ionescu nu se împăca nici cu teoria lui Janet asupra fericirei redusă la acumularea tuturor satisfacțiunilor de ordin material și moral ; nici cu aceia protestantă, care invită pe om la viața ascetică, a lui Gasparin.

Fericirea este o stare de spirit, care se află în legătură cu superioritatea, sau inferioritatea omului; cu concepția ce o are el despre viață; cu temperamentul și caracterul individului.

La întrebarea pe care și-a pus-o toți filozofii : fericirea este în noi, sau în afară de noi ?; satisfacțiile le putem găsi în noi, sau în afară de noi ?, — Take Ionescu considera ca demne numai satisfacțiile ce ne pot pune pe cât posibil în acord cu „armonia universală".

„Ce satisfacție vrem noi? Pe acelea care ne pot veni din afara, sau pe acelea pe cari le putem găsi în noi? Satisfacții din afară? Toate sunt zadarnice și fara preț, daca le examinezi cu luare aminte. Singurele placeri reale ale vieței omenești, sunt placerile în care nu intră personalitatea noastra și culmea poate a fericirei omenești este tocmai atunci când poți sa jertfești personalitatea ta pentru folosul unei alte personalități. Bucuriile științei, plăcerile esteticei, au această caracteristică înalțatoare, că le putem gusta pe de-a'ntregul fără a împuțină partea de bucurie a altora, și daca firea a fost cu noi darnica, dându-ne putința și de a le întoarce, le întoarcem sporite, nu scazute.

Incolo? Setea de glorie? Nu este zeița mai sterila decât gloria!

Naluca unui nume nemuritor? Ce sa vorbești de nemurire când ești atoma infinita pe o planetă destinata peirei?

Alt unde-va trebue sa căutăm.

Să cautăm prețul vieței în acea satisfacțiune intima, în acea convingere deplina ca macar într'o clipă ai putut sa suprimi ceeace primitivii numesc diavolul, ceeace teologii numesc carnea, ceeace mai modern a-și numi o „excesiva personalitate".

Satisfacțiunea că ai putut să te simți, nu în acord cu armonia universala, dar în drum spre acest acord, acesta este prețul vieței. Altul nu este, nu cunosc altul.

In drum spre acest ideal, la care știm ca nimeni nu vom ajunge, dar catre care este destul, dacă vom ținti cu buna credința și hotarâre, cea d'intâiu datorie a noastra este dreptatea. De aceea se și cuvine ca la sfârșitul luptei sa depunem arma jos". [3])

Take Ionescu desconsidera fericirea în înțelesul de a beneficia de bunurile materiale, de plăcerile comune.

„Nu este existență mai searbadă de cât a acelor fericiți, care n-au dat peste nicio piedică în viața lor, cari n-au avut nicio jertfă de indeplinit".

---

[1]) *Philosophie du Bonheur*, par Paul Janet.
[2]) *Du bonheur*, par M. le comte Agénor de Gasparin.
[3]) Discurs la mesaj, ședința Camerei de la 30 Noembrie 1899.

www.dacoromanica.ro

El nu admitea că progresul social s-ar putea face fără suferințe, fără luptă, fără jertfe:

„Progresul se face din suferințe. Nu este om întreg, care a devenit întreg, fără să fi suferit în viața lui; nu este un suflet mare, care a eșit mare altfel, decât din chinuri repetate. N'ar fi scris Dante cum a scris, dacă n'ar fi fost torturat în existența lui!"

Este aceiaș concepție filozofică, care înlătură fericirea ca scop al vieței și o înlocuește cu acțiunea și munca, care cer jertfe și suferințe, cu scopul de a contribui la înălțarea omenirei.

„O rază a licărit în mine! — spunea Teufelsdröckh; este în om ceva mai înalt decât dragostea de fericire: te poți lipsi de fericire și în locul ei să găsești Binecuvântarea. Nu oare pentru a propovădui acest prea înalt au vorbit și au pătimit, în toate timpurile, înțelepții și martirii... ?"

COMANDAMENTELE MORALEI

Take Ionescu se supunea comandamentelor moralei. Ordinea universală el o baza pe morală. De-asupra noastră există o lege morală, căreia toți trebue să ne supunem, dacă vrem să răspundem menirei noastre adevărate.

„Indivizii ca și popoarele — spunea Take Ionescu — *plătesc toate păcatele săvârșite în contra moralei; pentru unii pedeapsa vine imediat; pentru alții pedeapsa așteaptă; dar nu ar fi ordine în univers, nu ar merita să trăim, dacă nu am avea convingerea că este o lege morală pe deasupra noastră a tuturor"* [1]).

Take Ionescu era dominat de spiritul generozității și de sentimentul bunătății. De aceea a fost comparat cu poetul Lamartine.

Paul Crouzet scrie:

„Dar poate explicația cea mai simpla a extra-ordinarei sale popularitați este în extra-ordinara sa bunatate. Toți sunt devotații lui, dupa cum și el s-ar devota și se devoteaza tuturor. Auzind ce povestesc Românii despre dânsul, el ne reamintește, ca generozitate, pe Lamartine al nostru. Marele avocat, care primește pentru pledoariile sale, cele mai marețe onorarii, pledeaza, de-asemenea, gratuit, cauzele juste al celor saraci".

Take Ionescu nu era nici răzbunător, nici pătimaș. El propovăduia iubirea și ertarea și desconsidera nedreptățile ce i se făcea.

„Să nu judecăm omenirea cu ceeace este mai rău în noi, cu ura; s'o judecăm cu ceeace este mai bun în noi, — cu dragostea". ... .

„Nedreptațile ce mi le-au făcut alții mie, nu cer nimănui să le regrete, căci eu le-am uitat; nedreptațile pe care le-am facut eu altora, nu cer nimănui să le uite, că eu le regret".

„Prefer de-o mie de ori sa fiu înșelat, decât să înșel eu pe altul".

Iată spiritul profund creștin al lui Take Ionescu.

---

[1]) Din discursul pronunțat în adunarea deputațiior, cu prilejul discuției la Senat, în ședința dela 16—17 Decembrie 1917.

www.dacoromanica.ro

CRITIC LITERAR

Take Ionescu a fost și critic literar la „Revista Junimei", în care a combătut, împreună cu ceilalți colaboratori — Gregoriu Andronescu, Paul-Pârvulescu (Georgiu), Barbu Pălțineanu, Petrino, Paul Scorțeanu, Al. A. Macedonschi, Sergiu I. Ionescu, Ioan P. Niculescu, Zoe Găiășescu, Al. Donici și Ciucurescu, — *direcția nouă*, — în fruntea căreia era Titu Maiorescu. Pentru ce a fost combătută *„direcția nouă" ?*

„Astfel credeam că trebuia să procedăm cu această mâna de oameni cari sfâșia tot ce s'a facut până acum în România, care nu vede bine de cât producțiunile membrilor ei, producțiuni în general fară merit, fară stil și fară limbă, care nu vad modele de literatură de cât în iubita lor Germanie, unde totul, după dânșii, respiră poezia cea mai sublimă, unde principiile sunt traduse în realitate (!), care, în fine, cauta sa ne arunce îndarăt".

Take Ionescu, ca să ironizeze pe Titu Maiorescu, care declarase pe Bodnărescu de poet mare pentru versurile din *Rienzi*, a citat câteva strofe din această „operă" :

„Poporul, pentru care
Desbini tu ideale din cer, aplauda astazi
Teribil *ce* răstoarna cu zorii cei de mâne.
Pe vârful *cel* de munte se urcă muncitorul,
Și sarcini numeroase de țernă ne-obosit
Așterne pe podișuri" (?) etc.

Apoi, despre Titu Maiorescu, scria în „Spiritele anului 3000" :

„*Titu Maiorescu*.... născut... fost ministru în 1874 și 1875... Citind operile acestui scriitor, nu ne putem mira îndestul cum de a putut, cu o judecată așa de falsa, sa joace un rol atât de important, să cerce să sfâșie reputațiuni stabilite și sa se pretinda chiar capul unei școale pe care o numeà „direcția noua", deși în România nu există nici una veche de care să se distingă... A facut, adica, în literatura, ceeace a facut și în politica ; a avut cutezanța d'a declară pre Bodnărescu de poet pentru frumoasa *Rienzi* și sa râdă de aceia care declarau pe Hașdeu poet pentru *Răzvan* și *Vidra* ; a susținut că toți autorii români, afară de ai sai, vor murì, fiindca n'au forma, pe când numai formă n'a avut așa zisa „noua direcție"...

El se revolta împotriva criticilor dela „direcția nouă" care nu admiteau ca patriotismul să fie cântat de poeți :

„Nu ne putem imagina azi că s'au aflat critici, cari să susțina ca patriotismul nu meriță a fi cântat și cari sa șteargă o frumoasa poezie a lui Bolintineanu *(La C. Negri)* pe simplul motiv că laudă faptele unui mare român". [1])

Ocupându-se de poeziile lui Baronzi : *„Amoru, Patria și Dumnezeu"* (după poeții indieni) le recomandă călduros cetitorilor de oarece... poeziile sunt frumoase, scrise *românește* și posedă coloarea locală, din nefericire așa de rară. Nu putem de cât să felicităm pe autor și să-l rugăm să ne mai dea, din când în când, asemenea mărgăritare literare".

O scurtă notiță elogioasă, urmează despre romanul lui I. C. Fundescu *„Scarlatu"*, *care...*

„are de subiect amorul cazut peste o inima degradata și conduce la deziluzie. Pe aceasta temă melancolică, autorul a știut sa compună o grațioasă narație, care te face să plângi după caprițiul său. N'avem decât să urăm succes d-lui Fundescu, succes pe calea în care a intrat, cale așa de puțin strabatută de noi Românii, dara așa de frumoasa și de fecunda".

Publicându-se într'o nouă edițiune *Teatrul* (4 vol. ed. Socec) de Va-

1) „Spiritele anului 3000". Revista Junimei.

www.dacoromanica.ro

sile Alecsandri, Demetriu G. Ionescu scria că „în această sterilitate de publicațiuni, trebue să ne mulțumim chiar când ni se dă o nouă ediție a operilor deja cunoscute" și își manifesta speranța „d'a avea în curând și succesiv suavele-i poezii și proza domniei-sale (V. Alecsandri), precum și poeziile poetului Bolintineanu".

ITALIA VECHE. ITALIA NOUA

In vacanța anului 1874 Take Ionescu a voit să viziteze Italia, dar s'a oprit la Triest.

Ca introducere la nuvela *„Rose albe și roșii"*, el descrie Treitsul și împrejurimile :

„Plecasem în Italia, dar diverse circumstanțe ma împiedecară de a vedea lunga catena de orașe ce începe cu Bella Veneție și nu se termina de cât cu Trilligna Palermo și ma forțara sa ma mulțumesc cu Triestul. Și apoi, Triestul e așa de aproape de Italia! E chiar în Italia, daca nu vom considera diviziunile politice: și aci auzi dulcea limba a Italiei și aici simți aceiaș poezie, amestecata numai cu tacutul comerț ce se activeaza pe cheiurile sale.

...Locuința mea era pe chei și 'mi placea sa privesc dimineața din pat întinsa mare și să zaresc, printre coloratele flamure ale navelor, alba spuma care mergea din val în val și se ducea dimpreuna cu cugetele mele sa scalde țarmurile Italiei. Îmi placeà sa brazdez golful, mai totdeauna docil și sa ma duc la *Miramare*. Acolo îmi placea sa ma preumblu prin palatul scaldat mai totdeauna de recea spuma a marii, în care se afunda și care nu are alta vecinatate decât cerul și unda; îmi placea să privesc cu lacrimele în ochi portretul omului [1]) care preferase acestui paradis terestru valurile gloriei, ca să fie blestemat de un popul întreg, ca sa vada pe soția sa nebuna și ca să primeasca, tocmai în urma, lovitura de grație; îmi placea să privesc în biblioteca lui, busturile dinaintea carora pierduse ore de reflexiune și sa rasfoesc cartile, cari nu putuseră sa-i distruga acest morb al umanității: Vanitatea; îmi placea sa ma preumblu prin vastele lui gradini, sa stau trântit pe iarba pe care el poate se repauzase adesea, sa sorb parfumul... florilor ce trimisese din exilul ce-i dedese ambițiuuea și de unde nu uita frumoasa *Miramara* și sa intru în grota, careia el nu uita niciodata d'a-i consacra câteva minute după masă și care poate rasunase de juramintele de amor ce soții își facusera în timpii lor de fericire".

Mai departe povestește o furtună pe marea Adriatică :

„Într'o zi, surd la vocea ce 'mi zicea ca sunt presagii de furtuna, plecai la *Miramara;* când ma întorceam, marea gemea. Incetul cu încetul însa ajunsei aproape de *molul* ce parea dinaintea noastra ca o punte de salvare. Nu mai aveam de trecut de cât câteva valuri, când marea se înfurie; undele se ridicară cu zgomot și luând, pre spatele lor, mica noastra barca, o aruncara cu mult mai departe de mal. Scaparam de naufragiul inevitabil, daca unda nu 'și schimba direcțiunea, dar eram departe de chei. Dupa o lupta de o jumatate de ora cu marea, care ne arunca în toate direcțiunile, scaparăm. Furtuna merse crescând și toata noaptea, coprinsa de delir, auzeam gemetele marei și mă uitam cu anxietate la farul, silențios în mijlocul marei, catre care tindeau în van atâțea infortunați!"

Excursionist pasionat, se urcà pe munți, de unde admira marea „de care nu ne putem sătura niciodată" :

„Plecam dimineața înainte de rasaritul soarelui; ma suiam pe o potecă strâmtă și plina de *pietriș*, lasând la o parte largele și regulatele cai, cari se învârteau în spirale și care nu aveau nicio atracție pentru mine; ma așezam pe culmea muntelui ce domina orașul despre rasarît și, de acolo, îmi repauzam privirea pe marea de care nu ne putem satura niciodata și vedeam soarele care eșea cu încetul din unde și care 'mi părea ca tremura ușurel de racoroasa baie ce facuse. Profitam de timpul ce-i trebuia ca să-și ștearga corpul, ce picura înca prin razele sale și contemplam panorama ce se întindea dinaintea mea. Aveam în fața luciul marei, care schinteia de primele raze ale soarelui și pe a-l carui țarm vedeam *Miramara* și zaream vechia *Aquilea;* sub mine, Triestul, care abia se

1) Portretul lui Maximilian, fostul împarat al Mexicului, care a fost împușcat de revoluționari.

www.dacoromanica.ro

deştepta la primul sarut al Aurorei; în juru-mi, munţii, care la apus se întind ca gigante în mare şi care formeaza la miazazi o mulţime de coline, printre ale caror depresiuni se aflau nenumarate vile, toate albe ca neaua şi acoperite de verdeaţă şi de flori. Stam în această poziţie şi mă jucam, aruncând petricele pe calea ce şerpuia ca un râu de arena, până când soarele venea în dreptul munţilor şi făcea sa se urce în ceruri roua ce scalda iarba verde. Atunci plecam cu un pas încet şi distrat; mă abateam pe la vilele ce întâlneam şi lasam peste tot urme eterne, caci le scriam cu visele poetice ce 'mi inspirau acele locuri.

De câte-ori lucrul cel mai neînsemnat, o roza, sau un fluture, nu 'mi procura vise sublime pe care le întrerupeà freamătul frunzelor, sau zgomotul şopârlei, care alerga speriata la vederea neinvitatului oaspete! Câte vise n'au inspirat acele locuri, câte suspine nu a repetat ecoul lor, câte săruturi de bucurie nu a surprins! Pentru mine, natura întreagă capată o voce; natura întreagă aveà un suflet".

Influenţa lui Victor Hugo, port-drapelul romantismului, ca şi a lui Lamartine, se resimte în cele două nuvele scrise de Take Ionescu. El era un admirator al lui Victor Hugo. Cetise *les Misérables, les Ballades, les Orientales, Ode à la colonne, l'Année terrible, les Feuilles d'automne, Napoléon II* şi căuta să împrumute vivacitatea limbajului său şi să se inspire din frumuseţea majestuoasă a naturei.

In timpul războiului mondial, Take Ionescu, recitise *l'Année terrible* şi atunci a scris rândurile acestea :

„La spatele meu, în mica bibliotecă de campanie, am luat eri din raftul poeţilor *l'Année terrible* pe care n'o recitisem de vreme atât de îndelungata. Marele poet, cel mai mare liric al timpurilor moderne, vorbeşte de alegerea între cele doua naţiuni.

„Aucune nation n'est plus grande que toi".
(Nici o altă naţiune nu-i mai mare decât ţine).

şi se sfârşesc cu acesta :

„L'Allemagne est puissante et superbe...".
(Germania e puternica şi superba).

iar pentru Franţa el n'adaugă de cât trei cuvinte :

„O ma mére !".
(O mama mea).

„Şi Victor Hugo — căruia i s'a facut funeralii neasemuite, dupa vegherea mortului sub Arcul de Triumf — vorbeşte astfel în Septembrie 1870, atunci când Germania începuse războiul împotriva Franţei, dupa ce sfârşise pe acela împotriva imperiului.

Cum o sa poată 'nţelege vreodată teutonii sufletul francez? Cum o să-l poată ei judecà? Cum o să poata ei să nu se înşele asupra puterei şi a deciziunei Franţei ?" [1])

Intr'o seară Take Ionescu, avea ca oapsete pe tragedianul De Max. Artistul, declamând versurile din *Ruy Blas* (actul I), se întrerupse la un ment dat şi zâmbind, se scuză că nu-i vin în memorie versurile următoare.

Take Ionescu, recită el versurile ce urmau:

„Ma petite maison prés du pont où vous êtes,
Je n'en veux rien garder hormis les clés secrètes".

Atunci, cu o voce vibrantă De Max, continuă mai departe :

„Ruy Blas, je vous la donne et les muets aussi..."

Când a călătorit întâia oară în Italia, a stat câteva zile la Roma, unde a vizitat antichităţile, Coliseul, Columna lui Traian, care l-a impresionat mult, Sf. Petre...

După Roma, — Neapole, Vezuviul, insula Capri, Castellamare, Sorrente, ruinele lui Herculanum şi Pompei.

---

[1]) Take Ionescu, Suvenirs. Français et Teutons, Paris, 1919.

www.dacoromanica.ro

Revenit la Roma, cetise într'un „ghid" că împrejurimile localităţei Tivoli sunt pitoreşti şi pline de amintiri din antichitate: ruinele templului Vestei şi a vilei lui Horaţiu, — vilă ce i-o dăruise poetului roman, Mecena. Cu toate că auzise proverbul italian :

„A Tivoli di mal conforto
Tira il vento, piove o suon 'a morto"...

Take Ionescu s'a dus la Tivoli atras mai mult de curiozitatea de a vizita locul unde poetul Horaţiu, după ce părăsise legiunea al cărei tribun fusese, în urma bătăliei de pe câmpia Philippelor, şi-a petrecut o mare parte din viaţa sa, în vila ce i-o dăruise amicul şi protectorul său Mecena, în ţinutul Sabinilor, aproape de Tibru.

Take Ionescu ştia că singurul poet roman, care s'a ocupat mai mult de Daci şi care în poeziile sale a pomenit de iubita sa, Clheo, o tracă, poate chiar, dacă, a fost Horaţiu.

„Me nune Thressa Chloe regit,
Dulces docta modos et citharae sciens,
Pro qua non metuam mori,
Si parcent animae fata superstiti"... [1])

Take Ionescu şi-a amintit cum în liceu a tradus din latineşte în româneşte, faimoasele versuri ale poetului roman Horaţiu, în care el spune lui Mecena că nu va muri, ci se va metamorfoza într'o lebădă şi aşa va vizita Bosforul, Getulia, pe Hyperbori, pe locuitorii din Colchida, ca şi pe Dacii ce se tem de cohorta marsică şi aşa toată lumea va cunoaşte cânturile lui...

(... Me Colchus, et qui dissimulat metum
Morsae Cohortis Dacus et ultimi
Noscent Geloni; me peritus
Discet Iber, Rhodanique potor. [2])

In 1901, Take Ionescu a făcut o excursie, dela Bardonechia pe muntele Tabor. El scria în 1915 :

„In 1901, în luna August, ma urcam dela Bardonechia pe muntele Tabor, vestit pentru panorama suplima care se desfaşoară din vârful lui.

Urcuşul e uşor, dar e lung şi obositor, findcă e vorba de o altitudine de nu mai puţin de trei mii o suta de metri.

Vorbeam cu calauza mea, un bun vânator de capre sălbatice. Ii aratam, la dreapta, un mare şi lung pisc, care parea absulut de netrecut şi-l întrebai dacă ne putem urca pe el. Imi raspunse ca era nu se poate mai greu şi ca nu ma sfatuià sa încerc, şi-mi adauga :

„Acum o luna, au fost pe-aici alpinii italieni. Comandantul batalionului era un omuleţ gros, fara cine ştie ce înfaţişare, El îmi ceru sa-i ajut să se urce pe piscul pe care mi-l arataţi dv. I-am spus ca numai caprele salbatice puteau trece pe acolo. Dar el îmi raspunse:

„Du-ma cu toate astea. Pe unde trece capra salbatică, trece şi omul, şi pe unde trece omul trece şi batalionul meu".

In momentul acesta, [3]) alpinii italieni scriu o epopee sublima". [4])

DESPRE AMOR

La vârsta de 17 ani, Demetriu (Take) Ionescu, încerca să definească amorul :

„Şi ce e amorul? O, cât despre aceasta, nu cautaţi sa definiţi amorul! Amorul e

[1]) Horat. Od. libr. III, 9.
[2]) Od. libr. II, 20.
[3]) In 1915, dupa intrarea Italiei în razboi.
[4]) *Souvenirs.*

www.dacoromanica.ro

variat şi incomprehensibil; amorul e natura întreagă, e multiplu ca universul şi imens ca şi el; e mai mare decât noi, cum l-am înţelege?

Vreţi să definiţi amorul, voi care sunteţi jucaria lui; vreţi sa definiţi şi sa înţelegeţi amorul, voi care nu puteţi înţelege nimic; vreţi sa patrundeţi şi sa-i daţi legi, voi care nu puteţi crea o floare? Nebuni, de-o mie de ori nebuni! Amorul e imens, e neinteligibil ca toate veritaţile mari; infinit ca lumea, variat ca oamenii. Amorul definit prin cuvinte! Dar, amorul se simte cu inima! Sunt tot atâtea amoruri cât sunt şi oameni. Amorul — şi vorbesc de amorul între sexe — e acea afecţie a verginei care se roşeşte la auzul paşilor iubitului, fidenţatului său; amorul e acea simpatie a Eloisei, despre care vorbiram, care nu întreabă şi nu vrea să ştie de materie; amorul e şi aceà pasiune teribila care face sa fiarbă sângele in vine şi a facut pe Chamfort sa'l defineasca *„le contact de deux épidermes"*; amorul e şi acea... dar vad ca eu caut sa enumar amorurile, sa delimit amorul, sa cad în pacatul umanitaţei! Ei bine, amorul e şi aceasta sete de a şti ce e amorul, ce vrea şi unde voeşte sa ne duca. Şi tocmai fiindca e variat, multiplu, de aceea rar două inimi bat împreună acelaş sunet, acelaş plângeri; rar scot acelaş suspine şi acelaş vise"... [1])

Sfârşind povestirea amorului pasional al eroilor din nuvela „Rose albe şi roşii" — Eloisa şi Alfred — Demetriu Ionescu adresa „lectorilor şi lectiţelor" următorul apel, în termeni patetici:

„Acum, când am finit istoria lor, ce-mi mai rămâne decât să va fac o rugă, sa vă implor o recompensă? Una din ţintele mele cele mai intime, din dorinţele mele cele mai sincere, a fost să vă fac sa plângeţi, să varsaţi lacrimi peste aceste pagini, prea uşoare ca să reziste la suflarea vântului de primavară. Dacă silinţele mele, dacă toate cuvintele mele au fost reci şi nu v'au facut să plângeţi, atunci am sa va rog, să vă conjur, — plângeţi: iată graţia ce vă cer; plângeţi pe Eloisa şi pe Alfred. Eu, am plâns. Lectrice, lasa sa picure o caldă lăcramioara din frumoşii tai ochi negri — ea va fi ca roua — lasă o lacrima peste rozele mele, şi ele vor creşte!"

LA YPRES

Pe când se afla la Paris, pentru studiile sale de drept, Take Ionescu fu alarmat de o telegramă laconică ce i-o trimisese din Ypres (Belgia), fratele său mai mic, Victor.

In urma stăruinţelor generalului Lahovari, pe lângă care intervenise Take Ionescu, în calitate de fost elev al său, Victor, fusese admis în şcoala de cavalerie dela Ypres.

Când se coborî din tren, pe peronul gării Ypres, Take Ionescu era foarte obosit, de oareec călătorise toată noaptea într'un vagon de cl. III. Victor Ionescu, îmbărcat într'o uniformă elegantă, îi eşi în întâmpinare.

— Bine c'ai venit Take! Trebue să te duci la comandant şi să-i vorbeşti!

— Care comandant?

— Comandantul şcoalei unde trebue să mă prezint! El nu vrea să mă primească în şcoală!

— De sigur că are motivele lui....

Spune'mi drept, ce a-i făcut?

Victor Ionescu, care avea un temperament vioi, impulsiv, povesti repede că a fost insultat într'o cafenea din centrul oraşului, de un belgian civil, care, văzându-l în uniformă românească, a strigat: „A mai venit încă un escroc din România!"

Cerând socoteala acelui client al cafenelei, pentru insulta ce i s'a adus, ca român, s'a iscat o încăerare generală, în timpul căreia toate mesele şi scaunele din acel local au fost utilizate de beligeranţi ca arme de apărare sau de atac.

---

[1]) Roze albe şi roşii, nuvela
Revista Junimei, 1875.

www.dacoromanica.ro

Comisarul cartierului făcându-şi apariţia pe teatrul de operaţiuni, a redactat un proces-verbal, în care spunea că ellevul de şcoală militar, român, Victor Ionescu, a fost provocatorul scandalului.

Comandantul fiind încunostiinţat de acel incident a refuzat să primească în şcoala sa pe tânărul elev român.

După ce a auzit această povestire, Take Ionescu, a spus :

Frumoasa intrare ţi-ai facut în Ypres! Şi cu această „carte de vizita" vroiai sa te primeasca cu onoruri comandantul tau?

— Trebue să-i vorbeşti, chiar acum... Trebue sa-l convingi de nevinovăţia mea... Tu ştii cum sa-l „iei"... Pe mine n'a vrut sa mă primeasca...

— Dar nici n'am mâncat...

Victor Ionescu cumpără una din acele pâini lungi, care se numesc „pistolets" şi i-o întinse fratelui său.

Şi pe când Take Ionescu mânca din acea pâine lungă, fratele său, neîncetat, îl zorea să se prezinte cât mai repede la locuinţa comandantului şcoalei.

— Nu cred că-l voi putea convinge...

E militar...."

Anunţându-se comandantului acelei şcoli, un bătrân colonel, impozant şi simpatic— Take Ionescu fu primit într'un salonaş.

Cum auzi de „cazul dela cafeneaua din centrul oraşului" colonelul se posomorî şi pe un ton sec, replică :

— Domnule, totul e zadarnic!.. Regret, dar nu pot să fac nimic pentru fratele d-tale.. Conduita lui a fost incalificabila! Nu se dau asemenea reprezentaţii scandaloase, de către elevii mei, prin localurile publice!

Take Ionescu, dându-şi seama că bătrânul colonel fusese indus în eroare asupra „cazului dela cafeneaua din centrul oraşului", îi răspunse pe un ton hotărît şi convingător :

— „Domnule comandant, am venit să fac apel le simţul D-vs. de dreptate... Nu este vorba de niciun act nedelicat... Înţeleg supararea ce v-a pricinuit acest incident regretabil; dar fratele meu nu era *încă* elevul d-vs... Sentinţa d-vs, e prea aspră şi ar fi bine sa ascultaţi şi pe cel presupus vinovat... Învăţ dreptul la Paris şi îmi permit sa vă rog să fiţi, dacă nu îngaduitor, dar drept faţă de un tânar, care ştie sa-şi apere onoarea lui de militar!

Ce-aţi spune d-vs., domnule comandant, de un elev al şcoalei d-vs., care fiind insultat în public, fara sa fi provocat, prin atitudine, gest sau vorba, n'ar cauta să obţina, imediat satisfacţia ce i se cuvine? Recunosc că ar fi fost mai cuminte din partea lui să va aduca cazul la cunoştinţa, dar tinereţea nu ştie să aştepte. El a reacţionat pe loc şi imediat. Va repet întrebarea: ce a-ţi face unui elev grav ofensat, care nu ar cere socoteala insultatorului?

— L-aş elimina din şcoala pe un asemenea laş! — răspunse, nervos, colonelul.

— Foarte bine! Dar, atunci pentru ce consideraţi nedemn de a urma cursurile şcoalei d-vs. pe un elev român, care fiind insultat, pentruca a fost vazut în uniformă românească, a ştiut sa-şi apere onoarea lui? Cercetaţi şi vă veţi convinge de adevărul spuselor mele".

Colonelul se însenină, zâmbi, şi răspunse, de astă data pe un ton amical:

— Daca acesta este cazul fratelui d-tale, te rog sa-i comunici ca s'a purtat ca un brav! Sa se prezinte, mâine, la ora 7 dimineaţa, în cabinetul meu; iar pe d-ta, care a-i ştiut sa aperi atât de bine, aceasta cauza, sa-mi faci placerea să prânzeşti la mine"...

In urma acestei „pledoarii", Victor Ionescu a fost primit în şcoala militară din Ypres.

www.dacoromanica.ro

SISTEMUL EXPERIMENTAL DE A CAUTA ADEVARUL

In cel dintâi discurs ce l-a pronunțat ca deputat, în ședința Camerei dela 4 Decembrie 1884, Take Ionescu s'a ocupat și de sistemul experimental de a căuta adevărul. El spunea :

„Fie-care secol își are metoda lui. Ce înseamna aceasta ? Un intrument deosebit de a cauta adevarul. Probă e, ca fiecare dintre noi, de i se va pune în mâna o carte scrisă în secolul XVIII-lea va recunoaște imediat data ei și înca va adăuga ca e scrisa în țara cutare; probă e ca nimeni nu va confunda scrierile eșite din școala lui Hegel cu cele eșite din școala lui Stuart Mill. Metoda experimentala este metoda timpurilor noastre. Diferita de metoda secolului al XVIII-lea, de metoda *a priori*, dupa cum foarte bine o numeà d. prim-ministru, de metoda care credeà că adevarurile sunt înascute în noi, metoda cea noua nu dă drept de cetate decât adevarurilor pe care le-a pus în lumina experiența, experiența, care în sociologie nu se poate face decât în trecut. De aceea, în această școală vecinic se răsfoește cartea vieței neamurilor, depozitara experiențelor omenești, istoria. Aplicarea metodei acesteia, în sociologie, nu este opera unui om, ea este opera timpului nostru, ea ne învalue pe toți, formează atmosfera în care traim, așa ca chiar d. Iepurescu, care o combateà când a venit la chestiunile economice, a facut apel la cifre" [1]).

TAKE IONESCU ȘI STUDENȚII

Take Ionescu iubea pe studenți și îi sprijinea în toate mișcările lor pornite din patriotism, sau din sentimente nobile și generoase. In 1889 s'a petrecut următorul incident : Când dr. Asaki, care a predat cursul său la Facultatea de medicină din București (catedra de anatomie) — după ce renunțase la postul de agregat dela Facultatea de medicină din Lille (Franța) — a fost nevoit să-și dea demisia la 18 Ianuarie 1889, din cauza că nu se prevăzuse în buget suma cuvenită institutului său de anatomie, s'a produs o puternică mișcare studențească în favoarea sa. Dr. Asaki era foarte stimat și iubit de studenți. In urma acestei mișcări, prof. dr. Asaki i s'a dat satisfacția cuvenită și studențimea l-a sărbătorit printr'un banchet dat în sala hotelului „Union" din București în seara de 22 Iunie 1889. La acest banchet a luat parte și Take Ionescu. In toastul său, Take Ionescu a spus: „Atunci când dr. Asaki m'a consultat asupra cazului său, l-am întrebat :

— Cu cine sunt studenții ?

Și când dr. Asaki mi-a răspuns că studenții sunt cu el, i-am spus :

— Atunci succesul vostru e asigurat. Nimeni în lume, nici Parlamentul, nici guvernul, nimeni nu se poate opune voinței tinereții, atunci când ea are dreptatea de partea sa !"

In aceeaș chestiune, el a publicat în ziarul său „*La Liberté roumaine*" un articol, sub titlul „Sărbătoarea tinereții", din care cităm :

„Un epizod important s'a întâmplat. O schimbare s'a făcut în viața noastră publică, care poate fi considerată o etapă nouă în existența României moderne : intervenția opiniei publice, intervenția tinerimii. Suntem într'o Românie nouă, însetată de studii și de civilizație, gata să idolatrizeze pe aceia care o iubesc și voesc să o servească de călăuză în mersul ei înainte. totdeauna înainte și în acelaș timp să sfarme sub călcâiul ei puternic pe toți aceia cari din ignoranță, încăpățânare, sau slăbiciune de spirit, ar încerca să-i împiedice mersul" [2]).

---

1) Monitorul Oficial. Dezbaterile din Camera din 6 Decembrie 1884.
2) La Liberté roumaine. N. 139, 24 Iunie (6 Iulie) 1889.

www.dacoromanica.ro

SCRISORI DIN ANGLIA

TAKE IONESCU CĂTRE CONST. ILIESCU [1])

West-Brigton, 1 August 1889.

Scumpul meu prieten,

Un mare cugetator, Herbert Spencer, daca nu mă înşel, a spus ca atunci când ai o afacere urgenta şi trebue sa o încredinţezi cuiva, alege un om foarte ocupat.

Asta ar pareà un paradox şi totuşi, e un adevar. Nu e nimic mai molipsitor ca lipsa de activitate, ca sa întrebuinţez un termen mai dulceag.

Iata cazul meu. Când eram ocupat pâna peste cap, am gasit vreme sa inund cu proza mea coloanele ziarului *„La Liberté roumaine"*; acum, când sunt în vacanţa, abia gasesc câteva momente sa 'ţi mulţumesc pentru gentileţea cu care a-i primit sarcina sa ma înlocueşti şi pentru modul excelent cu care o îndeplineşti.

De altfel, lenea mea are circumstanţe uşuratoare. Sezonul din Londra — am avut placerea să-i vad sfârşitul — a fost unul dintre cele mai frumoase din câte se cunosc.

Un singur moment serbarile n'au încetat şi ele s'au sfârşit cu casatoria fetei prinţului de Galles, — casatorie căreia nu i se poate nega caracterul foarte modern.

Fiica viitorului rege al Angliei şi împarat al Indiilor, a viitorului monarh. care va domni peste 329 milioane de suflete, se mărita cu un simplu *Earl of Fige*, care cu toate ca e dintr'o familie mare scoţiana, nu gaseşte rau sa fie cel mai important asociat al bancei Scott & Co. Aceasta are o nuanţă indiscutabila de modernism.

In ziare aţi cetit amanuntele acestei casatorii regale, care a fost de o simplicitate rara. Pocesiunea de pe strazi, procesiune urmata şi aplaudata de un milion de oameni, nu era formata decât din 6 7 trăsuri închise, escortate de un escadron de garzi calari, jumatate *Life-Guards* cu tunici roşii şi cu şei de piei de oae alba şi jumătate *Horse-Guards* cu tunici albe şi cu şei de piele de oaie neagra. A fost însă o compensaţie în cadourile de nunta. Numai în bijuterii mireasa a primit cadouri în valoare de 4 5 milioane de franci. Asta nu e puţin lucru! Dacă însa ceremonia casatoriei regale a fost foarte simpla, restul sezonului a fost cum nu se poate mai somptuos. Inchipuiţi-va ca au fost doua trupe de opera şi ce trupe!

La *Lyceum-Theatre*, unde joaca acum Sarah Bernardt repertoriul pe care l-am aplaudat în Bucureşti, ne-a fost dat sa auzim şi sa aplaudam *Otello* de Verdi, aşa cum a fost cântat pentru întâia oară la *Scala* din Milano. Corurile şi orchestra sub conducerea lui Faccio, au fost aduse din Milano; Tamajno, tenorul cel mai puternic, însa şi nu cel mai bun al zilei, Maurel, un Iago cum rar s'a vazut chiar pe scenele clasice, Cattaneo înlocuind cu succes pe Pantaleoni, toţi creatorii din Milano. Opera lui Verdi, ţinând prin bogatele melodii de italieni, iar prin altele, ca solo lui Iago, de muzica modernă germana, a provocat multa admiraţie.

Fiecare apreciaza ceeace iubeşte.

La cealalta Opera, la *Covent-Garden*, s'a reunit o trupă cum rar s'a văzut pe vre-o scena din lume:

Albani, Nordica, Scalchi, Malba, Ella Russell, Valda, Jean de Reszké „cel mai bun tenor al vremurilor noastre" şi singurul care, spun batrânii, le reaminteşte de Mario, Eduard de Reszké, un bas excelent şi extraordinar, cei doi Anerade, tenorul şi baritonul, Montariol Talazac şi atâţia alţii, formeaza un ansamblu superior. Repertoriul e din cele mai bogate. Nu numai ca s'a reluat operile lui Meyerbeer şi *Faust* de Gounod; nu numai ca s'a dat *Romeo* de l. de Gounod şi *Lohengrin* de Wagner, dar s'a oferit publicului o premiera: întâia reprezentaţie în italieneşte a lui *Meisterssinger* de Wagner. Şi aceasta opera admirabila a fost cântata, graţie sforţarilor lui Albani, Lasalle şi J. de Reszké, tot atât de bine ca pe cele mai bune scene din Germania.

O asemenea producţie dovedeşte ca gustul pentru muzica, în Anglia, e în progres şi e fara echivoc.

Dar, ajunge cu atâta vorbarie, veţi spune şi aveţi dreptate. Ceia ce vreţi din parte-mi este politica şi nimic altceva decât politica.

Ei bine, fie, ma supun.

Dar sa ştiţi ca aş voi înainte de toate sa mă dispensez pe cât e cu putinia de politica, sau mai bine zis, de politica de-acolo. Trebue sa fie foarte cald acum pe-acolo, ca sa se poată judeca bine. Am primit un numar din *„Adevărul"* — ce ironie! — care ma informeaza ca graţie intrigilor Regelui, eu, da eu, am devenit junimist, amicul meu, Arion, a trecut la guvernamentali şi amicul Al. Djuvara, care nu aşteapta decât un prilej ca sa aplice conservatorilor una din acele bune lovituri cu care e obicinuit, s'a retras din politica ca sa transigeze. Înţelegeţi uşor ca departe de teatrul... de razboi 'mi-e peste putinţa sa rivalizez cu confraţii, cari au o imaginaţie atât de bogata...

(Urmeaza apoi o expunere a situaţiei politice din Anglia).

Take Ionescu

---

1) Const. Iliescu, colaborator la ziarul lui Take Ionescu *„La Liberté roumaine"*.

www.dacoromanica.ro

TAKE IONESCU ȘI PETRE CARP

Când Petre Carp se ocupa cu traducerea unor opere shakespereane Take Ionescu l-a întrebat dacă cunoaște bine vocabularul marelui dramaturg englez.

Drept răspuns P. Carp i-a amintit că a tradus tragedia *„Iuliu Cezar"*.

— Cu *Iuliu Cezar* mai merge, dar a-și vrea să văd o traducere bună din alte opere unde se găsesc numeroase expresiuni ciudate, pe care nici englezii nu le pricep sensul...

Dupa mine, Shakespeare este cel mai mare poet ai omenirei și de aceia ma pasionează operile lui. Când le-am cetit în original, m-a surprins marele numar de cuvinte necunoscute. Atunci, am consultat traducerile lor în limba franceza și am crezut ca acele cuvinte își au corespondentul lor în franțuzește. Un excelent critic englez — caruia i-am vorbit de acest vocabular ciudat, mi-a dat deslușirile necesare. Criticul mi-a spus: „Shakespeare e intraductibil, sau rău traductibil, în limbile continentale, dacă traducatorul nu cunoaște vocabularul vechi al vagabonzilor, cerșetorilor, aventurierilor, haimanalelor, țiganilor, în sfârșit al vulgului din veacurile trecute. Acesta e limbajul *cant* și *slang*. De aceia va recomand sa consultați, fie dicționarul clasic al limbei vulgare, publicat de Tam O'Shanter, fie dicționarul limbajului *Cant* și *Slang*" [1]).

Am urmat sfatul și mi-am procurat dicționarul limbajului *Slang* [2]) și *Cant* [3])".

Petre Carp a recunoscut că a întâmpinat greutăți în traducerea operilor lui Shakeaspeare din cauza acelor expresii ciudate din limbagiul vulgar și a pomenit de cele întrebuințate de Falstaff.

Take Ionescu avea un temperament emotiv pe care îl disciplina prin puterea judecății sale. Nu desconsidera elementul pasional în acțiunea omenească, dar admitea acest element în funcție de toate acțiunile bune. Petre Carp a spus odată în Parlament, că „pasiunea e ceva cre înjosește". Take Ionescu i-a răspuns :

„Aceasta nu este pentru mine o chestiune nouă ; este o chestiune de temperament și de modul de-a vedea lucrurile... N'am crezut niciodată ca este suficient pentru a face lucrurile, nu mari, dar atât cât poate fie-care, că este suficient sa punem în serviciul lucrului public numai raționamentul și inteligența noastra ; daca a'și fi crezut chiar, mi-ar fi imposibil sa fac o ast-fel de amputație asupra mea".

Altă dată, Petre Carp, pe când Take Ionescu pronunța un discurs, în Cameră, l-a întrerupt :

— Pentru d-ta am eu o alta destinație !

Take Ionescu a replicat :

— „D-le Carp când se da destinațiune ființelor însuflețite, mai trebue și consimțamîntul lor !"

După terminarea ședinței, Take Ionescu, întâlnind pe adversarul său, i-a spus :

— N'am vrut să fiu usturător în replica ce ți-am dat ; dar aluzia ce a-i făcut-o la „destinația" ce a-i dori sa'mi dai, dezvalue o stare sufleteasca pe care eu n'aș dori sa o am... Adu-ți aminte, d-ta, care ai tradus pe „Iuliu Cesar", că toți acei, care au crezut ca 'și satisfac o ambiție, o răzbunare, sau un orgoliu, prin suprimarea lui Cezar, de pe scena lumei, s-au sinucis, în frunte cu Brutus și Claudius.

— Eu am vorbit de destinațiuni de ordin politic, a replicat P. Carp.

— „Firește ca da. Și eu vorbesc de sinucideri politice pentru acei care urmaresc sa dea alte destinațiuni oamenilor politici.

---

[1]) *A Dictionary of modern Slang, Cant, and vulgar Words,* by a London Antiquary. 1 vol, London, I. Camden Hotten.

[2]) *Cant,* idiom de formațiune veche, care servesc indivizilor periculoși ca sa nu fie înțeleși de alții.

[3]) *Slang,* idiom variabil, dupa epoca și dupa moda, care se localizeaza repede.

www.dacoromanica.ro

Nu cred ca suntem atât de mulți, în cât să fie de dorit eliminarea vre-unuia dintre noi din viața politică..."

In adevăr, Take Ionescu n'a cunoscut ce este invidia și ura și nici n'a urmărit, vreodată, să-și „distrugă" adversarii, chiar atunci când dispunea de documente zdrobitoare.

El era foarte încântat când se manifesta, în viața politică, elemente tinere de valloare și se grăbea, cel dintâi, să le recunoască talentul și meritele, indiferent cărui partid aparțineau aceste elemente.

Adese-ori i se puneau la dispoziție documente compromițătoare pentru unii dintre adversarii săi politici cu intențiunea ca el să le utilizeze împotriva acestora.

Take Ionescu le uita în sertarele biroului său.

Nici odată n'a uzat de ele în polemicile și în luptele politice ; niciodată n'a făcut aluzie la asemenea acte.

Intr'o zi, un partizan politic revoltat de această atitudine a șefului său, i-a spus :

— Nu uita că adversarii d-tale nu te menajează. Ei te acopere cu insulte și calomnii...

— Cu toate acestea nu ma voi coborâ, niciodată, la mijloacele lor... Din moment ce am conștiința curata, insultele și calomniile nu mă pot atinge... Care om politic n'a fost insultat și calomniat din nu importă ce motive, sau interese ?

— Sa nu te superi, dar, cu asemenea principii de înaltă moralitate, d-ta a-i fi meritat premiul Montyon, care nu prea se da oamenilor politici !

Intr'un discurs Take Ionescu spunea :

„Nu, eu mă cunosc pe mine însu-mi în destul, ca sa știu ca locul la care am putut sa ajung în țara aceasta, nu am nevoe sa'l câștig prin nici-un fel de intriga, prin nici un fel de eliminare a altora".

El era mărinimos ; uita repede și ierta.

„Să nu judecăm omenirea — spunea Take Ionescu — cu ceia ce este mai rau în noi, — cu ura ; s'o judecăm cu ceea ce esre mai bun în noi, — cu *dragostea*".

Cele mai mari necazuri nu le ai în contra aceluia care ți-a facut raul, ca în contra aceluia căruia tu i-ai facut raul ; dupa cum dragostea cea mai mare nu este pentru cei cari ți-au facut bine, ci pentru cei carora le-ai facut tu bine. Sunt adevăruri sufletești care nu se pot tagădui".

Cu o singură categorie de oameni politici a făcut excepție : cu aceia, care în timpul războiului, au fost împotriva realizării idealului nostru național și au trădat cauza neamului românesc. Pe aceștia i-a disprețuit și înfierat. Concepția lui despre patriotism și despre demnitatea națioonală, era atât de rigidă, în cât nu admitea nici șovăeli, nici abdicațiuni de conștiință, nici slăbiciuni morale, sau politice, din partea nimănui.

„Toate slabiciunile omenești le înțeleg și le scuzez afară de actul cel mai grozav și josnic pe care îl poate comite un om ce pretinde ca'și iubește patria : tradarea de neam. Impotriva acestora nu există de cât o singura pedcapsa : izolarea lor și disprețul tuturor celor ce simt și cugeta ca oameni liberi și demni".

Caracterul lui Take Ionescu se desprinde din această linie de conduită pe care și-a impus-o s'o urmeze în cursul vieței sale.

Și asemenea caractere, în viața popoarelor, sunt atât de rare, în cât Shakespeare a scris :

„Când s'a format un caracter, natura se bucură ; ea se oprește spre a-l contempla".

www.dacoromanica.ro

FIZIONOMIA. — STRUCTURA SUFLETEASCA

Atât din fizionomia sa, cât și din întreg felul său de a fi, de a vorbi și de a simți, se desprindea însușirile unei puternice personalități. El avea „gravitate", dar o gravitate firească, înăscută, care nu și-o impunea ca o atitudine, sau ca o „poză".

Era sincer, leal, cumpătat, ordonat în acțiunile sale, fără să fie sclavul unei discipline metodice.

Poseda un fel de atracțiune puternică, asupra tuturor celor ce l-au cunoscut de-aproape.

Această atracțiune, nu provenea din arta seducțiunei și din maniere, ci își avea originea în natura sa, în felul său de a fi. Nimeni nu se putea sustrage acestei atracțiuni misterioase.

Se potrivește cele spuse despre Atticus din antichitate, de Gaston Boissier și lui Take Ionescu :

„Trebue sa fi posedat un fel de atracțiune inexplicabila pentru noi, care îi aparținea numai lui și care a disparut odata cu dânsul. Iata pentru ce nu ne este cu putința sa înțelegem bine această ciudata seducțiune pe care el o exercita dela întâia vedere, tuturor contimporanilor [1])".

Ciceron, spunea că nu și-ar fi sfâșiat mantia ca să rețină mai mult în casa sa pe Varon, care era un „puț de știință", dar pentru ca să rețină pe Atticus, și-ar fi sfâșiat-o....

Take Ionescu era de o scrupuloasă probitate. Avea cultul muncii și al îndeplinirii conștiincioase a datoriilor sale.

Fostul lui profesor din liceu, Anghel Demetriescu, i-a schițat astfel portretul :

„Această inteligență este scrisă pe toată fizionomia sa, care izbește printr'un relief accentuat și atrage privirea ca un tablou de maestru atârnat pe pereții unei pinacoteci. Mijlociu la statură, d-sa poartă semnele unei organizații solide și capabile de rezistența. Sanatos la corp ca și la minte, d-sa poate suporta o încordare continua. Pe când la unii din egalii săi de vârstă țesătura adipoasă ia niște proporții marcante, la dînsul se vad numai nervi și mușchi, partea cea mai ideala din materialitatea omeneasca. Trasurile feței sale sunt expresive și armonice ; capul, proporționat cu corpul, este plin de o desvoltare intelectuala ușoară de observat ; fruntea, fara a atinge dimensiuni exagerate, este frumoasa și plina de viața. Sub dânsa lucesc doi ochi pătrunzători și mobili chiar când mintea sa este în repaos, dar nedescriptibil de luminoși și plini de înțeles când sunt escitați. Gura, adânc ciselată, mai mult subțire de cât cărnoasă, este un aliat gata a manifesta ideile ce se agită în creierul sau supra-activ. Trăsurile sale barbatești par, sub animația emoțiunilor ce le inobilează, a se dilata, pâna a deveni eroice. Cu toate acestea când pasiuni de un ordin mai puțin înalt câștiga ascendent asupra acestui copil impulsiv — precum ele câștigă câte odata asupra naturilor superioare în conflagrația luptei, — acele trasuri, așa de capabile de a da expresiune la tot ce înalța natura noastra morala și intelectuala, se contractă și paloarea patimei concentrate se răspândește asupra lor".

CUGETARI ; AFORISME ; OBSERVAȚIUNI, DE TAKE IONESCU

„Muncește în totdeauna fără să te preocupi de vanitatea vanităților și nu pierde ziua de astăzi de teamă că poată să sosească și nimicnicia de mâine".

*

„Este un lucru mare să sosești la vreme ; căci de multe ori oamenii sosesc prea târziu".

---

[1]) *Gaston Boissier*, Un epicurien politique à Rome. Revue des Deux Mondes. 1863.

www.dacoromanica.ro

„Reformele totdeauna aduc supărări ; chiar drumurile de fer au suparat pe căruțași".

*

„Numai nerozii pot să-și închipuiască că vor fi eterni pe banca ministerială, și numai dânșii se urcă pe dânsa cu râvnă și pleacă cu regret".

*

„In politică nu există probleme de filozofie, ci probleme de mecanică ; politica, dacă seamănă cu ceva, seamănă mai mult cu mecanica ; ca dânsa trebue să calculeze cu precisiune forțele sociale disponibile ; să vadă de ce energie sunt capabile ; să caute unde sunt *contre-poids* și din toate acestea să găsească formula ca să se poată mișca înainte".

*

„Omul de stat trebue să fie mai mult de cât un om de partid".

(Intr'un album)

*

„Prefer de o mie de ori să fiu înșelat de cât să înșel eu pe altul".

*

„Primesc din partea lumei pentru statul meu stima, atunci când știu să fiu corect; primesc teama dacă sunt destul de tare ca să o inspir; nu vreau însă mila nimănui, pentrucă milla se dă gălăgioșilor și neputincioșilor".

*

„Nu plâng popoarele în momentul în care sunt mai în pericol, pentrucă atunci sunt descurajate cu totul; plâng atunci când încep să se ridice și simt demnitatea omenească amenințată".

*

„Naționalitatea nu rezidă nici în limbi, nici în hotare, rezidă în ființa omului și această ființă are drept reazăm cel mai puternic : mândria națională".

*

„Napoleon cel mare, întrebat după bătălia dela Marengo de către generalul austriac pe care-l bătuse, de Melas, pentru ce făcuse cutare mișcare la aripa dreaptă, Napoleon i-a răspuns : eu, când plec la bătălie, îmi închipuesc că adversarul meu este tot atât de puternic, tot atât de inteligent, tot atât de harnic ca și mine și caut să iau măsuri în consecință.

Invățați-vă a trata tot așa pe adversarii D-voastră".

*

„Suntem răi de plată și suntem și cheltuitori. La un popor cu asemenea deprinderi impozitul direct e rău, pe când cel indirect e bun".

*

„Omul primește mai bine o tiranie francă de cât un regim liberal falsificat ; căci de multe ori tirania are poate legitimitatea într'o glorie națională, ori cel puțin scuza în vre-un scop mare pe care-l urmărește".

*

„La câte nu ne-ar împinge firea noastră să facem și să le spunem, dacă n'am simți apăsând asupra noastră mâna de plumb a situațiunei pe care o ocupăm ; de câteori n'am fi împinși să spunem lucruri foarte adevărate și dureroase, și simțim că nu putem, pentru că situațiunea ne împedecă".

*

„Să-ți măsori întâi puterile și apoi să creezi".

*

www.dacoromanica.ro

„Deosebirea între omul cult și omul incult este că omul cult este mai stăpân pe pornirile lui firești decât omul incult și această înfrânare ajunge, la urma urmelor, la acea rafinare de maniere, care face valoarea cea mai reală a oricărei civilizații și farmecul oricărei societăți omenești".

*

„La noi, în general, nu este disciplină și nu este nimic care să ajute mai mult la această potolire a pornirilor firești, de cât disciplina militară".

*

„Femeea este mai econoamă decât bărbatul, mai muncitoare și dacă s'ar putea să aibă și aceiaș stăpânire asupra pornirilor firești pe care o are bărbatul, adică sângele rece și puterea de a-și conduce acțiunile către un scop determinat, fără să se lase a fi influențată de împrejurările de fiece moment, femeea ar fi în complexul ei un animal mult mai superior de cât bărbatul".

*

„Nu este numai un sentiment de pietate care poate să facă pe un om politic să se ocupe de cele bisericești ; este destul constatarea adevărului istoric, că din toate mobilele fenomenelor omenești, cel mai puternic și cel mai indestructibil este sentimentul religios".

*

„Religiunea este orice concepțiune a universului, care stabilește o legătură între lume și noi, — care legând rostul și soarta omului de ordinea universală, face posibilă rugăciunea și cultul".

*

„Ideile noastre, ca și schimbările noastre de păreri, nu se pot atribui numai unui fel de porniri.

Interesul personal de sigur este un factor al hotărîrei noastre ; dar el nu este singurul. A crede contrariul, este a ignora unele din cele mai putornice mobiluri cari împing mintea omenească".

*

„O țară se guvernează cu mintea și inima conducătorilor, împreunată cu încrederea și dragostea celor conduși".

*

„Îndrăzneală fără îndrăzneț nu înseamnă nimic".

*

„Politica este acțiune și diletantismul este negațiunea oricărei acțiuni".

*

„Sunt două feluri de a stima pe un om : a-l adora ca pe un Buda și a-l stima ca pe o ființă vie. Și dacă ar fi să aleg vreodată între rolul de a fi iubit ca om, sau adulat ca Buda, aș prefera să fiu iubit ca om de carne și de sânge, în loc să mă văd transformat ca un Buda".

*

„Nu se poate nimic construi în contra voinței unei țări și oricât de mari ar fi oamenii dintr'un grup, ei nu pot face nimic trainic, dacă nu au în țara întreagă un număr de oameni care au încrederea, că aceia nu se înșeală, că munca lor e spre binele general".

*

„Toate măririle sunt rare. Mărirea omenească mai cu seamă.

Înțeleg prin mărire omenească mănunchiul armonios format de o înaltă inteligență, de frumusețea morală și de o voință neînduplecată.

Inteligențe mari nu-s atât de rare pe cât se crede ; frumusețile mo-

www.dacoromanica.ro

rale, din fericire, sunt numeroase, mai cu seamă la cei mici ; vârtoșia voinții merge adesea alături de perversitatea morală.

Dar toate acestea laolaltă, — ceeace după mine constitue adevărata mărire omenească,—e un lucru atât de rar, că poți trăi o viață întreagă fără să-l întâlnești".

*

„Nu trebue să uităm că și admirația sinceră și adâncă ne poate da acele izvoare rare de bucurie, cari, din când în când, ne momesc asupra valoarei vieței".

*

Cel mai mare poet al omenirei, Shakespeare, are acest lucru caracteristic și aproape unic, că nu se știe nimic din viața lui".

*

„Nimic mai ușor de cât să obții o popularitate ieftină, dându-te de partea acelora cari strigă mai tare, atunci când altul ia asupra-și, cu riscul nepopularității lui, să apere patria".

*

„Oricine a studiat istoria știe că oamenii mari sunt, uneori, o greutate prea grea de suportat".

*

„Oamenii cei mai tari sunt cei mai expuși să comită cele mai mari greșeli".

*

„Adesea ceea ce pare foarte nou, e lucru vechi".

*

„Nimeni n'are dreptul să primească situațiuni peste puterile lui".

*

„Cred în factorul moral.

Istoria mă învață că moralul, mai mult decât numărul batalioanelor, aduce victoria".

*

„Dacă este o însușire adevărat românească, care reiese din studiul istoriei noastre, este *cumințenia*".

*

„Oamenii de stat i-au forțele sociale ce le găsesc la îndemână și cumpănind complexul lor, trag o regulă care azi poate să fie un adevăr și mâine să devină o minciună".

*

„Mai mult face să fi învins apărând o cauză bună de cât să învingi târât de o cauză rea".

*

„In noțiunile mele despre dreptate, interesul statului, ba chiar și datoria față de patria în pericol, se opresc în pragul adevărului.

Firește, am întâlnit oameni, din orice alt punct de vedere onorabili, cari mi-au făcut mărturisirea că pentru ei, când e vorba de interesul patriei, chiar și adevărul își pierde drepturile lui.

Nu i-am înțeles niciodată.

Nu-i pot înțelege".

*

„In evul mediu existau oameni, care erau mercenari ; aceștia se băteau pentru cine îi cumpăra, sau pentru cine îi închiria. Oamenii pot fi

www.dacoromanica.ro

mercenari ; dar un popor, care ar cădea la rangul de mercenar pentru cine îl plătește mai mult, pentru cine îl închiriază, un asemenea popor ar fi măturat de pe fața pământului".

*

„Nu există om politic în această țară, care să fie mai puțin stăpânit de ambițiuni de cât sunt eu; dar nu este nimeni mai mândru decât mine; și tocmai pentru că am atâta mândrie, de aceea nu sunt deloc ambițios".

*

„Cea mai bună guvernare e a celor puțini în folosul celor mulți".

*

„Mi-am propus în politică o regulă neclintită; aceea de a nu acuza pe nimeni de ceea ce nu sunt sigur, că dacă aș fi în locul său aș putea face mai bine și de a nu cere nimănui nimic de care nu sunt sigur, că de aș fi eu în locul lui, 'l-aș putea da".

*

„Să trăim cu siguranța că ziua de azi va fi mai bună decât cea de eri și cu credința că ziua de mâine va fi mai bună decât cea de azi".

*

„In zilele de restriște se oțelesc caracterele și se înalță sufletele".

www.dacoromanica.ro

Un autograf al lui Take Ionescu trimis ziarului „Gazeta Transilvaniei" din Braşov în 1908, cu prilejul jubileului de 70 de ani (1838—1908)

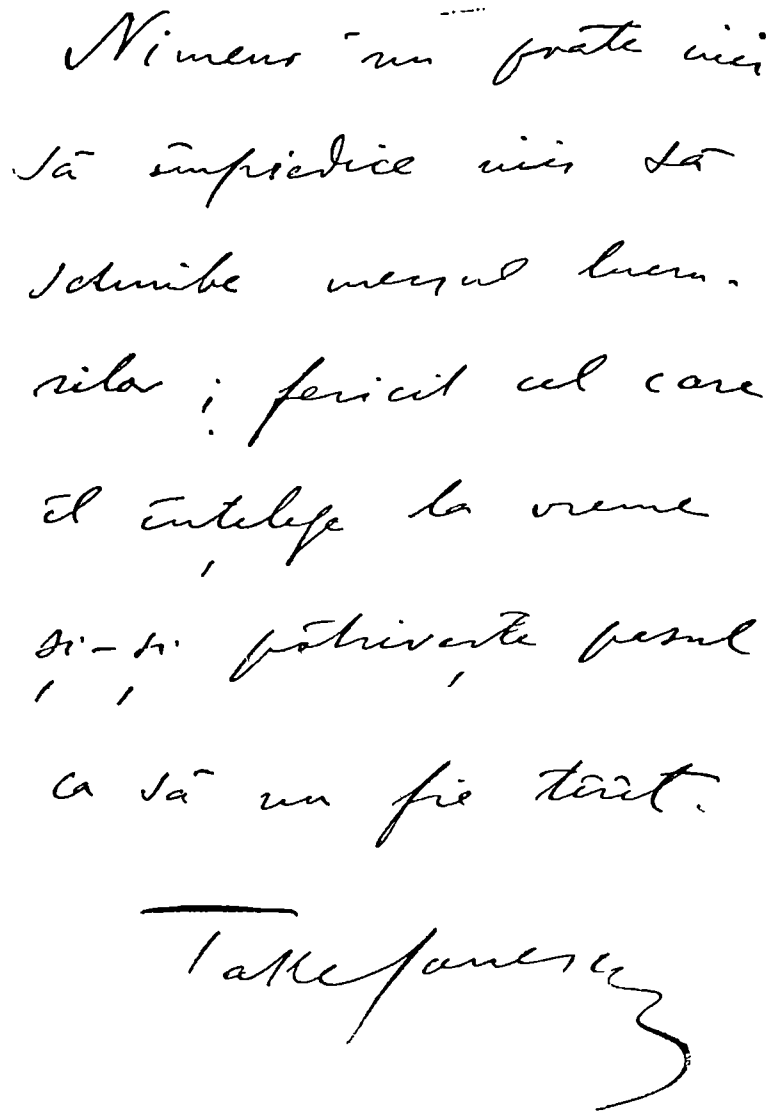
Nimeni nu poate nici
să împiedice nici să
schimbe mersul lucru-
rilor; fericit cel care
îl înţelege la vreme
şi-şi potriveşte pasul
ca să nu fie târât.

Take Ionescu

www.dacoromanica.ro

CAPITOLUL XIII

ORATORUL

„Nu pun niciun preț pe elocință dacă omul nu apără și o cauză bună".

Take Ionescu

ARTA ORATORICĂ A LUI TAKE IONESCU. — CUM PREPARA DISCURSURILE

Prin verbul său meșteșugit oratorul poate să pună stăpânire pe sufletul mulțimei. Au fost mari oratori, care au abuzat de talentul lor, de prestigiul verbului lor, ca să apere cauze rele; ca să aducă elogii tiranilor, prinților slabi, regilor, care n'au fost la înălțimea misiunei lor; sau să lingușească mulțimea cu scopul de a-și crea ei o situație politică. La Romani, nu se cerea oratorului de cât erudiție, talent și elocință, care să provoace admirația ascultătorilor. El era mai mult artist, avocat și tribun politic. Nu i se cerea nici sinceritate, nici bună credință.

Cicerone, a fost nevoit să apere pe Vattinius, după ce îl atacase violent într'un discurs pronunțat cu câteva luni mai înainte. Acelaș mare orator roman, cu toate că își preparase discursul prin care ataca pe Gabinius, în urma intervenției lui Pompei, l-a modificat: pe cel detestat l-a acoperit de elogii într'o cauză pe care o judeca rea. Cicerone avea însă o scuză: a trăit într'o epocă foarte turbure și violentă, în care mulți oameni erau nevoiți să renunțe la binefacerile independenței și ale demnității.

După istoricul Cornelius Tacit, oratorul trebuia să aibă „o erudiție întinsă, o știință universală, din care se avântă și se revarsă, o elocință, în adevăr, demnă de a fi admirată".

Tacit, care în tinerețea lui fusese un admirator sincer al celor doui mari oratori ai timpului — Marcus Aper și Julius Secundus — a fost și el un orator cu o frumoasă reputație. Plinius, vorbind de un discurs pronunțat în Senat de Tacit, scrie: „Tacit a vorbit cu multă elocință și ceea ce e în caracterul talentului său, cu gravitate" [1]).

Caracteristica principală a oratorului roman era, în adevăr, *gravitatea*. Această *gravitate* română a avut-o și Take Ionescu. Nu se împăca însă Take Ionescu cu indiferența oratorului roman față de cauzele ce le apără și nici cu figurile lui retorice.

---

[1]) Plinius, Epist. II, 11.

www.dacoromanica.ro

Cicerone, în *De oratore*, ca și Tacit în *Dialogus de oratoribus* spun că adevărata elocință — împotriva părerei ce o avea Quintilian — nu trebue să se bazeze pe retorică. Cicerone a fost însă cel d'intâi care s-a abătut dela acest principiu, spre a fi plăcut mulțimei. Plebea Romei admira mai mult pe tribunii gălăgioși, care își ornamentau cuvântările lor cu fel de fel de figuri retorice, de cât pe oratorii ceilalți. De aceea Cicerone a fost nevoit să facă concesii celor ce formau majoritatea adunărilor populare și îl aclamau pentru talentul lui oratoric.

De aceia există un pic de adevăr în cuvintele lui Victor Hugo :

„Scriitorul poate să aibă talent fără voia publicului; oratorul n'are talent de cât cu consimțimântul auditorului".

Take Ionescu considera demodate pentru epoca sa, *ciceroniadele* și nu făcea concesiuni gustului publicului pentru a cultiva genul retoric. El era convins că elanul oratorului, dacă nu izvorăște din fundul conștiinței lui, rămâne aproape fără efect asupra ascultătorilor.

Cicerone, în scrisorile adresate prietenului său, Atticus, își bătea joc de felul său de a vorbi în unele ocazii, când era nevoit să îngrămădească perioadele, enthymemele, metaforele și toate celelalte figuri de retorică, ca să scoată în relief „înțelepciunea Senatului, bunăvoința cavalerilor, necesitatea unirei Italiei în fața primejdiei conjuraților, sau binefacerile păcei restabilite".

„Știi *muzica* ce o fac — scria Cicerone lui Atticus — când tratez asemenea subiecte. Trebue să o fi auzit dela Atena...". „Muzica" aceea era elanul forțat al oratorului ; era *ciceroniada*.

In oratoria sa, Take Ionescu, avea altă manieră de a trata subiectele și de-a câștiga de partea sa sufletul auditorului. El nu punea niciun preț pe elocință dacă ea nu slujea o cauză bună; dacă nu avea ca scop principal triumful adevărului și al dreptății:

„Nu pun nici un preț pe elocință, dacă omul nu apără și o cauză bună".

Această concepție nobilă și morală asupra elocinței, a avut-o puțini oratori politici. Take Ionescu a pus elocința lui strălucită în serviciul unor cauze demne de apărat și niciodată nu a fost dispus ca să apere altfel de cauze, împotriva convingerilor lui intime.

Ținuta discursurilor sale este totdeauna demnă, nobilă, elegantă, lipsită de nota exagerării, de tonul emfatic și retoric, de muzicalitatea declamatorie care vizează efectul teatral. El nu era împins de dorința să transporte brusc auditorul într'o stare sufletească, care să-i răpească controlul propriei sale judecăți. El cunoștea măsura puterei elocinței sale și nu abuza de această putere.

Când a ținut primul lui discurs în ședința Adunărei deputaților de la 4 Decembrie 1884, venise multă lume să-l asculte pe tânărul debutant. Banca ministerială era ocupată de toți membrii guvernului; tribunele, galeria și incinta erau pline. Numeroase doamne și domnișoare din înalta societate înfrumusețau tribuna rezervată lor. Ziariștii — nu numai reporterii parlamentari, ci și redactorii principali — voiau să asculte pe cel supranumit „guriță de aur". Dacă primul discurs al tânărului deputat n'a avut tot efectul dorit—cum scrie Titu Maiorescu—cauza trebue să o găsim în însăși *noutatea* elocinței lui Take Ionescu. Această elocință n'avea aproape nimic comun cu genul cultivat până atunci de unii oratori parlamentari

[1]) Titu Maiorescu. — Discursuri parlamentare. Vol. III.

www.dacoromanica.ro

cunoscuți ca maeștri ai verbului. Lumea aceea care îl asculta pe Take Ionescu, se aștepta să audă un „tribun" inspirat, înflăcărat, impetuos, care să-și înfrumusețeze cuvântarea sa cu variate ornamente retorice; care în loc să fie preocupat de ordonanța ideilor și a argumentelor, să bicluiască frazele, să cultive filipica, apostrofa, replica tăioasă, însoțite de gestul ofensiv și de verbul tunător, sau incisiv, da adresa adversarilor. Take Ionescu nu era nici „tribunul" în sensul popular al cuvântului, nici „retorul", îmbătat de frazeologia sa proprie. Temperamentul lui echilibrat, inteligența lui rafinată, cultura lui întinsă, îi impunea o dialectică rațională, elegantă, construită în perfectă armonie cu logica inductivă și deductivă. Ceia ce a părut, la început, rece, poate pretențios și chiar prea academic, nu era în realitate, de cât o nouă manieră de a „construi" un discurs.

Când generalul Lecca — care prezida ședința — a dat cuvântul tânărului deputat; acesta a declarat că a cedat întâietatea colegului său Vasile Epurescu.

După cuvântarea lui Epurescu, a vorbit Take Ionescu.

Introducerea a fost scurtă:

„Domnilor deputați, în o cuvântare pe care am rostit-o într'o întrunire publica dinaintea alegerilor, spuneam celor ce mă ascultau ca, ceeace ar trebui sa caracterizeze pe cei tineri este *munca* și *modestia*".

Cu toate acestea — a declarat Take Ionescu — „este o datorie sfântă din partea celor mai tineri să spună cu destul curaj, Parlamentului și țării, — părerile lor".

Acesta a fost un discurs-program, în care tânărul deputat și-a expus părerile sale asupra administrației, justiției, presei, armatei, învățământului public, etc.

In administrație a cerut selecția personalului și micșorarea numărului funcționarilor. Nu avem nevoe numai de funcționari, ci de oameni care să se ocupe de comerț și de agricultură. De aceia în învățământul primar e bine să se introducă „studiul agricol". Justiția trebue să fie reorganizată. In magistratură se simte nevoia inamovibilității, dar a unei inamovibilități „temporare", cu „învestituri pe un termen dat de ani". Armata să fie întărită și să se construiască fortificații printr'un „sistem de apărare central". Despre capitalul străin spunea :

„In mare parte, domnilor, va trebui sa chemam capitalurile straine și sa nu ne speriem că strainii, care vor fi desvoltat industrii la noi în țara, vor pleca când se vor fi îmbogățit, caci industriașii pot sa plece, dar industriile rămân".

S-a declarat apoi împotriva sufragiului universal „de oarece dacă s-ar introduce sufragiul universal, *un aventurier ar putea veni în capul țării*".

Ocupându-se de presă, a criticat ziarele care atacă cu violență și calomniază fără teamă de răspundere.

El spunea:

„Domnilor, presa, care și dânsa ar trebui sa fie un fel de justiție, pacatuește în țara aceasta printr'o prea mare violența și pasiune — caci presa — neaparat sunt și onorabile excepțiuni — nu se da înlaturi de a arunca cele mai hidoase calomnii, în cât un strain care ar ceti pe jumătate din cele ce scrie, ar capata convingerea ca neamul românesc nu mai este bun de nimic".

Poporului român, Take Ionescu îi cerea „să se miște", să sporească, să muncească, spre a nu-l cotropi străinii:

www.dacoromanica.ro

„Daca poporul român nu va ști sa priceapa ca trebue sa se mișce; daca nu va voi sa populeze o țara înca nepopulată, lasând locul coloniilor straine, atunci neaparat suntem o națiune care poarta într'însa semnul pieirei..."

Poporul român are și virtuți...

„Nu sunt șovinist, dar nu pot cadea nici în excesul contrariu și a tagadui că acest popor n'are virtute, atunci când în 50 de ani a facut așa progrese și materiale și intelectuale și morale — căci și mari progrese morale s'au facut — ar fi a napastui neamul românesc".

El a cerut apoi construirea de căi ferate de interes economic și strategic.

In acest discurs găsim păreri, care și astăzi sunt juste, și multe propuneri care sunt impuse de bunul simț politic, sau de o judecată sănătoasă. Take Ionescu, a avut onoarea, după debutul său în Cameră, să fie lăudat și combătut, în acelaș timp, de Mihail Cogălniceanu, care făcea opoziție guvernului Brătianu. M. Cogălniceanu a adus elogii tânărului deputat pentru talentul său oratoric:

„Am vazut pe un tânar reprezentant al națiunei, pe onor. d. Take Ionescu, suindu-se la accastă tribună și ținându-ne un discurs cu mult talent; da, îi recunosc talentul și ma grabesc a-i aduce elogiile mele, mai cu seama pentru profesiunea de modestie pe care a facut-o și pe care nu era ținut sa o facă..."

Ce nu plăcuse însă lui Mihail Cogălniceanu în acest discurs ? Caracterul lui de „conferință", de „teză", sau de prelegere „academică"; lipsa elementului pasional politic; unele idei și propuneri și mai cu seamă absența spiritului critic al opozantului. In adevăr, Take Ionescu nu putea combate politica guvernului Brătianu, fiind înscris în partidul liberal; iar Mihail Cogălniceanu cu toate că era liberal, o combătea. De aceia, ocupându-se de discursul lui Take Ionescu, atât de obiectiv în fond, atât de moderat în formă, Mihail Cogălniceanu spunea că cel care l-a pronunțat, ca și discursurile pronunțate de ceilalți tineri de valoare înscriși în partidul liberal, i-a amintit de *„diacii"*, sau de *„Irozii Vicleimului"*, atunci când crailii dela răsărit vin fiecare, după ce se așează Irod, și se recomandă lui. cine sunt, de unde vin și ce vor.

Mihail Cogălniceanu ironiza pe acești „tineri de valoare" care țineau „să se recomande" lui Irod, adică lui Ion Brătianu, prin frumoasele lor discursuri, ca și prin promisiunile lor de devotament. Nu găsim însă nimic în primul discurs al lui Take Ionescu, care să se potrivească cu această „irodiadă". Mihail Cogălniceanu și-a manifestat apoi mirarea cum Take Ionescu, care reprezintă în Parlament colegiul al III-lea, a putut să fie împotriva sufragiului universal ?

„Are el oare dreptul — se întreba Cogalniccanu — sa fie contra sufragiului universal? Oare nu reprezinta d-sa colegiul al III-lea? Pentruce apoi acest sufragiu, dupa parerea d-lui Take Ionescu, ar aduce aventurieri la cârma statului?"

In ședința dela 27 Ianuarie 1885 se pusese în discuție un proect de lege prin care se cerea recunoasterea calității de cetățean, unui român macedonean, Heraclie Kyese. Proectul era amenințat, de oarece nu se făcuse dovada că Heraclie Kyese satisfăcuse legea recrutării în țară.

Take Ionescu a întrebat pe mai mulți deputați:

— Și pentru asta nu vreți să recunoașteți calitatea de cetățean român, unui român ?

— Firește, dacă n'a făcut armata!, — au răspuns deputații.

www.dacoromanica.ro

— Așa dar, toți aceia care n'au făcut armata, nu merită să fie cetățeni ca noi ?

— Nu.

— O să vă dovedesc că n'aveți dreptul să fiți contra...

Take Ionescu a cerut atunci cuvântul.

El a pronunțat o scurtă și foarte însuflețită cuvântare în care a biciuit majoritatea recalcitrantă.

— S'a obiectat — a spus Take Ionescu — că Heraclie Kyese n'a satisfăcut serviciul militar. Așa este. Nu a satisfăcut serviciul militar. Dar aveți oare dvs. dreptul să nu-l recunoașteți de cetățean român când el este român din Macedonia și dorește să trăiască în mijlocul nostru, în regatul liber ?

Dar, câți deputați sunt aci cari au fost în armată ?

A-ți satisfăcut dvs. serviciul militar ? V-ați făcut dvs. datoria către patrie ?

Nu sunt doui în această Cameră care să zică:

„Noi am făcut acest serviciu!" Atunci unde este autoritatea dvs. de a respinge cererea acestui român ? Care este dreptul dvs. de a-l respinge ?

Nu, domnilor, să fim drepți și față de conștiința noastră și față de cel ce ne solicită onoarea de a fi concetățeanul nostru.

Principiul mare de solidaritate al tuturor Românilor, fie ei sub orice configurație politică, primează, după care un român din orice țară străină, are dreptul în România liberă să vrea să ceară cetățenia română".

Această cuvântare a avut efectul dorit de orator: proectul a fost votat cu un număr covârșitor de voturi. Take Ionescu s-a adresat apoi celor ce l-au combătut pe Heraclie Kyese pe motivul că n'a făcut armata:

— Cine ar fi crezut că se pot câștiga voturile unei majorități, atacând-o și biciuind-o ?

Aceasta dovedește însă că se pot obține voturi bune și prin... revizuirea conștiințelor...

Take Ionescu studiase arta oratorică la romani. Am spus că de la oratorii antici romani el reținuse *gravitatea* și de la Tacit povețile ce le-a dat el celor ce practică elocința. Care sunt acele poveațe ?

Prin gura lui Messalla, Tacit cerea oratorului să fie totdeauna *pregătit* prin multe și întinse cunoștințe și idei, singurele care îi pot da materia plastică a discursurilor sale; să disprețuiască *retorica;* să-și iubească arta cu pasiune...

Ca și Tacit, Take Ionescu iubea arta elocinței; dar tocmai pentru că o iubea, nu a înțeles niciodată s'o degradeze. Principala cauză a decadenței elocinței, la romani, a fost tocmai acea degradare a oratoriei, de a fi pusă în serviciul unor cauze nedemne, sau nedrepte. El ceti se discursul lui Maternus din *Dialogus de oratoribus,* plin de înțelepciune și de bun simț politic; ca și elogiul ce l-a adus în monografia sa, Gaston Boissier, lui Tacit, ca orator, istoric și om politic :

„Această înălțime de vederi, aceste păreri senine și nepărtinitoare, această adâncime, această temeinicie ne arată că *în tânărul orator era un om politic, un om de stat capabil de uitare de sine, pentru a privi dincolo de prejudecățile meseriei lui, având despre lucruri o judecată sigură și nepărtinitoare*". O altă influență binefăcătoare asupra lui Take Ionescu a fost aceia a școalei *„esențialiste"* din Paris, care cultiva elocința bazată

www.dacoromanica.ro

pe logica creatoare, pe sobrietatea expunerei, fără digresiuni.[1]) De aceia arta lui oratorică era bazată pe *demonstrațiunea convingătoare; pe logica inductivă și mai cu seamă deductivă; pe ordonanța argumentelor din care să se desprindă, limpede, judecățile și concluziile.* El nu neglija nici partea ce se cuvenea sensibilității, adică acelei părți din discurs pe care oratorii romani o numeau *pectus.* Discursurile sale erau străbătute de acel fluid cald, care izvorăște din convingere; aveau mișcarea sensibilității; ele exprimau și o stare sufletească și o voință bine afirmată și o aspirație nobilă către un ideal, pe lângă celelalte părți rezervate demonstrațiunei pe temeiul unei strânse argumentări.

După câteva discursuri ce le pronunțase în Cameră, faima lui de mare orator se răspândise în toată țara.

Când președintele anunța solemn:

„D. Take Ionescu are cuvântul!", — conversațiile și șoaptele încetau ca prin farmec; a tăcere respectuoasă, aproape religioasă, stăpânea adunarea; toate privirile se concentrau asupra tânărului orator ce ocupa tribuna și fiecare aștepta, emoționat, introducerea discursului.

De la primele cuvinte ce le pronunța Take Ionescu, se stabilea un curent de simpatie între el și auditor. Timbrul vocei sale avea o sonoritate plăcută.

„La palme du genre parlementaire est au possesseur de la plus belle voix", — spune Tinon în cartea sa asupra oratorilor[2])

Vocea lui avea inflexiuni și accente, care captiva auditorul. Debitul său verbal se desfășura într'un ritm vioi, bine susținut, niciodată precipitat; iar prin varietatea intonațiunilor și a accentelor, el nu cădea în monotonie.

Elocința lui era elegantă, la început rece, apoi caldă și convingătoare.

El domina și captiva auditorul prin prestigiul verbului său fără egal; prin expunerea clară a subiectului; prin înlănțuirea armonioasă a argumentelor; prin logica și limpeziciunea judecății sale; prin înălțimea ideilor și a sentimentelor; prin sinceritatea și convingerea cu care apără cauzele drepte. In parlament nu se lăsa impresionat de întreruperi, ca să se piardă în digresiuni și chestiuni personale. El combătea ideile adversarilor, sistemele, sau metodele de guvernământ ce le credea nefolositoare, sau chiar primejdioase intereslor generale ale statului.

Un singur discurs a pronunțat, la începutul carierei sale politice, atunci când era dizident liberal, în Adunarea deputaților, care a fost un violent rechizitor împotriva a doui miniștri din cabinetul lui Ion Brătianu: generalul Al. Angelescu și Radu Mihai[3]) Acest discurs l-a pronunțat Take Ionescu în ședința Adunării deputaților de la 31 Martie 1888, în care s-a ocupat de neregulele grave săvârșite de cei doui miniștri. Tema acestui discurs a fost necesitatea asanării moravurilor și apărarea intereselor publice. Mai târziu, cu toate că era convins de vinovăția celor ce-i atacase a regretat violențele de-atunci și așa se explică pentru ce n'a lăsat să fie reprodus acel discurs în colecția publicată sub îngrijirea lui Christu Negoescu.

---

[1]) Vezi cap I: Cenaclul hidropaților.

[2]) Le livre des orateurs de Cormenin (de) Timon, édit. comp. Studii inedite asupra lui Montalembert, Ledru—Rollin, Jules Fabre, Dupure, Cavaignac, Billant și Rouher. 2 vol. Paris.

[3]) Generalul Al. Angelescu a fost numit ministru de razboi la 21 Februarie 1888 și Radu Mihai, ministru de interne la 2 Februarie 1885.

www.dacoromanica.ro

In mai toate discursurile sale parlamentare a păstrat o notă, pe cât permitea împrejurările politice, obiectivă.

Pe întrerupători îi punea iute la locul lor printr'o replică scurtă, rar tăioasă, niciodată răutăcioasă. Pe prea puțini îi onora cu o explicație; dar atunci explicația ce o da se încadra bine în tema discursului său. Nota agresivă nu-i convenea, fie spre a nu învenina discuția, fie spre a nu se angaja în polemici mărunte și supărătoare cu caracter personal, care ar fi coborât nivelul discuțiunilor.

Take Ionescu a contribuit mult la înălțarea nivelului dezbaterilor parlamentelor și a dovedit, în toate împrejurările, că a fost un partizan sincer al metodelor civilizate în luptele dintre partide, fără de care viața parlamentară într'o țară ca a noastră ar fi un infern.

Take Ionescu nu ataca subiectul său *ex-abrupto*, dar nici nu-l prepara printr'un exord lung, după obiceiul unor oratori din trecut. Exordul era redus la strictul necesar ca să prepare numai starea de spirit a ascultătorilor săi, în vederea expunerei fondului. El da o mare importanță expunerei fondului și concluziilor.

Mai toate discursurile sale au aceste trei diviziuni: 1) un exord scurt; 2) punerea problemei, expunerea metodică a subiectului, ordinea argumentației; 3) concluziile. Take Ionescu, fără să neglijeze forma, își construia discursurile după metode moderne și aproape personale.

El exprima cu preciziune ideile sale și cu însuflețire sentimentele sale. Vorbirea sa avea maximum de exactitate cu un minimum de cuvinte cât erau necesare exprimărei unei idei și spre a fi și înțeleasă de publicul ce-l asculta.

Fie la tribuna parlamentului, fie în adunările populare, elocința sa dinamică și seducătoare, avea asupra auditorului o influență covârșitoare de oarece era sinceră și străbătută de freamătul unui suflet pasionat și de judecata unei minți agere, luminate și perfect echilibrată.

Se lăsa mai mult în voia inspirației, a improvizației; sau își prepara mai dinainte discursurile ?

In ședința Camerei de la 13 Februarie 1888, Take Ionescu luând cuvântul, un deputat l-a întrebat :

— Este un discurs preparat ?

Take Ionescu i-a răspuns:

— Ori de câte ori vorbesc în Parlament mă prepar, fiindcă m-aș crede nedemn de a sta aci, dacă aș lua cuvântul fără să mă gândesc dinainte ce am să spun.

El era adversarul improvizației.

„Improvizația nu este o minune — scrie Henri Robert — izvorul nu țâșnește de cât dacă, în prealabil, oratorul a ştiut să strângă o bogăție ascunsă".

Nu există — vorbim de marii oratori — discursuri improvizate, la întâmplare, sub impulsul unei provocațiuni, sau a unei împrejurări neprevăzute.

Toate discursurile mari sunt opera unei preparațiuni, unei meditațiuni, unei metode, unui plan mai dinainte fixat. Cum prepara Take Ionescu discursurile sale ?

Mai întâi el fixa tema principală în jurul căreia avea să dezvolte argumentația. Apoi, grupa argumentele în ordinea importanței lor și elimina tot ce i se părea element parazitar. După această schiță, fixa cele trei părți: exordul; tratarea fondului și ordinea argumentelor; concluziile.

www.dacoromanica.ro

Nu ataca niciun subiect, până când nu era stăpân pe dânsul. El studia o problemă sub toate aspectele ei și examina cu multă luare aminte, punctul de vedere și argumentele adversarilor. De aceia nu se lăsa, niciodată, surprins în cursul dezbaterilor de o întrebare, sau de o replică, din partea celor ce susțineau teza opusă.

De multe ori intervertea ordinea argumentelor, ca să obțină gradațiunea necesară și ca să fie în acord cu legile logicei inductive și deductive.

Era, apoi, preocupat de partea aceia „imponderabilă" a unui discurs preparat: crearea atmosferei și a stării de spirit a auditorului. Oricât de metodic ar fi construit un discurs, oricât de bună ar fi expunerea și argumentarea, oricât de înălțătoare ar fi tema ce cuprinde, numai talentul celui ce-l pronunță cunoaște secretele artei de a da o viață proprie acelor mii de cuvinte ce formează un discurs, de a transmite auditorului simțirea și voința sa; de a stabili de la început o legătură sufletească cu dânsul.

Mirabeau, care nu știa să construiască un discurs; care nu putea să răspundă replicelor, chiar prevăzute de dânsul, avea însă talentul oratoric de a pune în valoare, la tribună, discursurile ce i le prepara alții. [1])

Take Ionescu își prepara în liniștea cabinetului său discursurile și poseda în cel mai înalt grad darul de a stabili, de la începutul cuvântărei sale, o legătură sufletească cu auditorul. Fie că vorbea în parlament, fie că vorbea într'o întrunire publică, el impunea atențiunea și prin privirile circulare ce arunca în sală, își da seama de gradul de emotivitate, sau de capacitatea de înțelegere și de convingere a celor ce'l ascultau.

Nu'și modifica planul discursului ca să introducă într'ânsul părți improvizate sub impresia atmosferei din sală. Ideile principale, se succedau în ordinea fixată în plan; peroraţia își păstra, chiar dacă ar fi fost ușor modificată, aceiaș ținută literară.

D. Constantin Xeni [2]), dă următoarele amănunte interesante asupra modului cum își prepara discursurile Take Ionescu:

„Cum își lucra Take Ionescu discursurile ?

Iata ce se întreaba multa lume.

Mai întâi el nu vorbea, mai ales în parlament, decât pentru a complecta, sau determina o acțiune politica. El nu vorbea niciodata ca sa vorbeasca. Adeseori ne așteptam la un mare discurs care nu venea. Numai după ce ne explica motivul politic, pricepeam tacerea. In deosebire profunda de vorbitorii galagioși și fara socoteala, Take Ionescu vedea un *mijloc* al acțiunei politice și niciodata un scop.

Când se hotara însa a vorbi, gândea mai întâi discursul timp de cinci, șase zile. Il gândea la masa, îl gândea în timpul plimbarei, îl gândea în pat. Discursul îl obseda câteva zile. In preziua rostirei se retragea în vastul lui biurou și se plimba singur de la un colț la altul. Ceea ce'l preocupa atunci era numai așezarea ideilor într'o ordine logica. Nimic nu socotea Take Ionescu mai greu de realizat într'un discurs decât trecerea logică și fireasca de la o idee la alta. Aici își încorda el toata măestria, de care erà sigur ca dispune. Bucuria cu care ne anunța ca a gàsit o trecere și mai abila de la un gând la

---

[1]) „Portofoliul lui Mirabeau, scria Rivarol, era ca și acel al curtierilor, — plin de efectele altuia". S'a citat numele a zece oameni cari i-au facut discursurile.

„De când s'a publicat în 1874 hârtiile unuia dintre ei, ale genovezului Raybez, nu mai încape îndoiala: se vede tribunului cerându-i bucați întregi de discursuri, ba mergând pâna acolo în cât sa-l roage sa urmareasca cu atenție desbaterile ca sa-i faca sa parvina proectele replicelor. „Gasiți mijlocul, îi scria Mirabeau, sa aranjați un răspuns nobil imputarii ce mi s'a adus ca am variat principiile mele". (*„Les hommes de la révolution"* de Louis Madelin. Paris, Plon. 1928).

[2]) Fost ministru de industrie și comerț în cabinetul Take Ionescu.

www.dacoromanica.ro

altul de cum o gasise în ajun, dovedeà o rafinărie rară a acestui artist fără pereche şi pasiunea ideala ce purta frumosului. Inamorat de arta sa, el era excesiv de scrupulos cu el însuşi.

Elaborarea intelectuala terminata el se aşeza la masa şi ruga sa nu fie turburat. Pe foi mari de petiţie, îşi forma cu scrisul sau marunt ordinea ideilor prin câteva expresii caracteristice.

De obicei trei pagini mari îi erau de ajuns. Cu ele urca tribuna şi le ţinea dinainte. Singurele discursuri pe care Take Ionescu le scria întregi şi le citea, erau cuvântarile funebre. De aceea stilul lor este de perfecţiune desăvâşita. „Intr'un discurs funebru trebue să găseşti o singură idee dominantă, caracteristica personalităţei celui disparut şi s'o dezvolţi apoi cu toata amploarea", — zicea el.

La înmormântarea modestului, dar devotatului Iancu Bratescu, Take Ionescu a ţinut o scurta dar minunata vorbire.

„Am gasit — spunea el după puţina gândire. Voi face elogiul bunatăţei, caci Bratescu era înainte de toate bun".

La moartea lui Vasile Lascar, cuvântarea rostita una din cele mai stralucite — este elogiul energiei desfaşurate „la lumina incendiului rascoalelor ţaraneşti".

Şi aşa, la fiecare.

Dintre oratorii noştrii el aprecia mai mult pe Mihail Cogalniceanu, Al. Lahovari şi P. Carp".

„Take Ionescu nu vorbea niciodata fără să aduca prinosul unei gândiri noui şi fara sa sintezizeze în formule scurte, lapidare, fructul gândirei sale profunde.

De aceea în ultimii ani spunea el însuşi ca oratoria sa începe a aveà un defect şi anume: e aşa de concisa, aşa de sintetică în cât aproape în fiecare fraza este un material pentru un discurs întreg. Din această cauza discursurile sale — în deosebire spre pilda de ale lui Titu Maiorescu — câştiga când sunt cetite şi cugetate". [1])

In alt discurs funebru ce l-a pronunţat la moartea prietenului şi fostului lui camarad de şcoală, Gr. Andronescu [2]) Take Ionescu a tratat despre *amiciţie,* care este totdeauna o binefacere pentru oamenii de aceiaş vârstă şi care sunt apropiaţi intelectualiceşte şi sufleteşte.

El a reamintat vorbele lui Cicerone, că viaţa n'ar mai fi viaţă dacă nu poţi să te sprijini pe iubirea unui prieten [3]) şi amiciţia nu este de cât „elanul sufletului care vrea să iubească", — elan ce nu-l poate avea de cât sufletele oamenilor superiori.

La înmormântarea lui Al. Lahovari, Take Ionescu a subliniat patriotismul omului de stat. In discursul pronunţat la inaugurarea statuei lui Alexandru Lahovari, el spunea despre oratori şi arta elocinţei:

„A strălucit ca nimeni în cea mai ingrată dintre arte, în aceea care piere odata cu artistul; pentru că elocinţa nu sta în şirul de vorbe, care ne ramân, ci în mişcare, în glasul şi mai ales în acea legatura misterioasa dintre cel ce vorbeşte şi cei cari asculta, care da oratorului cea mai preţioasă dintre stapâniri: stapânirea peste suflete fie macar pentru o clipa".

Anghel Demetrescu a caracterizat astfel oratoria lui Take Ionescu, fostul său elev:

„De altmintrelea este interesant să urmarească cineva pe d. Take Ionescu, din momentul ce se arată în Camera până la sfârşitul şedinţei. El intra de regula cu mappa sa de avocat la subţioara, îmbracat elegant şi îngrijit în toata persoana sa, fară a cadea însa în minuţiile de toaletă ale unui excentric. Ţinuta sa este ţinuta unui gentleman, nu a unui „dandy". Dupa câteva salutari amabile şi strângeri de mâna în dreapta şi în stânga,— caci d-sa nu merge ţinta la locul sau, nici nu umbla solitar ca acele păsări de prada, de care se feresc toţi, — d. Take Ionescu se aşeaza în banca-i de deputat, cauta unele notiţe în mappa, schimbând din când în când câte o vorba cu vecinul sau, apoi îşi încrucişeaza mâinile şi asculta cu luare aminte ceea ce se vorbeşte, mai ales daca oratorul, de aceeaşi coloare politica cu dânsul sau de alta, spune ceva care l intereseaza. Când se ştie ca are sa vorbeasca şi dânsul, fie ca este în guvern sau nu, se observa în Camera un numar de

---

[1]) Take Ionescu, orator de C. Xeni. Articol publicat în ziarul „Universul" în Iunie 1922.

[2]) Gr. Andronescu zis Dulap, a fost magistrat în Bucureşti.

[3]) *Cui potest esse vita vitalis, ul ait Ennius, qui non in amici mutua benevolentia conquiescat.* Ciceron, de Amicit., 6.

www.dacoromanica.ro

deputaţi mai mare decât de obiceiu. Când ia cuvântul, el evita de regula exordiile oţioase, convins de mai înainte ca va fi ascultat. De aceea intră d'a dreptul în subiect, fara încercari deşerte de a capata buna-voinţa auditorului, fara prefaţa apologetica. Atunci se aude câteva secunde, o voce de contralto, de o camdata monotona, puţin ascuţita scoţând vorbe cu o repeziciune inconceptibila. Dupa trecerea acestei prime faze se observa ca un orator, şi înca un orator nu de ordin comun, a intervenit în discuţiune, pentru ca o salvă de aplauze dintr'o parte a Camerei deşteapta pe apatici, îndemnându-i sa urmeze această voce extrem de volubila în cursa ei repede prin subiect, în care oratorul a intrat cu resoluţiune şi fara pauza, ca un tren expres ce nu se opreşte decât la capatul liniei. Alergând fară preget, neoprindu-se niciodata sa caute vre-un cuvânt sau vreo idee, neoprindu-se nici chiar ca sa respire, intelectul sau câştiga o noua viteza şi o nouă vigoare; cu cât înainteaza, târăşte dupa dânsul în fuga-i vertiginoasa cortegiul subiectului cu toate atributele posibile şi cu toate ilustraţiile lui, cu puterea unui uriaş, lasând fâşii de lumină pe cararea ce strabate pâna când face sforţarea suprema, care culmineaza într'o peroraţie scurta şi luminoasa, precisa şi clar formulata, care încheie întregul discurs; iar auditoriul, în urma vârtejului de fapte, idei şi emoţiuni prin care l'a târât oratorul, este lasat fara voinţa proprie, fara putere de a cugeta altfel. De şi s'a zis, cu multa dreptate, ca cel mai bun discurs poate cel mai mult convinge pe auditor, dar niciodata nu schimba rezultatul votului, totuşi, cunosc cazuri parlamentare, în cari d. Take Ionescu, prin puterea cuvântului sau, a decis uuele bile sa caza în urna ce le-a indicat dânsul.

Intreruperile, care de regula deconcentrează şi descurajează pe vorbitorii de rând, sânt pentru adevaraţii orarori ocaziuni de avânturi noui. In deosebi, eloquenţa d-lui Take Ionescu dobândeşte prin întreruperi o noua vigoare: imaginaţia sa descoperă orizonturi mai întinse, dialectica sa devine mai încordata, aparatul sau nervos se înstruneaza pe un diapason mai ridicat. Ma gândesc la sesiunea extraordinară a Parlamentului din Iunie 1890. In Senat, cu ocaziunea raspunsului la mesagiu, d. Maiorescu pronunţase unul din acele discursuri magistrale, care zgudue banca ministeriala şi a cărui temă fusese ingeranţa guvernului în alegeri. Eloquenţa d-sale, întotdauna înaltă, avea de rândul aceasta o maiestrie rara, o vigoare concentrata, pe care o releva acţiunea sa cu totul superioară. D. Take Ionescu se însărcinase a raspunde d-lui Maiorescu, şi deja vorbea de aproape o jumatate de oră, rasturnând largile propoziţiuni ale antagonistului său şi strângându-l în spirala implacabilei sale logici, — când un senator din opoziţia liberala îi arunca deodata o provocaţiune, care nu putea şi nu trebuia să rămâna fara răspuns. Deodata d. Take Ionescu paraseşte inamicul din faţa, spre a se năpusti asupra acestui nou venit, şi lupta sa în treacat contra acestui adversar neaşteptat, constitue una din cele mai frumoase pagini ale istoriei noastre parlamentare. D-sa gramadi fapte peste fapte şi argumente peste argumente, apropia trecutul de prezent, puse faţa în faţă marturisirile anterioare ale antagoniştilor sai cu atitudinea lor actuala, mânui cu o arta şi un à propos singular argumentul ad hominem, şi, ca un cursier inteprid, ce zărind în drumu-i o napârca, se retrage un moment dinaintea hidoasei reptile, spre a-şi luà puteri noui şi apoi se asvârlă asupra-i cu tot avântul inimei sale, — astfel d. Take Ionescu, desorientat un moment de aceasta întrerupere, se opri puţin spre a'şi reculge puterile, şi, într'o improvizaţie, cea mai strălucita ce cunosc în viaţa noastra politică, reduse la un mutism absolut pe neastâmparatul întrerupator.

Sânt doua feluri de dialectici: una insinuanta şi fina, alta nervoasa şi strânsa: una care 'şi face loc cu vârful săgeţilor sale ascuţite, alta care zdrobeşte cu mulţimea şi greutatea argumentelor sale; una, care se învârteşte la început pe departe înprejurul cestiunii, se aproprie mereu de dânsa şi patrunde în ea prin încheieturi şi, ca sa zicem aşa, prin porii armaturei adversarului, pe care îi largeşte cu vârful corosiv al stiletului sau; alta care cauta d'adreptul cestiunea în cestiune, o găseşte repede şi o pune sub o lumina aşa de scânteieroare, în cât iea vazul celui ce se obstina a o privi.

Cea dintaiu e proprie d-lui Maiorescu, cea din urma a d-lui Take Ionescu. Unul, cu o precauţiune subtila, începe cu o propoziţiune generala, pe care o stabileşte pe o temelie puternica şi din care cu o logică pe care am numi-o matematică daca n'ar fi îmbracata într'un veştmânt artistic, trage concluziuni peste concluziuni, care învinge orice resistenţa. Celalalt se arunca d'a dreptul în medias res ca poetul epic preferit de Horaţiu, şi învârtind obiectul în toate sensurile, face sa-l vezi sub culoarea sub care l'a vazut el".

George Bengescu, fost ministru plenipotenţiar, a stabilit o comparaţie între oratoria lui P. Carp, T. Maiorescu, Al. Lahovari şi Take Ionescu:

„Ceea ce deosebeşte însa elocinţa lui Lahovari (Al.), cea ce-i dă un caracter propriu şi personal, este vehemenţa, fierbinţeala, pasiunea înflacarată pe care el o raspândea, ca un fel de lava arzatoare în cele mai scurte improvizari ale sale. La conciziunea, la limpezimea, la forţa de argumentare a unui Petre Carp; la ordonanţa savanta, la larginea magisirala, la puritatea fermacatoare a unui Titu Maiorescu; *la preciziunea, la eleganţa, la logica neîmpacata* a *unui Take Ionescu,* Lahovari adauga falnicele avânturi ale talentului

www.dacoromanica.ro

oratoriu celui mai călduros și celui mai înfocat. care a aprins vreodata inima și buzele unui bărbat de stat român". [1])

S-a spus atunci când Take Ionescu apăra doctrina și ideile partidului conservator, că elementele din clasa boerească, dându-și seama de valoarea lui Take Ionescu și în deosebi de aceia a elocinței sale, s-au slujit de el, așa cum s-au slujit „legitimiștii" din Franța de talentul oratoric al unui om din popor : *tories* din Anglia, de Disraeli ; boerașii din Brandenburg și Pomerania, de Iulius Stahl, sau patricienii romani, atât de mândri de strămoșii lor, de tribunii plebeieni, așa cum spune marele satiric roman:

„Vos humiles, inquis, vulgi pars ultima nostri
Quarum nemo queat patriam monstrare parentis :
Ast ego Cecropides. Vivas, et originis hujus
Gaudia longa feras : tamen ima plebe Quiritem
„Facundum invenies : solet hic defendere caussas
Nobilis indocti...."

Take Ionescu nu era omul care să facă abdicațiuni de conștiință; să slujească interesele unei clase, sau ale unui partid, împotriva convingerilor sale.

Dacă Take Ionescu ar fi avut alt temperament și altă mentalitate de cât aceia a unui bărbat de stat, el ar fi fost prin marele său talent oratoric, un fascinator și dominator al maselor, care le-ar fi târât după dânsul, acolo unde ar fi voit și împotriva cui ar fi voit. In epoca când a fost nevoit să vorbească în toate orașele țării, în calitate de șef al partidului conservator-democrat, Take Ionescu a avut de luptat cu propria sa forță, ca să nu împingă masele ce-l urmau și-l aclamau, pretutindeni, ca pe un adevărat și iubit reprezentant al poporului român, pe o cale ce nu era a sa.

— „'Mi-am dat seama atunci, spunea el, cât de ușor este pentru cei care au darul minunat al vorbirei, sa amăgeasca și sa amețească massele ; să le facă să creada ca mântuirea lor este sa-i urmeze pe dânșii, orbește. Un orator demagog, poate ușor domină massele și să le târasca, după dânsul, în aventură, sau spre glorie. Dar cine garantează ca tot el va avea puterea să oprească șuvoiul, odată zăgazele ordinei căzute? Eu mi-am dat seama de forțele ascunse ce le pastrează, ca o rezervă, oratorul din mine și niciodata nu am facut apel la acele rezerve, care ar fi putut schimba poate mersul unor evenimente, în bine, sau în rau... De aceia, totdeauna, mi-am măsurat forțele, le-am disciplinat cu judecata rece și n'am abuzat de încrederea ce mi-au acordat-o oamenii și nici n'am căutat sa forțez evenimentele împins de ambițiunea nebuna de a mă ridica numai pe umerii popularității"...

Când s'a deslănțuit războiul european, Take Ionescu a înțeles dela început că o nouă eră se deschide umanității, că o mare primejdie amenință din temelii civilizația greco-latină-anglo-saxonă; că în acea cumplită măsurare de forțe, între două lumi învrăjbite și opuse în concepțiile lor despre drept și progres, se va juca și soarta României, odată cu soarta libertății și a dreptului națiunilor de a trăi viața lor proprie în limitele teritoriale etnice.

Atunci Take Ionescu a desfășurat una din acele prodigioase activități oratorice de ordin moral, sentimental și politic, care i-a asigurat pentru totdeauna, în cartea neamului nostru, o pagină demnă de virtuțile sale omenești și cetățenești. Poate niciunui bărbat de stat nu i-a fost dat să vibreze atât de intens, în jurul unor probleme de o importanță atât

[1]) *George Bengescu,* Câteva suvenire ale carierei mele. Bruxelles. 1899 p. 261—62.

www.dacoromanica.ro

de covârșitoare și într'o epocă atât de tragică și plină de pericole pentru toți și nici unui om politic să exercite o influență mai puternică asupra destinelor unui neam, când acesta s'a găsit la o răspântie grea. A putut Take Ionescu să exercite acest rol decisiv precumpănitor, de îndrumător al unui neam întreg, pentrucă a avut tăria să se ridice deasupra intereselor de partid și putința să îmbrățișeze orizonturi cât mai largi, spre a putea avea viziunea clară și îndepărtată a evenimentelor în curs de desfășurare.

El a fost și *apostolul* inspirat, devotat unui ideal, care a propovăduit românilor credința în virtuțile rasei lor și în victoria dreptului; el a fost și *soldatul* credincios al civilizației, în serviciul căreia s'a considerat mobilizat din ziua când a fost ultragiat în modul cel mai sângeros, dreptul; el a fost și *biciul de foc,* care a flagelat îndoiala, lașitatea și trădarea; el a fost și *profetul,* care a prezis înfăptuirea României Mari; el a fost și *animatorul,* care a electrizat massele și a chemat după dânsul poporul român conștient de misiunea ce are de îndeplinit; el a fost și *moralistul* convins, care a declarat sus și tare, într'o epocă când cei mai mulți calculau loviturile de bursă și înregistrau pe un tablou „victoriile" fără valoare ale unora și „înfrângerile" trecătoare ale altora, spre a-și fixa atitudinea, că nu se poate clădi nimic temeinic fără să fie ratificat de comandamentele moralei.

Discursurile pronunțate de Take Ionescu în timpul neutralității și al războiului sunt cele mai frumoase și înălțătoare; cele mai însuflețite și îmbogățite de numeroase sentențe, aforisme, comandamente morale și naționale.

Ele se termină cu superbe peroraţii, care sunt modele în arta oratorică.

In acea epocă, după cum a spus prof. Nicolae Iorga, *el a rămas singur în fața țării.*

Singur, — ca un adevărat profet animator, care apare atunci când trebue, spre a călăuzi poporul său pe drumul cel bun.

Singur, — în toată curățenia cugetului său; în toată lumina strălucitoare a spiritului său; în toată puterea verbului său; în toată splendoarea inteligenței sale creatoare. Atunci, verbul său a fost mai elocvent și înflăcărat de cât oricând. Atunci, patriotismul său a vibrat mai cu putere.

Atunci, a răsunat glasul său profetic, care a chemat națiunea română să îndeplinească cel mai măreț act din istoria noastră.

www.dacoromanica.ro

CAPITOLUL XIV

DUPĂ DRAMA DELA SERAJEVO

CONFLICTUL AUSTRO—SÂRB. — TAKE IONESCU LA LONDRA. — O INTERVENȚIE ÎN FAVOAREA SERBIEI. — O PROPUNERE A AMBASADORULUI GERMAN LICHNOWSKI. — TAKE IONESCU LA VIENA. — O CONVORBIRE CU FOSTUL CANCELAR GOLUCHOWSKI

Asasinarea lui Franz Ferdinand, principele moștenitor al Austro-Ungariei și a soției lui, la Serajevo, a fost un pretext pentru Austro-Ungaria ca să provoace războiul în Orient. Diplomația austro-ungară căuta prin toate mijloacele să aţâțe focul în Balcani. In ziua de 12 Iulie, când Take Ionescu se afla la Londra, presa austro-ungară ducea o campanie înverșunată împotriva Serbiei. Conflictul austro-sârb și chestia albaneză nelinișteau toate cabinetele europene.

Cât a stat la Londra, Take Ionescu a avut convorbiri cu mai mulți bărbați politici englezi, miniștri, diplomați străini și ziariști — între care și cu prințul Lichnowsky, ambasadorul Germaniei, care abia sosise dela Berlin.

Take Ionescu a vorbit cu Lichnowski de chestia albaneză și mai cu seamă despre atitudinea Austro-Ungariei față de Serbia. Diplomatul german s'a arătat foarte îngrijorat ; mai cu seamă că nu fusese mulțumit de cele ce văzuse și auzise în capitala țării sale.

El a comunicat că „Wilhelmstrasse (ministerul afacerilor străine german) „lasă mână liberă Austriei, fără să-și dea seama ce are să iasă. Totuși, sunt neliniștit. Incep să-mi pară rău că n'am rămas la Berlin".

Cum presa engleză — în majoritatea ei — simpatiza cu Austria și ataca Serbia, ba un ziar din Londra *„Iohn Bull"* publicase un document fals, ca și când ar fi emanat dela legația sârbă din capitala Angliei, din care reeșea că asasinarea lui Franz Ferdinand a fost pusă la cale de guvernul din Belgrad, Take Ionescu și-a dat seama de primejdia acestei campanii pentru pacea lumei și s'a hotărît să facă demersurile necesare pe lângă directorii și redactorii principali englezi.

In apartamentul ce-l ocupa la hotelul „Ritz", Take Ionescu a primit pe Steed, directorul politicei externe dela *Times*, autorul faimoasei cărți despre monarhia Habsburgilor, pe Guynne, editorul şi directorul ziarului *„Morning Post"*, bun și vechi prieten al său, și pe profesorul Gerothwohl, redactor principal la *Standard*.

www.dacoromanica.ro

El le-a explicat că Austria urmăreşte războiul şi strivirea Serbiei ; că în interesul menţinerei şi asigurării păcei, presa serioasă britanică nu trebue să se lase influenţată de manevrele şi abilităţile contelui Mensdorf [1]) şi în acest scop este necesară o campanie energică pe tonul cel mai aspru cu putinţă la adresa provocatorilor dela Viena.

Intervenţia lui Take Ionescu a avut efect.

A doua zi *Times* şi *Morning Post,* cele mai principale ziare londoneze, au publicat articole de fond redactate într'un stil foarte energic în care se denunţa complotul dela Viena împotriva păcei europene şi se da avertismente Habsburgilor că aventura ce o prepară va fi funestă pentru dânşii şi pentru imperiul lor.

Odată semnalul de alarmă dat, celelalte ziare engleze au schimbat atitudinea lor şi au atacat cu violenţă acţiunea diplomatică a Ballplaz-ului. Contele Mensdorf, ambasadorul Austro-Ungariei din Londra, a rămas uluit de această campanie antiaustriacă a presei britanice. El n'a ştiut că acela care a inspirat-o a fost Take Ionescu.

In ziua de 15 Iulie Take Ionescu, pe când se afla în vizită la prietenul său sir Albert Rollit, la St. Ann's Hill, ministrul Serbiei, Boscovici, l-a întrebat dacă n'ar fi nimerit să intenteze proces pentru defăimare ziarului *„John Bull"*, care publicase faimosul document fals fabricat la ambasada austriacă din Londra. Boscovici a primit răspunsul că o asemenea acţiune ar fi de prisos de oarece falsitatea documentului era vădită şi apoi campania pornită de marile ziare engleze va avea efectul dorit asupra opiniei publice.

Contele Mensdorf, lucrase bine la Londra, până la 12 Iulie 1914. Dela această dată Take Ionescu a lucrat şi mai bine.

In ziua de 21 Iulie Take Ionescu a avut o convorbire cu sir Edward Grey, ministrul de externe al Marei Britanii. Sir Edward Grey a recunoscut că situaţia o priveşte cu o adâncă seriozitate de oarece prezintă multe necunoscute, dar, totuşi, nu-şi poate închipui ca să se găsească un om în stare să-şi ia asupra sa răspunderea unui război, care ar însemna faliментul civilizaţiei şi alle cărui urmări nimeni nu le poate prevedea.

A doua zi Take Ionescu prânzea la Londra, la baroneasa Deichmann, soţa lui Bunsen, ambasadorul Marei Britanii la Viena. Saloanele d-nei Deichmann erau cunoscute de londonezi ca centru de reuniuni diplomatice favorabil unei înţelegeri anglo-germane. Lichnowski, ambasadorul Germaniei, care fusese invitat şi el la prânzul dat de baroneasa Deichmann, îşi manifestase dorinţa să aibă o întrevedere cu Take Ionescu.

După sfârşitul prânzului, Lichnowski, împreună cu Take Ionescu, s-au retras într'un salonaş şi au discutat despre situaţia internaţională. Ambasadorul german a recunoscut că situaţia este gravă, de oarece aflase că Austria va pune condiţii foarte aspre Serbiei şi apoi a rugat pe Take Ionescu să sugereze guvernului Brătianu ca să întrebuinţeze toată trecerea pe care putea să o aibă la Belgrad, ca Serbia să primească nota Austriei, — oricare ar fi cuprinsul şi tonul ei.

„Iţi făgaduesc, a spus Lichnowsky, că la executare sârbii vor putea s'o îndulcească, s'o ocolească ; iar noi vom face aşa, ca nimeni sa nu aiba nimic de zis. Imi asum eu sarcina asta. Trebue trecut momentul acesta critic. Dizolvarea societaţii patriotice, bunăoara, nu e cine ştie ce mare lucru. Dupa câteva luni dânsa va putea fi reinfiinţată sub un alt nume".

[1]) Ambasadorul Austro-Ungariei din Londra.

www.dacoromanica.ro

Take Ionescu a făgăduit că va sugera această propunere guvernului român și chiar în noaptea aceea el a telegrafiat lui Ion Brătianu, primul ministru, ceea ce-i comunicase ambasadorul Germaniei.

In dimineața zilei de Vineri 24 Iulie, Take Ionescu cetind ultimatum adresat de Austria, Serbiei, a spus soției sale :

„Cu acest ultimatum vom avea razboiul general. Trebue sa ne întoarcem în țara".

A doua zi, el a avut o nouă convorbire cu Lichnowsky. Ambasadorul german recunoștea că nota-ultimatum austriacă depășise toate așteptările lui, dar nădăjduia că o să se găsească mijlocul să se păstreze pacea prin „localizarea litigiului între Austria și Serbia".

Asigurat de cele ce-i comunicase Lichnowsky, Take Ionescu a plecat cu soția la Brigthon, de unde proectase să se ducă la Aix-les-Bains, pentru a-și face cura anuală obicinuită.

In zilele cât a stat la Brighton — 25 și 26 Iulie — telegramele anunțau că situația sa înrăutățit. Cineva împingea spre războiul general. Acel „cineva" era Germania, care prin ambasadorul ei dela Viena, Tschirsky, stăruia ca guvernul austriac să fie neînduplecat, de oarece numai așa va obține tot ce va voi.

Take Ionescu a telegrafiat la Aix-les-Bains fratelui său, dr. Toma Ionescu, că nu mai vine acolo și a rugat telegrafic pe ministrul României dela Londra, Mișu, să-i rețină pentru Marți dimineața, 28 Iulie, locuri pentru București în Expresul-Orient.

Ajuns la Londra în ziua de 27 Iulie Take Ionescu a avut o nouă întrevedere cu Lichnowski, căruia i-a împărtășit teama sa că de astă dată va izbucni războiul general.

El a stăruit asupra primejdiei iminente a războiului european cu atât mai mult, cu cât Anglia nu va rămâne neutră.

— „De aceasta eu nu sunt atât de sigur ca d-ta" — a răspuns ambasadorul german.
— „Te înșeli" — a replicat Take Ionescu. Cunosc poporul englez. Nimeni pe lume nu'l va împedeca să se amestece într'un razboi dezlănțuit cu atâta nedreptate. Daca crezi contrariul, greșești adânc".

Lichnowski a păstrat optimismul său argumentând că Anglia nu se va angaja într'un război pe continent din cauza încurcăturilor din Irlanda.

Convins că ambasadorul german știa ceva mai mult, Take Ionescu a amânat plecarea sa din Londra pe ziua de 29 Iulie.

Două convorbiri cu Lichnowski a avut Take Ionescu în ajunul plecării sale. De astă dată ambasadorul Germaniei își pierduse încrederea în menținerea păcei și nu mai vedea decât șapte sorți de pace din zece.

„Intoarce-te în România! — i-a spus Lichnowski.
„Nicaeri nu sunt prea mulți oameni cu judecata pentru ca țara d-tale sa se lipseasca de d-ta. Nadăjduesc ca o sa revii în curând, dar, pricep plecarea".

Diplomatul german era palid, abătut, îngrijorat. Pacea lumei nu se mai ținea decât de un fir de păr.

„Am avut convingerea adâncă, — scria Take Ionescu în 1915 — ca omul acesta fusese sincer ; că el lucrase serios pentru pace ; ca'și slujise țara din toate puterile și ca, în napastele cari au fost dezlanțuite de calăul posomorât [1]) dela Budapesta și de ucigașii dela Berlin, el n'a avut nici o vinovație [2])".

---

[1]) Tisza.
[2]) *„La Roumanie"*, 23 Sept. (6 Oct.) și 24 Sept. (7 Oct.) 1915.

www.dacoromanica.ro

Take Ionescu întovărășit de soția sa a părăsit Londra la 28 Iulie st. n. 1914, în ziua când Austro-Ungaria anunța că se găsește în stare de război cu Serbia.

In ziua de 26 Iulie (st. n.), contele Berchtold, ministrul de externe al Austro-Ungariei, însărcinase pe contele Czernin, ministrul monarhiei habsburgice din București, să comunice Regelui Carol I, cele ce urmează:

„Noi așteptam de la fidelitatea M. Sale în tratate și de la înalta sa înțelepciune menținerea României într'o stricta neutralitate. Noi înșine, amintindu-ne datoriile noastre de aliați, nu vom lua nici-o decisiune, care ar atinge interesele României, fără a lua o înțelegere cu dânsa. Daca Rusia ar lua o atitudine agresiva față de monarhie, noi contăm pe cooperarea leala a României, ca fiind aliata noastra".[1])

In raportul său adresat contelui Berchtold, la Viena, contele Czernin, spunea:

„Insa, în cazul ca Rusia ar merge împotriva noastra, regele *mi-a declarat că noi numai cu mari dificultăți am putea conta pe intervenția militară a României.*

Niciodata nu-l văzusem pe rege așa de mișcat ca în momentul când îmi spunea ca, daca ar fi dupa îndemnul inimei sale, armata sa ar merge alături de Tripla Alianță, însa el nu putea sa facă acest lucru; atâtea fapte se schimbaseră de un an încoace, în cât se gasea în imposibilitate de a îndeplini angajamentele sale. Cu toate acestea, el ma însarcina sa comunic Excelenței voastre că în cazul chiar când Rusia ar intra în conflict, el ar pastra o strictă neutralitate: *nici-o putere din lume nu ar putea să-l facă să ridice armele împotriva monarhiei austro-ungare.*[2])

Din această declarație reese că regele Carol I era dispus să abdice de cât să fie silit să vadă România în război cu Germania și Austro-Ungaria. Dorința de abdicare s-a și manifestat după câtva timp.

In aceiaș zi împăratul Franz Iosif a adresat din Ischil următorul mesaj regelui României:

„Serbia nu s-a conformat cerințelor guvernului meu și, mai mult, trupele sârbești au provocat o lupta fără o declarație prealabilă de război.

In consecință, am dat ordin armatei mele să înceapă ostilitățile împotriva forțelor armatei sârbești. Am fost împins la acest act din convingerea că numai pe această cale așa putea asigura popoarelor mele o pace durabilă și liniștită propășire. Prietenia ta de mai de mult, ca și relațiunile amicale ce ne leagă, sunt pentru mine garanții că tu vei înțelege, cu toata sinceritatea, hotărârile ce le-am luat în acest cias grav" [3]).

Cetind acest mesaj, regele Carol ar fi răspuns:

— Asta-i aproape o telegramă de scuze! (După notele d-nei Maria Poenaru, doamna de onoare a reginei Elisabeta.[4])

După mesajul împăratului Franz Iosif a urmat mesajul împăratului Germaniei, care a fost primit de regele Carol I, în ziua de 31 Iulie. Wilhelm II comunica:

„In ceasul acesta grav, gândurile mele aleargă spre tine, care ai înființat la frontierele orientale ale Europei un stat civilizat și ai înălțat astfel un dig împotriva valului slav. Am încredere ca tu vei fi credincios ca rege și ca Hohenzollern prietenilor tăi și vei îndeplini fără condițiuni *(unbedingt)* datoriile tale de aliat" [5]).

---

[1]) Vezi telegrama contelui Berchtold din Viena, 26 Iulie 1914, către contele Ottokar Czernin. Cartea Verde austro-ungară.

[2]) Vezi telegrama contelui Czernin din Sinaia, (28 Iulie st. n. 1914), adresată contelui Berchtold. Cartea roșie austro-ungara.

[3]) *„Osterreich-Ungarns Aussenpolitik. Diplomatischen Aktenstüske.* N. 10.873.

[4]) *Une seance historique au conseil dela Courronne, — 3 Aout. 1914.* Georges Fotino. Revue des Deux Mondes. 1-er Aout 1930 p. 531.

[5]) Die Deutschen Dokumente zum Kriegsbruch, 1919. Deutsche Verlagsgesellschaft für Politik und Geschichte. N. 472.

www.dacoromanica.ro

In ziua de 2 August st. n., cancelarul Germaniei, Bethmann-Helweg, într'o telegramă adresată ministrului Waldthausen din București, îl invita să comunice imediat regelui Carol I că Germania cere *„mobilizarea imediată a armatei române și marșul său împotriva Rusiei"* (*Die Deutschen Dokumente* etc. N. 646.).

LA VIENA. — CONTELE GOLUCHOWSKI

In drum spre București Take Ionescu s-a oprit la Viena. Capitala Austriei era în fierbere în ziua de 30 Iulie (st. n.)! Seara, Take Ionescu împreună cu soția sa au luat masa la hotelul „Bristol". Acolo bărbatul de stat român a întâlnit o veche și interesantă cunoștință a sa din lumea diplomatică austriacă : pe contele Goluchowski, care ședea la o masă alături de un tânăr vienez, pe care de-asemenea el îl cunoscuse odată...

„Am deschis vorba cu contele Goluchowski scria Take Ionescu dupa un an de la aceasta întrevedere, — despre marea nenorocire care amenință lumea.

„El îmi răspunse cu un surâs aproape vesel, ca trebuia, în sfârșit, ca *domnii sârbi* sa fie puși la locul lor și că asta era numai treaba Austriei și a nimanui altuia.

„Când îi spusei ca numai era vorba de sârbi, daca, în cazul când Austria, n'avea să fie cu judecata, Rusia și Franța aveau să se vada silite sa intervină și ca asta ar fi razboiul general, cu acelaș surâs, cu aceeaș nepăsare vesela — o veselie pe care arareori o văzusem la dânsul — contele Goluchowsky îmi raspunse: „Cu atât mai rău pentru *domnii ruși* și pentru *domnii francezi !*"

„Adaogai că mai era ceva, că veneam dela Londra, și ca-l puteam asigura că deși Anglia avea în momentul acela cel mai pacific guvern din întreaga ei istorie, logica lucrurilor ar fi mai tare decât voința conducatorilor și că Anglia ar merge până la ultimul ei shiling, dacă Austria se va încapațâna în neînduplecarea ei.

Un surâs și mai mare ilumină chipul contelui Goluchowsky când îmi repeta: „Cu atât mai rau pentru *domnii englezi !*"

„...Și mai mult, ca totdeauna, îmi întăream credința, că Viena, ajunsa acum mahalaua Budapestei, era vinovata, marea vinovata pentru grozavia în care dintr'un moment în altul, omenirea avea să fie scufundata"...

Odată războiul declarat Serbiei, Austro-Ungaria căuta să câștige timp și de aceia a șovăit să tragă consecințele acestui act fatal pentru dânsa, în ce privește raporturile față de Rusia și Franța.

Relațiunile diplomatice cu ambele puteri au continuat câteva zile ; dar în acest timp Austro-Ungaria concentra trupe în Galiția, la frontiera rusă și participa cu alte trupe ale sale, la violarea neutralității Belgiei și a Luxemburgului.

www.dacoromanica.ro

TAKE IONESCU IN CARICATURĂ

Desen de Iser

Dintre toate vitiile,
cel mai urât e ignoranța
fiindcă este nedespărțit
de micimea inimii.

Take Ionescu

CAPITOLUL XVI

NEUTRALITATEA ROMÂNIEI

ÎNMORMANTAREA TRATATULUI DIN 1883. — TAKE IONESCU SE OPUNE APLICĂREI TRATATULUI CU TRIPLA ALIANȚĂ. — LA SINAIA. — O CONVORBIRE CU IOAN I. C. BRĂTIANU. — UN PRÂNZ LA CASTELUL PELEȘ. — CONSILIUL DE COROANĂ DE LA SINAIA. — TAKE IONESCU PROPUNE NEUTRALITATEA ROMÂNIEI. — RĂSPUNSUL DAT AUSTRO-UNGARIEI

„Din ziua războiului mondial, eu nu mai sunt cetățean al regatului român; eu sunt cetățean al statului tuturor românilor".

Take Ionescu

Odată războiul declarat, în urma ultimatului drastic adresat Serbiei de Austro-Ungaria, se știa că Germania va intra și ea în acțiune și atunci s-a născut teama că focul se va întinde atât în Orient, cât și în Occident. Situația României era din cele mai delicate și grave. Un tratat secret de alianță o lega de Germania, Austro-Ungaria și Italia, state care constitueau atunci sistemul cunoscut sub numele de „Tripla Alianță".

Franța era aliată cu Rusia și o înțelegere cordială exista între această țară și Marea Britanie. In cazul unei conflagrațiuni europene *Tripla Alianță* s-ar fi opus celuilalt grup cunoscut sub numele de *„Înțelegerea"*.

Dacă România nu putea să considere tratatul din 1883 — reînoit în Februarie 1913 — drept un „petec de hârtie", de oarece situația unui stat mic ce nu-și respectă angajamentele internaționale nu este din cele mai ușoare, chiar în cazul când tratatul n'a avut aprobarea Parlamentului. Se punea chestiunea respectării obligațiunilor luate prin acest instrument diplomatic secret.

Take Ionescu asigurase pe d. Raymond Poincaré, încă din 1912, că România nu se consideră legată de Puterile Centrale, cu toată existența tratatului din 1883, de oarece interesele superioare ale poporului românesc comandă o altă orientare politică. Dar un tratat, chiar secret și opus intereselor naționale, nu poate fi înlăturat de cât pe baza unei interpretări juridice, conform literei și spiritului său.

Eram noi obligați să intrăm în război alături de Puterile Centrale, când războiul fusese provocat de aceste puteri ?

www.dacoromanica.ro

Tratatul avea un caracter *defensiv* și, după clauzele lui, România era obligată să-l respecte *numai în cazul când una din părțile contractante ar fi fost atacată*. Imperiul austro-ungar provocase războiul; el era statul agresor, căci pusese Serbia în situație să nu poată primi condițiile grele și umilitoare prevăzute în ultimatum-ul ce-i adresase în urma atentatului dela Serajevo. Așa dar nu decurgea nici o obligațiune din partea României, când tratatul, dintr'un instrument pacific defensiv se transformase într'un instrument războinic ofensiv. Această interpretare a tratatului, în litera și spiritul lui juridic, era logică și justă; ea nu contrazicea principiul respectabilității tratatelor aflat la baza dreptului internațional și nici nu punea România în situație de a fi învinuită că își calcă angajamentele luate în alte împrejurări și într'un scop bine determinat.

Mai erau și alte considerațiuni speciale de ordin politic, care se opuneau la respectarea unui asemenea tratat: originea Triplei Alianțe. Ocupându-se de această origină, Take Ionescu a făcut următoarea expunere istorică în discursul ce l-a pronunțat în ședința memorabilă a Camerei de la 16 Decembrie 1915:

„Germania? Germania se aliase de curând, dela 1879 cu Austria. Italia? Italia, d-lor, peste un an era să intre în Tripla alianță, la 1882. Franța? Franța în acel moment ca factor internațional era foarte scăzută, fiindcă prea de curând ieșise din tragedia ei dela 1870. Și în Franța, Gambetta se hrănea cu iluziunea unei alianțe cu Austria în vederea revanșei, bazându-se pe spusele a celor câtorva Schwartzgelbi dela Burgul din Viena, cari șopteau discret la urechile diplomaților naivi, la urechile celor cari nu vedeau imposibilitatea ca revanșa Franței să se bizue pe cadavrul austriac. Anglia? Anglia era foarte intimă cu Germania. Așa domnilor, *Austria a început chestiunea Dunării*. Eram tocmai atunci venit din străinătate, și-mi aduc aminte ce agitație producea în țară chestiunea Dunării. Toată lumea înțelegea că nu era atâta vorba de Dunăre; era vorba de cevă mai grav, era vorba de pierderea neatârnărei noastre. D. Carp vă spunea că în chestiunea Dunarii ne-a apărat Germania singură. Să-mi dați voe să-i spui că se înșeala. Iata faptele: Când s'a strâns conferința dela Londra, prima chestiune care s'a ridicat a fost: România are să fie primită? Și atunci citesc: „Anglia, și până la un oarecare punct și Italia, au fost de părere ca România să fie admisă în conferință dela Londra. Ambasadorul Germaniei însă s'a opus „pentru că dându-i dreptul la vot, — zise Excelența sa — i s'ar creà o poziție care n'ar fi de dorit... aceea de a puteà zice veto după voința sa"...

Citez din d-l Nenițescu. A! domnilor, după ce s'a votat fără noi tratatul, când a cerut plenipotențiarul Austriei, contele Karolyi, ca stipulațiunile conferinței din Londra sa fie declarate executorii, atunci abia contele Münster, reprezentantul Germaniei, s'a opus, declarând că nici o măsură de coercițiune nu se poate luà pentru executarea deciziunii conferinței dela Londra.

ZAMFIR FILOTTI: Intervenise protestarea noastră din partea lui Sturdza, prin care declara că nu acceptă conferința dela Londra.

TAKE IONESCU: Firește, dar erau două mijloace ca să triumfe părerea noastra. Unul, erà sa fim primiți la conferință, unde votul nostru ar *fi* fost împiedicat; altul, erà că dupa ce s'a votat tratatul fară noi, să nu ni se impună. România a fost abandonată de Germania, în primul act, când am avut pe Anglia și pe Italia cu noi; Germania ne-a ajutat *în actul al doilea*.

Dar prețul? Prețul, domnilor, a fost tratatul nostru de alianță cu Austria. In adevăr, domnilor, după ce s'a votat la Londra tratatul asupra Dunărei, care-i dădea Austriei, cum zicea foarte bine d-l Carp, protectoratul asupra României...

P. P. CARP: Am zis asupra Dunărei.

TAKE IONESCU: Ai zis asupra României, retragi ce ai spus? Bine; dar desigur, ca consecințele politice erau să se răsfrângă și asupra României...

P. P. CARP: Evident.

TAKE IONESCU. — Dupa aceasta, d-lor, cum România tot se opuneà, i-a venit Austriei, ca din cer, un nou eveniment. La 5 Iunie 1883, la inaugurarea statuei lui Ștefan cel Mare la Iași, un deputat, d-l Petre Grădișteanu, nu-mi aduc bine aminte daca erà senator sau deputat, la banchet a vorbit de cele două mărgăritare cari lipseau din coroana lui Ștefan cel Mare.

D-lor, pietrele erau una peste Prut: piatra cea mare Basarabia și piatra cea mica, dincolo, Bucovina.

Din Rusia nu s'a facut nici o protestare; nu-și închipuià Rusia, ca într'un pahar de șampanie se va topì forța militara a Rusiei, ca să nu mai poată să-și apere frontiera.

www.dacoromanica.ro

De dincolo, însă, unde ni se cauta cearta cu lumânarea — să-mi ertați vulgaritatea expresiunii — unde se voia cu orice preț, ce s'a voit și cu Serbia, sa se stapânească aroganța românească, câștigata prin victoriile din câmpiile Bulgariei, pe care o considera ca periculoasă pentru Ungaria, de acolo au venit strașnice protestari. Scuzele noastre, explicațiunile care au urmat, n'au servit la nimic, situațiunea devenise întolerabila.

Cuvântul „intolerabil" îl am dela unul din autorii alianței de atunci, dela unul care își da bine scama de ceeace facuse. El mi-a spus, ca a fost scaparea dintr'o situația intolerabilă. Repet „intolerabila".

Și atunci, d-lor, a plecat Ion Bratianu în concediu de 40 de zile, la 12 Iulie; Regele Carol a plecat la 4 August. S'a întâlnit la 6 August, cu Ion Bratianu la Breslau. La 10 s'a întors Bratianu în țara. Regele dela Berlin a trecut la Viena, a descins la Burg și s'a întors la Predeal la 16 August. Iar la 23 August Bratianu pleaca din nou pentru 15 zile la Gastein. Atunci s'a încheiat alianța.

Vreți să știți motivul acestor calatorii? Iata ce spune Ion Bratianu în discursul lui dela 29 Octombrie 1883:

„Ați vazut, ca o singură vorba care s'a tradus rău: sub cuvânt, care s'a tradus în franțuzește cu cuvântul «sous pretexte», câte greutați ne-a adus; ați vazut ca în fața statuei lui Ștefan cel Mare, care a fost cel mai vechi amic al Austriei..."

Amic al Austriei? Ii trebuia lui Brătianu ceva, ca sa iasa din încurcătura și a introdus un mic anacronism istoric. D. Iorga ne va controla.

„S'au zis câteva cuvinte la un banchet, și fiindca acel banchet era quasi-oficial, cuvintele acelea cari s'au spus într'un moment de entuziasm patriotic, câte dificultați ne-au atras".

Din această citație se vede lămurit cum Austria ne înghesuise și cum nu gasisem altă deslegare decât alianța.

Și mai la vale: „atunci prințul Bismarck mi-a zis: apoi d-voastra sunteți de vina fiindca nici dv. miniștri, nici Regele dv., nu mai calatoriți în Europa și vorbesc în contul dv. numai cei cari voesc să vă denigreze".

Eram bănuiți, eram acuzați ca vrem să provocam Austria.

„Nu au trecut după aceasta decât 4 sau 5 zile și Regele nostru a primit invitațiune ca sa meargă la Berlin pentru botezul nepotului imparatului Germaniei. Eu am comunicat atunci colegului meu dela externe ca sânt din toate puterile mele ca Regele sa mearga la acea invitațiune, pentru ca sa se vada că nici Regele, nici Țara, nici noi miniștrii nu ne-am perdut până și instinctul de conservațiune, pentru ca noi sa voim rasboiul".

D-lor, acuzațiunea adusa Serbiei la 1914, ca proiectează război împotriva Austriei, e tocmai învinuirea în contra noastra ca proiectam rasboi în contra Austriei. Și mai la vale:

„Dar dv, ma întrebați ce am căutat și eu acolo? M'am dus, d-lor, înaintea Regelui la Breslau... A voit să mă vada principele Bismark cu contele Kalnoky; au voit sa vada dacă este vreo rezervă din partea cuiva sau nu".

Urmează apoi o serie de explicațiuni cari se termină prin cuvintele: „Eu am luat de maximă cuvintele repetate în două rânduri de principele Bismark, și zic: Noi suntem pentru pace și ori cine va provocà războiul, sau va face invaziune, vom fi inamicii lui".

Cuvinte profetice. Atunci ele serveau ca sa justifice alianța cu Austria. Azi ele se aplică întocmai: Sântem și azi inamicii celor cari au provocat rezbelul!

V'am aratat origina alianței dela 1883, care a ținut 31 de ani, care ne-a facut și bine și o sa'l arat care ne-a facut și rau și iarași o sa'l arat. Incheierea acestei alianțe nu a pornit atât din frica noastra de Rusia, cât din faptul că vecina noastră cealalta, ne facea viața intolerabilă, și nu am gasit alt mijloc ca să eșim din acea viața intolerabila decât alianța.

In schimb, firește, s'a renunțat și la protocolul relativ la Dunare, fiindca nu ai nevoe sa ții de gât pe un aliat, e de prisos; aceasta se rezerva pentru neutrii sau pentru vrajmași.

Ziceam, domnilor, ca alianța noastra a fost o alianța forțata. De aceia acum câțiva ani, când mă întrebau la Paris, doi foști miniștri de externe — unul era în exercițiu — cum se face că dv. nu puteți sa deveniți o țara mare decât pe socoteala Ungariei și dv. sunteți aliați cu Ungaria?

Eu am răspuns: D-ta pricepi alianța Italiei cu Austria?

Mi-a spus, cum nu, este alianța fricei.

— De ce vrei ca numai Italiei sa-i fie frică?

Și atunci mi-au zis: „Ai dreptate, un singur lucru însa nadajduim, ca în ceasul când s'ar ivi nevoia să alegeți, sa fie astfel de împrejurări încât sa alegeți în libertate, și sa fiți și destul de tari ca sa puteți aduce la îndeplinire alegerea dv."

Take Ionescu a spus că după cum România a intrat în acest sistem de alianță, de teamă, tot de teamă a intrat și Italia. Sentimentul fricei poate să explice o atitudine și să impună o alianță, dar nu poate întări și menține acea alianță. Până eri s-a știut pentru ce Italia și România au fost

www.dacoromanica.ro

nevoite să intre în Tripla Alianță; dar, astăzi, se știe și ce motive au dictat Germaniei să încheie alianța cu Austria în ziua de 7 Octombrie 1879 și apoi cu Italia și România, în 1882—83. Germania sub conducerea lui Bismarck știa bine să Austro-Ungaria era o putere șubredă, care timp de patru secole a avut o serie de împărați slabi și de guverne și mai slabe. Bismarck nu-și făcea nici o iluzie asupra viabilității monarhiei habsburgice, care constituia un aglomerat de naționalități, fără cohesiune, fără centru de gravitate în interior, ușor de dezagregat din pricina forțelor centrifugale ce împingeau magic popoarele sale de rase și naționalități deosebite către formațiuni de state naționale. Puternicul cancelar german cunoștea adevăratele sentimente ale poporului italian; precum și obiectivele politicei conducătorilor lui; după cum își da bine seama de puternica atracție ce o exercita asupra românilor din Transilvania tânărul regat român, ca și de dorința firească a conducătorilor statului dunărean să realizeze unitatea unui popor, frânt în două. Ca să amâne prăbușirea Austro-Ungariei, Bismarck, sub implusul opiniei publice germane a semnat tratatul de alianță cu Austro-Ungaria în 1879, care a fost completat în 1882—83 cu tratatele de alianță încheiate cu Italia și România.

In volumul *„Documents diplomatiques français"*, apărut în 1930, la Paris, (perioada de la Iulie 1875 până la sfârșitul anului 1879), printre cele aproape 500 de documente privitoare la originele războiului mondial este unul care prezintă un interes special. Este documentul ce cuprinde declarația făcută de cancelarul Germaniei, Bismarck, ministrului Franței din Berlin, Saint-Vallier, asupra cauzelor alianței încheiată de Germania, în ziua de 7 Octombrie 1879 cu Austria, precum și asupra politicei Italiei Noui.

In rezumat, Bismarck explica astfel politica Germaniei, față de cele două puteri:

Austro-Ungaria este un stat rău construit și guvernat și expus dezagregării din cauza problemei naționalităților. Infruntând cea mai mare nepopularitate, el a făcut războiul din 1866 împotriva Austriei; dar sub presiunea puternică a opiniei publice din țările germane, Austria, nu numai că n'a putut fi mutilată, dar am trebuit să încheem o alianță cu dânsa, cunoscând prea bine toate slăbiciunile sale prezente și toate greșelile sale din trecut.

In ce privește Italia — declara Bismarck ministrului francez Saint-Vallier, în 1879 — mi-am pierdut toate iluziile ce mi le făcusem în ultimii ani.

Dacă regele Victor Emmanuel e un suveran cu bun simț, oamenii politici italieni nu ascultă de bunele consilii ce li se dau. Italia cea nouă amenință și agită chestia Trentinului și a Triestului împotriva Austro-Ungariei și a Tunisului împotriva Franței, dar când i se răspunde pe-un ton și mai amenințător, se dă la fund. Apoi, când „Cerberul" întoarce spatele, ea, ca și copiii, continuă să amenințe... Iată cum însuși cancelarul Germaniei, care a închegat „Tripla Alianță", a recunoscut că Austro-Ungaria era o putere slabă, amenințată cu dezagregarea din cauza caracterului ei de stat-mozaic; că Italia, care agita încă din 1879 „chestia Trentinului și a Triestului" împotriva Austro-Ungariei; ba chiar și a Tunisului, ca o prelungire a Italiei *irredenta*, împotriva Franței, a fost amenințată de Germania.

Un stat, care după fiecare amenințare „se dă la fund"; dar când „Cerberul" — adică Germania — întoarce spatele, reapare la suprafață

www.dacoromanica.ro

și amenințări iarăși, — nu explică în de-ajuns *politica fricei*, care i-a dictat Italiei să intre într'o alianță nefirească, opusă intereselor sale? *Ori, tocmai această explicație a dat-o și Take Ionescu când s-a ocupat de intrarea Italiei și a României în Tripla Alianță.*

Să nu uităm că și România a agitat *„chestia Transilvaniei"* sub domnia lui Carol I, înainte de încheerea alianței din 1883; că și România a fost amenințată, ca și Italia, din cauza politicei sale *„iredentiste"*.

Dacă Italia, având un suveran din casa de Savoia, a fost silită sub presiunea amenințărilor, să intre în alianță cu Germania și Austro-Ungaria, în acea epocă; România, având un suveran din casa de Hohenzollern, care prin politica sa externă aproba obiectivele politice ale Germaniei, a fost atrasă în același sistem de alianță în condițiuni mai ușoare.

Iată pentru ce prezența celor două țări, cu *irredentele* lor în Austro-Ungaria, numai era nici firească, nici logică, în „Tripla Alianță" în 1914. In drum spre București, Take Ionescu se gândea la ce răspântie grea a istoriei sale este România și nu vedea altă soluție pentru interesele neamului său, de cât eșirea din Tripla Alianță prin înlăturarea tratatului ce ne lega de Puterile centrale și o orientare politică nouă, alături de puterile occidentale, — singura care ne putea asigura înfăptuirea idealului nostru național.

Take Ionescu a călătorit cu trenul prin Galiția și Bucovina, având ca tovarăși de compartiment pe Waldthausen, ministrul Germaniei din București și pe von der Goltz, atașatul militar german de la Sofia, fiul faimosului mareșal, care reorganizase armata turcească. In cursul conversațiunii se vorbi și de bogățiile imense ale României. Take Ionescu observă, că toate aceste bogății „atrag dușmănii".

Waldthausen și von der Goltz au spus că România poate să fie sigură de prietenia Germaniei și de a Austro-Ungariei.

Take Ionescu — ferindu-se să desvăluiască gândul său întreg — replică interlocutorilor ce urmăreau să atragă convorbirea pe tema atitudinei României, că orice țară „trebue să conteze pe ea însăși".

Sosind în București, în seara de 19 Iulie (1 August), Take Ionescu află că Germania a declarat război Rusiei. Numai rămânea nici-o îndoială: războiul lua un caracter european și civilizația lumei era pusă în primejdie. România nu putea sta de-oparte, ca simplă spectatoare; dar nici un putea să intre în război, alături de puterile centrale, cari provocase războiul, când interesele ei naționale îi dicta o politică în acord cu aceia a Aliaților din apus.

Take Ionescu își da seama că România, fie din cauza regelui Carol, fie din cauza lipsei de preparație a armatei, nu se putea angaja imediat în arena sângeroasă. El nu cunoștea nici pulsul țării; nici punctul de vedere al guvernului Brătianu în această importană problemă. Abia sosise în București și prefectul de poliție G. Corbescu, din ordinul primului ministru Ion I. C. Brătianu, l-a încunoștiințat că un consiliu de Coroană a fost convocat de rege la palatul Peleș din Sinaia, în ziua de 21 Iulie st. v. (3 August st. n.), la care vor participa, pe lângă membrii guvernului, toți șefii de partid împreună cu principalii lor colaboratori. Acest consiliu s-a fixat în ziua de 21 Iulie (3 August) ca să poată participa la deliberările sale și Take Ionescu.

După Take Ionescu, iată ce s-a petrecut în acel timp:

«La mine acasă a venit d. prefect al poliției și mi-a spus: „Știi care este situația? Astazi s'a declarat razboiul". In adevar, la 1 August se declarase razboiul.

www.dacoromanica.ro

„D-ta ştii tratatul nostru de alianţa. Guvernul întâmpina mari greutaţi ca sa-l aducă la îndeplinire. Armata mai ales, se arata contra; prin cafenele, pretutindeni, manifestaţii pentru Franţa.

Eu i-am raspuns: „Foarte bine".

Mi s-a adaos: era să fie astăzi un consiliu de Coroană. Ca să poţi să vi d-ta la vreme, s'a amânat pe Luni şi ţi s-a telegrafiat la Londra. Am spus: n'am primit telegrama; plecasem înainte de a primi telegrama.

— „Eşti poftit, Luni, la Consiliul de Coroană cu doui prieteni de-ai d-tale.

Am reţinut vorba: „guvernul are greutăţi în îndeplinirea tratatului. Am întrebat, care din prietenii mei erau în ţara şi am depeşat la cinci dintre ei, să vină Luni dimineaţa la Sinaia. A doua zi, Duminica, 2 August, (st. n.) am ajuns la Sinaia la 11 jum. dimineaţa. Am gasit pe d. Ion Bratianu în hall-ul gării din Sinaia. M-a luat într'un colţ şi mi-a spus:

— „Vreau sa-ţi vorbesc chiar astăzi".

I-am dat la ora 4 întâlnire la mine acasă.

In hall-ul garei mi-a spus:

— „D-ta ştii tratatul. Ministerul este împarţit. Trei miniştri sunt contra executării tratatului şi partidul este în contra; d-ta ce crezi"?

Am spus:

— „Partidul vede bine şi cei trei miniştri văd bine".

M-a mai întrebat ce va face Englitera?

Am răspuns:

— „Ştiu bine ca Englitera va intra în război".

Ştiţi ca a intrat la 4 August. Când am eşit din gara, Sipsom [1]) a sarit în trasura mea şi mi-a spus:

— „Eşti aşteptat de Curte ca Mesia. Cu d-ta, se crede la Curte, că se va învinge unele rezistenţe şi se va face războiul alături de Germania".

Aşa este, domnule Sipsom?

D. M. Sipsom. — Da.

Take Ionescu: „Inainte de a sări Sipsom în trăsură, vine un sergent de oraş cu o invitaţie dela palat pentru dejun la ora 1; iar un alt prieten îmi trimite vorba ca d. Emil Costinescu [2]) vrea sa ma vada cu orice preţ după prânz. I-am dat ora cinci. Costinescu, care se opunea din toate puterile la razboiul alaturi de nemţi, voia sa faca legatura cu mine, ceea ce s-a şi facut la ora 5, din aceeaş zi".

UN PRANZ LA CASTELUL PELEŞ

Regele Carol era foarte preocupat de atitudinea României. El era partizanul convins şi hotărât al intrării României în război alături de Puterile Centrale pe baza tratatului de alianţă încheiat în 1883. Regele Carol I era, pe-atunci, sigur de victoria armatelor germane şi respingea o interpretare a tratatului în sensul că el n'ar putea fi executat de România. Cu toate acestea regele Carol, obicinuit să impună punctul lui de vedere în politica exterioară, îşi da seama că de astă dată va întâmpina mari rezistenţe. Chiar în familia regală opiniile erau împărţite. Principesa Maria se pronunţase împotriva unui război alături de Germania şi de Austro-Ungaria.

In ajunul consiliului de Coroană, Take Ionescu a fost invitat să prânzească la Castelul Peleş. Regele Carol I voia să afle ce opinie avea invitatul său despre evenimentele la ordinea zilei şi în special despre tratatul din 1883, care lega România de Germania şi Austro-Ungaria. Take Ionescu a evitat să precizeze punctul lui de vedere politic, dar în cursul conversaţiunii generale, vorbindu-se de şansele sau neşansele celor două grupe de beligeranţi, el a accentuat că o victorie a Puterilor centrale ar fi primejdioasă pentru independenţa României.

---

[1]) M. Sipsom, avocat, fost deputat, unul din partizanii politici ai lui Take Ionescu.

[2]) Ministrul de finanţe în cabinetul Bratianu.

www.dacoromanica.ro

Un autograf

Am opus și repetat ca din activitatea mea politică consider perioada din August 1914 până în August 1916 ca fără de asemănare cea mai însemnată

„Discursurile din războiu„ reprezintă o parte din acea activitate

Le încheu generațiunilor viitoare ale Românimei Noi, care vor ținea să cunoască istoria adevărată a războiului nostru, în locul celei falsificate, pe care o va ticlui oficialitatea

București, 27 Septembre 1919

Take Jonescu

In *Amintirile* sale Take Ionescu scrie despre acest prânz:

Eram sigur ca regele avea să-mi dea un asalt în regula pentru a ma converti la ideile lui. Nu era nici o luna de când regele 'mi facuse în acelaşi castel destainuirea marelui secret, *anume că împaratul Wilhelm hotarâse să deslanţue răsboiul general*, dar că aceasta n'avea sa se întâmple decât peste 3 sau 4 ani. Cu ocaziunea aceea, regele îmi explicase chiar ca ragazul de 3 ani, care era astfel chezaşuit, ne-ar ajunge pentru a ispravi reformele constituţionale şi pregătirile militare.

Vroiam sa înconjur o discuţiune, totdeauna penibila, cu un suveran bătrân, pentru ca a doua zi, la consiliul de coroana, aveam să-i opun un *non possumus* desăvârşit. Ma hotarâi dara sa aduc astfel vorba în timpul mesei, încât sa nu las regelui nici o putinţa sa spere.

Abia ma aşezai la masă, la stânga reginei Elisabeta, că mă şi găsii într'o casă împarţita în mai multe tabere. Era limpede, ca regele era mai mult decât neliniştit, ca regina era şi mai razboinica decât regele, şi ca principesa regală, actuala regina Maria, era protivnică politicei unchiului şi matuşei sale şi ca nu se ferea sa le-o spuna. Mi se păru chiar ca se varsasera lacrimi în castelul acesta regal.

Regina deschise cea dintâi convorbirea asupra chestiei arzatoare a războiului. Ii spusei, lucru de care eram de atunci aşa de sigur, ca rasboiul devenise de neînlăturat din ziua când Austria trimesese Serbiei ultimatum-ul acela blestemat şi că ştiam ca ultimatum-ul acela fusese isprava maghiarilor, a cunoscutului trio Tisza, Forgash, Berchtold, cu sprijinul şi cu conlucrarea ambasadorului Germaniei la Viena, Tschirsky.

Adaugai, ca un lucru de sine înţeles, *că o victorie germană — ceeace era tot una cu o victorie ungurească — nu se putea învoi cu nici un preţ cu păstrarea neatârnărei regatului Romîniei.*

Regele, care era în faţa mea, şi care asculta cu o vădită luare-aminte, înţelese. Asta l'a facut, dupa cum voiu lamuri numai decât, sa mă cruţe de asaltul pe care voiam sa'l evit.

Regina, deşi foarte inteligentă şi cu adevarat o femee superioară, nu era atât de obişnuită cu politica, pentru a putea înţelege dintr'o vorba.

Ea voi sa explice ca o victorie maghiară nu însemna nimic pentru un viitor mai îndelungat, etc....

Când repetai că neliniştea mea era foarte mare fiindca Germania avea forţe de temut şi ca dacă ea izbândea, se isprăvea şi cu România, regina schimbă vorba.

Mă întrebă cari aveau să fie, dupa părerea mea, urmările probabile ale unui asemenea răsboi.

Ii răspunsei, în atenţiunea tuturor, că nici un muritor nu se putea încumeta sa ştie, ori să ghicească toate urmarile unui asemenea război.

« Cu toate acestea ştiu patru din ele, îi spusei, şi pe acestea patru am sa vi le lamuresc în două cuvinte.

« Mai întâi o sa fie o reînviere a urei dintre naţiuni, cum n'a mai fost de veacuri. Asta e tot atât de fatal ca şi lumina zilei.

« In al doilea rând, va fi o mişcare precipitată spre ideile de extremă stângă, spre acele numite socialiste. Firește, la urma urmelor nimic din ce e absurd n'o să poată triumfa vreme îndelungată; dar împingerea spre extrama stângă este în toate ţările de neînlaturat odata ce, prin dezlănţuirea înspăimântătoarei catastrofe, clasele conducătoare vor aparea în ochii maselor mai incapabile decât nu le crezuseră ele.

« In al treilea rând, zisei, va fi, Doamnă, ceece pot numi o *cascadă a tronurilor*. Majestatea Voastra, care mi-a spus de atâtea ori că este republicană, nu va fi mirată de proorocia aceasta. Numai monarhiile cari în realitate nu sunt de cât preşedinţii de republica ereditare, ca monarhia britanică bunăoara, au sorţi să scape din această grozavă cascada care va ieşi tocmai dintr'un răsboi deslănţuit de suveranii absoluţi ».

Lămurii Reginei că, din faptul războiului acestuia, mişcarea revoluţionară care, de câteva zeci de ani, părăsise tărâmul politic pentru a se restrânge pe ţărâmul economic, va redeveni în mod fatal politică.

« In sfârşit, zisei, razboiul acesta va grăbi cu 50 de ani înălţarea republicei Statelor-Unite la egemonia morală a rasei albe, înalţare care în tot cazul era de neînlăturat, dar pe care o va fi zorit războiul ».

Aceasta de a patra afirmaţiune, produse o discuţie însufleţită. Declarai că pentru mine înalţarea aceasta n'avea nimic care să-mi displacă, fiindcă experienţa unei generaţii noua, fara prejudecaţi, fără caste, fară aşezăminte monarhice ori aristocratice, fără certuri istorice, aşa cum era cazul Statelor-Unite ale Americei, era cea mai interesantă experienţă pe care omenirea a întreprins-o vreodata.

Câteva zile mai târziu, am publicat patru articole cu titlurile: « *Urile* », « *Alişcarea spre stânga* » şi « *Inalţarea Americei* », în cari desvoltam ideile acestea.

Când ma gândesc la data aceasta, astăzi aşa de veche, de 2 August 1914, ma întreb cum s'a putut ca toate lucrurile acestea cari îmi pareau foarte firești, să nu fie vădite

www.dacoromanica.ro

pentru toata lumea şi îmi dau seama cât de încătuşaţi sunt cei mai mulţi dintre noi de ideile trecutului.

După masă, retras în marele hall, unde se lua cafeaua, vazui pe batrânul rege şovăind între dorinţa de a-mi vorbi şi teama de a auzi mai degrabă refuzul la care îl pregătise convorbirea mea însufleţită şi aţâţătoare din vremea mesei.

Dar înaintea regelui, principesa regală, regina Maria de azi, veni împreună cu regina Elisabeta să mă întrebe dacă Anglia va rămânea, ori ba neutră în acest răsboi. Nu trebue perdut din vedere că aceasta se petrecea Duminică şi că în dimineaţa Mercurei din săptamâna care se sfârşise, eu părăsisem Londra.

Cum principesa regală îmi vorbea întotdeauna englezeşte, îi răspunsei şi eu tot în englezeşte că întrebarea sa mă surprindea, de oare ce dânsa trebuia să ştie tot aşa de bine ca şi mine că Anglia va intra în războiul acesta şi că, întocmai ca pe vremea lui Napoleon, ea va merge până la ultimul om şi până la ultimul shilling. Atunci principesa Maria răspunse nervos:

«Auzi, mătuşe!»

Şi adresându-mi-se mie:

«Iată ce nu încetez de a le spune şi ei se încăpăţâneaza să nu priceapa. Cei din casa asta nu înţeleg nimic». Şi se depărtă cu regina.

După câteva clipe, regele îmi zise în gura mare:

«Ştiţi că mâine, la consiliu, urmează să veniţi împreuna cu doi din prietenii Dv. Pe cine aţi ales?

— Am chemat la Sinaia pe mai mulţi, Sire, i-am răspuns; îi voi alege mâine dimineaţă.

— O, zise regele, alegerea n'are importanţă fiindcă cel puţin în partidul d-v. e disciplină».

Şi cum eu continuam să fac pe prostul, regele Carol, adaugă:

«Mi-aţi spus întotdeauna că dacă o să fim nevoiţi să intrăm într'o zi în rasboiu, va trebui să începem prin a da publicităţii toate tratatele noastre de alianţă.

— Da, Sire, răspunsei, dacă după tratatele tălmăcite în mod cinstit am fi îndatoraţi să ne batem, va trebui să le publicăm, căci mai înainte de ori-ce o naţiune trebue să-şi respecte semnătura».

Şi de data aceasta regele înţelese şi chiar se resemnă.

El ştia că Germania provocând războiul, nici litera, nici spiritul tratatelor nu ne obligau la nimic.

E adevărat că a doua zi, la consiliul de Coroană, a vrut să încerce a da o alta tălmăcire textului tratatelor. Dar în Duminica de 2 August, între patru ochi, nici n'a încercat măcar s'o facă.

Din aceşti patru ani grozavi am multe amintiri, cari sunt tot atât de vii ca şi în clipa când s'au petrecut faptele. Dar puţine au rămas în aducerea mea aminte atât de bine ca prânzul acesta dela 2 August 1914, la castelul regal dela Sinaia».

O ZI ISTORICA: 21 IULIE (3 AUGUST) 1914
CONSILIUL DE COROANA DELA CASTELUL PELEŞ

In dimineaţa zilei de Luni, 21 Iulie (3 August) ministrul plenipotenţiar al Rusiei a făcut o vizită lui Take Ionescu cu scopul de a obţine din partea acestuia preciziuni asupra atitudinei României.

Take Ionescu a răspuns:

„In consiliul de Coroană se va fixa atitudinea României şi care va fi politica ţării sale, aceia va fi a mea. Cu regret nu pot comunica unui ministru străin, care va fi factorul determinant al acestei politici".

Interpretând greşit răspunsul bărbatului de stat român, ministrul plenipotenţiar al Rusiei a comunicat telegrafic ministrului de externe Sasonow, că... *„totul este pierdut în România!"*

După aceea Take Ionescu a avut un schimb de vederi cu câţiva din fruntaşii partidului său: Constantin Dissescu, Const. Cantacuzino-Paşcanu, Nestor Cincu, dr. C. I. Istrati şi Al. Bădărău.

Take Ionescu a comunicat prietenilor lui politici că în consiliul de Coroană ce se va ţine în după amiaza aceleaş zile la Castelul Peleş, se va decide soarta României.

www.dacoromanica.ro

„Nu v'am convocat, aci, a spus el, ca sa va impun punctul meu de vedere. Vă invit şi va rog să expuneţi, fiecare, punctul vostru de vedere, aşa cum va dicteaza conştiinţa şi patriotismul curat, de oarece n'aş dori sa se spuna şi să se creada că într'o problema atât de însemnata, de care atârnă viitorul neamului românesc, partidul nostru a procedat pripit, sau şeful lui a căutat să înlăture părerile celorlalţi. Sunt însă dator să vă comunic cu toată sinceritatea, că oricare ar fi deciziunea voastră, a mea este luată şi de azi înainte nu mai pot lua în consideraţie interesele mărunte de partid, fiind ferm decis su fiu soldatul credincios al patriei mele. In vremuri mari, în vremuri de grea cumpănă, nu se cade sa fim influenţaţi şi călăuziţi de alte sentimente şi interese, care ar putea întuneca raţiunea, sau ar contribui să pierdem din vedere ceea ce ne impune ciasul istoric prin care trecem şi care a bătut mai devreme de cât ne-am închipuit"

Toţi cei prezenţi au recunoscut că ţara trece prin momente grele, că ne găsim la o răspântie a istoriei şi e bine să fim călăuziţi numai de ceia ce ne dictează interesele neamului românesc şi că România nu se poate considera legată de Puterile centrale prin tratatul secret din 1883. Numai Al. Bădărău a fost de altă părere. Take Ionescu a spus:

„Sunt foarte mulţumit de punctul vostru de vedere. Vă mărturisesc că dacă nu împărtăşeaţi aceleaş idei şi sentimente ca şi mine, datoria mi-ar fi impus să mă retrag dela şefia partidului conservator-democrat ca să lupt pentru izbânda cauzei noastre cu toată libertatea unui simplu cetăţean, dar cu o înzecită energie.

Nu este astăzi, o alta politică mai bună, pentru ţara noastră, de cât neutralitatea, caci neutralitatea ne va scăpa de visul urât al alianţei nefireşti ce ne legase de Puterile centrale. Eu viu din apus unde am vorbit cu mai mulţi oameni de stat şi pot să vă afirm ca cea mai mare şi cea mai neiertată greşală ce o va săvârşi România va fi aceia de a'şi lega soarta ei de aceia a monarhiei habsburgice muribunde.

Razboiul, care a izbucnit, va fi scurt, sau va fi lung, — nu ştiu. Ceia ce sunt sigur e ca sfârşitul lui va fi favorabil naţionalităţilor. Oricât de grozavă ar fi organizarea militara a Germaniei şi oricâte victorii ar câştiga Puterile Centrale, în cursul acestui război, este o imposibilitate sa credem că victoria finală va fi de partea lor. Să nu uităm că în balanţa victoriei va atârna greu şi forţa morala. Şi forţa morală nu poate fi de partea acelora cari au dezlanţuit acest macel şi cred numai în triumful forţei brutale. Noi, românii, nu trebue să ne pierdem capul. Sa fim la înălţimea vremurilor şi sa nu ajungem în situaţia de a ne blestema generaţiile viitoare ca am lasat să treaca acest ceas fara sa ne facem datoria de buni români".

Contele Czernin, ministrul Austro-Ungariei, care se stabilise şi el la Sinaia, a ţinut să convingă pe Take Ionescu, în ajunul consiliului de Coroană, că Austria nu e vinovată de izbucnirea războiului. Cum Take Ionescu a protestat împotriva acestui neadevăr, diplomatul austriac l-a rugat să-i expună argumentele sale. O întâlnire a fost fixată în scopul acesta la „Palace-hotel". Contele Czernin invitase la această întrevedere şi pe Waldthausen, minstrul Germaniei din Bucureşti. Convorbirea a fost foarte însufleţită şi a ţinut trei ore.

In *Amintirile* sale Take Ionescu spune:

„Atunci avusei la hotel *Palace* din Sinaia cu el (Czernin) şi cu Waldthausen, ministrul Germaniei, o convorbire în trei, care ţinu aproape trei ciasuri. Fiindca 'mi dasera voia sa spun tot fara sa ţiu seama de naţionalitatea lor, făcui un adevărat rechizitor împotriva Germaniei, dar mai cu seama împotriva Austriei. Adusei atâtea dovezi, le citai atâtea fapte rămase încă secrete pentru mulţime, întrebuinţai vorbe crude de care vrând-nevrând legaturile mele cu contele Czernin se resimţira. Ei pretinse, firește, ca mă înşelam, dar ma felicita pentru sinceritatea şi pentru curajul meu, declarându-mi în acel timp ca ma socotea cu regret, de atunci înainte printre duşmanii neîmpăcaţi ai ţarei lui".

In după amiaza aceleaş zile la vila lui Take Ionescu din Sinaia a venit Ion I. C. Brătianu, care i-a expus cum vede el situaţia internaţională şi care este punctul său de vedere asupra atitudinei ce urmează să o aibă România faţă de războiul provocat de puterile centrale. In două discursuri s-a ocupat Take Ionescu despre această interesantă convorbire. In discursul pronunţat în Decembrie 1915 el a spus:

www.dacoromanica.ro

«In ajunul consiliului de Coroana, într'o convorbire pe care am avut-o cu unul din oamenii politici cei mai însemnați din țara aceasta [1]) și cu care, firește, examinam toate ipotezele, i-am făcut în acel moment o declarațiune, care sunt sigur ca în ceasul când va trebui să fie marturisita, va fi.

I-am zis: «Sunt dator să susțin acțiunea țarei mele în orice împrejurari, e însa una la care nu m-aș alia niciodată; e una pe care nu a-și face-o niciodata în ceea ce ma privește pe mine, oricare ar fi slăbiciunea aliaților: *în ce mă privește pe mine, niciodata nu mi-aș da cuvântul, niciodată nu a-și da sprijinul să mergem alături de Austro-Ungaria în războiul mondial, așa cum s'a produs în anul 1914*».

Intr'un discurs pronunțat după încheerea păcei, Take Ionescu, ocupându-se de aceiaș convorbire, a făcut următoarele declarații:

«La ora 4 a venit d. Bratianu la mine. Mi-a spus situațiunea și mi-a declarat că dânsul nu va face războiul niciodată fară mine. Aceasta n'are importanță.

Mai mi-a spus că dânsul nu vrea cu niciun preț să fie de partea învinșilor și ca în acel moment nu știa cine va fi învingătorul. Mi-a spus, ce este drept, ca neutralitatea este o imposibilitate și mi-a adăugat: Militarii îmi spun că Germania este invincibilă istoria însa îmi spune că unde sta Englitera acolo este victoria. Și a adaugat: *Eu, mâine, la consiliul de Coroană voi cere să nu facem nimic, căci eu aștept bataliile din nordul Franței. Dacă germanii vor fi învingători, cum pretind ei că vor strivi Franța, nu avem ce să facem, vom merge cu ei și d-ta vei merge împreună cu mine*». Eu i-am raspuns:

«*Nu. Patriotismul meu mă va obliga să tac, dar nici într'un caz nu voi fi partaș la o astfel de politică*».

CONSILIUL DE COROANA DE LA SINAIA

In d. a. de Luni 21 Iulie (3 August st. n.), a fost consiliul de Coroană sub președinția regelui Carol I la Castelul Peleș din Sinaia, la care au luat parte: membrii guvernului: Ion I. C. Brătianu, președintele consiliului, Emil Costinescu, ministrul de finanțe, Em. Porumbaru, ministrul de externe, dr. C. Angelescu, ministrul lucrărilor publice, I. G. Duca, ministrul instrucției publice și cultelor, V. G. Morțun, ministrul de interne, Al. Constantinescu, ministrul agriculturii și domeniilor; Al. Radovici, ministrul industriei și comerțului; Victor Antonescu, ministrul justiției; președintele Camerei, Mihail Ferechide, foști președinți de consiliu: Teodor Rosetti, Petre Carp; reprezentanții partidului conservator-democrat: Take Ionescu, Const. Dissescu și C. Cantacuzino-Pașcanu; reprezentanții partidului conservator: Al. Marghiloman, Ion N. Lahovari și Ion C. Grădișteanu.

Nicolae Filipescu lipsea din țară [2]).

Consiliul a început deliberările la ora 5 d. a.

Toți au vorbit în limba franceză.

Regele a luat cel dintâi cuvântul. El a făcut o expunere a situației, în termenii următori:

„Războiul mondial a izbucnit și de rezultatul său va depinde soarta de mâine a națiunilor. Vor fi învingători și învinși. Am convingerea fermă că și neutri vor fi printre cei învinși. Care este datoria României? Să respecte angajamentele sale. România are un tratat, care o leagă de Tripla Alianță. Fiecare dintre Domniile-voastre, chiar aceia care nu cunoașteți textul acestui tratat, știți beneficiile ce le-a avut România vreme de 31 de ani în urma intrării sale în Tripla Alianță. Toate partidele politice și toate guvernele ce s'au succedat la cârma statului, au respectat acest tratat, urmând aceiași politică indicata de dânsul. A schimba această politică, astăzi, a nesocoti semnătura ce am pus-o în josul tratatului și care angajeaza Romônia, ar fi sa renunțăm la beneficiile ce ni le-a dat cei 31 de ani de muncă și ne-am pune în situația acelora ce nu-și respectă angajamentele luate. Grija demnității noastre ne comanda și respectăm semnătura și tratatul“.

---

[1]) Ion I. C. Brătianu.

[2]) In urma cererii lui Take Ionescu, Nicolae Filipescu fusese invitat de fiul sau d. Gr. N. Filipescu, sa vina neîntârziat în țara. El se află la Baden-Baden, lânga Viena.

www.dacoromanica.ro

Cum Ion Brătianu, președintele consiliului a spus că va vorbi cel din urmă, regele a dat cuvântul lui Th. Rosetti.

Fostul prim ministru conservator a declarat:

„România e datoare să'și respecte obligațiunile ce le-a luat prin tratat; dacă și ceilalți le-a respectat față de ea. In situația în care ne găsim nu mi se pare că România, după termenii tratatului, ar fi obligată să intre în acțiune. Opinia publică este împotriva unui război alaturi de Austro-Ungaria. De aceia îmi permit să declar că interesul României este să nu intre în acțiune".

Petre Carp, a făcut următoarea declarație:

„S'a propus să nu intrăm în acțiune alături de aliații noștri, ca și când aceasta ar fi impus de interesele statului nostru. Noi am contractat angajamente pe care suntem datori să le respectăm. Așa ne impune demnitatea. Din punctul de vedere moral nu se poate înlătura tratatul. Neutralitatea poate să ne fie de vre-un folos? Nu! Din punctul de vedere practic ea nu poate să ne ofere niciun avantaj. Ar fi iluzoriu să ne închipuim că vom trage avantajii din neutralitatea noastră. Beligeranții nu ne vor menaja. Fie unii, fie alții, dupa cum se vor desfașura ostilitațile în apropierea hotarelor noastre, ne vor invada. Atunci, pentru ce sa șovăim? Pentru că nu putem ști de pe acum cine vor învinge?

Dar, victoria Triplei Alianței este pe deplin asigurată. Fiecare dintre noi știe cât de formidaail este înarmată Germania și de câte resurse poate să dispună Tripla Alianță.

S'a pronunțat, aci, cuvintele „interesele României", dar nu s'a precizat de ce interese ar putea fi vorba astăzi? Azi s'a angajat lupta între cele două lumi, între germanism și slavism. Ce dorim noi? Ce ne dicteaza adăvăratele noastre interese? Sa triumfe slavismul, sau germanismul?

Dacă ar triumfa slavismul, soarta noastră ar fi pecetluită. Independența și poate chiar și existența noastră ar fi primejduită.

Rusia nu va respecta neutralitatea României, căci interesele sale o împing spre strâmtori și mările calde dela sud. Deci, împotriva Rusiei trebue sa fim, dacă înțelegem să ne apărăm independența și existența noastră. Să intrăm în război, alături de Tripla Alianță. Să nu șovăim o clipă. Cel mai rău sfătuitor este șovăiala atunci când ar trebui să fi hotărât pentru acțiune. Se vorbește de ceiace ar vrea, de ceiace se pretinde, sau se presupune, că ar vrea și ar dori, opiniunea publică. Care opiniune publică? Exista o opiniune publică omogenă, unitară, inflexibilă și hotărâtă în convingerea sa, într'o singură direcțiune? Pe mine nu mă interesează această opiniune publică. Pentru mine, opinia publica este ceva nedefinit, neconsistent și deci un factor neglijabil atunci când este vorba să luam o hotărâre de barbați de stat. N'ar mai fi bărbați de stat care să conducă cu pricepere și hotarâre, statele, dacă ei s'ar lăsa conduși de așa zisa opiniune publică, care, este strada, sau massa, ce este, adeseori, mânată de alții. Datoria barbaților de stat conștienți de misiunea lor, de rolul lor, este acela să călăuzească această opiniune, încotro sunt adevaratele interese ale țării, iar nu se supună capriților, sau voinței opiniunei.

De câteori opinia publică nu s-a înșelat?

Se va obiecta că și bărbații de stat se pot înșela. Da, se vor înșela numai aceia care nu văd mai departe, care sunt tematori, sau se pierd în calcule.

Azi, noi n'avem nevoe să chibzuim pe ce drum trebue să apucăm. Drumul este mai de mult indicat. Pe acesta să-l urmam. Să pornim pe acest drum cu toata încrederea alaturi de aliații noștrii firești".

S-a dat apoi cuvântul lui Al. Marghiloman.

Acesta, după ce a spus că dacă tratatul ne obligă, — să-l respectăm; dar cum știe, că el nu ne obligă la aceasta, a rugat pe rege să cetească textul acestui document.

Regele a cetit articolul următor:

„Dacă România, fără nici o provocare din partea sa, va fi atacată, Austro-Ungaria este ținută sa-i deà la timp ajutor folositor și asistență împotriva agresorului. Dacă Austro-Ungaria va fi atacata în aceleaș împrejurări, într'o parte din statele sale limitrofe cu România, *cassus faederis* se va prezinta de îndată pentru cea din urma".

Presedintele consiliului, I. Brătianu, a întrebat dacă articolul acesta din tratat are aceiaș redactare și în textul corespunzător din tratatul reînoit în Februarie 1913. Ambele articole aveau aceiaș redacțiune.

Apoi, Al. Marghiloman, a continuat:

www.dacoromanica.ro

„Din cuprinsul acestui articol se precizează când s'ar prezinta pentru noi *cassus faederis*. S-a prezintat? Nu. Aliații noștri n'au fost ei atacați, ci ei au atacat. Austro-Ungaria a atacat Serbia. Nu exista deci *cassus faederis*. Să nu uitam termenii ultimatumului pe care Austro-Ungaria l-a adresat Serbiei.

S-ar putea ca ceia ce s-a facut Serbiei, sa ni se faca și noua de Ungaria. Atunci independența statelor mici ar fi o ficțiune și existența națiunilor libere, ar fi grav amenințata. Ar fi bine sa vedem ce va hotâri Italia, care și ea e în Tripla Alianța. Daca Italia va gasi ca nu-i *cassus faederis*, în ce situație ne-am găsi noi daca am da o înterpretare diferita aceluiaș tratat? Țara nu ne va aproba și nu ne va înțelege. Trebuie să ținem apoi seama și de opinia publica. Ori, opinia publica românească este împotriva Triplei Alianțe.

Acestea suntem datori să o recunoaștem. Propun să pastram espectativa".

După aceia a luat cuvântul Ion Lahovari, care s-a pronunțat în termeni categorici împotriva aplicării tratatului argumentând că România nu poate să contribue prin sângele fiilor săi la întărirea și mărirea Ungariei, când frații noștri din Transilvania suferă sub stăpânirea lor de atâtea veacuri.

El a încheiat cuvântarea sa cu declarația că Italia, esind din Tripla Alianță, situația Puterilor germano-maghiare va fi și mai grea.

— Va declar, a întrerupt cu vioiciune Petre Carp — că Italia va intra acum în razboi. Convingerea mea ferma este ca ea va executa tratatul!

— Ultimele știri din Roma, a replicat Ion Lahovari, nu confirmă afirmațiunea d-tale...

Regele a dat cuvântul d-lui Ion Grădișteanu.

Fostul ministru conservator a spus că un război întreprins de România alături de Austro-Ungaria este o imposibilitate morală, din cauza fraților noști de peste Carpați. O victorie a Puterilor centrale ar însemna egemonia Ungariei în o parte din centrul și orientul Europei și a Bulgariei, în peninsula balcanică; iar elementul românesc din Ardeal va fi și mai oprimat. Cum nici litera, nici spiritul tratatului nu ne leagă, trebue să rămânem neutri.

A luat apoi cuvântul Take Ionescu, care a spus:

„Sire, afirm din tot sufletul și conștiința mea, că nu există *cassus faederis*. Insuși suveranul ungar nu consideră ca exista *casus faederis*. Cetind cu atențiune textul tratatului și interpretându-l cu deplina obiectivitate, constatam că nici în litera sa, nici în spiritul sau, nu exista acel *cassus faederis*, care să ne oblige sa intrăm în război alături de Austro-Ungaria. Cealaltă parte contractantă, asociata noastră, nici nu ne-a prevenit de intențiunile ei razboinice, nici nu ne-a consultat atunci când a trimis ultimatum Serbiei și a declarat războiul. Dacă celaltă interpretare ar fi cea justa, daca tratatul acesta ne-ar obliga, daca ar exista, în adevar, acel *cassus faederis*, desigur, că ori care ar fi interesele noastre, dorințele noastre, aspirațiile noastre și visurile noastre, datoria ne-ar porunci sa ne respectam semnătura și obligațiunile luate. Dar, după cum am spus, nu suntem în aceasta situație.

Onoarea ne cere să respectăm acel tratat? Nu. Nici onoarea, nici interesele națiunei. Suntem liberi sa ne pronunțăm așa cum poruncesc interesele țarii.

De tratatul dela București, care e caduc, nu mă mai ocup. Dar, ma voi ocupa de lupta între germanism și slavism despre care a vorbit d. Carp, ca și de opinia publica.

După d. Carp germanismul va eși victorios. Nu discut aceasta.

Știm însă că atitudinea Austro-Ungariei, fața de noi, în ultimul timp, ne pune în imposibilitate ca să luam armele alaturi de dânsa.

Suntem datori să ținem seama de ceia ce vrea opinia publică. Dupa lungi reflexiuni, îmi permit sa afirm că România, în situația actuala, trebue să pastreze neutalitatea armată. *Regele Carol I* — Neutralitatea e cea mai rea politica!

Take Ionescu. — E singura posibila!

Președintele consiliului Ion I. C. Brătianu, a luat după aceea cuvântul. El a declarat:

„După cum s-a spus și s-a dovedit, tratatul nu ne obligă să luam armele; dar chiar daca ne-ar fi obligat, România, ca stat suveran independent, nu poate să admita ca sa se

www.dacoromanica.ro

dispuna de soarta sa, fără sa fie, prealabil, consultata de catre aliații săi. Nici Germania, nici Austro-Ungaria nu ne-au facut, din vreme, cunoscut, intențiunile lor.

Razboiul l-au declarat fără să ne consulte, Acum 30 de ani, când România a intrat în Tripla Alianța, aceia care au semnat tratatul ce ne-a legat de acest sistem politic defensiv, au fost convinși că toate părțile contractate sunt egale, fiind independente și suverane. Austro-Ungaria, declarând război Serbiei și cerându-ne să luptăm alaturi de ea, ne-ar pune în situația tragica de a contribui și noi la nimicirea unei națiuni mici. Nu numai atât. Este o altă problema care, dupa noi, domină întreaga situație: este problema românilor din Ardeal. Nu putem înlatura această problemă din preocupările și grijele noastre. Existența și dezvoltarea poporului român, trebue să fie permanenta noastră preocupare.

Italia va interpreta, după toate probalitățile, tratatul ce o leaga de Austro-Ungaria și Germania, ca și noi. Ea va adopta neutralitatea. Nici România nu poate participa într'un razboi — din motivele arătate — alaturi de aceste puteri. Razboiul va fi probabil lung și de aceia se impune să păstrăm espectativa, urmarind mersul evenimentelor și luând masurile impuse de această atitundine.

Războiul nu se poate face fără aprobarerea conștiinței naționale. Ori, această conștință nu cere războiul".

P. Carp, a replicat:

„Aveți teamă de răspundere! Ați vorbit de conștiința națională și de opinia publica pentru că e mai comod să vă ascundeți în dosul lor!"

— „Domnule Carp, răspunse pe un ton ridicat, Ioan C. Brătianu, cunosc ceia ce îmi impune datoria mea și responsabilitățile ce 'mi incumbă situația plină de răspunderi în care mă găsesc. De aceia am vorbit așa cum am vorbit și te asigur că vorbele mele sunt expresiunea unui adânci judecăți și a unei conștiințe împăcate".

P. CARP. — De aceia vă ascundeți în dosul opiniei publice!

ION I. C. BRĂTIANU — Repetați aceste cuvinte. Cunosc despretul D-vs fața de această opinie publica și nu înțeleg să discut opiniile d-vs. Ceia ce cred de datoria mea să afirm aci, cu toată taria, este că nicio opera trainică, nici un act măreț în viața unui popor, nu se poate îndeplini, fără asentimentul opiniei publice.

P. P. CARP. — Omul de stat, în adevăr mare, este stăpânul destinelor poporului ce'l conduce. El dă directive; el impune voința sa.

ION I. C. BRATIANU. — Sa știți domnule Carp, că oamenii de stat, care au facut opere durabile, au luat totdeauna în considerație marile asperațiuni ale națiunilor, în fruntea carora au avut onoarea să fie în ciasurile hotarâtoare.

P. P. CARP. — Fraze!..

In timpul acesta ușa se deschise și un curier prezintă președintelui consiliului o telegramă.

Ion Brătianu ceti cuprinsul ei. Se anunța că Italia a considerat că nu este *casus foederis* și a declarat neutralitatea.

P. P. Carp, fără să ia în seamă această știre, s-a declarat gata să-și asume responsabilitatea situației.

După ce s-au pronunțat Mihail Ferechide și Emil Costinescu, împotriva intrării în război alături de Puterile centrale și pentru espectativa armată, regele, abătut, vădit contrariat de părerile ce exprimase consilierii săi, — afară de părerea lui P. Carp — pronunță pe un ton mișcat, aproape indignat și neobicinuit, următoarele cuvinte, care au trădat o stare sufletească plină de tragic:

„Hotarârea pe care ați luat-o de a nu intra în razboi alaturi de Austro-Ungaria și de Germania, sfărâmă întreaga operă a vieței mele careia m-am consacrat, ca și întreaga operă de renaștere a României, la care am contribuit din toate puterile mele... Ceia ce a-ți făcut aci este o crima, poate cea mai mare crimă împotriva României!.."

Ultimele cuvinte dovedeau cu prisosință că bătrânul suveran, de obicei atât de calm, atât de stăpân pe vorbele și atitudinele sale, era într'o stare de spirit, care numai permitea controlul impus de judecata sa, atât de limpede și cumpănită.

Câteva minute domni o tăcere mormântală.

www.dacoromanica.ro

Apoi se ridică P. P. Carp, care spuse:

„ — Sire, constat cu mâhnire ca în ciasul cel mai grav prin care trece țara, M. V. este parasită de toate partidele și de toți sfetnicii sai și aceasta la apusul unei domnii consacrată numai binelui națiunei!"

Această declarație a provocat indignarea celor prezenți.

I. I. C. BRĂTIANU. — Hotarârea luata din adânca convingere că este dictata de interesele cele mai sfinte ale patriei, nu poate să fie interpretată ca o lipsa de lealitate față de suveranul nostru. Nu permit sa i se dea o astfel de interpretare.

AL. MARGHILOMAN. — Datoria noastră este să ne spunem franc parerile. Razboiul nu poate sa fie al Regelui, ci al națiunei.

Noi acoperim pe rege cu sfaturile noastre.

Regele Carol cu o voce rău articulată, aproape stinsă, copleșit de emoția ce-l stăpânea, pronunță cuvintele:

„ — Domnilor, nu mă considerați personal legat de puterile centrale; caci nici eu nu ma consider personal legat. Față de opiniile exprimate aci, daca credeți ca pentru binele României este necesară o altă politică externă, sunt gata să mă retrag"...

El se uită apoi spre principele moștenitor, Ferdinand, care a făcut un gest repetat de dezaprobare a acelei propuneri. *Ion Lahovari,* luă atunci cuvântul:

„De oarece M. V. n'a fost pusă în curent cu intențiunile vecinei noastre, nu vedeți că Austro-Ungaria v-a tratat de vasal?

— Domnule, a răspuns vădit enervat, regele, d-vs nu mă cunoașteți în de-ajuns. Nu voi admite niciodată să fiu tratat ca vasal... [1])

Ion Lahovari a stabilit apoi o comparație între războiul din 1871 și cel din 1914, afirmând că situația Franței e mai bună de cât în 1871.

Regele a răspuns că o asemenea chestiune nici nu se pune pentru cei ce cunosc situația. După acest incident regele a cerut să se pronunțe fiecare asupra situației României. Take Ionescu s-a pronunțat pentru neutralitate; P. Carp pentru intrarea în război alături de Puterile centrale; iar ceilalți pentru formula *„România își va apăra teritoriul ei"*, care a și fost primită, având majoritatea.

Ocupându-se de acest consiliu istoric de coroană, Take Ionescu a povestit următoarele:

„Eu nu vreau sa spun de cât adevărul, mai ales despre un suveran care a facut mult bine României, care avea un mare tact și un mare bun simț, care ne-a scapat de multe încurcaturi, care, d-lor, a fost spiritul conducator al echilibrului politic din România 40 ani de-arândul și care a știut în împrejurari grele sa schimbe cârma la vreme și sa evite catastrofa. Adaug că el a avut multe scuze. Cum voiați ca el sa simta ca noi chestiunea unității naționale, cum voiați ca el să creada că Germania poate sa fie batuta?

Și cum alți fi vroit ca el să prieceapă ceea ce susțineam noi, ca trebue sa facem războiul chiar dacă știam că vom fi învinși?

Pentru omul acesta, aceste lucruri erau imposibilitați; era excesul lui de prudență, nu era numai amintirea tinereților lui care îl facea sa se opuna la intrarea noastra în război.

Nu voise la 3 August (st. n.) 1914 să ne ducă în razboi alaturi de Austria și Germania? Scuzez omul, explicându-l.

...

D-lor, d. Gradișteanu, care este aci, a fost cu mine prezent la consiliul de Coroana dela Sinaia; a auzit când regele Carol a spus că hotarârea noastra de-a nu merge alaturi de Austria și de Germania distruge toata opera vieței lui, distruge toata opera de renaștere a României; ca am comis cea mai mare crimă în contra României. A spus-o?

D. I. C. Grădișteanu. — Da."

---

[1]) Georges Fotino, Revue des Deux Mondes N. 1 Aug. 1930, p. 540.

www.dacoromanica.ro

„In ziua de 3 August 1914 d. Marghiloman s-a purtat bine. Era flancat de d. Ion Gradişteanu şi de Iancu Lahovari şi a exprimat părerea câtor trei, cerând, împreună cu noi, sa nu intram în război alaturi de Austria şi de Germania.

Pot să adaug un lucru necunoscut până astazi, că dupa sfârşitul consiliului de coroana, am fost chemaţi de Rege în camera sa, d. Bratianu, d. Marghiloman şi cu mine, d. Ferechide, preşedintele Camerei şi — mi se pare — şi ministrul de externe Porumbaru.

„Acolo d. Brătianu a scos din buzunar proectul de răspuns la cererea Austriei şi Germaniei ca sa intrăm în război în execuţia tratatului nostru de alianţă.

Proectul de răspuns al d-lui Brătianu, erà nenorocit căci spunea că *„fără a discuta, dacă ne găsim sau nu în cazul prevăzut de tratat,* constată că aşa este starea opiniunii publice, în cât dacă am vrea astăzi să intram în război, am provoca un război civil.

Am zis: „Nu, mă opun, mă opun, eu nu pot să las să treacă acest moment fără a constata ca tratatul nu mă obligă, căci eu sunt om cinstit şi dacă aşi considera că tratatul mă obligă, aş intra în război chiar în contra fraţilor mei, căci celdintâi lucru este sa-ţi ţii cuvântul dat. Şi am adaugat: dimpotrivă, trebue să începem prin a spune că tratatul, nici în litera, nici în spiritul lui, nu ne obligă! Acest punct să fie stabilit.

Al doilea, nu admit să spun străinaţaţii că dacă aş fi să fac cutare, sau cutare politica, aş provoca razboiul civil, aceea este treaba mea internă! eu, atât pot să zic: de altfel şi opinia publică este în contra unei asemenea acţiuni, după ce am stabilit însă că tratatul în litera şi spiritul lui nu mă obligă.

La aceste doua întâmpinări ale mele, d. Marghiloman a susţinut părerea mea şi ea a triumfat. [1])

Erà al treilea lucru:

Eu, în consiliul de coroană pronunţasem cuvântul *neutralitate,* maximum ce se putecà căpata atunci; ceilalţi se codeau, căci neutralitatea însemna că nu se mai poate relua chestia razboiului alaturi de germani. D. Marghiloman nu a insistat ca mine asupra cuvântului neutralitate. Şi atunci s'a găsit o formulă foarte bizantină, necunoscută în dreptul internaţional: *România îşi va apăra teritoriul ei.* Dar, cum, ce fel? Luând sau nu sarcina unui neutru şi dreptul unui neutru, — aceasta rămâne în văzduh.

Acestea s'au petrecut la 3 August 1914".

Despre acelaş Consiliu de Coroană găsim în *Cartea roşie austro-ungară* un raport al contelui Ottokar Czernin, ministrul Austro-Ungariei din Bucureşti, adresat contelui Berchtold, ministrul afacerilor străine al Austro-Ungariei, în care se comunica:

„După o lungă discuţiune, în cursul căreia Regele îşi exprimă limpede punctul sau de vedere, consiliul de coroană, împotriva oricărei aşteptări, fu de părere, cu unanimitate de voturi contra unui glas [2]), că nu erà *casus faederis* şi se pronunţă pentru neutralitate. Atitudinea Italiei a influenţat mult această hotărâre. M. S. a protestat energic împotriva unei interpretări aşà de meschine a tratatului de alianţă...

In sfârşit, el a împiedecat cel puţin o declaraţie formală de neutralitate şi a cerut ca România să se decida a-şi apăra frontierele. O alianţă cu Rusia a fost deasemenea respinsa în unanimitate, ca imposibilă.

„Majestatea Sa m'a asigurat însă că păstrează ferma speranţă că România va avea astfel mâinele libere pentru viitor şi că va găsi chiar mijlocul să intre în acţiune.

...

„Aci, în România, se caută numai a se câştiga timp până în ziua în care războiul european va da rezultate mai precise. Dacă noi suntem învingători — şi aceasta este adevarata opinie a Regelui — România va fi alături de noi; dacà însă, împotriva oricărei prevederi, norocul ne va trăda, atunci cuvântul de ordine: „Impărţirea Austro-Ungariei" va ridica din nou pasiunile împotriva noastră şi România se va uni cu duşmanii noştri.

Eu cred, însă, că în cazul acesta, Regele mai curând va abdica de cât sa 'şi deà consimţamântul.

In sfârşit, totul depinde de succesul nostru pe teatrul de război".

După câteva zile — la 7 August st. n. — Take Ionescu a avut o întrevedere cu contele Czernin. In urma acestei întrevederi diplomatul austriac telegrafia la Viena:

---

[1]) Răspunsul guvernului român a fost dat a doua zi, 4 August st. n.

[2]) P. P. Carp.

www.dacoromanica.ro

TELEGRAMA

Sinaia, 8 August 1911.

„Cunoscutul om politic Take Ionescu, care are multa influenţa, mi-a declarat ca el e necondiţionat de părere ca România sa-şi pastreze neutralitatea pâna la sfârşitul razboiului. Domnul Brătianu însă pare a fi de altă părere şi ar proceda poate într'un moment „dat" contra Rusiei. *Cu totul* exclus este ca România ar putea merge contra monarhiei. In schimb, rolul Italiei i se pare a fi neliniştitor.

După cum am anunţat de repetite ori, România va rămâne mai întâi în espectativa, iar dacă vom învinge, se va alipi de noi", [1]).

De fapt, Take Ionescu nu a considerat neutralitatea României, *definitivă;* dar, şi-a dat seama că nu se putea cere atunci intrarea în război, împotriva unor puteri, cu care până eri fusesem în alianţă. In discursul pronunţat în şedinţa Camerei dela 16 Decembrie 1915 el spunea :

„Când războiul a pornit, aşà în cât nici litera tratatului, nici spiritul tratatului nu ne mai obligă, când am avut norocul ca Italia, care avea un tratat întocmai ca al nostru *sa facă să se accepte interpretarea ei* şi anume ca tratatul nu ne obliga, atunci, domnilor, a venit prima noastra uşurare sufleteasca. O greutate s'a ridicat de pe sufletele noastre, oricare ar fi fost soarta acestui cataclism, un lucru erà sigur: eram spalaţi de ruşinea de a contribui cu sângele nostru la o victorie care ar fi fost propria noastra pieire...

„Dar, domnilor, mai erà cevà, care apasa atunci asupra noastra: daca *casus faederis* prevazut în tratatul de alianţa nu se împlinise, aşa în cât ca se poata trage poliţa asupra noastră, sa se tragă cu dreptate, vă închipuiţi lesne că el tot apasa asupra statului nostru.

Nu puteai să fi fost 31 de ani aliatul unei puteri şi a doua zi să scoţi sabia contra ei. Sunt şi imposibilităţi morale.

A ! Statele mari îşi pot permite toate luxurile, îşi pot plati şi luxul imoralităţii, dar naţiunile mici, cari s'au născut prin propria lor munca, cari au nevoe sa traiasca prin respectarea cinstei lor, nu le pot face pe toate. Apăsa asupra noastră cu toata greutatea lui şi tratatul, pe care î-l voi examina în urmă, care, *nu a murit politiceşte, de cât în ziua consiliului de coroană şi nu a murit juridiceşte de cât în ziua în care Italia a declarat război Austriei.* Politiceşte tratatul a murit din ziua consiliului de coroana, caci atunci s'a lămurit ca o alianţa defensiva pentru apărarea pacei europene nu putea să o transforme unul din aliaţi, oricât de mare ar fi, într'o alianţa ofensiva pentru turburarea pacei şi satisfacerea dorinţei de cucerire.

Iar pentru un caz unic de drept internaţional intrarea Italiei în razboi ridica şi posibilitatea unei sofisticări asupra alianţei noastre: Aliat cu trei, ce fac când doi din ei s'au luat la ceartă?

Nu mai poţi zice că sunt mai mult aliatul unuia de cât al altuia.

Măcar atât că am scăpat de orice legatură şi am intrat în libertate deplina a acţiunei noastre".

O CONVORBIRE A LUI TAKE IONESCU CU TALAAT-BEY LA SINAIA

In ziua de 17 August st. n., pe când Take Ionescu se preumbla pe bulevardul Ghica din Sinaia, contele Czernin, îl întâmplnă şi îl întrebă dacă era adevărat că Talaat-bey, ministrul de interne al Turciei, Hakki-bey, preşedintele Camerei otomane, Zaimis şi Politis, din partea Greciei, vor veni în România ca să stabilească o înţelegere în chestiunea insulelor, ce rămăsese nerezolvată.

Take Ionescu i-a răspuns că, în adevăr, acele persoane vor veni în Bucureşti cu scopul de a negocia în chestia insulelor. El a reamintit lui Czernin că, în Noembrie 1913, când a mijlocit pacea între Grecia şi Turcia, la Atena, n'a putut trata şi în chestia insulelor, aceasta fiind mai mult de ordin european.

---

1) Cartea roşie austro-ungară. 1917. Documentul N. 8.

www.dacoromanica.ro

Surâzând ironic, Czernin, întrebă :

— D-ta eşti convins că Talaat va veni dela Constantinopol şi Sofia numai pentru asta ?

— Nu, a răspuns Take Ionescu. Talaat s'a oprit la Sofia şi e vădit că el vine în România ca să încerce, dacă se poate, încheerea unei alianţe între Turcia, România şi Bulgaria împotriva Rusiei.

— Ei, şi ce o să-i răspundeţi dacă vă va face o asemenea propunere ? Veţi accepta-o ?

— Nu sunt eu la guvern ; dar dacă a-şi fi, i-aş spune lui Talaat că dacă aş vrea să merg alături de Austria, aş vorbi cu ea, iar nu cu slugile... Czernin n'a mai stăruit.

Delegaţii Turciei şi Greciei au sosit după câteva zile în Bucureşti şi au angajat tratative în chestia insulelor ; dar tratativele mergeau greu. Turcia, sub influenţa Germaniei şi a Austro-Ungariei, căuta un pretext ca să provoace războiul în Balcani şi negocierile în chestia insulelor, îi putea servi în acest scop.

Aşa se explică venirea la Sinaia a delegaţilor turci şi conciliabulele lor cu miniştrii Germaniei şi Austro-Ungariei, în loc să stea în Bucureşti ca să negocieze cu delegaţii greci.

Germania voia cu orice preţ să atragă Turcia în război şi în acest scop avea nevoe de un pretext, sau de un incident, care să pună această ţară, aflată sub protectoratul ei, în stare de ostilitate, fie cu Grecia, fie cu Rusia. De aceea, prezenţa delegaţilor Turciei la Sinaia în timpul acelor negocieri era suspectă.

Intr'o seară, Take Ionescu lua masa cu miniştrii Rusiei şi Italiei la restaurantul Cazino-ului. Se discuta situaţia din Orient şi în special atitudinea Turciei.

Take Ionescu a spus :

— „Dacă Turcia are, în adevar, intenţia să declare război Rusiei, trimiţând flota ei în apele Mării Negre, ca să provoace un incident, asta ar însemna peirea ei ! Flota turcească, de când cu *„Goeben"* şi *„Breslau"* este în mâinele Germaniei, şi Enver lucrează în perfectă înţelegere cu Liman von Sanders şi cu ambasadorul Germaniei din Constantinopol.

— Surprize sunt totdeauna posibile. Inchiderea Dardanelelor este o chestiune foarte gravă. Dacă va eşi din Dardanele, „Goeben", el va fi tratat, de flota engleza, ca o nava germană, — răspunse ministrul Rusiei.

— După cum şi flota turcească — a observat T. Ionescu, dacă va eşi din Dardanele, va fi tratată de englezi ca făcând parte din flota germană, de oarece are echipagii germane.

In timpul acesta un ziarist informă pe Take Ionescu că a doua zi, la Bucureşti, delegaţii Turciei vor da un ultimatum delegaţilor greci. Atunci Take Ionescu a căutat să aibă chiar în seara aceea o întrevedere cu Talaat-bey spre a-l preveni asupra consecinţelor grave ce le-ar avea un război provocat de Turcia în Balcani.

O conversaţie foarte însufleţită s'a angajat între Take Ionescu şi Talaat-bey în sala de joc a Cazino-ului din Sinaia.

Iată cum a povestit acest incident Take Ionescu :

„Mă gaseam într'o seară la cazinul din Sinaia, unde stăteam de vorbă cu miniştrii Rusiei şi Italiei. Erau ceasurile zece. Un prieten ziarist mă preveni că a doua zi, la Bucureşti, delegaţii turci aveau să dea un ultimatum delegaţilor greci pentru a sfârşi astfel printr'o declaraţie de razboiu.

Ideea că la Bucureşti, pe pamântul ospitalier al României, turcii, împinşi de centrali şi de bulgari, aveau să dezlanţuiasca rasboiul balcanic, îmi paru odioasa. Cautai imediat mijloacele sa împedic o asemenea calamitate. Ştiam ca Talaat şi colegul lui trebuiau să vina în sala de joc, fiindcă nu plecau la Bucureşti decât a doua zi dimineaţa la ceasurile

www.dacoromanica.ro

opt. Sosirã după 11. Ma adresai îndata lui Talaat. Ii spusei ca trebuia sa-i vorbesc. El încerca sa-mi dea întâlnire pentru a doua zi seara la înapoierea lui din Bucureşti. Ii răspunsei ca o sa fie prea târziu, ca trebuia sa-i vorbesc numai decât, ca afacerea era de o urgenţă extrema şi că-mi datora asta.

Talaat consimţi cu parere de rau şi ma întrebă daca Hakki putea sa fie de faţa la convorbirea noastră. Ii raspunsei verde că nu, ca era treaba lui sa comunece, daca voia lui Hakki ceea ce-i voiu spune, dar că eu ţineam sa-i vorbesc lui şi numai lui.

Adusei pe Talaat într'un colţ. Il aşezai în faţa mea şi începui ciudata convorbire pe care am s'o istorisesc aci.

Imprejurul nostru lumea, strânsa la mesele de „baccarat", nu dadea nici o atenţie, dar miniştrii Rusiei şi Italiei, cari ştiau ce voiam eu sa fac, stateau cu ochii pironiţi asupra noastră.

Spusei lui Talaat, cu glas totodata taios şi vibrant, ca cunoşteam planul lui pentru a doua zi şi că'i ceream, în numele respectului pe care-l datora ospitalităţei româneşti, sa renunţe la el.

Talaat încercă să îngâimeze ca ma înşelam în ceea-ce priveşte intenţiile lui, etc.

Ii răspunsei că era de prisos sa tagaduiasca, întru cât ştiam totul. Atunci Talaat mărturisi; adaugă că era *convins*, că mai de vreme ori mai târziu România va intra în războiu alaturi de Turcia şi de Bulgaria împotriva Rusiei.

Furios, îl întrebai daca comunicase regelui planul ce avea de a provoca rasboiul atât timp cât se afla pe pământul românesc. Marturisi că nu, dar spuse că ştia ca regele rămăsese până la sfârşit partizan al politicei războiului alaturi de Austro-Germani. Atunci strânsei pe Talaat ca într'un cleşte. Gesticulând ca niciodata, târât de patima, uitai toate consideraţiile datorite *unui* oaspete şi-i spusei ca România n'ar uita nici odata insulta pe care delegaţii turci aveau să i-o facă abuzând astfel de ospitalitatea ei.

„Să nu faceţi aşa ceva în România! Vă dau acest avertisment şi, credeţi-ma, în avertismentul acesta eu reprezint glasul unanim al aproape tuturor românilor. Dacă o s'o faceţi, o să ajungeţi sa vă căiţi".

Strânsei în aşa chip pe Talaat, ca sfârşi prin a-mi da cuvântul lui de cinste că a doua zi, la Bucureşti, n'o să dea nici un ultimatum, nici n'o sa provoace pe greci. I-am dat ideea să propue o amânare *sine die* a chestiunei.

„Numai în cazul când grecii nu ma provoacă ei mâine, îmi zise dânsul.

— Cu asta mă însărcinez eu, îi răspunsei".

Odată obţinută dela Talaat fagăduiala ca renunţa la planul lui, adaogai:

„Ţi-am dat un avertisment şi m'ai ascultat cu toata sinceritatea. Acuma ţin sa-ţi dau o informaţie şi un sfat. Iată informaţia: ţi-ai putut face iluzia, din limbagiul echivoc al unor anumite personagii, ca s'ar putea ivi vre-o împrejurare în care România să se găsească în războiu împotriva puterilor Înţelegerei! Ei bine, afla dela mine ca asta n'o sa se întâmple nici odată, că nimeni pe lume, asculta bine!, *nimeni pe lume* nu e atât de tare ca să poată târâ România în rasboiu împotriva puterilor Înţelegerei. Contrariul este nu numai cu putinţă, dar mai mult decât probabil. Iţi dau informaţia asta ca sa nu te înşeli în calculele cari vor hotărâ de politica ţarii d-tale".

Şi fiindcă Talaat avea aerul să se îndoiasca de temeinicia cuvântului meu şi-mi puse chestia voinţii regelui, staruii din nou şi-i spusei ca *nimeni, dar absolut nimeni* nu era atât de tare ca să poata împiedica România sa urmeze politica instinctului ei naţional.

„Şi acum sfatul, îi zisei. Nu m'a însarcinat providenţa să ma ocup de soarta Turciei, mi-e destul să mă trudesc cu aceea a ţării mele. Cu toate acestea îţi dau un sfat de prieten adevărat. Rămâneţi neutrii! Niciodata Turcia n'a avut mai mulţi sorţi sa trăiască — dacă mai are vitalitate — decât rămânând neutră în rasboiul acesta. Cereţi Înţelegerei să vă garanteze în schimb neatârnarea, cereţi-i abolirea capitulaţiilor! Veţi obţine tot. Dar războiul nu v'ar putea aduce nimic. Daca sunteţi bătuţi şi veţi fi — o sa dispăreţi. Dacă sunteţi victorioşi, n'o să aveţi nimic. O Germanie triumfatoare, chiar daca lucrul acesta ar fi cu putinţă, n'o sa comita niciodată nebunia de a va da Caucazul ori Egiptul, pe cari le visaţi. Le-ar lua pentru ea daca ar putea. Incă odata însa, acestea nu-s decât sfaturi. O să vie o zi când o să vezi daca sfaturile mele erau ale unui prieten".

Talaat se ţinu de cuvânt a doua zi la Bucureşti. Pe greci îi prevenisem printr'o scrisoare expediată noaptea printr'un curier special. Conferinţa fu amânata pentru totdeauna.

Dela Sinaia, nu l'am mai vazut pe Talaat. Când cu expediţia engleză la Gallipoli, scrisei lui Talaat o scrisoare prin care-l sfatuiam să facă pace cu Înţelegerea. Ii spuneam că era cel din urmă sorţ de scăpare pentru Turcia.

Talaat îmi răspunse prin viu graiu, prin ministrul Germaniei la Constantinopol, în primăvara lui 1916, că evenimentele îi daseră lui dreptate şi nu mie.

Dar astazi ?"...

Ajuns la Constantinopol, Talaat-bey n'a uitat ideea abolirii capitulaţiunilor pe care i-o sugerase, la Sinaia, Take Ionescu.

In ziua de 8 Septembrie st. n. el a propus în consiliul de miniştri

www.dacoromanica.ro

abolirea capitulațiunilor si a convențiunilor, care a fost acceptată. Consiliul l-a însărcinat pe Talaat să informeze ambasadele printr'o scrisoare de luarea acestei hotărîri, sub motiv că Turcia s'a emancipat și numai poate admite să fie sub regimul capitulațiunilor.

Ambasadorii puterilor Înțelegeri au protestat, invocând motivul că abolirea capitulațiunilor nu poate fi acceptată, pentru că hotărîrea luată de guvernul turc este unilaterală și se impune consimțimintul părților contractante ca ea să fie definitivă [1]).

PACTUL TAKE IONESCU—N. FILIPESCU

In politica internă s-au petrecut câteva fapte importante în cursul lunei August 1914, care au influențat asupra evenimentelor de mai târziu.

Intâiul fapt : Take Ionescu a stabilit o înțelegere politică cu Nicolae Filipescu — cu care se împăcase după câțiva ani de adversitate înverșunată și cu Emil Costinescu, ministrul de finanțe în cabinetul Brătianu.

Al doilea fapt : șeful partidului conservator, Al. Marghiloman, silit de Ion N. Lahovari, N. Filipescu, M. Cantacuzino și alți membri ai comitetului executiv, semnase un proces-verbal de ședință în care se cuprindea declarația sa că România va intra în război într'o singură direcție, dar nu alături de Puterile centrale.

După câteva zile dela semnarea acestui proces-verbal, la 24 August (st. v) Al. Marghiloman a comunicat lui N. Filipescu că și-a schimbat părerea în urma evenimentelor petrecute pe teatrele principale de operațiuni și, de astă dată, România va trebui să intre în război în orbita Germaniei și a Austro-Ungariei [2]). De atunci datează germanofilismul lui Al. Marghiloman, care s'a accentuat tot mai mult.

Atunci s'a încheiat un pact și s'a cimentat și mai mult legăturile sufletești — impuse de cel mai nobil și cald patriotism — între Take Ionescu și Nicolae Filipescu, hotărîndu-se începerea unei acțiuni energice pentru combaterea primejdiosului curent germano-fil, ca și pentru pregătirea țării în vederea intrării în acțiune alături de aliați, pentru înfăptuirea unității naționale. Despre acest pact Take Ionescu s'a ocupat în discursul pronunțat la Iași, în timpul războiului, în ședința Camerei dela 10 Iunie 1917.

Pactul cuprindea șase puncte. El a avut caracterul unui *program politic de reforme pentru România Mare.*

Iată ce a spus Take Ionescu, la Iași, în 1917 :

„In ultimele zile ale lui August 1914 s'a întors Nicu Filipescu din strainatate la Sinaia. Nu ne vorbeam de ani de zile. Se petrecuse între noi lupte politice de o violență extrema. Tinerii ne spuneau că a fost veșnic la noi acord și dulceața între partide. Nu, d-lor, era canibalica viața dintre partide, nu dulce! Dar ne-am întâlnit fiindca venise o chestiune care sta deasupra trecutului, prezentului și viitorului ori-carui dintre noi.

„Era ceasul unic, într'o viață de 19 secole, ceasul cum n'a mai fost și nu poate să mai fie, caci nici odata nu s'a putut întâmpla coaliținea a patru mari puteri în contra Austriei, singura împrejurare în care puteam sa speram cu sabia în mână să ne facem unitatea națională.

---

[1]) Vezi și documentul No. 70, telegrama lui sir Louis Mallet, ambasadorul Marei Britanii din Constantinopol adresată la 9 Septembrie 1914, lui sir Edward Grey. (A doua Carte verde engleza),

[2]) Vezi articolul publicat în ziarul „Epoca" din 24 Iulie 1919 sub titlul: „Omul cu trei fețe".

www.dacoromanica.ro

„Am examinat situația cu Nicolae Filipescu, am facut un pact între noi doi și am luat și un al treilea din un alt partid, n'am voie sa-i spui numele,[1]) ca sa facem tot ce omenește se poate pentru a târâ țara noastra în razboi. Am examinat, firește, și viitorul.

„Erau șase puncte, vor fi și altele desigur, pe care noi le-am gasit atunci ca sunt urmarile fatale ale transformarei României mici în România cea mare cu cei de peste Carpați.

„Primul punct era reforma electorala. Și ce reforma electorala? Numai sufragiul universal, absolut, fără condițiune de știința de carte, votul egal și direct, numai acesta putea sa dea Românilor de dincolo o reprezentațiune potrivita cu însemnatatea lor numerica. Și atunci, de ce să examinam reforma electorala pentru aici? Noi legiferam astazi pentru România mică, dar legiferam cu ochii la România de mâine.

«De la legea electorala pentru Camera am trecut la al doilea punct, cel privitor la Senat, și ne-am zis: Senat cu colegii censitare este cu neputința. E cu neputința, nu numai pentru ca ar fi prea mare contrastul cu o Cameră aleasa prin sufragiul universal, dar pentru că orice combinațiune de colegii censitare am face peste Carpați, vom avea o reprezentare nedreapta a elementului etnic pe care ne ducem sa-l dezrobim. Prin urmare trebuie să căutam aiurea. Veți vedea când voi veni la chestiunea Senatului parerea mea, dar părerea mea nu este părerea proiectului, ci o simpla parere personala care nu leaga pe nimeni, care va lăsa deschisa chestiunea Senatului.

«O a treia chestiune a fost exproprierea. Este cu neputință într'o țara de țarani să ai sufragiul universal și sa n'ai pământul în mâna țaranilor. Alegerile atunci s'ar învârti asupra unei simple chestiuni: vreți pământ? Votați-l pe X.

«Este aceasta o stare sănătoasa de lucruri? Nu.

«*Odată ce într'o țară de țărani ai hotarât să dai votul universal, vine ca o consecință absolută, dela care nu te poți da în lături, să treci proprietatea particulară în mâinile țaranimei. Și cum nu s'a găsit nici un alt mijloc decât exproprierea, venea exproprierea ca un al treilea punct.*

EXPROPRIEREA. — «Și trebuia exproprierea fara plata în bani. Eu ceream în 1914 Aprilie plata în bani; dacă n'ar fi fost pentru România Mare aș fi menținut pretențiunea mea cu plata în bani, aș fi preferit sa fiu învins decât sa cedez, pentru ca atunci cu vedeam o expropriere care să se poată întinde pe un numar mare de ani, și așa Statul ar fi putut să plateasca în bani. Dar când e vorba de legiferat pentru România Mare, când e vorba de o transformare radicala a societatei românești, a cere plata în bani ar fi fost o piedică la ceeace trebue sa se realizeze. De aceea am zis: din August 1914 nu se mai poate face plata în bani; prin urmare, exproprierea noastră va avea și caracterul se spoliare, de confiscare, dacă vreți, de reducere de averi. Acesta este adevărul exproprierei pe care v'o propunem. Este bine ca atunci când voteaza proprietarii sa știe ca voteaza nu numai o transformare de valori, dar și o reducere de valoare.

REZOLVIREA CHESTIUNEI EVREEȘTI. — «Un al patrulea punct, era rezolvirea chestiei evreești.

«Pentru nici un om cuminte nu era posibil ca noi sa alipim provincii unde gaseam evrei pe cari trebuia sa-i facem cetațeni români, evrei cari s'ar fi batut cu steagul vrajmaș, și sa ramână straini la noi în țara evreii noștri dintre cari unii s'ar fi bătut sub steagul nostru. Asemenea concepțiune nu o poate admite nimeni. De aceea al patrulea punct la care a trebuit să ne oprim, a fost rezolvarea chestiunei evreești, rezolvarea larga, completa, fara restricțiuni, fara cutiuțe, fara rezerve, într'un spirit cinstit cum trebue să faca o țara care și-a dat cuvântul și ține să-l respecte...

CHESTIUNEA BISERICEI. — «Trec la al cincilea punct: la chestiunea bisericei.

«Noi avem astăzi numai o religiune, cetățeni numai de o religiune, cetățeni nu ma de o religiune în Stat, ortodocși orientali, și avem o organizare bisericească, cum să zic? cam strașnică, cam de Stat. Dincolo este o biserică tot ortodoxa orientala, dar traita în libertate. Va trebui sa le unificam. Și atunci, ce? vom duce sistemul nostru statist dincolo? De sigur, vom ajunge astfel la biserica liberă în Statul liber, cum a spus Cavour. Si sa nu ne temem de puterea bisericei. In țara sufragiului universal este bine să fie și alte organisme puternice nu numai Statul, caci din echilibrul tuturor forțelor va naște adevarata libertate, adevarata viață vie în România noua.

«Dar nu este numai atât. In România cea nouă vor fi aproape 1 jum. milion de Uniți, vreo jumătate de milion romano-catolici, câteva sute de mii de protestanți, toți cetațeni ai Statului român. Statul nostru nu va putea să mai fie un Stat confesional, ci va fi, ca toate Statele moderne, un Stat în care vom avea, cum ziceam, bisericile libere în Statul liber

REFORMA ADMINISTRATIVA. — «Era, în sfârșit al șaselea punct, era reforma administrativa.

«Sufragiul universal, — foarte bine zicea ieri d. Iorga, ca mai bine ar vrea trei colegii lăsate libere, decât sufragiul universal care ar fi caricatura fostului colegiu al treilea, — sufragiul universal nu-și va da roadele lui decât în libertate, în plina libertate.

---

[1]) Emil Costinescu.

www.dacoromanica.ro

Vreau o administrație în afara de influențele partidului dela guvern.

Prin urmare, stabilitatea generala a tuturor funcționarilor publici inclusiv prefecții și o descentralizare administrativa care sa semene mai mult cu viața de dincolo, decât cu viața de aci.

Acestea sunt punctele asupra carora m'am înțeles cu Filipescu în August 1914 și pe cari, mai târziu, le-am adus în comitetul Federației Unioniste .

FRANCEZII ȘI TAKE IONESCU

Take Jonescu
UN AMI DE LA FRANCE : M. TAKE JONESCO, LE CÉLÈBRE HOMME D'ÉTAT, QUI FUT, PAR SON ACTIVE ET PATRIOTIQUE
PROPAGANDE, UN DES GRANDS ARTISANS DE L'INTERVENTION ROUMAINE.

(Un amic al Franței: d. Take Ionescu, celebrul om de stat care a fost prin propaganda sa activa și patriotică, unul din marii artiști ai intervenției române).

(„Lectures pour Tous Paris", 1915).

www.dacoromanica.ro

CAPITOLUL XVI

IN TIMPUL NEUTRALITĂŢII

ATITUDINEA REGELUI CAROL I. — CONVENŢIA CU RUSIA. — TAKE IONESCU DESPRE „MOMENTUL DE LA LEMBERG". — UN PROECT DE ABDICARE. — MOARTEA REGELUI CAROL I

Hotărîrea luată în Consiliul de Coroană nu putea fi definitivă. A trecut câteva săptămâni până când să se precizeze unele idei şi hotărîri în legătură cu atitudinea României faţă de ceea ce-i impunea interesele sale supreme de ordin politic şi naţional. Nici expectativa armată, nici neutralitatea, nu erau atitudini convenabile intereselor României.

„...este evident că la începutul războiului mondial au fost ezitări ; au trecut câteva săptămâni până când s'au aşezat cel puţin la cea mai mare parte dintre noi, *ideile definitive şi hotărîrea statornică*", — spunea Take Ionescu în Decembrie 1915. Aceste ezitări au fost explicabile. Nu se putea obicinui lumea după câteva decenii de viaţă pacinică cu un măcel generalizat şi cu ideea apostolică a sacrificiilor cu orice preţ.

Nu se putea cere unui popor să intre într'un război, fără precedent în istorie, dintr'odată, când nu fusese suficient preparat sufleteşte şi materialiceşte pentru el ; dar nici nu se putea lăsa să treacă ceasul cel de mult aşteptat şi dorit de generaţii întregi de idealişi şi visători, fără ca toţi cei ce vegheau la binele neamului să nu chibzuiască şi să judece că o acţiune eroică trebue să fie întreprinsă cu nu importă ce sacrificii din partea tuturor.

Sunt momente în viaţa unei naţiuni, în adevăr hotărîtoare pentru existenţa şi viitorul ei. Take Ionescu nu s'a pripit ; nu a cerut dela începutul războiului, intrarea României în acţiune alături de Înţelegere, ci a examinat mai întâi toate aspectele problemei şi după ce şi-a fixat bine judecăţile, a precizat care sunt imperativele politicei noastre naţionale. Şovăelile dela început au mai avut şi o altă explicaţie : atitudinea regelui Carol I ; voinţa neînduplecată a acestui suveran de a angaja România în război alături de Germania şi de Austro-Ungaria şi dorinţa lui de a lăsa tronul vacant, fără dinastie, în cazul când nu vor fi ascultate sfaturile şi îndemnurile sale.

Ca să exercite o presiune asupra oamenilor politici regele Carol I, primind în audienţă la Castelul Peleş din Sinaia, pe românul din Ardeal,

www.dacoromanica.ro

Teodor Mihali, l-a sfătuit să comunice oamenilor politici că „ardelenii nu vor unirea cu vechiul regat". Adevărul nu era însă acesta. Nu putea fi acesta sentimentul intim al fraților noștri de peste Carpați. Mihali, însuși, a recunoscut că regele Carol îi ceruse să facă acea comunicare, împotriva voinței și a sentimentelor sale. In această chestiune Take Ionescu a dat următoarele amănunte:

„ ... întrebați pe Mihali, senatorul de peste Carpați, când s'a dus la Sinaia, la raposatul rege Carol, ce sfat i-a dat, ce i-a cerut să ne comunece nouă, oamenilor politici?

„Va spui ca a venit la mine plângând asupra sfatului cari i se dedea; i se daduse sfatul să ne spuna noua ca transilvanenii nu ne vor. Așa de convins era Regele, Carol ca nu trebue, în nici un caz sa intrăm în razboi contra Austriei, — război în care el vedea peirea României. I-i spuse lui Mihali sa ne comunece că trasilvănenii nu ne vor, dar Mihali vine la mine și îmi spune:

„Nu este adevărat; trasilvănenii vă așteaptă.".

Regele Carol era sincer. El credea în victoria germana ca în sfânta Scriptură. De aceia el nu vroia cu niciun preț razboiul național".

Tisza, primul ministru al Ungariei, care a contribuit atât de mult să împingă monarhia în război, convins că Ungaria va eși mărită dintr'însul, exercita presiuni asupra fruntașilor români din Ardeal spre a obține declarațiuni de lealitate și fidelitate din partea lor, față de statul maghiar. Agenții săi, în frunte cu „comisarii" ce-i trimisese, în Ardeal, aveau misiunea să urmărească de-aproape mișcarea tuturor fruntașilor români și să raporteze asupra stării de spirit a populațiunii românești. El amăgea pe cei slabi de minte cu acordarea de libertăți, sau de avantagii în viitoarea „Ungarie Mare" [1]).

Pe de altă parte, foștii partizani ai arhiducelui Franz Ferdinand, asasinat la Serajevo, făceau propagandă și în Ardeal, printre români, în vederea realizării unui proect chimeric privitor la Statele-Unite—Austro-Ungaro—Germano—Române.

Contele Ottokar Czernin, care a fost și el partizanul lui Franz Ferdinand, încercase de câteva ori să convingă pe Take Ionescu că monarhia habsburgică va intra într'o eră nouă, de oarece oamenii cu vederi largi și-au dat seama că politica maghiară față de naționalități, a fost nenorocită și este necesar să se acorde concesiuni largi, în primul rând, românilor din Ardeal.

„Câtva timp mai târziu — scria Take Ianescu — se încredință chiar și contele Czernin ca istoria cu concesiunile maghiare față de românii din Ungaria era un simplu basm din *O mie și una din nopți* și de câte-ori îl vedeam, el îmi vorbea tot mai puțin de acest proect.." [2])

De aceea când în Noembrie 1914, i s-a vorbit lui Take Ionescu, de o delegație venită din Ardeal, într'un scop nedefinit, de posibilitatea unei împăcări cu Ungurii, pe baza unui vag proect, el n'a voit să discute acel proect și a povestit vizitatorilor uluiți, o serie de anecdote.

In acelaș timp, din Budapesta, unde domina trufașul Tisza, se expediau scrisori dela președinția consiliului prin care se făcea cunoscut că Ungaria și Austria nu vor ceda niciun petec de pământ din provinciile lor, ca să obțină prietenia și concursul unor state vecine, de oarece monarhia habsburgică e destul de tare ca să-și impună prin arme voința ei...

---

[1]) In memoriile sale contele Czernin spune că politica egoistă a lui Tisza „a înveninat și cultivat ura împotriva sârbilor și a facut imposibila alianța cu România".

[2]) *Amintiri,* Contele Czernin.

www.dacoromanica.ro

Firește că nu cu puțin a contribuit la prăbușirea acelei monarhii, acest mod de a vedea situația, puțin timp după izbucnirea războiului. Tisza a fost un mare patriot maghiar, dar un slab bărbat de stat și un rău psiholog.

El s'a legănat totdeauna cu iluzia că Ungaria își va întinde dominațiunea și peste Carpați, până la Marea Neagră...

Succesele câștigate de germani în cea d'întâi lună a războiului, în Lorena, în Luxemburg și pe Sambre, au dat prilej germanofililor din țară să se manifeste.

Ei spuneau că partea întâia a dramei s-a desfășurat conform planului fixat de statul-major german : invadarea Belgiei, luarea Liège-ului, armata regelui Albert I aruncată în direcția Anvers, stânga franco-engleză amenințată cu înfășurarea în regiunea Charleroi și Mons și în sfârșit, retragerea francezilor și înaintarea vertiginoasă a germanilor spre Paris. Ar fi urmat — tot conform planului statului-major german — zdrobirea definitivă a armatei franceze, intrarea triumfală a împăratului Wilhelm II în Paris și apoi sfărâmarea Rusiei.

Regele Carol I, era convins că francezii vor fi zdrobiți și într'o convorbire cu Take Ionescu a spus că rău au făcut belgienii opunându-se trecerei armatei germane pe teritoriul lor.

Ocupanea Belgiei și înaintarea armatelor germane în nordul Franței, contribuise să creeze un curent în țară, favorabil Puterilor centrale, mai cu seamă din cauza propagandei germane, care începuse să se organizeze sub îngrijirea legațiunei germane din București.

Evenimentele însă nu s-au desfășurat conform planului german. Prima bătălie dela Marna (5—11 Septembrie st. n. 1914), câștigată de francezi, a răsturnat planul de operațiuni german și a risipit multe visuri și proecte măreție...

După întâia bătălie dela Marna, Take Ionescu a avut o convorbire cu regele Carol I. Suveranul României căutase să convingă pe Take Ionescu că germanii ar fi eșit victorioși în nordul Franței și nu peste puțină vreme ei vor putea ocupa Parisul. Take Ionescu a replicat că bătălia dela Marna a fost o înfrângere pentru armatele lui Wilhelm al II-lea și dovada acestei înfrângeri o constitue însuși faptul că obiectivul principal și mult dorit — Parisul — nu fusese atins.

— Nimeni nu poate contesta — a spus Take Ionescu — că armata lui von Kluck n'a avut ca obiectiv geografic, strategic și politic : Parisul. L-a atins ? Nu. Și dacă în urma unei înaintări vertiginoase și al unui plan de operațiuni, de mult conceput și studiat în biurourile statului lor major, generalii germani au fost opriți pe Marna, de o armată considerată inferior organizată și presupusă demoralizată, ce ne face să credem că, după victoria franceză, germanii vor putea atinge obiectivul lor ?

Regele Carol I, care, bun militar, nu putea să nu recunoască logica strânsă a acestei expuneri, a murmurat, vădit îngrijorat și amărît :

— Poate d-ta să ai dreptate. E posibil să fi fost bătuți...[1])"

---

[1]) „Regele Carol era într'atâta de pătruns de siguranța victoriei nemțești, că nu se ascundea să critice pe Regele Albert, nepot pe care-l iubea, de a fi făcut greșala să se împotrivească la trecerea trupelor germane prin Belgia. Insistența Regelui asupra acestui punct îmi făcea par'că rău. Așa, într'o zi de August, când făcu observația că războiul nu a dat nici un om mare, îi răspunsei că se înșela, căci se pusese în relief unul care intrase în sânul nemuririi și acela era Regele Albert, nepotul său, de care avea dreptul să fie mândru".
(Amintiri, Take Ionescu, Regele Carol în timpul războiului).

www.dacoromanica.ro

Bătrânul suveran se împacă greu cu ideea înfrângerei germane.[1])

In ziua de 26 August st. n., un tren special, venind din Berlin cu 600 de ofițeri, soldați și marinari germani a trecut prin București cu destinația Constantinopol. Militarii germani erau îmbrăcați civil.

Take Ionescu a protestat într'un articol publicat în „La Roumanie" și „Acțiunea" împotriva tranzitului transporturilor militare germane prin țară și a cerut guvernului să respecte neutralitatea, interzicând pe viitor orice transporturi străine cu caracter militar.

In noaptea de 27—28 August trenul special german a trecut prin Sofia cu destinația Constantinopol.

In luna Septembrie s'a înregistrat alte evenimente importante :

Guvernul Brătianu semnase în ziua de 20 Septembrie, o convenție cu Rusia, prin care România se angaja să păstreze o neutralitate binevoitoare; iar această putere împreună cu aliatele ei, recunoșteau României dreptul de a ocupa ținuturile din Austro-Ungaria locuite în majoritate de români, urmând ca o comisiune mixtă să fixeze granița între massa românească și cea rutenă, în Bucovina. La tratativele ce s-au urmat în vederea încheerei acestei convenții a luat parte și Take Ionescu. După aceia s'a stabilit o înțelegere între Italia și România, ca guvernele lor să-și comunice informațiuni relative la atitudinea lor față de mersul evenimentelor, în vederea unei eventuale acțiuni comune. Această înțelegere s'a putut stabili și prin demersurile stăruitoare ce le-au făcut Take Ionescu și Emil Costinescu.

După înfrângerea gravă suferită de armatele austro-ungare, la Lemberg, monarhia habsburgică se clătina. Generalii austriaci au raportat că trupele lor se retrag, în dezordine cumplită, cuprinse de panică. Conducătorii imperiului dualist își pierduseră capul, față de înaintarea vertiginoasă a rușilor în Galiția. Totul se considera pierdut la Viena și la Budapesta. Atunci s'a crezut că este momentul cel mai potrivit pentru România ca să ridice sabia sa.

Dar, guvernul Brătianu nu începuse încă tratativele cu aliații.

Convenția din Septembrie 1914 nu prezinta garanții suficiente pentru noi. Armata noastră nu dispunea de materialul de care avea nevoe ca să ia parte într'un război de lungă durată.

Brătianu voia să obținem printr'un tratat semnat de Anglia, Franța, Rusia și Italia, recunoașterea drepturilor noastre asupra teritoriilor din Ungaria și Austria; iar ca să avem materialul de război, era nevoe de încheerea unei convenții speciale cu Franța. Fără aceste garanții Brătianu nu înțelegea să se miște, oricât de favorabil ar fi fost pentru România, unele faze ale operațiunilor militare de pe teatrul oriental. O altă greutate era și atitudinea regelui Carol I.

---

[1]) „Bătălia dela Marna fu pentru Regele Carol o dureroasă deșteptare; și deaceea cauta să se înșele pe sine însuși asupra urmărilor acestui mare eveniment.

L-am vazut la câteva zile după această minunată victorie, care va rămâne în analele umanității una dintre cele mai fericite și fecunde. Regele Carol îmi spunea că ceea ce se petrecuse, fusese numai o retragere strategica: veșnic ideia că armata germana nu putea fi bătuta. Sării în sus și uitând respectul ce datoram situației și vârstei sale, explicai cu vehemență Regelui ce absurda era ideia că o armată care riscase tot pentru ca sa înainteze cu o repeziciune amețitoare, se hotărâse, fara sa fi fost bătută, să piarda tot beneficiul acestei înaintari.

Și Regele Carol, cu o voce taragănată, care mărturisea sdruncinul sufletului său de catre o realitate pe care niciodata nu o banuise, îmi zise cu blândețe: „Poate să mă înșel, poate ai dreptate, poate că i-au batut".

Cu cât ma gândesc la aceasta conversație, cu atât îmi dau seama de sdrobirea morala a Regelui Carol în cele din urma zile ale vieței sale".

(Amintiri, Take Ionescu).

www.dacoromanica.ro

BATALIA DELA LEMBERG

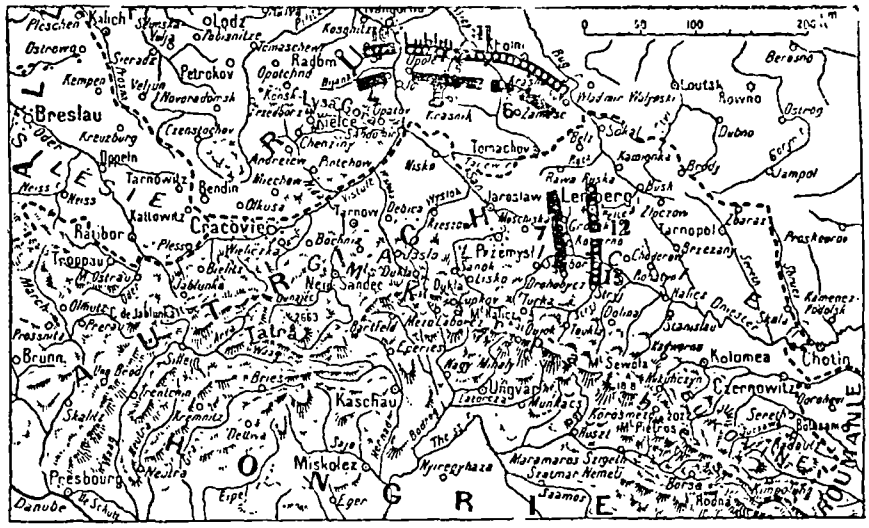

Situaţia dela 4 Septembrie 1914

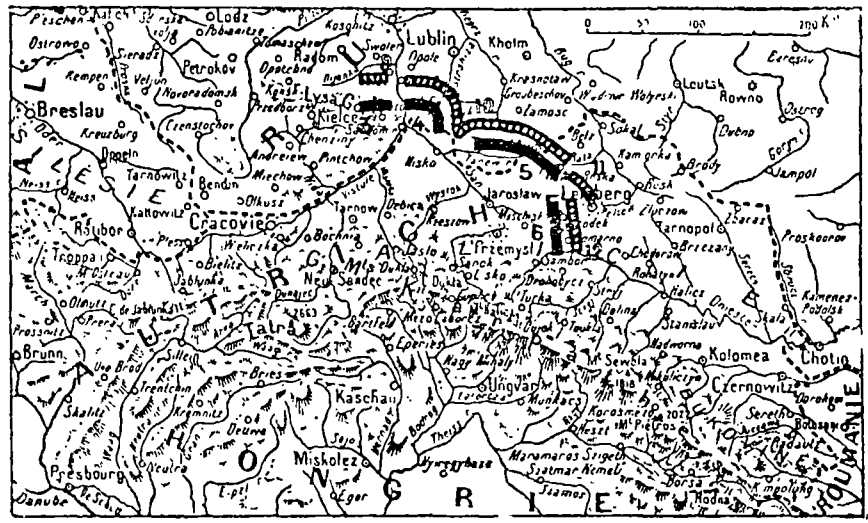

Situaţia din Galiţia dela 10 Sept. după înfrângerea austriacilor la Lemberg.

După căderea Lembergului contele Czernin a avut o interesantă convorbire cu Take Ionescu.

„Câteva zile după căderea Lembergului — scria Take Ionescu — contele Czernin mă întreba la telefon dacă'l puteam primi. Vroia, îmi spunea dânsul, să-mi aducă el însuşi înapoi cărţile pe care i le împrumutasem. Firește, i-am răspuns că da, cu atât mai mult cu cât nu venise la mine de săptămâni de zile. Eram curios să ştiu ce'l aducea, pretextul cu cărţile fiind prea străveziu.

Contele Czernin începu prin a aduce vorba despre acea chestiune a prieteşugului nostru de după războiu, de care am vorbit mai sus.

Pe urmă, fiindcă'i spusei că războiul şi pacea nu depindeau de mine, el îmi zise:

„O să vă războiţi cu noi. Desigur. E şi interesul şi datoria d-v. De altfel, şi eu dacă aşi fi roman, aşi ataca Austria şi nu văd de ce d-v. n'aţi face aceea ce aşi face eu însumi dacă aşi fi în locul d-v. Firește, nu e frumos să ataci pe un aliat, dar istoria se compune din mârşăvii, aceea a Austriei ca şi aceea a celorlalte state şi nu vad pentru ce România singură ar face excepţie".

www.dacoromanica.ro

Şi cum îi atrăsei atenţia că mă făcea să mă simt cât se poate în largul meu, el urmă:

„Vă fac însă o rugaciune. Aşteptaţi două săptămâni. In două săptămâni întreaga situaţie militară se va schimba în profitul nostru: şi orice interes v'ar împinge să ne declaraţi razboiu, o sa vedeţi atunci că aţi face o greşală".

Am surâs. Atunci contele Czernin reluă:

„Nu, nu două saptamâni, ci trei. Asta e tot ce vă cer. Dacă în trei săptămâni nu se schimbă situaţia, atacaţi-ne! Vă repet, eu însu-mi aşi face-o în locul d-v.

„Staruesc pentru cele trei săptămâni. Căci, să ştiţi, războiul acesta va fi un războiu de exterminare. Dacă suntem noi învingători, desfiinţăm România. Dacă suntem învinşi, nu va mai exista o Austro-Ungarie". [1])

I-am repetat că războiul nu depindea de mine; că, după toate câte le vedeam în jurul meu, putea să fie sigur nu pe trei săptămâni, dar pe mult mai mult încă, chiar dacă războiul trebuia să izbucnească între noi. Adăogai că exagera când vorbea de exterminare.

„In toate acestea însă, îi spusei, situaţiile noastre nu se potrivesc. Eu, în cazul când România e desfiinţată, perd tot, voi fi un paria rătăcitor prin lume, în vreme ce d-ta, care te pretinzi un bun german, n'o să perzi nimic cu dispariţia Austriei, ba poate chiar o să câştigi, Germania neputând fi desfiinţată".

Aşa ne despărţirăm. Era într'o după amiază. Seara aflai de la Nicu Filipescu că, în aceiaşi zi, Czernin îi ţinuse şi lui acelaş limbaj.

Aceasta ultimă convorbire cu contele Czernin e cea mai ciudată din câte am avut vreodată cu un diplomat.

Ar fi extraordinar şi de necrezut chiar — dacă nu l'aşi fi auzit eu însu-mi, cu urechile mele — ca reprezentantul Austro-Ungariei să spună că, dacă ar fi român, s'ar război cu Austria fiindcă aceasta e interesul şi datoria României".

Take Ionescu a recunoscut că după căderea Lembergului guvernul Brătianu a fost nevoit să nu se mişte, cu toate că situaţia era foarte favorabilă pentru intrarea României în acţiune. In această chestiune Take Ionescu a declarat:

„Dar, dacă n'a avut nici-o greutate din partea regelui Carol [2]), pentru ce n'a intrat în război în vremea dela Lemberg, când ar fi mers lucrurile uşor; am fi ocupat toată Transilvania, aproape fără să tragem o lovitură de puşca; ne-ar fi urmat Grecia şi ar fi amuţit Bulgaria?

Eu, care sunt în totdeauna un om drept, în discursul meu din Decembrie 1915, găseam d-lui Brătianu o scuză că n'a intrat în război atunci.

Iată ce spuneam:

„Nu mă ocup de strategia militară; mă voi ocupa de strategia politică. E sigur că după Lemberg, Austria îşi pierduse capul.

Este sigur că a fost atunci o adevărată groază de intrarea noastră în război; e sigur că atunci puteam face minuni; dar cum sunt om drept, mai ştiu şi *de alte greutăţi care s'ar fi pus atunci în drumul oricărui guvern român.*

In aceste momente nu'mi este permis, mai cu seamă că noi vorbim, iar ceilalţi nu răspund şi prin urmare vorba noastră nu trebue să fie nici vorba care păcătueşte prin nedreptate, dacă vorbesc de bogăţia momentului, să nu amintesc şi greutăţile momentului, — greutaţi care nu se puteau învinge decât prin unele hotărâri, care mie mi se păreau uşor de luat, dar cari pricep că altora li se păreau grele".

Făceam aluziune la o convorbire dintre mine şi d. Brătianu, pe care într'o zi v'o voi spune.

Eu îi spuneam: exista un mijloc eroic de a învinge greutaţile, pe care el nu-l primiă.."

Una din aceste greutăţi a fost voinţa neînduplecată a regelui Carol I de a intra în război, nu numai după dezastrul austriacilor dela Lemberg, împotriva Austro-Ungariei, dar niciodată.

Când regelui Carol I i s'a spus că momentul dela Lemberg nu trebue să fie pierdut de România, el a răspuns:

„Nu sub dinastia mea va trece armata română dincolo de Carpaţi!"

---

[1]) La tratatul dela Bucureşti, Czernin a desfiinţat România. Victoria lui Foch a făcut să nu mai existe Austro-Ungaria.

[2]) E vorba de o declaraţie făcută de Ion I. C. Brătianu că n'a întâmpinat nici o greutate din partea Regelui Carol I în acţiunea sa politică şi diplomatică.

www.dacoromanica.ro

Bătrânul suveran a adus la cunoștința lui Brătianu și a altor oameni politici un proect de abdicare, în care se cuprindea, nu numai abdicarea sa de pe tron, dar renunțarea la prerogativele și la drepturile sale de moștenitor, a principelui Ferdinand, ca și plecarea din țară pentru totdeauna, a tuturor membrilor familiei regale. Atât primul ministru, Ioan I. C. Brătianu, cât și Take Ionescu, au stăruit din răsputeri, ca proectul acesta să fie înlăturat. Iată ce a comunicat, asupra acestui incident dramatic din ultimele zile ce le-a trăit regele Carol I, Take Ionescu :

„...n'a fost vorba la un moment dat, în timpul vieței regelui Carol, de un proect al său de abdicare, atunci când noi insistam, când insista națiunea, ca să intre în război? Dar nu știe d-l Brătianu că se voia să se impună tuturor membrilor dinastiei această abdicare? N'a făcut d-l Brătianu și eu demersuri în contra unui asemenea proect? Dar este una din scenele cele mai duioase pe care le-am avut eu cu unii din membri familiei regale, scenă în care am văzut și lacrămi, când am adus și eu partea mea, cu dreptul meu de cetățean ca să previu, ceea ce ar fi fost pentru noi o primejdie, pentru dinastie o anatemă, — căci anatemă ar fi fost un asemenea proect, care ar fi despărțit dinastia de națiune?"

Regele ar fi dorit să convoace un nou consiliu de Coroană, în care să se asigure neutralitatea „definitivă" a României, tot nădăjduind că va putea mai târziu să provoace intrarea în război alături de Puterile centrale.

După câteva zile, regele Carol a murit la castelul Peleș din Sinaia (27 Septembrie 1914). Noul rege, Ferdinand I, promisese în declarația cetită în Adunarea Națională, că va fi „bun român". Dar intrarea în acțiune a României întâmpina încă multe greutăți.

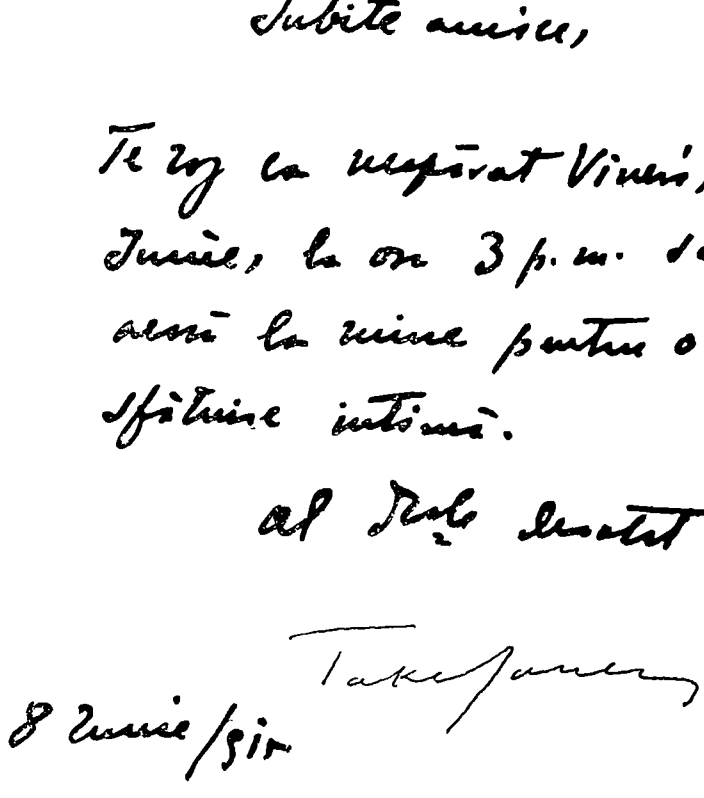

www.dacoromanica.ro

TAKE IONESCU IN CARICATURĂ

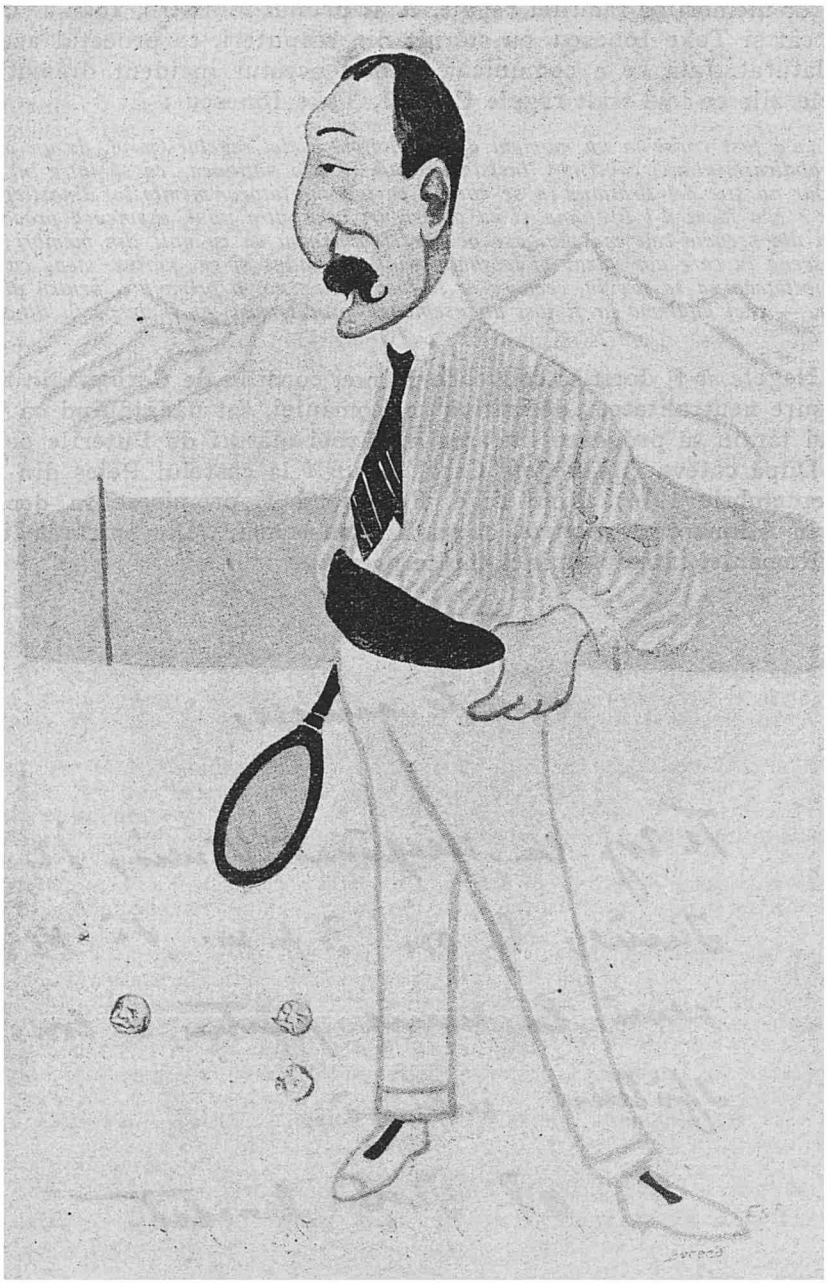

Desen de EST.

www.dacoromanica.ro

CAPITOLUL XVII

REGELE CAROL I ŞI TAKE IONESCU

DINASTICISMUL LA NOI. — ÎN TIMPUL RĂZBOIULUI RUSO-JAPONEZ. — FACTORUL MORAL. — ITALIA CEA NOUĂ. — UN PORTRET. — BĂRBAŢII DE STAT ŞI SUVERANII

In anul 1889 ziarul rusesc din St. Petersburg, *„Novoie Wremia"*, a publicat un articol senzaţional, în care propunea răsturnarea regelui Carol I al României şi alegerea unor şefi de stat, în România, în Bulgaria şi în Serbia, care să urmeze politica convenabilă imperiului ţarist.

Take Ionescu a răspuns în ziarul său *„La Liberté roumaine"*, în articolul sub titlul : *„Battenberg, Milan, Carol"*, în care a constatat decepţiile ce le-a avut Rusia în Orientul european din cauza politicei sale greşite prin tendinţele ei de a domina şi de a atrage în sfera ei de influenţă tinerile state dunărene şi balcanice. El a protestat împotriva ameninţării Rusiei de a răsturna pe suveranii României, Serbiei şi Bulgariei.

După câtva timp, în numărul dela 21 Aprilie st. n. 1889, al aceluiaş ziar, Take Ionescu a publicat un articol de polemică sub titlul *„Le Dynasticisme chez nous"* (Dinasticismul la noi). El polemiza cu Gh. Panu, care scrisese în „Lupta" că dinastia Hohenzollern e „artificială" şi nu poate să aibă rădăcini în ţară.

„Da, e adevărat, a răspuns Take Ionescu, ca toate dinastiile din ţările noui, dinastia noastră e şi mai artificială, fiind şi mai recentă. Dar nu este oare o datorie patriotică să susţinem ideea dinastică şi să încercăm să o facem mai puternică, deschizându-i acces în massele populare ? Nu este oare o datorie din partea noastră să nu o atacăm şi să nu o ponegrim ?"

Take Ionescu a fost atunci atacat violent de adversarii săi şi învinuit că ar fi „un ambiţios", că n'ar avea „nici-o convingere fixă" şi că „de câteva luni este un dinastic supranumerar"... El a răspuns în articolul *„Pro domo"* publicat în ziarul *„La Liberté roumaine"* din 14 Mai 1889, că a fi „dinastic" nu e acelaş lucru cu a fi *„palatist"*.

Dacă unii confundă cei doui termeni, există o pronunţată deosebire între sensul unui şi al celuilalt.[1]).

---

[1]) In acest articol Take Ionescu mai spunea ca n'a mers sa spuna lui Dumitru Brătianu un *Pater pecavi* şi să-i ofere concurs, care i-ar fi fost refuzat, de oarece niciodată n'a făcut parte din grupul acestui om politic şi nici junimist n'a fost, dupa cum pretindeau adversarii săi.

www.dacoromanica.ro

Take Ionescu n'a fost om de curte, „palatist", monarhist fanatic.

Regele Carol prețuia inteligența scăpărătoare a lui Take Ionescu: cultura, lealitatea și judecata lui sănătoasă, dar nu-l iubea. Se știe că regele Carol n'a fost un emotiv, un sentimental.

Sobru, rece, concentrat, grav, auster, având o concepție specială de misiunea lui de suveran, protocolar și cumpănit în vorbă, regele Carol nu era obicinuit să i se pună în discuție părerile sale, fie în politica internă, dar mai cu seamă în politica externă. Cu Take Ionescu discuta însă liber, chestiuni de politică internă și externă, deoarece se convinsese că acest bărbat de stat era sincer în exprimarea părerilor sale ; leal, în toate actele sale ; logic și obiectiv în judecățile sale asupra oamenilor și evenimentelor.

In 1904, în ajunul izbucnirii războiului ruso-japonez, Take Ionescu a avut o convorbire cu regele Carol.

Pe când suveranul exprima convingerea lui nestrămutată că dacă va izbucni războiul în Extremul Orient, rușii vor fi victorioși, de oarece vor dispune de 90 de divizii împotriva a 13 divizii japoneze etc., Take Ionescu a replicat :

— „Nu cred în victoria rușilor cu toate forțele lor materiale formidabile. Să nu uitam că rușii au pierdut toate războaiele și apoi în războiul din Extremul Orient, va câștiga, cine va lupta mai aproape de baza lui de operațiuni ; dar, mai cu seamă cine va dispune de forța morală. De aceia, îmi permit să afirm că japonezii vor eși victorioși". Cum Take Ionescu vorbise, în aceasta chestiune, cu multă căldură și convingere, regele Carol, a observat :

— Știți, că pentru întâia oară aud asemenea argumente în favoarea unei victorii japoneze. Militarii sunt de altă părere.

— Militarii, de obicei — a răspuns Take Ionescu — dau importanță mai mult cifrelor, efectivelor, materialului brut de război, numărului diviziilor și neglijează importanța covârșitoare a factorului moral.

„Cred în factorul moral.

Istoria mă învață că moralul, mai mult decât numărul batalioanelor, aduce victoria.

Pentru ruși, e vorba de un absurd război colonial, pe care ei nici nu-l înțeleg măcar; pentru Japonezi victoria e o trebuință vitală.

Ei știu că atâta vreme cât nu vor fi bătut *albi,* vom continua să ne uităm la ei de sus

Ei bine, pentru Japonezi, cinstea este binele suprem; au nevoe să învingă pentru a fi egalii noștri"...

Mi-ați spus, adesea ori, că armata austriacă este excelentă; că infanteria ei este chiar superioară infanteriei germane, iar înaltul comandament, de când numai era rezervat nobilimei, făcuse progrese uimitoare.

Ei bine, eu sunt sigur că la număr egal, ori aproape egal, armata austriacă ar fi bătută de orce altă armată. Ea n'are, nu poate să aibă, factorul moral".

„Și cum avea aerul să mă găsească absurd, adăugai :

„Știu că aveți o idee destul de mediocră de armata italiană. Ei bine, eu sunt sigur că la număr egal, armata italiană ar znopi în bătae armata austriacă"

Și după câteva observații adaugai încă :

„Nu cunoașteți Italia cea nouă. Nenorocirea noastră a tuturor e că rămânem cu ideile primei noastre tinereți ; că nu ne adaptăm destul de repede la faptele nouă, care se produc în jurul nostru.

Italia trece printr'o revoluție morală de care, în genere, n'avem nicio idee. Generația nouă, care a crescut în Italia liberă, e însuflețită de un patriotism, pot să zic chiar de o mândrie, greu de bănuit sub extrema politeță italiană. Italia cea nouă numai poate suferi rolul Cenușeresei printre marile puteri. Democrația această harnică n'o să turbure pacea lumei ; dar dacă o fi vreodată silită să facă război, o să uimească prin hotărârea ei și prin eroismul ei"

Take Ionescu, adauga, în amintirile sale scrise în Iulie 1915:

„Știu că nu convinsesem pe convorbitorul meu, nici de victoria Japonezilor, nici de superioritatea armatei italiene asupra armatei austriace.

Poate că de atunci și-a putut da seama ca știusem să observ și să înțeleg.

Acum când italienii sunt pe cale să minuneze lumea cu vitejia trupelor lor, mi-am adus aminte convorbirea aceasta din 1904 și m'am simțit fericit că am prevăzut ceace toată lumea vede azi [1])"

---

[1]) Italia cea noua *„La Roumanie"*, N. de Joi 16/29 Iulie 1915.

www.dacoromanica.ro

Este interesant portretul Regelui Carol schițat de Take Ionescu în câteva linii:

„Regele Carol făcea parte din acele spirite mai mult de cumpat de cât de avânt, cari nu sunt în stare să facă vreun pas greșit, dar nici vreo faptă mare. Și se înțelege ca pentru vremurile obicinuite, Regele Carol avea însușiri remarcabile. Un tact ireproșabil, o minunată capacitate de a vedea, în orice ocaziune, și partea buna și partea rea a lucrului, o sârguință la muncă ce n'a șovăit niciodată, un bun simț care putea fi luat cu ușurință drept o înaltă inteligență, un adânc simț al datoriei, o rară instrucțiune pentru un suveran, maniere desavârșite, o răbdare care, pe nedrept avea aerul nepasărei, o grija foarte cinstită de ceea ce va avea sa spună istoria. Cu toate acestea, în împrejurari excepționale aceste însușiri sunt neîndestulătoare, aproape defecte. Unde mai pui că Regele Carol, al carui curaj fizic era, de sigur, mai presus de orice îndoială, n'avea curaj moral. Și spiritul de inițiativă îi era necunoscut.

Acest mănuchi de vrednicii și de cusururi marite prin vrâstă, lamurește rolul Regelui Carol în razboiul mondial...

Regele Carol, să fim drepți cu dânsul, n'avea nici o admirație pentru împaratul Wilhelm. El găsea activitatea fară linie și cu salturi a „Kaizerului" cu desavârșire nenorocită.

Și apoi, Regele Carol era un pacifist sincer. Avea prea mult bun simț și, dându-și seama de primejdia și mizeriile ce aveau să decurgă din razboiul mondial, nu putea sa-l privească cu inimă ușoară. Și să fim iarăși drepți, cât i-a stat în puteri, el a lucrat pentru pace. Nu voiu uita niciodată ca în Februarie-Martie 1913, regele Carol a fost singurul partizan convins al politicei mele care țintea să împedice un conflict sîngeros între Bulgari și noi, conflict care, atunci, ar fi deslanțuit în mod fatal războiul general. E adevarat ca la un moment dat, regele Carol ma părăsi; dar cînd, totuși, îi raspunsei cu un *non possumus* absolut, regele îmi mărturisi că el nu cedase războinicilor decît numai pentrucă știuse că eu n'am să cedez. Suveranii ne fac câteodata confidențe de acestea neașteptate. Nu 'mi-a explicat oare regele Carol într'o zi, timp de-o jumatate de oră, pricinile pentru cari era el cu totul nerecunoscător?

Regele Carol trăise până în 1912 cu siguranța că rasboiul general nu se va deslănțui cît o trăi el. In toamna anului 1912, el își trimise nepotul — azi Regele Ferdinand — la Berlin, ca să afle intențiile împăratului Wilhelm. Prințul regal veni cu răspunsul, că împăratul credea că între Germania și slavism va trebui să isbucnească conflictul, dar ca el spera că nu va vedea aceasta cât va trăi el".

Pe la sfârșitul lunei Decembrie 1913, după demisia guvernului Titu Maiorescu, Take Ionescu a fost în audiența de concediu la suveran.

„Regele Carol era bolnav. Atunci m-a introdus regina Elisabeta într'o odae unde regele era în pat și-mi aduc aminte un detaliu: de ani de zile nu mai văzusem haina care se chiamă „jiletcă cu mâneci". Regele Carol purta o jiletcă cu mâneci. Regele Carol, între altele, mi-a spus: „M'am înțeles cu d. Brătianu asupra mai tuturor punctelor, dar mi-a făcut și o declarațiune de politică externă; mi-a spus că dacă se întâmplă război, nu putem să ne supunem tratatului de alianță, fără ca în Austro-Ungaria să se îmbunătățească situația românilor din Ungaria... Și aceasta a fost una din cauze pentru care în cursul iernei anului 1914 au fost atâtea tratative, care știți că au fost la Budapesta, între români și unguri, tratative care, eu am spus într'o vreme, îmi serveau drept termometru. Când ungurii erau gata la ceva concesiuni, miroseam războiul european. Indată ce ungurii făceau pe îndărătnicii, ziceam: e pace, pentru că, evident, nu era nimic sincer în acele tratative..." [1]).

In „Amintirile" sale, Take Ionescu scrie:

„Regele Carol era așa de convins că pacea va dăinui, când în primavara lui 1914, el îndrăzni să primească vizita Țarului la Constanța, lucru pe care nu l-ar fi facut, daca și-ar fi închipuit că, după câteva luni, ar fi pus în situație sa intre în razboiu cu el.

Chiar în ziua de 9 Iulie 1914, când îmi destainui la Sinaia gândul tainic al Imparatului Wilhelm de a fi hotarît să provoace războiul general, chiar atunci regele Carol adăoga că asta n'avea să se întâmple decât peste trei sau patru ani. Și batrânul rege era

[1]) Expunerea lui Take Ionescu la clubul partidului democrat. 1920.

www.dacoromanica.ro

sincer când vorbea așa. De aceasta sunt absolut convins pentru o suta și o mie de pricini. Cea mai puternica, o scot din chiar caracterul Regelui Carol. Daca ar fi știut ca rasboiul general, pe care-l hotarise Imparatul Wilhelm, avea sa înceapa peste douazeci de zile, regele Carol ar fi început sa-și ia masurile pentru ca politica sa aiba toți sorții de reușita. El însa nu a început sa se miște pâna în cele din urma zile ce-au precedat declarația razboiului.

Omul acesta, în tot timpul domniei lui, subordonase totul ideii unice de a fi stapân pe politica externa a României. El nu s'ar fi gasit atât de dezarmat la ziua scadenței, daca ar fi știut mai dinainte data acestei scadențe.

Regele Carol, nu cunoștea Anglia și credea ca va ramâne neutră în razboiul european, dupa cum nu cunoștea nici resorturile sufletului italian.

El avea o admirație adânca pentru organizația militara germana și împartașea opinia cea mai pesimista asupra armatei franceze.

„Când în consiliul de coroana din 3 August 1914 regele Carol ne spuse ca prin împotrivirea noastră de a-l lasa să intre în razboiu alături de imperiile centrale, noi am distrus întreaga operă a renașterii rămâne, ca am ruinat patria pentru totdeauna, și ca viitorul neîntârziat va dovedi ca el a avut dreptate, regele Carol era cu desavârșire sincer. El era sigur de victoria germană, și regele Carol nu era dintre oamenii cari pot sa se înalțe și sa ajunga sa înțeleaga înalta idee ca mai mult face să fii învins aparând o cauză buna, decât să învingi târât de o cauza rea.

Regele Carol credea atât de puțin în putința rezistenței în contra Germaniei ca, la câteva zile dupa faimosul consiliu de coroana, îmi explica cum avea sa se desfașure rasboiul. Dupa regele Carol, răsboiul avea sa țina cel mult pâna în Decembrie; iar în Ianuarie cel mai târziu urma sa se adune Conferința de pace care avea sa schimbe din vârf până la temelie organizația lumii.

Inainte de 15 Septembrie, Impăratul Wilhelm trebuia sa intre în Paris. Indata apoi avea sa isbucneasca revoluția în Franța, Germania avea sa acorde învinsului o pace generoasă, neluând din teritoriul Franței decât o mica parte și ceva colonii. Germania, adaoga regele, nu va mai repeta greșeala de a susține republica în Franța. Ea avea să ajute la restaurarea monarhiei în persoana prințului Victor Napoleon. De îndata ce s'ar fi semnat pacea cu Franța, Imparatul avea sa se întoarcă cu toate forțele sale în contra Rusiei și, înainte de Decembrie, el trebuia sa îndeplinească ceeace n'a putut îndeplini Napoleon, caci avea să intre și în Moscova și în Petrograd. Asta ar fi fost sfârșitul razboiului, precum și îmbucatățirea Rusiei dupa un plan facut din vremea lui Bismarck. Dar marele cancelar recomandase sa nu-l puna în practica decât dupa o înțelegere cu Anglia. E inutil sa mai starui asupra celor ce-i răspunsei la acest basm de adormit copiii, care în gura unui om de simț cum era regele Carol, îmi facea o impresie ciudată. Incercai sa-l fac să înțeleaga, dealtminteri fara nici un succes, că n'are să fie nici-o revoluție în Franța, ca n'are sa fie nici o restaurare monarhică și era de neînțeles ca Napoleonii, fii ai victorici, sa-și regăsească tronul în înfrângere. Regele era ca un hipnotizat și cu cât îmi vorbea mai mult, cu atât îmi dam seama de groasnica intoxicație germana, care putu să otraveasca de departe pe un batrân, a carui însușire de căpetenie era cumpatul.

Regele Carol era într'atâta de patruns de siguranța victoriei nemțești, ca nu se ascundea sa critice pe regele Albert, nepot pe care-l iubea, de a fi facut greșeala sa se împotrivească la trecerea trupelor germane prin Belgia. Insistența regelui asupra acestui punct îmi facea par'ca rau. Așa, într'o zi de August, când facu observația ca rasboiul nu pusese în lumina niciun om mare, îi raspunsei ca se înșela, căci se pusese în relief unul care intrase în sânul nemuririi și ca acela era regele Albert, nepotul sau, de care avea dreptul sa fie mândru".

El nutrea speranța ca va putea angaja România, în razboi, alaturi de Puterile Centrale, când victoria germanilor se va apropia. El nu ura, totuși, Franța, caci dorea o apropiere între aceasta țara și Germania, dar odata razboiul declarat, de sigur ca era convins de victoria armatelor lui Wilhelm II".

Intr'o alta convorbire, scria Take Ionescu, «venind vorba de numele surorei sale, cóntesa de Flandra, mama regelui Albert, regele îmi spuse cu o adânca desnadejde:

„Dumnezeu a fost bun cu ea. A luat-o la sine mai 'nainte de aceasta groasnica încercare. A fost Dumnezeu bun și cu mine pâna acum, dar m'a parasit". Ce bine ar fi fost mai bine pentru dânsul să moară înaintea rasboiului.

Cu gândurile acestea melancolice se sfârși ultima convorbire serioasa pe care o avui cu regele Carol.

Sunt convins ca ceea ce l'a prapadit pe regele Carol a fost numai priveliștea afundarii a tot ceeace crezuse.

A fost și el o victima a ceeace devenise o maxima pentru orice german: puterea țarii lor e atât de mare, ca Germania e invincibilă.

Inainte de batalia de la Marna, regele Carol exprima aceasta idee astfel: Timp de un veac va fi domnia germanismului, pe urma va veni era slavismului».

Regele Carol socotea lumea latina sfârșita: cât pentru cea anglo-saxona, el n'o înțelesese niciodată".

www.dacoromanica.ro

In legătură cu relaţiunile conducătorilor politici din ţările monarhice cu suveranii lor, Take Ionescu a povestit următoarele:

„Ultima oară când Venizelos veni în România, vorbeam cu el, într'o zi, într'un colţ de fereastră, la palatul regal.

Vorbeam despre acea filozofie politică, asupra careia revin neîncetat toţi oamenii amestecaţi la conducere. Intre alte chestiuni am vorbit şi de raporturile dintre oamenii de stat şi suverani; în ţările unde monarhia este încă un aşezământ trebuitor. Cretanul îmi zise:

„Tot creerul nostru, toată inima noastra, întreaga noastra viaţă, trebue să le întrebuinţăm ca să marim şi sa întarim pe suveranii noştri. Şi ştim ca la rându-le, ei n'o sa facă altceva de cât sa ne micşoreze, daca nu pot să ne distruga.

Totuşi, trebue să ne facem datoria, fiindcă aceasta este datoria noastră".

Take Ionescu la vârsta de 57 ani

www.dacoromanica.ro

CAPITOLUL XVII

PENTRU ROMÂNIA MARE

ACȚIUNEA PATRIOTICĂ A LUI TAKE IONESCU. — TRATATIVELE CU ALIAȚII. — O CONVORBIRE CU EMIL COSTINESCU. — CHESTIA BANATULUI ȘI A BUCOVINEI

...Trebue să spunem țării, că nu are nici un preț, dar niciunul, chiar daca ar fi pribegia totală, chiar dacă ar fi ani mulți de război, chiar dacă ar fi ruina generală, o astfel de distrugere încât să nu rămâe doar pamântul negru, care să fie un preț mic pentru ceea ce are să ne dea România Mare.

...Va învinge armata română; vor învinge aliații noștri! Cred în victorie, cum cred în lumina soarelui! Totul se poate întâmpla afara de victoria germanilor și a aliaților lor.

Take Ionescu

După moartea regelui Carol I, Ion I. C. Brătianu, primul ministru, a consultat pe Take Ionescu asupra necesității unui guvern național, care, înlăturând luptele dintre partide, ar fi asigurat guvernului mai multă autoritate înăuntru și în afară și țării liniștea trebuincioasă. Take Ionescu a răspuns că în acele momente guvernul național ar fi fost și de prisos și imposibil. „De prisos" pentru că preocupările asupra problemelor mari din afară stinsese de fapt luptele de partide și astfel noul suveran avea putința să'și înceapă domnia într'o liniște relativă; „imposibilă" pentru că intrarea în guvern a acelor oameni politici, care se pronunțaseră cu destulă energie pentru politica războinică alături de puterile Înțelegerei, putea fi luată drept o provocare. „Nu am voit ca ceasul să atârne de o combinație guvernamentală — spunea Take Ionescu în Cameră în 1915 [1]) —, ci de alte calcule politice superioare unor asemenea combinații".

A mai intervenit apoi și alt factor determinant, care a impus lui Take Ionescu să se opună formațiunii unui guvern național în epoca aceea: odată intrat în guvern el n'ar mai fi putut să facă propagandă în țară pentru intrarea în război împotriva puterilor centrale; după cum și ceilalți oameni politici, care împărtășeau același punct de vedere, dacă ar fi făcut parte din guvern, ar fi fost siliți să fie rezervați. In cazul acesta adversarii

[1]) Discurs pronunțat în ședința Camerei dela 16 Decembrie 1915. Dezbaterile adunării deputaților No. 17—18.

www.dacoromanica.ro

politicei *instinctului național* ar fi găsit terenul liber pentru propaganda lor și o parte din opinia publică putea fi influențată de ei.

In aceiaș epocă Take Ionescu a făcut demersuri stăruitoare pentru încheerea unei înțelegeri între România și statele balcanice.

Gabriel Hanotaux, membru al Academiei franceze, scria:

„Ca istoric, ca amic mai de demult, ca publicist, care a lansat cel dintâi, cred, formula „Balcanii al Balcanicilor", nu pot de cât să ader la puternicele cuvinte ce le-a adresat d. Take Ionescu:

‚Să nu-și facă iluzii nici cei dela Sofia, nici cei dela București: soarta noastră este să trăim toți liberi și independenți, sau să pierim toți, unul după altul, într'o sclavie odioasă.

Soarta noastră nu atârnă de altul, ci de noi înșine. Cu atât mai rău pentru noi dacă nu vom ști să uităm certurile noastre și într'un gest larg și generos să recunoaștem drepturile fiecăruia și să stabilim spre mulțumirea tuturor o înțelegere leală, dreaptă și definitivă!".

Această propunere a lui Take Ionescu nu s-a putut însă înfăptui.

Take Ionescu urmărea cu cea mai mare atențiune desfășurarea evenimentelor pe teatrele de operațiuni și acțiunea diplomatică a puterilor beligerante, ca și a statelor neutre. După mersul operațiunilor militare pe teatrele principale de război el voia să prindă momentul prielnic și pentru intrarea noastră în acțiune; iar după cum se desfășura acțiunea diplomatică a beligeranților și a neutrilor, vroia să desprindă adevăratele obiective politice ce le urmăreau să le atingă și unii și alții, ca să poată activa și mai bine în sensul popularizării revendicărilor noastre teritoriale și deci a realizării aspirațiilor noastre naționale în cadrul general al obiectivelor puterilor din grupul Înțelegerii. Nu se putea susține bine în afară, cauza unității naționale a României, dacă Înțelegerea nu era convinsă de necesitatea inexorabilă a lichidării imperiului austro-ungar pentru rezolvarea definitivă a problemei naționalităților și de dreptatea cauzei noastre. Pe de altă parte, nu se putea câștiga opinia publică din acele țări și nici aceia a guvernelor respective, dacă România ar fi dat impresia că așteaptă totul dela desfășurarea evenimentelor pe teatrele principale de operațiuni ; că această țară duce, nu numai o politică pasivă, în funcție de evenimente, ci și o politică de pândă, de așteptare interesată, care, fără sacrificii mari, sau chiar fără sacrificii de nici un fel, ar vrea să i se recunoască de către învingătorii de mâine, dreptul de a-și rotunji hotarele prin simplul fapt că dreptul teoretic, dreptul în sine, este de partea sa. O asemenea politică ar fi ascuns și altceva : posibilitatea de a te mișca și în direcția voită de Puterile centrale, dacă balanța victoriei ar fi înclinat de partea lor. Impotriva acestei politici s'a ridicat Take Ionescu cu toată puterea și cu toată autoritatea sa.

La sfârșitul anului 1914 au început tratative între guvernul Brătianu și aliați asupra participării României în război. Atunci Brătianu a pus chestiunea revendicărilor noastre teritoriale. De aceste tratative Take Ionescu a aflat mai târziu, într'o convorbire pe care a avut-o cu Emil Costinescu, ministrul de finanțe, naționalist înfocat și care, încă din ziua de 4 August 1914 luase angajamentul să lucreze în perfect acord cu Take Ionescu și Nicolae Filipescu în sensul angajării României în război împotriva Austro-Ungariei.

---

[1]) *Gabriel Hanotaux*, de l'Académie française. — Dans les Balkans, La Revue hebdomadaire N. 35, 28 Août 1915. Paris.

www.dacoromanica.ro

Intr'una din zilele lunei Ianuarie 1915 Take Ionescu a venit acasă la Emil Costinescu. Intrând în biuroul prietenului său, Take Ionescu l-a găsit pe Costinescu stând în picioare cu o hartă mare a României de-atunci și a ținuturilor vecine, în fața sa... Emil Costinescu părea foarte preocupat.

— Ce e cu harta asta ?, — l-a întrebat Take Ionescu.

— Mă uitam la teritoriile ce ni se cuvin și la obiecțiunile ce ni se fac de către unii dintre aliați...

— Cum ? Brătianu a început tratativele cu aliații ?

— Da; de câteva zile.

— Iată o știre dintre cele mai îmbucurătoare. Voi nota această dată, care pentru mine este istorică.

— Desigur că este îmbucurător faptul că am început tratativele acestea, ceia ce înseamnă că vom eși din neutralitate, dar s-au ivit dela început dificultăți, ba chiar dificultăți serioase... Asta mă neliniștește.

— Despre ce e vorba ? Ce a cerut Brătianu ? Ce i s-a acceptat și ce i s-a refuzat ? Care sunt obiecțiunile ce i s-au făcut și de către cine ? Brătianu te-a pus la curent, așa cred, cu aceste tratative. Te rog, comunică-mi tot ce știi spre a vedea ce urmează să facem și noi. „*Trio*“ [1]) va intra în acțiune, spre a ușura aceste tratative...“

Emil Costinescu a expus atunci ce a cerut Brătianu aliaților și ce dificultăți întâmpină din partea rușilor și a aliaților din apus, atât în chestia Bucovinei, cât și în aceea a Banatului. Cum Brătianu cerea Bucovina și Banatul, întregi, rușii au invocat în favoarea lor convenția încheiată în Septembrie 1914, după care ar fi urmat ca regiunea de N. a Bucovinei, cu orașul Cernăuți, să le rămână lor; iar în chestia Banatului, sârbii pretind Torontalul și aliații sprijină punctul lor de vedere.

Ion Brătianu susținea că din moment ce este vorba de intrarea României în război, alături de aliați, nu se poate invoca convenția încheiată cu Rusia și ceilalți aliați, în Septembrie 1914, care se referea la o altă situație: neutralitatea României. Costinescu era de părere că Brătianu avea dreptate în chestia Cernăuților; dar e prea intransigent în chestia Torontalului. El și-a manifestat teama să nu se încurce tratativele abia începute din cauza celor două chestii teritoriale și mai cu seamă din cauza colțului de jos al ținutului Torontal din Banat și i-a comunicat lui Take Ionescu că o propunere tranzacțională este singura soluție impusă de împrejurări, spre a nu compromite cauza cea mare națională.

După această conversație Take Ionescu s-a consultat cu N. Filipescu și amândoi au dat dreptate lui Costinescu.

După câteva zile I. Brătianu a comunicat lui Take Ionescu că el cere Banatul întreg și nu înțelege să intre în acțiune fără ca aliații să nu recunoască drepturile noastre depline asupra teritoriilor românești din Ungaria. Take Ionescu a răspuns că problema trebue să fie examinată cu multă atențiune și omul de stat trebue să ia în seamă, toate împrejurările și datele problemei, evitând tot ceiace ar putea să compromită interesele României.

I. Brătianu a menținut cu tărie punctul său de vedere și a rugat pe

---

[1]) Prin „trio“, Tache Ionescu făcea aluzie la înțelegerea stabilită între el, N. Filipescu și Emil Costinescu, de a se consulta în toate chestiunile și împrejurările privitoare la problema națională și la acțiunea diplomatică a României în vederea realizarii idealului național.

www.dacoromanica.ro

Take Ionescu să-i dea concursul spre a putea duce la bun sfârşit tratativele ce le începuse. El era convins că dacă oamenii politici naţionalişti îl vor sprijini, se va putea obţine Banatul integral. Take Ionescu i-a promis concursul său şi a trimis o scrisoare d-lui Raymond Poincaré, preşedintele republicei franceze, în care expunea teza lui Brătianu şi îl ruga să sprijine toate revendicările terotoriale ale României, invocând argumente de ordine etnic, geografic, istoric, geopolitic şi strategic. Această scrisoare i-a cetit-o Take Ionescu şi lui Brătianu. După câtva timp Brătianu a rugat pe Take Ionescu să plece la Londra, ca să susţină teza română pe lângă miniştrii şi oamenii politici englezi. Take Ionescu a răspuns că va pleca în Anglia, fiindcă înţelege să aducă servicii ţării sale, dar numai în ziua când va şti precis că România va intra în război. In epoca aceea Brătianu nu putea să dea asemenea precisări. Tratativele cu aliaţii au continuat.

ASOCIAŢIILE PATRIOTICE

Ca un apostol iluminat Take Ionescu a propovăduit politica instinctului naţional. El a fost trâmbiţaşul acestei politici; neobosita călăuză, care a condus neamul său pe calea mântuirei şi a gloriei. El a fost profetul ce a întrevăzut dela început urmările marelui război, — urmări binefăcătoare pentru luptătorii cauzei dreptului şi a civilizaţiei — şi care a crezut în victoria aliaţilor şi în apropiata înfăptuire a idealului nostru naţional. Ca să poată pregăti sufleteşte ţara pentru apropiatul război de întregire al neamului său, Take Ionescu a organizat propaganda prin patru asociaţiuni naţionale : *„Acţiunea Naţională"*, *„Federaţia Unionistă"*, *„Liga Culturală"* şi *„Acţiunea patriotică"*.

Din „Acţiunea Naţională" au făcut parte aproape 25 de persoane. Şedinţele ei, săptămânale, se ţineau în casele lui Take Ionescu, dr. C. Istrati, dr. Ion Cantacuzino, Barbu Delavrancea, Nicolae Filipescu, Victor Ionescu şi o singură dată acasă la d. Em. Antonescu.

Generalul Crăiniceanu, fost ministru de război, care a făcut parte din „Acţiunea Naţională", spune în broşura : *„O luptă pentru întregirea neamului"* :

„O grupă de barbaţi, fruntaşi ai ţarei, din toate profesiunile şi din toate partidele politice, constituesc o grupare sub numele de «*Acţiunea Naţională*», în cap cu patrioţii *N. Filipescu* şi *Take Ionescu*.

Scopul «*Acţiunei Naţionale*» era în prima linie de a forma opinia publică în favoarea razboiului alaturi de aliaţi, de a îndrepta guvernul în această direcţiune şi de a contrabate şi zadarnici prin toate mijloacele şi cu orice sacrificiu propaganda germana în ţară.

Eu nu voiam ca această grupare sa împinga acţiunea sa până la voinţa de a răsturna guvernul şi partidul liberal dela cârma ţărei, căci o asemenea voinţă, — în frigurile în cari tremura ţara şi fara a cunoaşte în mod pozitiv intenţiunile guvernului, — ar fi fost o primejdie.

De aceia, fiind invitat sa subscriu pentru a face parte din „Acţiunea Naţionala" am refuzat, deşi ardeam de acelaşi dor înfocat pentru liberarea fraţilor subjugaţi.

Am primit, însă, sa asist uneori la întruniri cu condiţiunea, ca aci sa nu se facă politica de partid, ci ca sa dau informaţiuni technice asupra războiului, pentru ca opoziţiunea naţionala sa un ajunga la pareri şi acţiuni greşite.."

„La un moment, *Acţiunea Naţionala* ia o hotarîre gravă, spre a forţa guvernul de a intra în razboiu. Eu prin staruinţe şi rugaminţi, atât de o parte, cât şi de alta, reuşesc a întruni pe *Take Ionescu* şi *Nicolae Filipescu* cu *Ioan I. C. Bratianu*, în scopul unei înţelegeri.

La întrunire, Ion I. C. Bratianu îşi păstreaza toata mândria şi intransigenţa sa faţa de opoziţiunea naţionala şi-i da acelaşi raspuns ce-mi dase mie înainte în privinţa ei! Cu toate acestea, opoziţiunea renunţa, dupa staruinţa mea, la acţiunea proectata.

www.dacoromanica.ro

Însă, de aci înainte orice mijloc de neînțelegere și de unire, de buna voe, era exclus.

Capul guvernului nu voise unirea dela început, — cine știe în ce scop? Acum nu o mai poate voi, de teama, *poate,* de a nu descoperi inamicului planul neutralității sau al întârzierei noastre.

Este sigur, însă, că Ion I. C. Brătianu voia cu orice preț sa facă războiul *singur!* Dar mai târziu, la Iași, el a chemat în guvern (precum cerusem eu dela început) partidul democrat, iar în urmă guvernul liberal a demisionat. Atunci regele a chemat la guvern opoziționea antinațională, așa precum prevăzusem dela început.

Oricum ar fi însa, în istorie va ramâne scris, că Ion I. C. Brătianu a facut razboiul, fiind susținut de opoziționea națională și combătut de opoziționea antinațională.

„Ion I. C. Brătianu, opoziționea națională, presa patriotică (în cap cu „Universul"), poporul și armata, vor fi gloria generațiunii de azi și a tuturor veacurilor în viitor".

A doua organizație : *„Federația Unionistă"* avea cadre fixe. Din această asociație au făcut parte : Take Ionescu, N. Filipescu, dr. Ion Cantacuzino, dr. C. I. Istrati, Ion C. Grădișteanu, părintele Lucaci, Octavian Goga, Mihail Cantacuzino, N. Xenopol, Olănescu, S. Mândrescu și alții.

A treia organizație : *„Liga Culturală"* a fost, la început, prezidată de N. Iorga și apoi, după retragerea sa, de Ion Grădișteanu.

A patra organizație : *„Acțiunea patriotică"* a fost prezidată de dr. C. I. Istrati și din comitetul ei au făcut parte toți membrii din comitetul de redacție ai ziarului „Acțiunea".

Despre activitatea acestor asociații patriotice, d. Georges Lacour-Gayet scria în 1915:

„Iată Federația Unionistă a grupurilor intervenționiste. De sigur că în favoarea cauzei actuale a împatritei înțelegeri activează aceste instrumente de propaganda; Federația grupează în adevăr, toate forțele politice care în momentul acesta nu sunt la putere. Se știe că în România opinia publica este reprezentată în clasele conducătoare de trei partide: partidul național-liberal, sau al d-lui Ion Bratianu, care este la cârmă de aproape 23 de luni; partidul conservator și partidul conservator-democrat, ai căror conducatori sunt d-nii Filipescu și Take Ionescu. Conservatorii și conservatorii-democrați au început să conducă pe drumuri paralele propaganda lor în favoarea intervenției; în comun acord ei au cugetat înțelept, că sforțările convergente ale unora și ale altora vor fi mai eficace. Așa s-a întemeiat Federația unionistă sub președenția d-lui Filipescu.

D. Take Ionescu, care a adus Federației unioniste colaborarea foarte importanta a conservatorilor-democrați, ar fi fost de sigur în ciasul prezent un consilier foarte ascultat la Curte, dacă regele Carol mai trăia înca.

...Iată „Liga Culturală" pentru uniunea tuturor românilor. Ea are ca președinte pe pr. P. Lucaci. Acest preot catolic (unit) a ajuns, într'o țară de religie ortodoxa, unul din șefii cei mai ascultați ai opiniei publice. Activitatea acestei ligi, a pan-românismului, este foarte mare: conferințe, afișe, manifeste populare, manifestații patriotice, prin toate mijloacele ea duce o luptă buna.

Iată Uniunea latină. Președintele ei e d. dr. Istrati, al carui nume e pe drept stimat în științele chimice... Iata, în sfârșit, Amiciția franco-română pe care d. G. Diamandi o prezidează. Cetitorii acestei *Reviste* își reamintesc dineul din 9 Ianuarie 1915, pe care comitetul franco-român a avut plăcerea să'l ofere, sub președinția d-lui Paul Deschanel, celor trei membri eminenți ai Amiciției franco-române, președintelui ei, d. G. Diamandi, deputat, președintele Societății scriitorilor din România, d-lui dr. Ioan Cantacuzino, prof. la Universitatea din București și dr. Costinescu, deputat... Nu, nu se îndoește nimeni de serviciile însemnate ce le-au adus și le aduc zilnic, cauzei Franței și Impatritei Înțegeri, în capitala regatului și în tot regatul, Federația unionistă, partidul național, Liga culturala, Uniunea latina și Asociația franco-româna [1])...

[1]) *G. Lacour-Gayet,* La Revue hebdomadaire N. 44, 30 Oct. 1915. Paris. Art. *„Et vos amis les Roumains?"*

www.dacoromanica.ro

26514. — M. Nicolas Filipesco, ancien ministre, Président de la Fedération unioniste, Sénateur.

26515. — M Take Jonesco ancien ministre, député, president de l Action Nationale

A l'appel des Intellectuels français, les Roumains viennent de répondre dans les termes suivants

« Les nobles paroles que nous adresse le Comité franco roumain nous ont émus profondément C est vous, Messieurs, qui avez pris en main la defens des Roumains et soutenu en France le droit qu'ils ont a realiser leur unite nationale. Vous avez gagne a notre cause cette opinion publique qui, dans votre pays de liberte, est souveraine. Nous avons contracte envers vous une immense dette de reconnaissance et nous vous en remercions de tout cœur

« Meme au cas ou nous n aurions a realiser aucune aspiration nationale, notre affinite de race qui nous rend absolument refractaires aux idées et aux tendances germano-magyares, notre amour de la liberté et notre idéal de civilisation qui est le votre, nous eussent places, dès le debut de la guerre aux côtes de la France.

« Nous savons quels sont les auteurs responsables et quel devait être l enjeu de cette guerre formidable Nous n'avons été dupes d aucun de ces sophismes allemands et nous assistons une fois de plus a l'antique lutte du droit contre la force Avec l immense majorité du peuple roumain, qu'il s'agisse des Roumains enserrés dans les limites artificielles de l'actuel royaume ou de ceux qui gemissent sous le joug austro-magyar, nous avons compris que notre honneur, aussi bien que nos interêts vitaux nous commandaient de prendre part a la guerre aux cotes de la Quadruple Entente L'immense majorite de la nation demeure fidèle a sa conviction. Elle a donné et donne journellement des preuves de sa volonte immuable La trahison bulgare n a fait que l'affermir dans sa decision

« Quant a nous, nous avons fait et continuons a faire tout ce que des citoyens, conscients d'etre l'expression de la volonté nationale mais ne disposant pas des rênes du gouvernement peuvent faire pour empecher leur nation de s effondrer dans e deshonneur d'une inaction aussi insensee que funeste.

« Quelle que soit notre foi dans l'héroisme et la valeur de notre armee, nous savons trop bien que la France sera victorieuse quand meme la Roumanie resterait sourde a la voix du devoir · aussi ce n est pas pour collaborer a votre triomphe, c'est au nom de notre existence, au nom de notre droit a la vie, que nous demandons sans relache de voir notre armée entrer en lutte a vos côtes contre l'ennemi seculaire

« C'est au nom de notre droit a la vie, car une Roumanie qui faillirait à sa mission historique aurait signé comme nation son arrêt de mort. Cette perspective effrayante vous garantit la sincerité et la ferveur de nos efforts. »

Ont signe .

Les anciens Ministres

MM. FILIPESCO, Président de la Federation Unioniste, sénateur — TAKE JONESCO, *President de* l'Action Nationale, député — DISSESCO, Professeur universitaire de Droit Public, sénateur C P OLA NESCO, ancien président de la Chambre des Députés — Nicolas XENOPOL, senateur — Michel CANTA CUZÈNE, sénateur. — D GRECEANO, député — D' ISTRATI, Président de l'Academie roumaine, député — VLADESCOU, Doyen de la Faculte des Sciences, Directeur de l Institut Botanique — GRADISTEANU, Président de la Société de Culture macédo-roumaine, ancien recteur de l'Université

Les Présidents d'Associations nationales

MM. Vasile LUCACIU, Ligue pour l Unité de tous les Roumains.— G DIAMANDY Amité franco roumaine, député — V IONESCO, Action Patriotique, député — ANDREESCOU, Societe des Roumains d outre mont professeur à la Faculté des Lettres — Général TELL, vice président de l Association latine — D' CANTA CUZÈNE, Université populaire, professeur a la Faculte de Médecine

Les Senateurs :

MM. ARGENTOYANU. — SCARLAT CRESCOU — CAVADIA T BATESCOU — D DIMITRESCO — N COANDA — Gr. CONSTANTINESCO — G DOBRESCO — P CANTILLI, ancien prefet — SAFTOIU — Nestor CINCU, ancien vice-président de la Chambre des Députés — D' Th. JONESCO, recteur de l'Université de Bucarest. — MISSIR, professeur à la Faculte de Droit.

Les Deputés

MM. DESLIU, vice-président de la Chambre des Députés.— BASILESCO, professeur a la Faculté de Droit — A C CUZA, professeur à l'Université de Jassy — Prince BRANCOVAN. — OROMOLU — L. MOLDOVAN — D' DEMETRESCOU BRAILA. — Luca ELEFTHERESCOU. — N. CANANAU, ancien préfet. — Julian VRABIESCO, ancien préfet. — Léon GHYKA DOMBRAVENI. — S. MOUROUZI — C. MILLE. — N. TITULESCO. — N. CAPITANEANU. — Al. ALEXANDRESCO, ancien préfet. — I. IGROSIANU, ancien préfet — Gr PFRIETZANU, ancien maire — G PETCOU — IOANIDE — GOGOU ZAMFIRESCO — Theodor EMANDI, ancien prefet — J MICLESCO — GEBLESCO, ancien prefet

Les Professeurs universitaires, membres de l'Académie et des Facultés.

MM G TZITZEICA, professeur a la Faculté des Sciences, membre de l Academie roumaine, ancien élève de l Ecole Normale superieure de Paris TANOVICIANO, doyen de la Faculté de Droit. — D' DEMOSTHEN, doyen de la Faculte de Medecine — CIRESIANU, doyen de la Faculté de Théologie — Den NEGULESCO, professeur a la Faculte de Droit — Emanuel ANTONESCO, professeur a la Faculté de Droit S LONGINESCO, professeur de Droit roumain a la Faculté de Droit — Constantin SIPSOMO, professeur de Droit civil a l Université — D' G MURNU, professeur a la Faculté des Lettres, — D. BUNGETZIANU professeur à la Faculté des Sciences — D' POMPEIU, professeur à la Faculté des Sciences, — TEODORESCO, professeur a la Faculté des Sciences — D HURMUZESCO, professeur a la Faculté des Sciences, directeur de l Institut Electrotechnique — D VOINOV, professeur à la Faculté des Sciences, directeur du Laboratoire de morphologie — Saba STEFANESCO, professeur à la Faculté des Sciences, ancien Vice Président du Sénat — I. ATHANASIU, professeur a la Faculté des Sciences, Directeur de l'Institut de Physiologie. — EMMANUEL, professeur a la Faculté des Sciences — D' GEORGESCOU, professeur à la Faculte de Médecine, D' JONESCO, professeur a la Faculté de Médecine. — D' HERESCO, professeur a la Faculte de Médecine — D' BLUKNER, agregé, a la Faculté de Médecine. — D' CHIRIACESCOU, professeur a la Faculté de Théologie — D' N. THOMESCOU, professeur de clinique infantile. — D' GHEORGHIU, professeur à la Faculté de Médecine — D' THEOHARI professeur a la Faculté de Medecine — D' PROCA, professeur a la Faculté de Médecine — D' PETRINI GALATZ, professeur à la Faculté de Médecine. — Alexandre FLORESCO, Ministre plénipotentiaire. — N G POPOVICI, professeur a l Ecole Superieure des Postes. — DAVIDOGLU, Recteur de l Academie des Hautes Études commerciales et industrielles.

www.dacoromanica.ro

„Comitetul franco-român din Paris, a adresat la 12 Octombrie 1915, elitei intelectuale din România un apel călduros, semnat de: Emile Boutroux, Etienne Lamy, Paul Hervieu, Jean Richepin, René Doumic, Denys Cochin, Alfred Capus, Henri Joly, Edmond Perrier, Léon Bonnat, Chavannes, Appell, Croiset, Landouzy, Larnand, Stourm, Liard, Gaston Bonnier, G. Lacour-Gayet, Louis Barthou, Stephen Pichon, contele d'Ormesson, Arsène Henry, Fernand Laudet ş. a.

Apelul se termina cu fraza următoare:

La France, qui, une fois de plus, vient de tirer l'epée pour défendre contre toute hégémonie l'indépendance des Balkans, verra la Roumanie se ranger là où ses intérêts sa gloire et son honneur l'appellent".

Românii au raspuns, asigurând pe francezi ca:

„Marea majoritate a poporului român, ramâne credincioasa convingerei sale. Tradarea bulgară n'a facut decât sa întareasca hotarîrea sa. Chiar în cazul când n'am puteà să înfăptuim nici o aspiraţiune naţionala, legatura noastra de rasa, care ne fac refractari ideilor şi tendinţelor germano-maghiare, dragostea noastra de libertate şi idealul nostru de civilizaţie, care este al vostru, ne-au aşezat dela începutul razboiului, lânga Franţa".

Au semnat răspunsul acesta: Nicolae Filipescu, Take Ionescu, C. G. Dissessu, C. P. Olănescu, N. Xenopol, Mihail Cantacuzino, D. Greceanu, Dr. C. I. Istrati, M. Vladescu, Petre Grădişteanu, parintele Vasile Lucaci, G. Diamandi, Victor Ionescu, S. Mândrescu, generalul Tell, Dr. I. Cantacuzino, Argetoianu, Scarlat Orăscu, Cavadia, D. Dumitrescu, N. Coanda, Gr. Constantinescu, G. Dobrescu, P. Cantili, Saftoiu, N. Cincu, Dr. Toma Ionescu, P. Missir, Deşliu, A. C. Cuza, prinţul C. Brancovan, Oromolu, Leonte Moldovean, Dr. Demetrescu-Braila, Luca Elefterescu, N. Cananau, Iulian Vrabiescu, Leon Ghica-Dumbrăveni, Sebastian Moruzzi, Const. Mille, N. Titulescu, N. Căpitaneanu, Al. Alexandrescu, I. Igiroşeanu, Gr. Perieţeanu, G. Petcu, Ioanide, G. Zamfirescu, Th. Emandi, I. Miclescu, Geblescu, G. Ţiţeica, I. Tanoviceanu, Dr. Demostene, M. Cireşeanu, D. Negulescu, Em. Antonescu, S. Longinescu, Const. Sipsom, Dr. G. Murnu, Bungeţeanu, Dr. Pompei, Teodorescu, Hurmuzescu, Voinov, Sabba Ştefanescu, I. Atanasiu, Emanuel, Dr. Georgescu, Dr. Herăscu, Dr. Ionescu, Dr. Bruchner, Dr. Chiriacescu, Dr. Teohari, Dr. Petrini-Galaţi, Davidoglu, Al. Florescu, N. G. Popovici.

Intrarea Italiei în război, (Mai, 1915) a produs în România o impresie puternică. O ţară latină, care până la izbucnirea războiului european făcuse parte din Tripla Alianţă, ca şi noi, — trecuse de partea celor ce luptau pentru cauza dreptului, a naţionalităţilor, a civilizaţiei ! Putea România să nu o urmeze când avea şi ea o *iridenta* peste Carpaţi ?

Take Ionescu a cerut atunci intrarea României în acţiune. Era a-l doilea moment, considerat favorabil, după „Lemberg". In discursul pronunţat în şedinţa Camerei de la 17 Decembrie 1915, Take Ionescu, spunea:

„A venit, domni or deputaţi, alt moment, moment pe care îl aştepta ţara întreagă, când greutaţile de care vă vorbii — din vremea Lembergului, — numai existau. Convingerea mea este că nici nu ar fi putut sa se repete; iar o chestiune de convingere. Atunci, domnilor, în momentul intrării Italiei, erà aşa de firească intrarea noastra în război şi ar fi adus, probabil şi o altă direcţie în Bulgaria cu toata încăpaţânarea regelui Ferdinand. Ştiu şi în această privinţă că pot fi circumstanţe atenuante discutabile, dar iarăşi ştiu, domnilor, că eu unul — şi nu m-am dat înlături să o spui şi atunci — gaseam ca trebue să profităm de moment, fie chiar cu sacrificii".

Ion I. C. Brătianu nu isprăvise încă tratativele cu aliaţii şi problema aprovizionării armatei noastre cu cele necesare războiului trebuia rezolvată tot în înţelegere cu puterile din apus.

Când tratativele cu Franţa, Anglia, Italia şi Rusia erau aproape de sfârşit — în Mai — 1915 — s-a produs alt eveniment, care a influenţat asupra amânării decisiunei intrării noastre în război. Acel eveniment a fost retragerea grăbită a ruşilor din Galiţia, în urma ruperei frontului lor, la Gorlicze, de către armatele germano-austro-ungare comandate de Mackensen. Cum Ion I. C. Brătianu îşi luase angajamentul să intre în ac-

www.dacoromanica.ro

țiune, dar în urma înfrângerei suferită de ruși, în Galiția, nu mai putea să-și țină angajamentul luat, a vroit să-și dea demisia. Atitudinea lui I. I. C. Brătianu era îndreptățită, dar o demisie a sa, în acele împrejurări, putea crea o situație primejdioasă în interior. De aceia Take Ionescu a făcut toate demersurile ca să o înlăture.

Iată ce a declarat el în discursul pronunțat la clubul partidului democrat, după încheerea păcei, asupra acestui incident:

Și atunci d. Brătianu — și a avut dreptate — a zis: nu pot să mai intru în război acum în momentul acesta, dar cum m'am angajat față de aliați, eu îmi dau demisia. S-a produs o discuțiune; pe cât știu Toma Stelian [1]) l-a strâns mult cu ușa. Atunci cu Filipescu împreuna am alergat la Costinescu și l-am rugat să scape situația, căci d. Brătianu vrea sa treacă mâna d-lui Ferachide și grozav mai mirosea că după d. Ferechide va veni un minister Maiorescu, [2]) adică îngroparea politicei noastre naționale.

Noi, opoziționea, Filipescu și cu mine, ne-am dus și am rugat pe Costinescu să facă tot posibilul să rămână Brătianu în guvern.

S'a dus Costinescu din legație în legație și ne-am pus din nou garanți — iarăș garanți — și am rugat să se amâne intrarea în război, să lase pe d. Brătianu pentru mai târziu, că nu este rea voință, dar că în acel moment nu putea».

In condițiile acestea Brătianu a renunțat la demisie. Take Ionescu și ceilalți partioți din „Federația unionistă" și „Acțiunea națională" au continuat propaganda războinică. Numeroase întruniri, foarte populate, s-au ținut în București și în celelalte orașe din țară la care au luat cuvântul: Take Ionescu, Nicolae Filipescu, Barbu Delavrancea, părintele dr. Lucaci, Octavian Goga și alți patrioți.

EXPEDIȚIILE DELA SALONIC ȘI DIN SERBIA

Dându-și seama de importanța teatrului de operațiuni din Orient, guvernul francez, prin d. Aristide Briand, și în urma stăruințelor depuse în această direcție de Take Ionescu și I. Brătianu pe lângă guvernele francez și britanic, s-a organizat expediția de la Salonic.

D. Alfred Aubert în lucrarea sa „Briand" spune:

„Dar ceia ce a facut mai multă onoare guvernului Briand în timpul războiului, ideea de care și el e mai mândru și a cărei paternitate o poate revendica pe drept cuvânt, este aceea a expediției dela Salonic.

I s'a contestat meritul; cu toate acestea el a conceput-o și el a avut inițiativa.

Chiar când Clémenceau, la comisiunea senatorială a armatei, cerea evacuarea imediată a frontului Orientului și îi spunea: „Atenție! Asta e o chestie de Inalta Curte!"— „Primesc riscul!" a răspuns Briand; și nici o amenințare nu l-a făcut să renunțe la aceasta operațiune a carei importanță o înțelesese dela începutul războiului" [3]).

Take Ionescu în mai multe scrisori și telegrame trimise bărbaților de stat din Franța și din Anglia, a atras atenția că teatrul de operațiuni din Orient nu poate să fie neglijat; că aliații trebue să fie stăpâni pe Salonic, nu numai ca să se asigure o linie de comunicație cu România, dar și în vederea unor eventuale operațiuni în peninsula balcanică.

In toamna anului 1915, s-a produs alte evenimente: marea ofensivă a Puterilor centrale împotriva Serbiei și intrarea în război a Bulgariei împotriva aliaților. Atunci Take Ionescu a cerut iarăș intrarea în război a

---

[1]) Fost ministru de justiție, care în acea epocă era directorul ziarului „Naționalul" Acest ziar susținea cauza noastra națională.

[2]) Titu Maiorescu era pentru o politica favorabilă puterilor centrale.

[3]) *Alfred Aubert*, Briand. p. 117 Paris, 1928.

www.dacoromanica.ro

României căci aveam și obligațiunea și interesul să apărăm Serbia. El a făcut demersuri în acest sens, împreună cu Nicolae Filipescu, pe lângă regele Ferdinand I — căruia i-au predat și un memoriu semnat de amândoi —; precum și pe lângă Brătianu, ca să nu pierdem și acel moment. E. Venizelos aștepta și el hotărârea noastră ca să intre și Grecia. Aliații, de-asemenea, au intervenit cerând guvernului Brătianu să intre în acțiune.

„Dar a venit, domnilor, al treilea moment: a venit momentul când Bulgaria și-a aruncat masca pe care o purtase un timp atât de îndelungat. S'a asvârlit într'o acțiune care poate să se explice printr'o politică de tarabă, dar care nu va fi niciodată ertător, într'o politică mai înaltă.

Era momentul în care noi aveam obligațiunea — și cum sunt unul din aceia care a scris și a iscălit, știu — aveam *obligațiunea* să apăram Serbia. Dar, mai mult de cât o obligațiune — căci ce este o obligațiune în vremurile acestea în care tratatele se nesocotesc? — aveam *interesul* să aparăm Serbia".

După încheerea păcei, Take Ionescu, a dat următoarele amănunte privitoare la evenimentele din toamna anului 1915:

„A venit însă toamna anului 1915, când au cerut aliații să intram în razboi, când s'a făcut marea ofensivă împotriva Serbiei; când Venizelos aștepta cuvântul nostru ca sa intre și Grecia; când regele Tino [1]) nu îndrăznea încă să trădeze poporul grec cum l-a trădat mai târziu; când Bulgarii nu aveau de cât 300 de cartușe de fiecare pușca; când Turcia sta prost și atunci ni s'a cerut să ne mișcăm; pentru aceasta s'a inventat și expediționea de la Salonic, la invențiunea căreia am jucat și eu un rol. Când voi publica schimbul de depeși cu Lloyd George, veți vedea că nu depeșeam numai lui Brătianu în momentele de durere; depeși secrete am trimis multe, cerând pentru România multe lucruri. Le am pe toate și le voi publica pe toate. Atunci noi, ca și aliații, am voit cu ori ce preț intrarea în război.

Am făcut demersuri împreună cu Filipescu; am facut demers și la Rege, am lăsat și un mic memoriu iscălit de noi amândoi, — cei care erați în „Federație" țineți minte ce excitațiune era atunci; d. Brătianu n'a vrut cu niciun preț. A pus d. Brătianu o condițiune irealizabilă: a cerut, în prealabil, să aducă aliații 400.000 de oameni la Salonic și după ce îi vor aduce, atunci să intrăm în război. „Mi-aduc aminte că spunea ministrul Franței: [2]) — „Dar, domnule Brătianu, dacă nu intrați o să fie tăiată linia dela Salonic; ramâneți izolați de noi!" Și d. Brătianu a răspuns: — „Când voi intra în razboi, cu sabia voi restabili comunicația cu Salonicul!"

Ocupându-se apoi de momentele favorabile ce se ivise în cursul războiului până atunci, pentru intrarea României în acțiune, Take Ionescu se întreba:

„Veni-va alt ceas? Câteodată judecata mă face să mă îndoiesc, dar patima dogoritoare mă împiedică să mă îndoesc și dacă nu a-și crede că va veni un alt cias, nu aș avea să găsesc mai multă putere ca să mă urc la această tribună.

Cred că are sa vină ciasul, dar cer în fața acestui cias, în loc de atitudine pasiva, care așteaptă evenimentele, atitudinea activă care *prepară ciasul* și-l face sa soseasca."

In epoca aceea neobositul Take Ionescu, scria zilnic articole în *„La Roumanie"* și *„Acțiunea"*; acorda interview-uri ziariștilor români și străini; combătea cu înverșunare propaganda îndrăzneață a germanofililor; denunța opiniei publice, mijloacele de corupție ale agenților legațiunei germane și înfiera conduita nedemnă a acelor români, care se declarau ostili realizărei idealului nostru național.

[1]) Constantin.
[2]) Contele Ulric de Saint-Aulaire.

www.dacoromanica.ro

POLITICA INSTINCTULUI NAȚIONAL

Care era punctul de vedere al lui Take Ionescu asupra războiului european? Ce credea el despre cauzele și consecințele lui? Care erau argumentele sale privitoare la intrarea României în acțiune alături de aliați?

In magistralul discurs pe care l-a pronunțat în ședința Camerei de la 16 Decembrie 1915, găsim pe lângă o luminoasă expunere a situației internaționale creată de războiul continental României, și ceia ce poruncește instinctul național.

Extragem din acel discurs părțile principale:

„D-lor, să ne întrebam, ce sunt evenimentele care se desfășoara împrejurul nostru? Este vorba de un razboi ca toate razboaiele? Este vorba de una din acele nenumarate întâmplari istorice, care par foarte importante la prima vedere și care mai târziu se vad ca nu aveau de cât o importanța trecatoare?

Sau suntem noi în fața uneia din acele cutremurari, care așa de rar se întâmpla în istorie, dar cari sfârșesc o lume și încep o alta?

Contimporanii, d-lor deputați, rar își dau seama de însemnătatea momentelor pe lânga cari trec: ei numără miile de victime, miliardele de pagube, dar rar își dau seama de toate consecințele ce pot să decurgă în viitor din acele evenimente, siliți cum sunt de necesitațile vieții să duca existența de toate zilele în mijlocul tragediei care se desfășoară.

Contimporanii lui Isus nu și-au dat seama de ce se va petrece în istoria omenească prin venirea creștinismului. Pe timpul invaziunilor barbare, nimeni nu-și da seama la ce transformări asista, că era în joc moartea civilizațiunii pentru o mie de ani. S'ar fi apărat altfel dacă și-ar fi dat seama. Contimporanii revoluțiunii franceze nu totdeauna au judecat ce consecințe formidabile va avea aceasta revoluțiune, ce va avea sa se petreaca după ei. Astăzi, d-lor, cred linția mea este ca, nu *ne aflăm în fața unui războiu oarecare, care va schimba numai câteva hotare, iar apoi lucrurile se vor așeza așa cum au fost mai înainte;* ne aflăm în fața unei catastrofe a întregei omeniri, ne aflăm în fața crepusculul unei lumi care precedeaza zorile unei lumi noui.

Altfel nu s'ar explica ceeace vedem ca se întâmpla. Nu simt aceasta cei cu vederea scurtă, și nu scurtă din alta pricina, decât din pricina unui lucru pe care așa de bine îl analiza Balfour în ziua în care se retragea dela conducerea partidului unionist. El a spus atunci comitetului: nu sunt bătrân, caci nu am decât 64 de ani, n'am început să scad, fiindcă dacă aș fi început nu mi-aș da seama că am 64 de ani, cu toate acestea simt că ar fi un păcat să continuu la direcțiunea partidului meu. De ce, d-lor? Este o vârstă în care omul nu mai este adaptabil noilor idei, noilor curente. Acest lucru este atât de adevărat încât cineva din această Cameră îmi spunea ca dânsul dela 50 de ani n'a mai voit să citească, fiindcă dacă ar mai fi citit, ar fi fost degeaba. De sigur, d-lor, că era o exagerare, dar este adevărat că omul devine mai puțin adaptabil ideilor noui și cu cât omul devine mai puțin adaptabil ideilor noui, cu atât autoritatea lui crește, fiindcă așa este omenirea: oamenii politici bătrâni au mai multă autoritate decât cei tineri. Si atunci Balfour zicea: sunt mai puțin adaptabil, dar am o autoritate mai mare, am devenit deci o piedică la progresul Statului meu, trebue să las altora conducerea partidului care să nu judece cu prejudecățile învechite cum făcea d-l Carp alaltăieri în frumosul său discurs. D-sa a încercat să desfacă în fărâmi, dacă se poate desface în fărâmi marea tragedie, d-sa s'a muncit să desfire acest conflict al omenirei, d-sa a văzut un proces între *Franța* și *Germania*, un proces între *Germania* și *Anglia*, un proces între Germania și Rusia, mai știu eu câte procese! Și pentru fiecare a văzut o cauză mică, o cauza trecatoare. *Franța* face minunile cari le face și dă lumii spectacolul poporului crezut usuratec, transformat în poporul cel mai hotărît, *numai pentru provinciile pierdute!* Germania face sforțările pe cari le face ca să-și creeze un domeniu colonial! Anglia dă omenirei spectacolul a 4 milioane de voluntari, cari se duc la serviciul militar, la acel servicin până acum desconsiderat. Anglia care nu era atacată de nimeni, cheltuește zeci de miliarde și pune în pericol imperiul pe care l-a zidit cu veacuri de

www.dacoromanica.ro

sacrificii ca să evite *o concurență a Germaniei*, deși putea să facă aceasta prin atâtea alte mijloace! Nu d-lor, o asemenea vedere a lucrurilor este prea îngustă ca să fie adevărată. Pentruca să primească atâtea popoare jertfele pe cari le primește cu atâta hotărîre, cu atâta voe bună și cu atâta determinare, să nu înceteze decât odată cu victoria, cu acea victorie care strivește pe adversari, trebue să fie dedesubt ceva mai adânc care să răscolească sufletele lor: trebue să fie altceva decât o chestiune de concurență comercială, decât chestiunea a 14 mii de chilometri în *Alsacia și Lorena!* Este altceva. Este cea din urmă luptă pe care o dau *forțele reacțiunii în contra principiului suveranității naționale* în relațiile dinăuntru și în cele din afară.

Și vedeți, domnilor, cât este de gravă problema care se pune astăzi omenirei! *Vedeți că Italia, în loc să primească sporiri de teritorii gratis, se aruncă de bunăvoie în grozăviile războiului.* Vedeți că au tresăltat nu numai popoarele din Europa! Nu v'ați întrebat d-voastră ce caută în acest conflict noile națiuni, noile republici, create de anglo-saxoni peste ocean? Pentruce în Canada, pentruce în Australia, pentruce în Noua Zelanda, s'a ajuns ca 7—8 la sută din populațiune să meargă voluntar la războiu? Pentru amorul patriei mame? *Nu se mișcă așa omenirea numai pentru un sentiment.*

Pentru ce e turburată conștiința în Statele-Unite ale Americei? Din amor pentru Englitera? Nu, domnilor. Nu era notă mai populară în Statele-Unite pentru un orator politic decât să facă imputare Engliterei: cuvântul era: „să tragă de coadă leul britanic". *Pentruce s'a turburat această democratie de o sută de milioane, care face în omenire cea mai frumoasă experiență:* zidirea unei civilizațiuni, fără prejudecăți, fără clase, fără monarchie, fără militarism, fără nici o piedică, bizuită numai pe suveranitatea națională, dusă până la cele din urmă ale ei limite...

V. C. CUZA. — Teoria e foarte primejdioasă.

TAKE IONESCU. — „Pentru ce, domnilor? Toată această mișcare nu poate să aibă altă explicațiune decât că ne aflăm în fața unei transformări a omenirei, care și-a găsit expresiunea sub această formă de masacru general. Este aici o luptă *între două lumi* și vom vedea care din ele poate să învingă — altfel nu ar fi posibil rasboiul, și nu ar fi dus cu îndârjirea cu care este dus.

Domnilor, este în realitate, în rasboiul acesta, *de sigur provocat de Germani*, ultima încercare a unui singur popor ca să capete egemonia universală. Dacă ar învinge astăzi ostașul german, cea dintâi consecință ar fi că aceiași putere militară care este cea mai mare din lume, să fie și cea mai mare putere navală și n'ar mai fi independență pentru nimeni, nu ar mai fi libertate pentru nimeni, nici pentru marea democrație americană. In ziua în care acelaș Stat ar avea el stăpânirea și pe uscat și pe mare, în ziua în care s'ar reface, imperiul roman, după cum zicea odată *Impăratul Wilhelm, că va* veni ceasul în care fiecare om se va bucura să zică că este german, după cum fiecare om altădată, cu fericire zicea: *„civis romanus sum"*, s'ar isprăvi cu viața liberă a tuturor. Ei bine, această încercare pe ce se bizue? Se bizue ca pe o superioritate de civilizațiune de așa natură încât să aibă *dreptul* să stăpânească toată lumea, și ceilalți să se simtă fericiți ca să alerge după carul triumfal al învingătorului?

Ați văzut că d. Stere, căruia îi trebuia, firește, în discursul său să atingă și această chestie, foarte pe de-asupra, nu a putut să zică decât un singur lucru: că se face o nedreptate dacă se tăgăduește și germanilor aportul lor la tezaurul comun al civilizației omenești.

Dar cine s'a gândit să tăgăduiască acest aport?

Dar este acest aport de o calitate superioară aceluia pe care l-a produs de exemplu Franța, pe care l-a produs de exemplu Italia, pe care l-a produs de exemplu poporul anglo-saxon? Este vre-una din ipotezele care formează baza și poezia științei, este vre-una din descoperirile pe care s'a întemeiat tot progresul lumei moderne, progresul material, este vre-una din ideile care a înflăcărat omenirea, este vre-una din creațiunile artei, *cari s'ar pierde dacă am șterge aportul german?* Nu, d-lor, ar rămâne intactă bogăția omenească, de sigur mai redusă, dar nu mai sărăcită; întreagă ar rămânea. Ce aveți să opuneți din fondul german producțiunilor extraordinare ale civilizației noastre neolatine? Un singur lucru este caracteristic în cultura germană, este organizarea ei politică care e pentru noi un rebus. Cum se poate concilia o organizare economică ultra-modernă, cu o organizație politică medie-

www.dacoromanica.ro

vala? Cum se poate concilia o instrucție așa de generalizată, o bună stare materială așa de răspândită cu un sistem politic în care un om poate să spună: „*voința mea este legea suprema*", „eu nu datoresc puterea mea asentimentului poporului german, ci *numai misiunei divine* care m'a trimis pe pământ!" Aceasta este caracteristic în civilizația germană, în faimoasa Kultur. Și aceasta, d-lor, provine din nefericire din chipul în care s'a facut unitatea Germaniei. Dacă unitatea Germaniei ar fi isvorît din mișcarea liberală dela 1848, s'ar fi adaus încă o mare națiune la națiunile liberale din Europa. *Unitatea Germaniei însa s'a produs de caporalismul prusian*, despre care un german foarte inteligent, și ocupând o înalta situațiune, îmi spunea acum 5—6 luni: „ai dreptate, tot ce scrii este adevarat, nimic mai antipatic decât caporalismul prusian; decât, este invincibil și trebue să-l primim cum primim potopul, cum primim lacustele, cum primim în sfârșit toate pacostele pe cari ni le trimite fatalitatea"

Ei, d-lor, nu e adevărat. Când se vorbea de către d. Diamandy de bătalia dela Marna, nu știu cine răspundea, că a fost o bătălie, eu zic: nu a fost o bătălie, a fost un moment istoric, a fost dovada că chiar forța brutală a caporalismului într'un stat în care un om poate să spună, că suprema lege este voința lui, poată fi învinsă de armatele unei republici democratice, în care abuzul de libertate era confundat de *nătângi* cu scăderea morală și cu pierderea virtuții.

Și acum, d-lor, cum s'a produs războiul? Ce era înainte de acest război, pot zice, de acest cutremur omenesc?

Dela revoluția franceză se ivise două noui dogme în viața omenirei: una era suveranitatea națională în viața omenirei, suveranitatea națională în viața internă a tuturor statelor, *realaltă aceeas suveranitate în relațiile internaționale.* Rând pe rând, toate popoarele au importat, pe cât a fost compatibil cu starea lor de civilizațiune, această nouă doctrină, rând pe rând au scăzut pretutindeni toate forțele cari erau în contradicție cu noua doctrina; iar pe de altă parte, suveranitatea națională dusă în relațiunile internaționale ajunsese la recunoașterea, la proclamarea principiului naționalităților. Căci nu este altceva principiul naționalităților de cât dreptul oricărei comunități de oameni, care se simte legată prin suvenirile trecutului, prin interesele prezentului, să ducă o viață liberă și neînfrântată, ori care ar fi numărul lor, oricare ar fi întinderea teritoriului, oricari ar fi abuzurile cuceririi, chiar dacă ar fi trecut sute de ani de la începutul ei, cum este cucerirea maghiară față de *Românii de dincolo.*

Acest principiu al suveranității naționale, duce drept la scădrea puterei monarhice în Statele încă în formă medievală, duce drept la desființarea Austriei, conglomerat de diferite popoare fără altă legătură între ele de cât monarhia, monarhia după ideea cea veche, că nu națiunile își aleg dinastiile, ci dinastia creiază națiunea, duce drept la desființarea definitivă, a Turciei, care când va dispare, istoricul ei poate să spună că nu va lăsa nici un suvenir omenirei pentru dominarea ei de peste 400 de ani, a Turciei, care astăzi când, sper, pleacă definitiv, se încoroneaza întocmai ca Nerone care a dat foc Romei, cu masacrul unui milion de armeni, cari au fost măcelăriți, fără ca aliații Turciei să miște măcar un deget ca să împiedice această rușine a vremei noastre. Dar pe lângă principiul acesta al suveranității naționale mai era ceva care făcea progrese în Europa. Ne place, sau nu ne place, cum *am ascunde-o?* Teoria *îndreptării* stării materiale a celor mai mulți prin satisfacerea cât mai mare, prin îndestularea *câtor* mai mulți din cât mai mulți, din cât mai multe bunuri pământești.

Această teorie era, domnilor, în creștere pretutindeni. Era aerul care se respira de toți, de unii cu plăcere, de alții fără plăcere, dar de toți.

In fața acestei mișcări a lumei noui care, ne-ar fi dus, dacă nu la isprăvirea definitivă a războiului, dar de sigur, domnilor, la păci îndelungate, la îmbunătățirea relațiunilor dintre popoare, la acea epocă care se numește utopie, dar în care trebue să crezi, pentrucă trebue să ai totdeauna un cer mai albastru, spre care să te ridici din neputința omenească: în fața acestei mișcări rămâsese în Europa un stat care reprezenta tocmai contrariul, un Stat care s'a fundat prin cuceriri, care nu s'a dat nici odată înapoi ca să zică, că dreptul celui mai tare este singurul drept, care a dus până la frenezie cultul forței brutale, care tratează de oameni sentimentali, fără rost în politică, pe oricine îndrăznește să vorbească de drept, de

www.dacoromanica.ro

lege, de respectul iscăliturei, de tot ce constitue tezaurul moral al nostru, al neolatinilor.

Şi s'a mai întâmplat ceva în Europa, domnilor, s'a întâmplat un noroc, că pe tronul celeilalte ţări, care şi ea este o autocraţie, în care voinţa unui om hotărăşte despre toate, venise un visător, tot un Niculae, dar nu Niculae I, — care ştiţi că era numit „jandarmul reacţiunii din Europa" şi care a mers până acolo, încât să scape pe Habsburgi la 1848, numai din principiul că „ordinea înainte de toate trebue să primeze", — a venit un Niculae II un visător, care propusese ce? Limitarea armamentelor, adică împuţinarea suferinţei omenirei, adică un pas înainte spre o epoca de dreptate.

Şi cine s'a opus, domnilor? S'a opus oare Anglia, despre care se cere acum în Austria şi în Germania în fiecare zi ca să o pedepsească Dumnezeu, fiindcă ea a produs războiul? Anglia care din război nu avea nimic de câştigat şi totul de pierdut? Dânsa s'a opus la limitarea armamentului? Nu, opunerea a venit din Germania. Şi astfel omenirea în loc să meargă la dezarmare, a mers la nebunia înarmărilor până la gradul acela încât era evident, că ajungând aci trebuia, sau să răstoarne tronurile, sau să curgă valuri de sânge ale milioanelor de victime, ca să se isprăvească odata cu lumea cea veche.

URMARILE RAZBOIULUI

„Ei, domnilor, dacă acesta este războiul de astăzi, îşi poate cineva închipui că acest război se va isprăvi într'o pace obişnuită, în care mandatarii, îmbrăcaţi în fireturi şi decoraţi de sus până jos, vor discuta la o masă verde despre o serie de minciuni? Că se va întâmpla la sfârşit ca la un duel cu floreta butonată: îşi dau mâna după ce cel lovit a zis: „touché", se pune floreta în cui şi adversarii pleacă împreună la un supeu?

Nu, d-lor, azi se bat naţiunile, nu se bat armatele; s'a ridicat conştiinţa tuturor popoarelor; acest război va merge şi *nu poate să nu meargă până la stivirea unuia* aşa încât să impună legea lui celuilalt. Altă pace naţiunile nu vor primi!

Dacă va învinge Germania, legea va fi stăpânirea pumnului de fier, domnia singurului popor ales de Dumnezeu, dacă vor învinge ceilalţi — *şi vor învinge,* legea va fi legea dreptăţii, ca să se bucure toţi de *binefacerile civilizaţiunii.* Aceasta este problema. Dar, o să-mi ziceţi: Ce? Va dispare Germania? Dar cine se gândeşte la aceasta? Poate însă, şi trebue însă să dispară Austria. *Ar fi trebuit să dispară Austria de mult: despre dânsa când va dispare, va fi ca un suspin de mulţumire generală* că în sfârşit va plăti păcatul secular: căci nu veţi găsi în toată istoria ei nici o binefacere pentru nimeni; perfidie pentru mulţi, lovituri în mulţi, da. Ce nu aşi da să-mi arate cineva binele pe care l-a făcut vreodată această monarhie?

Ei d-lor, dacă aşa este lucrul, vă puteţi dv. îndoi de ce parte va fi victoria? Nu ştiu cine spunea adineauri că a introduce idei de morală în politica internaţională este o copilărie.

Ce slabă cunoştinţă aveţi de filozofia istoriei! Indivizii, ca şi popoarele plătesc *toate păcatele săvârşite în contra moralei. Pentru unii, pedeapsa vine imediat,* pentru alţii, pedeapsa aşteaptă; dar nu ar fi ordine în univers, nu ar merita să trăim, dacă nu am avea convingerea că este o lege morală pe deasupra noastră a tuturor.

Dacă, d-lor deputaţi, aşa văd eu problema, dacă aşa sunt evenimentele în mijlocul cărora trăim, se poate vorbi de neutralitate? Este un Stat în lume care nu va fi atins, care nu va fi schimbat prin rezultatele acestui război? Nu d-lor, dar iată deosebirea:

Unele state vor suferi consecinţele războiului, fără să-şi poată spune cuvântul lor fiindcă şi-au păstrat ruginită în teacă sabia lor; altele vor avea şi ele să sufere consecinţele războiului, dar spunând şi ele cuvântul lor; fie cuvântul de învingător, cuvântul hotărîtor, fie cuvântul de învins, dar de învins care şi-a făcut datoria, care are drept la *respectul învingătorului.*

Cine îşi închipue că noi am putea să rămânem neatinşi în acest cutremur omenesc, ascunde problema. Neatinşi nu, *dar s'ar putea ca despre noi să se hotărască fără noi,* aceasta este toată deosebirea între o politică de neutralitate şi o politică de acţiune.

Am mai auzit de o altă politică, politica pe care d. Stelian o numea politica de corb, pe care alţii au numit-o politică de hiene. Este politica de a trata şi cu unii şi cu alţii, de a înşela ori pe unul, ori pe altul, de a

www.dacoromanica.ro

sta la pânda fara nici o busola morala, fara sa ştii unde îţi este datoria, fara sa ştii ce-ţi porunceşte cinstea, şi dupa cum se va hotarî carnagiul, într'un fel sau altul, te vei duce şi tu sa dai lovitura finala pentru a scotoci buzunarele.

D-lor, nu numai cu aceasta politica este nedemna de un popor care a aratat atâtea virtuţi în secolele trecute, dar credeţi-mă că este şi o politica proasta fiindca nu reuşeşte niciodata. Când s'a cutremurat lumea, aşa cum se cutremură, când s'au facut jertfele ce s'au facut, sa va închipuiti dv., ca învinşii şi învingatorii, când vor şti că alţii au fost hienele cari aşteptau în umbra, învinşii şi învingatorii, *îşi vor da mâna* ca bravii cari se respecta şi pedeapsa va fi pentru Iaşi.

D-lor deputaţi, cunosc cazuri când în împrejurari mici s'a putut face politica de hienă, dar nu cunosc nici un caz în istorie în care un popor a anunţat dinainte că face politică de hienă! *Aceasta este culmea incapacitaţii pe lânga culmea imoralitaţei.* Şi, domnilor, pentru noi în special, pentru Români, nu vă daţi seama ce pericol ar avea o asemenea politică, care, sunt convins, nu-i politica guvernului; aceasta nu se poate: nu putea România să producă un guvern care să aiba o politica aşa de josnica.

Domnilor, ar fi şi un pericol de ordine materiala. Se zice ca în vremuri de acestea, când mor oamenii cu milioanele, când s'au înviat toate virtuţile, când se scrie în litere de sânge o epopee cum n'a mai fost, rolul omului de Stat este să fie cu totul realist, să nu ţie nici o socoteală de emoţii şi sentimente, ca şi cum viaţa s'ar compune numai din *calcule, şi nu ar fi condusă mai mult de pasiuni.*

Fie, domnilor! Şi pe tema calculelor, ar fi o politică greşita, fiindcă noi nu putem sa ne marim decât în dauna nu a Austriei proprii, *cadavru excelent de moştenit*, ci în dauna Ungariei. Nouă nu ne e permis aici, cu toata ostilitatea, sa nu recunoaştem în poporul unguresc o energie vitala, o forţa patriotică şi o facilitate de întersatura cu desavârşire remarcabila...

Domnilor deputaţi, marirea noastra nu se poate face *decât pe socoteala Ungariei*, iar desfacerea Ungariei nu este un lucru aşa de simplu. Ungurii au tradiţiuni în ţarile occidentale; Ungurii au trecut drept singurul popor cu instituţiuni liberale în orientul Europei; Ungurii au şi astazi unele legaturi şi d. Diamandi, pe care-l vad în faţa mea, a avut de luptat în voiajul lui în contra intrigilor partidului independent unguresc.

D. G. Diamandi. — Exact.

D. Take Ionescu. — Ungurii, domnilor, foarte uşor ar putea să spuna: daca Românii ar face politică de hiena, învingatorilor ori cari ar fi ei, noi putem servi de straja în contra Rusiei, daca învinge Germania; noi putem servi şi de strajă împotriva Germaniei dacă învinge Rusia. Şi s'ar mai putea sa ni se mai găsească nouă Românilor şi alte împrejurări pe cari ni le-a adus istoria, cu cari ar putea sa intrigheze în contra noastră ca să facă să se creada ca nu se pot bizui prea mult oamenii pe noi ca să fim strajă contra Germaniei cel puţin în cei 50 de ani de aci înainte. Nu insist, nu este nevoe.

De aceea, d-lor, nu rămân de cât 2 politici:

E politica instinctului naţiunei şi e politica susţinută aci de d. Carp şi de d. Stere.

D-lor, politica instinctului naţiunei o voi examina în afară de toate celelalte consideraţiuni. Nu mă voi ocupa de chestiunea dacă pot Românii al căror titlu de nobleţe este că sunt popor latin, sa se gasească în contra *tuturor latinilor* cari sunt acum în rasboi. Nu mă voi întreba dacă pot Românii cari au *o adevărată datorie de recunoştinţa indiscutabila către mai toate din Statele Quadruplei* şi care nu datoresc *absolut* nimic decât suferinţe statelor Dublei, să calce pe suflet şi să dea al doilea exemplu al ingratitudinei. Acestea sunt consideraţiuni *sentimentale*. Nu mă ocup nici de cestiunea dacă e posibil unui Stat ca al nostru, să meargă cu sabia lui alaturi de cei cari au început răsboiul prin strivirea Serbiei nemuritoare, prin acel ultimatum căruia dacă îi schimbi câteva vorbe, ni s'ar fi putut adresa nouă, dacă ar fi posibil ca noi să ne înfuriem şi sa creştem trecând prin o infamie; nu mă voi ocupa de aceasta. Ma ocup, d-lor, de interese. Haide fie, suntem în vremea intereselor, să stam pe acest tărîm de interese.

Ei bine, pentru mine, dacă m'aş întreba ce este mai bine de facut aş zice: *cel dintâi lucru de consultat, e instinctul neamului.*

S'a vorbit de stradă şi de opinia publică pervertită. Strada sunt câteva sute de inşi cari se plimbă, opinia publica se poate perverti printr'o campanie abilă de câteva luni. Ins-

www.dacoromanica.ro

tinctul neamului însă, din coliba ţaranului până în palatul bogatului, asta nu este nici operă de opinie publică pervertită, aceasta nu se chiamă nici stradă, afară numai dacă ai ideia că România nu e ţară de suveranitate naţională, ci că ea trebue să intre pe calapodul ţărilor în cari un om poate să spună, că voinţa lui este suprema lege.

Instinctul nimeni nu-l poate tăgădui. El vorbeşte şi vorbeşte aşa de limpede, încât atunci când noi am fost siliţi — şi o să explic şi aceasta — să ducem o altă politică oficială, *n'am îndrăsnit să o publicam*, a rămas un secret între câţiva oameni; nu a fost supusă, fiindcă nu putea să fie supusă, aprobărei naţiunei.

Această politică instinctivă nu este o ameţeală, nu este o greşeală, nu d-lor, ea este bazată pe un fapt primordial ca şi dreptul la viaţă. Fiecare popor are dreptul sa-şi traiască viaţa lui, să şi-o traiască întreagă cu toţi ai lui fiindcă numai aşa poate şi el să creieze o civilizaţiune a lui, care să intre în armonia tuturor celorlalte civilizaţiuni. Acest drept îl simte fiecare popor, acest drept este dreptul primordial, dreptul esenţial, şi de aceea poporul român a înţeles totdeauna, câte odată poate inconştient, altădată conştient, că de o mie de ani s'a pus o problemă între el şi unguri: ori ungurii până în vârful Carpaţilor şi de acolo dominându-ne pe noi, ori noi aşezaţi în cetăţuia Transilvaniei, şi de acolo *dominând* Pusta ungurească: altfel nu se poate.

De o mie de ani aşa stă problema, o mie de ani ea nu a dispărut niciodată din conştiinţa noastră; dar firesce, acei care au avut conducerea Statului, au măsurat-o după puterile noastre. Nu am fost un stat de don Quişoţi, dar nici un stat de inconştienţi: dela *dascalul de sat cu harta Daciei Traiane*, cu număratoarea ţărilor române stăpânite de alţii, până la omul politic, toţi—chiar în ziua *în care ăscăleau un tratat care ne lega cu Austria — în sufletul lor sta scris cu litere de foc „Ardealul" şi unitatea naţională".*

...Vă spuneam, d-lor, ca în aceasta privinţă n'a fost nicodată nici o îndoială în *sufletul nimanui.*

Iata, vă dau un exemplu de ceea ce se vorbea altădată cu smerenie, firesce, în Camera noastra, în această privinţă. Incepuse d. Sturdza campania dela 1893 pentru o intervenţie a noastră în favoarea Românilor din Ardeal. Nu discut acum latura politică; ne-ar aduce la politica internă, şi nu am nici un gând sa scaz aceasta chestiune prin discuţiuni din trecutul luptelor noastre politice. D. Sturdza însa zisese: „Când Românii cari traiesc în afara de regat vor fi desfiinţaţi şi zdrobiţi va suna şi ceasul nostru foarte curând".

Şi în alta propunere a sa zicea aşa: „Nu trece prin mintea nimanui din regat sa cucereasca Transilvania pentrucă unei asemenea întreprinderi lipsesc puterile, pentrucă o asemenea întreprindere de-ar fi cu putinţa ar trage dupe sine distrugerea Austro-Ungariei, pentruca aceasta distrugere ar fi defavorabila Românilor şi ar aduce după sine o perturbaţie generală în Europa".

Cuvintele d-lui Sturdza mi se pareau mie o abdicare şi, am avut îndrazneala, ca dupa banca de ministru, la 1893, sa rostesc cuvintele acestea: „Dar dacă e lucru extraordinar a discuta chestiuni de felul acesta în parlamentul român, este si mai extraordinar a auzi pe un om de Stat al unei ţari, trăgându-i hotarele acestui Stat pentru veci-vecilor şi spunând astăzi în 1893 până unde au sa meargă în veci-vecilor aspiraţiunile neamului românesc". Aşa cu, d-lor, în realitate Ligile noastre culturale, interesul nostru pentru Românii de dincolo, toate acestea în fundul fundului aveau o rezervă mintala, că totul va fi un provizorat, care va dura cât vor dura şi împrejurările europene, *care ne împiedicau dela realizarea idealului naţional.*

Caci scopul final, scopul din toate sufletele, scopul din toate inimile a fost totdeauna acelaşi: unitatea naţională, nu numai culturală, dar şi politica, întregirea noastra a tuturor în graniţele în cari ne-a pus Traian, *calare peste Carpaţi, fulgerând şi în dreapta şi în stânga cu toate puterile noastre!*

Acuma, d-lor, venit-a ceasul?

Aşi spune, d-lor deputaţi, un mare neadevăr, dacă aşi afirma, ca în viaţa mea mi-am închipuit ca am să văd ceasul în care să se poată realiza visul secular al neamului românesc.

A venit ceasul înainte de a ne închipui noi, sa fim fericiţi ca a venit şi să ne ridicam la înălţimea ceasului care a venit.

In mijlocul, domnilor, acestor păreri cari sunt aproape ale tuturor, am auzit două zile de-a rândul dezvoltându-se o alta politică, ni s'a spus că misiunea principala a Statului român nu este ca sa-şi vada de între-

www.dacoromanica.ro

girea neamului lui, să se aşeze puternic, aşa ca su poată rezista la toate greutaţile viitoare, *ci că menirea noastră e să împiedicăm cu orice preţ Rusia de a ajunge la marea deschisă.*

D-lor, întâiu daţi-mi voie să constat o extraordinară contradicţie în acest limbaj în care Rusia ni se înfăţişeaza în acelaş *timp aşa de puternică*, încât nici un Stat vecin cu dânsa nu va putea să trăiască liber, şi *aşa de slabă* încât deşi aliată cu Englitera, cu Franţa, cu Italia, cu Japonia, ar putea să fie nu numai culcată la pământ dar gonită până *la Moscova?* Căci aşa ni se profeţeşte: După Basarabia, Ucraina, cu 40 de milioane! Ei d-lor, nu e Rusia, nici aşa de puternică cum îşi închipuesc unii, nici aşa de slabă cum aceiaşi oameni o prezintă peste câteva momente. Evident. Rusia este pentru noi un pericol: pentru orice Stat mic, vecinatatea cu un Stat mare este un pericol. *Adică pentru Belgia n'ar fi fost mai bine să nu fie vecină cu Germania?* Este cineva care să tăgăduiasca lucrul acesta? Chiar apostolii laşităţii, cari cred că *Belgia făcea mai bine ca să se închine în faţa invazunii şi apoi să trimită nota de încasat la banca imperiului?*

In ziua în care s'au deschis Camerele la 1912, când am avut conversaţiunea mea cu Daneff, i-am spus: puteţi să ne daţi nitel teritoriu ca să ne asigurăm accesul la mare, căci aveţi asupra noastră un imens avantaj, voi nu sunteţi vecini cu nici o mare putere. *Eu aşi tăia din trupul meu de astăzi,* dacă s'ar putea obţine o alcătuire în care să nu fim vecini nici cu Austria nici cu Rusia. Dar ce? Işi alege cineva vecinii? Stă în puterea d-lui Sterc dacă ar fi dictator al României, ca să mute Rusia din veciuătatea Românici?...

Şi băgaţi de seamă, până unde merge chestiunea: Toate popoarele vor să ajunga la Mare, noi, ca să ne asigurăm mersul la Mare, am cerut o bucată din pământul Bulgarici şi mulţi spuneau că *n'am ştiut cât să cerem.* Chestiune deschisă la viitorul congres, deschisă în urma purtărei Bulgariei şi unui popor ca cel rusesc trebue sa-i opreşti *vecinic accesul la Mare?* Şi rolul nostru de căpetenie este ca să fim *strejarul, santinela care va opri Rusia să meargă la Mare?* Ei bine, *cum Rusia va încerca totdeauna să mearga la mare,* rolul nostru va fi să stăm vecinic la pândă, ca să împiedicăm pe Rusia să-şi îndeplinească visul secular, iar în timpul acesta, traiască Tisza şi ordonanţa lui Appony, fiindcă de aceasta nu ne-am putut ocupa. Şi atunci a venit să ni se povestească ce a spus un general rus *înainte de 1812,* căci tratatul dela Bucureşti de *care se vorbea cu multă abilitate* nu era acel dela 1913, ci cel dela 1812, ca să se spună că Rusia a înţeles să anexeze Moldova şi Valachia. Dar bine, noi nu ştim aceasta? Nu ştim că Rusia a voit să ne anexze? Dar Austro-Ungaria nu ne-a luat Oltenia? Nu ne-a luat Bucovina? *Nu a voit să ne ia cu totul?*

Şi dacă nu ne-a anexat la un anume moment este că Polonia a fost împărţită. Polonia a plătit şi pentru noi; aceasta a împiedicat ca să nu fim şi noi anexaţi.

Dar ni s'a mai spus că un proprietar din Basarabia scria la 1820 altui proprietar cum o să-şi aranjeze moşia din Moldova. Ei şi!

Ba s'a mai spus că Fonton, într'o zi a zis: ce păcat că se găsesc românii între slavii de nord şi slavii de sud! Dar eu nu spui: ce păcat că se găsesc ruşii alături de români?

Dar a spus Casso că, cu atât ne-am ales noi, ruşii, în 1878, cu frontiera dela 1812. Nu cunosc paragraful din care s-a scos citaţia. *Nu-mi închipui să fi spus Casso că ar fi vrut Rusia să ia ceva şi din România. Ar fi fost o prostie să o zică.* Era vorba probabil de a examina rezultatul războiului din 1878, şi zicea probabil că toată lumea a câştigat la 1878, iar Rusia a câştigat numai două lucruri: Basarabia de jos, cele trei judeţe, şi ostilitatea Bulgariei, pe care a creat-o!

Dar au fost, domnilor, noui invaziuni ruseşti în cursul istoriei în România".

După ce a făcut istoricul relaţiilor noastre cu Rusia, Take Ionescu a spus:

„Domnilor deputaţi, mi se spune însă: dar viitorul? Ce o să facă Rusia în viitor? Ei, domnilor, greu lucru este să te ocupi şi de *chestiunea viitorului îndepărtat. N'am capacitate suficientă pentru aceasta.* Dacă ar puteà cineva scoate din mormânt pe cel mai mare om care a călcat vre-odată pe pământ, pe Napoleon, şi iar arăta situaţiunea politică de astăzi, el n'ar pricepe nimic. Aşa de puţin e posibil să se prevadă. Dacă s'ar aduce Richelieu, ar zice că e într'o casă de nebuni în Europa de astazi; lumea de acum ar raporta-o la ceia ce ştia el şi ar întrebà; dar unde e Suedia, unde e Polonia, ce zice marele elector, ce zice regele Spaniei? Nici prin gând nu iar trece să spună: ce zice Japonia, ce zic Statele-Unite, ce zice Italia, ce zice Rusia? Viitorul, domnilor, se va ocupà de pro-

www.dacoromanica.ro

blema viitorului şi dacă se va întâmplà ca, dupa încercarea, care va fi sdrobită, a Germaniei de a stabili împaraţia universală, Rusia să facă şi ea aceeaşi încercare, se va încheia o nouă coaliţiune în contra ei, şi tot dela această tribună se va vorbi pentru intrarea în noua coaliţiune, căci, d-lor, nimeni nu se leagă pentru eternitate; toate ceasurile au soluţiunile lor; *tot ce se cere e să fii sincer, cinstit, de bună credinţă când te aliezi.* Dar sute de ani să le prevezi de azi şi să le reguleze d-l Stere printr'un discurs patetic, aceasta daţi-mi voe să găsesc că nu e serios!

Acum, d-lor deputaţi, să trec la executarea politicei aceia. Cum să se execute politica aceia? Intâi, că politica aceia presupune — ştiţi ce? Siguranţa înfrângerei Quadruplei Inţelegeri, dar nu a înfrângerei cum o cere acum Germania pentru o pace *statu-quo*, ci a unei înfrângeri aşa încât din Imperiul rus să se taie nu numai Polonia, care în orice caz va eşi mai liberă din acest război,— nedreptăţile făcute în contra ei se vor răzbunà oricum s'ar întâmpla să se isprăvească răsboiul — dar să se taie din trupul ei, nu numai Basarabia, pentru noi,— într'o vreme eram gâdilaţi şi cu Odesa.

N. IORGA.—Kievul.

TAKE IONESCU. — Kievul nu. Kievul erà scop militar. Odessa era scop de anexiune: atunci am descoperit într'un articol din *Viaţa Românească,* că Odessa ar puteà fi la rigoare şi oraş românesc, fiindcă sunt acolo 50 mii de români, restul sunt ovrei, şi prin urmare, putem să-l facem oraş românesc. Erà o descoperire care a turburat cunoştinţele mele geografice, şi cum nu puteam să lupt cu *Viaţa Românească,* a trebuit să mă supun la noua învăţătură! Dar nu numai atât. Pentru ca să putem păstrà noi Basarabia, după ce ar fi luată prin răsboi contra Rusiei, mai trebue încă ceva, trebue creată şi Ukraina. *Ukraina, d-lor, vă mărturisesc, nu ştiu ce e.*

N. IORGA. — Nici nu există.

TAKE IONESCU. — Ce este Polonia ştiu, ştiinţa o spune, istoria o spune, literatura o spune, oameni mari pe care i-a produs, o spune. Dacă nu ar fi decât Chopin, şi tot am şti toţi ce este Polonia. Ce este Polonia? O spune eroismul tenace, lupta aceasta de 100 şi atâţia de ani în contra celei mai crude soarte, a împărţirei în trei fără un colţ de loc cu viaţă independentă! *Ce este Polonia? O spune inima ori cărui om, care ştie să aprecieze ideea morală în omenire.*

Dar Ucraina?

A. C. CUZA. — Ukraina este patria d-lui Stere (ilaritate).

TAKE IONESCU. — Prima oară când am făcut cunoştinţă cu Ukraina eram în liceu. Am dat atunci peste o broşura, fără nume de autor, tiparita în Paris la Imprimeria naţionala la 1861 asupra Ukrainei; pe atunci se numeà *„Petite Russie"*. Mica Rusie, ce erà d-lor? Napoleon al III-lea, marele visator, care a stat pe tronul Franţei, visà şi el transformari mari; cine ştie ce refugiat îi vorbise şi de posibilitatea unei Ukraine!... N'am mai auzit de dânsa până la rasboiul acesta: în răsboiul acesta a eşit Ukraina, a eşit chiar un român care s'a transformat în ukrainian, ce este drept, când nu mai avea parale, când se ruinase; de atunci văd şi reviste ukrainiene.

D-lor, o fi n'o fi, nu ştiu; ceiace ştiu este că mersul răsboiului nu e de aşà natură, încât să facă pe cineva să creadă, că se va puteà îndeplinì programul consilierului de stat Riedl, care mi-l explicà mie la 1912, când îmi cerea să intrăm în *„Zollverein"* cu Austria, drept plata concursului care ni l-ar da la un eventual atac din partea Rusiei şi când îmi spuneà că Rusia va fi scoasă şi de la accesul la Marea Baltică şi dela accesul la Marea Neagră, că va fi gonită pana la Caucaz! Dar d-lor, dacă ar fi aşà, tot ar fi o copilărie. Uitaţi-vă pe hartă, nu sunt fruntarii. Şi, ori Moscovia ar cucerì din nou Ukraina, ca să ajungă la mare, ori Ukraina ar cucerì Moscovia, iar noi tot în faţa unei mari puteri ne-am găsì, cu toată *straja la care ne osândeşte d-l Stere!*

Şi, d-lor, fiindcă vorbiam de suferinţe, d-l Stere a vorbit de Polonia ruseasca; dar celei din Posen îi merge mai bine? Dar legile prin care un polonez cetăţean al statului prusian n'are dreptul să cumpere pământ? Dar legile prin care se cumpară cu deasila pământul polonilor ca să se aducă în locul lor coloni? Dar vorba lui Bülow, că a trebuit să fac aceasta fiindcă polonezii se înmulţesc ca epurii de casă, pe când ai mei nu se înmulţesc decât ca epurii de pădure?

Ei d-lor, aceasta nu este nimic?

Acestea sunt mai dureroase când vin dela un *popor de cultură* decât când vin dela un gârbaci rusesc, care loveşte şi pe ruşi şi pe poloni — fiindcă aşa este starea internă a imperiuiui rus. Se va îndreptà cu vremea desigur. Nu trebue să fii un mare filosof ca să-ţi dai seama că *este un semn al vremilor ca autocraţia orientală să stea aliată cu cele trei democraţii din occident, şi că în aceasta alianţă, este cea mai mare speranţă pentru triumful ideilor celor noui şi în marea împărăţie a Ţarului.*

Şi acum, d-lor, haide, fie, sa ne îndeplinim misiunea cea nouă de *vecinică strajă în contra Rusiei* pentru a o împiedicà să ajungă la mare, la acea mare la care Bismark — iar îl voi citâ — aveà convingerea că are dreptul să ajungă. Iata ce spune Bismark în memoriile lui:

www.dacoromanica.ro

„Daca aş fi ministru austriac nu aşi împiedica pe ruşi sa ajunga la Constantinopol, dar nu aş cauta sa ma înţeleg cu ei decât atunci când mişcarea lor ofensiva ar fi executata".

O sa vedeţi şi în memoriile lui Crispi, care are lungi conversaţiuni cu Bismark, ca Bismark îi spune: Sa lasam pe ruşi sa mearga la Strâmtori, caci daca nu, îi vom vedeà în Galiţia şi în Carpaţi. Şi Crispi îi ziceà; dar nu te temi pentru independenţa Statelor celor mici din orientul Europei? Bismark răspundeà: nu, ruşii ajunşi la Strâmtori sub o formă sau alta, snnt mai puţin periculoşi pentru Statele mici, cari nu le mai stau în drum, decât azi, când ele constituesc o bariera în mersul lor catre marea deschisa.

Dar, domnilor, preţul? Cu ce vom platì noi aceasta politică? *Căci nu este o politica de câţiva ani, este o politica de permanenţa.*

Rusia va vrea întotdeauna să ajungà la mare, şi noi vom trebui totdeauna să o împiedicăm să ajungă acolo. Preţul? iată preţul. Cel dintâiu preţ: *desţiinţarea definitiva a românismului de peste Carpaţi.* Ce n'au putut sa facă dispoziţiuni militare neumane, caci de geaba d-l Carp se mângâie cu faptul, ca românii au murit ca eroi, căci dacă sistematic au *fost trimeşi în mai mare proporţie* decât alţii ca să moară ca eroi, atunci s'a *pustiit pământul* pe care îl locuiau pentru ca sa facă loc colonilor, scârbelor adunate din toată omenirea.

CU TRICOLORUL PESTE CARPAŢI

Dar nu vom pierde, domnilor, numai trupurile românilor de dincolo, ci vom pierde şi sufletele lor. Oamenii aceia îşi vor zice: daca nici în această împrejurare, pe care nimeni nu o prevazuse, în împrejurarea că Statele cele mai puternice din lume sunt coalizate şi interesate la nimicirea Austriei, dacă nici atunci fraţii noştri nu au îndrasnit pentru noi, când sa mai vie ceasul în care ei sa îndrasneasca?

Şi s'ar stinge în lacrămi amestecate cu blesteme şi dispreţ, ultima flacără a lor pentru patria românească!

Înţeleg, domnilor deputaţi, înţeleg daca urgia vremurilor sa nu fi deschis niciodata nici o împrejurare în care noi sa putem trece cu tricolorul peste Carpaţi, dar ca noi în faţa împrejurărei unice, ultime — alta cum s'ar mai putea sa vina? — noi sa stam nemişcaţi? Am fi pierduţi pentru totdeauna în faţa fraţilor noştri şi am merita soarta noastră. Nu ai dreptul sa ceri nimanui sa se jertfeasca pentru laşi; aceasta nu se poate!

Ei, fie, domnilor! Am sacrificat pe românii de dincolo ca sa facem straja *în contra Rusiei!*

Pentru noi însa, pentru cei de aci, ce s'ar întâmpla? Credeţi dv. ca am rămâne macar aşa cum suntem? Din rasboiul acesta, daca iese învingatoare Germania, doua popoare se ridica, Germanii şi Maghiarii şi se ridica cu drept cuvânt, caci, daca nu se înalţa în ordinea morala, se înalţa în ordinea materială, şi este destula ticaloşie în omenire ca sa se gaseasca cine sa anuleze succesele de ordine materiala.

Va închipuiţi dv. ca Ungaria ar tolera ca aci sa continue o viaţa independenta?

Nu, domnilor, *Zollverein*-ul, la început pentru ca sa ajungem la federaţia habsburgica! Eu pricep, ca în epoci de adânca descurajare, atunci când românii se întrebau ce sa facem ca sa fim cu toţii la un loc, sa se fi gasit suflete nu destul de oţelite, cari să viseze uniunea în sclavie, sub Habsburgi. Nu am visat-o niciodata. Am crezut totdeauna ca e un vis urât. La *Gross Oesterreich* nu am contribuit niciodata. Şi daca aş fi contribuit, ar fi fost numai ca sa pavam drumul pentru o „Grösser Rümanien".

Idealul nostru dupa 18 secole de viaţa, dupa veacuri de suferinţă, sa fie să trecem din vasalitatea turceasca în vasalitatea ungurească? Fereasca-ne Dumnezeu de domnia biurocraţiei austriace. *Priviţi Bucovina şi întrebaţi-va, unde am ajunge sub aceasta domnie!...*

Ia închipuiţi-vă ca sacrificele noastre mari — vor fi foarte mari — făcute în acest moment în care împrejurarile ne deschid o perspectiva pe care nu am aşteptat-o niciodată şi pe care nu ne-o vor mai da nici odata, vor reuşi să ne creeze România la care visam! Ia gândiţlva, nu la mărirea ei teritoriala, nu la mulţimea de locuitori, gândiţi-vă la marirea sufletească a României celei noi.

Toată viaţa noastră, toate micile noastre combinaţii, toate certurile noastre, în care ne-am sleit forţele noastre, cari au putrezit tinereţele, toate aceste alcatuiri artificiale, resturi ale unei oligarhii dintr'un mic Principat, gândiţi-vă cum ar fi maturate de curentele cele vii cari vor pune o viaţa noua în locul lor!

Ia gândiţi-vă la problemele ce se vor pune odata sa s'ar întruni oameni despărţiţi de 1000 de ani: ia gândiţi-vă la cei tineri ce opera fecunda şi utila vor avea sa faca ei, ca sa organizeze din nou toate temeliile noului stat românesc! Vad deschizându-se uşile raiului, si o teamă superstiţioasa îmi zice să închid ochii; este prea frumos!

Sarcina aceasta de a scri o epopee vie a căzut pe generaţiunea noastră, deşi nu

www.dacoromanica.ro

a fost generațiune mai puțin pregatita pentru o viața eroică, decât generațiunea noastra. Noi suntem prima generațiune românească, care a moștenit fara sa produca.

Din munca generațiilor trecute, din suferințele lor, razboinici în vremea razboaielor, diplomați în vremea diplomației, s'a înalțat aceasta tribuna, din jertfa lor, dreptul pentru noi să vorbim cum vorbim. Noi nu am contribuit cu nimic la stabilirea acestui drept.

Generațiunea noastră, traita în îmbogațirea cam repede a României, a capatat și un gust de buna stare, care o gonește dela eroism.

Oare viața factice a Bucureștilor în aceste 17 luni, în mijlocul tragediei românilor de pretutindeni, cari se bat sub toate steagurile și sufera toate invaziunile, nu e ea și o insulta la suferința neamului?

Adica sgomotul acesta de vagoane, care se aude chiar la aceasta tribuna, unde se vorbește de tainele neamului, nu este și el o dovada de ce puțin preparata pentru rolul ce ar trebui sa'l joace este aceasta generație?

Și cu toate acestea, d-lor deputați, pe aceasta generație a urzit-o soarta sa îndeplineasca fapta cea mare. Ea va fi, sau gropașa muncei de veacuri, sau zamislitoarea unei vremi așa de frumoase, încât vedenia ei ma smerește".

ACȚIUNEA DIPLOMATICA

Până în vara anului 1916, rușii n'au voit ca România să intre în război. După înrăutățirea situației pe frontul oriental, când ofensiva lui Brussilov n'a dat rezultatul așteptat, rușii au intervenit la București, cerând intervenția României.

Lui Take Ionescu i s-a adus la cunoștință comunicările generalului Alexeiev, prin care acesta cerea ca armata română să intre în acțiune imediat. Iată comunicările ce le-a făcut generalul Alexeiev și care au fost aduse la cunoștința lui Take Ionescu în cursul lunei Iunie 1916:

PREDAT DE COLONELUL TATARINOFF 22 Iunie, 1916

TELEGRAMA ȘEFULUI DE STAT-MAJOR. MARELE CARTIER GENERAL AL COMANDAMENTULUI SUPREM

„N'am crezut oportun pâna în prezent sa vă fac cunoscut cererile alăturate conducatorilor români, privitoare la adeziunea armatei lor la aceea a aliaților, de oarece n'am voit să stânjenesc libertatea hotarârilor lor. Situația actuală militara ma silesc să va însarcinez sa explicați generalului Iliescu și sa-i spuneți ca este greu sa se aștepte ca viitorul sa-i furnizeze condiții mai propice unei intrări în acțiune a României.

Armata austriaca este de sigur înca în satre de o rezistența militară, dar gradul dezorganizărei ei actuale nu-i permite sa recâștige facultatea acțiunilor ofensive.

Germanii nu sunt în stare să întărească serios pe austriaci pentru ca ei înșiși sunt atacați.

Izoarele formațiilor lor sunt istovite și ca să ajute pe austriaci în direcțiunea Kovel și Wladimir Wolinsck. Germanii au strâns cu greutate de pe diferite fronturi abia șapte divizii.

Toate trupele germane și austriace sunt, probabil, luate din peninsula balcanica. Rezistența față de armata dela Salonic incumbă numai bulgarilor. — Rusia se va însărcina, în cazul unei hotărâri irevocabile a României, sa transporte chiar de-acum fara întârziere din Arhanghelesk, întreg materialul adresat armatei române. Intrarea în acțiune a României, în acest moment, va avea o valoare corespondenta în desfașurarea comuna a sforțarilor puterilor aliate, ceiace nu se va întâmpla în cazul când hotarârea sa va fi amânata la o epocă nedefinită.

Daca ei vor să aștepte o slăbire mai mare a austriacilor, nu va mai fi nevoie de o cooperare româna, ba nu va mai avea rațiunea de a se permite românilor sa faca o intrare triumfala pe teritoriul austriac..

No. 199. (ss) Alexeieff

www.dacoromanica.ro

Remis par le Colonel Tatarinoff Le 22 Juin 1916

Télégramme du Chef de l'Etat Major
Grand Quartier Général du Commandant Suprême

Je n'ai pas cru opportun jusqu'a présent de charger de faire des demandes ci-apres aux dirigeants roumains concernant l'adhésion de leur armée à celles des alliés, vu que je n'ai pas voulu géner la liberté de leurs décisions.- La situation militaire actuelle me force à vous charger de l'expliquer au Général Iliesco et de lui dire qu'il est difficile de s'attendre à ce que l'avenir fournisse des conditions plus propices à une entrée en action de la Roumanie.-

L'armée Autrichienne est certe encore capable d'une résistance opiniatre, mais le degré de sa désorganisation actuelle ne lui permet pas de récupérer la faculté d'actions offensives.-

Les allemands ne sont pas en état de renforcer essentiellement les Autrichiens puisqu'ils sont attaqués eux-même.-

Les sources de nouvelles formations sont épuisées et pour secourir les Autrichiens dans la direction de Kovel et Vladimir Woliusk les Allemands ont ramassé avec difficulté de divers fronts sept divisions à peine.-

Toutes les troupes allemandes et Autrichiennes sont parait-il enlevées de la péninsule Balcanique.- La résistance a l'armée de Salonique incombe aux Bulgares seuls.- La Russie se chargera, dans le cas d'une décision irrévocable de la Roumanie prise maintenant même de transporter d'Archangel sans retard tout le matériel adressé à l'armée Roumaine.- L'entrée en action de la Roumanie en ce moment aura une valeur correspondante dans le développement commun des efforts des Puissances Alliées ce qui n'arrivera pas dans le cas où sa décision serait remise à une époque non définie.-

S'ils veulent attendre un plus grand affaiblissement des autriciens, nous n'aurons plus aucun besoin d'une coopération roumaine, de même qu'il n'y aura plus de raison de permettre aux roumains de faire une entrée triomphale sur le territoire autrichien.

No.199

Alexieff

(Copia dactilografiată a documentului).

Generalul Alexeieff, comandantul suprem al armatelor rusești, din acel timp, dorea să asigure frontul oriental. Cum? Ajutorul român în Transilvania ar fi acoperit stânga sa, aflată în aer în Bucovina și ar fi interzis austro-germanilor putința ca să-și atingă principalul lor obiectiv: ținuturile, care mai târziu au format statul Ukrainian. Generalul Alexeieff a solicitat în Iunie 1916 o asemenea intervențiune română în Transilvania. Cum generalul Joffre, comanda, de fapt, în acea epocă frontul aliat, s'a adus la cunoștința acestuia cererea făcută de generalul Alexeieff, spre a-și da avizul. Generalul Joffre a sprijinit punctul de vedere al generalului Alexeieff, de oarece interesul Aliaților era acelaș și comun.

www.dacoromanica.ro

La 23 Iunie 6 Iulie 1916 guvernul român a primit următoarea comunicare :

Télégramme du Chef de l'Etat Major
Grand Quartier Général du Commandant Suprême
le 23 Juin 1916

Réponse au No. 299; C'est précisément maintenant que la Roumanie doit profiter de la situation militaire sans attendre le premier train dont l'arrivée est parfaitement garantie.- Rappelez leur la vérité suivante: Les moments favorables une fois manqués, ne se répétant plus.- Nous avons commencé cette opérations pas pour nous arrêter à mi-chemin,- mais personne ne saurait garantir ce qui arrivera dans un mois ou plus.- Il est clair, toutefois, que les réserves de l'adversaire sont épuisées et qu'il ramasse ce qu'il peut pour nous opposer sa résistance dans les directions de notre offensive, en se soumettant jusqu'a présent à notre volonté.- Les troupes allemandes du front Balkanique combattent déjà sur le Dniester en Galicie près de Nijniew.- Qui manacerait donc les Roumains à Dobroudja ? La plus grande partie des troupes bulgares est attirée vers Salonique.- Les Roumains pourront se garantir facilement en employant une partie de leurs forces, sans demander le morcellement de nos forces qui exécutent la tache principale.-

La nécessité pourrait certainement nous forcer à diriger une ou deux divisions à Dobroudja, mais dimontrez leur que c'est précisément maintenant que la situation militaire est la plus favorable à une entrée en action des Roumains.-

La situation commande aux Roumains de se joindre à nous maintenant ou jamais.- Je vous autorise d'exposer à Monsieur Bratiano et au Général Iliesco ce point de vue du Commandant Suprême Russe.

No. 3253

Signé

Alexeieff

TELEGRAMA ȘEFULUI DE STAT MAJOR RUS
MARELE CARTIER GENERAL AL COMANDANTULUI SUPREM

3253. 23 Iunie, 1916

„Răspuns la No. 299. Precis, acum, România trebue să profite de situația militară fără să aștepte primul tren a cărui sosire este perfect garantata. [1]) Reamintiți-le adevărul următor: Noi n'am început aceste operațiuni ca să ne oprim la jumătatea drumului, dar nimeni nu poate garanta ce se va întâmpla peste o lună, sau mai mult. Totdeodata este clar că rezervele adversarului sunt istovite și că el îngrămădește ceia ce poate spre a ne opune rezistență în direcția ofensivei noastre, supunându-se până acum voinței noastre. Trupele germane de pe frontul balcanic luptă acum pe Nistru, în Galiția, aproape de

[1]) Guvernul Brătianu ceruse celui rus în repetate rânduri să grăbească transportul materialului de război, destinat României, care se afla depozitat la Arhangelesk (portul mării Albe). De aceia în telegrama din 23 Iunie 1916 generalul Alexieff comunica știrea că sosirea (la Iași) a primului tren este „perfect garantata".

www.dacoromanica.ro

Nipiew. Cine ar ameninţa deci pe Românî în Dobrogea? Cea mai mare parte din trupele bulgare este atrasă către Salonic. Românii ar putea să se asigure uşor întrebuinţând o parte din forţele lor, fără sa ceară farămiţirea forţelor noastre, care execută misiunea principală.

Necesitatea ar putea să ne silească să dirijăm una, sau două divizii în Dobrogea, dar, arătaţi-le că tocmai acum situaţia militară este mai favorabilă unei întrări în acţiune a României.

Situaţia comandă românilor să se alăture de noi, acum, sau niciodată.

Va autoriz să expuneţi d-lui Bratianu şi generalului Iliescu, punctul acesta de vedere al comandantului suprem rus".

(ss) Alexeieff [2])

LEGAŢIUNEA FRANŢEI

Anexat scrisoarea No. 164 a ataşatului militar

Bucureşti, 23 Iunie—6 Iulie 1916

Rezumatul unei telegrame din 2 Iulie 1916 a generalului comandant suprem al Armatelor franceze.

„Generalul Alexeieff a însărcinat pe colonelul Tatarinof [1]) să expună punctul de vedere rus asupra intervenţiunei române Ministrului de Război Român: o rezum aci alaturat:

Armata austriacă dezorganizată poate încă să reziste, dar nu este în stare să întreprinda o acţiune ofensivă. „Germanii atacaţi ei înşişi pe toate fronturile, n'au putut să trimeata în urma săraciei mijloacelor lor, decât câteva divizii în ajutorul aliaţilor lor şi au lasat bulgarilor singuri grija de a rezista armatei dela Salonic.

Situaţia militară generală nu va fi niciodată mai favorabilă pentru intervenţia română, decât aşa cum este ea actualmente. Rusia se angajează, în urma hotărîrei definitive a României, sa transporte de pe acum şi fară întârziere materialul de război, destinat acestei puteri. Insă valoarea intervenţiunei României, depinde de data la care va avea loc intrarea sa în acţiune: astfel situaţia îi comandă armatei române să intervină acum, sau niciodată.

Cred că ultimele şovăeli ale d-lui Brătianu trebue să cadă, evenimentele dându-i certitudinea că ofensivele generale victorioase sunt angajate pe toate fronturile şi Rusia luând angajamentul să transporte fără întârziere materialul de război, în cazul când România va fi hotărîtă să intervină".

Generalul comandant suprem al armatelor franceze mă însărcinează „să exprim generalului Iliescu că el împărtaşeşte în întregime modul de a vedeà al Inaltului comandament rus şi crede că România trebue să se decidă acum, sau niciodată".

Pentru copie conformă.

Ataşatul militar al Franţei

(ss) PICHON

In cursul lunei Iulie 1916 generalul Sarrail, comandantul armatelor aliate dela Salonic, a fost prevenit despre tratativele angajate cu România şi căpătase instrucţiuni să se prepare pentru o ofensivă, spre a ajuta pe viitorul aliat, cu scopul de a fixa diviziile bulgare pe frontul macedonean.

In ziua de 3/16 August negocierile dintre România şi Aliaţi s'au sfârşit; iar a doua zi 4/17 August tratatul şi convenţiunea militară au fost semnate.

Take Ionescu fusese pus în cunoştinţă cu toate aceste evenimente.

CONSILIUL DE COROANA DELA PALATUL COTROCENI
(14/27 August 1916)

La 14/27 August 1916 a fost convocat un consiliu de Coroană la palatul Cotroceni din Bucureşti la care au luat parte: Ion I. C. Brătianu, primul ministru şi ministru de război; Emil Costinescu, ministrul de finanţe; Emanoil Porumbaru, ministrul de externe; Vasile G. Morţun, ministrul de interne; Alexandru Constantinescu, ministrul domeniilor şi al

[1]) Colonelul Tatarinoff a fost ataşatul militar al Rusiei în Bucureşti.

[2]) Generalul Mihaii Vasilievici Alexeieff, şeful marelui stat major rus, (1916); mort în 1918 la Ekaterinodar.

www.dacoromanica.ro

agriculturii ; dr. Angelescu, ministrul lucrărilor publice ; Al Radovici, ministrul industriei și comerțului ; I. G. Duca, ministrul instrucțiunei publice și al cultelor; Victor Antonescu, ministrul justiției; foștii președinți de consilii: Th. Rosetti, P. Carp, Titu Maiorescu; C. F. Robescu, vicepreședintele Senatului,[1]) Mihail Ferechide, președintele Adunării Deputaților; Const. Olănescu, Alex. Cantacuzino-Pașcanu; șefii de partide: Nicolae Filipescu,[2]) Take Ionescu,[3]) Al. Marghiloman[4]).

Consiliul s'a ținut de la ora 10 dimineața până la 1 d. a. In preajma palatului poporul aștepta cu nerăbdare hotărîrea ce urma să ia regele și sfetnicii săi.

Cuvântările s-au pronunțat în limba română. Cel dintâi a vorbit regele Ferdinand I. El era foarte emoționat; dar a fost hotărât în declarațiile ce le-a făcut.

După ce a reamintit că în ziua de 3 August st. n., unchiul său, regele Carol, convocase la Sinaia consiliul de Coroană ca să decidă războiul, sau neutralitatea, de astă dată nu mai poate fi vorba să se ia o hotărâre, de oarece hotărârea a fost luată și nici să ceară sfaturi mai marilor țării, ci sprijinul lor.

„REGELE FERDINAND. — Situația a ajuns astfel încât neutralitatea nu mai este cu putință. România trebue să ia o hotărâre și să aleagă. Soarta războiului înclină înspre înțelegere. Dar oricum ar fi, România nu poate merge alaturi de puterile centrale; ar fi sa mergem împotriva evoluțiunii istorice a neamului nostru. Regele a arătat pe urmă că spre a ajunge la o atare hotărâre, a trecut prin dureri cumplite pe care desigur le pricem, dar ca având în vedere interesul Țarii, a cărei coroana o poartă, s-a învins pe el. „Precum cauza cea dreapta a invins in el, are nestrămutata convingere ca va învinge și în acest rasboi și că astfel din jertfele ce ne așteapta va eși îndeplinirea idealului nostru național“ [5])

Regele a făcut apoi apel la toți oamenii politici să-l ajute le îndeplinirea acestei hotărîri.

Adresându-se lui P. Carp i-a spus :

— „Vă rog să-mi dați tot concursul dvs!

ION I. C. BRATIANU, președintele consiliului, a declarat că România nu poate să stea neutră într'un război în care se hotărăște soarta lumei. Acum ea trebue să urmărească *realizarea unității sale naționale,* de oarece împrejurări ca cele de astăzi nu se vor mai produce nici odată. Refuzul Italiei de a intra în război alături de puterile centrale, ne dă și nouă libertatea de acțiune. De altminteri țara, și eu, ca prim ministru, ne-am angajat și numai putem da îndărăt.

Țara întreagă și toți românii de peste munți așteaptă cu nerăbdare intrarea noastră în război.

TAKE IONESCU.— Înțelegem cu toții suferințele ce a trebuit să le încerce M. S. Regele pentru a lua o astfel de hotărîre. Datoria noastră este să-L asigurăm că va avea cea mai strălucită răsplată în dragostea întregului popor român unit într'un singur mănunchiu. Partidul meu este fericit să vadă realizându-se ceea ce a cerut de doui ani neîncetat — intrarea în război pentru înfăptuirea idealului național — și el va da Regelui și guvernului său întregul său concurs și fără condițiune.

---

[1]) In lipsa președintelui care nu se afla în București.
[2]) Șeful partidului conservator.
[3]) Șeful partidului conservator-democrat.
[4]) Șeful fracțiunei partidului conservator care era favorabil puterilor centrale.
[5]) *I. G. Duca,* Regele Ferdinand la Consiliul de Coroana dela Cotroceni. Generația Unirii, No. 10, 25 Dec. 1929.

www.dacoromanica.ro

AL. MARGHILOMAN și-a exprimat regretul că guvernul s'a angajat. Nu se știe care va fi rezultatul acestui crâncen război. El a declarat că după informațiile ce le-a primit, Hindenburg prepară o mare lovitură pe frontul oriental — împotriva rușilor — și ar fi trebuit să se aștepte rezultatul acestei acțiuni ce se prepară, înainte de a se lua hotărîrea definitivă.

Țara nu este pentru război.

Românii din Ungaria nu doresc să se unească cu noi. Rușii, dacă vor eși biruitori, se vor instala la Constantinopol și în strâmtori și atunci va fi moartea României. Dacă această nenorocire se va întâmpla n'ar trebui ca să contribuim, cu ajutorul nostru, la săvârșirea ei.

REGELE FERDINAND I. — Admițând că rușii vor fi într'o zi la Constantinopol ce ar fi mai bine pentru noi : să fim amicii, sau inamicii lor ?

AL. MARGHILOMAN, n'a răspuns la această întrebare ; dar a promis tăcerea sa și a adăugat că nu va putea da niciun concurs.

N. FILIPESCU.— Politica adoptată de guvern nu este decât o desfășurare logică a primului angajament încheiat cu Rusia în Septembrie 1914. In epoca aceea, d. Al. Marghiloman aprobase acel aranjament. După aceea d-sa și-a schimbat punctul de vedere.

Indignat de aceste schimbări la față revendic pentru partidul meu onoarea de a fi luat inițiativa acestei politici, pe care partidul conservator o susține cu atâta îndârjită convingere în cât a exclus din sânul lui pe toți aceea cari i se împotriveau.

Partidul conservator va da tot concursul pentru izbânda cauzei României.

Regele a dat apoi cuvântul lui P. Carp. Acesta, dela început, a ridicat tonul și a pronunțat cuvântarea sa vădit contrariat de hotărîrea ce se luase și de declarațiile făcute de către ceilalți oameni politici.

P. P. CARP.—Tot ce a spus d. Brătianu — a declarat P. P. Carp— sunt lucruri secundare. Ceeace îl interesează mai mult este de a ști, nu cine va fi învingătorul, dar cu cine ne comandă onoarea să mergem chiar dacă am fi învinși. Acest război se va termina, sau prin egemonia germană, sau prin egemonia rusă. Aceasta din urmă ar însemna sfârșitul României, căci noi îi tăiem drumul spre Constantinopol. Interesul dinastiei îi impune, ei mai cu seamă, să fie în contra Rușilor, căci o Rusie victorioasă nu va tolera o dinastie străină, germană, în România, și va instala dinastia Ghica, sau Sturdza. Regele are prin urmare datoria să se opună la această politică și să fie alături de Germania. Vede însă că lucrul este hotărît, și că lingușitorii Tronului au mai multă trecere, el însă nu poate să dea concursul său unei politici care este sfârșitul României. Cei trei fii ai săi se vor bate în război, dar roagă pe Dumnezeu să facă ca armata noastră să fie bătută, căci aceasta ar fi salvarea României, altfel ea va fi pierdută.[1])

„După ce P. P. Carp a rostit fraza : mă voi ruga de Dumnezeu ca „armata română să fie bătută", Regele a tresărit roșu, dar foarte stăpân pe el, a zis :

REGELE FERDINAND I. — „Domnule Carp, respect toate părerile, dar nu pot lasa să treaca ultimile dv. cuvinte. „Ele nu pot fi expresia adevăratelor dvs. simțiminte. Imi închipui că au izvorît în focul discuțiunii dintr'un moment de necugetata mânie".

— Ba nu, de loc, murmura Carp. — Ba da, domnule Carp, ba da, insistă regele parinteste, și apoi continuă.

---

[1]) Istoricul partidului național-liberal dela 1848 și până astăzi. București, 1923.

www.dacoromanica.ro

„Ați greșit și adiniaorea, domnule Carp, când ați vorbit de interesele Dinastiei. Nu „cunosc interesele Dinastiei. Nu cunosc de cât interesele Țarii. In conștiința mea aceste „doua interese se confunda. Daca m'am hotarât să fac acest pas grav e fiindcă dupa „matură chibzuință am ajuns la convingerea, la convingerea adâncă și nestrămutată ca el „corespunde cu adevaratele aspirațiuni și cu adevaratele și marile interese ale neamului, „a caror ráspundere o port în ceasul de față. Dinastia va urma soarta Țarii învingătoare „cu ea, sau învinsa cu ea. De oarece, mai presus de toate, să știți, domnule Carp, că „Dinastia Mea este româna. Rău ați facut când ați numit-o straină, germana. Nu, e româ- „neasca. Românii n'au adus aci pe unchiul meu, pe Regele Carol ca sa întemeeze o Dinastie „germană la gurile Dunarei, ci o Dinastie națională și revendic pentru Casa Mea cinstea de „a fi îndeplinit în întregime misiunea pe care acest popor i-a încredințat-o". [1])

P. P. CARP. — Țin să se știe că numai în urma unei lungi meditațiuni am exprimat dorința ca armata română să fie învinsă, de oarece acesta va fi singurul mijloc de a salva România.

I. I. C. BRATIANU. — Cuvintele spuse aci de d. Carp au provocat mirarea tuturor și dacă în adevăr, după cum a declarat, ele sunt expresiunea sentimentelor sale intime, dacă ele vin din inimă, ar trebui să-și retragă pe fii săi din armată.

TITU MAIORESCU, a întrebat pe președintele consiliului dacă guvernul său a contractat angajamente și dacă n'ar putea să se desfacă de ele.

I. I. C. BRATIANU. — Țara, prin guvernul ei, este angajată și nu putem să dăm îndărăt. A făcut apoi o expunere asupra tratativelor cu puterile Înțelegerei și a celor ce a obținut în chestiile teritoriale. Aliații au recunoscut dreptul României de a lua parte la conferința de pace pe același picior de egalitate cu celelalte puteri. Primul ministru a cetit apoi tratatul de alianță încheiat la 4/17 August și convențiunea militară. După aceea a spus că dacă a întârziat intrarea noastră în război, atât cât a putut, în timpul din urmă și-a dat seama că aliații ar fi fost dispuși să trateze cu Ungurii și în asemenea condițiuni nu mai avea dreptul să ezite, ci datoria să acționeze așa cum impun interesele statului și ale poporului român.

TITU MAIORESCU. — „In loc să aruncați Țara într'un razboiu nesigur, mai bine „ați fi căutat să determinați pe Unguri să facă Românilor din Ardeal concesii reale și am cuvinte să cred că „asemenea demersuri și asemenea staruințe n'ar fi rămas fara rasunet".

REGELE a intervenit iară și a zis, ca ar fi să ne mai facem iluzii daca am crede ca pe aceasta cale se poate obține ceva. Și înainte și dupa izbucnirea razboiului mondial s'au facut de noi nenumarate demersuri în acest sens, dar toate fără nici-un folos. El personal a intervenit și pe lânga Germania și pe lângă Austria ca sa se dea Românilor din Ardeal macar aceleași drepturi pe care le-au Cehii în Boemia. Ungurii au refuzat orice propuneri. Acum în urma, Impăratul Wilhelm în persoană a staruit la Viena, și a întâmpinat același refuz îndărătnic. De altminteri, când înainte de razboiu a fost însarcinat de regele Carol sa vorbească în aceasta chestie, cei dela Viena i-au marturisit ca niciodată Ungurii nu vor consimți să îmbunatațească real soarta Românilor de peste munți, fiindca pentru nimic în lume nu vor sa știrbească statului maghiar caracterul sau de stat unitar". [1])

„Sunt ferm convins — a spus regele — că nici Germania, nici nimeni altul nu poate să facă ceva în această privință. Eu chiar am cerut de mai multe ori îmbunătățirea situației românilor din Ungaria, dar n'am obținut ceeace doream".

TITU MAIORESCU. — Nu trebue să pierdem din vedere faptul că opiniunea publică din regat este împotriva războiului. S'a luat o hotărîre — așa ni s'a spus — dar în afară de constituție. Inainte de a face razboiul ar fi trebuit să fie revizuită Constituția și prin urmare, mai înainte de aceasta, ar fi trebuit să se facă alegeri.

---

[1]) *I. G. Duca,* op. cit.
[2]) După notele d-lui I. G. Duca.

www.dacoromanica.ro

Românii din Ardeal ne vor ? Adică vor ei să se unească cu noi ? Au cerut ei așa ceva ?

Eu știu că ei nu vor să se unească cu noi, de oarece dorința lor, pe care au și făcut-o cunoscut și unora și altora — asta nu e un secret — ar fi să stea și mai departe sub Habsburgi, într'un stat poate altfel alcătuit, altfel organizat politicește, dar, în fine, tot sub Habsburgi, ca să fie astfel apărați de austro-germani împotriva ungurilor.

TAKE IONESCU. — Inexact ! Românii din Ardeal nu împărtășesc asemenea idei și sentimente împotriva intereselor lor și ale neamului românesc, care dorește unirea !

I. I. C. BRATIANU. — Protestez împotriva afirmațiunei d-lui Maiorescu. Românii din Transilvania și-au deschis inima față de noi, iar nu față de d-sa, care știau ce vederi și ce sentimente are în această problemă.

TAKE IONESCU. — La mine au venit ardeleni care mi-au cerut să intrăm în război împotriva Austro-Ungariei...

I. I. C. BRATIANU. — Am scrisori dela d. Al. Vaida Voevod și dela alți români din Transilvania, care desmint afirmațiile făcute de d. Maiorescu. [1])

EMIL COSTINESCU a combatut ideile susținute de P. Carp, T. Maiorescu și Al. Marghiloman. In chestiunea strâmtorilor, s-a vorbit de pericolul ce l-ar prezinta pentru Țara noastră, dominația rusească la Constantinopol. Dar, daca ar domina, acolo, germanii, ar fi bine pentru noi ? Adevărul este ca, fie Rușii, fie Germanii, dominația unora sau a altora la Constantinopol, ea va prezinta aceleaș primejdii pentru România.

REGELE FERDINAND I. „Mie personal nu mi-e frică de ruși ; dar admițând „chiar că ei ar constitui un pericol, mi se pare totuși evident că pentru noi pericolul „va fi mai mare rămanând o țara de 8 milioane de locuitori decât devenind un stat de „14 milioane. In genere, altfel ne vom putea apara într'un caz de cât într'altul. Iata de ce, de- „parte de a fi convins de pericolul atotputerniciei rusești văd în el un argument mai mult „pentru a ne folosi de împrejurările de fața, pentru a cauta sa ne unim cu frații noștri și „sa ne marim hotarele". [2])

EMIL COSTINESCU. — Atunci când atâtea popoare au intrat în acest razboi de dezrobire, pentru România care are frați de dezrobit peste Carpați, ar fi o dezonoare — ba chiar sfârșitul ei — dacă ar rămâne neutră.

AL. MARGHILOMAN, — Atâtea țări pastrează neutralitatea : Olanda, Suedia, Spania.

TAKE IONESCU, I. I. C. BRATEANU ȘI ALȚII, raspund ca aceste țari n'au revendicări naționale de facut și de aceia stau în neutralitate.

EMIL COSTINESCU. — Cum suntem înconjurați din toate părțile de dușmani, dacă rămânem neutri, Ungurii și Bulgarii vor trece peste noi.

TAKE IONESCU. — Va afirm ca Românii din Ungaria ne așteapta ca pe Mesia. In 1911, este adevarat, ei erau pentru unitatea națională, dar cu intrarea noastra în imperiul Habsburgilor. Dela 1914 însa lucrurile s-au schimbat, mi s'a comunicat în numele comi-

---

[1]) Vezi „Istoricul partidului național-liberal dela 1848 și pâna astăzi. București, 1923. (NOTĂ. — Au fost însă unii români din Ardeal, care din slabiciune, sau miopie politica, au întrevăzut posibilitatea unirei României cu Austro-Ungaria, sub Habsburgi. Take Ionescu a spus urmatoarele în discursul pronunțat la clubul democrat în 1920 :

„Știți câți oameni, mai ales de peste Carpați, au avut în unele momente slăbiciunea sa viseze unirea noastra sub Habsburgi. Chiar în primăvara lui 1913 mi-a vorbit mie la Sinaia unul din cei mai importanți oameni de dincolo, care îmi da ca un ideal de realizat unirea noastra sub Habsburgi.

Am povestit altadata cum Stere mi-a vorbit și el în acelaș sens. Atunci când i-am spus, ca de cât ministru de externe la Viena cu întronarea României sub Habsburgi mai bine vroi sa fiu chelner la Chicago ! Odata Titu Maiorescu, când eram în guvern cu el, ducându-ma să-l vad, s-a plâns mie : „astazi sunt amarât, sunt scârbit, a fost cevà oribil la mine astazi". L-am întrebat : ce ? Și Maiorescu mi-a raspuns : „Știi cât țiu la Mehedinți ! Mehedinți a fost la mine și mi-a vorbit de idealul unirei noastre sub Habsburgi și când i-am spus : dar e monstruos, mi-a raspuns : tatal d-tale în 1853 a fost de această părere, iar eu indignat : ceea ce puteà fi idealul tatalui meu, al unui transilvănean în 1853, nu poate sa fie idealul unui român în 1913").

[2]) După notele d-lui I. G. Duca.

www.dacoromanica.ro

tetului național ca dacă nu mergem astăzi sa-i dezrobim, Carpații vor rămâne o frontieră între noi și ei pe vecie și românismul va fi pierdut; iar în ceeace privește opiniunea din regat, ca este unanima pentru intrarea noastra în războiu.

M. PEREKYDE, prezidentul Camerei, a asigurat pe Rege și guvern, în numele Adunărei deputaților, de tot concursul său.

C. F. ROBESCU, vice-prezidentul Senatului, a dat aceeași asigurare în numele Senatului.

I. I. C. BRĂTIANU. — Nimeni nu poate fi sigur de partea cui va fi victoria, dar chiar dacă am fi învinși, tot vom asigura mai târziu unitatea noastră națională, cum a realizat-o Italia, după câțiva ani de la înfrângerea de la Novara. România trebue sa-și facă datoria în acest cias. Imi asum întreaga raspundere pentru intrarea noastră în razboi.

REGELE FERDINAND I. — Ultimul a vorbit Regele, care, după rezumatul D-lui I. G. Duca a declarat:

„Regele a încheiat discuția, repetând încă odată, că hotărîrea a luat-o după multe chinuri sufletești și după o îndelungată chibzuință, dar că astăzi, după ce a auzit glasul tutulor fruntașilor țării, e și mai convins că a avut dreptate și că intrarea în războiu pentru realizarea idealului național este singura soluție corespunzătoare cu adevăratele interese ale țării. Este fericit, că sacrificând totul pentru altarul patriei, poate lega și mai indisolubil destinele dinastiei de ale țării și implini îndatoririle de bun român pe care le-a luat în ziua în care, la moartea unchiului său, a primit Coroana României.

El cunoaște greutățile războiului. Războiul de față e unul din cele mai crâncene pe care istoria le-a cunoscut. Să nu ne facem deci iluzii, ne așteaptă mari jertfe și cumplite suferinți. De aceia înainte de a ridica ședința el socotește de datoria sa de Rege să adreseze fruntașilor țării un ultim și călduros apel de concordie în interesul suprem al patriei.

Incă odată vă rog pe toți, chiar pe cei ce au fost de altă părere, să mă ajutați.

Carp, Maiorescu și Marghiloman au tăcut plecând capetele. Mi se pare că singur Teodor Rosseti, care ședea lângă el, a făcut un gest aprobativ. Apăsat și cu hotărîre Regele, după câteva momente, a adăogat:

„D-lor, cu Dumnezeu înainte“, — și a ridicat ședința“.

www.dacoromanica.ro

UN DOCUMENT ISTORIC COMUNICAT LUI TAKE IONESCU DE I. BRATIANU IN ZIUA DE 1 SEPT. 1916

31 August 1916
Paris, 11 Septembrie 1916
Primit, 12 Septembrie 1916

In împrejurarile actuale este o necesitate pentru armata română să 'şi întărească situaţia în Dobrogea.

Pentru atingerea acestui rezultat ar fi necesar sa se concentreze cât mai repede posibil, pe partea dreapta a Dunarei, unitaţi solide în numar suficient, în aşa mod, în cât sa obţina o superioritate numerică incontestabilă.

Din parte-mi am prescris generalului Sarrail să atace în fond şi să urmărească fără oprire ofensiva sa în aşa mod ca sa obţină ca rezultat minim menţinerea tuturor forţelor bulgare ce se gasesc pe frontiera greacă.

Intarirea trupelor române în Dobrogea va avea poate ca consecinţă o slăbire momentana a ofensivelor în Transilvania.

Dar planul iniţial ar trebui sa fie reluat cu toata intensitatea de îndată ce situaţia va fi restabilita în Dobrogea.

Va rog sa informaţi pe comandantul şef român ca eu cer generalului Alexeef să examineze de acum posibilitatea trimiterei de forţe noui în Dobrogea.

(ss) *Joffre*

31 Août 1916

Paris le 11 Septembre 1916
Reçu le 12 Septembre 1916

Dans les circonstances actuelles c'est une nécessité pour l'Armée Roumaine de consolider sa situation en Dobroudja.

Pour atteindre ce résultat il serait nécessaire de concentrer le plus rapidement possible sur la rive droit du Danube des unités solides en nombre suffisant de façon à obtenir d'emblée une supériorité numérique incontestable.-

De mon coté j'ai prescrit au Général Sarail d'attaquer à fond et de poursuivre sans arret son offensive de maniere à obtenir comme résultat minimum le maintien de toutes les forces Bulgares qui se trouvent sur la frontière Grèque.

Le Renforcement des troupes Roumaines en Dobroudja aura peut-être comme conséquence une ralentissement momentané des offensives en Transylvanie.

Mais le plan initial devrait à mon avis être repris avec toute son intensité aussitôt que la situation sera rétablie en Dobroudja.

Veuillez informer le Commandant en Chef Roumain que je demande au Général Alexieff d'examiner de suite la possibilité d'envoyer des forces nouvelles en Dobroudja.

(ss) Joffre

(Fac-similul copiei dactilografiată)

www.dacoromanica.ro

CAPITOLUL XIX

RĂZBOIUL NOSTRU

„Generației noastre i-a fost harazit să scrie epopeea neamului românesc".

Take Ionescu

TAKE IONESCU ȘI MISIUNEA MILITARĂ FRANCEZĂ. — DUPĂ OCUPAREA BUCUREȘTILOR. — ÎN MOLDOVA. — GUVERNUL DE COLABORARE ION I. C. BRĂTIANU—TAKE IONESCU. — REFORMELE. — ARMISTIȚIUL ȘI PACEA SEPARATĂ. — PLECAREA LUI TAKE IONESCU LA PARIS.

După declararea războiului Take Ionescu a fost invitat să ia parte la consiliile de miniștri.

Căderea Turtucaiei în împrejurări atât de dramatice și neașteptate impresionase adânc pe Take Ionescu.

Din cercetările ce făcuse, se convinsese că era necesară venirea în țară a unei misiuni militare franceze în frunte cu un general destoinic și experimentat.

Ideea aducerei unei asemenea misiuni în țară a fost discutată acasă la Nicolae Filipescu, în timpul unui dejun. Atât Take Ionescu, cât și Nicolae Filipescu, au fost de părere să fie adusă în țară o misiune militară franceză și amândoi au făcut demersuri în acest sens pe lângă contele Ulric de Saint-Aullaire, ministrul Franței.

Propunerea aceasta a fost acceptată apoi și de guvernele român și francez. Aceasta este originea misiunei militare franceze din România, de sub conducerea generalului Berthelot.

Murind Nicolae Filipescu, partidul conservator, care cu câtva timp mai înainte fuzionase cu partidul conservator-democrat, a proclamat șef pe Take Ionescu. In timpul când Capitala era aproape în fiecare zi și noapte sub bombardamentul avioanelor și al zepelinurilor germane, casa din str. Atena, în care locuia Take Ionescu, a fost de nenumărate ori obiectivul bombelor aruncate de inamicii ce se roteau în aer pe de-asupra ei.

După ce Mackensen trecuse cu armata sa Dunărea pe la Zimnicea, Capitala era amenințată.

In ziua de 11 Noembrie 1916 guvernul luase dispoziții în vederea evacuării Bucureștilor. Se organizase în noaptea de 11—12 Noembrie plecarea din gara de Nord a patru trenuri speciale în direcția Tecuci-Iași. Aceste trenuri au fost puse la dispoziția parlamentarilor, a membrilor Curței de Casație, a funcționarilor superiori și în urma intervenției lui Take Ionescu, și a ziariștilor. Take Ionescu ceruse ca toți parlamentarii,

www.dacoromanica.ro

chiar și cei cunoscuți prin sentimentele lor germanofile, să urmeze pe rege și armata, în Moldova.

Take Ionescu a plecat la Iași în ziua de 19 Noembrie.

In ajunul ocupării Bucureștilor de către armatele inamice aflate sub comanda lui Mackensen, miniștrii au părăsit și ei Capitala, stabilindu-se în Iași, unde își luase reședința și suveranul, împreună cu toți membrii familiei regale.

Senatorii și deputații conservatori se întruneau în Iași acasă la Dimitrie Greceanu, unde venea și Take Ionescu. Majoritatea parlamentarilor conservatori a propus în aceste ședințe să se citească o declarație în Parlament privitoare la condițiile în care a intrat România în război (acțiunea diplomatică și pregătirea militară). Spiritele erau pe-atunci foarte întărâtate, atât din cauza ocupației unei părți importante a țării și a Capitalei, de către armatele inamice ; cât și din cauza nesiguranței ce o prezinta pentru noi frontul Moldovei în parte ocupat de trupele imperiale rusești, dar care nu manifestau dispoziții ofensive.

Câteva incidente ce s-au petrecut pe străzile Iașilor, între unii ofițeri ruși și români, a determinat pe regele Ferdinand I să dea un ordin ofițerilor români prin care li se punea în vedere să respecte regulele salutului impuse ofițerilor unor armate aliate. Convoiurile de refugiați, venite din Muntenia și Dobrogea, se îndreptau mai mult spre Iași, așa în cât după o lună de la ocuparea Bucureștilor, metropola Moldovei era suprapopulată. Zi și noapte pe străzile Iașilor treceau trupe rusești, — unele venite din Turkestan și Urali. Alimentele începuse să se rărească; lemnele, de-asemenea. Veni apoi iarna; o iarnă aspră, cumplită, cu viscole și geruri. La 3 Decembrie 1916 s-a ivit cel dintâi caz de tifos exantematic; iar după 11 zile cel dintâi caz de holeră. După aceia s-a înregistrat numeroase cazuri mortale de tifos exantematic și de febră recurentă.

In acele vremuri de grea cumpănă pentru țară, nu erau potrivite luptele politice dintre cele două partide de guvernământ. Take Ionescu a primit să intre într'un guvern de colaborare din considerațiuni superioare naționale.

El nu credea că ar fi bine, în timp de război și în prezența rușilor aflați în Moldova, în calitate de aliați, să se sfâșie partidele și oamenii politici între ei. Regele stăruise apoi mult pe lângă I. Brătianu și Take Ionescu să formeze un guvern de colaborare, care să facă față cu mai multă autoritate situației grele din acea epocă. Take Ionescu în ajunul depunerei jurământului, la 9 Decembrie 1916, a spus lui I. Brătianu că la conferința păcei vor lua parte împreună. I. Brătianu a răspuns că în această chestiune trebue să consulte și pe rege. După ce a vorbit cu regele, Brătianu i-a dat răspunsul:

— „Da, suntem angajați. Vom merge împreună la conferința păcei.[1])"

In ziua de 11 Decembrie s-a constituit noul guvern liberal-conservator sub președinția lui I. I. C. Brătianu, în următoarea formațiune: I. I. C. Brătianu, președinția și externele; Take Ionescu, M. Ferechide și Emil Costinescu, miniștrii fără portofolii; Vintilă Brătianu, ministrul de război; Al. Constantinescu, ministrul de interne; dr. C. I. Istrati, ministrul industriei și comerțului; Mihail Cantacuzino, ministrul justiției; D. Greceanu, ministrul lucrărilor publice; G. G. Mârzescu, ministrul agri-

[1]) Din discursul pronunțat de Take Ionescu la clubul partidului democrat, în 1920.

www.dacoromanica.ro

culturii şi al domeniilor; I. G. Duca, ministrul instrucţiei publice şi al cultelor; V. Antonescu, ministrul de finanţe [1]).

Parlamentul s-a întrunit în sala Teatrului Naţional la 9 Decembrie. Regele Ferdinand I a cetit mesajul prin care făcea apel la unirea tuturor. In şedinţa următoare şi-au făcut apariţia pe scaunele rezervate lor, pe scenă, membrii noului guvern. In şedinţa Camerei dela 14 Decembrie 1916, Take Ionescu spunea:

„Tribuna română datează de mai mulţi ani; nădăjduim cu toţii ca va trăi veacuri multe, nici odata însă ea nu va avea sa exprime într'un ceas mai însemnat decât acesta sentimente mai înalte ca astăzi. După imnul naţional rostit de d. Iorga cu atâta putere, cu atâta înălţime de suflet şi cu atâta elocinţă, putem sa spunem cu siguranţă ca tribuna românească şi-a făcut datoria.

Dacă nu eram în fruntea unui vechiu partid istoric, n'aşi fi crezut de nevoie să viu şi eu la aceasta tribuna, ca sa repet acelaş simbol de credinţa care e în sufletele tuturor, care conduce paşii noştri şi caruia nici un român nu are dreptul sa-i fie necredincios, *acel simbol de credinţa care ne va da putere morală ca după victorie sa pedepsim pe acei cari i-au fost necredincioşi.*

S'a vorbit în aceste desbateri despre noul guvern; s'au pus întrebari asupra originei lui şi asupra înrâuririi pe care formarea lui poate sa o aiba în desfaşurarea evenimentelor viitoare.

Originile acestui guvern, să nu le cautaţi aci; nu e naţie beligeranta în care într'un moment dat al acestui razboiu uriaş, guvernele de partid sa nu fi fost contopite în guvernul naţiunei întregi. Ceia ce s'a făcut în Belgia, unde socialistul Vandervelde sta alaturi de clericalul Broqueville, ceeace s'a petrecut în Franţa, unde Combes a stat alături de Cochin şi Guésde alaturi de Ribot; ceeace sa petrecut în Italia, unde ştiţi că s'a ajuns la guvernul tuturor; ceeace s'a petrecut în Englitera unde de mai bine de 150 de ani de guvernământ de partid, s-au spart pentru durata războiului cadrele partidului şi s'a recurs la guvernul tuturor, acelaş lucru s'a făcut şi în România. Nu trebuia să cauţi în nici o hârtiuţă şi în nici o combinaţiune ceeace a eşit spontan dintr'o necesitate naţionala.

Dealtfel, ideia unei guvern comun pentru cazul unui razboi european, cel puţin pentru d. Ion Bratianu şi pentru mine, e o ideie veche; ne-am marturisit-o reciproc înca din Ianuarie 1912; ea a facut adesea obiectul conversaţiilor noastre chiar la 2 August 1914 st. nou, în ajunul consiliului de coroană din Sinaia, când am discutat pentru prima oară despre războiul mondial.

Consecinţele? E mai ales una care are o mare valoare: în cazul unui război ca acesta, când se cer unei naţiuni atâtea sacrificii, e mai bine, e un folos nepreţuit ca toata lumea să fi guvernamentala; sa nu mai existe împărţire între cei cu guvernul şi cei cu opoziţia.

Mă întreabă d. Cuza: dar prezenţa d-voastră în guvern, nu are să stânjenească opera reformelor constituţionale?

D. *A. C. Cuza:* N'am întrebat aceasta.

D. *Take Ionescu, ministru fără portofoliu.* — Eu aşa am înţeles; nu are sa stânjenească, sau nu are să îngreuneze realizarea reformelor? Dar, mai întâi: nimeni nu poate sa profetizeze că guvenul razboiului, guvernul până la încheierea pacei, va fi tot guvernul reformelor dupa pace. Ţin însă să se ştie în acest ceas, ca înainte de razboiu, acum şase sau şapte luni, în comitetul partidului conservator am examinat cu toţii, în vremea când traia raposatul Filipescu, care n'a avut norocul nici sa trăiasca destul ca să vada victoria şi nici sa moară înainte de începutul înfrângerilor, am examinat profundele transformari mult mai numeroase decât reformele agrare şi cele electorale.

Toţi am fost de părere ca şi o largă reformă agrară trebuia să iasă din crearea României mari, şi o reformă democratică pentru întinderea dreptului de vot.

Orce om cuminte, care cunoaşte relaţiile sociale şi economice din parţile României neliberate încă, nu poate să nu-şi dea seama ca nu se poate ajunge la asimilarea României celei noi, fără ca să se faca profunde şi radicale transformari în România cea veche. Ca o parere personala, eu cred că şi partidele noastre politice, de care vorbim atât, nu vor putea cuprinde cadrul României Mari. Cerd că vom asista la spărturi la care nici nu ne gândim. Lucruri cari ni se părea sacro-sancte vor deveni fara importanţă, aşa că viaţa României mari se va desfăşura cu totul altfel de cât viaţa României de azi... Acestea

---

[1]) „Take Ionescu, ca şi Nicu Filipescu, a fost unul din susţinatorii cei mai hotarâţi ai intrării noastre în razboi alaturi de Franţa, Anglia şi Italia şi intrând în 1917 în ministerul prezidat de Ion I. C. Brătianu a dat tot concursul sau pentru realizarea programului guvernului". Istoricul partidului naţional-liberal dela 1848 şi până azi.

Bucureşti, 1923.

www.dacoromanica.ro

zise, sa-mi dați voie sa vă spun, cu toata doctrina stabilită și de d. Bratianu, și în doua rânduri de colegul meu dela justiție, ieri, ca cer pentru partidul nostru și pentru mine, în special, o parte din răspundere în suferințele țarii.

„In aceasta comunitate de suferințe se dospește lumea de mâine, care va fi o lume de dreptate și înlauntru și în afara.

„In aceasta comunitate de suferințe se dospesc legaturile noastre cu aliații, legaturi cari nu se vor opri în ziua încheiereii pacii, ci vor continua și în urma, căci tot cu ei va trebui să traim mâna în mâna și pe terenul politic și pe terenul economic și mai ales pe terenul moral, care e superior tuturor.

„Atunci ce ne ramâne de facut?

„Trebue sa spunem țarii care sufere; trebue să spunem armatei care s'a luptat; trebue sa spunem tuturor, sfântul adevar, că chiar daca nu am fi crezut în victorie, noi tot am fi intrat în razboi; trebue sa spunem tuturor, ca nu am pornit hotarârea noastră dintr'o socoteala materiala care poate uneori sa greșasca, ci a pornit din privirea în față a unei probleme seculare, din supunerea la instinctul națiunii care nici odata nu greșește.

„Trebue sa spunem țarii, ca dacă noi am moștenit buna stare de care ne-am bucurat; o țara neatârnata, libertați care ne-au permis sa marturisim adevărurile acestea fără sa ne atinga nimeni, daca am profitat de suferințele atâtor generații trecute, nu e decât dreptate ca sa suferim și noi pentru ca sa transmitem o moștenire și mai mare generațiilor viitoare.

„Totul se poate întâmpla, afara de victoria germanilor și a sateliților lor. Nu e nici o producție de instrumente technice, nu e nici o acumulare de horde, nici un geniu militar, care sa poata pune calcâiul pe libertatea popoarelor din Europa. Ceeace n'a putut face poporul francez, însuflețit de marile principii ale renașterii lui liberale și condus de cel mai mare om care a calcat vreodată pe fața pământului, cum o s'o facă poporul german, care primește cu plăcere la el acasa sclavia, și care e condus de un împărat care este d'abia o imitație de Napoleon?

„Nu, nu; în durerea noastră adâncă, în compătimirea noastra duioasa pentru suferințele tuturor, sa stea veșnic credința în izbânda de mâine.

„Da, generația noastra sufera și are să sufere, sa sufere! Sa sufere pentru că îi va fi hărazit ei, care a meritat poate această onoare mai puțin decât oricare alta, sa scrie epopeea neamului românesc"!

Principele moștenitor Carol, însoțit de Ion I. C. Brătianu, plecând la Petrograd, la începutul lunei Ianuarie 1917, Take Ionescu a luat interimatul ministerului afacerilor străine.

In această calitate el a adresat în ziua de 10 24 Ianuarie 1917 următoarea scrisoare lui sir Barclay, ministrul Marei Britanii, în chestia pagubelor ce le-am suferit în urma distrugerilor operate în regiunea petroliferă din jud. Prahova, de către comisiunea britanică:

SCRISOAREA LUI TAKE IONESCU, MINISTRUL AFACERILOR STRAINE CATRE SIR BARCLAY, MINISTRUL PLENIPOTENȚIAR AL MAREI BRTANII

10 24 Ianuarie 1917

Domnule Ministru,

„Va reamintim ca aceeași comisiune britanica care a procedat la distrugerea sondelor de petrol, a rafinerilor și a materialelor existente, a condus de-asemenea și distrugerile totale, sau parțiale, a mai multor stabilimente industriale în diferite localitați din regat.

Țiu sa previn pe excelența voastră că guvernul regal va face constatarile asupra daunelor pricinuite de aceste distrugeri și ca la momentul oportun el va comunica guvernului britanic situația ce rezulta din constatarile ce le-a ordonat sa se faca".

SCRISOAREA LUI SIR BARCLAY CATRE TAKE IONESCU, MINISTRUL AFACERILOR STRAINE

Domnule Ministru,

„Prin nota mea de la 3 Decembrie am avut onoarea sa rog pe predecesorul Excelenței voastre sa dea ordin directorilor companiilor de petrol ca sa distruga stok-urile de petrol, sondele și rafinerile ce aparțin companiilor lor și prin care m-am angajat că guver-

www.dacoromanica.ro

nul român va fi dispagubit pentru perderile ce ar putea rezulta dintr'o asemenea masura.

Facând cunoscut Excelenței voastre ca guvernul meu e de acord în privința garanției de care e vorba, cred de datoria mea sa cer guvernului român sa nu admita nici o reclamație a companiilor în chestiune, care nu au un acord prealabil cu guvernul englez, asupra îndreptațirei fiecarei reclamațiuni.

Profit de aceasta ocaziune ca reinoesc Excelenței voastre asigurarea înaltei mele considerațiuni".

După revoluția rusească Take Ionescu a stabilit un acord cu Ion Brătianu, în privința reformelor agrară și electorală. Take Ionescu a acceptat exproprierea marei proprietăți și sufragiul universal. In ședința Camerei de la 10 Iunie 1917, după ce armata noastră se refăcuse, Take Ionescu a rostit un discurs, în care a pomenit de Bright, marele democrat englez, mort în 1889. In timpul războiului Crimeei, Bright a declarat în Camera comunelor, — spunea Take Ionescu — „aud un zgomot puternic, e fâlfâitul aripelor îngerului morței care zboară deasupra noastră!". De nouă luni de zile trăim în acest zgomot puternic ! Atunci, d-lor, nu trebue să vă miraţi dacă multe din vorbele din această Cameră, care eșeau din patimele de toate zilele, eu nu le-am auzit. Totuși, din cele spuse, sunt câteva la care trebue să răspund".

Take Ionescu se gândise la Iohn Bright în acele momente tragice de oarece, ca și el, acest om de stat britanic se înălțase de-asupra timpului său și în timpul războiului Crimeii, „întrevedea o pace generală la adăpostul căreia umanitatea ar fi realizat un progres fără sfârșit". Murind Iohn Bright, în 1889, Take Ionescu a publicat în zianul său *„La Liberté roumaine"* un articol, din care extragem următoarele :

„Iohn Bright nu mai este. Unul dintre oamenii cei mai mari ai veacului nostru, unul din aceia a caror glorie este curata de orice atingere la drepturile altor națiuni, a disparut.

El a fost unul din modelele cele mai desăvarșite ale acestei arte oratorice mai mult de cât umane ; al acestei elocințe care prinde, trăește și stapânește societațile civilizate. Dar acest verb, care n'a avut rival de cât în acela al prietenului sau, Gladstone, el nu l-a întrebuințat în scopuri egoiste. Pentru cei desmoșteniți, pentru marele masse suferinde, a cheltuit cu darnicie, ca un mare senior, viața și sanatatea sa...

Inalțându-se de-asupra timpului sau, depașind pe contimporani cu toata înălțimea sa, el întrevedea o pace generala la adapostul careia umanitatea ar fi realizat un progres fara sfârșit". [1])

In acelaș discurs Take Ionescu spunea despre generațiile din ultimii 50—60 ani, despre clasele conducătoare și revoluția din Rusia:

„Eu pricep ca oamenii, ca și popoarele, nu pot trai numai pe vârful munților ; înainte însa de a ne coborâ în întunericul vailor adânci, sa așteptam pe vârfuri razele soarelui care ne va da viața.

Din cele spuse iau întâi acuzațiunea, continuă, repetata aproape sistematic, în contra generațiilor din cei 50—60 ani în urma, în contra operei claselor dirigente, opera reprezentată ca activitate coordonata prin partidele noastre politice.

Cunosc și eu și lipsurile și pacatele și crimele dacă vreți ale claselor dirigente, cunosc toate slabiciunile vieților de partid, nu de geaba am fost de atâtea ori la guvern ca sa nu le vad de aproape. Dar daca d-voastra vreți sa puneți toate slabiciunile unei societăți în transformare numai asupra claselor diriguitoare, trebue sa le dați tot numai lor și beneficiul tutulor celor bune cari s'au înfaptuit în desvoltarea acestei țari.

Vreți numai socoteala greșelelor ? Dar extraordinara transformare a țarei noastre eșita dintr'un trecut care îl știm în ce hal era, transformarea îndeplinită prin mișcarea din jumatatea secolului al XIX și pâna astazi, aceia la activul cui o puneți ?

Nu e dreaptă socoteala d-voastră! Trebue sa ziceți altfel : alte clase dirigente, cari s'au ridicat pe ruinele celor istorice, au dus și ele înainte opera de transformare și de desvoltare a neamului nostru, iar astazi trece această operă la clasele cari au sa vie. Revendic pentru acei cari au avut onoarea — cei morți și cei vii sa duca sarcina Statului nostru, să ia răspunderea tuturor pacatelor, dar sa ia și meritul tuturor transformarilor celor bune.

---

[1]) La *Liberté roumaine*. No. 63 din 19/31 Martie 1889.

www.dacoromanica.ro

Eu zic înca un lucru: tocmai acest sentiment de nemulţumire pentru opera realizata dovedeşte o înaltă transformare morală, caci omul nu începe să vadă slabiciunile de cât atunci când e cuprins de un ideal mai înalt decât acela al vieţei de toate zilele. Să va dau în această privinţa un exemplu scos tocmai din chestia agrară. A fost un moment în care clasele noastre diriguitoare au pacătuit, a fost între 1861 şi 1864, când n'au ştiut sa se ridice la înalţimea evenimentelor, dar au plătit greşeala şi mişcarea de sus, de la 1864, în contra lor s'a realizat, dar tot de oamenii din clasa dirigenta. Dar de atunci încoace n'au facut nimic clasele dirigente în chestiunea ridicarei paturei ţărăneşti?...

Nu sunt nimic cele 1.800.000 hectare dela 1864? Şi după 1864 nu au venit rând pe rând, când liberalii, cu împroprietărirea însuraţeilor, când conservatorii cu trecerea domeniului statului la ţarani şi pe urma iar liberalii cu Casa rurală, cu legea învoelilor agricole şi cu islazurile comunale şi pe urma iar conservatorii cu pământurile de mâna moarta şi astăzi şi unii şi alţii cu opera mare a lichidărei definitive a împroprietărirei?

Astfel de clase diriguitoare nu merită să fie tratate cum au fost tratate.

Intr'o şedinţă a unui consiliu de miniştri din 1907, cel din urmă al guvernului de atunci — şi voi reveni asupra acestei şedinţe — ziceam: simt că România veche şi-a închis traiul, cele cunoscute de noi vor fi în curând suveniruri de batrâni; de aci înainte începe o alta Românie, îi urez să fie mai fericită, mai glorioasă, mai virtuoasă decât cea veche!

Viziunea de acum zece ani astazi este o realitate. Şi atunci când se încheie o parte importanta din istoria noastra, eu nu pot sa zidesc nădejdea în viitor pe ingratitudinea faţa de trecut.

Punând la activul neamului opera dătătoare de viaţa a generaţiilor de la 1848 şi până astăzi, urez generaţiilor cari au sa vie să facă o operă şi mai mare şi mai frumoasă şi mai puternică!

„A, domnilor, ştiu pentruce astazi, în 1917, este uşor a se deda la operă de dărâmare a generaţiunilor trecute. Vorbim într'un moment de chin cum noi n'am mai cunoscut, cum nu credeam că vom cunoaşte în timpul vieţei noastre. Dar acest chin, această durere se datoresc în cea mai mare parte împlinirei unei datorii, şi dacă chiar clasele dirigente ale noastre ar fi fost încărcate de pacate, faptul că au împins la război, — căci ele au împins la razboiul acesta dătător de viaţa, — şi încă le-ar fi spălat toate păcatele şi le-ar fi câştigat lauri.

„De ce sa ne ascundem? Voinţa naţionala de a face razboiul a eşit din păturile diriguitoare. Poate e vina noastră, poate e vina istoriei, poate este vina multor alte lucruri, dar dela ele a eşit.

„Clasele dirigente au împins la acest război pe care, repet încă odată, era datoria noastră să-l facem, ştiind chiar că vom trece prin dureri ca ale Belgiei şi ale Serbiei, şi dacă ar fi să fie de zece ori mai mare durerea, dacă ar fi să pierim în acest razboi, inca aş zice: este onera cea mai mare pe care a făcut-o neamul românesc şi sunt fericit ca traesc în generaţia care a facut această operă.“.

...

„Nu suntem o generaţiune eroică, dar aşa a vrut soarta, ca pe umerii acestei generaţiuni sa cadă sarcina cea mai grea din toata istoria neamului nostru.

„Generaţia noastră a făcut o primă fapta mare: a declarat războiul. Astăzi facem a doua fapta mare, când pe cale legala, se îndeplineşte cea mai largă, cea mai îndrăzneaţa şi, nadăjduesc, cea mai fecundă dintre revoluţiile pe cari le cunosc în istoria revoluţiilor legale.

„Răsplata noastră, rasplată individuala? Nici una. Istoria va uita numele fiecaruia dintre noi.

„Dar istoria nu va uita, ca pe un colţ de pământ, strânşi de nevoie, amărâţi de chinuri, am avut nu numai bărbăţia de a crede în victorie şi de a spune: vom peri, dar nu vom dezarma, dar am avut şi bărbăţia să ne decapităm singuri pentru generaţiile viitoare“

Unii au pretins că reformele agrare promise ar fi fost impuse de revoluţia rusească. Take Ionescu a spus în acelaş discurs:

„D-lor, am un respect adânc pentru revoluţiunea rusească. Am primit-o cu o mare bucurie sufleteasca. Sunt prea înamorat de libertate, ca să nu fiu fericit de câte ori cade un absolutism, şi sunt incapabil sa'mi închipuesc relaţiuni, nu bune, dar sigure şi durabile cu guvernele autocrate, ca să nu fiu fericit şi ca om şi ca român de revoluţiunea rusească. Ii datorim poate un lucru: ca putem sa discutam astazi aici, caci fără dânsa poate mulţi dintre d-voastra aţi fi fost la hotar; îi datorim poate ca putem să vorbim cu o libertate absoluta de suflet în chestiuni liberale şi democratice, fară sa ne gândim ca am putea jigni pe cineva. Dar că îi datorim iniţiativa acestor reforme, fie liberalii, fie conservatorii, acest lucru nu este adevărat, şi neadevarul nu trebue să intre în istoria noastra“.

Parlamentul a votat acele reforme impuse de împrejurări şi de interesele sociale ale României.

www.dacoromanica.ro

In ziua de 14 Mai 1917 a sosit în Iași, Albert Thomas, ministrul francez al muniționilor. A doua zi, la dineul de gală dela palatul regal din str. Lăpușneanu, dat în onoarea lui Albert Thomas, a luat parte și Take Ionescu.

I. Brătianu a discutat cu Albert Thomas și despre chestiile teritoriale ce se vor trata și rezolva la conferința păcei și l-a rugat să ne dea sprijinul său ca să obținem tot ceia ce s-a prevăzut în tratatul de la 4 August st. n., 1916, — deci și Banatul întreg, — de oarece ar fi posibil să ni se facă greutăți, fie din partea Rusiei, fie din partea celorlalți aliați. Albert Thomas a promis concursul ce i s-a cerut ; dar după câteva zile, aflându-se la Petrograd, a comunicat unui ziarist român [1]) că n'ar fi prudent să punem toate speranțele noastre pe litera tratatului, de oarece s-ar putea întâmpla discuțiuni la conferința păcei, tocmai în jurul celor stabilite în tratate cu scopul de a crea altceva în locul celor stabilite în timpul războiului mondial. Această comunicare a fost adusă la cunoștința lui Take Ionescu. In ziua de 28 Iunie (st. v.) 1917, la orele 6, Take Ionescu a avut o convorbire cu Ion I. C. Brătianu asupra situației internaționale. S-a discutat și despre greutățile probabile ce le va întâmpina România la conferința păcei, în deosebi din cauza Banatului. După notele lui Take Ionescu, iată ce s-a spus în această întrevedere:

„Intrerupându-l și spunându-i că situația noastră în lume nu era așa de bună cum o bănuia dânsul, a început sa-mi facă reproșuri pentru temerile mele. D. Brătianu se arata foarte mirat, aproape trăznit, când i-am relatat ce spusese Albert Thomas, la Petrograd, unuia dintre amicii mei.

M'a întrebat să i spun numele persoanei căreia Albert Thomas îi facuse această declarație. Am refuzat categoric. I-am adăugat de altfel că și eu aveam aceleaș temeri și ca este absurd pentru un om serios să'și vâre capul într'un sac cu făina ca să nu vă vadă și sa n'audă.

D. Bratianu mi-a răspuns atunci că el nu va ceda niciodată nimic, nici un petec din teritoriile care ne fusese acordate prin tratat".

După două zile de la această conversație Take Ionescu a avut o audiență la regele Ferdinand I în timpul căreia a discutat și chestiile teritoriale în legătură cu conferința păcei. In ziua de 3/16 Iulie el a trimis regelui scrisoarea următoare:

Iași, 3/16 Iulie 1917

SIRE,

„Nu știu daca în cursul unei audiențe, care s'a purtat asupra atâtor subiecte, am dat M. Voastre o expresiune lămurita a celor ce aveam sa-l spun în chestiunea Banatului de Sud-Vest. Cred util să mă explic.

Majestatea Voastră știe care au fost părerile mele înainte de încheerea tratatelor, căci am avut onoarea să le comunic atunci M. Voastre. Ele erau inspirate din o mulțime de puncte de vedere, pe care ar fi de prisos sa le repet astăzi.

„Odată ce prin tratate s'a garantat României anume revendicari, guvernul românesc nu poate decât sa se mențina pe terenul tratatelor; altfel nu se știe unde ar aluneca.

„Daca am spus M. Voastre, cât și d-lui Bratianu, care el întâiu a deschis vorba cu ocazia vizitei d-lui Albert Thomas, temerile mele pentru ceeace se poate ivi, aceasta nu este decât grija despre o greutate posibila, dar nu vre-un proect de a deschide noi această cestiune.

„Nu puteam și nu pot să nu mă preocup de ceeace se poate întâmpla, când oameni ca Albert Thomas și Miliucof se exprimă cu atâta claritate în defavoarea noastră și ne dau avertismente așa de categorice. A prevedea un pericol și a fi îngrijat de el, nu este a-l dori și cu atât mai puțin a-l provoca. Acestea nu sunt singurele mele griji, caci din nefericire știu cum stam în opinia publica din țarile aliate, ca și din cele neutre. Beatitudinea orientala provenita, jumatate din prezumție, nu poate fi starea mea de suflet.

[1]) I. Fermo.

www.dacoromanica.ro

„Chiar astazi dimineața, când citesc că primul ministru englez în depeșa lui catre Printul Lwof menționeaza Serbia și Belgia și pe noi ne trece în alte țari spoliate, nu pot sa nu fiu nemulțumit.

„Adaug, Sire, ca astazi este o absoluta imposibiltatea sa știm care va fi cursul războiului, în ce condțiuni se vor începe tratativele de pace și ce incidente se pot ivi atunci. Observația mea nu se aplica numai noua, dar tuturor beligeranților, ca Italia și alții, care au scopuri de atins garantate prin tratate.

„M'am îngrijat, când d. Brătianu mi-a declarat ca daca ar ști că la Congres România nu va capata intregral tot ceiace i s-a garantat, d-sa ar refuza sa se duca la congres. Și i-am spus ca nu e cuminte ca un om de Stat sa se lege astfel astazi când victoria înca nu a venit, când țara este pe doua treimi invadata și când nimeni pe lume nu poate prevedea condițiunile în care vor înceta ostilitațile și în care se vor începe negocierile de pace . Take Ionescu.

După două săptămâni dela vizita lui Albert Thomas a sosit în Iași Emile Vandervelde, ministrul socialist belgian. A doua zi, la recepția ce i-a făcut-o parlamentul oaspetelui Belgiei, au adus elogii poporului belgian și suveranului ei, regele Albert I, : I. I. C. Brătianu, Take Ionescu, Emil Porumbaru, V. G. Morțun și G. Diamandi.

Take Ionescu a spus :

„Nu-i nimic mai frumos în analele umanitatei de cât hotarârea poporului belgian în fața amenințarei germane ; această hotarâre care a luat-o fara nici-o șovaire, ca ceva care se facea de la sine. Poporul belgian n'avea nici o revendicare teritoriala de formulat; el nu cerea de cât sa continue munca sa rodnica în pace. Nimic nu i-ar fi fost mai ușor de cât sa gaseasca una din acele formule tranzacționale, care, în aparența ar fi salvat totul. Poporul belgian a înțeles în acea clipa unica a existenței sale, ca formulele pot să salveze totul afara de onoare și idea nu i-a venit sa fie necredincios onoarei. Ca pentru toți alesii virtutea i-a fost ușoara, pentru că lașitatea îi era necunoscuta.

Și, totuși, națiunea belgiană știa ce o aștepta. Ea nu nesocotea grozava forță a barbarilor ; ea știa ca vor fi pustiite câmpiile sale, ca uzinele vor fi distrase, că orașele vor fi incendiate și populația va fi masacrata. Ea știa toate acestea și ea a mers la moarte care va fi urmata de cea mai stralucitoare înviere, bărbatește, fara lacrimi, ca și fara fanfaronada, aproape bucuroasa. Din acel moment patria voastra s'a ridicat la o înalțime pe care nici ea, nici nimeni, nu o va putea întrece vreodata"...

In ziua de 21 Iunie 1917 Take Ionescu a pronunțat o cuvântare în ședința festivă a Parlamentului în onoarea generalului american, High Scott, în care a vorbit de importanța covârșitoare a intervenției marei republici a Uniunei Statelor-Unite în război.

După câteva zile (27 Iunie) Take Ionescu a avut întrevederi cu membrii unei misiuni anglo-italiană și din care au făcut parte : generalul Charles Barter și maiorul E. Edwarts din armata britanică ; locotenentul I. Venturi, din armata italiană.

In ziua de Joi, 19 Iunie, în urma unor neînțelegeri ivite în legătură cu formațiunea ministerului de colaborare, Take Ionescu, în înțelegere cu fruntașii partidului său, a denunțat colaborarea. Criza a durat trei săptămâni. La 26 Iunie 1917, în audiența pe care a avut-o la rege, Take Ionescu a expus care sunt condițiile pentru continuarea unei colaborări. Restabilindu-se acordul s-a constituit noul guvern sub președința lui Ion I. C. Brătianu și vice-președința lui Take Ionescu.

Noui miniștri au fost: Barbu Delavrancea (lucrările publice), Nicolae Titulescu (finanțe) și generalul Iancovescu (război). Victoriile câștigate de români, la Mărăști și Mărășești, au contribuit mult la ridicarea moralului populațiunei și a redat tuturor încrederea în izbânda finală.

La sfârșitul lunei Octombrie a sosit, în Iași, Toma G. Masarik, actualul președinte al republicei cehoslovace, care a vorbit cu Ion Brătianu și Take Ionescu despre o colaborare a legiunilor cehoslovace cu românii. In *„Amintiri și observații din revoluție"*, T. G. Masarik, spune :

www.dacoromanica.ro

„Cu Românii am fost necontenit în contact prietenos. La sfârșitul lui Octombrie 1917, m'am dus la Iași; partea aceasta din România nu fusese calcata de dușmani. In Iași, n'am vazut numai misiunea franceză și comandamentul rus, dar și pe conducatorii politici și militari români; am avut o convorbire asupra situației cu regele și cu ministrul Bratianu. Take Ionescu îmi era bine cunoscut și recomandat de prietenii englezi; îmi erau necunoscuți miniștrii Duca și Mârzescu. Dintre ofițeri am vazut pe generalii Averescu, Grigorescu, etc. Am mers și pe front ca sa îmi dau seama de starea armatei și mai ales de aprovizionare. Intr'o lupta scurta de artilerie, am putut vedea pe soldați la lucru; am primit o buna impresie și mi-am dat seama ca biruința de la Mărașești înviorase sufletele și ca le întarise inima pentru continuarea luptei cu staruința".

„Șederea politica în România a adus roade bune : *cunoștința personală și colaborarea noastra cu Românii în Rusia, au fost samânța întreitei aliante*».

ARMISTIȚIUL ȘI PACEA SEPARATA

In ziua de 29 Septembrie Take Ionescu și Ferechide au fost însărcinați de consiliul de miniștri să se ducă la Odessa, — unde se afla un număr important de membrii ai Corpurilor legiuitoare — și să pună pe parlamentari la curent cu situația din Moldova.

Situația pe front — din cauza fraternizării rușilor cu inamicul — nu prezinta siguranță pentru noi și se întrevedea eventualitatea unei retrageri în Rusia. Take Ionescu și Ferechide au plecat la Odessa ; dar numai Take Ionescu a luat contact cu parlamentarii români într'o casă din str. Grecescaia Nr. 36, unde se întruneau ei de obicei.

Parlamentarii adunați în această casă, au stăruit pe lângă Take Ionescu să nu fie prorogate Corpurile legiuitoare, ci convocarea lor să se facă pe ziua de 15 Noembrie.

In numele acestor parlamentari, Cernescu a declarat că „războiul trebue să fie continuat până la victoria finală și chiar dacă Rusia va încheia pacea, separat, România nu poate să o urmeze ; iar în cazul opus, s'ar compromite interesele românismului.

De aceea Prlamentul trebue să fie la postul său, acolo unde e regele, guvernul și armata țării".

Totuși, parlamentul a fost prorogat până la 15 Decembrie 1917.

In legătură cu această chestiune ziarul „Le Temps" din Paris (numărul din 6 Oct. 1917) a publicat următoarea comunicare cu caracter semi-oficios :

„Membrii parlamentului român aflați la Odesa, au stăruit pe lânga d. Brătianu sa convoace parlamentul, ca sa permită guvernului sa expuna vederile sale.

Fața de greutatea revenirii la Iași, a membrilor parlamentului, mai cu seama din cauza nesiguranței ce o prezinta frontul român, d. Bratianu a însarcinat mai întâi pe președintele Camerei, apoi pe d. Ferechide, ministru fara portofoliu și pe d. Take Ionescu, vice-președintele consiliului, sa se ducă spre a arata membrilor parlamentului ca ei trebue sa aiba încredere în guvern. Miniștrii nu ascund greutațile ce le întâmpină populația civila și chiar armata cu aprovizionarea. Resursele agricole sunt limitate pentru trebuințele populației și trebue sa se țina socoteala de creșterea numarului refugiaților, ca și de concentrarea trupelor româno-ruse. Guvernul român va apara pâna la ultima extremitate Moldova. El nu va acepta nici-o propunere de pace separata. Apararea e bine organizată și brava armată româna e totdeauna plina de avânt și are dorința sa se lupte».

In cursul lunei Noembrie situația s'a agravat din cauza Rusiei care dorea să închee pace separată și a-l cărei guvern se amesteca în chestiunile noastre teritoriale. Pe frontul Moldovei trupele rusești, infectate de bolșevism, nu se mai gândeau la război, ci la fraternizări, armistițiu și pace.

www.dacoromanica.ro

In ziua de 19 Noembrie 1917 a fost convocat la palatul regal din Iași un consiliu de război sub președinția Regelui Ferdinand I și la care au luat parte: președintele consiliului de miniștri Ion Brătianu, ministrul de război, Vintilă Brătianu, șeful misiunei militare franceze, generalul Berthelot, comandanții armatelor I și II generalii Grigorescu și Averescu și șeful de stat major general al armatei, generalul Prezan.

S'a pus în discuțiune chestiunea următoare: în cazul când armata rusă va încheia armistițiul, fie din inițiativa comandamentului, fie din aceia a trupelor, armata română va continua lupta, sau va trebui să încheie și ea armistițiul?

Cerându-i-se părerea, generalul Al. Averescu a invitat pe șeful guvernului să spună dacă în intențiile ministerului este ideea unei îndrumări către o pace separată.

I. I. C. Brătianu a răspuns că guvernul nu este hotărît să se gândească la pace, dar chestiunea pusă trebue să fie privită numai din punctul de vedere militar. Generalul Al. Averescu a observat că prin încheerea armistițiului de către armata rusă, independent de forma lui, situația militară nu ar constrânge armata română să încheie și ea armistițiul. Prin încheerea armistițiului de către armata rusă, frontul rus ar fi devenit inviolabil; iar frontul român s-ar fi întărît.

Generalii ceilalți au adoptat acellaș punct de vedere și s-a încheiat un proces-verbal de ședință.

Din cauza situației de pe front, creată de ruși, prin încheerea armistițiului, guvernul a fost nevoit să autorize încheerea armistițiului și pe frontul român în ziua de 22 Noembrie 1917. După aceia s-a discutat în consiliile de miniștri pacea separată, cu sau fără consimțimântul aliaților.

Take Ionescu s-a opus cu toată energia și a voit să demisioneze în cursul lunei Decembrie.

El a susținut continuarea războiului, sau netragerea armatei române din Moldova, de oarece o pace separată ne-ar fi pus în situația cea mai primejdioasă la conferința păcei, — tratatul dela 4 August st. n. 1916 putând fi considerat caduc. I. Brătianu a declarat că situația se poate agrava și România ar putea încheia o pace separată cu consimțimântul aliaților.

La începutul lunei Ianuarie 1918 guvernul Brătianu a primit un mesaj cu caracter de ultimat semnat de mareșalul Mackensen prin care se punea României alternativa următoare: sau denunțarea armistițiului, sau începerea tratativelor de pace. După primirea acestui ultimat a fost convocat un consiliu de miniștri. Take Ionescu și ceilalți miniștrii conservatori, au susținut reluarea ostilităților și ducerea războiului până la ultima extremitate, cu orice sacrificii, ca astfel România să rămână credincioasă angajamentelor sale luate față de aliați prin tratat.

In ziua de 6 Ianuarie 1918 un memoriu împotriva păcei separate a fost redactat de Take Ionescu și semnat de miniștri conservatori: Barbu Delavrancea, Mihail Cantacuzino, Dimitrie Greceanu și Nicolae Titulescu. El a fost remis regelui Ferdinand I. In acest document se spunea, între altele:

„Pentru jertfele consimțite de poporul nostru noi suntem datori să păstrăm întreaga noastră creanță față de aliați. Ea ne va fi armă puternică la conferința generală a păcei. Interesul primordial al României, interes pentru ziua de astăzi ca și pentru ziua de mâine; pentru românii din regat, ca și pentru cei din România irredentă, este ca statul român să ia parte

www.dacoromanica.ro

la conferința păcei, să discute acolo chestiunea unității naționale și să păstreze intact angajamentul aliaților față de ei".

Cu două zile înainte de demisia sa din guvern, Take Ionescu a vizitat pe Ion C. Brătianu, acasă. In cursul conversației primul ministru, a adus la cunoștința lui Take Ionescu, următoarea telegramă trimeasă de ministrul României din Roma :

„Am vorbit cu Sonnino despre necesitatea încheerei pacei și despre necesitatea ca aliații să ne dea consimțimântul. Sonnino mi-a spus: „Nu cereți acest lucru, caci este cu neputința. Nu uitați ca biserica creștina are câteodata iertari pentru pacatele savârșite, dar nu poate sa dea anticipat absoluțiune pentru savârșirea păcatului".

— Nici aceasta depeșă a întrebat primul ministru — nu-ți schimba hotarârea d-tale de a te opune, ca noi sa trimetem plenipotențiari la Focșani?

— Nu'mi schimb parerea — a raspuns Take Ionescu.

Aceasta indulgența postuma ce ni se lasa sa intrevedem nu este tot una cu un consimțimânt. Una este aprobarea și consimțimântul guvernelor și alta este aceasta parigorie"...

Bazat pe o comunicare a Aliaților, semnată de miniștrii Marei Britanii, Franței, Italiei și Rusiei din Iași, în Decembrie 1917, prin care se spunea că dacă din nenorocire România s-ar găsi în neputință să ducă la bun sfârșit hotărârea ce a luat-o de a evacua, în total, sau în parte, armata sa și să organizeze plecarea familiei regale și a guvernului, aliații vor considera că trebue să recunoască faptul că România și-a îndeplinit cu lealitate angajamentele sale, I. Brătianu a stăruit să trimetem plenipotențiari la Focșani în vederea tratativelor de pace.

Take Ionescu și ceilalți miniștri conservatori, s'au opus.

In alt consiliu de miniștri prezidat de Rege, s-a discutat iarăși această chestiune. Take Ionescu a declarat :

„Sunt hotărât împotriva propunerei de a angaja tratative cu dușmanul, atât timp cât aliații noștri continuă razboiul și suntem legați prin tratat cu dânșii. Nu vreau și nu înțeleg sa i-au în considerație interesele de partid. Nu mă preocupa situația partidelor. De la izbucnirea războiului nu mai sunt om de partid. Eu nu pot să cumpanesc interesele României în cadrele intereselor de partid și nici nu pot sa strâng sufletul și inima mea, în limitele unui partid politic.

Nu mă intereseaza daca actualele partide se vor putea menține, sau vor dispare. Știu ca în împrejurarile grele prin care trecem, conștiința mea se opune sa încheiem pacea separata. Mă supun conștiinței mele oricare ar fi consecințele ce le va avea aceasta opunere. Știu ca pacea separata tot se va face. Daca țara — dupa cum se spune, o vrea, dorința ei va fi împlinită; dar noi vom ramâne rezerva ei morala!"

In urma demisiei guvernului Brătianu regele a însărcinat pe generalul Averescu cu formarea noului minister.

Misiunea guvernului Averescu era să înceapă tratativele de pace. Take Ionescu a combătut din răsputeri ideea păcei separate și în toate consiliile de coroană ce s'au ținut la Iași, el s-a pronunțat în termeni categorici pentru continuarea războiului, sau retragerea armatei peste Prut, spre a salva onoarea țărei... Situația din Rusia, din cauza mișcărei revoluționare, nu prezinta însă nici o siguranță pentru trecerea armatei noastre în această țară.

După semnarea preliminariilor de pace, Take Ionescu a primit mai multe telegrame din partea românilor stabiliți la Paris, — Paul Brătășanu, Pascal Toncescu ș. a. — prin care era rugat să facă demersuri energice împotriva încheerei unei păci separate, de oarece cauza României va fi pierdută față de aliați, în cazul când vom semna tratatul cu puterile inamice. Take Ionescu a răspuns prin următoarea telegramă, care a fost transmisă la Paris prin legațiunea franceză:

www.dacoromanica.ro

Iași, 1 Martie 1918.

PENTRU D-l PAUL BRATAȘANU

PARIS

„Raspund telegramei d-tale și celei a d-lui Toncescu. De mult, eram sigur ca Rușii nu se vor mai bate, ca Ukrainienii nici odata nu vor face razboi, că armata româna singura era neputincioasa. In fața acestei situații, de luni de zile am spus Regelui și d-lui Bratianu ca nu erau decât doua soluții: sau pacea pe care nu o voiam cu nici un preț, sau dupa rezistența retragerea Regelui, a guvernului și a Parlamentului prin Rusia.

Voiam sa evit pacea legală, nu pentru Puterile aliate care de aci înainte numai aveau nimic de obținut dela România, dar pentru ca România să poata pastra revendicările ei garantate de catre Puterile aliate și sa ia parte la Conferința generala. Cu toate cererile mele reiterate, nici Regele, nici d. Brătianu, n'au voit să se angajeze pentru soluția noastră. Am voit să ne retragem în Decembrie. D. Bratianu declarând că în acest caz se retrage și lasa locul unui guvern Averescu cunoscut ca pacifist, am cedat. Am rămas aici, nu ma voi consola niciodata.

Când a venit ultimatum german, Regele și d. Bratianu din nou au refuzat soluția noastra invocând și ostilitatea turbata a maximaliștilor în contra României. D. Brătianu, deși declara ca el personal nu va iscăli pacea fără consimțimântul aliaților, a propus sa trimitem delegați spre a cunoaște condițiile pacei și a câștiga vremea.

Am refuzat sa mă angajez pe drumul acesta dezastruos. Criza a izbucnit.

D. Brătianu, refuzând să formeze singur guvernul, a recomandat pe generalul Averescu.

Intrarea în Basarabia a fost facuta pentru necesitațile alimentării și de acord cu puterile aliate, care au aprobat-o.

Spune acestea lui Toncescu și lui Toma [1]), care cunoaște bine situația".

Take Ionescu.

TRENUL TAKE IONESCU

După începerea tratativelor de pace de la Buftea, Take Ionescu și-a manifestat dorința să plece în Franța, la Paris, împreună cu alte persoane, fiind convins că acolo va putea desfășura o acțiune folositoare patriei sale în acele împrejurări grave. Take Ionescu a înmânat o listă cu numele persoanelor ce urmau să-l întovărășească în Franța, d-lui Constantin Argetoianu, primul delegat al României la conferința păcei de la Buftea, spre a fi adusă la cunoștința contelui Czernin, de oarece el și însoțitorii săi trebuiau să treacă prin teritoriul român ocupat și apoi prin Austro-Ungaria, în Elveția și Franța.

In acea listă erau trecute următoarele persoane:

Take Ionescu; prof. dr. Ion Cantacuzino și fiul său; N. E. Ghica Budești; Principele Șerban Cantacuzino; D. Plesnila; dr. Eduard Romalo cu fica sa, d-șoara Jeana Romalo; Alex. Jurjea cu d-șoara Macri și un valet; Nicolae Pilat; Ion Cratunescu, N. Titulescu cu soția sa; Dan Cerchez; George Mavrodi; D. Nenișor; Const. Capșa cu d-na Cicei; Petre Coanda.

După câteva zile dela predarea acestei liste contelui Czernin, în ziua de 13 Martie 1918, delegațiunea de pace română a primit următoarea comunicare:

Gara Buftea, N. 63/133 13 Martie, 1918

DELEGAȚIEI ROMANE

BUFTEA

„Referindu-ma la actul N. 63, înainte de a vă aduce la cunoștință deciziunea superiorilor mei, în special a ministrului de externe, am onoarea a va ruga să ne comunicați, *dacă* și *când* vor parasi Moldova urmatoarele persoane: D. Take Ionescu; d. Profesor dr.

[1]) Pascal Toncescu și dr. Toma Ionescu.

www.dacoromanica.ro

Ion Cantacuzino cu fiul sau, d. N. E. Ghica Budești; Principele Șerban Cantacuzino, deputat, D. D. Plesnila; d. dr. Eduard Romalo cu fiica sa d-șoara Magdalena Macri și un valet; d. Nicolae Pilat, nepotul d-lui Ion I. C. Bratianu, d. Ion Crătunescu, avocat, d. N. Titulescu; d. Dan Cerchez, d. George Mavrodi, fiul doamnei de onoare a Majestaței Sale Reginei, D. Nenișor, d. Const. Capșa cu d-na Cicei, nascuta Sculy, d. Petre Coanda, Ionel I. C. Bratianu, Vintilă I. C. Bratianu, Const. I. C. Bratianu, Emil Costinescu, senior, Dr. I. Costinescu, Radu E. Costinescu, Take Ionescu, Victor Ionescu, dr. C. Angelescu, C. Dissescu, Jean Camărașescu, Ionaș C. Grădișteanu, Mihail G. Cantacuzino, Grigore N. Filipescu, Barbu Stefanescu, Delavrancea, General Gr. Crainiceanu, dr. Vasile Lucaciu, Octavian Goga (român ardelean), I. Rusu Abrudeanu (român ardelean), N. R. Capitaneanu, Paul Bratășcanu, I. Panaitescu, I. Rafailă (șeful poliției de siguranță), G. Corbescu, Dr. Jean Cantacuzino, N. D. Cocea, I. Fermo, Ion G. Duca, Stelian Popescu, G. Gongopol, D. Ionescu Braila, D. Manolescu Sideri, Const. Mille, George Moruzzi, T. Pisani, Pascal Toncescu, Marioara Ventura, C. Xeni, Spiru Eftimiu, Victor Antonescu, General G. Georgescu, Prințul George Valentin Bibescu, Prințul Barbu Știrbey, Jean Th. Florescu, Maior Angelescu, Aristide Blank, A. C. Cuza, Nicolae Iorga, Nic. Berindei, Alex. Constantinescu, Capitan Herea, Locotenent de rezervă din jandarmerie, Receanu, inginer civil, Oroveanu, proprietar, locot. de rezervă în jandarmerie, Borș, învațător, locot. de rezerva în jandarmerie, Nicolau, locot. în rezerva din jandarmerie, Botez, locot. în rezervă din jandarmerie, Ioanițiu, locot. în rezervă, negustor de hârtie din București, Str. Șelari, St. Ionescu, ofițeri cu aprovizionarea în lagarul Raducăneni; G. D. Georgescu, locotenent în lagarul Vadeni.

Rugam urgent raspuns telegrafic."

General-maior von HRANILOVICI

Până să sosească autorizarea cerută, Take Ionescu a primit vestea dureroasă din Londra, că soția sa, Bessie, în urma unui accident de călărie, a încetat din viață. Cât a stat la Londra, d-na Bessie Ionescu a făcut o întinsă propagandă pentru cauza noastră și a publicat o lucrare sub titlul : „The Choice of Rumania".

Abia în cursul lunei Iunie autoritățile germane și austro-ungare au autorizat trecerea prin teritoriul român ocupat și apoi prin Austro-Ungaria, spre Elveția și Franța, a unui tren special, numit *„trenul Take Ionescu"*, care a pornit apoi din Iași cu un număr de peste 200 de persoane, între care : baronul Fasciotti, ministrul Italiei și Marinkovici, ministrul Serbiei.

La trecerea „trenului Take Ionescu" prin gara Ploești, autoritățile inamice ocupante, au organizat o manifestație ostilă lui Take Ionescu. Bărbatul de stat român știind cine sunt autorii acestei manifestații, n'a fost impresionat și a exclamat: „Nu va trece mult și toți acești domni vor fi siliți să fugă, bătuți, de pe pământul nostru!"

La punctul de frontieră austro-elvețian, Feldkirsch, Take Ionescu a fost perchiziționat de funcționarii austriaci, care i-au confiscat suma de 1000 de coroane.

La începutul lunei Iulie Take Ionescu se afla la Paris, unde se stabilise la hotel „Meurice".

www.dacoromanica.ro

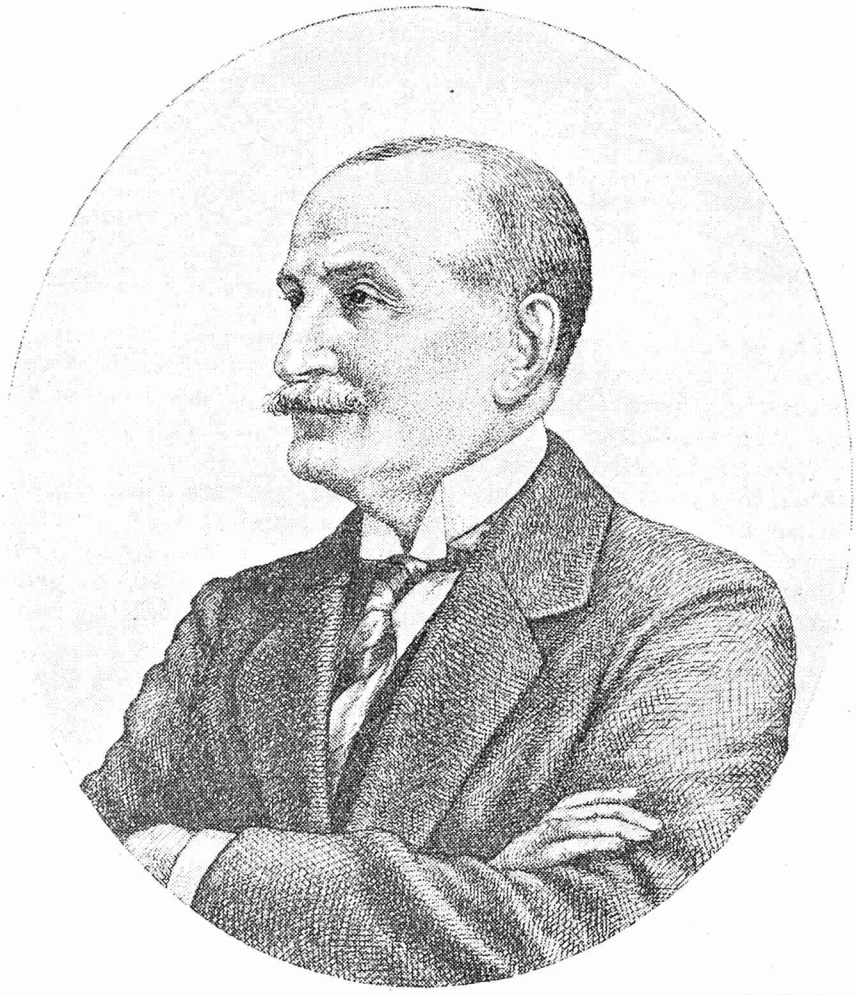

Desen de GILLI

Take Ionescu după ultima fotografie

www.dacoromanica.ro

CAPITOLUL XXI

ACȚIUNEA NAȚIONALĂ DELA PARIS (1918—1919)

CONSILIUL NAȚIONAL ROMÂN. — PROPAGANDA ROMÂNILOR. ORGANIZAREA LEGIUNILOR. — SITUAȚIA PRIZIONIERILOR ROMÂNI. — ACTE ȘI DOCUMENTE. — CHESTIA BANATULUI

Sosind la Paris, Take Ionescu s-a pus imediat în legătură cu românii aflați acolo și cu toate personalitățile politice și intelectuale franceze, în vederea desfășurării unei acțiuni naționale. In ziua de 3 Octombrie 1918, Adunarea generală a românilor din țările subjugate și din România, a ținut o ședință la sediul coloniei românești din *avenue de Champs-Elysées, 114* și a proclamat ca președinte al *„Consiliului național al Unității române"* pe Take Ionescu; ca vice-președinți pe dr. *V. Lucaci*, președintele Ligei culturale și membru al consiliului național român din Ardeal, *Octavian Goga*, membru al consiliului național român din Ardeal, dr. *C. Angelescu*, fost ministru, *Ioan Th. Florescu*, fost vice-președinte al Camerei deputaților; iar ca membrii: prof. Ioan Cantacuzino, Nicolae Titulescu, C. Basarab Brancoveanu, Paul Brătășanu, C. Diamandi, L. L. Catargi. C. Costescu-Comăneanu, V. Dimitriu, D. Drăghicescu, I. Găvănescu, dr. Toma Ionescu, Const. Mille, V. Atanasovici, S. Mani, Gh. G. Mironescu, C. Sipsom, V. Stroescu, președ. comitetului național din Basarabia, I. Ursu, Sever Bocu, colonel G. Vasescu, G. Moroianu și Traian Vuia [1])

Activitatea desfășurată de Take Ionescu, în calitate de președinte al consiliului național român, a fost foarte importantă în acele împrejurări, când, de fapt, România nu era reprezentată oficial pe lângă aliați și când, la Iași, era un guvern prezidat de Al. Marghiloman, care era considerat de puterile Înțelegerei ca reprezentând mai mult interesele inamicilor lor în România. In urma stăruințelor lui Take Ionescu, consiliul național român din Paris a fost recunoscut oficial de către guvernele statelor aliate, ceiace a echivalat cu existența unui quasi-guvern român, la Paris, a cărui misiune principală a fost să apere cauza întregului popor român.

Consiliul național s-a ocupat apoi și de chestiunea recrutării prizonierilor români din Austro-Ungaria, pentru organizarea legiunilor românești. In acest scop Take Ionescu a desfășurat o întinsă activitate în Fran-

[1]) În ziua de 6 Septembrie 1918 s-au adunat la colonia româna din Paris, membrii ei ca sa puna bazele consiliului național.

www.dacoromanica.ro

ța și în Italia și a intervenit pe lângă guvernul Clémenceau, prin ministerul afacerilor străine, ca prizonierii români aflați în Siberia să fie organizați în legiune. In urma intervenției lui Take Ionescu un general francez, care fusese însărcinat de guvern să plece într'o misiune, în Siberia, a fost rugat să se ocupe și cu compunerea unităților românești în acea țară asiatică. Consiliul național s-a interesat și de situația prizonierilor români din Germania. Pe lângă ziarul *„La Roumanie"*, apărut la Paris [1]) care a adus reale servicii cauzei noastre naționale, Take Ionescu prin relațiunile întinse ce avea în presa Înțelegerei, a putut să facă o propagandă susținută în ziarele principale franceze, engleze, italiene și americane, în favoarea cauzei noastre, atât de necesară în acele împrejurări critice.

Toți membrii consiliului național român, indiferent de vederile lor politice, au lucrat la Paris, în acea epocă, cu multă însuflețire și devotament, dovedind sentimentele lor curat românești și dorința lor arzătoare ca unitatea neamului lor să se înfăptuiască în cele mai bune condițiuni.

In ziua de 20 Noembrie 1918 Take Ionescu, într'un interview acordat ziarului „Le Temps" din Paris, spunea:

„Când am venit în Franța, la începutul lunei Iulie, România era în prada germanilor și a unui guvern așa zis român, mai rău de cât germanii. Teama mea a fost atunci ca opinia publică din țările aliate să nu facă responsabilă națiunea română de așa zisa pace și de lucrăturile odioase ale guvernanților săi impuși. Visul acesta urât a trecut pentru totdeauna. Poporul din Paris, cu mărețul său instinct, l-a înțeles... Redevenită aliată, România e gata să contribue din toate puterile sale la operațiunile de executare ale tratatului de pace pe care Înțelegerea le va întreprinde. România se gândește în primul rând la unitatea sa națională, recunoscută ca legitimă de Franța, Marea Britanie și Italia în tratatul de alianță cu România, recunoscută de-asemenea ca legitimă în ultimul mesaj al președintelui Wilson".

Take Ionescu, a fost ajutat mult în activitatea sa dela Paris, de informațiile prețioase ce i le-a comunicat telegrafic și prin scrisori de la Stockholm, d. G. Derussi, fostul ministru plenipotențiar în capitala Suediei, privitoare la desfășurarea evenimentelor din România, Austro-Ungaria și Germania. D. G. Derussi, unul din distinșii noștri diplomați, părăsise cariera imediat după venirea guvernului Marghiloman și înființase un biurou de presă și de propagandă la Stockholm pentru centralizarea informațiilor din presa germană și austro-ungară. Grație știrilor sale telegrafice ce le-a comunicat între Octombrie-Decembrie 1918, prin legațiunile Franței și Marei Britanii, [2]) Take Ionescu a fost totdeauna bine și la timp informat asupra situației din Austro-Ungaria și Germania și aceasta i-a slujit bine în activitatea ce a desfășurat-o la Paris, pentru apărarea intereselor noastre naționale.

In zua de 24 Noembrie 1918, Take Ionescu telegrafia d-lui G. Derussi:

---

[1]) Ziarul acesta a fost înființat și sprijinit de Paul Brătășanu, unul din partizanii lui Take Ionescu.

[2]) Lupta pentru întregirea neamului. Serviciul de știri al consiliului național român (biuroul din Stockholm) Octombrie — Decembrie 1918. — București. Tip. ziarului „Universul" 1925.

www.dacoromanica.ro

Paris, 24 Noembrie, 1918

LEGATION ROUMAINE
POUR DERUSSI

Stockholm

„Am primit toate telegramele şi scrisorile. — Ţi-am raspuns ca ştirile D-tale sunt foarte folositoare şi te rugam să continui.

Nu am avut nici un contact de nici un fel cu ţara [1]).

Am telegrafiat o singură data prin Legaţiunea franceza sfatuind să se facă un mimister din toate partidele sub preşedinţia unei persoane neutre."

Take Ionescu a ţinut în 1918 o conferinţă la Societatea de geografie din Paris, în care a tratat despre influenţa franceză în România. Şedinţa a fost prezidată de prinţul Napoleon. In această conferinţă Take Ionescu a vorbit şi despre gloria franceză în cursul veacurilor :

„... In adevar, azi Franţa nu mai are nimic de câştigat; este cu neputinţa de a se înalţa mai sus decât e în prezent; gloria franceza e mai stralucitoare ca niciodata în cursul istoriei sale atât de frumoasa şi mareaţa. Numele preşedintelui acestei conferinţe, (principele Napoleon) ma întoarce înapoi la ultima din aceste perioade ale gloriei franceze, la aceasta epoca fara precedent în întreaga istorie, începuta cu revoluţia şi sfârşita cu omul cel mai extraordinar, care a aparut vreodată pe acest pamânt; despre el a spus poetul în ziua morţii sale, la 5 Mai 1821: „Şi a fost aceasta grea sentinţa o adevărata glorie pentru urmaşii noştri. Cât pentru noi sa ne plecam frunţile în faţa marelui maestru care a voit să lase o urma mai vastă a spiritului său creator."

Dar, gloria franceza de atunci nu se poate compara cu cea de azi; caci atunci naţiunile globului nu erau cu dv, majoritatea erau împotriva dv.... Atunci gloria dv. a fost franceză, azi, este umana. Azi, copiii tuturor rasselor, tuturor continentelor, tuturor naţiunilor libere, sau cari se cred demne de a deveni libere, au venit sa moara aci, pe acest pământ bătrân al Galiei, ca sa plateasca astfel despagubirea victoriei dreptului asupra forţei. Au fost pe vremuri oştiri alcatuite din oameni din diferite rase, din diferite ţari, dar erau oştiri de mercenari sau de aventurieri, cari cautau în razboiu un sport. De data aceasta în Franţa am văzut din propria lor voinţă cum cetaţeni liberi ai tuturor democraţilor au venit să depuna marturie, cu sângele lor, a dragostei lor pentru libertate şi al respectului lor pentru Franţa.

Nimic nu se poate compara cu aceasta mareţie. Priviţi Meca! Musulmanii de pretutindenea se îndreaptă acolo, deoarece cred că acolo se poate ruga mai bine Domnului. Priviţi Ierusalimul, creştinii de pretutindeni nu visează de cât să calce cu picioarele aceasta cale sfântă pe unde a fost condus la supliciu cel mai blând dintre fondatorii religiilor. Dar Meca nu vorbeşte decât musulmanilor; Ierusalimul nu ispiteşte de cât pe creştini; cimitirele d-vstră din Flandra, din Artois, din Picardia, din Champagne vor vedea în secolele viitoare oameni de pretutindeni, cari vor veni sa îngenucheze pe acest pamânt sfânt spre a-şi spovedi acolo credinţa lor în Dreptate. Poetul vorbea de acest Arc de triumf, care într'o zi, când Parisul ar fi o ruină va mai ramâne înca în picioare şi s'ar gândi la omul din Noua Zelanda care ar veni să-l admire în măreaţa sa decadenţa. Realitatea a depăşit viziunea poetului: omul din Noua Zelanda, cu toţi ceilalţi, a şi venit; va trece triumfator sub acest arc de triumf în mijlocul unui Paris în picioare, mai viu, mai vibrant, mai frumos ca totdeauna.

O asemenea stralucire n'a aparţinut niciodată nici unui popor, în nici o epoca. Dar ce i-ar mai trebui oare Franţei daca nici aceasta glorie nu i-ar ajunge?..."

---

[1]) Ultima parte a telegramei este un răspuns la o scrisoare prin care amicii lui Take Ionescu îşi arătau mirarea şi durerea ca în acele momente istorice inspiratorul războiului naţional era ţinut la o parte şi ignorat.

www.dacoromanica.ro

ACTE ŞI DOCUMENTE

GUVERNELE PUTERILOR ALIATE RECUNOSC CONSILIUL NAŢIONAL AL UNITĂŢEI ROMANE

SCRISOAREA D-LUI S. PICHON, MINISTRUL DE EXTERNE AL FRANŢEI —

MINISTERUL AFACERILOR STRĂINE

REPUBLICA FRANCEZĂ

Direcţiunea afacerilor politice şi comerciale

EUROPA

Paris, 12 Octombrie 1918

Domnilor,

Cu placere voi intra în relaţiuni cu Consiliul naţional al Unităţei rdmâne, constituit în urma hotarârei adunărei generale a românilor şi care a oferit preşedinţia d-lui Take Ionescu; iar d-vstră aţi fost aleşi vice-preşedinţi.

Reunirea în Consiliul acesta a personalităţilor eminente din România şi a reprezentaţilor cei mai calificaţi ai populaţiunilor române, încă separate de patria mama, da imaginea credincioasa a adunarilor române viitoare. Eşit din aspiraţiunile seculare ale compatrioţilor noştri catre libertate şi unirea tuturor ţarilor române, el îi va fi interpetul cel mai autorizat.

În momentul când victoriile armatelor aliate vestesc timpul apropiat al principiilor de justiţie, ce vor asigura liberarea şi recunoaşterea României, aceia, care sunteţi D-vs, n'aţi desnădâjduit niciodata şi aceia care vin mereu în numar crescând sa se înroleze ca să lupte alături de noi şi face sa fâlfâe iarăşi pe câmpurile de bătae, colorile ţarilor române, vor pregăti cu noi, într'o colaborare încrezatoare, un viitor, unde ambele noastre ţări vor fi mai strâns unite din cauza suferinţelor comune, care vor fi cimentat tradiţionalele lor simpatii şi realizat vechile lor aspiraţii.

Pentru misiunea aceasta, care răspunde perfect sentimentelor Guvernului Republicei, Consiliul naţional al Unităţei române poate sa conteze pe concursul nostru întreg. Va rog, Domnilor, sa primiţi asigurările consideraţiunilor mele cele mai distinse.

S. PICHON

SCRISOAREA LUI SIR ARTHUR JAMES BALFOUR, MINISTRUL AFACERILOR STRAINE AL MAREI BRITANII ADRESATA LUI TAKE IONESCU

Londra, 11 Noembrie 1918

Scumpe Domnule Take Ionescu,

„Cu o mare placere am primit scrisoarea D-vs. de la 15 Octombrie, prin care ma informaţi de înfiinţarea, sub preşidenţia D-vs, a Consiliului naţional al Unităţei române.

Abia am nevoe sa va asigur că voi intra cu o extremă placere în relaţiuni cu o organizaţie reprezentând atât de exact opiniunea publică româna şi constituita sub preşedinţia unui om, care n'a perdut niciodată credinţa în triumful final al aspiraţiunilor juste ale poporului român.

Va rog, în consecinţa, sa transmiteţi Consiliului expresiunea simpatiei mele întregi faţă de el, în misiunea de liberare şi de restaurare ce se ofera lui, asigurându-l de cooperarea mea cordiala şi de sprijinul meu pentru menţinerea şi dezvoltarea relaţiunilor de calduroasa amiciţie a Marei Britanii cu România, ale carei sforţari şi suferinţe pentru cauza comuna sunt atât de profund apreciate în aceasta ţara.

Al D-vs cu toata sinceritatea,
(ss) ARTHUR JAMES BALFOUR

O SCRISOARE A D-LUI SIDNEY SONNINO

Roma, 22 Noembrie 1918

Domnilor,

„Scrisoarea pe care aţi binevoit să mi-o adresaţi la 19 Noembrie, îmi dă fericitul prilej să vă exprim adânca şi constanta simpatie a guvernului italian pentru justele şi legitimile aspiraţiuni ale poporului român.

www.dacoromanica.ro

Italia n'a uitat cu ce elan patriotic și cu ce noblețe de sacrificiu România a luat parte la lupta sângeroasă, astăzi sfârșită victorios, pentru eliberarea Românilor de sub jugul inamic și pentru triumful comun al libertății și justiției în lume.

In baza celor mai sigure drepturi politice și teritoriale ale poporului și națiunei române, guvernul italian va da sprijinul său întreg inspirându-se de legăturile istorice, care, de multă vreme, au unit cele două popoare și pentru asemănarea în ce priveste revendicarea unirei la Patria-mamă a conaționalilor respectivi supuși aceleași stăpâniri străine. Guvernul italian e fericit să recunoască Consiliul național al Unității române și să intervie în raporturi cu el, asigurându-l de simpatia sa desăvârșită.

Cu cea mai profundă considerație".

S. Sonnino

O SCRISOARE A D-LUI TRUMBITCH ADRESATA LUI TAKE IONESCU

Paris, 4 Noembrie, 1918

Domnule Președinte,

„Am primit scrisoarea din 8 Octombrie prin care D-vs. ma informați că Adunarea Românilor delegați din provinciile oprimate și din regat, a înființat Comitetul național al Unității române.

Comitetul iugo-slav va fi fericit sa poata colabora pentru triumful unei cauze care ne este comuna și care va permite națiunilor noastre sa scuture jugul opresorilor și sa dispună liber de soarta lor.

Mi-a fost în deosebi placut sa aflu ca guvernul francez a recunoscut, oficial, de pe acum, Consiliul național, ca reprezentând justele aspirații ale națiunei d-vs.

Vă rog, sa primiți, Domnule Președinte, asigurarea sentimentelor mele cele mai bune.

Dr. ANTÉ TRUMBITCH

MEMORIUL PREZENTAT CONFERINȚEI PACEI DELA VERSAILLES DE TAKE IONESCU, DR. V. LUCACI ȘI OCTAVIAN GOGA

Paris, 4 Noembrie 1918

„Din nenorocire, regatul României, care s-a bătut alături de puterile aliate, n'a reușit încă să răstoarne guvernul antiromân și să fie reprezentat la deliberările de la Versailles. Consiliul național al Unității române, compus din Românii din Transilvania, Ungaria și Bucovina și românii din regat, care nu recunosc legitimitatea actualului guvern din Iași [1]), adresează puterilor Înțelegerei o cerere urgentă.

Franța, Marea Britanie și Italia în tratatul de alianță pe care l-au încheeat cu România, au recunoscut legitimitatea revendicărilor rasei române, adică au recunoscut că populațiunile române din Ungaria și din Bucovina cer să fie separate de Austro-Ungaria și să constitue cu Românii din regat o Românie nouă, care va fi un stat pe deantregul democratic, cu o absolută egalitate pentru toate rasele și credințele, cu respectul minorităților etnice ce va putea să le cuprindă, după principiile înaltei justiții pentru care s-au bătut națiunile Înțelegerei și marea democrație americană. Cu această ocazie o hartă a fost făcută, indicând teritoriile Austriei și Ungariei, considerate ca românești. Dacă, asupra punctelor din acest teritoriu, vor fi pretențiuni ale altor națiuni, care s-au bătut alături de Înțelegere, față de Austria și de maghiari, aceste discuțiuni nu vor fi aduse.

[1]) Guvernul Marghiloman.

www.dacoromanica.ro

Dovadă că Franța, Marea Britanie și Italia nu s-au înșelat asupra sentimentelor Românilor din Ungaria, este că în timpul întregului război, acești români au manifestat într'un mod strălucit voința lor de a se uni cu frații lor din regat.

Mai bine de 50.000 de români din Ungaria s-au bătut în rândurile armatei române dela începutul războiului. Peste 12.000 au venit în urmă din prizonierii făcuți de ruși. In Siberia ei s-au bătut printre cehoslovaci. In Italia, ei au format o legiune. In Franța, ei au format alta.

Dar ceeace este mai categoric, e faptul că de la 1881, comitetul național, care reprezintă voința unanimă a Românilor din Ungaria, vine să se pună sub egida principiilor proclamate de Președintele Wilson. In consecință, el a hotărât să se constitue în națiune independentă separată de Austria și de Ungaria. Această rezoluție a fost adusă la tribuna Parlamentului ungar de deputatul Alexandru Vaida, care, în acelaș timp a negat parlamentului ungar dreptul de a reprezenta națiunea română. Declarația aceasta s-a făcut în aceeaș zi cu aceia a deputatului slovac, Jurica, care a declarat acelaș lucru în numele poporului slovac.

Noi știm astăzi că nu-i vorba de condițiile păcei, ci numai de armistițiu, dar de un armistițiu, care ar face posibilă și ușoară executarea tratatului de pace.

In scopul acesta poporul slovac a cerut guvernelor Înțelegerei ca părțile slovace ale fostului regat al Ungariei să fie ocupate de trupele italiene în timpul armistițiului.

Cererea aceasta a poporului slovac se întemeiază pe necesitatea de a evita ca aceste teritorii să ajungă teatrul luptelor sângeroase în timpul armistițiului.

Pentru aceleaș motive noi cerem ca teritoriile române din Austria și din Ungaria să fie de-asemenea ocupate de trupele aliate, luate, fie din armata Orientului, fie din armata italiană, cum au cerut Slovacii.

Cererea noastră este cu atât mai legitimă cu cât în ședința dela 18 Octombrie c., a Parlamentului din Budapesta, deputatul român, Ștefan Pop, a afirmat, fără să fie contrazis, că închisorile maghiare gem de români și că opt tribunale funcționează pentru ei. Numai printr'o ocupație a trupelor aliate ordinea va putea fi menținută și congresul Păcei va putea examina și decide în plină libertate și cu certitudinea unei execuțiuni ușoare și imediate.

Nu trebue să uităm că e posibil, chiar foarte probabil, ca regimul impus de germani regatului României să înceteze și că tocmai din cauza situației dureroase care continuă în părțile românești ale Ungariei, turburările să izbucnească în România, cu o influență imediată asupra teritoriilor române din Ungaria și aceasta chiar în momentul când guvernele Înțelegerei vor să pună frâu tuturor dezordinelor și tuturor turburărilor.

Consiliul național al unității române nu cere pentru români un tratament de favoare. El cere numai ca națiunea română din Ungaria, ai cărei frați din regat s'au sacrificat pentru ea alături de Înțelegere, să se bucure de un tratament egal aceluia acordat celorlalte națiuni liberate".

Președintele Consiliului național al unității române,
TAKE IONESCU

Vice-președinți și în același timp membrii Comitetului național român din Ungaria,
Dr V. LUCACI, OCTAVIAN GOGA

www.dacoromanica.ro

TELEGRAMA ADRESATA M. S. REGELUI BELGIEI, ALBERT I, DE TAKE IONESCU

Bruxelles.

Majestatei Sale Regelui Albert,

„Intrarea Majestaților voastre în capitala lor a umplut de bucurie toate inimele cinstite.

Invazia Belgiei a fost fatala Germaniei. Ea a demascat-o în ochii lumei și a grabit astfel alianța universala împotriva dușmanilor libertatei și ai civilizației. Belgia, jertfindu-se, ne-a salvat pe toți.

Consiliul național al Unității române, roaga pe Majestatea voastra sa primeasca omagiul admirației sale."

Președinte,
TAKE IONESCU

RASPUNSUL REGELUI BELGIEI

Bruxelles, 2 Decembrie 1918

Excelenței Take Ionescu, Consiliul național al Unității române, Paris

„Telegrama voastra calduroasa m-a mișcat mult în momentul când reintram în Bruxelles.

Va mulțumesc sincer, ca și membrilor Consiliului național al Unității române, adresând-va tuturor urarile mele pentru viitorul națiunei voastre."

ALBERT

TELEGRAMA LUI TAKE IONESCU ADRESATA D-LUI RAYMOND POINCARÉ, PREȘEDINTELE REPUBLICEI FRANCEZE

PARIS

„Istoria ne va învăța, în cursul veacurilor, ca sub președinția Voastra Franța a regasit integritatea teritoriului sau și a reînoit cu o stralucire orbitoare vechea sa glorie militara. Inima voastra de loren trebuie sa fie în culmea fericirei în aceasta zi binecuvântată, în care drapelele fâlfae din nou și pentru totdeauna pe pamântul iubit al Alsaciei și Lorenei. Impartașim bucuria voastra; noi știam ca numai victoria armatelor voastre puteau sa ne dea unitatea noastra. Consiliul Național al Unității române va exprima adânca sa admirație și eterna sa gratitudine.

Președinte,
TAKE IONESCU

RASPUNSUL D-LUI R. POINCARÉ, PREȘEDINTELE REPUBLICEI FRANCEZE, ADRESAT LUI TAKE IONESCU

„Vă mulțumesc cordial de calduroasa voastra telegrama și va reînoiesc toate urarile mele pentru prompta realizare a Unității naționale a României, amica Franței".

RAYMOND POINCARÉ

RASPUNSUL MINISTRULUI AFACERILOR STRAINE AL MAREI BRITANII, SIR ARTHUR JAMES BALFOUR, ADRESAT LUI TAKE IONESCU

18 Noembrie 1918

Stimpul meu domn Take Ionescu,

Referindu-ma la scrisoarea din 4 Noembrie, care stărue asupra necesității ocupației teritoriilor românești din Ungaria de către trupele aliate, țin să vă asigur ca chiar daca nu era posibil Aliaților sa întreprinda o acțiune militara în sensul pe care D-vs. îl sugerați, guvernul M. S., la eventualul congres al pacei, va da simpatia sa întreaga și va sprijini principiul general al Unității române.

Devotatul D-vs.
ARTHUR JAMES BALFOUR

www.dacoromanica.ro

SCRISOAREA ADRESATA DE TAKE IONESCU LUI GEORGES CLÉMENCEAU

Paris

Domnule Președinte,

„Franța s'a acoperit de glorie nepieritoare. Franța este fericită. Intreaga umanitate civilizată împărtășește bucuria sa.

Din această bucurie, națiunea reclama partea sa.

In numele întregei națiuni române, a acestei națiuni pe care victoria Franței a scapat-o de un jug odios, Consiliul național al Unității române aduce toată admirația și recunoștința sa Franței și marelui ei cetățean, omului căruia i-a fost dat să fie factorul principal al celei mai frumoase revanșe ce a înregistrat-o vreodata istoria, după ce acum 48 de ani, a protestat împotriva dezmembrării patriei.

Va rog sa primiți, Domnule Președinte, expresiunea celei mai înalte considerațiuni.

Președintele Consiliului național al Unității române,
TAKE IONESCU

CHESTIA BANATULUI

DIFERENDUL ROMÂNO-SÂRB. — ARBITRAJUL PROPUS DE TAKE IONESCU. — PUNCTUL DE VEDERE AL LUI ION I. C. BRĂTIANU

Pe când se afla la Paris, Take Ionescu a primit o telegramă din partea comitetului legiunei soldaților ardeleni și bănățeni din Siberia, foști prizonieri, — telegramă ce fusese expediată din Wladivostok — prin care i se cerea să stăruie pe lângă conferința păcei ca România Mare să obțină, la vest, râul Tisa, în toată lungimea lui, drept frontieră.

Această cerere a comitetului legiunei ardelene și bănățene din Wladivostok nu putea fi o surpriză pentru Take Ionescu, de oarece în literatura noastră geografică și politică s'a pomenit mereu de o Românie întinsă dela „Tisa până la Nistru"... După tratatul dela 4 August st. n. 1916, noi nu puteam lua întregul teritoriu până la Tisa ; iar în urma intervenției factorului american, acest tratat, ca și altele, era pe punctul să fie considerate caduc. Cele 14 puncte din programul lui Wilson, pusese în primejdie tratatele încheiate de aliați. Sârbii, pretindeau o mare parte din Banat. Ei invocau tot soiul de argumente: etnice, strategice, economice și politice și făceau o întinsă propagandă pe lângă toți aliații ca să obțină câștig de cauză la conferința păcei.

Take Ionescu, în calitate de președinte al Consiliului național al unității române (*„Conseil national de l'unité roumaine"*, Paris) și toți românii membrii ai acestui Consiliu, făceau o contra-propagandă, prin care respingeau cu argumente temeinice teza sârbească în chestia Banatului. D. Gh. Mironescu, profesor la Facultatea de drept din București, fost deputat și senator, a publicat atunci o broșură sub titlul : *„Le Problème du Banat"* [1]), în care spunea că „dacă s'ar împărți Banatul între Serbia și România, cea din urmă ar fi lipsită de mijloacelle sale de transport pe calea apei și pusă în imposibilitate de a exploata bogățiile părței din Banat ce i se va lăsa, ca și bogățiile Transilvaniei".

In aceiaș publicațiune se spunea că „dacă Serbia ține cu orice preț să realizeze pretențiunile sale asupra Banatului, România va trebui să reclame drepturile sale asupra Românilor din Macedonia sârbească".

Au mai publicat apoi mai multe broșuri, studii și anticole de pro-

[1]) *Georges G. Mironescu*, „Le problème du Banat" Paris, 1919.

www.dacoromanica.ro

pagandă, în aceiaș chestiune: prof. Traian Lalescu, prof. D. Drăghicescu, prof. G. Murnu, Sever Bocu ș. a.

Take Ionescu a rugat apoi pe Gabriel Hanotaux, să scrie o prefață la atlasul istoric și geografic întocmit de Petrescu-Comneni; dar acesta i-a spus că dacă în atlas Banatul este trecut în întregime la România, el nu poate să scrie acea prefață, de oarece crede că Sârbii au dreptate în cererile lor... Take Ionescu a încercat să-l convingă pe G. Hanotaux, că Banatul integral se cuvine de drept României, nu numai din cauza tratatului, dar din punctul de vedere etnic, istoric, economic etc. In Decembrie 1918 a fost trimis în misiune la Paris și la Roma, de către Ion I. C. Brătianu, d. Alex. Lapedatu, ca să roage pe d. Octavian Goga și părintele dr. Lucaci, care se afla la Roma, să susțină revendicările noastre asupra Banatului integral. D. Al. Lapedatu a predat și un memoriu în chestia Banatului Consiliului național din Paris, prezidat de Take Ionescu.[1])

In discursul pe care l-a pronunțat Take Ionescu în 1920, găsim următoarea expunere a stării de spirit ce era în străinătate, după sosirea sa în Franța:

„Ce am mai găsit în străinatate? Toata lumea convinsa asupra a trei chestiuni: *România are dreptul la Unitatea ei națională,* oricare ar fi tratatul ei de pace separata. O singura dată mi s'a tagaduit lucrul acesta, în colo toți, chiar cei care până în ceasul din urma au fost de parere că România nu trebue admisă la conferința de pace, sunt de acord pentru unitatea naționala. Admiterea la conferința a fost mai discutata, știu numele celor care erau contra, dar nu vroi sa spun. Un lucru însa era sigur: toți ziceau: „Da, se cuvine pentru bravura României. Nici nu vă puteți închipui cât au facut Maraștii și Marașeștii. Pentru valoarea României, pentru sacrificiile lui, poporul român are dreptul la unitatea sa naționala".

A doua idee admisa de toata lumea: *Nu în tratat România își va gasi baza revendicărilor ei, tratatul este inexistent,* inexistent prin interpretarea literala din pricina pacii separate, inexistent prin interpretarea mai înalta din pricina noului factor, al intervenției americane, de care s'a bucurat mai ales România, care era cu sabia în teaca, când pe baza mesagiului lui Wilson, Germania a capitulat.

Inexistent și din faptul, ca noi am trecut peste Prut, am unit Basarabia și așteptam și astăzi și sperăm sa avem în curând confirmarea internațională a acestor uniri.

Mai era un lucru asupra caruia toata lumea era de acord: „Banatul integral nu îl veți capata niciodata".

Așa era situația în ajunul deschiderei conferinței păcei: nefavorabilă nouă în chestia Banatului. De oarece America nu vroia să ia în considerație tratatele încheiate, pe continentul european, fără semnătura sa, iar aliații nu păreau dispuși să ne recunoască Banatul integral, Take Ionescu se gândise că nu erau alte soluții pentru tranșarea diferendului cu Serbia decât, sau o înțelegere directă cu delegații sârbi pe baza unei formule tranzacționale, sau o soluție pe calea arbitrajului. Cu toate că nu avea nicio calitate oficială, prin urmare tot ceia ce ar fi propus și ar fi obținut în această chestie nu putea angaja guvernul român, Take Ionescu a avut discuțiuni cu N. Pasici, șeful delegațiunei sârbești la conferința păcei, cu scopul de a-l convinge că orice atitudine intransigentă din partea sa, ar fi periculoasă, când interesele ambelor popoare este să se prezinte unite și solidare în fața conferinței.

Take Ionescu s-a gândit la un arbitraj și de aceea a angajat discuțiuni teoretice în chestia Banatului cu Nicolae Pasici, la care apoi au luat parte Venizelos și ministrul britanic, Balfour.

După cele ce a comunicat Take Ionescu iată ce a discutat el cu Pasici, la Paris, în această chestiune:

---

[1]) „Banatul în actul Unirii dela Alba-Iulia de Alex. Lapedatu. „Generația Unirii" No. 2, 1929.

www.dacoromanica.ro

„M'am întâlnit cu d. Pașici și i-am zis:

Domnule Pașici, avem între noi un diferend; nici sârbii d-tale nu sunt destul de înțelepți, nici românii mei nu sunt destul de înțelepți, ca sa ajunga vreodata la o înțelegere. Orice am face, ori amândoi, ori unul dintre noi, probabil amândoi, am fi acuzați de tradare. Nu este de cât un mijloc: un arbitraj de o persoana, sau doua, un arbitraj amical, cu o condițiune: sa spunem omului aceluia ce ar primi, ca orice hotărâre ar da el, și d-ta si eu ne angajam să susținem că e dreapta, așa că dezaprobarea popoarelor noastre să o luăm noi, iar nu nenorocitul de arbitru. Mă gândeam la arbitrajul lui Deschanel [1]) sau al unui amic din Englitera. Și Pașici mi-a spus: „Primesc, domnule Ionescu, dar cu o condițiune: dacă dumneata poți vorbi în numele României, caci astazi sunt delegatul Serbiei; dar d-ta ești un simplu calator, un calator de valoare, dar un calator; daca îmi dau cuvântul meu, Serbia este legata; iar țara nu este legata prin cuvântul d-tale. Prin urmare, angajamentul meu îl i-au în aceasta ipoteză, dacă d-ta ai reprezenta România. Dacă nu reprezentați România, adica dacă România nu-ți primește politica, eu nu mai sunt legat. Când câte trei (Pașici, Venizelos și Take Ionescu) am vorbit cu Balfour, d. Pașici a ținut să repete: domnule ministru, nu ma angajez la arbitraj de cât în ziua când d. Ionescu va fi delegat al României; eu n'am luat niciun angajament. La această convorbire era de față și Venizelos".

Din discuțiunile acelea, a reeșit că sârbii ar fi fost dispuși să cedeze din pretențiile lor exagerate, admițând ca linia ferată Timișoara-Baziaș cu o rază mare spre vest, să fie atribuită României.

„Va afirm — spunea Take Ionescu în discursul sau din 1920 — că linia de drum de fer Timișoara-Baziaș cu o raza mare spre apus, până la Alibunar — cei care sunt de prin Banat aci pricep mai bine decât ceilalți — ne-ar fi rămas și ca gura Mareșului ar fi fost a noastra, ca probabil, chiar în hotarul dinspre Ungaria am fi eșit mai bine de cât am eșit, — Ghiula, de exemplu, ar fi azi în mâinele noastre».

Delegații Marei Britanii au susținut la început și ei la conferința păcei linia Timișoara-Baziaș (cu Biserica Albă și Vârșețul) cu toată opunerea Sârbilor [2]). Take Ionescu a stăruit pe lângă unul din membrii comisiunei, în timpul unui dejun — să fie pentru linia întreagă Timișoara-Baziaș, de oarece oricare alta mai la est, este „și nedreaptă și rea".

Ce urmărea Take Ionescu? Nu numai o soluție împăciuitoare cu sârbii, ci formarea unui bloc din care ar fi trebuit să facă parte: România, Sârbo-Croația-Slovenia, Cehoslovacia, Grecia și Polonia.

Acest bloc s-ar fi putut prezenta la conferința păcei ca o mare putere, spre a apăra cu mai multă autoritate și sorți de izbândă drepturile statelor și națiunilor ce-l forma. Take Ionescu spunea:

„Eu voiu face blocul. Și am intrat în vorbă și cu Pasici și cu Venizelos și cu Beneș și mai târziu cu Masarik, și am zis: Noi ne vom uni și mai târziu când vor veni și delegații Poloniei — se certau, se aseamana mult cu noi — ne vom uni și cu ei, și toți vom fi un bloc de 75 milioane de locuitori, vom fi o mare putere la conferința. Ideia mea era chiar sa mergem mai departe și sa cerem a fi a șasea mare Putere în Consiliul suprem, fiecare dintre noi trimițând pe rând reprezentantul nostru și poate am fi reușit.

Dar, d-lor, pentru ca sa facem blocul, trebuea să ne prezentăm fară discuțiuni între noi. Și atunci m'am dus la Pasici, asupra căruia aveam oarecare trecere, căci știți bine ca la 1913 erau încolțite rau și Serbia și Grecia de Bulgaria, când le-am fagaduit ajutorul nostru. Știți că am mărturisit în alte împrejurari, ca eu am promis ajutorul meu lui Venizelos printr'un schimb de depeși, cu 15 zile înainte de a se ivi conflictul armat cu Bulgaria, și ca am luat promisiunea fără sa comunic nimanui, nici unui coleg din minister, nici Regelui, că am luat această răspundere asupra mea și am reușit de a o aduce la îndeplinire. Aveam deci oarecare drept sa vorbesc cu dânșii, le-am facut — ne-am facut și noua, firește — dar am facut un mare serviciu, când în contra Austriei am trecut noi Dunărea la 1913, rupând-o cu Austria, caci de atunci dateaza ruptura, și pot sa vă afirm că razboiul nostru național este copilul legitim al acțiunii noastre din 1913".

---

[1]) Paul Deschanel, fost dupa aceia președintele republicei franceze.

[2]) „Comisiunea de experți acceptase prima oară formula propusă de Englezi (28 Februarie 1919), care ne lasa calea ferată Timișoara-Baziaș". Vezi *„Acțiunea diplomatică a României Nov. 1919 - Mart. 1920,* de *V. V. Tilea,* (Introducere, p. 17).

www.dacoromanica.ro

Șeful delegației române, Ion I. C. Brătianu, s-a menținut în litera tratatului, pe care nu-l putea considera caduc și de aceia nu a înțeles să negocieze fixarea frontierelor noui, în afară de acest tratat. El a declarat în Camera deputaților:

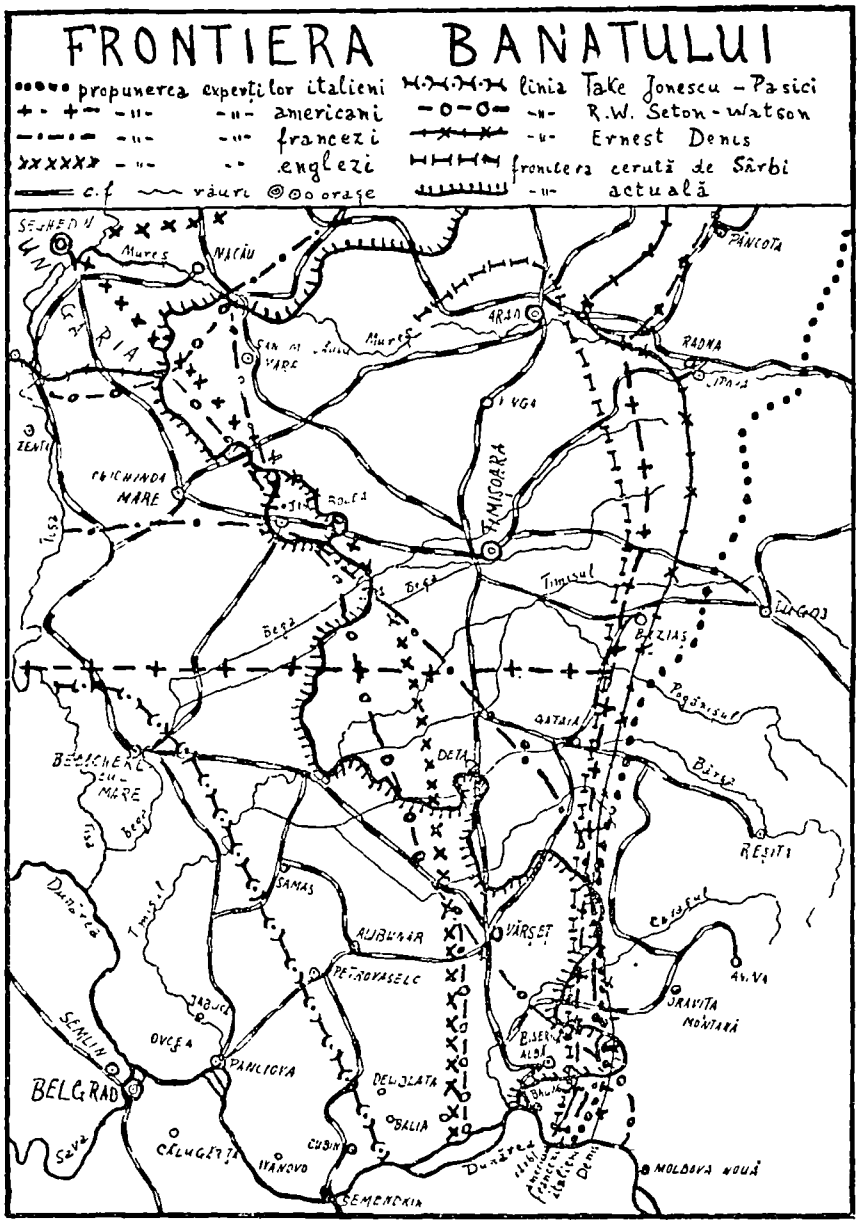

După V. V. TILLEA

„Nu se cuvinea și nu se putea, ca omul care-l semnase sa apara în fața Europei și în fața istoriei, ca el a admis ca acel tratat devenise caduc, din pricina vreunei incapacități a acțiunii românești. Nu-mi permitea conștiința mea, care suferisem tot ce jertfise acest popor, pentru a-și îndeplini cu sfințenie și cu prisos angajamentele luate, ca atunci când venise vremea ca el să-și găsească drepta rasplata, sa recunosc ca acea rasplata, nu i se cuvine în întregimea ei.

Daca era vorba să se stabilească granițele pe alt tarâm de cât pe acela al tratatului, în orice caz nu semnatarul lui putea să le negocieze. El nu mai avea căderea de a fi

www.dacoromanica.ro

reprezentantul României în fața acelor care hotărau chestiunea pe asemenea teren, el nu mai avea decât o cadere, pe care o revendica întreaga — și la care este hotarât să nu renunțe — aceia de a reprezenta în fața lumei de azi și în fața istoriei de mâine, drepturile întregi ale României, înscrise în tratatul ei".

In ședința Consiliului suprem, de la 21 Iunie 1919 s-a acceptat linia fixată de experți, ca frontieră a Banatului, care, după cum a spus Take Ionescu este „și nedreaptă și rea".

Take Ionescu recunoștea atunci că „oricare ar fi concepțiunea noastră de egală îndreptățire a intereselor mici cu acelea ale statelor mari, primele sunt în majoritatea cazurilor nevoite să profite de împrejurările create de celelalte pentru a dobândi maximum de satisfacție a propriilor lor interese" și de aceia propusese blocul „statelor cu puteri limitate", ca să înlăture tratamentul la care ar fi fost supuse de celelalte puteri mari. Blocul acela l-a realizat mai târziu sub numele de *„Mica Înțelegere"*.

Paul Deschanel, a recunoscut într'un discurs, pe care nu l-a pronunțat în Senat, dar l-a publicat în *„Revue des Deux Mondes"*, că la conferința păcei statele mici, considerate de celelalte „cu puteri limitate", au fost nedreptățite, fără să se țină seama că ele au făcut, în raport cu situația și mijloacele lor, sacrificii foarte grele.

Ori, aceste sacrificii — spunea fostul președinte al republicei franceze — le-ar fi dat dreptul la un tratament bazat pe spiritul de justiție.

In ajunul deschiderei conferinței păcei s-a adus la cunoștința lui Take Ionescu propunerile lui Ion Brătianu, care cuprindeau două puncte importante : constituirea unui guvern de colaborare, din care să facă parte cinci miniștri conservatori și o înțelegere între Rege, Brătianu și Take Ionescu privitoare la punctele de vedere ale României în problemele teritoriale și politice ce se vor dezbate la conferință.

Take Ionescu aflase cuprinsul unei telegrame trimeasă de contele de Saint-Aulaire, ministrul Franței din România, adresată guvernului său și în care se comunica propunerile lui Brătianu în vederea constituirii unui guvern de colaborare, în urma demisiei guvernului de tranziție prezidat de generalul Coandă.

Se spunea în acea telegramă că în România se cere un guvern puternic, dar nu de partid ; că „amicii lui Take Ionescu sunt neînduplecați" și se adăuga :

„Convingeți pe Take Ionescu să primească, caci acesta e singurul mijloc pentru el ca sa'și poată îndeplini ambițiunea, de altminteri legitimă, de a reprezenta România, împreuna cu Bratianu, la conferința păcei".

De fapt, nu era o ambițiune personală, o chestie de amor-propriu din partea lui Take Ionescu de a reprezenta România la conferința păcei, ci o dorință firească, ca acolo unde avea să se hotărască noile hotare ale statului român întregit și noul statut european, interesele neamului românesc să fie sprijinite și apărate de cei doui bărbați de stat, cari au contribuit, prin acțiunea lor politică, călăuziți de instinctul național, la înfăpturea aspirațiilor întregului popor român.

Când s-a constituit în Decembrie 1916, guvernul național, se stabilise înțelegerea, — aprobată de regele Ferdinand I — ca la conferința păcei România să fie reprezentată de Ion I. C. Brătianu și Take Ionescu.

După ce a comunicat, la Paris, Victor Antonescu, [1]) telegrama lui

[1]) Fost ministru la Paris.

www.dacoromanica.ro

Brătianu, Take Ionescu, a răspuns că n'are dreptul să refuze niciunui guvern legal, serviciile ce i se cer, când interesele patriei comandă aceasta ; dar în ce privește propunerea de a intra într'un guvern de colaborare, el crede că situația României impune formarea unui minister național din care să facă parte, atât reprezentanții partidelor naționale din vechiul regat, cât și reprezentanții românilor de peste Carpați. Pe de altă parte, se ivise, după cum am spus, deosebiri de concepții asupra modalității de a prezinta complexul problemului român, în fața conferinței păcei, — fie din cauza ideologiei pacifice a Statelor-Unite ale Americei de Nord, fie din cauza diferendului ce-l aveam cu Serbia în chestia Banatului. Pe când Ion Brătianu voia să susțină legitimele revendicări teritoriale ale României, pe baza tratatului dela 4 27 August 1916, Take Ionescu, lua în considerație noua stare de spirit a conducătorilor puterilor principale aliate, formula propusă de Wilson, pe baza căreia urma să se traseze frontierelor noilor state și nevoia ce o aveam de a fi în acord, în fața conferinței, cu toate statele și națiunile, care au luptat pentru triumful aceleeaș cauze. Ambele teze erau dictate de un adânc și nobil patriotism, de oarece prin ele se urmărea acelaș scop — apărarea cât mai bine a intereselor României, — dar prin mijloace și metode deosebite.

Neputându-se stabili un acord între Brătianu și Take Ionescu, pe bazele propuse de cel dintâi, Brătianu, formând guvernul, a constituit delegația la conferința păcei din Paris, în înțelegere cu regele Ferdinand, fără Take Ionescu.

Din această cauză nu s-a putut încheia atunci aliantele propuse de Take Ionescu.

Ocupându-se de geneza Micei Înțelegeri, V. V. Tilea, scrie în lucrarea sa *„Acțiunea diplomatică a României. Nov. 1919 — Mart. 1920 :*

„Era deci logic și din punct de vedere practic absolut necesar, ca să se producă la conferința de pace, cât și în timpul de consolidare al libertăților câștigate, o colaborare intimă între statele celor trei națiuni. Pentru formarea unui astfel de bloc a pledat în special regretatul Take Ionescu. Acel „bărbat cu vederi largi [1])“ a conceput, după o pătrundere profundă a situației internaționale și dintr'un instinct sănătos al politicei reale, un „plan genial [2])“ pentru salvgardarea păcei europene și pentru interesele particulare ale statelor născute, sau marite din teritoriile celor patru imperii prăbușite (Rusia, Germania, Austro-Ungaria și Turcia). El a propus ca încă înainte de a se începe Conferința de pace din 1918 „să se ajungă între Statele interesate“ la o înțelegere amicală cu privire la chestiunile în litigiu, ca pe urmă „să se formeze un bloc compact din România, Jugoslavia, Polonia, Cehoslovacia și Grecia“, pentru a-și apăra cu puteri unite toate interesele lor de natură interna și externă. Evident că realizarea acestui plan „ar fi ușurat povara celor patru mari puteri“ în mod considerabil, și nu am fi asistat la intrigile și supralicitările dintre Satele mici, pentru a-și asigura câștiguri individuale pe contul celorlalte națiuni.

Dar pentrucă acest „plan genial“ nu a putut fi realizat din cauze a căror expunere nu cade în cadrul lucrări de față, Statele succesorale au facut drumul spinos al Conferinței de pace izolate, cu excepția doar a unor conlucrări incidentale și ocazionale.

D-l Ion I. C. Brătianu a încercat și d-sa „în repetate rânduri“ — dupace își daduse seama de dificultățile dela Conferința păcii — ca să producă cel puțin „o unitate de acțiune“ a Statelor mici din Europa-centrală. Punând însă calaborarea de baze cu totul deosebite ca d-l Take Ionescu, având cu toate Statele chestiuni în litigiu, și nevoind mai ales să sacrifice nimic din programul său inflexibil pentru avantagiile mai mari, cari îi se ofereau prin crearea conlucrării, „nu a izbutit“.

Tot d-lui Vaida-Voevod, care a restabilit bunele relații între marile puteri și România, i-a revenit rolul să apropie, în fața pericolului unguresc, forțele Jugoslave, ale Cehoslvaciei și ale României, pentru o acțiune comună. Dar calea de urmat în aceasta privință puteà fi numai inversă aceleia, pe care o propusese fericitul Take Ionescu, fiindca frontierile noastre cu aceste state erau deja stabilite de conferința pacii“.

---

[1]) [2]) Dillon, The Peace Conference, pag. 71.

www.dacoromanica.ro

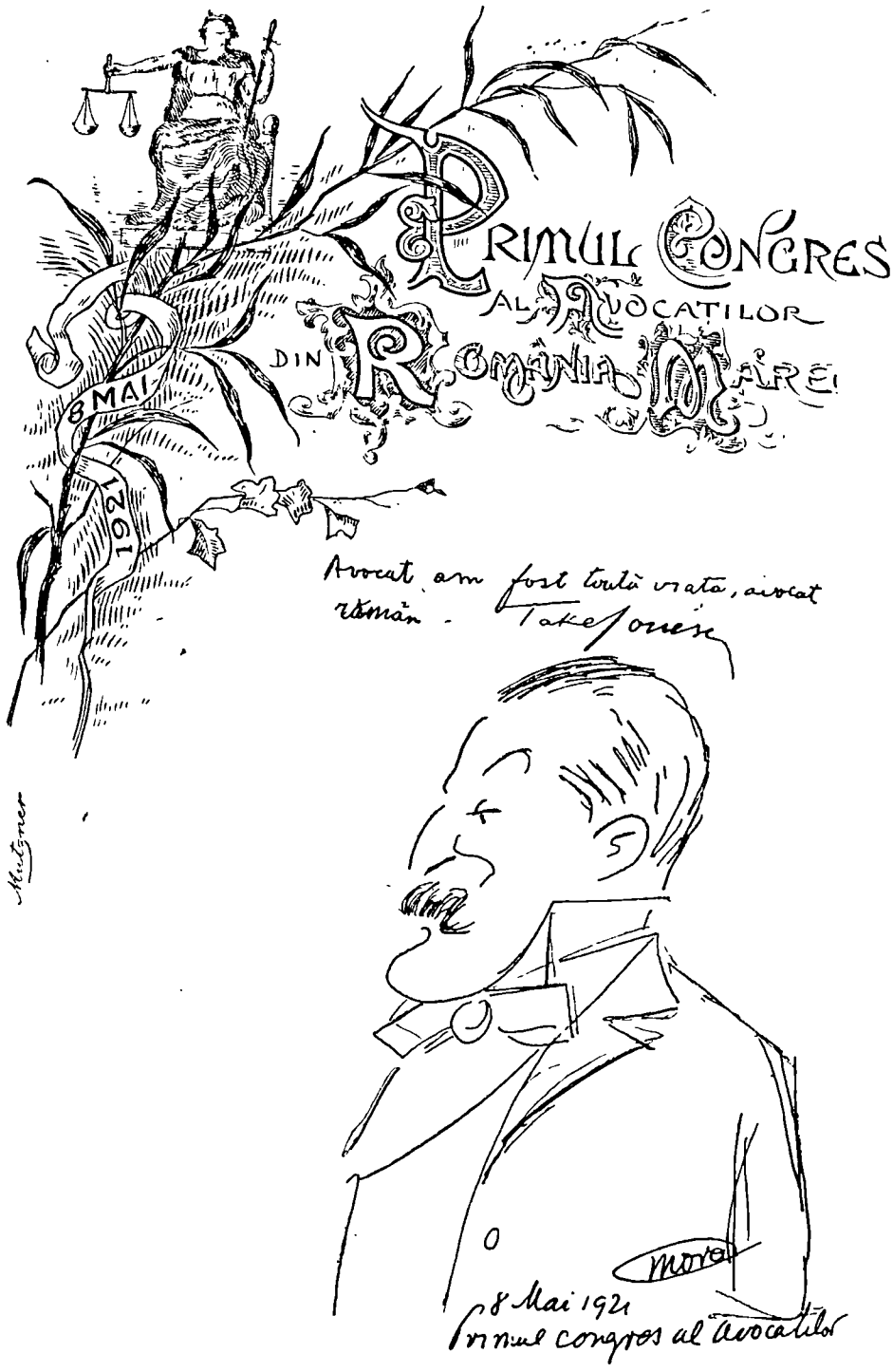

Desen de Mihail Mora cu un autograf al lui Take Ionescu

www.dacoromanica.ro

CAPITOLUL XXI

CONSOLIDAREA INTERNĂ ŞI EXTERNĂ A ROMÂNIEI NOUI MICA INŢELEGERE

PROGRAMUL POLITIC AL LUI TAKE IONESCU. — REFORMELE PROPUSE. — UN PROGRAM DE POLITICĂ EXTERNĂ. — GENEZA MICEI INŢELEGERI. — „UN PLAN GENIAL". — CONVERSAŢIILE DELA PARIS. — TRATATIVELE DIN 1920. — CONSOLIDAREA PĂCEI IN EUROPA CENTRALĂ ŞI ORIENTALĂ.

In 1919, Take Ionescu, revenit în ţară, a reînfiinţat partidul democrat, căruia i-a fixat un program de politică externă şi internă, potrivit noului organism al statului românesc întregit, nevoilor populaţiunilor sale şi cerinţelor vremei.

In politica externă el propunea „legături cât mai strânse între Polonia, Cehia, România, Jugoslavia şi Grecia" şi „un sistem de coordonare a acţiunei diplomatice şi o uniformitate de organizare militară", ca o consecinţă a alianţei dintre statele victorioase din apus.

In politica internă, programul cuprindea următoarele puncte:

„Infaptuirea unităţei naţionale, întrunirea într'un trup a celor patru Românii, care dusesera vieţi de stat deosebite, impun o revizuire, nu numai a tuturor organizaţiunilor Statului, dar şi a partidelor politice.

Ca să poată sluji România întregită, partidele noastre trebuesc sa se adapteze României celei noui, tot aşa de pătrunsa de spiritul democratic, ca şi de nevoea ordinei.

Din lumea românească, strânsă pentru întâia oară în jurul aceluiaş steag, este indispensabil să se alcătuiască noui organisme politice.

Fără a renega nimic din trecutul lui glorios, partidul conservator pune temelia partidului democrat şi invită la muncă comună pe toţi românii din toată întinderea României Mari, cari vreau ca România Mare sa fie şi România Noua.

Dacă pentru românii din vechiul regat tradiţia era un chiag îndestulator, pentru românii de peste Prut şi de peste Carpaţi, legătura nu se poate aşeza decât pe nevoile prezentului şi aspiraţiile viitorului.

„Partidul democrat anunţă hotărârea lui sincera de a respecta în România Noua fiinţa minorităţilor etnice, precum şi de a face o politică de absolută egalitate între diferitele confesiuni religioase.

Afirmă că noui noştri concetăţeni, trebuesc să găsească în patria care le-a deschis braţele, un tratament ast-fel, în cât să-i facă să se simtă români, nu numai constituţionaliceşte, dar şi sufleteşte.

„In cele din năuntru, cea dintâi operă este aceea a unificărei vieţei de Stat a celor patru Românii. Muncă grea, de reuşita careia atârna existenţa şi viitorul României. O astfel de muncă nu se poate întreprinde de cât într'un spirit sincer democratic.

„In ordinea constituţională, menţinerea sufragiului universal, cu votul direct şi

www.dacoromanica.ro

secret şi cu reprezentarea proporţională şi alcătuirea unui Senat, care să iasă tot din votul universal, dar constituit în alt chip, sunt principiile esenţiale ale partidului democrat.

In reforma administrativă cerem o adevărata descentralizare. In acelaş timp este absolută nevoe ca organele administrative, să fie scutite de fluctuaţiunile vieţii de partid. O înamovibilitate generala, cu măsuri pentru excluderea favoritismului la numiri şi înaintari, se impune.

Inamovibilitatea în justiţie trebue întărită astfel ca înaintarile sa nu mai fie cum sunt astazi la discreţia guvernului.

In România Nouă toate cultele sunt de o potrivă. Pentru biserica ortodoxă va trebui alcatuită o organizare uniformă, în tot Regatul, organizare în care autonomia bisericei va fi o realitate.

Instrucţia publică în Romăuia Nouă, trebue să tindă la mai mult de cât învăţătura de carte. Trebue să nu ne dam înlături dela nici o jertfă pentru cultura română. Numai astfel vom putea sa atragem pentru totdeauna la viaţa românească pe nouii noştri cetăţeni de alta naţionalitate.

Sistemul de impozite va fi revizuit. Impozitul progresiv pe venit este un act de dreptate pe care partidul democrat se obligă să-l înfăptuiască.

Acelaş principiu de progresivitate trebueşte introdus în impozitul pe moşteniri. Moştenirile dincolo de gradul al patrulea trebuesc suprimate, lasându-se însa libertatea de a testa.

Cu deosebire de toate celelalte ţari beligerante, România nu a avut impozite pe câştigurile de război. Greutatea practică a acestei taxări posterior încasarilor beneficiilor, nu trebue sa fie o piedică pentru ducerea la îndeplinire a unei măsuri pe care o reclama conştiinţa publică. Este inadmisibil ca din suferinţele generale, unii să fi tras numai foloase fără ca comunitatea să ia partea ei. Şi aceasta este cu atât mai imperios cu cât este de datoria Statului să despăgubească pe cei cari au suferit din războiu.

Reforma agrară, trebue dusă la capăt prin efectiva distribuire a pământului expropiat între cei împroprietăriţi şi prin plata dreaptă a celor expropriaţi.

In această materie, principiile esenţiale sunt: proprietatea individuala şi justa despăgubire.

In chestia muncitorilor, chestie care devine aşa de importantă, trebuesc facute la vreme, toate acele îmbunătăţiri, care tind să aducă mai multă dreptate pentru toţi. Ziua de opt ore, protecţiunea femeilor şi copiilor, participare la beneficii şi organizarea unui arbitraj obligator în greve sunt numai unele din masurile care se impun, dacă vrem să asiguram pacea sociala în libertate.

In afară de aceste măsuri de ordin general, sunt altele pe cari împrejurările le impun.

Statutul Bancii Naţionale, regulatoarea creditului, odată cu întinderea privilegiului ei asupra României Noui, care nu intrase în prevederile legiuitorului când a fost acordat, trebue revizuit în îndoitul scop de a da Statului o mai dreaptă participare la nişte beneficii care sunt fructul privilegiului acordat şi de a împiedica ca viaţa noastră economică să fie la discreţia unui partid politic.

Scumpetea traiului, care este o consecinţă a ne mai pomenitei zdruncinări pe care a provocat-o războiul mondial, trebue combătută prin toate mijloacele.

In prima linie, trebuesc îmbunătăţite comunicaţiunile, căci criza transporturilor alimenteaza scumpetea traiului.

Valuta trebue îndreptată prin reducerea circulaţiunei fiduciare şi prin contractarea unui mare împrumut extern, care să dea putinţă României să-şi restabilească balanţa.

Dar mai înainte de toate şi mai presus de orice, se impune o măsură, care în alte vremuri nu ar fi fost firesc să-şi găsească locul într'un manifest politic. Destrabalarea, abuzurile de tot felul, şi mai ales ne mai pomenita impunitate, turpitudinile care au mers sporind dela 1914 încoace, fac ca ţara întreagă să aibă un singur cuvânt de ordine: Vrem cinste!

Partidul democrat este hotărât, ca fără nici o şovaire, şi fără nici o cruţare, sa lovească toate necinstele, toate abuzurile care s'au comis în trecut şi să împiedice pe cele care s'ar cerca să se comită în viitor. Aceeaş necesitate de ordine morală impune cercetarea averilor strânse în vreme de război de către funcţionarii publici.

Partidul democrat este convins că fără o implacabilă urmărire a necinstei, societatea românească este în primejdie.

El cheama la această operă pe toţi cei drepţi.

In numele partidului democrat: **Take Ionescu**

In alegerile generale din România cea mare şi nouă, Take Ionescu a fost proclamat ales, la Baia Mare, fără contracandidat. Take Ionescu şi-a dat seama însă de noua situaţie creată partidelor politice din vechiul regat şi de starea de spirit a populaţiunilor din teritoriile alipite, care urmau să

www.dacoromanica.ro

se adapteze, treptat-treptat, cerințelor impuse de interesele țării întregite,

In acea epocă un curent de popularitate se formase în țară în favoarea unui nou partid, ce luase ființă în Moldova, în 1918, sub numirea de „Liga Poporului", de sub președinția generalului Al. Averescu, — azi mareșal.

Take Ionescu știa ce înseamnă popularitatea și sub ce impuls masselе își îndreaptă simpatiile lor către un om, sau către un partid ; ca, apoi, sub alte influențe, nu totdeauna bine definite, să le retragă, spre a le îndrepta în altă direcție. Starea de spirit a masselor populare, după încetarea războiului, favoriza curente pe care le exploatau elementele de curând apărute în arena politică.

Take Ionescu nu era preocupat de chestiuni de partid și de aceia nici n'a luat măsurile — ce le-ar fi putut lua — ca să-și consolideze partidul său.

Pe el îl preocupa problema cea mare : consolidarea internă și externă a României Noui. De aceia a trecut peste interesele de partid, ca să grăbească îndeplinirea operei celei mai mari, care nu admitea nici o întârziere.

Când i s-a făcut propunerea să colaboreze în guvernul prezidat de generalul Averescu, ca ministru al afacerilor străine, Take Ionescu a primit, după ce se înțelesese cu președintele consiliului asupra directivelor politicei externe și a proectelor sale, ce le va aduce la îndeplinire. N'a intrat în prima formațiune a ministerului Averescu,[1]) ci după câteva luni ; dar, până la numirea sa Take Ionescu a fost consultat în toate chestiunile ce interesa politica exterioară.

In toamna anului 1918, Take Ionescu și-a dat seama că intervenția factorului american și tendințele de dominație ale marilor puteri, vor crea statelor mici o situație din cele mai grele la conferința păcei. Izolate, aceste state ar fi fost neputincioase să-și apere cu toată libertatea drepturile lor legitime și să le facă respectate de către membrii conferinței.

Tratatele încheiate în timpul războiului, erau desigur acte de valoare, angajamente serioase pentru toți semnatarii lor ; dar America nu le recunoștea, căci ele fuseseră încheiate fără știința și asentimentul ei. Cum America se bucura de un prestigiu incontestabil pe continentul vechi și venea cu ideologia ei specială pacifică, Take Ionescu a căutat să găsească o altă formulă politică, care să asigure României și statelor mici, o poziție sigură la Conferința păcei, și să le pună la adăpostul surprizelor neplăcute.

El a găsit, nu numai o formulă politică ingenioasă, dar o formulă genială.

„Acest bărbat de stat cu vederi largi — spune Dillon [2]) — a conceput „un plan genial", atât pentru asigurarea intereselor statelor mărite după război, cât și pentru întărirea păcei pe continent și în special în centrul și orientul european".

Care a fost acel „plan genial" ? Formarea unui bloc, unui sistem de alianțe defensive, din care să facă parte România, Cehoslovacia, Polonia și Grecia. Acest bloc ar fi reprezentat autoritatea și forța unei mari puteri și ar fi cântărit greu la Conferința păcei.

Take Ionescu s'a gândit mai întâi la România, Cehoslovacia și Jugoslavia, care, legate prin tratate, puteau forma nucleul marei alianțe a statelor dela Baltica până la marea Egee.

---

[1]) Duiliu Zamfirescu a fost ministru de externe în prima formațiune a guvernului Averescu.

[2]) Dr. E. I. Dillon, The Peace Conference.

www.dacoromanica.ro

In 1920, Take Ionescu spunea:

„Ei bine, care este situațiunea noastra astazi? Rusia pentru un timp scoasa din cauza, Austria desființata. Rusia devenita pentru noi pentru multa vreme o cantitate pe care în tot cazul nu putem sa ne bizuim. Chestiunea Basarabiei, orice am crede noi, este o chestiune ce n'a murit în Rusia și în spirite va sta multa vreme ca un nor care umbrește lumina care ar veni din spre România. Trebue sa vedem lucrurile cum sunt.

Al doilea, d-lor: Rusia cea noua? Germania îi va face o curte grozava. Istoria se repeta: Franța învinsa la 1879, când a vrut sa iasa din nou în lume a batut la ușa Rusiei, cu succes fară succes, aceasta este o alta chestiune, dar incontestabil că Germaniei i se impune în ceasul în care va vrea sa iasa din situațiunea în care este, i se va impune. Ori nu va mai face politica agresivă de loc și atunci dacă nu mai este niciun pericol cu atât mai bine, daca nu va mai fi pericol putem sa fim și singuri, dar aceasta nu este prevedere de om de stat, sa te pui în ipoteza ca nu va mai fi nici un pericol, ori va bate la ușa Rusiei. Atunci d-lor, situațiunea noastră: vecini cu Rusia cu care vom fi, cum sper, în relațiuni corecte, dar nu pot sa-mi fac iluziunea ca sa fie mai mult decât corecte. Vecini cu Bulgaria, cu care este cu neputința pentru două generațiuni cel puțin sa existe relațiuni amicale. Nu se poate, ei nu pot uita pe 1913, ai noștri nu pot uita pe 1916. Ori cât ar vrea cancelariile sa iscaleasca tratate, suvenirul trecerei noastre peste Dunare până la Sofia, suvenirul purtarei lor în Dobrogea sunt lucruri cari au intrat în conștiința poporului și peste cari hârtiile daca ar trece, s'ar rupe, nu ar ține. Vecini cu Ungaria. D-lor, în momentul când am venit dela Paris, câțiva naivi, naivi sinceri, îmi vorbeau chiar despre ideia unei uniri personale între noi și Ungaria. Am spus: va pierdeți vremea în copilării. Ungaria? Ori cade cu desavârșire, ori Ungaria va cauta sa se refacă într'un exces de spirit național. Și ungurii, cari sunt la noi, eu cer și voiesc sa-i tratam admirabil, dar ori cât de admirabil i-am trata noi, este cu neputință ca cei din Ungaria să nu se gândească la dânșii. Nu va faceți nici o iluziune în aceasta privința. Vom putea avea cu Ungurii relațiuni corecte, eu aș vrea chiar bune, dar alianța care sa-mi dea siguranța noilor mele granițe, liniștea aceea numai în mijlocul careia poporul poate lucra la operile de pace, în alianța cu Ungaria, e cineva nebun daca crede ca se poate gasi.

Atunci, d-lor, vedeți ca s'a închis cercul pe trei fruntarii, mai ramân trei. Avem fruntaria terestra cu Cehia, avem fruntaria terestra cu Jugo-Slavia. Mai avem fruntarie terestră cu Polonia și sper sa avem fruntaria maritima cu Grecia, caci am convingerea ca Grecia va trece la Adrianopole și Marea Neagra, o sper și aproape sunt sigur de acest rezultat, ca vom vedea Grecia pe Marea Neagra.

Intre noi și Grecia nici un cuvânt, nici unul de neînțelegere; între noi și Polonia nimic care să ne desparta, nimic teritorial, nimic din politica generala. Ca și noi, polonezii nu pot fi prieteni cu Germania, nu pot fi, este cu neputința, absolut cu neputința. Dar, ca și noi polonezii vor avea cu Rusia relațiuni corecte, poate mai bune de cât ale noastre, dar pentru fratia cea mare, va trece o vreme.

Ei bine, nu ajunge aceasta. Și cu ceilalți doi vecini ne trebue alianța. Evenimentele îmi vor da dreptate. Și nu putem despărți pe acei doi vecini. Daca vrem să fim prieteni cu Cehia trebue sa fim prieteni și cu Jugo-Slavia. Daca nu suntem cu una, nu suntem nici cu cealalta, este absolut cu neputința, nu numai că o spun oamenii lor de stat, dar ne-o spune istoria și raționamentul cel mai simplu.

Și atunci, d-lor, ce este în interesul lumei cari coincide cu interesul nostru, caci v'am spus înca odata, concepția locala este imposibila, caci politica lumei nu este locală, și oricât am voi noi să o taiem cu foarfeca, ea astăzi se întinde pe toată harta.

Scopul spre care trebuie sa tindem este alianța efectivă cu cei patru tovarași ai noștri din războiul mondial și când s'ar încheia aceasta alianța, veți vedea și pe foștii învinși cum vor căuta sa se alature și ei și îi vom putea primi, căci atunci când suntem noi 75 milioane putem sa primim și pe ceilalți, dacă vor vrea să se alipească la forța noastră. Eu vad acest lucru care nu se poate realiza într'o zi, desigur, nu sub forma de banchete și de flori, ci sub forma pozitiva a unor legaturi trainice, o spun foarte sincer, alianța defensiva între aceste cinci state, care prin aceasta devin o mare putere și poate militaricește cea mai mare putere continentală, pentrucă au și oameni mulți, au și spiritul razboinic, caci în aceste state este o mare virtute militară.

Și aceasta alianța, pentru cuvinte pe care toți le simt, trebue sa se încheie înainte de renașterea Rusiei.

Pentru o asemenea alianță trebue sa fie munca viitoare a acțiunii externe a statului român; ea trebue preparata din vreme și numai România are șansa să o înfăptuiască. Noi suntem cei mai puțin locali. Interesul nostru este și un interes general. Noi avem șanse sa ajungem, deși este cam târziu, să încheiem aceasta alianță, pe care o vad, cum am spus alta data, cu similaritate de organizațiune militară și cu ceva nou în diplomație. Serviciul diplomatic, deși deosebit în cele cinci state, să comunice întruna, ca sa nu poată unul ascunde ceva de celalt, iar miniștrii de externe ai celor cinci state sa se întâlnească măcar de două ori pe an, cum se facea în Grecia-Veche între orașele aliate. Căci, d-lor, este un lucru care este mai presus de orice: omenirea trebue să se prezerve de noui razboaie, aceasta este scopul oricărui om, orcarui adevărat om civilizat.

www.dacoromanica.ro

Aceasta opera trebuie facuta şi când se va face, sau mai bine zis, când se va hotarâ România sa ia ea aceasta frumoasa iniţiativă, aceasta mare iniţiativa care îi va da un rol, cu nu zic mai mare decât al celorlalte, dar îi va da rolul pionicrului, rolul aceluia care a vazut cel dintâiu adevarul şi care s'a trudit sa-l aduca la îndeplinire, atunci vom fi putut aşeza liniştea externa pe baza careia se poate cladi opera interna".

In revista *„Eastern Europe"* din Noembrie 1921, Take Ionescu scria:

„Intr'un asemenea spirit de înţelegere şi de grija pentru viitor, în toamna anului 1918 au început negocierile între Beneş, Venizelos, Paşici şi mine, la Paris şi la Londra. Odata, Venizelos, Paşici şi cu mine am discutat viitoarea ordine în peninsula balcanica; altadată, Beneş, Paşici şi cu mine am examinat viitoarele noastre relaţiuni în calitate de moştenitori ai imperiului Habsburgilor... Noi am întocmit proectul de unire al ţarilor noastre prin legaturi definitive şi permanente... Dar noi aveam o ambiţie imediată: sa apărem în faţa Conferinţei Pacei cu diferendele noastre regulate de arbitri aleşi de noi, dar în tot cazul hotărâţi să aratam marilor puteri ca nu era nevoe să intervina în neînţelegeriile noastre.

Cred că nu voi uita niciodată ziua când am avut o conversaţie cu Masarik, care după ce a fost ales preşedinte al Replublicei, trecu prin Paris. I-am vorbit de necesitatea să lărgim înţelegerea noastra în aşa fel în cât să se întinda dela Baltica până la Egee şi în consecinţa să introducem Grecia şi Polonia. I-am cerut să întâlnim pe Venizelos şi 'mi-a spus că el se arată dispus să-l vada. Marele cretan a preferat sa viziteze pe preşedintele Masarik şi aşa ne-am întâlnit toţi trei la hotelul „Meurice". In timpul acestei conversaţii am discutat de a apare în faţa conferinţei de acord în toate chestiunile noastre".

Proectul lui Take Ionescu din 1918.
Grupul celor 5 state aliate (România, Polonia, Cehoslovacia, Iugoslavia şi Grecia)

www.dacoromanica.ro

Ideea lui Take Ionescu era să formeze un sistem de alianță defensiv de la Baltica până la marea Egee, care să cuprindă cele cinci state: Polonia, Cehoslovacia, România, Iugoslavia și Grecia. In acest scop el propusese să se încheie un singur tratat de alianță între cele cinci state, garantându-se fiecăruia integritatea frontierelor, acțiunea comuna externă; organizarea pe aceleaș baze a instrucției militare și a armamentului și cererea unui loc în consiliul permanent al Societății Națiunilor, care ar fi fost ocupat, pe rând, de reprezentanții fiecărui stat-membru.[1]) Proectul acesta n'a putut fi realizat în întregime din cauza neînțelegerilor dintre Polonia și Cehoslovacia în chestia Iaworzina; și dintre România și Iugoslavia în chestia Banatului. Beneș stăruia numai pentru realizarea unei înțelegeri în trei cu excluderea Poloniei și pentru că România întârzia acordul cu Iugoslavia, el a încheiat o convenție defensivă cu Iugoslavia în ziua de 14 August 1920.

In ziua de 13 Iunie 1920 Take Ionescu a fost numit ministru de externe în guvernul prezidat de generalul Al. Averescu[2]).

Take Ionescu a angajat tratative cu Eduard Beneș și Nicolae Pasici, bărbații de stat, care conduceau politica exterioară a Cehoslovaciei și a Jugoslaviei, în vederea încheerei alianțelor între statele respective.

Aceste tratate defensive n'au fost privite cu încredere la început. Take Ionescu, în călătoriile ce le-a făcut, în Franța, în Anglia și în Italia, a căutat să convingă pe oamenii de stat de importanța ce o prezintă pentru pacea Europei acest sistem de alianțe. El a risipit repede atmosfera de neîncredere și a obținut, pretutindeni, elogii pentru opera ce a săvârșit-o, în calitate de mare european și de constructor al păcei bazată pe tratatele în vigoare.

In 1920, la Aix-les-bains, Take Ionescu a avut o convorbire cu d. Millerand, primul ministru al Franței, căruia i-a expus directivele politicei externe a României noui. D. Millerand a aprobat această politică și l-a felicitat călduros pe bărbatul de stat român pentru opera ce a săvârșit-o în interesul consolidării păcei pe continent.

D. Milerand, ales apoi președinte al Republicei franceze, a decernat lui Take Ionescu, în 1920, marea cruce a Legiunei de onoare, — distincțiune ce nu se acordă de cât marelor personalități.

Take Ionescu s-a dus și la Roma unde a avut întrevederi cu d-nii Sforza, Giolitti și alți oameni politici.

TAKE IONESCU LA LONDRA

Take Ionescu a plecat din Italia, în Franța și apoi la Londra, unde a sosit în seara de 6 Octombrie 1920. In aceiaș zi „The Daily Telegraph" a publicat următorul articol despre importanța politică a vizitei lui Take Ionescu:

„Ministrul de externe român, d. Take Ionescu și colegul sau de la ministerul de finanțe, d. Nicolae Titulescu, vor sosi asta seară la Londra. D. Ionescu e o figură familiara în cercurile oficiale și diplomatice din Londra, în care nici un alt om de stat din sud-estul Europei, — afara poate de prietenul sau d. Venizelos, — nu se bucură de un

[1]) *Take Ionescu*, La Petite Entente, Revue de France, N. 1-er novembre 1921.

[2]) Guvernul Averescu s-a constituit la 13 Martie 1920 și la 13 Iunie a avut următoarea compoziție: generalul Al. Averescu, președinte al consiliului; Take Ionescu, externe; N. Titulescu, finanțe; C. Argetoianu, interne; generalul G. Valeanu, comunicații; D. Grecianu, lucrari publice.

www.dacoromanica.ro

M. TAKE JONESCU.

VISIT TO LONDON.

FROM A DIPLOMATIC CORRESPONDENT.

The Roumanian Foreign Minister, M. Take Jonescu, and his colleague at the Finance Ministry, M. Nicholas Titulescu, will arrive in London this evening M. Jonescu is a familiar figure in London official and diplomatic circles, where no statesman from South-Eastern Europe, unless it be his friend M. Veniselos, enjoys an equal measure of prestige and, more especially, of general confidence. For M. Jonescu's outlook on affairs is not a Balkan, but a European, outlook. Indeed, British statesmen place unusual value upon the sagacity of his counsels, not only on Near Eastern problems, but on the very largest ssues that are now preoccupying and agitating Western as well as Central Europe. President Millerand's glowing tribute to M. Jonescu a few days ago, when he invested the Roumanian Foreign Minister with the highest distinction which it is in France's power to bestow, the Grand Cross of the Legion of Honour, addressed himself, however, to another aspect of M. Jonescu's deserts, namely, to his unfailing devotion to the cause of the Entente, a devotion never more ardent nor active than in the darkest days of our trials.

M. Jonescu's rôle at the momentous Bucharest Crown Council of Aug. 3, when Roumania broke away from her long-standing secret convention with the Hohenzollerns, has never been told in full: but as early in September, 1914, after the first Russian entry into Lemberg, he openly advocated Roumania's intervention on the side of the Allies, regardless of the risks involved, because he felt that in this war Roumania would win for herself, in addition to the fulfilment of her national aspirations, something of the moral glory which already attached to Belgium's sacrificial stand for right. And, if M. Jonescu was the first among Roumania's political leaders to demand her intervention, during the tragic hours of 1917, when the Bolshevik betrayal opened the gates of Roumania's last Moldavian stronghold to the Teutonic invader, M Jonescu stood virtually alone, with the heroic Queen Marie, in his plea for a fighting retreat of the Roumanian army and Government across South Russia and the Caucasus to the British outposts on the Caspian. His subsequent banishment by Marshal Mackensen, and days of exile in Paris and London as the indomitable president of the Roumanian Committee of National Unity, are still fresh in the public memory.

But his present visit, as an eminent British diplomat remarked yesterday, bears a suggestive analogy to that paid by him in 1913, when he and M. Misu strove vainly, after Bulgaria's defeat in the second Balkan War, to reach with her representative, Dr. Daneff, such an agreement as might have ensured the harmony and prosperity of all the Balkan nations. Again, throughout the period of Bulgaria's armed or rather armiog neutrality (1914-1915) he spared no effort, by urging upon Greek, Serbian, and Bulgarian statesmen alike, a conciliatory and moderate attitude to avert the dire local and European consequences of Tsar Ferdinand's premeditated betrayal of the Entente; and the personal archives of the Roumanian Foreign Minister testify to the manner in which even a few Bulgarian politicians responded to his appeals for caution and Balkan solidarity. With the present rugged but thoroughly genuine Bulgarian Premier, M. Stamboulinski, and despite the survival at the Sofia Chancellery of certain dubious influences, M. Jonescu may be able to achieve the worthy goal of a lifetime without jeopardising the safety and treaty rights of Roumania's Serbian and Greek friends. In another direction M. Jonescu's personal conception of what the "Little Entente" should be has already been vindicated by the declaration of Dr. Benès that Czecho-Slovakia would welcome Poland's entry into the proposed League.

I gather that British statesmen are looking forward to the prospect of discussing with M. Jonescu, besides this vital problem of the "Little Entente" and relations with the Russian Soviet, his recent offer of Roumania's military co-operation in case of need with the Anglo-Greek forces now opposing the Kemalists in Anatolia. M. Titulescu will deal more particularly with Anglo-Roumanian financial and commercial interests. The control of Danube navigation will also form the subject of an exchange of views.

atare prestigiu şi mai ales, de o încredere atât de unanimă. Căci felul d-lui Ionescu de a îmbrăţişa chestiunile de stat nu e cătuş de puţin balcanic, ci european, In adevăr, oamenii de stat englezi pun un preţ neobişnuit de mare pe sagacitatea părerilor sale, nu numai asupra problemelor Orientului apropiat, dar şi asupra chestiunilor mult mai vaste, care preocupă şi agita azi atât Orientul european cât şi Europa Centrală. Căldurosul atribut adus de d. Millerand d-lui Take Ionescu, acum câteva zile, când a învestit pe ministrul de externe român cu cea mai mare distincţie pe care Franţa e în măsură să o acorde, marea Cruce a Legiunii de onoare, se adresa totuş unui alt aspect al meritelor d-lui Take Ionescu, şi anume, neclintitei sale devotari faţă de Înţelegere, o devoţiune care n'a fost nici o dată mai arzătoare şi mai activa ca în cele mai întunecate zile ale încercarilor prin care am trecut.

Rolul d-lui Take Ionescu în importantul consiliu de Coroană, ţinut la Bucureşti, la 3 August, când România a rupt vechea convenţie secretă cu Hohenzollern-ii, n'a fost nici o data aratata în întregime. Dar înca din Septembrie 1914, după prima intrare a ruşilor în Lemberg, el pledă, pe faţă, pentru intervenţia României alaturi de Aliaţi, fara a lua în seamă riscurile, findcă simţea, că în acest război România avea să câştige pentru sine, în afară de împlinirea aspiraţiilor sale naţionale, ceva din gloria morală, care se lega de sacrificiul făcut de Belgia pentru apararea dreptăţii. Şi dacă d. Take Ionescu a fost primul dintre conducatorii politiciani ai României, care a cerut intervenţia ei în orele tragice din 1917, când trădarea bolşevicilor dechise porţile ultimei cetăţi moldoveneşti navălitorului teuton, d. Take Ionescu rămase singur numai cu eroica Regina

www.dacoromanica.ro

Maria, sa pledeze pentru o retragere cu armele a armatei române și a guvernului prin sudul Rusiei și Caucas, spre posturile britanice avansate de pe Marea Caspica. Inlăturarea sa de mareșalul Mackensen și zilele de exil petrecute la Paris și la Londra, în calitate de președinte neânduplecat al Comitetului român pentru Unitatea națională, sunt încă vii în memoria tuturor.

Dar vizita sa de azi, — dupa cum a observat chiar ieri un eminent diplomat britanic, — prezinta o sugestiva analogie cu aceea pe care a făcut-o în 1913, când împreună cu d. Mișu, s'a straduit în zadar, — dupa înfrângerea Bulgariei în al doilea război balcanic, — să ajungă cu reprezentantul acesteia, Dr. Daneff, la o înțelegere, care ar fi asigurat armonia și prosperitatea tutulor națiunilor balcanice.

Mai târziu, în timpul perioadei de neutralitate armata, — sau mai curând, de neutralitate care se înarmeaza, — a Bulgariei (1914—1915), el n'a cruțat nici o sforțare, insistând deopotrivă pe lângă toți oamenii de stat greci, sârbi și bulgari, ca să păstreze o atitudine împaciuitoare și moderata spre a evita grozavele consecințe locale și europene, provocate de tradarea premeditata a Țarului Ferdinand față de înțelegere; iar archiva personala a ministerului de externe român, aduce dovada felului în care chiar câțiva din politicianii bulgari au raspuns apelurilor sale pentru garantarea siguranței și solidarității balcanice.

Cu actualul prim-ministru bulgar, d. Stambuliski, cam aspru poate dar, absolut sincer, și cu toate că la cancelariatul Sofiei mai dainuesc încă unele influențe îndoelnice, d. Take Ionescu ar putea împlini în sfârșit scopul unei întregi existențe, fară a primejdui siguranța și drepturile câștigate prin tratate de catre prietenii României, sârbi și greci. In alta direcție, concepția personală a d-lui Take Ionescu, despre aceea ce ar trebui să fie „Mica Înțelegere" a fost confirmată prin declarația d-lui Beneș ca Ceho-Slovacia ar saluta cu plăcere intrarea Poloniei în liga proectata.

Sunt informat ca oamenii de stat englezi își propun sa discute cu d. Take Ionescu pe lângă problema vitala a „Micei Înțelegeri" și relațiile cu Rusia Sovietica, și recenta propunere a României pentru o cooperare militara, în caz de nevoie, cu forțele anglo-grece, care țin piept în momentul de față Kemaliștilor din Anatolia. D. Titulescu se va ocupa, mai ales, de interesele anglo-române financiare și comerciale.

Controlul navigației dunarene va forma, de asemeni, subiectul unui schimb de vederi".

LORDUL CURZON DESPRE TAKE IONESCU

In ziua de 20 Octombrie guvernul britanic a dat un „lunch" în salonul-restaurant al hotelului „Carlton" în onoarea lui Take Ionescu, care a fost prezidat de lordul Curzon, ministrul afacerilor străine. Au luat parte la acest „lunch": lordul Crawford, lordul Bessborough, Ian Macpherson, M. P., sir A. Hardinge, Sir H. Creedy, Rear-Admiral Sir C. Lambert, Rear-Admiral E. F. Bruen, Sir A. Rollit, lord Burnham, lordul major al Londrei, H. Wickham Steed, Sir C. Stewart Wilson, Sir W. Tyrrell, Locot.-general Sir I. Hamburg-Williams, Sir M. Hankey, Sir I. Thylley, Sir E. Crowe, Locot. general Sir G. Macdonogh, Sir W. Grey-Wilson, Sir A. Stearn, R. H. Campbell, H. T. Montagu Bell, I. A. Spender, F. W. Emett, A. Nicolson, A. Leeper, N. Titulescu, colonel R. Rosetti, Vlădescu, M. Boerescu, Costiescu-Ghica ș. a.

„*The Times*" din 16 Octombrie 1920 a publicat următoarea dare de seamă:

ROMANIA ȘI PACEA MONDIALA

LORDUL CURZON DESPRE POLITICA VIITORULUI. — UN POST INAINTAT AL CIVILIZAȚIEI.

„Un lunch s'a dat de guvernul britanic la „Carlton Hotel", în cinstea d-lui Take Ionescu, ministrul de externe român. Lordul Curzon, care a prezidat masa, a băut în sanatatea sarbatoritului, spunând, ca d. Take Ionescu e cunoscut în întreaga Europa, ca unul care s'a devotat studiului chestiunilor externe și ca se poate spune, cu drept cuvânt, *ca nu exista alt om de stat în Europa, care mulțumită cunoștințelor și experienței sale, sa merite un mai mare respect și stima mai înalta.* D. Take Ionescu a fost de la primele începuturi un prieten devotat și adept al cauzei aliaților și, fie că a fost sanătos, sau bolnav, n'a șovait niciodata.

www.dacoromanica.ro

RUMANIA AND WORLD PEACE.

LORD CURZON ON FUTURE POLICY.

A luncheon was given by the British Government at the Carlton Hotel yesterday in honour of M Take Jonescu, the Rumanian Foreign Minister. Lord Curzon presided, and among those present were :—

M. Titulesco, Lord Crawford, Lord Bessborough, Mr. Ian Macpherson, M.P., Sir A. Hardinge, Sir H Creedy, Rear-Admiral Sir C Lambert, Rear Admiral E. F. Bruen, Sir A. Rollit, M. Vladesco, Lord Burnham, the Dean of Westminster, the Lord Mayor of London, Mr H. Wirkham Steed, Mr. Frederick Nano, Sir C. Stewart Wilson, Sir W. Tyrrell, M. Cortiesco-Ghyka, Lieutenant-General Sir J. Hanbury-Williams, Sir M. Hankey, M. Stoicesco, M. Michel Boeresco, Sir E. Crowe, Lieutenant-General Sir G. Macdonogh, Sir J. Tilley, Sir W. Grey-Wilson, Sir A. Stearn, Mr. J. A. Spender, Mr. F. W. Emett, Mr. R. H. Campbell, Mr. H. T. Montagu Bell, Colonel R. Rosetti, Mr. A. Nicolson, and Mr. A. Leeper.

AN OUTPOST OF CIVILIZATION."

LORD CURZON, in proposing the health of M. Take Jonescu, said that their guest was known throughout Europe as one who had devoted himself to the study of foreign affairs, and it could truthfully be said that there was no statesman in Europe who, because of his knowledge and experience, carried greater respect or higher esteem. From the earliest times M. Jonescu had been a devoted friend and adherent of the Allied cause, and, in good report and ill, had never wavered.

Rumania was a country which had a great and vivid interest for Englishmen. We felt drawn to the ruling family of Rumania by close domestic and international ties. Rumania had suffered terribly not only the rigours of warfare, but all the hardships incidental to a long occupation. Throughout those dire events her spirit and the spirits of her Sovereigns and her statesmen never faltered, and she emerged from the war a great State, an outpost of civilization and culture in Europe, with a fair prospect and an assured future. As a recompense for her sacrifices six millions of Rumanians in the provinces previously torn from her had now been added to the national stock. (Cheers.) Personally, he was glad to have borne a humble part in that union, and he congratulated their guest upon the attainment of the national wish. When matters were cleared up Rumania, with a population of about 16,000,000, would be found a very powerful and closely consolidated State, whose influence on the policy of the countries of eastern Europe must be very great in the future.

A NEW "ENTENTE."

M. JONESCU, in reply, said he was deeply touched by the very kind words which had been used concerning himself by Lord Curzon. The late war was not like other wars : it was, let them hope, the last struggle between might and right, between despotism and freedom, between civilization and barbarism. (Cheers.) In that war Rumania had done on a small scale what Great Britain had done on a large scale for the sake of mankind and of civilization. Rumania had achieved that which had been her dream for more than 1,000 years, and was now in a position to say that she was worthy of the sacrifices which this country had made for her.

Already Rumania had obtained social order by the greatest agrarian reform ever achieved in any country without a revolution; and she had now to face only economic and social difficulties. In regard to external policy, she wanted only peace. The British Empire had always been the most pacific, as well as the most heroic, nation. The time for little wars, as for little combinations, had passed, and if there were another general war he thought that the social fabric in all countries would be broken for ever. Could we preserve peace? He sometimes heard people say, "Wait and see." That was the politics of the general staff. To await the attack of any enemy was a military operation : it was not politics. (Hear, hear.) Politics was to build up such a combination that States which might be tempted to attack would not dare to do so. We must create such an *entente*, such a combination of those who emerged from the late war happy and victorious, that nobody would think it possible to upset it. In that way a world peace could be achieved.

(Articolul din „The Thimes", din 16 Octombrie 1920).

România e o țara, care e însufleţita de un viu interes pentru englezi. Ne simţim atraşi catre familia regala a României prin legaturi de familie şi internaţionale. România a suferit îngrozitor, nu numai din pricina rigorilor razboiului, dar şi de toate greutaţile inerente unei lungi ocupaţii. In tot timpul acestor grozave evenimente curajul sau şi acela al suveranilor sai, n'au şovait niciodata şi ea a eşit din razboi un stat mare, un post înaintat al civilizaţiei şi culturei in Europa, având înainte o frumoasa perspectivă şi un viitor asigurat. Ca rasplata a sacrificiilor sale, şase milioane de români din provinciile smulse ei, în trecut, au fost adaogate la elementul naţional. (Aplauze)

Personal, Lordul Curzon spune, că e fericit, ca a avut o mica parte la realizarea acestei uniri şi felicita pe oaspele lor pentru înfaptuirea idealului naţional. Când toate chestiunile actuale se vor limpezi, România, cu populaţia sa de aproape 16.000.000 locuitori, va fi un stat puternic şi consolidat, a carui influenţa asupra politicii ţărilor din Orientul Europei va fi foarte mare în viitor.

„D. Ionescu, răspunzând, a spus, ca e adânc mişcat de binevoitoarele cuvinte rostite la adresa sa de Lordul Curzon, ultimul razboi n'a fost ca alte razboaie: a fost, — sa sperăm, — ultima lupta între forţă şi dreptate, între despotism şi libertate, între civilizaţie şi barbarie (Aplauze). In acest razboi România a facut, — pe o scară mica, — aceea ce Marea Britanie a facut, — pe o scară mare, — pentru omenire şi civilizaţie. România a împlinit visul sau de mai bine de 1000 de ani şi e acum în situaţie sa spuna, ca a fost demna de sacriticiile pe care această ţara le-a facut pentru ea.

România a izbutit de pe acum sa întroneze ordinea sociala prin cea mai mare reforma agrara, ce s'a realizat vreodata într'o ţară, fără nici o revoluţie; ea nu mai are acum de înfruntat de cât greutaţi economice şi sociale. Cu privire la politica externă, ea nu doreşte de cât pace. Naţiunea britanică a fost totdeauna cea mai pacifistă şi cea mai eroică naţiune. Epoca micilor războaie şi a micilor combinaţii a trecut şi dacă ar mai fi

www.dacoromanica.ro

un alt razboi mondial, crede, ca ordinea sociala ar fi ruinata pentru totdeauna, în toate ţarile. Putem menţine pacea? Adeseori auzi oameni spunând: „Aşteptaţi şi o sa vedeţi". Aceasta e politica statului major. A aştepta atacul unui inamic, e o operaţie militara, iar nu politica *(Ascultaţi! Ascultaţi!)* Politica înseamna a întocmi o astfel de combinaţie, în cât statele, care ar fi ispitite sa atace, sa nu îndrăsneasca a face aceasta. Trebue să creăm o astfel de *Înţelegere,* o astfel de asociaţie a acelor cari au eşit din ultimul război fericiţi şi victorioşi, în cât nimeni sa nu se gândeasca măcar că ar putea să-i învingă. Numai în acest mod se va puteà realiza o pace mondiala".

Ocupându-se de activitatea diplomatică a lui Take Ionescu şi de încheerea alianţelor din Europa centrală şi orientală, *„La Revue de France"* scria în 1921 :

„Când el a venit la ministerul de externe, în primăvara anului 1920, cerul era încarcat în toate parţile orizontului României Noui: războiul abia sfârşit, încă latent cu Ungaria; resentimentele adânci ale Bulgarului: iată inamicii din ajun.

Cu Aliaţii de mai înainte situaţia nu era mai bună. Cu Rusia, era stare de război; patrule bolşevice treceau Nistru şi Sovietele anunţau ceasul apropiat al reîncorporărei Basarabiei, iar mărul discordiei, părea că va despărţi pentru totdeauna pe Sârbi de români. Pentru câteva „cantoane" din Slovacia erau certuri cu Cehii; se discuta cu Polonia ca să se asigure o înţelegere împotriva pericolului rus. In ce priveşte raporturile cu Occidentul, ele nu erau mai bune şi în urma neînţelegerei provocată de inserarea în tratatul dela Trianon, a clauzelor „minorităţilor".

D. Take Ionescu s-a gândit că ar fi mult mai bine decât să reguleze prin note şi articole de ziare, soarta câtorva „cantoane" în litigiu, să accepte, leal şi fără restricţiuni frontierile actuale ale Banatului, care valora prietenia Sârbilor; în acelaşi spirit el a regulat o chestiune de frontieră Ceho-Slovacă. Şi netezind asfel terenul, a putut să examineze problema capitală, atât pentru România, cât şi şi pentru Statele moştenitoare ale Dublei monarhii: menţinerea rezultatelor câştigate prin victorie, *statu quo* al statutului toritorial actual...

...„Când d. Take Ionescu, în 1920, a pornit într'un pelerinaj prin capitalele Înţelegerei, care dela Belgrad şi Roma, trecând prin Paris şi Londra, l-a dus la Praga şi la Varşovia, el n'a cedat tentaţiunei de a expune ideile sale cu farmecul său pătrunzător, cu bogăţia amintirilor şi voiciunea imaginilor care dă conversaţiunii acestui bărbat de stat o podoaba tinerească. El a voit să realizeze şi a realizat. O mica înţelegere s-a nascut din sforţările sale. Contra-asigurarea împotriva duşmanilor de eri, ea este de-asemenea, un instrument de consolidare pentru toate aceste state tinere cari au nevoie să simta în juru-le o atmosferă mai senină ca să poată lua mai bine conştiinţă de forţele lor. Aceasta opera va supravieţui d-lui Take ionescu, chiar dacă mâine schimbarile politice îl vor îndeparta de la putere: ele îl pun de acum în cel mai bun loc al barbaţilor de stat români şi europeni" [1])

TRATATELE DEFENSIVE DE ALIANŢA

După vizita lui Beneş, la Bucureşti şi a lui Take Ionescu, la Praga, s-a stabilit acordul între România şi Cehoslovacia. Convenţia între cele două state amice s-a încheiat, la Bucureşti, în ziua de 23 Aprilie 1921.

CONVENŢIA DEFENSIVA DINTRE CEHOSLOVACIA ŞI ROMANIA

„Ferm hotărâţi sa menţinem pacea câştigată cu preţul atâtor sacrificii şi prevăzuta de pactul Societăţei Naţiunilor, ca şi de ordinea stabilită prin tratatul încheiat la Trianon, la 4 Iunie 1920, între puterile aliate şi asociate, de o parte şi Ungaria, de altă parte, preşedintele Republicei Cehoslovace şi M. S. Regele României s-au pus de acord că sa încheie o convenţie defensivă.

In acest scop au numit delegaţii lor plenipotenţiari şi anume: Preşedintele Republicei Cehoslovace pe d. *Ferdinand Veverka,* trimis extraordinar şi ministru plenipotenţiar al Republicei Cehoslovace la Bucureşti.

---

[1]) *La Roumanie Nouvelle,* par Général Xxx. La Revue de France, Anul I. No. 12 1 Sept. 1921.

www.dacoromanica.ro

M. S. Regele României pe d. *Take Ionescu,* ministrul sau de stat la departamentul afacerilor străine.

Care, dupa ce au comunicat deplinele lor puteri în buna forma au convenit articolele urmatoare:

ART. 1. In cazul unui atac neprovocat al Ungariei impotriva uneia din înaltele parţi contractante, cealalta parte se angajeaza sa ajute la apararea parţei atacata în modul determinat prin aranjamentul prevazut în art. 2 din prezenta convenţie.

ART. 2 Autorităţile technice competinte ale Republicei Cehoslovace şi ale Regatului României vor fixa, în comun acord, dispoziţiile necesare pentru executarea prezentei convenţii într'o convenţie militară, ce se va încheia ulterior.

ART. 3. — Niciuna din înaltele parţi contractante nu va putea sa închee o alianţa cu o terţă putere, fara avizul prealabil al celeilalte.

ART. 4. — Spre a se coordona sforţările lor politice, cele doua guverne se angajeaza să se înţeleagă asupra chestiunilor de politica externa, cari privesc raporturile lor cu Ungaria.

ART. 5. — Convenţia prezentă va fi valabila doi ani, cu începere din ziua schimbului de ratificări. Termenul acesta expirat, fiecare dintre înaltele părţi contractante va avea facultatea să denunţe prezenta convenţie. Ea va rămâne în vigoare 6 luni de la data denunţării.

ART. 6. — Prezenta convenţie va fi comunicată Soc. Naţiunilor (pactul soc. Naţiunilor).

ART. 7. — Prezenta convenţie va fi ratificata şi ratificările vor fi schimbate la Bucureşti, cât mai repede posibil.

In baza căreia plenipotenţiarii au semnat şi au pus sigiliile lor.

Făcut la Bucureşti, în dublu exemplar, 23 Aprilie 1921.

(ss) FERDINAND VEVERKA
(ss) TAKE IONESCU

Tratatul acesta a fost ratificat la Bucureşti, la 27 Mai 1921 ; iar convenţia militară, la 2 Iulie 1921.

In ziua de 5 Iunie 1921 Take Ionescu a fost la Belgrad unde i s-a făcut o primire foarte călduroasă de guvernul şi poporul iugoslav. După două zile s-a încheiat convenţia următoare:

CONVENŢIA DEFENSIVA INTRE REGATUL SARBILOR, CROAŢILOR ŞI SLOVENILOR ŞI REGATUL ROMANIEI

„Ferm hotărâţi să menţinem pacea câştigată cu preţul atâtor sacrificii şi a ordinei stabilită prin tratatul încheiat la Trianon, la 4 Iunie 1920, între Puterile aliate şi asociate de o parte şi Ungaria, de altă parte, ca şi prin tratatul încheiat la Neuilly, la 27 Noembrie 1919 între aceleaş puteri şi Bulgaria, M. S. Regele Sârbilor, Croaţilor şi Slovenilor şi M. S. Regele României s-au pus de acord ca să închee o convenţie defensiva.

In scopul acesta au numit delegaţii lor plenipotenţiari şi anume:

M. S. Regele Sârbilor, Croaţilor şi Slovenilor pe d. *Pasici,* preşedintele Consiliului, ministru al afacerilor străine.

M. S. Regele României pe d. *Take Ionescu,* ministrul său al afacerilor străine.

Care, după ce au examinat împreună deplinele lor puteri şi le-au găsit în regula au încheiat articolele urmatoare:

ART. 1.— In caz de atac neprovocat, al Ungariei, sau al Bulgariei, sau al acestor două puteri împotriva uneia dintre cele doua înalte părţi contractante în scopul de a distruge starea de lucruri creata de tratatul de la Trianon, sau de la Neuilly, cealalta parte se angajează să vină în apararea părţei atacată în modul determinat de art. 2 al acestei convenţii.

ART. 2.— Autoritaţile technice ale regatului sârbilor, croaţilor şi slovenilor şi ale regatului României vor fixa în comun acord într'o convenţie militară, care trebue să fie încheiată în termenul cel mai scurt, dispoziţiile necesare pentru executarea prezentei convenţii.

ART. 3.— Niciuna din părţile contractante nu va putea încheia o alianţă cu o terţa putere fără avizul prealabil al celeilalte.

ART. 4.— In scopul de a asocia sforţările lor pacifice, ambele guverne se obligă să se înţeleagă în chestiunile de politica externă privitor la raporturile lor cu Ungaria şi Bulgaria.

ART. 5.— Aceasta convenţie va fi valabila 2 ani, cu începere de la schimbul ratificărilor. Termenul acesta expirat, fiecare parte contractantă va aveà facultatea să denunţe prezenta convenţie, care va ramâne totuşi în vigoare 6 luni dupa data denunţărei.

www.dacoromanica.ro

ART. 6. Convenţia aceasta va fi comunicata Soc. Naţiunilor.

ART. 7.— Convenţia prezenta va fi ratificată şi ratificările vor fi schimbate cât mai repede posibil.

In baza carcia plenipotenţiarii delegaţi au semnat-o şi i-au pus sigiliile lor.

Facuta la Belgrad, în dublu exemplar, la 7 Iunie 1921.

(ss) TAKE IONESCU
(ss) NICOLAE PASICI

Mica Înţelegere, figură alegorică. (Monumentul lui Take Ionescu din Bucureşti)

Intr'un interview acordat, în timpul cât a stat la Belgrad, unui redactor al agenţiei „Avala", Take Ionescu spunea : „Termin ciclul vizitelor mele la Belgrad, unde am încheiat cu guvernul sârbo-croat-sloven un acord, vizând, nu un act de ostilitate, ci menţinerea integrală a tratatelor de pace interesând cele două naţiuni ale noastre".

La 23 Ianuarie 1922 s-a încheiat şi convenţia militară dintre România şi Iugoslavia,

www.dacoromanica.ro

Când s-au încheiat alianțele între România, Cehoslovacia și Jugoslavia, un ziar maghiar a numit, în ironie, acest bloc al statelor victorioase „Mica Înțelegere".

Denumirea aceasta s-a popularizat în limbajul diplomatic.

ALIANȚA ROMANO-POLONA

Take Ionescu a fost apoi la Varșovia, în Noembnie 1920, ca să trateze încheerea unei alianțe defensive între România și Polonia, — ambele amenințate de Rusia sovietică.

In epoca aceea Polonia nu privea cu ochi buni „Mica Înțelegere", din cauza neînțelegerilor dintre ea și Cehoslovacia.

Se credea la Varșovia că Beneș avusese inițiativa închegării acestui sistem de alianță, ca să izoleze Polonia.

Ocupându-se de proectele lui Take Ionescu, „L'Est Polonais" scria:

„Ca sa pareze pericolul ce o amenință la est, România trebue, de o parte, să contracteze o alianța cu statul, care, acum, reprezintă forța cea mai mare din Europa orientală, cu Polonia; de alta parte, pentru a asigura situația sa în peninsula balcanica, sa se alieze cu al doilea stat învingator din acest grup, — cu Grecia. Ori, constituirea „Micei Înțelegeri" va complica chestiunea acestor alianțe și iată pentru ce România a refuzat sa faca parte din aceasta combinațiune și a propus în locul acestei „Mici Înțelegeri", sa creeze una „Mare", în care, alaturi de cele trei state menționate, sa intre Grecia și Polonia. Astfel, proectul ceh de a izola Polonia n'a izbutit, cel puțin până acum. Dar, lecția trebue sa o reținа Polonia.

Numai grație victoriilor armatelor poloneze și înaltei înțelepciuni politice a eminentului diplomat român, Take Ionescu, Polonia a scăpat de un mare pericol internațional.

Alianța Poloniei cu România, tot procurând celor doua țari o oarecare garanție împotriva celor ce urmaresc vecinii de la est, da Poloniei accesul la Marea Neagra, ceea ce, pentru dânsa, va fi realizarea unuia din postulatele cele mai esențiale ale politicei sale...

Dacă atitudinea Poloniei față de concepția „Micei Înțelegeri" n'a fost până atunci bine determinata, șederea la Varșovia a d-lui Take Ionescu — ministrul afacerilor straine al României — a contribuit puternic la cristalizarea acestui proect. D. Ionescu a sosit în capitala noastră la 1 Noembrie. Scopul calatoriei sale fiind prea cunoscut, să nu mai vorbim. Totuși, rezultatele negocierilor ministrului român, cu conducătorii politicei externe ai Poloniei, mareșalul Pilsudski, șeful statului și d. Sapieha, ministrul afacerilor straine, în particular, au ramas secrete. Daca ar fi permis sa judecam după interview-urile acordate de d. Ionescu, presei poloneze, vizita sa la Varșovia a avut ca consecința limpezirea definitiva a punctului de vedere oficial român în ce privește interesele poloneze (Cehoslovacia, Ungaria, Iugoslavia).

„In intervievurile acordate ziarelor poloneze, d. Take Ionescu a definit limpede atitudinea sa față de Ungaria. Când, în conversațiune, ideea unei combinațiuni politice înglobând și Ungaria, a fost atinsa, d. Take Ionescu a protestat cu vioiciune: „Sunt un om prea serios ca să întrevad, nici chiar pentru o clipa, ipoteza chimerica a unei alianțe între România și Ungaria, sau între România și un grup de puteri unde s'ar gasi Ungaria".

Motivul principal al acestui refuz categoric este împrejurarea că, în razboiul mondial, Ungaria s'a gasit de cealaltă parte a barierei și cu învinșii de eri nu se poate avea, după d. Ionescu, decât raporturi de buna vecinătate, iar nu de prietenie politica". [1])

Da fapt, Take Ionescu, atât prin „Mica Înțelegere" cât și prin alianța româno-polonă, n'a urmărit decât consolidarea păcei europene pe baza tratatelor.

Take Ionescu a convins pe amicii săi poloni, că „Mica Înțelegere" nu poate să fie ostilă Poloniei, că litigiile dintre Cehoslovacia și această țară, trebue să fie repede lichidate — la Varșovia el a contribuit mult să ușureze stingerea litigiilor dintre cele două state vecine —: iar alianța româno-polonă este o puternică garanție pentru pace.

---

[1]) „L'Est Polonais", No. 4. 20 Nov. 1920.

www.dacoromanica.ro

Tratativele duse de el la Varşovia, au fost încoronate de succes: convenţia de alianţă defensivă între Polonia şi România a fost semnată la Bucureşti, în ziua de 3 Martie 1921, iar înregistrarea ei s-a făcut la 24 Octombrie, acelaş an.

CONVENŢIA DE ALIANŢA DEFENSIVA INTRE REPUBLCA POLONIEI ŞI REGATUL ROMANIEI

„Ferm hotarâţi sa salvgardam pacea câştigata cu preţul atâtor sacrificii, Şeful Statului Republicei Poloniei şi M. S. Regele României s-au pus de acord ca sa încheie o convenţie de alianţa defensiva.

ART. 1. — Polonia şi România se angajeaza sa se ajute reciproc în cazul când una din ele ar fi atacata, fara provocare din partea sa, pe frontierele sale orientale actuale.

In consecinţa, în cazul când unul din aceste state va fi atacat fară provocare din partea sa, celalalt se va considera în stare de razboi şi îi va da o asistenţa armata.

ART. 2. — Spre a coordona sforţarile lor pacifice, cele doua guverne se angajeaza sa se înţeleaga asupra chestiunilor de politica exterioara care au legatura cu raporturile lor cu vecinii de la rasarit.

ART. 3. — O convenţie militara va fixa modul cum cele doua ţari îşi vor da asistenţa, în cazul ivit.

Aceasta convenţie va fi supusa aceloraş condiţii ca prezenta convenţie în ce priveşte durata şi denunţarea eventuala.

ART. 4. — Daca, cu toate sforţarile lor pacifice, cele doua state se vor găsi în stare de razboi defensiv, conform art. 1, ele se angajeaza sa nu trateze, nici sa încheie armistiţiu; nici pace, unul fara celalalt.

ART. 5. — Durata prezentei convenţii este de 5 ani cu începere de la semnare, dar fiecare dintre cele doua guverne e liber sa o denunţe dupa doi ani, avizând pe celalalt cu şase luni mai înainte.

ART. 6. — Niciuna din părţile contractante nu va putea încheia o alianţa cu o terţa putere fara sa se fi înţeles în prealabil cu cealaltă.

Sunt dispensate de aceasta condiţie, alianţele în vederea menţinerei tratatelor deja semnate în comun de Polonia şi de România.

Asemenea alianţe vor trebui sa fie comunicate.

Guvernul polon declara ca are cunoştinţa de acordurile României cu celelalte state pentru menţinerea tratatelor de la Trianon şi de la Neuilly, acorduri ce vor putea sa fie transformate în tratate de alianţa.

Guvernul român declara ca a luat cunoştinţa de acordurile Poloniei cu republica franceza.

ART. 7. — Prezenta convenţie va fi comunicata Societaţei Naţiunilor, conform tratatului de la Versailles.

ART. 8. — Prezenta convenţie va fi ratificată şi ratificarile se vor schimba la Bucureşti cât mai repede cu putinţa.

In credinţa careia plenipotenţiarii au semnat prezenta convenţie şi au pus sigiliul lor.

Facut la Bucureşti, în dublu exemplar, 3 Martie 1921.

(ss) SAPIEHA,
(ss) TAKE IONESCU

TAKE IONESCU ŞI SOVIETELE RUSEŞTI

In timpul când Take Ionescu a condus ministerul afacerilor străine, s-au încercat tratative de pace cu Rusia sovietică, la Varşovia, dar ele n'au condus la niciun rezultat, din cauza refuzului guvernului din Moscova de a recunoaşte tratatul încheiat, la Paris, în 1920, privitor la Basarabia.

In Septembrie 1921, Cicerin a făcut o ofertă guvernului Averescu. Take Ionescu, care era ministru de externe, în acel an, a trimes o misiune la Varşovia, în frunte cu Filalitti, spre a lua contact cu delegaţia rusă condusă de Karakan. După notele verbale ale preliminariilor publicate, reese că Rusia sovietică a urmărit să complice problemul româno-rus, *nevoind să recunoască statutul actual al Basarabiei.* La 5 Octombrie 1921, confe-

www.dacoromanica.ro

rința dela Varșovia a luat act de următoarea declarație, pe care d Filalitti a citit-o în numele guvernului român: *„Guvernul român refuză cu hotărâre să discute, sub orice formă ar fi, legalitatea, sau caracterul definitiv al realipirii Basarabiei la România; dar e dispus să discute consecințele acestei uniri în care se cuprind și drepturile minorităților. De altfel, propunând ca punct în program, între altele și regulamentul navigațiunei pe Nistru, punct pe care România e gata să-l discute, guvernul sovietelor, chiar prin acest fapt, a atins complexul chestiunilor ce decurg din realipirea Basarabiei la România"*. *Notăm că restituirea imediată a TEZAURULUI ROMAN,* tezaur încredințat onoarei Rusiei, cu garanții din partea Angliei, Franței și Italiei, a fost una din condițiile *sine qua non* puse de ministrul de externe, Take Ionescu, guvernului moscovit. Primul delegat al sovietelor, Karakan, n'a primit să înglobeze această importantă chestiune în complexul conturilor mutuale și a negat drepturile noastre legitime asupra Basarabiei.

Izbucnind conflictul greco-turc, guvernul din Angora, fiindu-i teamă că Take Ionescu, va ajuta Grecia, s-a grăbit să încheie un tratat cu republica ukraineană sovietică. In această chestiune iată ce a publicat Iunus Nadi bey, președintele Comisiunii afacerilor străine a Adunării naționale din Angora (Ankara), a doua zi după încheerea tratatului turco-rus [1]), în ziarul oficios „Yeni Gun" din capitala Turciei :

„Tratatul turco-ukrainean a înlăturat orice pericol român eventual contra Turciei. România nu mai poate amenința Turcia. Și iată cum : acum patru sau cinci luni, ministrul afacerilor străine de-atunci, d. Take Ionescu, s'a dus la Paris și la Londra unde a făcut câteva declarațiuni. El a spus că România, la nevoe, va ajuta Grecia și va trimite trupe împotriva Turciei. In momentul când d. Take Ionescu pronunța aceste vorbe, delegații ruși și români erau pe punctul să discute chestia Basarabiei, care constituia cea dintâi manifestație politica a Orientului împotriva Occidentului. In urma acestor declarațiuni delegații ruși au rupt tratativele și au plecat.

Câtva timp după aceea, un curent se manifestă în Europa contra tratatului dela Sèvres. Presa care ne era dușmănoasă, ne-a apărat, ceia ce a mișcat o parte din opinie.

D. Take Ionescu declară atunci :

„La momentul potrivit, România poate trimite 50.000 de oameni la strâmtori. „Dar nu numai atât". Acum o lună, svonuri au circulat asupra evacuării Anatoliei și a Turciei și atunci guvernul român, prin organul d-lui Ionescu, a făcut Greciei promisiunea următoare :

„România, a spus el, nu va admite niciodată asta. Mai ales în ce privește Tracia. Noi nu voim sa ne gândim chiar la o evacuare".

Dar după încheerea acordului turco-ukrainian, nici România, nici d. Take Ionescu n'au mai putut să pronunțe asemenea cuvinte.

In adevăr, când d. Take Ionescu declara că la nevoe România va trimite trupe împotriva turcilor, delegații ruși rupeau tratativele, arătând astfel în modul cel mai fățiș că dânșii nu se puteau înțelege cu România din moment ce aceasta erà dispusă să combata Turcia.

La nevoe, baionetele armatei roșii ukrainiene, aliata Turcilor, se vor întoarce împotriva României. Căci tratatul turco-ukranian a creat un front oriental unic, mergând de la sud-vestul Turciei la nordul Poloniei".

Take Ionescu, încă din anul 1919, propusese formarea unui „cordon sanitar", dela Baltica la marea Egee, cu scopul de a izola Rusia sovietică și de a pune o barieră messianismului revoluționar sovietic. Apărarea civilizației și a noului statut european ar fi impus realizarea acestui proect, atunci când Take Ionescu a întrevăzut pericolul ce-l prezintă pentru noua Europă, neconsolidată, regimul sovietic din Rusia.

---

[1]) In ziua de 22 Martie 1922, secțiunea centrală a consiliului central al Uniunei, a ratificat convenția de amiciție și de fraternitate, încheiată între Ukrainia și Turcia.

www.dacoromanica.ro

DIRECTIVELE POLITICEI NOASTRE EXTERNE

Take Ionescu, în 1921 fixa astfel directivele politicei externe a României Mari :

„Politica externă a unei țări nu atârnă de voința unui om și cu atât mai puțin de capriciul lui. Ea e rezultanta a o sumă de factori printre care sentimentele sunt deopotrivă cu interesele. Desigur, se poate ca la un moment dat, cei cari au direcția politicii externe să fie pradă unor impulsiuni protivnice adevăratelor interese și adevăratelor sentimente ale unei țări, dar fazele de felul acesta sunt de scurtă durată.

Putem socoti, deci, drept axiomă faptul că politica externă a oricărei națiuni se întemeiază pe date limpezi și simple.

Că anumiți bărbați, cu darul sacru de a vedea mai sus și mai departe, observă aceste date înaintea celorlalți, aceasta nu dovedește că politica pe care o preconizează ei, e o politică personală, ci numai că ei au fost cei dintâi cari și-au dat seama de adevărurile ce vor sfârși prin a se impune tuturor.

Politica externă a României se razimă pe date fundamentale.

România a luat parte la războiul general alături de Aliații învingători și, prin măreția jertfelor, participarea ei a fost dintre cele mai importante. România și-a văzut întregirea națională ieșită din tratatele de pace care au pus capăt războiului și care, trebuie s'o repetăm necontenit, au fost cele mai drepte și mai moderate din câte s'au impus vreodată învinșilor de către învingători.

După orice război care schimbă ordinea precedentă, și în deosebi după războiul acesta, se formează, prin forța lucrurilor, două grupe : de-o parte învingătorii uniți prin necesitatea de a conserva roadele victoriei ; de cealaltă, învinșii cari aspiră la restabilirea situației dinainte de război.

Acum doi ani, acest adevăr elementar putea fi discutat de cei ce se lasă înșelați de propriile lor iluzii; astăzi ar însemna o orbire încăpățânată să tăgăduești ceeace-ți sare în ochi.

E deajuns să vrei să asculți pentru a-ți da seama că învinșii nu visează decât nimicirea noului ordine ieșite din tratate. Amintirea grupează pe învinși, o viziune clară a realității trebuie să grupeze pe învingători.

Orce altă clasare e o imposibilitate.

Cei ce s'ar gândi la ea, ar risca să se găsească deodată înaintea unei crude desmeticiri.

Invingătorii au tot interesul să mențină pacea, interes care se confundă cu interesul civilizației pe care un nou război ar ruina-o poate pentru totdeauna.

Edificiul uman, ridicat prin munca atâtor secole, a și primit prin acest război monstruos — la provocarea căruia învingătorii n'au contribuit cu nimic — un sdruncin din cele mai primejdioase.

O nouă sguduire ar fi fatală.

Dacă aceste adevăruri sunt indiscutabile, atunci politica României e clară ca lumina zilei.

România trebue să rămână cu Aliații, învingătorii războiului. Ea trebue să rămână cu ei sincer, loial, fără rezerve, evitând tot ce ar putea avea aparența chiar numai a unui tur de vals cu dușmanii de ieri, cari ar fi din necesitate dușmanii de mâine, dacă un nou conflict ar isbucni.

Această politică o urmează România. Ea e în cele mai intime, mai

www.dacoromanica.ro

frățești, mai indistructibile legături cu marile democrații ale Occidentului, marii aliați cari au sdrobit ultimul asalt — să sperăm că va fi ultimul — împotriva singurei civilizații care are valoare pentru noi, aceea întemeiată pe drept și pe libertate.

România a încheiat alianțe defensive, pentru menținerea integrală a tratatelor de pace semnate la Paris cu vecinii ei învingători ca și ea; cu Polonia, cu regatul Sârbilor, Croaților și Slovenilor si cu Cehoslovacia.

Prin toate aceste tratate România nu urmărește decât un singur scop : menținerea păcii prin conservarea integrală a tratatelor. Aceste alianțe defensive sunt astăzi alianțe între doi sau între trei pentru menținerea cutărui sau cutărui tratat. E o primă etapă, ea nu poate fi cea din urmă. De fapt, diferitele tratate încheiate la Paris, nu sunt decât diferite capitole ale unui singur tratat. Soarta lor e în așa fel de legată că, dacă unul din ele s'ar dărâma, toate ar avea același destin. De aci, necesitatea unei a doua etape care va fi trecută tot așa de sigur ca și cea dintâiu, oricare ar fi dificultățile ; o alianță defensivă cu toți vecinii noștri care au fost învingători în marele război, pentru menținerea tuturor tratatelor, împotriva oricărei agresiuni, ori de unde ar putea veni.

Aceste cuvinte de tratate de alianță, de convențiune militară, nu trebue să facă să se creadă într'o politică războinică.

Politica externă a României nu are în vedere decât pacea. România, ca lumea întreagă, are nevoe de pace, ea se așează la cauza păcii, cu o nesdruncinată fidelitate, astfel cum e gata la orice jertfe pentru menținerea integrală a ceeace a câștigat cu atâta eroism și care, dealtfel, nu era decât moștenirea ei legitimă".

Take Ionescu a publicat numeroase articole în ziarul „*Universul*" privitoare la politica externă a României întregite.[1])

---

[1]) De la 1919—1922, Take Ionescu a fost un colaborator activ al ziarului „Universul". Pe lânga articolele privitoare la politica externa, el a publicat și articole în care s'a ocupat de problemele interne ale României întregite.

www.dacoromanica.ro

CAPITOLUL XXII

GUVERNUL TAKE IONESCU. — IN ITALIA. — MOARTEA LUI TAKE IONESCU

Ca ministru de externe, Take Ionescu, după ce a contribuit atât de mult la stabilirea legăturilor de amiciție și de alianță între România și Iugoslavia, pentru consolidarea păcei în centrul și în orientul Europei, a avut un rol de seamă și în căsătoria regelui Alexandru al Iugoslaviei, cu principesa Maria a României. [1])

Take Ionescu a demisionat în Decembrie 1921 și după câteva zile generalul Averescu a prezintat suveranului demisia întregului cabinet.

In urma stăruințelor regelui Ferdinand și a altor personalități politice, Take Ionescu a primit sarcina formațiunei noului minister, fără să i se pună la dispoziție decretul de dizolvare al Parlamentului.

„— Oricare alt om politic, n'ar fi acceptat această situație, — a spus Take Ionescu, în ziua de 18 Decembrie — de oarece ar fi fost acoperit de ridicol ; dar eu îmi dau seama de sacrificiul ce'l fac și sunt convins că fiecare își va da sama de aceasta..."

Parlamentul a fost prorogat până la 17 Ianuarie 1922.

Ministerul s-a constituit astfel : *Take Ionescu,* președinte al consiliului și ministru de finanțe ; *Mihail Vlădescu,* ministrul domeniilor ; *Stelian Popescu,* ministrul justiției ; *Gh. Derussi,* ministrul afacerilor străine ; *Gh. Mironescu,* ministrul instrucțiunii publice ; *Mihail Oromolu,* ministrul industriei și comerțului ; *Const. Xeni,* ministrul muncei și ocrotrilor sociale ; *Dr. N. Dumitrescu-Brăila,* ministrul cultelor și artelor ; *Gh. Lucasievici,* ministrul lurcărilor publice ; general *St. Holban,* ministrul de război ; *Dumitru Dumitrescu,* ministrul agriculturii ; *Const. Cihodariu,* ministrul comunicațiilor; *Caius Brediceanu,* ministrul de stat; *I. Angelescu,* sub-secretar de stat la ministerul de finanțe ; *V. D. Hortopan* sub-secretar de stat la ministerul de interne (numit în ziua de 23 Decembrie) ; *Dimitrie Bogos,* ministru de stat (numit în ziua de 5 Ianuarie 1922).

---

[1]) In telegrama de condoleanțe adresata din Bled, d-nei Adina Take Ionescu, în ziua de 22 Iunie 1921, regele Alexandru, spunea :

„I-au parte la marea durere ce va lovește pe d-voastra, ca și pe toți numeroșii amici ai defunctului președinte, care a contribuit atât de mult la strângerea legaturilor de amiciție între țarile noastre și la fericirea mea".

www.dacoromanica.ro

In ziua de 17 Ianuarie Camera dând un vot de neîncredere guvernului, Take Ionescu a prezintat suveranului demisia şi după câteva zile s-a constituit ministerul liberal sub preşidenţia lui Ion I. C. Brătianu.

Iată cum a sfârşit cariera sa politică Take Ionescu.

După câteva luni el a plecat în Italia întovărăşit de soţia sa. [1])

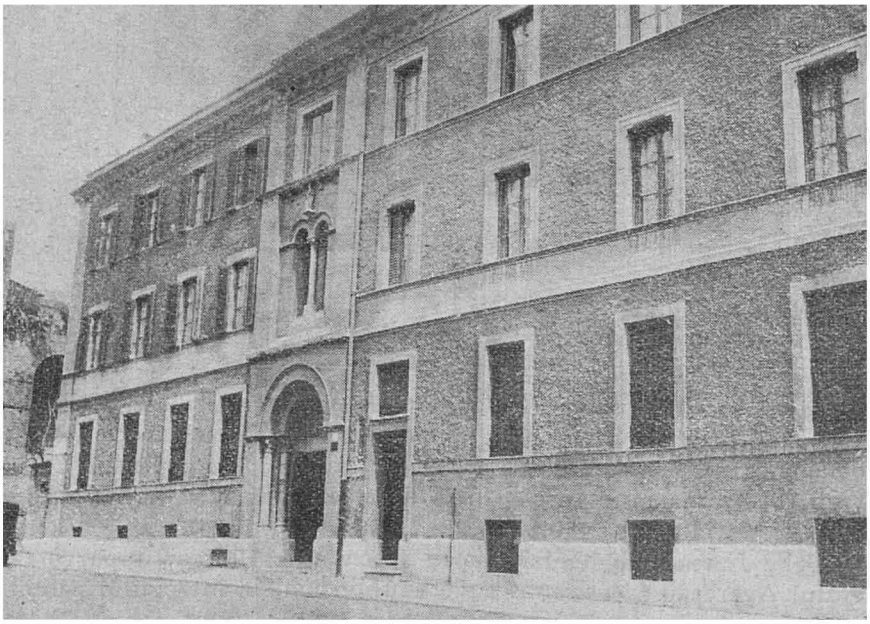

Vila Toscani unde a murit Take Ionescu, în ziua de 21 Iunie a anului 1922.

La Roma s-a îmbolnăvit şi a fost internat în sanatoriul din Vila Toscani. Celle dintâi îngrijiri medicale au fost date lui Take Ionescu de un medic englez.

Apoi, pe neaşteptate, în ziua de 21 Iunie, în timpul unei crize de angină pectorală, a murit, în vârstă de 64 ani.

Sub cerul senin al frumoasei Italii, în Cetatea eternă, în apropierea columnei lui Traian, s-a sfârşit viaţa celui mai strălucit om din epoca de renaştere şi de înălţare a românismului.

Moartea neaşteptată a lui Take Ionescu a îndurerat întreg poporul românesc. Corpul lui a fost adus în ţară şi depus în rotonda Ateneului Român din Bucureşti, unde şi cei cari l-au iubit şi admirat şi cei care i-au fost adversari, în zbuciumata lui viaţă publică, au venit să-i dea ultimul salut.

Apoi, rămăşiţele pământeşti ale lui Take Ionescu au fost transportate, la Sinaia şi înmormântate la mânăstirea din această localitate, lângă biserica cea veche. Acolo s'a construit apoi un mausoleu, unde, în fiecare an, foştii amici şi admiratori ai marelui dispărut, vin în pelerinaj.

[1]) Take Ionescu se căsătorise a doua oară.

www.dacoromanica.ro

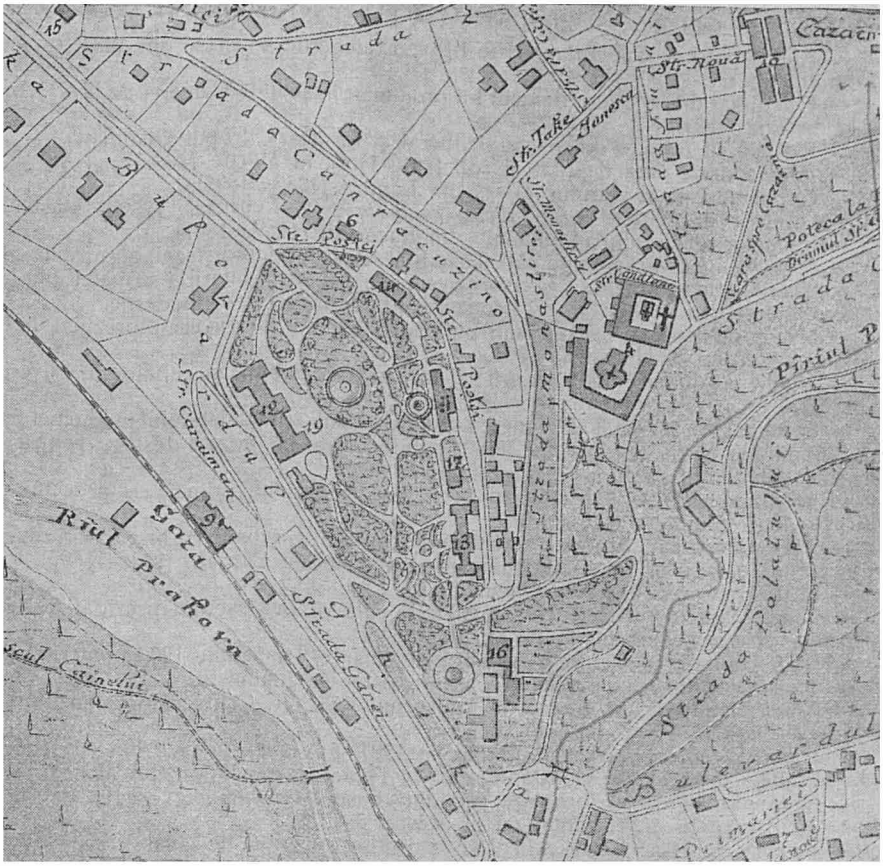

Planul oraşului Sinaia cu împrejurimile. † Locul din dreapta bisericei unde este mormântul lui Take Ionescu.

Take Ionescu a fost reprezentantul cel mai strălucit al generaţiei, care a contribuit, prin munca şi sacrificiile ei, la renaşterea şi întregirea neamului nostru. El a crezut în misiunea sa şi de aceea a izbutit să o aducă la îndeplinire. In 1891 Take Ionescu scria următoarele rânduri în articolul intitulat „Crezul naţional" şi publicat în ziarul „Românul".

„Ce ne lipseşte, ca la rândul nostru să însemnam în istoria acestui neam românesc o pagină glorioasă şi fecundă?

Un singur lucru, unul singur: să credem în misiunea noastră.

Şi când noi, noua generaţiune, vom crede şi credinţa noastră va deveni crezul naţiunii întregi, şi când noi, noua generaţiune, vom voi, când ne vom hotarî să ne ridicăm pe deasupra politicei celei mici şi înguste până la înălţimile, în care se plămădesc destinele unei naţiuni, isbânda noastră nu va mai fi de cât o chestiune de vreme.

Şi pentru cei tineri vremea nici odată nu a fost un vrăşmaş".

Această „deviză" a celui ce a înţeles atât de bine misiunea generaţiei sale, ar trebui să servească de îndemn şi de îndreptar şi generaţiei de azi, ca să-şi îndeplinească misiunea ce-i incumbă ei : INTARIREA şi INALŢAREA ROMANIEI INTREGITE.

www.dacoromanica.ro

TABLOU RECAPITULATIV

CARIERA POLITICĂ ŞI ZIARISTICĂ A LUI TAKE IONESCU (1884—1922).

— Ales deputat al colegiului III de Ilfov, în alegerile generale din 1884, ca membru al partidului liberal.

— Cel dintâi discurs în parlament l-a pronunţat în şedinţa Camerei de la 4 Decembrie 1884, la discuţia mesajului.

— In 1885 se retrage din partidul liberal şi formează grupul „dizidenţa".

— Ales a doua oara deputat al col. II de Dolj, în Martie 1888.

— Corespondent al ziarului *Times* din Londra (1883—1898).

— Director al ziarului *„La Liberté roumaine"* (17 Februarie 1889— Martie 1890).

— Redactor al ziarului „Românul" din Bucureşti (1889—1891).

— In 1889, în comisia bugetului, Take Ionescu şi Ion Grădişteanu au propus generalului Manu, ministrul de razboi, să acorde sumele necesare întarirei armatei impuse de cerinţele apararei naţionale şi sa reorganizeze infanteria pe baze moderne.

— Numit ministru al instrucţiunii publice şi cultelor în guvernul prezidat de Lascăr Catargi, constituit la 29 Noembrie 1891.

— Numit a doua oară ministru al instrucţiuni publice şi cultelor în guvernul L. Catargi, 1891.

— Se voteaza legile lui Take Ionescu asupra organizării ministerului instrucţiei publice, a clerului mirean şi a seminariilor (1893). Întocmeşte un proect de lege pentru organizarea învaţamântului secundar şi superior.

Se voteaza proectul pentru organizarea învăţământului primar; şi proectul pentru modificarea legii sinodale.

— Take Ionescu dă ajutoare şi subvenţii, în secret, şcoalelor, bisericilor, diverselor instituţii culturale, scriitorilor şi ziariştilor români de peste Carpaţi. (1892—1895)

— In 1896 rezolvà afacerea Ghenadie.

— Numit ministru al instrucţiei publice şi cultelor în guvernul prezidat de Gh. Gr. Cantacuzino, care s-a constituit la 11 Aprilie 1899.

— La 9 Ianuarie 1900, numit ministru de finanţe. La 5 Iulie 1900 guvernul Cantacuzino a demisionat, în urma fuziunei conservatorilor cu junimiştii.

— Numit ministru de finanţe în guvernul Gh. Gr. Cantacuzino, constituit la 22 Decembrie 1904.

Isbucnind rascoalele ţaraneşti, în Martie 1907, guvernul Cantacuzino, a demisionat.

— In 1905 intervine la Constantinopol în favoarea românilor din Macedonia.

— In Ianuarie 1908 se formează partidul conservator-democrat şi în Februarie acelaş an, Take Ionescu e proclamat şef al acestui partid.

— In ziua de 14 Octombrie 1912 se constitue guvernul de colaborare Titu Maiorescu-Take Ionescu.

— In Ianuarie 1913 trateaza, la Londra, cu dr. Daneff, chestiunea rectificarii frontierii Dobrogei, dar fără rezultat din cauza plenipotenţiarului bulgar.

— In Iulie 1913 i-a parte la conferinţa păcei din Bucureşti şi semnează tratatul de pace.

— In Noembrie 1913 mijloceşte pacea între Turcia şi Grecia şi tratatul e semnat, la Atena. Trei zile a fost sarbătorit în Grecia. Guvernul Titu-Maiorescu — Take Ionescu demisioneaza în Decembrie 1913.

— In consiliul de coroană dela Sinaia (3 Aug. st. n. 1914), se pronunţă împotriva aplicarii tratatului cu Tripla Alianţă şi pentru neutralitatea României.

— In tot cursul anului 1915 şi pâna în vara anului 1916 face o întinsă propaganda în ţară cerând intrarea României în războiu alături de puterile Înţelegerei pentru realizarea idealului nostru naţional. Şef al partidului conservator în Decembrie 1916, după fuziunea partidului conservator-democrat cu partidul conservator şi moartea lui N. Filipescu.

— Ministru fara portofoliu în ministerul de colaborare liberal-conservator, constituit la Iaşi, în ziua de 11 Decembrie 1916.

— In Ianuarie 1917, ministrul adinterim la externe.

— La 10 Iulie 1917 vice-preşedinte al consiliului de miniştrii, fără portofoliu.

— In consiliile de miniştri şi de coroană dela Iaşi se pronunţă împotriva încheerei pacei cu Puterile centrale şi pentru continuarea războiului.

— In Ianuarie 1918 guvernul Bratianu-Take Ionescu demisionează.

— In Iunie 1918 pleacă la Paris. Este ales la Paris preşedinte al consiliului naţional al Unităţei române, care funcţioneaza ca organ recunoscut oficial de guvernele statelor aliate.

— In 1919 fixează programul partidului democrat.

— Ministru de externe în guvernul prezidat de generalul Al. Averescu (13 Iunie 1920).

— Pune bazele Micei Înţelegeri şi încheie tratatele de alianţă cu Cehoslovacia, Polonia şi Iugoslavia (1920—1921).

— Guvernul Take Ionescu s-a constituit la 17 Decembrie 1921 şi a demisionat la 17 Ianuarie 1922.

— A publicat mii de articole, majoritatea nesemnate, în ziarele: *„Românul"; „La Liberté roumaine"; „Dreptatea", „Timpul" „Constituţionalul", „Conservatorul", „La Roumanie", „Acţiunea", „Universul"* şi *„Evenimentul"* (Iaşi).

www.dacoromanica.ro

ANEXE

„MARELE ȘI BUNUL EUROPEAN" DE GEORGES CLÉMENCEAU

Georges Clémenceau, fost prim ministru al Franței, a publicat în ziarul său *„L'Homme enchaîné"* din 14 Decembrie 1914, următorul articol:

„Conștința europeana își îndeplinește opera, și iata că se înalța glasuri pâna în inima țarilor neutre spre a revendica, nu numai interesele particulare, infinit de respectabile, ale unui popor particular, dar dreptul generalizat al unei societați din Europa în altă viață morală, care face și trebue sa faca zilnic tot mai mult, un organizm de umanitate.

Este întrebarea care se pune, când „cultura" germană tinde să rezolve prin negativă problema de a ști daca popoarele mici au dreptul sa existe. Respectul pentru cel slab, în națiuni ca și în sânul aglomerațiilor internaționale, este dovada vie a invioalabilității dreptului. La acest titlu, micile popoare neutre ale continentelor europene sunt reprezentantele unei cauze auguste, care trebue sa ne fie sfântă.

Astfel se lămurește că violarea neutralității belgiene a fost atât de crud simțita pretutindeni unde oamenii au avut ca ideal în viața, demnitatea.

Totuș, printr'un fenomen care se explică prea ușor s'a întâmplat că numai cei puternici au protestat cu indignare. Deși înca reținută în rețelele Triplei Alianțe, Italia a dat să înțeleagă că poporul creator al dreptului sistematizat a simțit până în fundul sufletului injuria neispașita a unei salbaticii delirante de brutalitate.

Și e pentru onoarea națiunii ca sentimentul popular și-a revarsat aspirațiunile înalte ca șefii politici să-și fi spus cuvântul de conducători ai opiniei publice.

Iată că în România, spre gloria sângelui latin am întâlnit un barbat de stat, care pe drept se poate numi european. Vreau să vorbesc de d. Take Ionescu. Doresc sa nu se vada în aceasta niciun cuvânt rau-voitor pentru totalitatea lumei politice române. Nu mai încape banuiala. Am suferit când am vazut barbați a caror inteligență vie m'a izbit repezindu-se, cu o înflacarare pe care nu vreau s'o califlc, sub cizma Kaiserului și propunând în mod public națiunii române sa porneasca cu oștirea sa împotriva Franței și a aliaților ei. Tema anti-rusa de care a știut atât de bine să profite Germania a acoperit toată intriga cu sofismele ei ușoare. In fond, inconștienți de puterea morala a dreptului, acești nefericiți scontau victoriile brutalității germane și se consolau de bine de rau prin speranța de a culege faramiturile marelui ospaț.

D. Take Ionescu care a dovedit în mod strălucitor, printr'o serie de declarații premeditate, cum dintr'un popor mic se poate naște un popor mare, este prea adânc patruns de înaltele tradiții ale rasei sale, spre a se lasa, fara împotrivire în voia cataclizmelor istoriei. Mai mult, a simțit că dreptul, la timpul său putea fauri și să faurească victoria, și și-a propus sa-și maresca țara, adica s'o așeze la locul care i se cuvine în lume, chemând-o să contribue cu sângele ei generos, la triumful marilor idei primite ca moștenire dela marii bărbați ai istoriei omenești.

O, nu că se dezinterezeaza de interesele particulare — pe cari pe drept le socotește vitale — ale României. Dimpotriva, e atașat de ele mai mult ca oricând. Dar în același timp, în afară de o Românie trupească mai vrea și una sufleteasca. Are pentru țara sa cea mai înalta și cea mai legitima ambiție. Vrea să-i faca o înalta personalitate morala după cum vrea să-i faca un loc nimerit pe pamânt. Și la această nobila ambiție, care se anunță cu o simplicitate atât de frumoasa aplaudăm cu toții, noi cari vedem revenindu-ne însfârșit prețioasa colonie latina în care regăsim semnul neșters al inimei și voinței noastre.

Fără nici o restricție, cu o libertate de limbaj pornită din adâncimile unei hotarâri neclintite, d. Take Ionescu a expus unui redactor al ziarului « Le Temps » vederile sale asupra eventualității unei intervenții a României în conflictul european. Mai presus de tunuri a rasunat în vârtejul batalilor apelul idealismului latin. Bunul român l'a auzit. Ceva a tresărit în adâncul fapturii sale, înștiințându-l că marii strămoși îl chemau. Și a venit. Și poporul lui cu el, poporul lui care a vorbit, care a voit, care trăește dupa el, căpetenii ce nu cunosc acest mare fapt omenesc ca prudența este curaj mai mult de cât timiditate. Vă așteptam, prieteni. In curând Italia va veni și ea și vom pecetlui cu toții într'o îmbrațișare de frați, o împacare ce nu trebue sa mai cunoasca slabiciuni. La lucru. E patria morală care trebue refacuta fara de care cealalta nu e decât un corp fara nici o noblețe de viață.

Ne venea greu s'o spunem, pentru că s'ar fi putut crede că cerem ajutor. Am fi fost ocoliți.

Suntem siguri că vom învinge pentru ca suntem siguri de voința noastra de a pierde tot, de a jertfi tot, de a zvârli tot, bunurile noastre, căminurile noastre, pe ai noștri și pe noi înși-ne, decât să supraviețuim rușinos falimentului marii datorii. Flacaii noștri pleaca cu zâmbetul pe buze și când ei sunt loviți de moarte, mamele nu plâng.

www.dacoromanica.ro

Avem buni tovarași de lupta și ori ce s'ar întâmpla, soarta noastra a tuturor nu va fi nici odata despartita. Am putut îndura, ca mulți alții, moliciuni în civilizație.

Copiii noștri s'au regasit și prin ei știm ca nu exista forța de-asupra sufletului ce nu vrea sa creeze. Ș'apoi, vedem mai departe decât victoria. Bunul de independența și de justiție ce avem sa cream, vrem sa dainuiasca și pentru aceasta avem nevoie ca toți cei de acelaș idealism sa ne aduca sprijinul virtuții lor de acțiune. Dorim ca fie care sa-și ia locul la soare și a'l lua nu'nseamna sa'l primeasca dela altul ca o pomană a unei netrebnice caritați.

Dar prea am comentat mult, când era de ajuns sa las cuvântul d-lui Take Ionescu:

„Pentru mine, doua sunt relațiunile pentru ca datoria și interesul României sa se alieze la gruparea Triplei Înțelegeri. Mai întâi un interes general de ordin european și care e, pentru o națiune mica, o datorie de onoare, ca și o rațiune de existența.

„Razboiul acesta este lupta a două idealuri: de o parte, idealul german ce se poate rezuma în cultul forței neîncurcata în considerațiuni sentimentale, sau de justiție; aceasta este condamnarea națiunilor mici și negarea pur și simplu a drepturilor naționalitaților și, într'un limbaj mai puțin pretențios, vasalitatea politica și economica a celor mici; pe de alta parte, împrejurari neașteptate au facut ca cele doua Republici ale Occidentului — fiind ca din punct de vedere mai înalt al cuvântului, Englitera este și ea o republica — și autocrația Orientului lupta împreuna pentru libertatea europeana în care micile națiuni vor gasi garanția propriilor lor libertați și posibilitatea măririi lor dupa principiul naționalitaților.

N'am personal nimic împotriva Germaniei careia îi admir patriotismul, puterea, munca și solidaritatea naționala, dar nu pot, fara aproape o revoltă fizica a întregii mele ființe, sa mă gândesc la invadarea Belgiei și la ultimatul adresat Sârbilor! Nu înțeleg ca cetațeanul unui stat mic sa nu simta că autorii acestor doua acțiuni sunt dușmanii lui ireductibili, neîmpacați".

N'aveam dreptate sa spun ca omul care vorbește astfel se arata mai întâi un bun, un mare european?

Fara doar și poate, este în acelaș timp român pâna 'n maduva oaselor.

Se lauda, patruns de aceasta idee ca 'și mărește patria, că o înalța pe cele mai înalte trepte, când cere sa se puna interesele ei naționale sub salvgardarea unui acelaș ideal de demnitate.

A doua rațiune este de ordin pur românesc. Nici o națiune nu-și poate da masura, nu poate ajunge la întreaga ei dezvoltare intelectuală și sa contribue demn la comoara comuna a cunoștințelor și frumuseților omenești, fară unitatea naționala.

A trebuit sa traiasca cineva ca membru al unei națiuni dezmembrata între mai multe state, ca sa cunoască dureroasa melancolie a unei asemenea existențe și cât s'a pus ea deacurmezișul tuturor înalțarilor.

Iata de ce nu e unul dintre noi care, din frageda lui copilărie, sa nu se fi gândit la acest singur lucru: unirea tuturor românilor într'un singur stat.

Astfel cauza României devine cauza Italiei, a Franței, a tuturor popoarelor ce au cunoscut «penibila melancolie a unei națiuni dezmembrate», cauza dreptului pe toate continentele pamântului. Și într'o frumoasă mișcare de tristeță, naturală la un om capabil să gândeasca așa de înalțator, d. Take Ionescu își proclama părerea de rau de a-și fi vazut țara «întârziind în alianța germană din inerție, din lenea de a gândi». Câți alți oameni de stat, cari au meritat mai grav acest reproș, și l'ar putea adresa?

Ca încheiere politică, d. Take Ionescu predică înțelegerea statelor balcanice, și nu eu voiu contrazice aceasta idee.

«Ori-ce jertfă — observă el cu drept cuvânt — pe care un stat balcanic l'ar face spre a realiza această înțelegere, n'ar fi o jertfă decât în aparență: în realitate va fi o asigurare pentru viitorul nostru comun, ce depinde de victoria triplei Înțelegeri».

Ceva mai bine spus nu se putea.

Sfatul acesta să fie auzit de toată lumea, mai ales de Bulgaria. Noi nu vom refuza sa propovaduim înțelegerea amicilor noștri, dispuși să se inspire dela înalta înțelepciune a unui barbat de stat balcanic *care este un bun, un mare european*".

ROBERT DE FLERS

FOST MEMBRU AL ACADEMIEI FRANCEZE

„Take Ionescu a murit, răpit brusc de o criză de angină pectorală. Este un adevărat chin pentru cei cari, ca mine, l'au cunoscut; este o pierdere dureroasă pentru cele două patrii ale lui, România și Franța. „Adversarii mei mi-au spus uneori — mi s'a spovedit el într'o zi — că prefer țara dv. țarii mele. Nu e adevărat. Iubesc România mai mult de cât orice pe lume, caci e mama mea, dar de când este oprit să-ți iubești mama-mare?"

Bietul și încântătorul Take Ionescu, oricât de nedrept ar fi acest sfârșit prematur, cel puțin nu s'a dus decât după ce a văzut împlinindu-se cele două vise care-i încălzirâ

www.dacoromanica.ro

toată viața: România Mare reconstituită, iar Franța, caci el n'o uita niciodata, Franța recucerindu-și provinciile pierdute. „Vedeți, îmi spunea el, de când eram de 20 ani, am avut totdeauna ochii întorși spre vest, spre Transilvania, și totdauna mi s'a parut ca mai departe în prelungirea sa, zaream Alsacia și Lorena".

Am cunoscut puține întrevederi așa de stralucite, așa de variate, așa de calduroase, ca cele cu Take Ionescu. Era numai vioiciune, grație, farmec. Obicinuința politicei nu-i făcuse nici inima mai puțin arzatoare, nici sfârșitul mai puțin încrezator. Avea acea ușurința plina de noblețа oamenilor cari au închinat toata viața lor unei sincere cauze. Credința sa în sosirea zilei celei mari, în care toți frații sai latini vor fi adunați sub aceiași coroana, era prea absoluta și prea imperioasă, ca sa lase sa s'apropie de el îndoiala, calculul, reaua-voința, tot ceeace desparte. Cred ca cea mai frumoasă seară din viața sa a fost aceia în care România rupse neutralitatea și se îndrepta spre marele ei destin, pe când în Bucureștiul cufundat în întuneric și ale carui străzi, daca ar fi fost lumina, ar fi fost negre de lume, cu toții întâlneam, cu o emoțiune străpungatoare, prin acea mulțime pe care o loveai cu cotul fără s'o vezi, — numai inimi tresarinde și chipuri iluminate.

Niciodată, nici chiar în zilele când situația Aliaților parea mai amenințata ca oricând, Take Ionescu nu înceta să creadă cu înflacarare în victoria noastra. La 16 și 17 Decembrie 1915, ținea în Camera din România unul din cele mai mareție discursuri pe care le-a provocat marele razboi. Era cu neputință să se vorbească mai sus și să se vadă mai departe. „Astazi, striga el, se bat națiunile, nu armatele; conștiința tuturor popoarelor se deșteapta; razboiul acesta va dura; el nu poate sa nu dureze până la strivirea uneia din cele doua părți. Națiunile nu vor primi alta pace. Daca învinge Germania, legea va fi stapânirea pumnului de fer; daca va fi învingatoare Franța — și va fi — legea va fi legea justiției, pentru ca toată lumea sa se poata bucura de binefacerile civilizației".

Cum să nu fim mișcați regăsind expresiunea unei credințe atât de întregi în momentele când barbarii pareau atât de aproape sa rupa barierele?

Dar Take Ionescu nu așteptase razboiul ca sa știe de ce parte se va așeza țara lui când va bate ceasul cel mare. La 9 Septembrie 1913, vizitând pe președintele republicei, raspundea d-lui Poincaré, care-l întreba daca România a denunțat tratatul de alianța secreta ce lega pe regele Carol de Germania:

— Nu știu nimic, domnule Președinte, de nici un tratat. Ceeace știu, este ca armata ramâna nu se va găsi în tabăra inamicilor dv. De asta sunt absulut sigur.

— Dar sunteți sigur c'o sa stați mult timp la guvern?

— Departe de asta, domnule Președinte. Peste două luni nu voi mai fi. Nu importa! Ceeace va afirm este independent de persoanele care vor fi la guvern. Nimenea nu va putea sa faca pe România să meargă contra voinței sale, a onoarei sale și a destinului sau.

Scumpe Take Ionescu, acum când suntem pentru totdeauna despărțiți de tine, cu ce emoțiune ne amintim toate cuvintele tale, cele mai adânci ca și cele mai simple; cum evocam cu melancolie vioiciunea ta, verva ta, claritatea ta latina; cum știai de bine sa guști viața și sa-i ceri tot ce poate da ca grație și noblețа. Cât de mult știai să-ți iubești țara ta, cât de mult știai sa iubești țara noastră! („Figaro").

ION I. C. BRATIANU

(DISCURSUL FUNEBRU PRONUNȚAT LA ATENEUL ROMAN)

„Din fapta de distrugere a morței, ori unde, o jale fireasca rasare; ea se ridica cu atât mai stapânitoare cu cât mai întinse au fost puterile de viața, care se nimicesc.

Strălucitele facultați ale lui Take Ionescu nu se puteau stinge fara ca o durere mare sa se întinda în tot cuprinsul României.

In numele guvernului, părtaș al acestei dureri, aduc omagiul nostru pios memoriei aceluia care a participat la viața politica a statului român și care la realizarea unității naționale a putut zice: „magna pars fui", a acelui care constitue o figura ilustra și reprezentativa din luptele pentru desvoltarea României moderne și pentru întregirea neamului.

In marile frământari ale veacului, însușirile lui Take Ionescu n'au stat la întuneric și numele lui s'a facut ilustru și în politica generala a lumei. Concetațenii săi, prieteni și adversari, se simțeau măguliți de acest renume european, precum fusesera încântați de farmecul elocinței sale.

Nu'mi revine mie a expune aci rostul concepțiunilor politice ale omului pe care-l plângem și-l slăvim.

Moartea pune capat patimilor inerente, luptele în care se înfruntă și se ciocnesc ideile și principiile contradictorii.

Ea nu poate curma deosebirile de concepții și de metode din care este constituita însăși viața politica și care în evoluțiunea lor strabat generațiile și le supraviețuiesc. Dar respectul acestor deosebiri, fără a pomeni vremuri mai departate, a îngaduit partidului național-liberal să colaboreze cu Take Ionescu în forme doeosebite în timpul războiului balcanic, și în timpul razboiului mondial.

www.dacoromanica.ro

Din ambele colaborări pe lângă admirația dorită însușirilor sale intelectuale, am păstrat amintirea duioasa a relațiilor simpatice prin care inima lui ușura dificultățile fără de care nici o colaborare nu se face.

De aceia, la omagiul datorit de guvern, unesc și expresiunea durerei partidului național-liberal pentru colaboratorul marilor zile de nadejde și de jertfă.

Faca cerul ca în simțamântul unanim ce înconjoară jalea lor să afle o alinare scumpa sa soție și familia".

TAKE IONESCU

de I. L. CARAGIALE [1])

Ușor e sa desinezi o figura care ți s'a aratat sub toate înfațișările-i posibile, să analizezi un talent care s'a cheltuit întreg, sa apreciezi o viața care a dat societații tot ce-i putea da prin concursul personal al inteligenții și al voinței, al ideii și al faptei; să schițezi însa chipul unui om care, desigur înca nu și-a ajuns culmea carierei este o sarcină mai grea, fiindca promisiunile acesteia sunt înca supuse îndoielii. Este adevărat că Take Ionescu promitea mult și că tot ce a promis până acum a îndeplinit cu prisos potrivit vârstei; și mereu promite mult și, poate, va îndeplini și mai mult. Fară îndoială acest om care poseda o mare virtute, ambițiunea, poseda și toate mijloacele da izbândă; și e știut ca nu e virtute sociala mai mare decât ambițiunea, — când ajutată de un potrivit talent, e insuflata de dragostea binelui public.

Un politic distins, în acelaș timp publicist de valoare, zicea, înca de mult, pe vremea sesiunii parlamentare din 1888, asupra lui Take Ionescu:

„Este un tânar plin de viitor; ambițios, foarte ambițios; ca toți oamenii cari simt „ceva în inima și'n cap, cauta s'ajungă acolo unde cultura lui intelectuală și talentele lui „îl împing. Situația lui politică nu e înca bine definita pentru moment. Nu se știe ce va „ajunge Take Ionescu. Orcum ar fi, acest deputat al Craiovei este pentru Parlamentul „român o adevarata podoabă".

Omul superior care scria aceste rânduri, și care el însuși este o ilustrațiune a vremii noastre, nu s'a amagit. G. Panu a prevăzut bine viitorul tânărului deputat al Craiovei. Acest tânar și-a facut el însuși o situație deosebita, care nu se poate confunda în grămadă, ci trebuește distinsa; și a ajuns sa se impună ca o personalitate politica de cea mai înaltă marca. Toți aceia cari fac politică serioasa în țara asta sunt legați sa-l puna în rândul întâiu sau al amicilor, sau al adversarilor, sa se rezeme pe dânsul cu încredere, sau să se teamă de el.

Amiciția lui Alexandru Lahovari, ilustrul repausat, a fost pentru Take Ionescu un mare noroc. Tânarul avea la începutul carierei momente de ezitare; era încovoiat sub greutatea câtorva prejudecăți amăgitoare, pe atunci înca dominante, risipite astazi, grație în mare parte și puterii talentului lui. Tocmai în acele momente când trebuea firește o extrema bravura pentru a lovi o legenda înveterata, atunci când tânarul sta la cumpănă între pietatea pentru demodatul liberalism doctrinar și spiritul democratic modern, — un mare amic i-a întins mâna. Și acea mâna, atingându-i fruntea cu bunatatea și simpatia ce o inspira unui adevărat talent un talent adevarat, l-a redat lui și l-a deslegat de îndoială.

Voința lui Take Ionescu astfel îmbarbatata s'a ridicat îndată cu toata vigoarea. Rupând legaturile rutinei el a intrat numai decât pe calea larga unde voința-i putea gasi loc liber de mișcare, unde talentu-i superior se putea desvoltà fară piedici, nici frâu. În acele momente începe el cu atâta avânt frumoasa-i carieră, și din aceleași momente, firește, se pornesc asemenea alaturi cu aplauzele admiratorilor, alaturi cu popularitatea ce crește pe vazute, primele scrâșneli ale invidiei și ale calomniei.

Tânarul acesta care, din rândurile poporului, izbutea, singur între atâția alții, să se ridice așa de sus, grație numai prestigiului eminentelor sale daruri, trebue sdrobit; dacă nu sdrobit, cel puțin răsturnat; daca nu răsturnat, barem murdarit! — de două ori dușmanit: odata pentru meritele, și încă odata pentru succesele lui. Dacă l'ar fi ursit soarta sa straluceasca tot așa de tare în altă cariera, unde succesul talentului să nu fi atârnat atâta de puterea voinții, ca bunaoară în carierele artelor sau literilor, desigur tocmai superioritatea talentului i-ar fi fost cea mai mare primejdie: primul triumf ar fi fost semnalul nenorocirii, daca nu chiar peirii triumfatorului. Dar soarta l'a aruncat în cariera politică, unde voința ajuta atât de mult talentului; așa ca urile invidioșilor, atâtate de repezile-i succese, nu l'au putut nici rani, nici micșora.

Take Ionescu poseda o extraordinară putere de patrundere a lucrurilor și cel mai subtil tact față cu oameni. Observatorul deprins ghicește câta adâncime se ascunde sub zâmbetul afabil și mângâietor al acestui barbat de Stat, zâmbet însoțit totdeauna de o ușoara clipire a pleoapelor. E figura unui camarad baiat bun ori în ce mediu s'ar află, între profesori de universitate, între barbați politici, între publiciști sau alegători, între

[1]) Articol publicat în ziarul „Opinia" din Iași, în 1897.

www.dacoromanica.ro

artişti rafinaţi, între diplomaţi, sau între simpli ţarani. De sub trasaturile acestei figuri se'ntrevede gata de aparare la orice nevoe, voinţa cea mai hotărâta şi mai neclatinata. Sufletul lui e o bogată claviatură. Toate tonurile pot dupa moment, sa ia rolul dominant. Vesel student; diplomat iscusit; orator tot aşa de eminent în desbaterea parlamentara sau academica înaltă, cât şi în intrunirea publică sgomotoasa şi sbuciumata; jurnalist şi publicist extrem de abil; eminent avocat; calduros amator de arta şi literatura; consilier devotat şi luminat al Tronului; patriot neobosit şi cuminte, el îmbraţişeaza cu acelaş interes, discuta cu aceeaşi aplicare, rezolvă cu aceeaşi patrundere toate chestiunile politice şi sociale. Peste tot şi oricând, aceiaşi limpezime de spirit, aceiaşi încordare a voinţei.

Dintre toate aceste calitaţi, aceia care i le pune pe toate în lumina şi i-a înlesnit succesul este talentul de orator, talent rar în adevăr, peste putinţa de tagăduit; şi de aceia pâna acuma n'a cutezat nimeni a i-l discută. Este ceva specific în cuvântarea lui, ca la toţi oratorii mari, o notă personala care sfidează orice metoda. Fraza comoda, corecta şi eleganta; limpezime desăvârşită şi niciun fel de pretenţie; facilitate şi mladiare fara artificiu nici preţiozitate — toate astea într'o limbă românească adevarat literara. Dar afara de partea exterioara, mecanică, el are, ceeace e mai important la orator, partea interioara, pasionala, nota personală. La el apucăturile, vehemente, pornirea bunului simţ care luptă adesea revoltat, cruzimea spontana a dreptăţii nedreptaţite sunt foarte rare. In schimb însa, în cuvântarea lui ferbe violenţa interioara, concentrată toată în structura expunerii şi argumentarii. Argumentarea la el lucrează ca un fel de cleşte, care, dupa ce a apucat, strânge încet-încet, cu răceală, fară grabă, dar cu o cruzime care creşte, creşte mereu pâna sfarăma.

Cariera lui politică pentru un moment nu poate fi socotită — este înca o avere de promisiuni; de aceea am spus dintru'nceput că a schiţa figura lui Take Ionescu nu e o sarcina tocmai uşoară. Cariera unui om de talent seamană cu brazda ce o lasa în urma-i o luntre pe imensitatea marii. Munca lopătarului se poate preţui numai dupa ce el a ajuns la ţarmul hotarât. Câte primejdii îl vor împresură pe omul de Stat, câte promisiuni va îndeplini el, jertfindu-se uneori pe sine, spre a folosi totdeauna la ai sai şi binelui public, — toate atârna de atâtea ş'atâtea împrejurari, nenumărate şi acestea ca şi valurile pe care a pornit îndrazneţul luntraş. Spre a birui împrejurări şi valuri le ramân şi unuia şi altuia puterea voinţei, limpezimea minţii şi nestrămutata credinţa în ele. Asta e cariera talentului; asta va fi cariera lui Take Ionescu.

El de-abia a intrat în largul mării pe valurile înalte; nimeni dintre prietini or vrajmaşi, nici el insuşi, nu se îndoieşte de puterea talentului şi voinţei lui. La ceea ce spunea în 1888 G. Panu despre Take Ionescu, astăzi, peste aproape zece ani, am putea adăoga: cum îl vedem mânându-şi luntrea, a vislaşul acesta departe are să ajungă; şi când, într'un târziu, el se va opri, el va fi fost o adevărată glorie pentru vremea şi ţara lui.

1897, iunie Caragiale.

www.dacoromanica.ro

DELAVRANCEA

Barbu Delavrancea, într'unul din discursurile sale, caracteriza astfel pe Take Ionescu :

„Stralucirea d-lui Take Ionescu orbește pe cei care nu pot privi în sus de admirație, elocvența lui fermecatoare irită capetele înguste și învenineaza sufletele mici, inima lui buna, buna în toata accepțiunea cuvântului, fatal coalizează pe toți cei răi; vasta lui minte stârnește pleava din rândurile adversarilor și furia lor crește pe măsură ce crește numele aceluia pe care îl admirăm cu toții".

NICOLAE IORGA

„Cu dispariția lui Take Ionescu, mort între straini, se împuținează însăși viața publica a țarii.

Caci el aducea cu dânsul împreuna cu un cald patriotism, cu o largă inteligență și cu o activitate care nu s'a încetinit niciodata, ca și cu darul special de a găsi imediat soluții potrivite problemelor momentului, o avere extraordinar de prețioasă pentru țară: tezaurul unei imense experiențe de lucruri și de oameni.

Mulți oameni au facut politica la noi. Atâția chiar s'au consacrat exclusiv. Nimeni însa n'a *practicat* politica așa de mult și așa de întins ca dânsul. Nu era om pe care să nu-l cunoasca, nu era chestie pe care sa n'o fi patruns.

Și nu numai în țară. Legăturile lui în străinatate erau de un neprețuit folos pentru apararea intereselor noastre. Pretutindeni gasia buna primire, găsia ascultare și găsia *crezare*. Nu odată pentru el, pentru placerea de a-l îndatori s'au facut concesii care altfel n'ar fi putut sa fie obținute.

Daca barbatul politic era acesta, în om era o insomensurabilă bunatate. Nimic mai natural decât abusul ce se făcea de dânsa și care i-a facut atâta rau, atribuindu-se intenției, ceia ce se datora numai slabiciunii, milei lui de mizeriile omenești pe care nu le putea lasa a trece pe lângă dânsul nemângâiate. Cedà și dà. Din al Statului? Ba *și din-tr'al lui!* Cât de mult... Caci punga ca și casa lui erau deschise oricui, și celui care l'ar fi vândut de zece ori.

De aceia tare suflet trebuie să aibă astazi acela care, când surâzătoarea figură se duce într'un subit nor de tristeță nesfârșită pentru tot ce nu-i mai era dat să împlinească, nu simte o adânca parere de rau pentru suletul care, facând politică în România, n'a știut ce e ura și nu s'a coborât pâna la prigonire.

(„Neamul Românesc", 1 Iulie 1922).

MAINELE LUI TAKE IONESCU, DE I. G. DUCA

„Take Ionescu mi-a spus odată: lumea zice mereu că Nababul e lipsit de inteligența. E inexact. Nababul [1]), ți-o afirm eu care îl cunosc bine, e inteligent, foarte inteligent, dar e așa de zgârcit până și... de inteligența lui.

Formula era spirituala, dar nu tocmai corespunzatoare adevărului.

G. Gr. Cantacuzino avea o reala și incontenstabila inteligența și era departe de a fi așa de zgârcit precum se credea și precum rezulta din sarcastica reflecție a lui Take Ionescu. Desigur, Nababul nu era generozitatea personificata, dar avea un fel prea larg de a concepe lumea și afacerile, pentru a putea fi gratificat așa ușor cu stigmatele banale ale avariției.

Ce contrast între mâna batrânului șef al conservatismului istoric și intre mâna tânărului șef al conservatorilor democrați!

Dacă mână lui G. Gr. Cantacuzino nu se deschidea nici odata, mâna lui Take Ionescu nu se închidea niciodată.

Intr'adevăr, mâna lui, de alfel o mână fină și frumoasa, statea veșnic deschisă cu degetele desparțite unele de altele. Nu apuca lucrurile, le pipăia, le atingea superficial cu un fel de sfiala și cu o precipitate nervoasa absolut tipica. De cele mai multe ori era ocupat sa frece ușor cu degetele de la o mână unghiile dela cealaltă. De alminteri avea cele mai curioase unghii pe care le-am văzut: niște unghii lungi, bine desemnate, foarte îngrijite, dar înconjurate de un fel de ridicătura care parea necontenit tumefiată.

Alteori, mâna lui se plimba fugitiva și precipitata sau către cravata sprea a o potrivi mai bine, deși era perfect la locul ei, sau catre mustața a cărui naturală simetrie o turbura astfel într'una fără de rost.

---

[1]) Gh. Gr. Cantacuzino, fost șef al partidului conservator.

www.dacoromanica.ro

Mi s'a parut întotdeauna ca există o mare anologie între mâna şi între scrisul lui Take Ionescu. Ai zice ca pana lui, o tremuratura de zbor, aluneca imperceptibil pe hârtie, ca o atingea abia şi ca nu o apasa niciodata. Tot astfel şi mâna lui; ea nu se abatea pe lucruri cu greutate, nici cu hotărâre. In gesturile ei era o delicata impreciziune şi o absenţa totală de categorică afirmare.

In schimb, deschisa aşa cum era, aceasta mâna părea mereu ca aşteapta ceva: sa prinză vre-o veste, vre-o noutate, vre-o taina a oamenilor, sau a naturii. Iţi dadea impresia unui receptacol; ceva straniu ce nu l-aş putea bine defini, mai mult un organ auditiv de cât un organ predestinat muncii şi luptei, — ceva intermediar între ochiul care priveşte şi antena de telegrafie fara fir gata sa capteze undele misterioase ce de pretutindenea ne înconjoara.

Prin aceasta, mâna lui Take Ionescu era expresia credincioasa a personalităţii sale atât de receptiva, atât de înţelegatoare faţa de ideile, de faptele şi de pasiunile omeneşti. Generos pâna la exageraţie, indulgent până la slabiciune, intuitiv pâna la profeţie».

(„Generaţia Unirii", No. 12, 1929).

FRAŢII LAHOVARI

Sunt interesante caracterizările ce le-a făcut Take Ionescu, în discursurile sale funebre, celor trei fraţi Lahovari.

In Al. Lahovari el a văzut oratorul înflăcărat, pasionat, care a tălmăcit gândirea românească în icoane măreţe, în podoabele bogate şi strălucitoare...

„Îmi sta înainte acum numai Alexandru Lahovary, maestrul vorbei. Ce maestru! Nimeni, nimeni înainte de dânsul şi desigur nimeni dupa dânsul, n'a slavit şi nu va slavi ca dânsul graiul românesc. Cât va trai limba aceasta, vor trai şi cuvântarile lui. In ele stranepoţi de nepoţi d'ai noştri vor gasi întocmai ca şi noi, nu numai urmele celui mai curat şi mai luminat patriotism, dar şi modelele cele mai deşavârşite de frumuseţe. Caci nimeni n'a talmacit gândirea românească în icoane mai mareţe decât dânsul, nimeni n'a îmbrăcat-o în podoabe mai bogate şi mai strălucitoare.

Il vor ceti urmaşii noştri, îl vor admirà, se vor însufleţi dela dânsul, dar nu-l vor cunoaşte. Caci ceeace erà mai mare şi mai frumos în elocinţa lui, era el. Erà omul framântat de patimă, de patima nobila a binelui, dar de patima. Erà omul pe care atât îl mistuia para cea nestinsa, încât vorba lui dogorea. Erà omul mânat de acea putere tainica care pe cei ca dânsul îi smulge din framântările vieţei trupeşti, şi-i ridica în sfere aşa de înalte încât pentru ei orizontul se confunda cu infinitul şi se simt dejà intraţi în armonia universala".

In generalul Iacob Lahovari el a văzut „soldatul":

„Cu însuşirile cu cari îl înzestrase aşà de bine soarta, erà firesc ca Lahovay sa se faca soldat.

Istoria reînvierei gloriei stramoşeşti, veşnic, cel puţin atâta vreme cât va dainui neamul acesta românesc în Carpaţi şi la Dunare, va slavi numele lui Iacob Lahovary, care a avut norocul sa-şi vada visul de soldat: rasboiul în floarea vârstei, atunci când cu belşug puteà sa-şi slujeasca regele şi ţara.

Intrat mai târziu în viaţa politică, rasboiu tot atât de crâncen, câteodata mai nemilos, Lahovary a ramas tot soldat.

Aceleaş calităţi stralucite, acelaş dor de organizare, aceeaş putere de patrundere, aceeaşi repeziciune de hotarîre, aceeaşi impetuozitate în lupta, aceeaşi vitejie veselă, aceeaşi blândeţe dupa batălie.

Luptator, soldat este şi la tribuna. Elocinţa lui n'are nici o asemanare cu a celuilalt mort ilustru pe care îl plângem de zece ani şi mereu îl vom plânge.[1])

In locul perioadelor impodobite ale lui Alexandru, care încetul cu încetul se ridica pâna în sferele cele mai înalte, din întâia vorbă generalul merge drept la ţinta. Vede punctul slab în zalele adversarului, în acest punct gramadeşte toate sageţile scurte, repezi, ascuţite, nemiloase, niciodata însa otravite. Se simte că vorbele lui înlocuesc gloanţele, se vede pe pieptul oratorului tunica soldatului.

Devenit ministru de externe, Iacob Lahovary se arata firesţe un diplomat consumat, dar în fondul lucrurilor ramâne tot soldat... Neîntrecutele lui însuşiri le pune toate fara rezerva, fara grija pentru propria lui reputaţie, ca un adevarat soldat, în slujba uneia din cele mai grele şi mai însemnate chestii ale neamului românesc".

---

[1]) Al. Lahovari.

www.dacoromanica.ro

In acelaş discurs găsim o admirabilă caracterizare a virtuţilor ostăşeşti:

„Toate neamurile, în toate vremile, când au voit ca prin farmecul poeziei să divinizeze un muritor, cu siguranţa instinctului au ales un luptător, şi dintre luptători pe cel mai nobil: soldatul.

Au avut dreptate. Dintre toate vieţile, a soldatului este cea mai frumoasă, a soldatului este cea mai înaltă. El singur sta veşnic faţă în faţă cu marea şi nepatrunsa problema a morţii, el singur e în totdeauna gata sa se jertfească pentru o cauză care nu stă în legătura directă nici cu interesele, nici cu deşertăciunea, nici cu ambiţia, sau cu fantazia lui".

(Din discursul pronunţat la înmormântarea generalului Iacob Lahovari).

In Ioan Lahovari Take Ionescu a văzut „cumînţenia sfătoasă", care examina cu luare aminte toate feţele unei probleme şi avea şi „raza de poezie pentru destinele măreţe ale neamului..."

Take Ionescu spunea:

„Ultima oară când am avut fericirea sa stau de vorba cu Ion Lahovary, noi singuri, a fost acum mai puţin de o săptămână. [1]) Îmi spunea despre generaţia lui, că o socotea ca o generaţie dintre cele mai fericite.

„Gândeşte-te, îmi ziceà el, ca în copilaria mea am cunoscut România cea cu cinci mii de soldaţi şi 6 tunuri şi am trait sa văd îndeplinindu-se atâtea din visurile veacurilor trecute. Am vazut unirea, am vazut dinastia, am vazut rasboiul cu reînvierea vitejiei străbune, am vazut neatârnarea, am văzut transformarea aşà de uimitoare încât pare miraculoasa, transformarea materiala şi intelectuală a ţarei noastre; am vazut şi pe 1913 care-mi paruse apogeul pentru generaţia din care fac parte.

Îmi închipuiam în toata sinceritatea ca altor generaţii le va fi dată suprema fericire să lucreze la împlinirea menirei istorice a neamului nostru şi iată că în curând îmi va fi dat sa văd"...

Dar ceia ce nu i-a fost dat să vadă Ioan Lahovari, i-a fost dat lui Take Ionescu...

SPICUIRI

Din discursurile lui Take Ionescu:

O altă Românie sufletească

„Generaţia aceasta n'are numai sarcina vitejiei de a smulge cu sabia hotarele naturale, are şi sarcina cumînţeniei de a se transforma pe ea însăşi, ca să iasà nu numai o altă Românie geografică, dar să iasă şi o altă Românie sufletească".

(Din discursul pronunţat la Galaţi, în ziua de 19 Aprilie 1915, la întrunirea Ligei Culturale).

La Pesta

„E timpul ca dorobanţii şi călăraşii noştri sa intre în Pesta. Până atunci nu vom înceta lupta. La 1913 n'am voit să intrăm în Sofia ca sa nu umilim un vecin cu care trebuia sa trăim de aici înainte în prietenie".

„Am însă o ambiţie: aceia de a intra şi eu în Pesta, când va fâlfâii de-asupra Capitalei Ungariei tricolorul românesc şi atunci să zic: liberează Doamne pe robul tau, caci ochii mei vazură mântuirea neamului!"

(Din discursul pronunţat la Craiova, 25 Martie 1915).

Românii şi Ungurii

„Suntem aci, în Orientul Europei, două popoare de seamă; nu încăpem amândouă la acelaş grad de mărire: sunt ungurii şi noi. De câte ori ungurii s'au înălţat, de atâtea ori noi am scazut; de câte ori noi ne vom ridica, de atâtea ori ei vor scădea.

Imperialismului lor foarte conştient, dar neputincios, trebue să-i opunem naţionalismul nostru şi conştient şi puternic, dar integrat fără deosebire de graniţe, fară nici-o rezerva."

(Din discursul pronunţat la Ploeşti, 3 Mai 1915).

---

[1]) In ziua de 9 Iunie 1915. Ion Lahovari a murit în ziua de 14 Iunie 1915, în Bucureşti.

www.dacoromanica.ro

Conștiința națională

„Nu e destul să fie numai în statistici cauza națională, trebue să fie și în suflete".

(Din discursul pronunțat la Ploești, 3 Mai 1915).

Datoria față de românism

„Acum 1800 de ani, un mare împărat ne-a așezat călare peste Carpați. Așa trăim și așa vom muri. Viața noastră e imposibilă altfel de cât călare peste Carpați. Acum o mie de ani a venit un popor salbatec ca o vijelie, s'a așezat în trupul nostru și ne-a despărțit în două, dar despărțirea nu poate fi pentru totdeauna.

Ori noi peste Carpați cu anexarea; ori ei peste Carpați cu umilirea și vasalitatea.

In asemenea împrejurări, chiar dacă ai fi sigur de înfrângerea aliaților, dacă ai fi sigur de zdrobirea ta și încă din datorie către munca de 1800 de ani a generațiunilor ce au fost, din răspunderea către nesfârșitul lanț al generațiunilor ce au să vie și tot ar trebui să spunem: să murim cu arma în mână pentru românism".

(București. Intrunirea de la „Dacia" din 28 Iunie 1915).

Jertfa pentru patrie

„Nu este de sigur nici unul dintre noi, căruia să-i placa războiul pentru război; nu este unul dintre noi, care să nu aibă momente, nu de îndoială, dar de adâncă durere. Credeți d-v. că acum, când mă uit aci și când văd dinaintea mea atâta vieți tinere, voinici care reprezintă seva vieței, toate speranțele tinereței, toate iluziunile omenirei, când vorbesc de război, când lupt pentru razboi, în inima mea, în sufletul meu nu vine un minut, în care să'mi zic: cum trimet eu la jertfă atâta omenire? Dar este în mine convingerea adâncă, că această jertfă este o nevoe și o nevoe de aceea care e dătătoare de viață, căci fără de acești morți ar fi mai rău de cât moartea pentru toți de azi și pentru toți de mâine! Mai bine moartea câtorva dintr'o generație, decât moartea sufletească, totală, definitivă, pentru toate generațiile".

„Am văzut limpede din primul cias"...

„De aceea caracteristica întregei noastre politici și fin la aceasta ca la un act de mândrie pentru noi și aș vrea să fie pentru toți românii — este că am văzut limpede din primul cias că se înfățișează o împrejurare excepțională, în care interesele românismului erau de acord cu interesele civilizațiunii, în care cauza măririi noastre era de acord cu datoria onoarei și a dreptutui, în care putem, în acelaș timp să slujim România și românismul, să slujim și libertatea și civilizațiunea și umanitatea".

(București. Discurs pronunțat la clubul cons. democrat, 28 Iunie 1915).

„Zeița Victoria"

„Iubiți cetățeni, ridicați-va în picioare; ridicați-vă la înalțimile la cari gazele otrăvitoare nu vă pot ajunge! Răsuflați în sfera senină a cerului albastru și dacă acolo veți auzi batând aripele îngerului morței, setos să secere dintre noi, veți vedea și figura strălucită a zeiței Victoria, care se va așeza pe umerile noastre și ne va deschide viitorul nostru".

(București, discurs, 28 Iunie 1915).

Credința în virtuțile neamului

„Dintre toate suferințele, cea mai amară este desiluziunea asupra neamului tău. Neamul căruia îi aparții, să fie învins în razboi nu e nimic, să calce mărginașii peste trupul țării nu e nimic. Toate neamurile au trecut pe acolo și au renăscut mari și puternice. Dar să mai trăești sau să mai duci viața materială după ce ai murit sufletește, dupa ce ai pierdut credința în menirea și virtutea poporului tău, aceasta e cea mai mare pedeapsă, pe care nici Dante n'a găsit-o în „Infernul" lui. Dacă istoria a hotărât pentru noi această pedeapsă, fie; cază peste capetele noastre".

(La întrunirea dela Craiova, 1 Octombrie 1915).

www.dacoromanica.ro

TAKE IONESCU, ZIARIST

Un autograf: un articol trimis de Take Ionescu ziarului „Acțiunea".

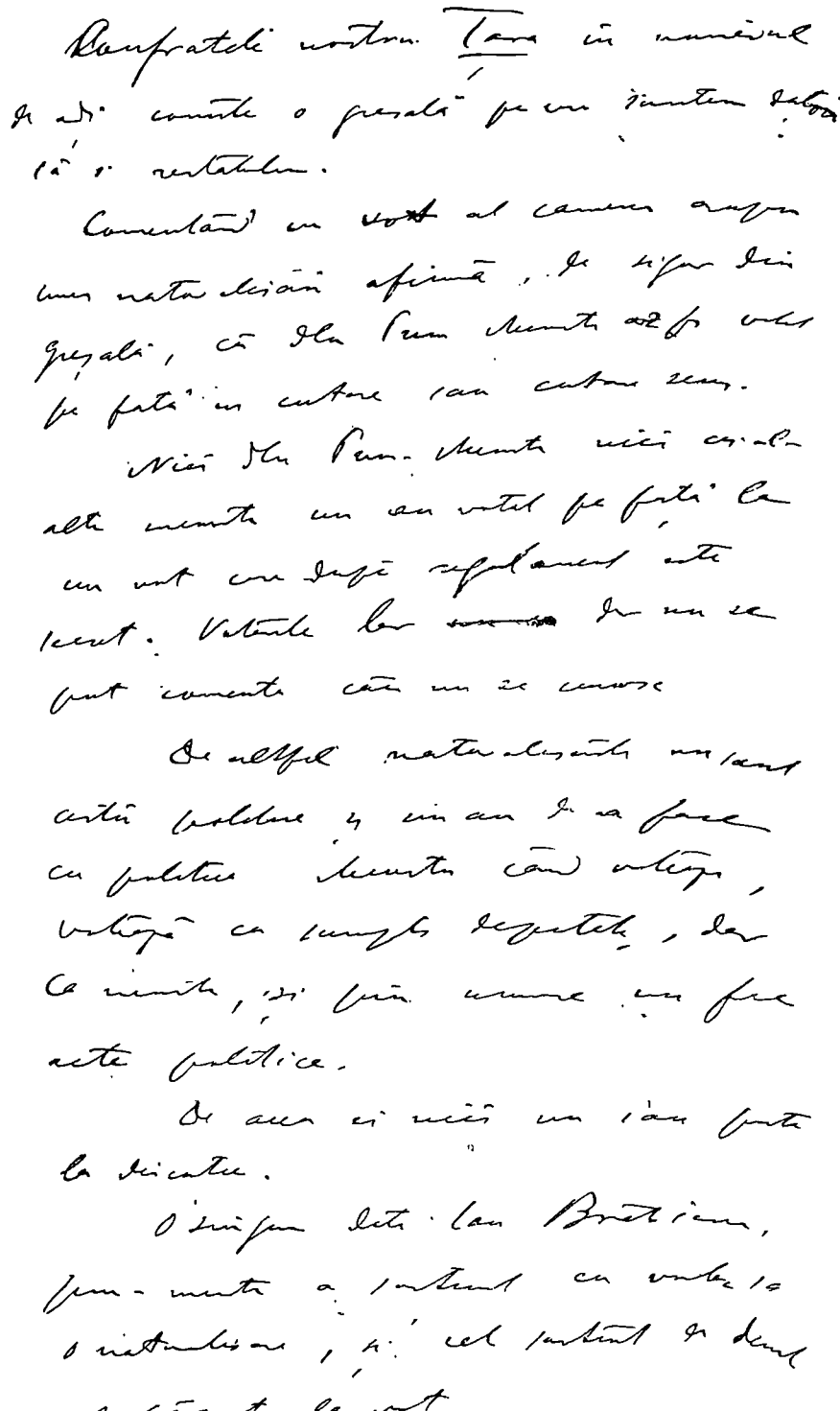

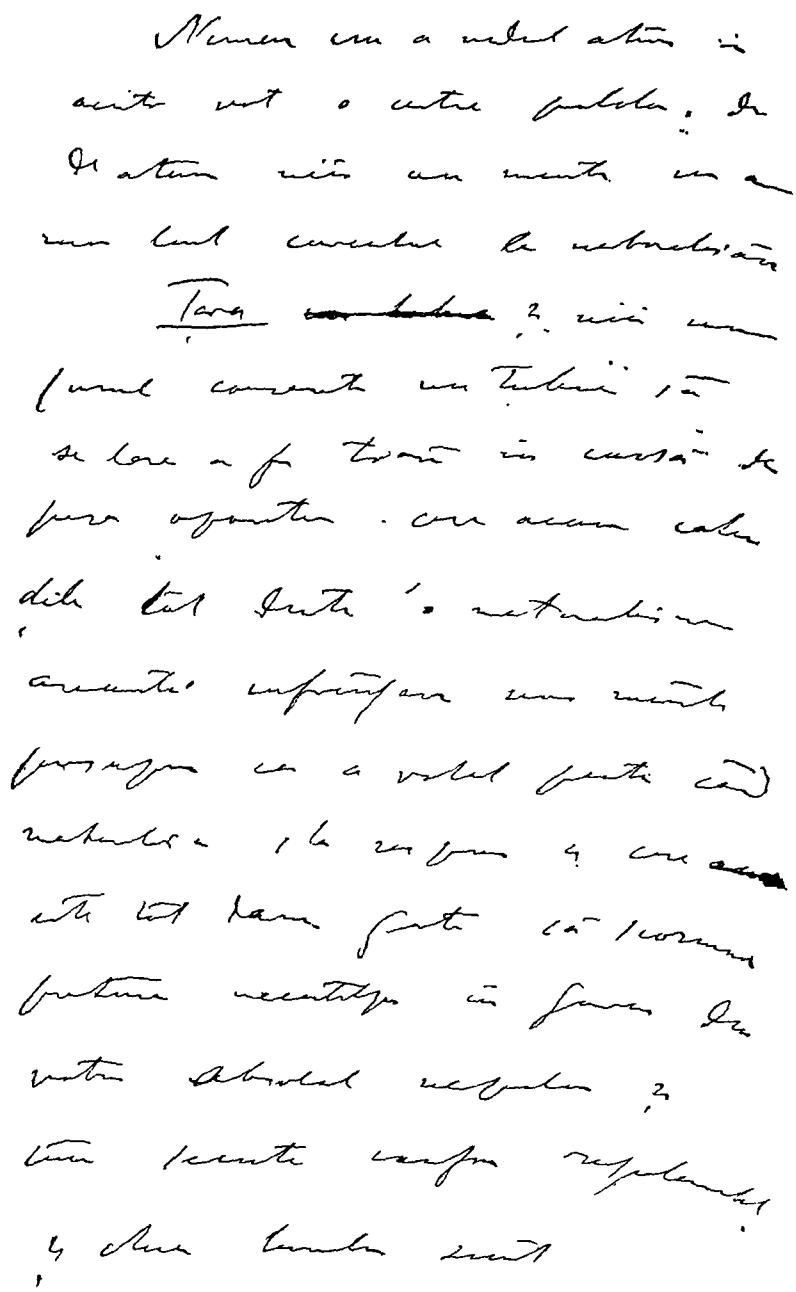

MONUMENTUL LUI TAKE IONESCU DIN BUCUREȘTI

Din inițiativa unui comitet, prezidat de d. Stelian Popescu, directorul ziarului „Universul", fost ministru, s'a ridicat, în București, un măreț monument lui Take Ionescu, care este opera marelui sculptor francez, d. Dubois.

www.dacoromanica.ro

CASA LUI TAKE IONESCU

Das Haus des bekannten rumänischen Kriegshetzers Take Jonescu.
Aus der von den verbündeten Truppen eroberten rumänischen Hauptstadt Bukarest.

Casa lui Take Ionescu din Bucureşti, (str. Atenei, fostă Cătunului), fotografiată în Noembrie 1916, în timpul când soldaţii germani devastau interiorul ei. Fotografia de mai sus a fost reprodusă în revista germană "Ilustrirte Zeitung" din Decembrie 1916.

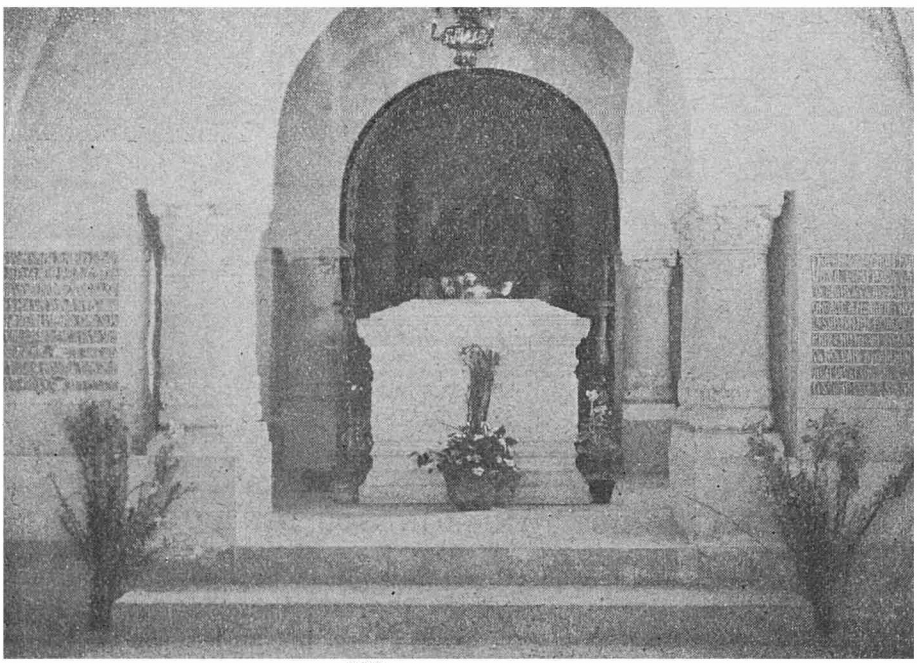

Mormântul lui Take Ionescu (mănăstirea Sinaia).

www.dacoromanica.ro

BIBLIOGRAFIE

DEMETRIU G. IONNESCU. — *Revista Junimei.* Bucureşti, Tip. Al. Greceanu, 1875. *Refrene de toamnă* (poezie). *Pre portretul meu* (poezie). *La luna* (poezie). *Ună pagină din viaţa unui visător* (nuvelă) D. G. I. *Contemplare. Roze albe şi roşie* (nuvela). *Reveria lunei. Bibliografiă. Nuvele . Câteva rânduri. De ce ? Bibliografiă. Literatura portugeză. Ună lacrimă* (nuvela). *Spiritele anului 3000* (Impresiuni de călătorie). (Pag. 26, 45, 83, 87, 99, 145, 160, 162, 210, 219, 292, 367, 439, 402, 436, 462).

DÉMÈTRE GEORGES IONNESCO. — De la cession des créances, *1878,* Paris.

— Dela condition de l'enfant naturel dans la législation romain. Paris, A. Derenne, 1881.

— De la recherche de la filiation naturelle. Commentaire et critique des articles 340—342 du Code civil suivi d'un exposé du droit étranger sur la matière. Paris. A. Derenne. 1881, 1 vol. 400 pag.

TAKE IONESCU. — Divorţurile noastre. Bucureşti, 1883.

— Discursuri parlamentare, Bucureşti, 1887.

— La politique étrangère de la Roumanie. Bucarest, 1891.

— Legea clerului. Bucureşti, 1893.

Proect de lege pentru învăţământul secundar şi superior. Bucureşti, 1895.

— Chestiunea macedoneană. Bucureşti, 1897.

— Discursuri politice publicate sub îngrijirea lui Christu S. Negoescu, IV volume, Bucureşti, 1902.

TAKE IONESCO. — Deux ans de finances roumaines 1899—1901. Pro Domo. Bucarest. Impr. E. S. Cerbu, 1902.

— Les origines de la guerre. — La Grande Revue. Février, 1915, Paris.

— Souvenirs. Paris. Payot. 1919.

—TAKE IONESCU. — Amintiri, în româneşte de N. B. Bucureşti 1923.

— Pentru România Mare, discursuri de război, 1915—1917. Bucureşti 1919.

— Politica externă a României şi chestiunea Banatului. — Programul partidului democrat. — Bucureşti 1920.

D-NA BESSIE TAKE IONESCU. — The Choice of Rumania. Neu Europa. 12 Iulie 1917.

D. IANCOVICI, — TAKE IONESCU—Pajot & C-ie Paris, 1919.

PAUL CROUZET. — Nos amis à l'etranger: Take Ionesco, — La Grande Revue, 20 Anneè No. 4 Avril, 1916 p. 193 — 211.

GEORGES CLEMENCEAU. — art. ziarul *L'„Homme enchainé"*, 14 Dec. 1914, Paris.

IN AMINTIREA LUI TAKE IONESCU. — Cu prilejul ceremoniei pioase de la 21 Iunie 1925, din Sinaia. — Tip. ziarul „Universul". Bucureşti, 1925.

AURELIU M. ELIESCU. — Take Ionescu, conferinţă ţinuta la Ateneul Român. Tip. ziarul „Universul". Bucureşti 1929.

C. PETRESCU — Siluete. — Take Ionescu, Bucureşti.

R. STAN şi V. BRAN· — Take Ionescu. Stab. de arte grafice „Energia". Bucureşti, 1916.

HYPERION. — Take Ionescu, Bucureşti.

BARBU PĂLTINEANU şi MIHAIL DRAGOMIRESCU.— Constituirea partidului conservator-democrat. Discursurile d-lui Take Ionescu de la 20 Ianuarie — 22 Februrie 1908. Bucureşti, 1908.

GENERALE Xxx. — Art. La Roumanie Nouvelle. — La Revue de France. An. I. No. 12. 1 Sept. 1921. Paris.

A. BELDIMAN. — O crimă de stat. Bucureşti, 1889.

www.dacoromanica.ro

TITU MAIORESCU. — Discursuri parlamentare. Vol. 1—5. București.

NICULAE FILIPESCU. — Discursuri politice, publicate de N. Pandelea, Vol. I, II. București, 1912.

„MINERVA", *Enciclopedie română,* Cluj, 1929.

ALBERT MAUSSET. — La Petite Entente. ed. Bossard. Paris, 1923.

CARTEA VERDE. — Documente diplomatice. — Evenimentele din peninsula balcanica. — Acțiunea României. Septembrie 1912 — August 1913. Trad. V. M. Ivanceanu, redactor în ministerul afacerilor straine. — București. Edit. „Minerva". — 1913.

DEUX ANNEES A BERLIN 1912—1914. — de *Bejens.* — Revue des Deux Mondes des 15 février, 1-er mars, 15 mai, 1-er juin 1928, 1-er avril, 1-er Mai, 1929.

ISTORICUL PARTIDULUI NAȚIONAL-LIBERAL DE LA 1848 ȘI PANĂ ASTĂZI. București, 1923 Imprim. „Independența"

R. W. SETON WASTON, Roumania and the Great War, London, Constable & Co. 1915.

D. E. I. DILLON. — The Peace Conference, London Hutchinson & Co.

V. V. TILEA. Acțiunea diplomatica a României, Nov. 1919 Mart. 1922 Tip. Poporului, Sibiu, 1925.

ÖSTERREICHISCH UNGARISCHES ROTBUCH. — Diplomatische Aktenstücke betreffend die Beziehungen Österreich-Ungarn zu Rumanien inder zeit vom 22. Iuli 1914 bis 27 August 1916. Wien, 1916.

OMAGIU D-LUI TAKE IONESCU. La împlinirea a zece ani de la punerea în aplicare a legei clerului mirean, ca semn de recunoștința din partea clerului bisericei ortodoxe române 1894 1904. (Volum festiv).

I. L. CARGIALE. Take Ionescu. Ziarul „Opinia", Iași, 30 Ianuarie, 1908.

MEMORIUL CLERULUI IEȘAN ADRESAT CORPURILOR LEGIUITOARE Fața cu proectul de lege asupra clerului mirean și a seminarilor, depus în Camera Deputaților de D-nul Ministru al Cultelor și Instrucțiunii Publice.-- Iași. Tip. Națională, str. Alexandri. 1893

LUPTA PENTRU INTREGIREA NEAMULUI Serviciul de știri al Consiliulu Național Român (Biuroul din Stockholm) Octombrie — Decembrie 1918. — București, Tip soc. anonima „Universul", 1925.

ION RUSU ABRUDEANU. — Pacostea Ruseasca. București 1920.

50 DE FIGURI CONTIMPORANE. Desenuri de Iser. Text de P. Locusteanu. București 1913. Take Ionescu de P. Locusteanu.

ALBUMUL ACADEMIEI DE MUZICĂ ȘI ARTĂ DRAMATICĂ DIN BUCUREȘTI pe anul școlar 1907 1908.

ANEXE, ACTE ȘI DOCUMENTE referitoare la chestiunea reparațiunilor și datoriile interaliate ale României. România. Ministerul de finanțe. București 1925.

EDOUARD BENES. *The Little Entente* Foreign affairs. 15 Sept. 1922. New-York.

La petite Entente et la Reconstruction de l'Europe centrale. — „L'Europe Nouvelle". 1 Sept. 1920.

F. DOMINOIS. *La Petite Entente et le passage de M. Take Ionesco* à Prague. „L'Europe Nouvelle". 14 Nov. 1920.

JOURNAL DES DEBATS, *Déclarations de Take Ionesco ;* 9 și 10 Iunie, 27 Aug. 1921.

PHILIPPE MILLET. *La politique de la Petite Entente.* „L'Europe Nouvelle". 19 Sept. 1920.

AUREL COSMA. — *La Petite Entente,* 1926. Paris.

„LE TEMPS", declarațiunea lui Take Ionescu, 5 Aprilie 1921.

FLORIN CODRESCO. *La Petite Entente.* Paris. 1930.

AUGUSTE GAUVAIN. — *La Petite Entente, Journal des Débats,* 11 Sept. 1920.

I. G. DUCA. — La Petite Entente. L'Europe Nouvelle. Paris, 20 Sept. 1924.

ROBERT MACHVAY. La Roumanie et la Petite Entente. „L'Europe Nouvelle". 12 Sept. 1920.

IOAN PETROVICI. Figuri disparute. Biblioteca universală, București, 1925.

SCARLAT LAHOVARY. — *Discursurile* pronunțate de Take Ionescu la îmormântarile lui Alexandru, Iacob și Ioan Lahovary, cu o precuvântare de Scarlat Lahovary. București, 1915.

CONSTANTIN D. MAVRODIN. La Roumanie contemporaine. — Paris 1915.

LA QUESTION ROUMAINE. (Actes et documents). — Paris. 1918.

„L'EST POLONAIS — , La Petite Entente" et la Pologne, Anul I. No. 4, 20 Noembrie 1920.

PASCAL TONCESCU. Un an de pribegie. Odessa, 1917.

OMER KIAZIM. Angora et Berlin. Paris, 1922.

C. G. DISSESCU. — Take Ionescu art. revista „Dreptul", 1922.

GEORGES SZURIG. — Vers une configuration politique nouvelle en Europe centrale. „L'Est Polonais", 2-me annèe, No. 11 12. 5 juillet, 1921.

CONST. BACALBAȘA. — „Bucureștii de alta dată", Tip. „Universul", București.

www.dacoromanica.ro

CUPRINS

INTRODUCERE . . . . . Pag. 2 6

I. COPILĂRIA ŞI TINEREŢEA . . . . . Pag. 7 31
Casa parinteasca din Ploeşti. — Oraşul Ploeşti în 1858. — Copilaria lui Dumitru Ioan (Take Ionescu). — La pension în Bucureşti. Elevul liceului „Sf. Sava". — Profesorii. — O revista literara. — Amintiri din viaţa de şcolar. — La Paris. — Viaţa de student. „Cenaclul hidropaţilor" din Cartierul latin. — Liberal şi republican. — Un raspuns dat generalului maghiar, Turr. — Chestia Transilvaniei. — Chestia evreeasca. O conferinţa despre Dobrogea. — Studii de drept: despre copiii naturali, raporturile sexelor şi casatorie. Teza de doctor în drept. — Un amor pasional. Miss Bessie Richards. Poet!...— Nunta de la Brighton (Anglia).

II. ALEGEREA UNEI CARIERE . . . . . Pag. 33—40
Inscrierea în baroul de Ilfov. Debutul la bara justiţiei. — Amintiri. Cum pleda Take Ionescu (Mihail Mora). Un jurisconsult de valoare şi un mare avocat.

III. DEBUTUL IN VIAŢA POLITICĂ . . . . . Pag. 41 60
Liberalismul lui Take Ionescu. — Un atac violent. C. A. Rosetti despre debutul tânărului liberal. — Opt luni sub steagul lui Ion C. Bratianu. Deputatul col. III de Ilfov. — Cel dintâi discurs în parlament. Dizidenţa liberala. — Convenţia consulara cu Germania. — „Omul fatal" sau „spionul ţarist". O campanie electorală în 1888. — Ion Bratianu şi Take Ionescu. — Răscoalele ţaraneşti din 1888. — Despre agiu. Fortificaţiile Bucureştilor. O interpelare adresata primului ministru L. Catargi, asupra politicei externe a României. Activitatea politica a lui Take Ionescu pâna la 1881.

IV. — ZIARISTUL . . . . . Pag. 61 72
Debutul în presa. — „Juanera". Corespondentul ziarului englez „Times" din Bucureşti. — Director de ziar. — Articolele publicate în ziarul „Românul". — Cum a cunoscut Take Ionescu pe prinţul Bülow (1888). O campanie de presa pentru precizarea directivelor politicei externe a României (1890 1891). Împotriva diplomaţiei secrete. — Neamul Românesc. — Cele trei iridente. Panslavismul. Chestia Basarabiei. — Confederaţia Balcanica.

V. — OMUL DE GUVERNAMANT . . . . . Pag. 74 91
Debutul ministerial. — Take Ionescu ministrul instrucţiunii publice şi cultelor în guvernul Lascar Catargi. — Pentru ce a *intrat* Take Ionescu în partidul conservator. Tratativele cu „Junimiştii". Organizarea administraţiei centrale a ministerului instrucţiei publice şi cultelor. — Reforma învaţamântului primar, secundar şi superior. — Legea clerului mirean. — Organizarea seminariilor. Criza metropolitana.

VI. PROBLEMA NAŢIONALĂ . . . . . Pag. 93—120
Călatoriile lui Take Ionescu în Ardeal. Chestia naţionalităţilor. — Dezmembrarea Austro-Ungariei. — Ajutoarele date de Take Ionescu bisericilor, şcoalelor, comitetelor politice şi ziariştilor din Ardeal. Declaraţiile contelui Kalnoki. — Chestia rentei şcoalelor Bisericei Sf. Nicolae din Braşov. Destainuirile lui D. Sturdza. Ameninţarile contelui Szeczen. O convorbire cu baronul Banfy în 1896. Pentru românii din Macedonia. — Take Ionescu la Constantinopol şi Brussa. Un incident diplomatic. Cum s'a obţinut iradeaua Sultanului Abdul Hamid II de la 5 Mai 1905.

VII. — POLITICA IMPERIALĂ, SOCIALĂ, AGRARĂ ŞI FINANCIARĂ . Pag. 121—127
Ce a înţeles Take Ionescu prin „politica imperiala"?. — Împotriva „Casei rurale". Reformele agrare. — Rascoalele ţaraneşti din 1907. — Politica financiară a lui Take Ionescu din 1899—1901.

www.dacoromanica.ro

VIII. — . . . . . Pag. 129—131
Take Ionescu la Berlin. — Un portret al împăratului Germaniei Wilhelm II. — Cum a cunoscut Take Ionescu pe împărat. — Un autograf.

IX. — INFIINȚAREA PARTIDULUI CONSERVATOR-DEMOCRAT . . Pag. 133—139
Curentul democratic. — Al treilea partid de guvernământ. — Takismul. — Părerile regelui Carol I. — O scrisoare a lui Take Ionescu.

X. — CĂLĂTORIILE LUI TAKE IONESCU . . . . . Pag. 141—148
In vara anului 1909. — Trei luni la Paris și la Londra. — Înțelegerea cordială. — Edward Grey. — Contele d'Aerenthal. — Kiderlen-Waechter. — Contele Berchtold. — Alfred Dumaine.

XI. — ACȚIUNEA DIPLOMATICĂ A LUI TAKE IONESGU IN TIMPUL RĂZBOIULUI BALCANIC (1912—1913) . . . . . Pag. 149—168
Un bal mascat și costumat în București. — Belzebut. — Geneza alianței balcanice. — Guvernul Maiorescu—Take Ionescu. — Conflictul Româno—Bulgar. — Negocierile de la Londra. — O comunicare a prințului de Fürstenberg. — Memoriile baronului Beyens. — Atitudinea Austro-Ungariei fată de Bulgaria.

XII. — CAMPANIILE DIN BULGARIA ȘI TRATATELE DE PACE DIN BUCUREȘTI ȘI ATENA . . . . . Pag. 169—181
Conferința păcei de la București (1913). — Rolul lui Take Ionescu. — Chestia Cavala. — O călătorie la Constantinopol și Atena. — Take Ionescu mijlocește pacea între Grecia și Turcia. — Cetățeanul de onoare al Atenei.

XIII. — EVOLUȚIA PERSONALITĂȚII LUI TAKE IONESCU . . . Pag. 183—213
Omul. — Scriitorul. — Gânditorul. — Vizionarul. — Moralistul. — Concepția sa asupra vieței și fericirei. — Comandamentele moralei. — Critic literar. — Italia veche. — Italia nouă. — Despre amor. — La Ypres. — Take Ionescu și studenții. — Scrisori din Anglia. — Take Ionescu și Petre Carp. — Fizionomia. — Structura sufletească. — Cugetări; aforisme; observațiuni.

XIV. — ORATORUL . . . . . Pag. 215—216
Arta oratorică a lui Take Ionescu. — Cum prepara discursurile.

XV. DUPĂ DRAMA DE LA SERAJEVO . . . . . Pag. 227—231
Conflictul austro-sârb. — Take Ionescu la Londra. — O intervenție în favoarea Serbiei. — O propunere a ambasadorului german Lichnowski. — Take Ionescu la Viena. — O convorbire cu fostul cancelar Golucowski.

XVI. — NEUTRALITATEA ROMÂNIEI . . . . . Pag. 234—254
Înmormântarea tratatului din 1883. — Take Ionescu se opune aplicării tratatului cu Tripla Alianță. — La Sinaia. — O convorbire cu Ion I. C. Brătianu. — Un prânz la castelul Peleș. — Consiliul de Coroană de la Sinaia. — Take Ionescu propune neutralitatea României. — Răspunsul dat Austro-Ungariei. — O convorbire cu Talaat-bey la Sinaia. — Pactul Take Ionescu—N. Filipescu.

XVII. — ÎN TIMPUL NEUTRALITĂȚEI . . . . . Pag. 255—261
Atitudinea regelui Carol I. — Convenția cu Rusia. — Take Ionescu despre „momentul de la Lemberg". — Un proect de abdicare. — Moartea regelui Carol I.

XVIII. — REGELE CAROL I ȘI TAKE IONESCU . . . . . Pag. 263—267
Dinasticismul la noi. — În timpul războiului ruso-japonez. — Factorul moral. — Italia cea nouă. — Un portret. — Bărbații de stat si suveranii.

XIX. — PENTRU ROMÂNIA MARE . . . . . Pag. 269—295
Acțiunea patriotică a lui Take Ionescu. — Tratativele cu aliații. — O convorbire cu Emil Costinescu. — Chestia Banatului și a Bucovinei. — Expedițiile de la Salonic și din Serbia. — Politica instinctului național. — Acțiunea diplomatică.

XX. — RĂZBOIUL NOSTRU . . . . . Pag. 297—309
Take Ionescu și misiunea militară franceză. — După ocuparea Bucureștilor. — In Moldova. — Guvernul de colaborare Ion I. C. Brătianu—Take Ionescu. — Reformele. — Armistițiul și pacea separată. — Plecarea lui Take Ionescu la Paris.

XXI. — ACȚIUNEA NAȚIONALĂ DE LA PARIS (1918—1918) . . . Pag. 311—323
Consiliul național român. — Propaganda românilor. — Organizarea legiunilor. — Situația prizonierilor români. — Acte și documente. — Chestia Banatului.

XXII. — CONSOLIDAREA INTERNĂ ȘI EXTERNĂ A ROMÂNIEI NOUI. — MICA ÎNȚELEGERE . . . . . Pag. 325—341
Programul politic al lui Take Ionescu. — Reformele propuse. — Un program de politică externă. — Geneza Micei înțelegeri. — „Un plan genial". — Conversațiile dela Paris. — Tratativele din 1920. — Consolidarea păcei în Europa centrală și orientală.

XXIII. — . . . . . Pag. 343—345
Guvernul Take Ionescu. — În Italia. — Moartea lui Take Ionescu.

ANEXE. — Tablou recapitulativ. — Bibliografie. — Cuprins. — Erata.

www.dacoromanica.ro

ERATA

Pag. 6, rândul 5, *aspirațiile*, în loc de «aspirațiilor».
Pag. 12, rândurile 17, 20 și 26 «*Revista Junimei*», în loc de «Revista Tinerimei».
Pag. 14, nota [2]) rândul 5, *prosector*, în loc de «profesor».
Pag. 19, rândul 24, *Philosophie*, în loc de «Pilopsophie».
Pag. 21, rândul 19, *santinelă*, în loc de «santiela».
Pag. 22, rândul 3, *Derenne*, în loc de «Dernne».
Pag. 27, rândul 3, *precauțiuni*, în loc de «precațiuni».
Pag. 28, rândul 38, *Moldovei*, în loc de «Meldovei».
Pag. 29, «Un amor pasional», rândul 22, *nefericit*, în loc de «neferit».
Pag. 30, rândul 37, *doamne*, în loc de «domne».
Pag. 31, rândul 6, *consimțimântul*, în loc de «consimțământul».
Pag. 42, rândul 5, *independenți*, în loc de «idnependenți».
Pag. 45, rândul 23, *pentru*, în loc de «pntru».
Pag. 49, rândul 31, *arendașii*, în loc de «aendașii».
Pag. 55, rândul 35, după în, —
Pag. 56, rândul 20, *Bucureștilor*, în loc de «Bucuretșilor».
Pag. 70, rândul 34, *găsit*, în loc de «găist».
Pag. 72, nota [1]) *ziarul*, în loc de «ziarut».
Pag. 73, rândul 8, după Sturza Șcheianu se adaugă: Al. Lahovari, general I. Lahovari, C. Olănescu.
Pag. 74, rândul penultim: *care*, în loc de «cere».
Pag. 78, rândul 36, *lui*, în loc de «ei».
Pag. 83, rândul 9, *canoanele*, în loc de «consoanele»; rândul ultim, *sacerdotale*, în loc de «sacerdotate».
Pag. 85, rândul 36, *autocefale*, în loc de «antocefale».
Pag. 89, rândul 33, *executare*, în loc de «execuhtare».
Pag. 96, rândul 35, *Take*, în loc de «Taka».
Pag. 98, rândul 19, *guvernul*, în loc de «guvenul».
Pag. 102, ultimul rând, *Ungaria*, în loc de «Uugaria».
Pag. 114, rândul 22, *adevăratele*, în loc de «adevăratle».
Pag. 121, rândul 10, *națională*, în loc de «nțională».
Pag. 123, rândul 21, *agrară*, în loc de «grară».
Pag. 142, rândul 45, «Anglia *va* interveni...» în loc de «Anglia nu interveni...».
Pag. 115, rândul 5, *stimat*, în loc de «strimat».
Pag. 166, nota [1]), rândul penultim: *Radoslavoff*, în loc de «Radoslavoft».
Pag. 186, ultimul rând: *odată*, în loc de «o dotă».
Pag. 187, rândul 26, *Dar*, în loc de «Dor».
Pag. 190. poezia „Reveria lunei", versul I, *lună*, în loc de «lumina». — În poezia „La Luna", versul I, *luna*, în loc de «lumina.
Pag. 200, rândul 8, *Triestul*, în loc de «Treitsul».
Pag. 202, rândul 31, *sublimă*, în loc de «suplimă».
Pag. 207, rândul 24, *care*, în loc de «cre».
Rândul 17, *slang* [3]) în loc de «slang [2])» și *caut* [3]), în loc de «caut [2]).
Pag 215, rândul 26, *romana*, în loc de «română».
Pag. 222, nota [1]) rândul 3, *tribunul*, în loc de «tribunului».
Aceiaș pag. nota [2]), se va ceti: «*Fost ministru al muncei și ocrotirilor sociale*», în loc de «fost ministru de industrie și comerț», etc.
Pag. 230, nota [1]), rândul 2, — Cartea *roșie* austro-ungară, în loc de «Cartea verde austro-ungară».
Aceiaș pag. rândul 27, *Ischl*, în loc de «Ischil».
Pag. 233, rândul 14, după cuvântul «Parlamentului» virgulă, în loc de punct.
Pag. 242, rândul 41, *ministrul*, în loc de «minstrul».
Pag. 243, nota [2]), *urma*, în loc de «nrma».
Pag. 244, rândul 19, *formidabil*, în loc de «formidaail».
Pag. 246, rândul 5, *contractante*, în loc de «contranctate».
Rândul 12, *probabilitățile*, în loc de «probalitățile».
Rândul 34, *aspirațiuni*, în loc de «asperațiuni».
Rândul 45, *contrariat*, în loc de «conrariat».
Pag. 247, rândul 40, *ați*, în loc de «alți».
Pag. 249, sub titlul: ,o convorbire a lui Take Ionescu", etc., rândul 2 *întâmpină*, în loc de «întâmplna».
Pag. 253, rândul 2, sub titlul: „Chestiunea Bisericei", *numai* în loc de «nu ma».
Pag. 355, rândul I, *au*, în loc de «a».
Pag. 271, rândul 7, *uitam*, în loc de «uitom».
Pag. 287, sub titlul: „Telegrama șefului de stat major" etc., rândul 6, *stare*, în loc de «satre».

După capitolul XII, numerotația capitolelor următoare este: XIII în loc de XII; XIV, în loc de XIII; XV, în loc de XIV; după capitolul XVI: XVII, în loc de XVI; XVIII, în loc de XVII; XIX, în loc de XVIII; XX, în loc de XVIII.

www.dacoromanica.ro

www.dacoromanica.ro